

ENCIKLOPEDINIS
ŽINYNAS

PASAULIO

GEOGRAFIJA

ENCIKLOPEDINIS ŽINYNAS

PASAULIO GEOGRAFIJA

alma littera
Vilnius, 2001

Penktadienio mečetė Moptyje (Malis)

Japonijos sostinės Tokijo gatvė

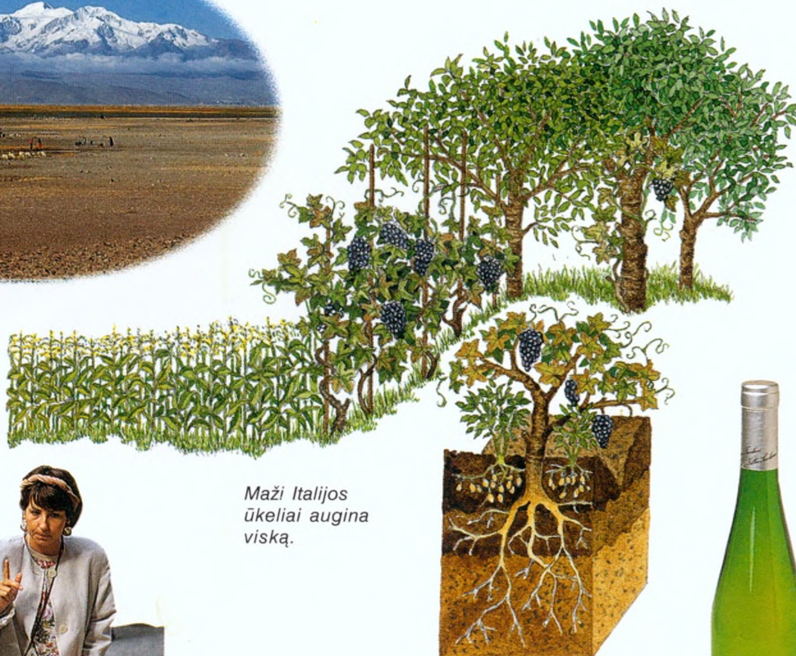

Kinų berniukas rašo hieroglifus.

Juodieji pipirai iš Ramiojo vandenyno salų

Tradicinis tsvanų genties namelis Botsvanoje

Vėjų gairinamos aukštumų lygumos, vadinamos plynaukštėmis, Bolivijoje

Indėnai aimarai iš Bolivijos plynaukštės

Maži Italijos ūkeliai augina viską.

Namibijos varis

Gatvės turgus Lozanoje (Šveicarija)

Vynas ir sūriai iš Vokietijos

DIDŽIOJI BRITANIJA

FILIPINAI

ARGENTINA

NAUJOJI ZELANDIJA

KANADA

BRUNĖJUS

PARAGVAJUS

KAZACHSTANAS

BAHAMOS

SUDANAS

JUNGTINĖS AMERIKOS VALSTIJOS

JAPONIJA

BUTANAS

ITALIJA

ŠVEDIJA

GANA

DRAMBLIO KAULO KRANTAS

BRAZILIJA

MEKSIKA

NORVEGIJA

INDIJA

SAUDO ARABIJA

VOKIETIJA

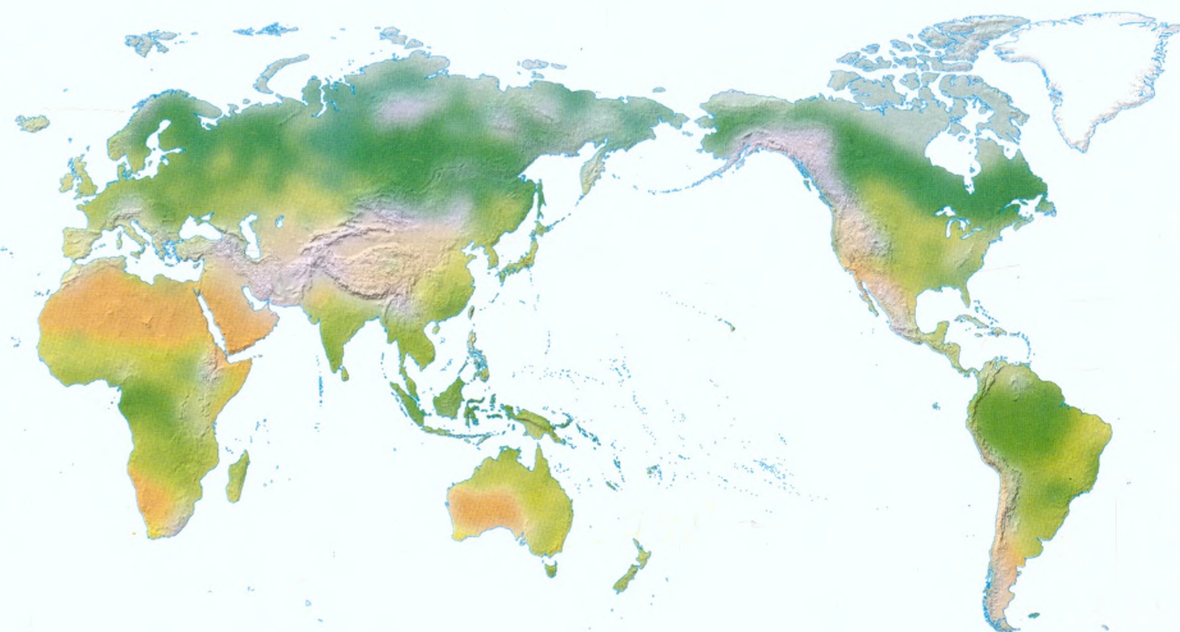

PRANCŪZIJA

PIETŲ AFRIKOS RESPUBLIKA

SENEGALAS

ENCIKLOPEDINIS ŽINYNAS

PASAULIO GEOGRAFIJA

A DORLING KINDERSLEY BOOK

KINIJA

RUSIJA

VENESUELA

PANAMA

PORTUGALIJA

BELGIJA

KENIJA

ISPANIJA

IRAKAS

ČILĖ

NYDERLANDAI

JAMAIKA

GRAIKIJA

INDONEZIJA

TAILANDAS

AUSTRALIJA

AZERBAIDŽANAS

TUVALU

KIRIBATIS

MALAIZIJA

MONGOLIJA

UDK 087.5:911(100)(031)
Ad 21

A DORLING KINDERSLEY BOOK
www.dk.com

THE DORLING KINDERSLEY GEOGRAFY OF THE WORLD

Antras pataisytas leidimas
Pirmas leidimas 1999 m.

Kartografija Jan Clark, Robin Giddings

Specialioji fotografija Andy Crawford

Pagrindinis konsultantas Dr. David Green

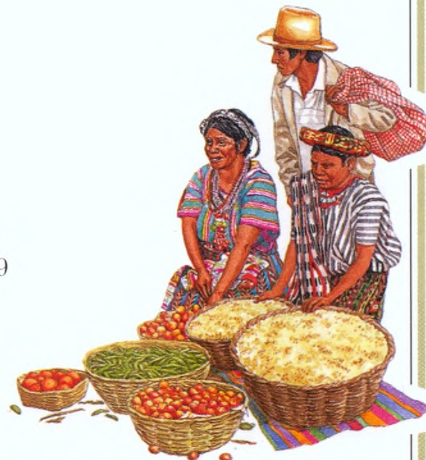
Konsultantai

Dr. Kathy Baker, Professor Mark Blacksell, Dr. Tanya Bowyer-Bower, Dr. Robert Bradnock, Dr. Edward Brown, Dr. Brian Chalkley, Professor Roman Cybriwsky, Professor Dennis Dwyer, Professor Alan Gilbert, St John Gould, Professor Ian Hamilton, Robert Headland, Dr. Michael Heffernan, Professor Eleanore Kafmon, Keith Lye, Professor Robert Mason, Professor Bill Mead, Professor William Morgan, Susan Murrell, Jenny Nemko, Dr. Rewi Newnham, Professor Robert Potter, Dr. Jonathan Rigg, Dr. David Simon, Dr. David Turnock, John Wright and Nicholas Awde, Dr. Ted Yates

Autoriai Simon Adams, Anita Ganeri, Ann Kay

Iš anglų kalbos vertė Zita Marienė
Redaktorė Diana Bučiūtė
Kompiuteriu maketavo Galina Talaiko

ISBN 9986-02-729-2

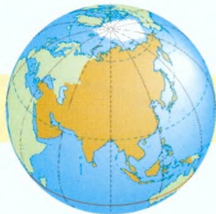
SL 412. Išleido leidykla „Alma littera“,
Šermukšnių g. 3, 2600 Vilnius

TURINYS

BENDROJI INFORMACIJA

KAIP NAUDOTIS ŠIA KNYGA

ŠI KNYGA PADALYTA į šešias dalis, skirtas šešiems pasaulio žemynams: Šiaurės Amerikai, Centrinei ir Pietų Amerikai, Europai, Azijai, Afrikai, Australazijai ir Okeanijai. Kiekvienos dalies pradžioje rasite žemyno žemėlapį, taip pat bus apibūdinti jo gyventojai. Kiekvienai šaliai ar šalių grupei duodamas atskiras žemėlapis. Toliau smulkiai aprašytas tos šalies ar regiono gyvenimas. Bendrosios informacijos skyriuje sužinosite apie bendresnius dalykus, pvz., pasaulio religijas ar politines sistemas. Dar yra žodynėlis, žemėlapių rodyklė ir dalykinė rodyklė. Šie du puslapiai jums paaiškins, kaip pateikta visa informacija.

VALSTYBĖS

Valstybei skirti puslapiai (kaip šie – Japonijai) turi suteikti jums kuo daugiau žinių apie jos gyvenimą – žmones, jų tradicijas, politiką ir ekonomiką. Šioje knygoje aprašytos visos pasaulio valstybės.

SPALVOTI RĖMELIAI

Kad lengviau būtų atskirti, knygos dalys turi vis kitokios spalvos rėmelius – nelygu žemynas. Tokia spalva kaip šio, Japonijos puslapio įrėmintos visos Azijos šalys.

KOLONTITULAS

Kiekvienas puslapis turi kolontitulą, kuris nurodo knygos dalį; po to eina šalies pavadinimas.

FAKTŲ LENTELĖS

Faktų lentelėje sudėti svarbūs duomenys apie šalį: plotas, gyventojų skaičius, sostinė, piniginis vienetas ir kt. Žemiau paaiškinama, kokie dar duomenys pateikiami šiose lentelėse.

JAPONIJA

Sostinė: Tokijas
Plotas: 377 800 km²
Gyventojų skaičius: 123 611 167
Valstybinė kalba: japonų
Pagrindinės religijos: šintoistų ir budistų 92%, kitų 8%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: jena
Raštingumas: 99%
Gyvenimo trukmė: 79 metai
Žmonių 1 gydytojui: 610
Televizorių tūkstančiui žmonių: 620

Pozicinis žemėlapis
Jis parodo vienos ar kelių šalių padėtį kaimynių atžvilgiu. Šis pozicinis žemėlapis rodo Japonijos vietą šalia Azijos žemyno.

Pagrindinės religijos
Gyventojų religinių įsitikinimų skirtumai išreikšti procentais. Visos svarbiausios religijos apibūdintos 274–275 psl.

Valdymas
Čia nurodyta, kokiu būdu valdoma valstybė. Pagrindiniai valdymo tipai paaiškinti 270–271 psl.

Raštingumas
Čia pateikta, kiek procentų žmonių skaito ir rašo. Raštingumas nustatomas pagal žmonių nuo 15 metų sugebėjimą perskaityti ir parašyti paprastą sakinį. Daugiau apie raštingumą žr. 277 psl.

Žmonių 1 gydytojui
Šis skaičius rodo, kiek žmonių tenka vienam gydytojui. Taigi galima apytikriai orientuotis, ar lengvai prieinama medicinos pagalba. Plačiau žr. 276 psl.

Gyvenimo trukmė
Šis skaičius rodo, kiek metų gali tikėtis išgyventi žmogus toje šalyje. Tai vyrų ir moterų gyvenimo trukmės vidurkis. Plačiau apie tai žr. 276 psl.

Knygoje vartojamos santrumpos

m	metrai
mm	milimetrai
cm	centimetrai
km	kilometrai
km²	kvadratiniai kilometrai
km/h	kilometrai per valandą
a.	amžius
m.	metai
val.	valanda
psl.	puslapis
žr.	žiūrėk
dol.	doleris
mln.	milijonas
mlrd.	milijardas
žmlp.	žemėlapis
DB	Didžioji Britanija
JAE	Jungtiniai Arabų Emyratai
PAR	Pietų Afrikos Respublika
JAV	Jungtinės Amerikos Valstijos

Daugiau apie

GYVENIMO TRUKMĘ: *276*
MIESTŲ AUGIMĄ: *17, 136*
PIETRYČIŲ AZIJOS EKONOMIKĄ: *137*
ŽEMĖS DREBĖJIMUS: *13*

DAUGIAU APIE

Kiekvienos šalies skyrius baigiasi „Daugiau apie" lentele. Nurodytuose puslapiuose galėsite plačiau pasiskaityti tam tikra tema. Pvz., viename skyrelio apie Japoniją puslapyje aiškinama, kaip šalis kasmet kenčia nuo žemės drebėjimų. Daugiau apie žemės drebėjimus ir jų priežastis rasite 13 psl.

ŽEMĖLAPIAI

Kiekvieną šalį matome regiono žemėlapyje, tokiame kaip apačioje parodytas Pietų Afrikos. Juose pažymėta daug krašto geografinių ypatybių: kalnynai, dykumos, upės ir ežerai, sostinės ir kiti miestai. Sutartiniai ženklai dešinėje rodo, kaip tos ypatybės pavaizduotos žemėlapyje. Kompasas pridėtas tam, kad matytumėte regiono padėtį šiaurės (Š) atžvilgiu.

Šis skaičius yra puslapio numeris.

Šie skaičius ir raidė nurodo koordinates žemėlapyje.

Diuseldorfas *Miestas* Vokietija 95 D6
Durangas *Miestas* Meksika 39 E5
Durbanas *Miestas* Pietų Afrika 247 I10
Dušanbė *Miestas* Tadžikistanas 161 G8
Dvina (Šiaurės, Vakarų) *Upė* Rusija 78 I8, L6, 109 G6, J8, 138 E5
Džugdžūro klgb. *Kalnynas* Rusija 133 O6, 139 Q8

R

Rytų Fryzų salos Vokietija 95 E3
Rytų Kinijos jūra Kinija 10 K6, 133 L10, 265 A3

KOORDINAČIŲ TINKLELIS

Raidės ir skaičiai puslapio pakraščiuose padės orientuotis žemėlapyje. Pvz., jei norite rasti Durbano miestą, susiieškokite pavadinimą žemėlapių rodyklėje 284–295 psl. Šalia jo bus nuoroda 247 I10. Pirmas skaičius rodo, kad Durbanas yra 247 psl. Toliau pasakyta, kad koordinačių tinklelio I10 kvadratėlyje. Atsiverskite tą puslapį. Durbaną rasite kvadratėlyje, kur susikerta stačia linija, einanti nuo raidės I, ir gulsčia linija, einanti nuo skaičiaus 10.

0 100 200 300 400 500 km

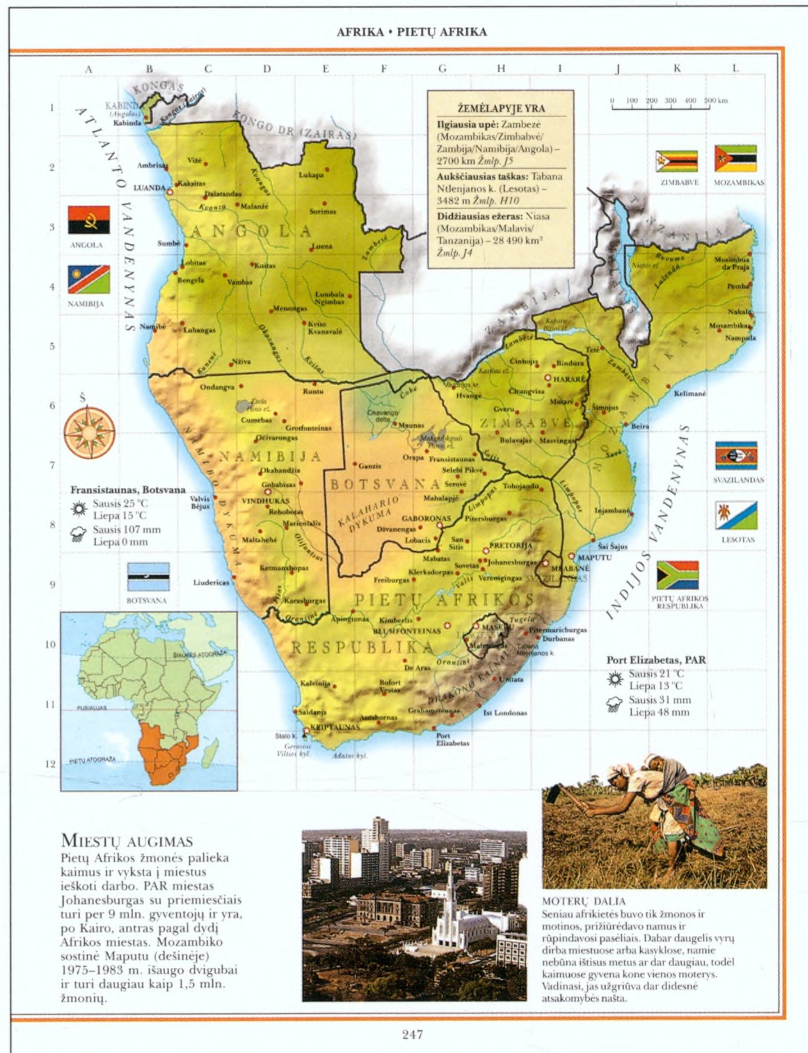
MASTELIS

Prie kiekvieno žemėlapio pridėtas mastelis rodo, kiek kilometrų atitinka atstumai žemėlapyje. Mastelis padeda įsivaizduoti šalies didumą arba apskaičiuoti atstumą nuo vienos vietos ligi kitos. Šioje knygoje ne visi žemėlapiai nubraižyti pagal vienodą mastelį.

POZICINIS ŽEMĖLAPIS

Toks žemėlapis parodo šalies ar šalių vietą žemyne, taip pat jos padėtį pusiaujo, Šiaurės ir Pietų atogrąžų, Šiaurės ir Pietų poliaračių atžvilgiu. Taigi galima įsivaizduoti, koks šalies klimatas. Daugiau apie klimatą žr. 14–15 psl.

Angola

Namibija

VALSTYBIŲ VĖLIAVOS

Aplink žemėlapį išdėliotos valstybių vėliavos. Piešinys dažnai atspindi šalies kultūrą ar religiją.

KLIMATAS

Šalia žemėlapio surašyti vidutinė temperatūra ir kritulių kiekis sausio ir liepos mėnesiais. Šie duomenys paimti iš skirtingų vietovių, kad būtų matyti, kaip viename regione gali įvairuoti klimatas. Pvz., krašto gilumoje paprastai šilčiau negu pajūryje.

Saulutė žymi vidutinę temperatūrą.

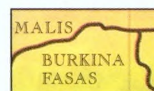
Fransistaunas, Botsvana
Sausis 25 °C
Liepa 15 °C
Sausis 107 mm
Liepa 0 mm

Debesėlis žymi vidutinį kritulių kiekį.

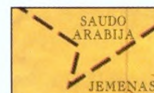
Žemėlapių santrumpos

ež.	ežeras
s.	sala
ss.	salos
k.	kalnas
p-lis	pusiasalis
kyš.	kyšulys
įl.	įlanka
sąs.	sąsiauris
klgb.	kalnagūbris
tv.	tvenkinys
kr.	krioklys

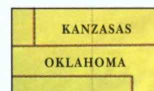
Sutartiniai ženklai

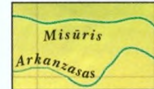
Valstybės siena

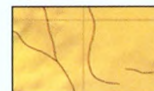
Ginčijama siena

Valstijos ar provincijos siena

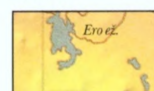
Upė

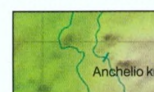
Vadė

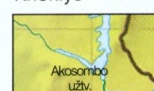
Ežeras

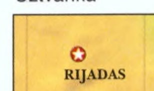
Sezoninis ežeras

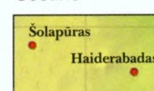
Krioklys

Užtvanka

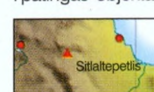
Sostinė

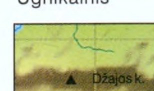
Miestas

Ypatingas objektas

Ugnikalnis

Kalnas

FIZINIS PASAULIO ŽEMĖLAPIS

ŽEMĖ, MŪSŲ NAMAI visatoje, yra viena iš devynių planetų, kurios sukasi aplink Saulę. Tai vienintelė mokslui žinoma planeta, turinti gyvybę, nes Žemės atmosferoje yra deguonies, o vandenynuose – vandens, būtinų gyvybei. Daugiau kaip du trečdalius Žemės užima vanduo: vandenynai, jūros, upės ir ežerai. Likusią Žemės rutulio dalį sudaro septyni milžiniški sausumos masyvai, vadinami žemynais. Jų fizinės savybės labai skiriasi. Svarbiausios iš tokių savybių yra kalnai, upės ir dykumos – juos ir rasite šiame žemėlapyje.

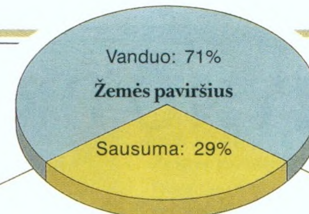

ŽEMYNAI

Štai septyni žemynai, sudarantys pasaulio sausumą, pagal jų dydį: Azija, Afrika, Šiaurės Amerika, Pietų Amerika, Antarktida ir Australija. Šiaurės ir Pietų ašigalius supančios poliarinės sritys plokščiame žemėlapyje nelabai matyti, todėl parodytos gaubliuose kairėje ir apačioje.

Sausuma sudaro tik 29% Žemės. Čia parodyta kiekvieno žemyno dalis.

RYTŲ SIBIRO JŪRA
ČIUKČIŲ JŪRA
BOFORTO JŪRA
BAFINO JŪRA
GRENLANDIJOS JŪRA
Grenlandija
Elsmyras
Melvilis
Devonas
Banksas
Viktorijos s.
Bafino Žemė
Didysis Lokių ež.
Didysis Vergų ež.
Beringo sąs.
Jukonas
Makenzis
Deiviso sąs.
ŠIAURĖS POLIARATIS
BERINGO JŪRA
PAKRANTĖS KLGB.
UOLINIAI KALNAI
Hadsono įl.
LABRADORO JŪRA
Aliaskos įl.
Aleutų ss.
ŠIAURĖS AMERIKA
Niufaundlandas
DIDŽIOSIOS LYGUMOS
Misūris
Didieji ežerai
PAKRANTĖS KLGB-IAI
Misisipė
APALAČAI
ATLANTO VANDENYNAS
Azorų ss.
SONOROS DYKUMA
Rio Grandė
Midvėjaus ss.
Bermudų ss.
SIERA MADRĖ
Meksikos įl.
Bahamų ss.
Havajų ss.
ŠIAURĖS ATOGRĄŽA
RAMUSIS VANDENYNAS
CENTRINĖ AMERIKA
Didžiosios Antilų ss.
KARIBŲ JŪRA
Mažosios Antilų ss.
Maršalo ss.
Laino ss.
LIANOSO DUBURYS
Galapagų ss.
ANDAI
Gilberto ss.
Finikso ss.
Amazonė
AMAZONIJA
PUSIAUJAS
Tuvalu
Markizo ss.
PIETŲ AMERIKA
Samoa
San Fransiskas
Vanuatu
Fidžis
Tuamotu
Tahitis
Titikakos ež.
Draugijos ss.
Luajotės ss.
Tonga
Kuko ss.
Tubuajo ss.
MATO GROSO PLOKŠČIAKALNIS
PIETŲ ATOGRĄŽA
ATAKAMOS DYKUMA
Parana
Čuano Fernandeso ss.
PAMPA
Naujoji Zelandija
ATLANTO VANDENYNAS
Čatamo ss.
PATAGONIJA
Baunčio ss.
Antipodų ss.
Oklando ss.
Folklando ss.
Horno kyš.

ŽEMĖLAPYJE YRA

Aukščiausias Žemės taškas: Everestas (Kinija/Nepalas) – 8848 m *Žmlp. H6*

Žemiausias Žemės taškas: Marianų lovys (Ramusis vandenynas) – 10 924 m žemiau jūros lygio *Žmlp. L8*

Ilgiausia upė: Nilas (Egiptas/Sudanas/Uganda) – 6738 km *Žmlp. E7*

Didžiausias ežeras: Kaspijos jūra (Azerbaidžanas/Iranas/Turkmėnistanas/Kazachstanas/Rusija) – 378 400 km² *Žmlp. F5*

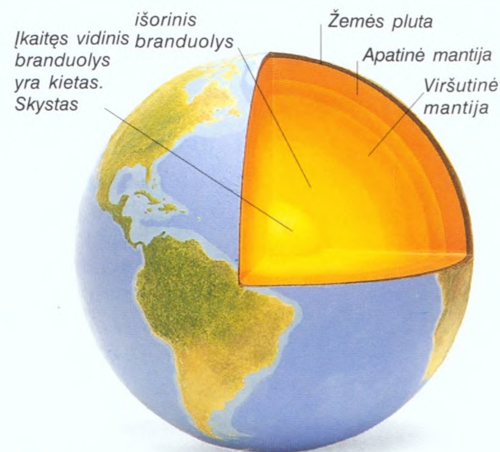
Didžiausias vandenynas: Ramusis – 165 241 000 km² *Žmlp. Q7*

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13

N O P Q R S T U V W X Y A

ŽEMYNŲ DREIFAS

ŽEMYNAI, SUDARANTYS didžiąją dalį Žemės, visą laiką juda veikiami giluminių jos jėgų. Tai vadinama žemynų dreifu. Žemynai dreifuoja todėl, kad planetos vidus karštas ir audringas. Žemės branduolio karštis kyla aukštyn ir, susidūręs su šaltomis uolienomis, išjudina Žemės plutos plokštes ir jas stumia. Kasmet žemynai pasislenka apie centimetrą; vienos plokštės susiglaudžia, kitos prasiskiria, trečios užeina viena ant kitos. Šitaip pasikeičia daugelis Žemės fizinių savybių arba atsiranda naujų.

ŽEMĖS VIDUJE
Žemė nėra vienalytis rutulys, bet sudaryta iš daugelio sluoksnių. Jos pluta, iš kurios susideda žemynai ir vandenynų dugnas, yra plonas uolienų sluoksnis, dengiantis Žemę tarsi lukštas. Po juo eina 3000 km storio mantija iš įkaitusių uolienų – kai kurios net išsilydžiusios. Pačiam vidury yra branduolys, karšto metalo Žemės centras. Išorinis branduolys skystas, vidinis kietas.

PRADŽIŲ PRADŽIA

Mokslininkai mano, kad maždaug prieš 300 mln. metų visa Žemės sausuma sudarė vieną didžiulį žemyną, vadinamą Pangėja. Jį supo milžiniškas Pantalasos vandenynas. Gal prieš 200 mln. metų, plokštėms pajudėjus, Pangėja ėmė skilti į du masyvus, Lauraziją šiaurėje ir Gondvaną pietuose. Juos skyrė Tetidės jūra. Plokštėms toliau judant, abu masyvai vis labiau tolo ir galų gale susiformavo žemynai, kokius matome žemėlapyje.

Prieš 200 mln. metų

Prieš 180 mln. metų

Prieš 65 mln. metų

EURAZIJOS PLOKŠTĖ
IRANO PLOKŠTĖ
ARABIJOS PLOKŠTĖ
AFRIKOS PLOKŠTĖ
FILIPINŲ PLOKŠTĖ
INDIJOS-AUSTRALIJOS PLOKŠTĖ
RAMIOJO VANDENYNO PLOKŠTĖ
CHUANO DE FUKOS PLOKŠTĖ
ŠIAURĖS AMERIKOS PLOKŠTĖ
KARIBŲ PLOKŠTĖ
KOKOSŲ PLOKŠTĖ
PIETŲ AMERIKOS PLOKŠTĖ
NASKOS PLOKŠTĖ
ŠKOTIJOS PLOKŠTĖ
ANTARKTIDOS PLOKŠTĖ
VIDURIO ATLANTO KLGB.
VIDURIO INDIJOS KLGB.
PIETVAKARIŲ INDIJOS KLGB.
PIETRYČIŲ INDIJOS KLGB.
RYTŲ RAMIOJO VAND. PAKILUMA
RAMIOJO VAND.-ANTARKTIES KLGB.

SUTARTINIAI ŽENKLAI
- Suartėjimo zona
- Vandenynų dugno kalnagūbriai ir įdubos
- Susidūrimo zona
- Neaiški plokštės riba
- Plokštės judėjimas
- Ugnikalnis

NERAMIOJI ŽEMĖ

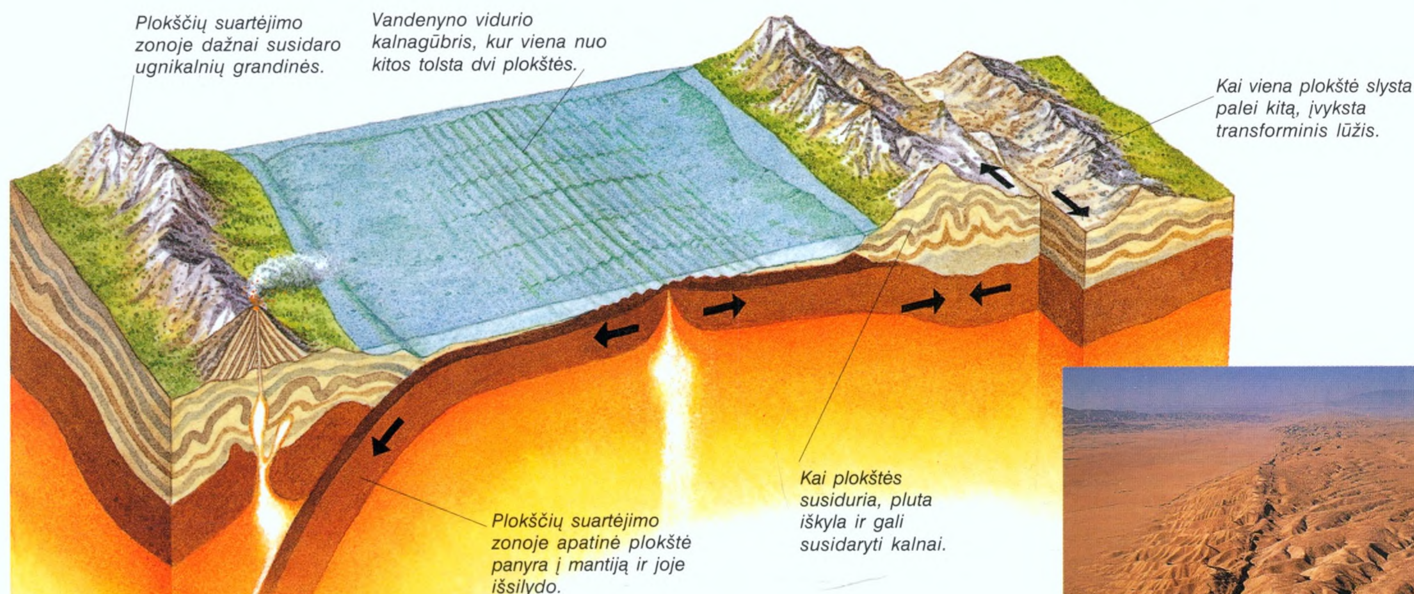
Kadangi Žemė atrodo nejudri, sunku įsivaizduoti, kad juda jos pluta. Tačiau Žemės plutos plokštės juda trimis būdais: tolsta, artėja arba slenka viena palei kitą, kaip parodyta apačioje paveikslėlyje. Šios veiklos padarinius atspindi Žemės reljefas. Uoliniai kalnai Šiaurės Amerikoje susidarė susidūrus dviem plokštėms, o Didžiojo Lūžio slėnis Afrikoje – plokščių tolimo rezultatas. Ugnikalniai ir žemės drebėjimai taip pat nuolatos primena, kad Žemės plutos plokštės tebejuda.

Tingvelyre, Islandijoje, tolstant Šiaurės Amerikos ir Eurazijos plokštėms, susidarė ilgas plyšys.

TOLIMAS

Dviem plokštėms tolstant viena nuo kitos, plyšį užpildo iš Žemės mantijos išsiveržusi magma (išsilydžiusios uolienos). Jei šitai vyksta vandenyno dugne, po vandeniu susiformuoja kalnagūbris – toks kaip Vidurio Atlanto. Kartais kalnų viršūnės išlenda virš vandens: tai vulkaninės salos, pvz., Islandija. Plokštėms tolstant sausumoje, atsiranda gilus riftinis slėnis.

San Andreaso lūžis yra linija, kur susiliečia Ramiojo vandenyno ir Šiaurės Amerikos plokštės.

TRANSFORMINIS LŪŽIS

Jis įvyksta, kai dvi plokštės slenka viena palei kitą priešingomis kryptimis arba ta pačia kryptimi, bet nevienodu greičiu. Uolienų nei atsiranda, nei suardoma, bet žemėj susidaro gilūs plyšiai. Dažnai plokštės sujuda staigiai, ir paviršiuje tai juntama kaip žemės drebėjimas. San Andreaso lūžis Kalifornijoje, JAV, yra aktyvi seisminė zona.

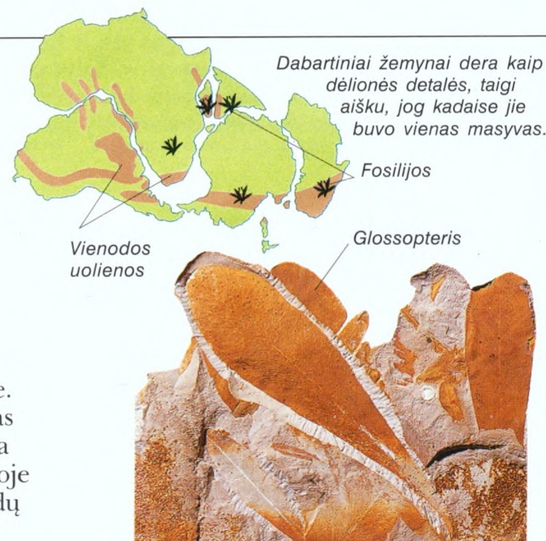

SUARTĖJIMO ZONA

Susidūrus dviem plokštėms, viena gali būti nustumta po kita ir įgrūsta į mantiją. Plutos uolienos mantijoje išsilydo. Tos išsilydžiusios uolienos dažnai išsiveržia paviršiun kaip ugnikalniai. Šitaip ties Ramiojo vandenyno plokštės riba susidarė daugybė ugnikalnių, pvz., Mihara Japonijoje. Kartais plokštėms susidūrus uolienos iškyla ir susigrūda paviršiuje, sudarydamos didžiules kalnų grandines.

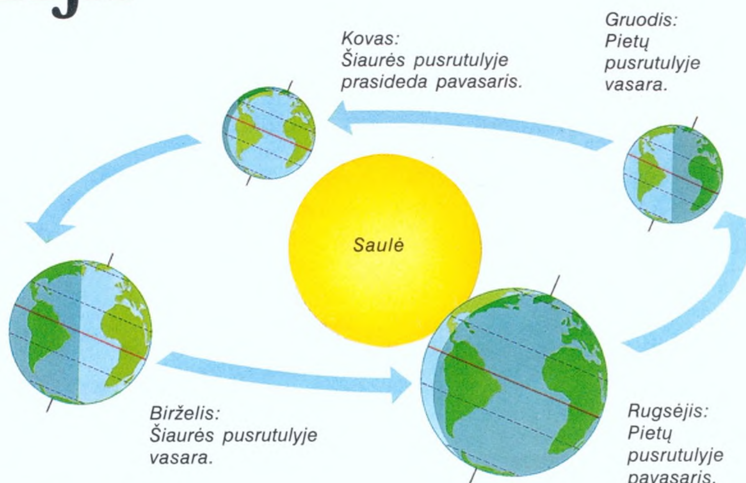
DAIKTINIAI ĮRODYMAI

Kai 1923 m. vokiečių mokslininkas Alfredas Vėgeneris iškėlė plokščių judėjimo teoriją, visuomenė jo idėjas palaikė nesąmone. Bet vėliau rasta įrodymų, jog jis buvo teisus. Pvz., paparčio *Glossopteris* fosilijų aptikta visiškai skirtingose vietose: Indijoje, Australijoje ir Afrikoje. Kitados jos buvo vienas žemynas Gondvana. Teoriją dar paremia tai, kad Australijoje, Antarktidoje ir Pietų Amerikoje rasta vienodų uolienų.

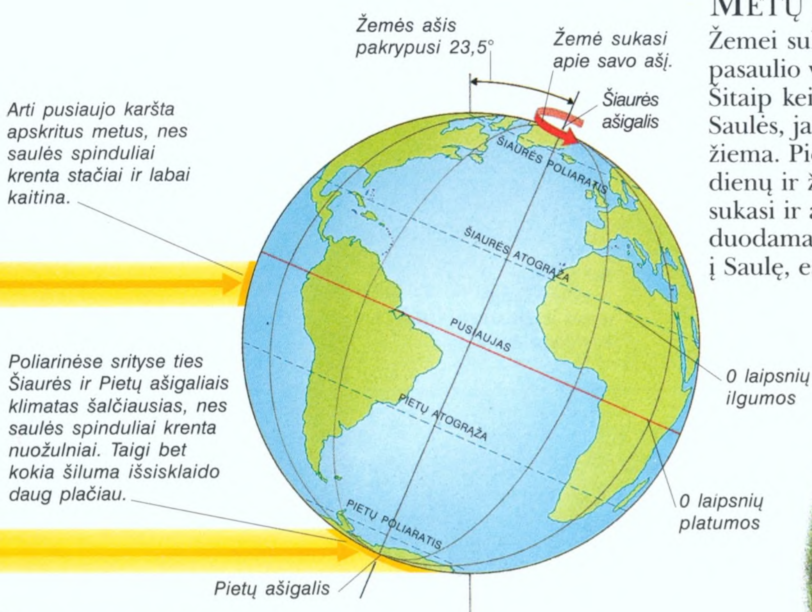
KLIMATAS IR AUGALIJA

KLIMATAS YRA TAM TIKRAI teritorijai daugelį metų būdingi orai ir temperatūra. Įvairiose pasaulio vietose gali būti panašus klimatas. Pvz., karšto, sauso dykumų klimato sričių esama ir Afrikoje, ir Šiaurės Amerikoje, ir vidurio Australijoje. Krašto klimatas kartu su gamtovaizdžiu ir nulemia jo augaliją. Šaltose poliarinėse srityse arba apledėjusiose viršukalnėse neauga beveik jokie augalai. Karštuose ir drėgnuose pusiaujo atogrąžų miškuose veši įvairiausia augalija.

METŲ LAIKAI

Žemei sukantis aplink Saulę, dėl ašies pakrypimo kiekviena pasaulio vieta pamažu artėja prie Saulės, o paskui tolsta. Šitaip keičiasi metų laikai. Šiaurės pusrutuliui palinkus prie Saulės, jame ateina pavasaris. Pakrypus tolyn nuo Saulės – žiema. Pietų pusrutulyje viskas atvirkščiai. Tarp šiltų vasaros dienų ir žiemos šalčių įsiterpia pavasaris ir ruduo. Žemė sukasi ir apie savo ašį: vieną kartą apsisuka per 24 valandas, duodama mums dieną ir naktį. Planetos pusėje, kuri atsukta į Saulę, esti diena, o priešingoje pusėje – naktis.

PLATUMA IR ILGUMA

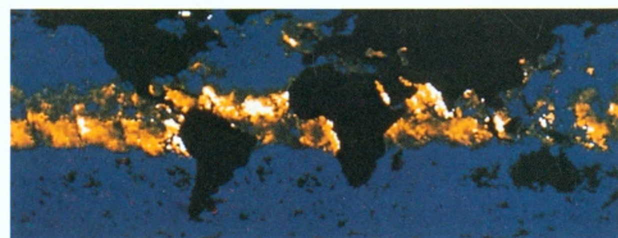
Krašto klimatas priklauso nuo to, kiek jis nutolęs į šiaurę ar pietus nuo pusiaujo. Tai vadinama geografine platuma. Per Žemės vidurį aplinkui einantis pusiaujas yra 0 laipsnių platumos. Platumos linijos yra ir Šiaurės (Vėžio) bei Pietų (Ožiaragio) atogrąžos. Šalys palei pusiaują yra karščiausios pasaulyje, o kuo arčiau ašigalių, tuo šalčiau. Linijos, kurios eina iš šiaurės į pietus, žymi geografinę ilgumą.

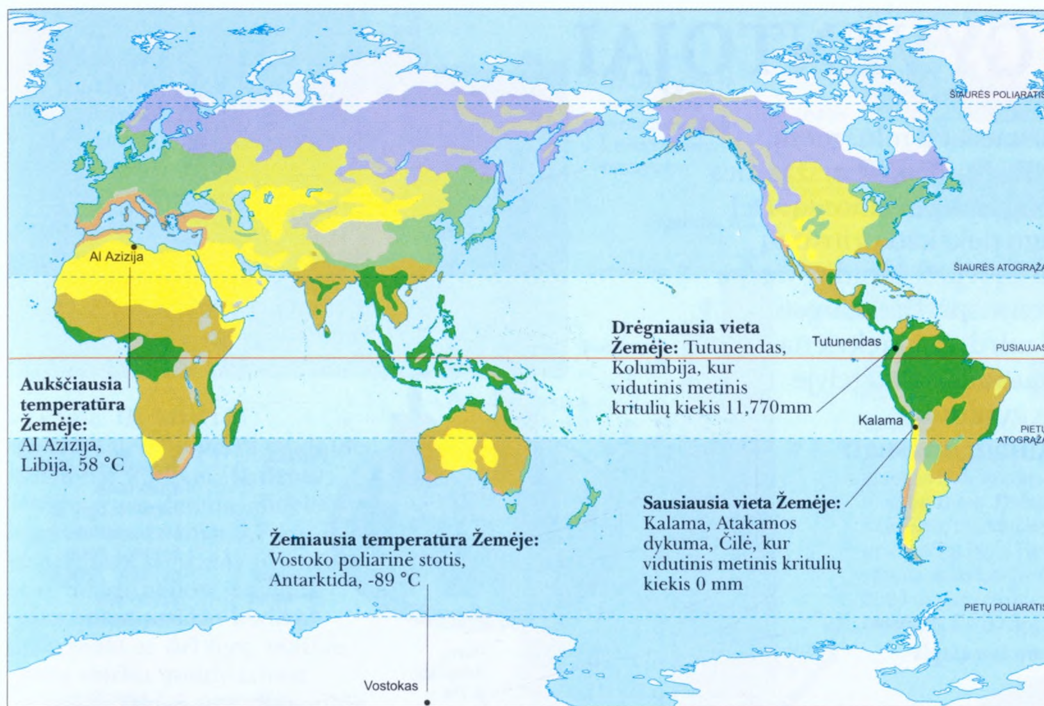
KRITULIAI
Kritulių kiekis, iškrentantis vietovėje, daro didelę įtaką jos augalijai ir klimatui. Kad pasigamintų maisto medžiagų, augalams reikia vandens, todėl jie veši šiltame, drėgname miškų klimate, kaip čia parodytame Kosta Rikos kampelyje. Kur labai mažai kritulių – dykumose ar poliarinėse srityse, – išsiveria tik vienas kitas augalėlis. Kitose pasaulio vietose kritulių kiekis priklauso nuo metų laiko.

SAUSUMA IR JŪRA
Krašto klimatą lemia ir jo aukštis viršum jūros lygio. Kuo aukščiau, tuo šalčiau, nesvarbu, kad vietovė netoli pusiaujo ar atogrąžose, kaip Atlaso kalnai Maroke. Dar didelę įtaką turi artumas jūrai. Jūra šyla ir vėsta lėčiau, todėl pakrančių rajonuose ne tokie ryškūs temperatūros pokyčiai.

PASAULIO KLIMATAS KEIČIASI
Pasaulio klimatas gali keistis ir dėl gamtinių priežasčių, ir dėl žmogaus veiklos. 1991 m. Filipinuose išsiveržęs Pinatubo ugnikalnis pelenus ir dulkes išmetė aukštai į atmosferą. Tame rajone aptemo dangus, prapliupo liūtys, siautė smarkūs vėjai. Šioje palydovinėje nuotraukoje matyti, kaip toli nunešti pelenai. Toks įvykis kaip didžiuliai naftos gręžinių gaisrai Kuveite per karą Persijos įlankoje klimatui gali turėti ilgalaikį poveikį.

AUGALIJOS ZONOS

Mokslininkai Žemę skirsto į augalijos zonas, parodytas žemėlapyje iš kairės. Kiekvienoje zonoje atskiro rajono augalija ir gyvūnija priklauso nuo jo klimato, kraštovaizdžio ir geografinės platumos. Per milijonus metų augalai ir gyvūnai prisitaikė prie tam tikro klimato, dažnai įgaudami ypatybių, kurios padeda jiems išlikti. Žemėlapis rodo, kad toje pačioje platumoje kraštovaizdis panašus, pvz., taiga arba dykuma.

POLIARINĖS DYKUMOS IR TUNDRA

Teritorijos aplink Šiaurės ir Pietų ašigalius padengtos ledu ir jose nepaprastai šalta. Į pietus nuo Šiaurės ašigalio driekiasi tundra, kur žemė visada giliai įšalusi. Čia ištveria tik šiurkščios samanos, kerpės ir skurdūs krūmokšniai.

TAIGA

Rusų kalbos žodis „taiga" reiškia „šaltas miškas". Juo nusakomos visžalių miškų platybės, apimančios Kanados, Skandinavijos ir Rusijos šiaurę. Visžaliai spygliuočiai (eglės, pušys) gerai pakelia ilgas ir gilias žiemas.

KALNAI

Kuo aukščiau į kalnus, tuo šalčiau. Žemutiniuose šlaituose auga medžiai ir krūmai, tačiau viršum medžių augimo ribos jau per šalta ir pernelyg vėjuota, kad kas nors augtų. Kalnų viršūnes dažnai kiaurus metus dengia sniegas.

VIDUTINIO KLIMATO MIŠKAI

Didžiumą Šiaurės Europos ir Šiaurės Amerikos kitados dengė vasaržalių lapuočių miškai. Dabar daug jų iškirsta. Lapuočiai gerai auga vidutinio klimato srityse, kur niekad nei per šalta, nei per karšta.

SUBTROPIKAI

Subtropikų srityse vasaros karštos ir sausos, o žiemos vėsios ir drėgnos. Jos apima Viduržemio jūros pakrantes ir kitus panašius kraštus, pvz., Kaliforniją. Medžiai (pvz., alyvmedžiai) ir kiti augalai prisitaikę prie vandens stygiaus vasarą.

SAUSOSIOS SAVANOS

Kai kurių žemynų vidurį užima savanos. Tai Pietų Amerikos pampa ir Šiaurės Amerikos prerijos. Ten karštos, sausos vasaros ir labai šaltos žiemos. Didžiojoje savanų dalyje auginami kviečiai ir gyvuliai.

DRĖGNIEJI ATOGRĄŽŲ MIŠKAI

Palei pusiaują visus metus karšta ir drėgna – puikios sąlygos vešliems, žaliems atogrąžų miškams tarpti. Pasaulio atogrąžų miškuose priskaičiuojama apie 50 000 medžių rūšių, taip pat milijonai kitų augalų ir gyvūnų rūšių.

DYKUMOS

Dykumos yra karščiausios ir sausiausios Žemės vietos. Dieną dažniausiai labai karšta, o naktį temperatūra gali nukristi net žemiau nulio. Kai kuriose dykumose nelyja po kelerius metus. Dykumose vyrauja smėlynai, o juose gali augti tik kaktusai.

DRĖGNOSIOS SAVANOS

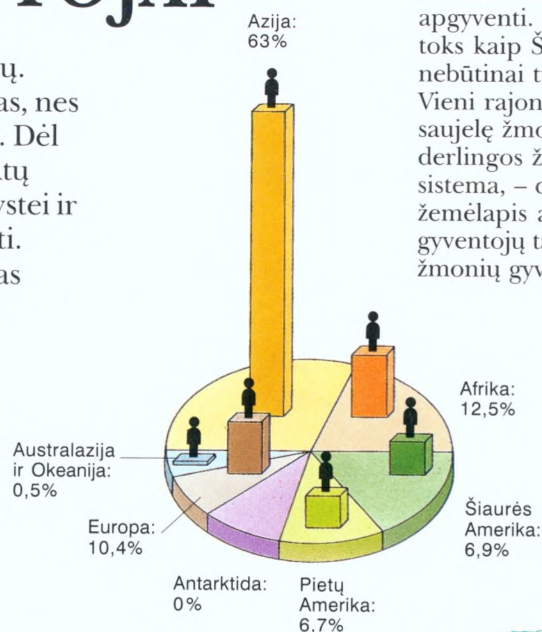
Tarp karštų dykumų ir atogrąžų miškų įsiterpusios drėgnosios savanos – kaip kad Afrikos savana. Ten visada karšta, bet metai turi du laikus: drėgnąjį ir sausąjį. Šiose karšto klimato srityse auga aukštos žolės ir žemi medžiai.

PASAULIO GYVENTOJAI

ŽMONĖS ŽEMĖJE GYVENA mažiausiai 2 mln. metų. Beveik visą šį laiką gyventojų skaičius laikėsi mažas, nes ir gimdavo, ir mirdavo maždaug tiek pat žmonių. Dėl ligų ir bado šis skaičius neišaugo tiek, kad pritrūktų maisto ir kitų išteklių. Tačiau tobulėjant žemdirbystei ir plėtojantis medicinai žmonių ėmė sparčiai daugėti. Dabar jų yra daugiau kaip 5,5 mlrd. Per kiekvienas keturias dienas gimsta milijonas vaikų. Daugelyje pasaulio valstybių dėl spartaus gyventojų prieaugio gali kilti rimtų sunkumų: ims stigti maisto, persipildys miestai.

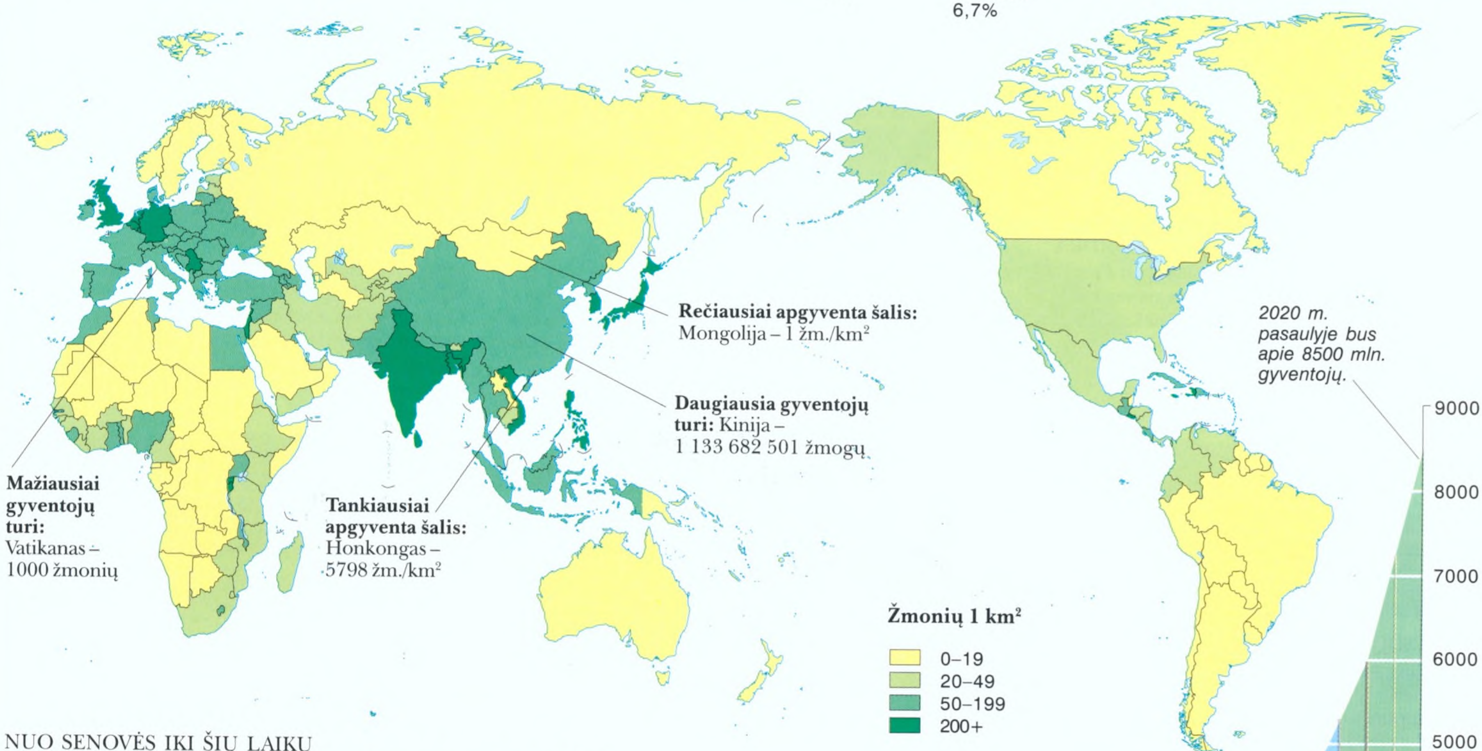
KUR GYVENA ŽMONĖS

Pasaulio žemynai nėra tolygiai apgyventi. Didelis žemynas, toks kaip Šiaurės Amerika, nebūtinai turi daug gyventojų. Vieni rajonai gali išmaitinti vos saujelę žmonių, o kiti, kur derlingos žemės ir gera ryšių sistema, – daugybę. Pasaulio žemėlapis apačioje rodo gyventojų tankumą, t. y. kiek žmonių gyvena 1 km².

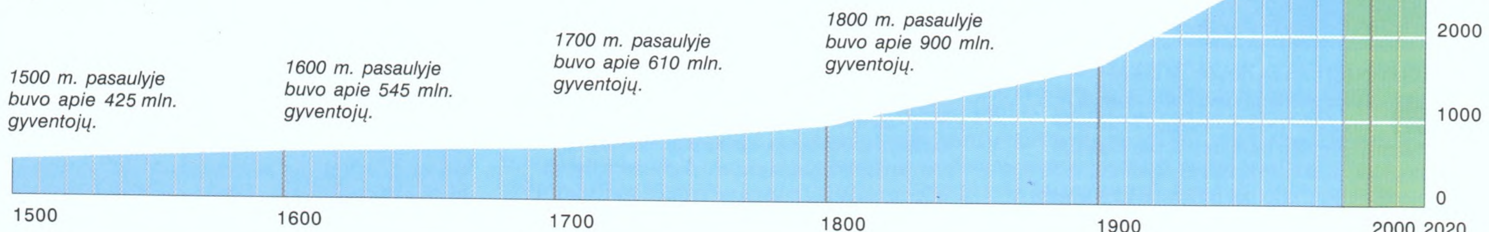
Ši diagrama rodo kiekvieno žemyno dydį ir kiek pasaulio žmonių jame gyvena. Azijoje gyventojų daugiausia.

Visų pasaulio valstybių gyventojų tankumo žemėlapis

NUO SENOVĖS IKI ŠIŲ LAIKŲ

1500 m. pasaulyje gyveno 425 mln. žmonių. Dauguma jų spietėsi Šiaurės pusrutulio miestuose ir kaimuose. Iš pradžių gyventojų skaičius didėjo pamažu, bet nuo XIX a., pagerėjus sveikatos priežiūrai ir aprūpinimui maistu, įvykus pramoniniam perversmui, jis jau smarkiai išaugo. 1950–1990 m. gyventojų skaičius padvigubėjo. Iki 2020 m. gyventojų sparčiausiai daugės Afrikoje, Azijoje, Centrinėje ir Pietų Amerikoje – regionuose, kurie mažiausiai pajėgūs tai atlaikyti.

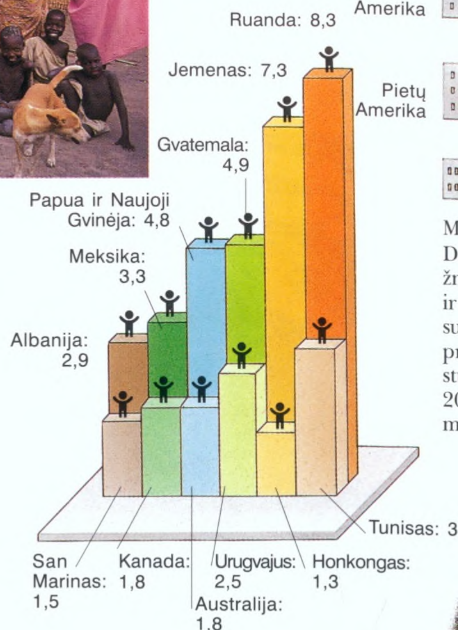

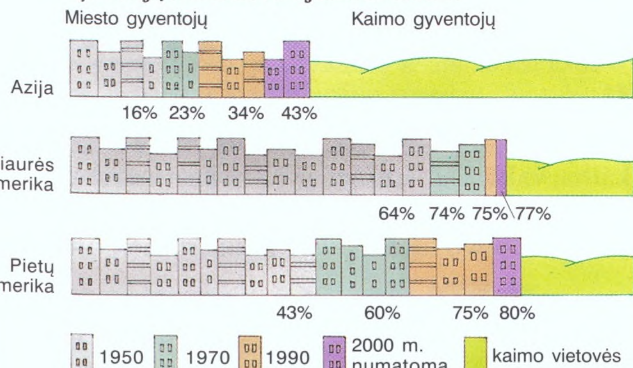
Gyvybė ir mirtis

Įvairiose šalyse moterys pagimdo nevienodai kūdikių. Sudane (viršuje) gimstamumas didelis – vienai motinai tenka 5,7 kūdikio. Dėl geresnės sveikatos priežiūros net ir neturtinguose pasaulio kraštuose vis mažiau kūdikių miršta badu ar dėl ligų, mažiau moterų miršta gimdydamos. Turtingose šalyse, pvz., Kanadoje, gimstamumas mažas, nes žmonės nelinkę turėti daug vaikų. Be to, vystantis medicinai, žmonės gyvena vis ilgiau.

Didžiausias ir mažiausias gimstamumas kiekviename žemyne

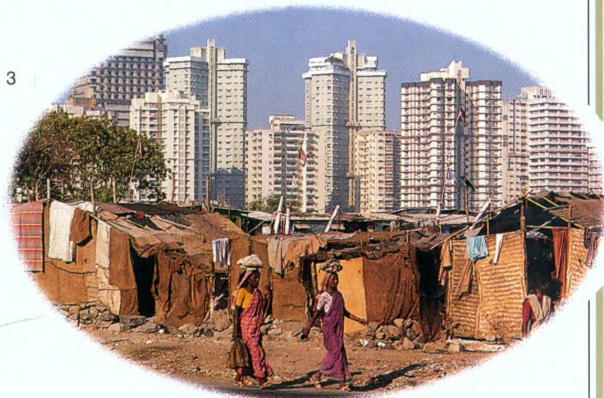

Gyventojų skaičiaus didėjimas miestuose

Miestų augimas

Dar šio amžiaus pradžioje mieste gyveno vos vienas žmogus iš dešimties. Dauguma gyveno kaimo vietovėse ir dirbo žemę. Dabar maždaug pusė pasaulio gyventojų susispietę miestuose. Miestai auga dėl daugelio priežasčių. Pvz., Pietų Amerikoje žmones iš kaimo stumia skurdas. Jie traukia į miestus ieškoti darbo. 2020 m., jei miestai nesiliaus augę, juose gyvens maždaug du iš trijų žmonių.

Miestų lūšnynai

Iš kaimų plūstant daugybei žmonių, miestai persipildo. Nebeužtenka namų ir išteklių pragyventi. Tokių didmiesčių kaip Bombėjus Indijoje pakraščiuose pridygo lūšnynų. Čia gyvenimo sąlygos baisios. Šeimos grūdasi laikinuose būstuose, kur dažnai nėra nei elektros, nei vandentiekio.

Miestai milžinai

Iki XIX a. milijoninis miestas buvo retenybė. Tačiau per pastarąjį šimtmetį didmiesčių labai padaugėjo. Šiandien keleto miestų, tokių kaip Tokijas, gyventojų skaičius jau artėja prie 20 mln. Taigi kai kuriuose miestuose gyvena daugiau žmonių negu tokiose valstybėse kaip Naujoji Zelandija ar Švedija. Didmiesčiai kenčia nuo taršos, kurią sukelia automobilių išmetamosios dujos, gamybos ir buitinės atliekos.

DIDŽIAUSI MIESTAI 1950 m.	
Niujorkas, JAV	12 300 000
Londonas, DB	8 700 000
Tokijas, Japonija	6 700 000
Paryžius, Prancūzija	5 400 000
Šanghajus, Kinija	5 300 000

DIDŽIAUSI MIESTAI 1990 m.	
Meksikas, Meksika	20 200 000
Tokijas, Japonija	18 100 000
San Paulas, Brazilija	17 400 000
Niujorkas, JAV	16 200 000
Šanghajus, Kinija	13 400 000

Žvilgsnis į ateitį

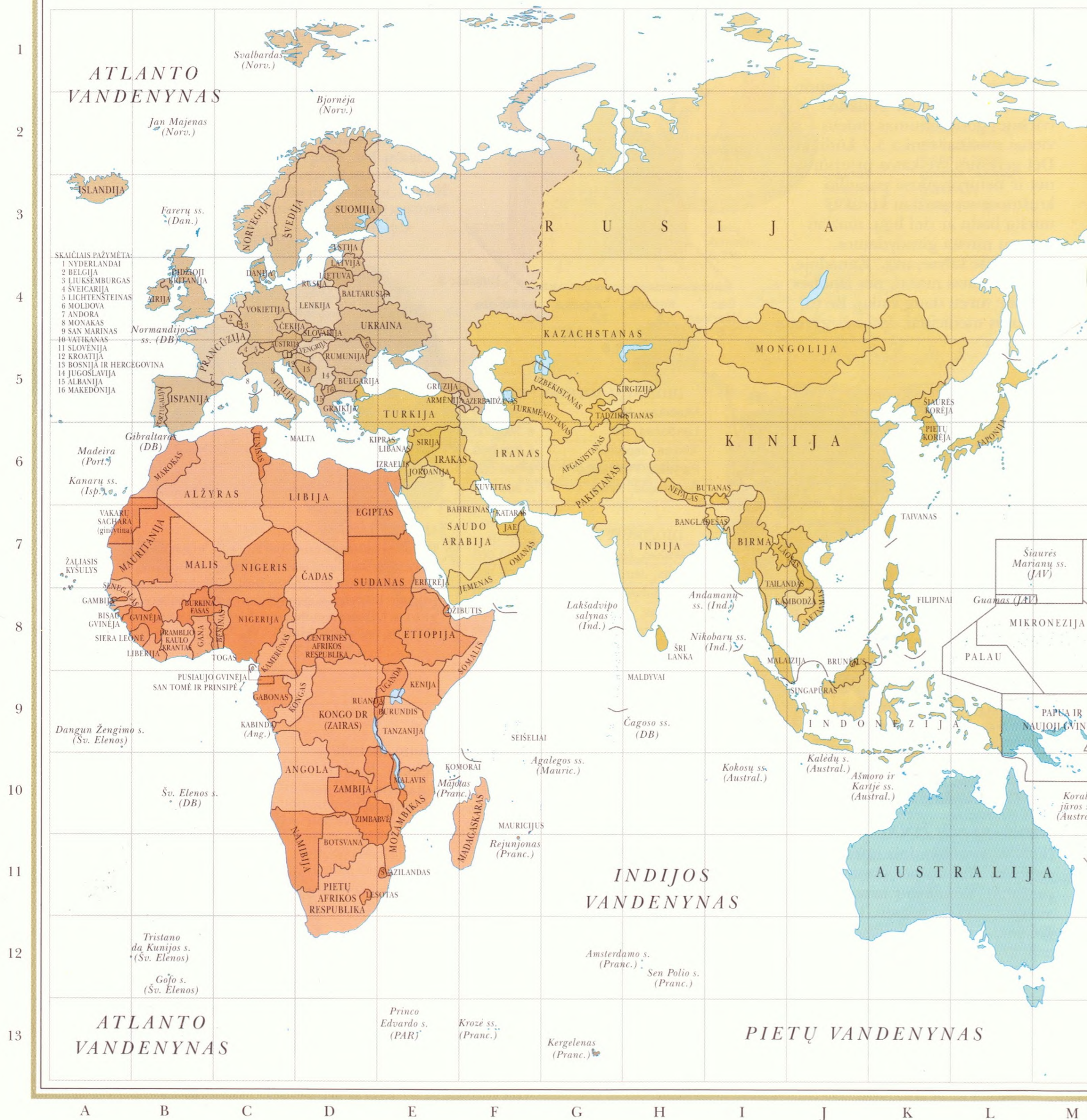
Vienas svarbiausių pasaulio uždavinių ateityje – sulėtinti gyventojų prieaugio didėjimą. Kad žmonės turėtų mažiau vaikų, rengiamos programos, kaip moteris išmokyti šeimos planavimo ir sveikatos priežiūros pagrindų, kad jos galėtų labiau reguliuoti šeimos dydį ir rūpintis vaikų sveikata. Dabar silpnos ekonomikos šalyse pusė ištekėjusių moterų teigia, kad jos pačios arba partneriai naudoja kontraceptines priemones. 1980 m. tokių moterų buvo mažiau nei ketvirtis.

Gydytoja prirašo kontraceptikų; šiuo metu 43% Zimbabvės moterų naudoja kontraceptines priemones.

POLITINIS PASAULIO ŽEMĖLAPIS

PASAULIS SUSKIRSTYTAS ne tik į fizinius žemės plotus, bet ir į valstybes. Tos valstybės skiriasi kalba, valdymu, kultūra ir visos kartu sudaro politinį pasaulio žemėlapį. Dar taip neseniai, 1950 m., buvo tik 82 valstybės. Šiandien turime dukart daugiau – ir didelių, ir mažyčių. Naujos šalys susikuria, kai išsivaduoja iš kolonistų arba kai atskiros vienos valstybės tautos išsikovoja nepriklausomybę. Pvz., suskilus Jugoslavijai, atsirado kelios valstybės.

JAV ir Kanadą skiria ilgiausia pasaulyje nesaugoma siena. Paveikslėlyje matome, kaip ji kerta miškų masyvus.

VALSTYBIŲ SIENOS

Linija, skirianti dvi šalis, vadinama siena. Kartais ji eina kokia nors gamtine riba, pvz., kalnais ar upe, o kai kada – tiesia linija, nepaisant kraštovaizdžio ypatybių. Jei valstybių santykiai draugiški, siena tereiškia liniją žemėlapyje, ir ją labai paprasta kirsti. Bet iškilus konfliktui sienos gali būti stipriai saugomos, todėl dažnai sunku keliauti iš vienos valstybės į kitą.

ARKTIES VANDENYNAS

Grenlandija (Dan.)

Aliaska (JAV)

KANADA

JUNGTINĖS AMERIKOS VALSTIJOS

Sen Pjeras ir Mikelonas (Pranc.)

Azorų ss. (Port.)

Bermudai (DB)

ATLANTO VANDENYNAS

RAMUSIS VANDENYNAS

Midvėjaus ss. (JAV)

MEKSIKA

BAHAMOS

KUBA

HAITIS

DOMINIKOS RESPUBLIKA

JAMAIKA

BELIZAS

GVATEMALA

HONDŪRAS

SALVADORAS

NIKARAGVA

KOSTA RIKA

PANAMA

SENT KRISTOFERIS IR NEVIS

SENT VINSENTAS IR GRENADINAI

ANTIGVA IR BARBUDA

DOMINIKA

SENT LUSIJA

BARBADOSAS

GRENADA

TRINIDADAS IR TOBAGAS

Havajai (JAV)

Veikas (JAV)

Revilja Chichedo ss. (Meks.)

MARŠALO SALOS

Džonstono atolas (JAV)

Klipertonas (Pranc.)

Kingmano rifas (JAV)

Palmyros atolas (JAV)

Haulandas (JAV)

Beikeris (JAV)

Džarvis (JAV)

VENESUELA

GAJANA

SURINAMAS

GVIANA (Pranc.)

KOLUMBIJA

EKVADORAS

Galapagų ss. (Ekv.)

NAURU

KIRIBATIS

TUVALU

SALIAMONO SALOS

Tokelau (NZ)

Volisas ir Fulūna (Pranc.)

VAKARŲ SAMOA

Amerikos Samoa (JAV)

VANUATU

TONGA

FIDŽIS

Kuko ss.

Niujė s.

Naujoji Kaledonija (Pranc.)

Prancūzijos Polinezija

Pitkerno ss. (DB)

BRAZILIJA

Fernando de Noronjos s. (Braz.)

PERU

BOLIVIJA

Trinidadė (Braz.)

PARAGVAJUS

San Feliksо ss. (Čilės)

San Ambrosijo s. (Čilės)

Norfolkas (Austral.)

Kermadeko ss. (NZ)

Lordo Hau s. (Austral.)

URUGVAJUS

ARGENTINA

ČILĖ

Chuano Fernandeso ss. (Čilės)

NAUJOJI ZELANDIJA

Čatamo ss. (NZ)

Baunčio ss. (NZ)

Antipodų ss. (NZ)

Oklando ss. (NZ)

Kambelo s. (NZ)

Folklando ss. (DB)

ŽEMĖLAPYJE YRA
Didžiausia pasaulio šalis: Rusija – 173 075 400 km² *Žmlp. I3*
Mažiausia pasaulio šalis: Vatikanas – 0,44 km² *Žmlp. C5*
Ilgiausia valstybinė siena: tarp JAV ir Kanados – 6416 km *Žmlp. T4*
Šalis, turinti daugiausia kaimynių: Kinija ribojasi su 16 valstybių *Žmlp. I6*

N O P Q R S T U V W X Y Z

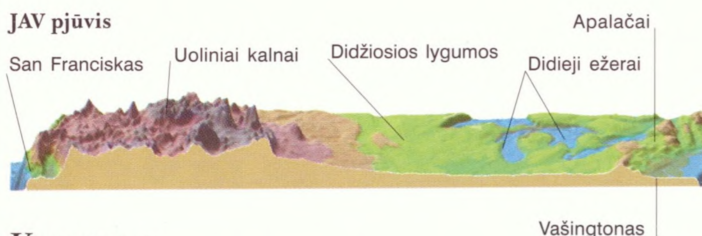
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13

ŠIAURĖS AMERIKA

ŠIAURĖS AMERIKĄ SUDARO Kanada, Jungtinės Valstijos ir Meksika, taip pat didžiausia pasaulio sala Grenlandija. Per paskutinį ledynmetį žemynu nuslinko didžiulis ledynas, jis nubrūžino uolienas, pagilino įdubas, kuriose dabar Didieji ežerai, o derlingą dirvožemį nustūmė į vidurio lygumas. Nuo Aliaskos iki Naujosios Meksikos eina žemyno nugarkaulis – Uoliniai kalnai. Rytuose yra Apalačai, nuo jų į rytus ir pietus driekiasi pakrantės žemumos. Rytų Kanadoje nutįsęs Kanados skydas – senų sudūlėjusių uolienų plynaukštė, padengta plonu dirvožemio sluoksniu. Pietvakarinėje JAV dalyje prasideda dykumos, kurios eina iki pat Meksikos vidurio.

JAV pjūvis

KALNYNAI

Pagrindiniai Šiaurės Amerikos kalnynai, snieguotom viršūnėm Uoliniai kalnai ir miškingieji Apalačai, smarkiai skiriasi išvaizda (žr. pjūvį viršuje). Tas skirtumas aiškintinas jų amžiumi. Uoliniai (dešinėje) yra palyginti jauni kalnai, dar nesudūlėję. Apalačai – vieni iš seniausių pasaulio kalnų, juos pamažu ardo vėjas, vanduo ir slenkantys ledai.

Kanados Uoliniai kalnai

DIDYSIS KANJONAS

Didysis kanjonas formavosi milijonus metų: įsiskverbę per kietas uolienas, jį išgraužė Kolorado upė ir jos intakai. Kai kuriose vietose kanjonas yra 1,6 km gylio ir kerta 2000 mln. metų senumo uolas. Kanjono sienose randamos fosilijos liudija permainingą jo istoriją.

DIDŽIOSIOS LYGUMOS

Kanados ir JAV viduriu driekiasi Didžiosios lygumos, dar vadinamos prerijomis. Šioje didžiulėje teritorijoje vasaros karštos, o žiemos šaltos ir gilios. Medžiai auga tik paupiais ir paežerėmis, bet kitados šis kraštas buvo apaugęs aukštomis žolėmis ir jame ganėsi milijonai bizonų. Dabar natūralių prerijų beveik neišlikę, jų vietoj ūkininkai augina kukurūzus ir kviečius.

DIDIEJI EŽERAI

Didieji ežerai, sudarantys penktadalį pasaulio gėlo vandens atsargų, apkętę Kanados ir JAV sieną. Tik Mičigano ežeras (kairėje) visas priklauso JAV. Ežerus jungia vandens keliai, iš jų išteka Šv. Lauryno upė, įtekanti į Atlanto vandenyną. Niagaros upėje, tekančioje per Erio ir Ontarijo ežerus, yra garsusis Niagaros krioklys.

H I J K L M N O P Q R S T

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13

ARKTIES VANDENYNAS
LINKOLNO JŪRA
PYRIO ŽEMĖ
Elsmyras
KNUDO RASMUSENO ŽEMĖ
Nortaisas
Akselio Heibergo s.
Karalienės Elžbietos s.s.
Smito sąs.
Pyrio salynas
Princo Alfredo kyš.
Melvilis
Maklūro sąs.
Devonas
Lankasterio sąs.
Jorko kyš.
Melvilio įl.
Grenlandija
Banksas
Somersetas
Velso Princo s.
BAFINO JŪRA
GRENLANDIJOS JŪRA
Amundseno įl.
Viktorijos s.
Butijos įl.
Bafino Žemė
Deiviso sąs.
Danijos sąs.
Didysis Lokių ež.
Bakas
FOKSO BASEINAS
Sautamptonas
Amadžuako ež.
Makenzis
Didysis Vergų ež.
Dubonto ež.
Hadsono sąs.
Hadsono įl.
UNGAVOS P-LIS
LABRADORO JŪRA
Farvelio kyš.
Atabaskos ež.
Pisas
Elnių ež.
Belobeģio sąs.
Džordžas
UOLINIAI KALNAI
Čerčilis
Nelsonas
KLGB.
KASKADINIAI KALNAI
Saskačevanas
Džeimso įl.
Smolvudo ež.
Harisono kyš.
Vinipego ež.
La Grandas
DIDŽIOSIOS LYGUMOS
Olbanis
Misūris
Miškų ež.
Aukštutinis ež.
DIDIEJI EŽERAI
Šv. Laurynas upė
Šv. Lauryno įl.
Niufaundlandas
Sen Pjeras ir Mikelonas
Vankuveris
PAKRANTĖS KLG.
Jeloustonas
Misisipė
Hurono ež.
Mičigano ež.
Ontarijo ež.
Snekas
Didysis Druskos ež.
Niagaros kr.
Seiblio kyš.
ATLANTO VANDENYNAS
DIDYSIS BASEINAS
Platas
Erio ež.
Kodo kyš.
Koloradas
San Franciskas
Mirties slėnis
Didysis kanjonas
Arkanzasas
Ohajas
Tenesis
APALAČAI
Mėjaus kyš.
Vašingtonas
Hateraso kyš.
SONOROS DYKUMA
Red Riveris
VANDENYNAS
Rio Grandė
Kalifornijos įl.
RYTŲ SIERA MADRĖ
VAKARŲ SIERA MADRĖ
Meksikos įl.
Okečoubio ež.
Evergleidsas
Kampečės įl.
KARIBŲ JŪRA

0 250 500 750 1000 1250 km

Žemiausia temperatūra:
Nortaisas, Grenlandija,
-66 °C

ŽEMĖLAPYJE YRA
Plotas: 23 482 844 km²
Aukščiausias taškas: Makinlio k. (Aliaska, JAV) – 6194 m *Žmlp.* E5
Ilgiausias upynas: Misisipė ir Misūris (JAV) – 5971 km *Žmlp. L10*
Didžiausias ežeras: Aukštutinis (Kanada/JAV) – 82 414 km² *Žmlp. L8*
Didžiausia sala: Grenlandija – 2 175 600 km² *Žmlp. R3*

Aukščiausia temperatūra:
Mirties slėnis
(Kalifornija, JAV) 57 °C

Vandeninis jacintas greit auga ir gali užkimšti vandens kelius.

MISISIPĖ
Didžioji Misisipė išteka Minesotoje ir neša savo vandenis į Meksikos įlanką. XX a. pradžioje iškirtus miškus ir išarus prerijas, upės baseine prasidėjo dirvožemio erozija. Kai į upę būdavo prinešama žemių, ji patvindavo. Miškų atsodinimas ir užtvankos padeda, bet labai smarkios liūtys vis tiek sukelia potvynius.

EVERGLEIDSAS

Floridos Evergleidsas – šlapių lygumų nacionalinis parkas, kur veisiasi daugybė retų augalų ir gyvūnų. Dalis milžiniškos Evergleidso teritorijos buvo nusausinta ir joje auginamos cukranendrės. Šiaurinę išlikusių šlapumų dalį sudaro sekliu vandeniu užlieta prerija su iškilusiomis aukštumėlėmis. Pietuose gėlas vanduo maišosi su sūriu jūros vandeniu, todėl susidarė druskožemio lygumos, supamos užpelkėjusių mangrovinių miškų.

ŠIAURĖS AMERIKOS GYVENTOJAI

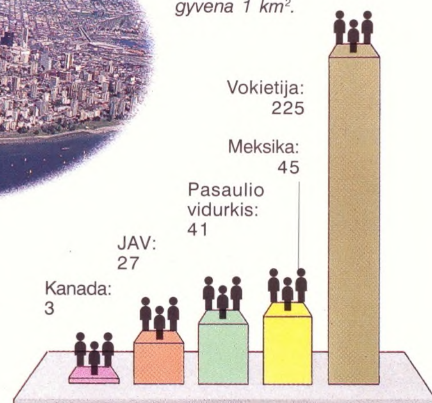
KITADOS ŠIAURĖS AMERIKA buvo apgyventa indėnų genčių, kurios vertėsi žemdirbyste, bet per pastaruosius 400 metų į Ameriką visą laiką plūsta imigrantai. Dabar ir gyventojų skaičiaus, ir ekonominiu požiūriu žemyne viešpatauja JAV, turtingiausia pasaulio valstybė. Į šiaurę nuo jos didžiulę teritoriją užima Kanada, beveik visa šalta ir atšiauri, todėl turinti kur kas mažiau gyventojų. Abi šios valstybės yra buvusios Britanijos kolonijos, todėl jose daugiausia kalbama angliškai. Meksikoje žmonės kalba ispaniškai, nes praeityje ji priklausė Ispanijai. Nors Meksika turi milžiniškus naftos ir gamtinių dujų išteklius, ji palyginti skurdi šalis.

Vankuverio Kanados vakaruose gyventojų per pastaruosius metus smarkiai padaugėjo, nes atvyksta žmonių iš Honkongo ir kitų Azijos šalių.

Gyventojų tankumas

Ši diagrama rodo, kiek žmonių gyvena 1 km².

GYVENTOJŲ PASISKIRSTYMAS

Apskritai Šiaurės Amerika yra vienas iš rečiausiai apgyventų žemynų. Daugiau kaip du trečdaliai jo gyventojų susispietę JAV. Paskui eina Meksika ir galiausiai Kanada. Iš pradžių tankiausiai buvo gyvenama JAV rytuose, bet per pastaruosius kelis dešimtmečius daug žmonių išsikėlė į šiltesnes, pietų ir vakarų valstijas. Kanadoje žmonės taip pat keliasi iš rytinės pakrantės į Didžiųjų ežerų kraštą, tokius miestus kaip Torontas, ir į vakarinės pakrantės miestus, pvz., Vankuverį.

Didžiausia šalis: Kanada – 9 976 140 km²

Gyventojų skaičius: apie 378 261 000	
Valstybių skaičius: 3	

Grenlandija *(Dan.)*

Aliaska *(JAV)*

K A N A D A

Rečiausiai apgyventa šalis: Kanada – 3 žm./km²

Sen Pjeras ir Mikelonas (Pranc.)

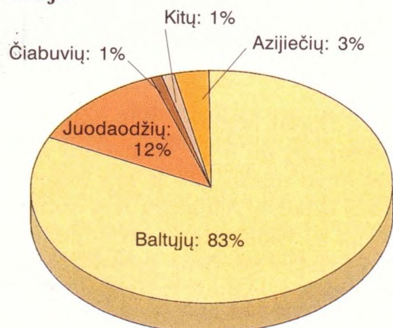
J U N G T I N Ė S A M E R I K O S V A L S T I J O S

Tankiausiai apgyventa šalis: Meksika – 45 žm./km²

Mažiausia šalis: Meksika – 1 958 200 km²

MEKSIKA

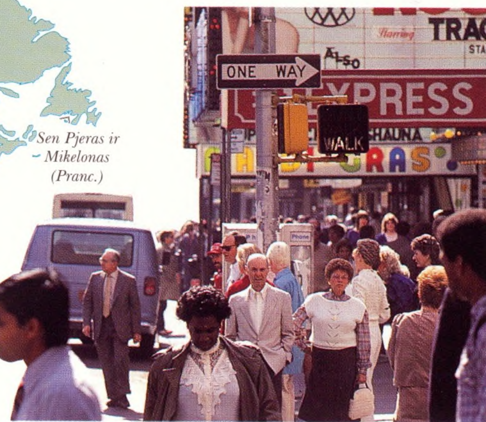
JAV gyventojai

JAV GYVENTOJAI

JAV dažnai vadinama „kultūrų katilu", nes čia susimaišiusios daugybė tautų. Pagrindines gyventojų grupes sudaro baltieji (europiečiai ir imigrantai iš Lotynų Amerikos), juodaodžiai, azijiečiai ir čiabuviai.

Niujorko gatvėje atsispindi marga JAV etninė sudėtis.

IMIGRANTŲ ŽEMYNAS

Į Šiaurės Ameriką nuolat plūsta imigrantai, daugiausia iš Europos, bet taip pat iš Pietų Amerikos ir Azijos. Ne visi čia apsigyveno savo noru. Dabartiniai juodaodžiai kilę iš afrikiečių vergų, kurie 1619–1808 m. buvo prievarta atgabenti ir turėjo dirbti plantacijose. Vergija buvo panaikinta tik 1865 m. Dabar vis daugiau afrikiečių palikuonių vaidina svarbų vaidmenį Amerikos gyvenime.

KANADOS KULTŪRA
Maždaug prieš penkiolika metų daugelio Kanados namų stogai buvo aplipę didelėmis TV antenomis – tokio aukštumo, kad sugautų JAV stočių signalus. Atsiradus kabelinei televizijai, antenos išnyko, bet klausimas dėl JAV kultūros vyravimo tebėra aktualus. Kanadą užplūdusios JAV televizijos ir radijo laidos, literatūra. Skatindama žmones pripažinti ir puoselėti Kanados savitumą, vyriausybė ėmė remti meną, radiją ir televiziją, leidybą ir kiną.

Kanadietis savo „patriotinę dirbtuvę" nudažė valstybinės vėliavos spalvomis.

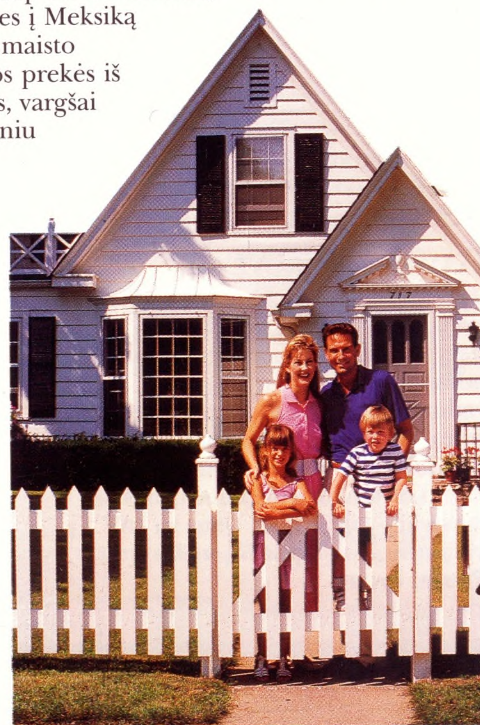

Geros kaimynės

Jau beveik 150 metų Šiaurės Amerikos šalys nėra tarpusavyje kariavusios. Neseniai Kanada, JAV ir Meksika susitarė panaikinti prekybos apribojimus ir atverti savo rinką kaimynių eksportui. Šio susitarimo rezultatai paaiškės ateityje, bet Meksikos darbo žmonės, kaip šie žemdirbiai, jau nukentėjo, nes į Meksiką plūstelėjo pigūs maisto produktai ir kitos prekės iš JAV. Antra vertus, vargšai džiaugiasi pigesniu maistu.

Majų moterys kepa vėžlieną.

NAUJAKURIAI
Europiečiai ėmė keltis į Ameriką ir Kanadą jau XVI a., o XIX a. imigrantai plūste plūdo. Iš Europos dažnai juos vijo ekonominiai sunkumai, politiniai neramumai ir religinis persekiojimas. Šiaurės Amerika visiems atrodė esanti svajonių kraštas, kur pilna pigios žemės ir vilioja laisvė. Pirmieji naujakuriai įsikūrė rytinėje pakrantėje, bet XIX a., augant pramonei, žmonės ėmė traukti į šiaurės rytus.

ČIABUVIAI
Čiabuviai – indėnai ir eskimai – yra palikuonys žmonių, kurie prieš kokius 50 000 metų tuomet dar sausu Beringo sąsiauriu atkeliavo iš Azijos. Šiandien jie sudaro tik mažą JAV ir Kanados gyventojų dalelę. XIX a. JAV kolonistai užgrobė jų žemes, o pačius suvarė į rezervacijas. Meksikoje indėnai (tarp jų ir majai) sudaro apie 30% ir pasklidę po visą šalį.

Šiuose rūmuose Sakramento mieste įsikūrusi Kalifornijos valstijos valdžia.

Valstijos žinioje		Vyriausybės žinioje	
	Švietimas		Užsienio politika
	Keliai	$	Pinigai
	Namų statyba		Sveikatos priežiūra
	Valstijos policija		Nacionaliniai parkai

JAV vietinius reikalus – policiją, ligonines, kelius – tvarko atskiros valstijos. Tai, kas bendra visoms valstijoms, kaip užsienio politika, gynyba ir nacionalinė valiuta, sprendžiama centralizuotai.

Federacinis valdymas

Visos trys Šiaurės Amerikos šalys yra federacijos. Tai reiškia, kad kiekviena iš jų yra suskirstyta į valstijas. Valstijos leidžia savus įstatymus ir siunčia atstovus į visos valstybės valdymo organus, kad kiekviena galėtų pasisakyti bendrais klausimais. Kartais atskirų valstijų ir valstybės interesai susikerta, pvz., Kanadoje prancūziškai kalbančiame Kvebeke kilo stiprus nepriklausomybės sąjūdis.

KANADA

KANADA

Sostinė: Otava

Plotas: 9 976 140 km²

Gyventojų skaičius: 27 400 000

Valstybinės kalbos: anglų, prancūzų

Pagrindinės religijos: krikščionių 72%, kitų 28%

Valdymas: daugiapartinė demokratija

Piniginis vienetas: Kanados doleris

Raštingumas: 99%

Gyvenimo trukmė: 77 m.

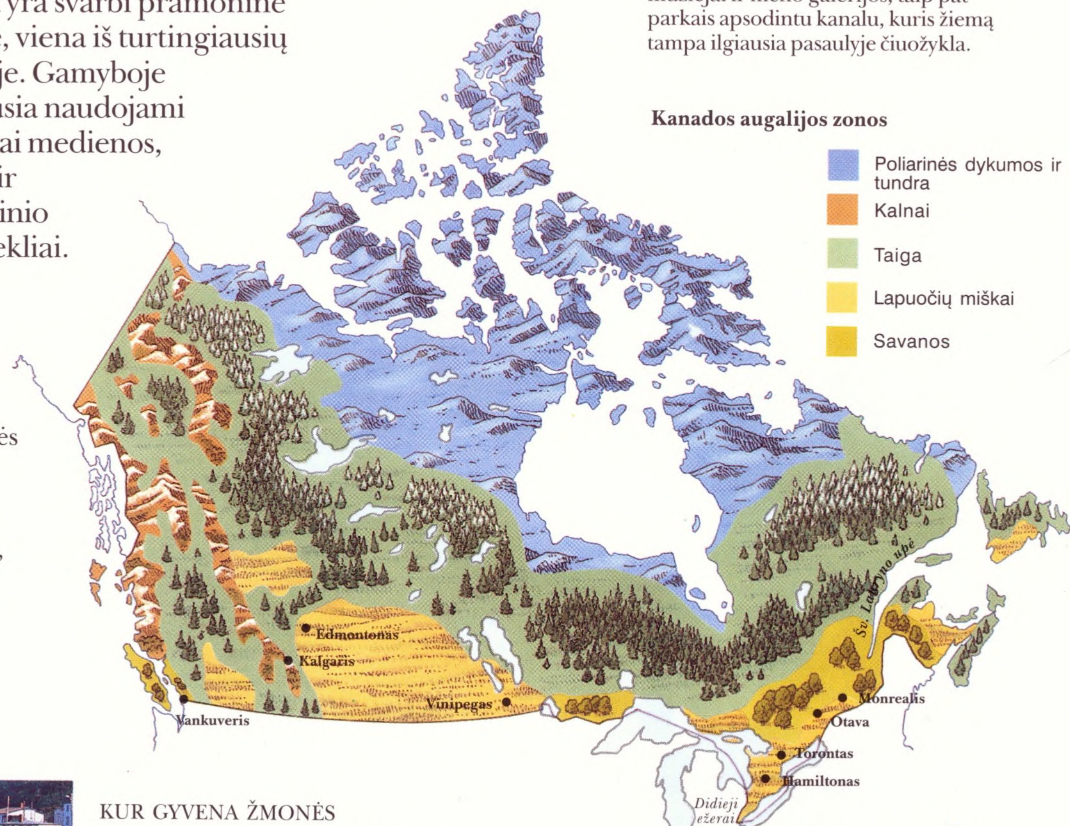
Žmonių 1 gydytojui: 450

Televizorių tūkstančiui žmonių: 640

KANADA, ANTRA PAGAL DIDUMĄ pasaulio valstybė, užima du penktadalius Šiaurės Amerikos žemyno, nusidriekdama per penkias laiko juostas; ji padalyta į 10 provincijų ir dvi teritorijas. Kitados joje gyveno tik indėnai ir eskimai. Iš europiečių pirmieji Kanadoje apsigyveno prancūzai, bet po daug metų trukusių kovų 1763 m. nugalėjo britai. Žvalgams ir naujakuriams slenkant į vakarus ir šiaurę, jie pamažu užėmė visą šalį. Dabar Kanada yra svarbi pramoninė valstybė, viena iš turtingiausių pasaulyje. Gamyboje daugiausia naudojami gamtiniai medienos, metalų ir mineralinio kuro ištekliai.

OTAVA
Otava, pavadinta indėnų genties, kurios žemėje ji yra, vardu, 1855 m. buvo pasirinkta Kanados sostine. Šiandien miestas didžiuojasi daugybe puikių vario stogais dengtų rūmų, kur įsikūrusios vyriausybinės įstaigos, muziejai ir meno galerijos, taip pat parkais apsodintu kanalu, kuris žiemą tampa ilgiausia pasaulyje čiuožykla.

GAMTOS ĮVAIROVĖ

Apie trečdalis Kanados yra už Šiaurės poliaračio, kur įšalas laikosi iki devynių mėnesių per metus. Šiose atšiauriose šiaurės srityse, vadinamose tundra, auga tik kerpės, žolės, skurdūs krūmokšniai ir neūžaugos medeliai. Toliau į pietus driekiasi tankūs spygliuočių miškų masyvai – taiga. Palei sieną su JAV eina mišrūs ir lapuočių miškai ir Prerijų savana.

KUR GYVENA ŽMONĖS
Kanada – tokia didžiulė šalis, jog didelė jos dalis negyvenama: gyventojų tankumas tėra 3 žm./km². Beveik 75% gyventojų susispietę netoli JAV sienos, miestuose ir didmiesčiuose palei Didžiuosius ežerus ir Šv. Lauryno upę. Kiti gyvena pakrančių žvejų kaimeliuose, krašto gilumos sodybose ir miesteliuose.

KALGARIO ŠVENTĖ
Nuo 1923 m. tūkstančiai žmonių kasmet suvažiuoja į garsiąją Kalgario žirgų sporto šventę. Laukinių Vakarų ir Albertos provincijos, kaip galvijų prekybos centro, garbei visi apsirengia kaubojiškai. Būtina pramogų dalis – rodeo, per kurį tramdomi mustangai.

KANADOS GYVENTOJAI

Dar neseniai dauguma kanadiečių buvo britų ar prancūzų kilmės. Kone visi prancūzai, kaip ir šie, besismaginantys žiemos šventėje, gyvena Kvebeko provincijoje. Kita gausiausia etninė grupė yra italai, gyvenantys Toronte – penktame pagal didumą itališkame pasaulio mieste. Pastaraisiais metais atvyksta imigrantų iš Rytų Europos, Pietryčių Azijos ir Pietų Amerikos. Čiabuviai sudaro tik 4%.

Pirmieji kanadiečiai

Indėnai ir eskimai, tokie kaip šie vaikai dešinėje, kartais vadinami Kanados „pirmosiomis tautomis“, nes jie čia gyveno dar gerokai prieš pasirodant europiečiams. Pamažu naujakuriai užgrobė čiabuvių žemes, pasmerkdami juos skurdui. Nuo 1970 m. vyriausybė mėgina indėnus ir eskimus įtraukti į Kanados visuomenės gyvenimą, bet daugelis nenori atsisakyti savo kultūros ir tradicijų. Ne taip seniai jų kova dėl teisės į protėvių žemes davė vaisių. 1999 m. Nunavutas Šiaurės Vakarų teritorijose gaus savivaldą – naujaisiais laikais tai bus pirmoji Kanados dalis, valdoma čiabuvių.

Eskimai gyvena tokiame speige, kad be šiltų drabužių neištvertų.

Karibaus (šiaurinio elnio) kailio kepurės nepraleidžia šalčio.

Tradicinė eskimo elnenų skranda

Su kailiniais batais kojos nešąla.

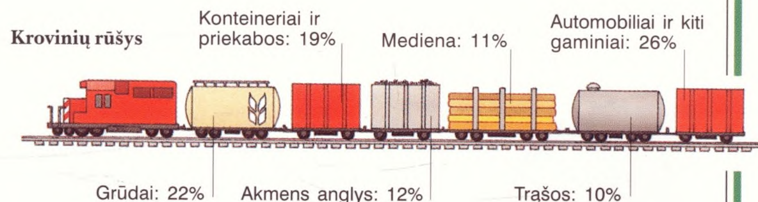
DŽEIMSO ĮLANKA
1971 m. pradėtas įgyvendinti milžiniškas hidroelektrinių statybos projektas: planuota užtvenkti upes, įtekančias į Džeimso ir Hadsono įlankas, ir gautą elektros energiją tiekti JAV ir Kanadai. Tačiau iš to rajono turėtų išsikelti tūkstančiai kri genties indėnų. Kilo stiprus kri ir Žaliųjų pasipriešinimas, tad projekto ateitis nebeaiški.

Ramiojo vandenyno geležinkelis

1885 m. lapkričio 7 d. Erelio perėjoje (Britų Kolumbija) buvo įkaltas paskutinis Kanados Ramiojo vandenyno geležinkelio kilometrinis stulpelis. Kanadai prasidėjo nauja epocha: vakarai atsivėrė prekybai ir naujiems gyventojams, didžiulė valstybė pagaliau tapo išties vientisa. Vienas iš nuostabiausių inžinerijos laimėjimų tiesiant geležinkelį yra spiralinis tunelis per Uolinius kalnus. Sukdamasis ratu, jis pakyla daugiau nei 914 m. Nors galima keliauti greičiau, turistai dažnai pasirenka vaizdingą kelionę per Kanadą traukiniu; šiaip geležinkeliu daugiausia gabenami kroviniai.

Krovinių rūšys

Kad nerūdytų, metalą galima aptraukti cinku.

Reaktyvinių variklių gamybai nikelis maišomas su kitais metalais.

NAUDINGOSIOS IŠKASENOS
Kanados gerovę daugiausia lemia gamtinių išteklių, ypač iškasenų, gausa. Niekur pasaulyje neišgaunama tiek urano, cinko ir nikelio, daug turima ir aliuminio, aukso, vario ir sidabro. Jau pradėti požeminiai darbai, matyt, didžiausiame pasaulio deimantų telkinyje, esančiame netoli Jelounaifo Šiaurės Vakarų teritorijose.

ŠALČIAMS ATĖJUS
Visoje Kanadoje žiemos šaltos ir ilgos, bet jau iškritus pirmajam sniegui keliuose ima darbuotis greideriai ir žvyro barstytuvai. Kai kuriose aikštelėse net įtaisyti elektros lizdai, kad vairuotojai turėtų kur įjungti šildytuvus automobilio varikliui šildyti. Žiemą smagu vaikams: jie žaidžia ledo ritulį arba čiuožinėja čiuožyklose, ant ežerų ir tvenkinių.

Greideriai valo kelius.

Žemės ūkis

Prerijose, svarbiausiame Kanados žemės ūkio rajone, auginami kviečiai ir plėtojama gyvulininkystė. Kitur auginami visokie vaisiai ir daržovės. Sodai daugiausia obelų, kaip Britų Kolumbijoje (dešinėje). Tarp Ontarijo ir Erio ežerų eina Niagaros sodų juosta. Ežerai ją gina nuo atšiauraus Kanados klimato, todėl ten puikiai auga lepūs vaismedžiai: kriaušės, slyvos, persikai ir vyšnios.

Daugiau apie

AUGALIJOS ZONAS: *15*
DEIMANTUS: *150, 226, 248*
ESKIMUS: *266*
PIRMUS NAUJAKURIUS: *23, 31*

VAKARŲ KANADA

EUROPIEČIUS Į VAKARŲ KANADOS platybes traukė neišsenkami gamtos ištekliai. Kailinių žvėrelių gaudytojai, aukso ieškotojai, miško kirtėjai – visi tikėjosi praturtėti šioje žemėje. Šiuo metu ekonomika taip pat remiasi gamtiniais ištekliais. Derlingi prerijų provincijų Albertos, Manitovos ir Saskačevano laukai sudaro keturis penktadalius Kanados žemėnaudos plotų. Ramiojo vandenyno pakrantės gyventojai daugiausia verčiasi žvejyba; pagrindinis laimikis – lašišos, beveik visos konservuojamos eksportui. Nykios Šiaurės Vakarų ir Jukono teritorijos turi didžiules aukso, cinko ir švino atsargas. Šios teritorijos yra vienintelė Kanados dalis, kurios gyventojų daugumą sudaro šalies senbuviai.

VANKUVERIS

Įsikūręs tarp kalnų ir jūros, Vankuveris – patrauklus miestas, be to, sparčiai augantis pramonės centras ir judrus uostas. Jo vanduo neužšąla, todėl Kanada gali kiaurus metus per Ramųjį vandenyną prekiauti su Azijos šalimis. Į Vankuverį atsikelia daug kinų šeimų iš Honkongo, nebenorinčių ten gyventi, kai 1997 m. Didžioji Britanija jį grąžino Kinijai.

Minkštoji mediena daugiausia gaunama iš eglių (kairėje) ir pušų.

Plačiausiai vartojami kietmedžiai yra tuopos, beržai ir klevai.

MIŠKO RUOŠA

Drėgni Ramiojo vandenyno vėjai į vakarinius Uolinių kalnų šlaitus atneša daug lietaus, todėl ten užauga milžiniški medžiai. Kanada – didžiausia pasaulyje medienos eksportuotoja, o Britų Kolumbijoje pagaminama beveik pusė visos miško medžiagos. Į lentpjūves dalis rąstų atplukdoma, tačiau dabar jie dažnai gabenami geležinkeliu arba sraigtasparniais. Didžioji medžio paruošų dalis yra minkštoji mediena, vartojama statybose, iš jos dar daromos lazdelės japonų stalui. Iš kietmedžių gaminami baldai.

Lentpjūvėje iš rąstų pjaunamos lentos arba mediena smulkinama popieriaus gamybai.

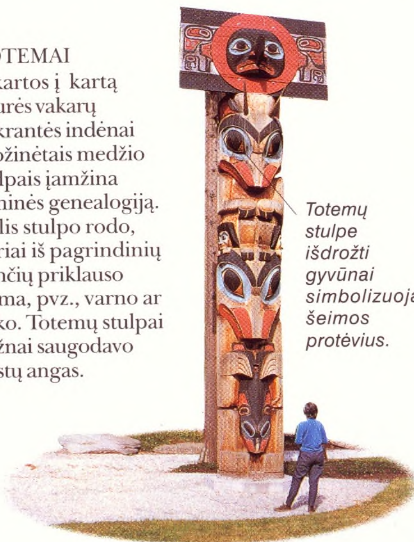
Į lentpjūves rąstai dažnai plukdomi surišti į didžiulius sielius.

Rąstai pjaunami, kol tebėra „žali", taigi pilni syvų. Čia parodyta, kaip pjaunamos dekoratyvinio plaušo lentos.

TOTEMAI

Iš kartos į kartą šiaurės vakarų pakrantės indėnai drožinėtais medžio stulpais įamžina giminės genealogiją. Dalis stulpo rodo, kuriai iš pagrindinių genčių priklauso šeima, pvz., varno ar vilko. Totemų stulpai dažnai saugodavo būstų angas.

Totemų stulpe išdrožti gyvūnai simbolizuoja šeimos protėvius.

AKMENS ANGLYS, NAFTA IR GAMTINĖS DUJOS

Buvę prerijų grūdų ir mėsos perdirbimo centrai Edmontonas ir Kalgaris aštuntame dešimtmetyje praturtėjo, kai prerijose ir netoli Uolinių kalnų buvo rasti akmens anglių, naftos ir gamtinių dujų telkiniai. Dabar Edmontonas didžiuojasi milžinišku prekybos centru, turinčiu ledo ritulio aikštę, plaukymo baseiną, atrakcionus ir net viešbutį apsipirkti atvažiavusiems žmonėms.

LAUKINĖ GAMTA

Dideli Kanados plotai, kaip kad Šiaurės Vakarų teritorijos ir Jukonas, labiau tinka gyventi žvėrims, ne žmonėms. Dalis to krašto apaugusi miškais, kur pilna grizlių (rudųjų lokių), o visa kita – ledo dykumos. Tenykščiai gyvūnai priprate prie speigo, be to, vandens nepraleidžiantis kailis gina nuo sniego ir ledo. Maisto rasti sunku, todėl grizliai drasko šiaurinius elnius. Pastarieji gyvena tundroje, bet žiemą, bėgdami nuo šalčių, pasiekia miškus labiau į pietus.

A B C D E F G H I J K L

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15

ŠIAURĖS POLIARATIS

ŠIAURĖS ATOGRĄŽA

0 100 200 300 400 500 km

KANADA

Š

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Makenzis – 1120 km *Žmlp. D9*

Aukščiausias taškas: Logano k. – 6050 m *Žmlp. A9*

Didžiausias ežeras: Didysis Lokių – 31 080 km² *Žmlp. D8*

Arktik Bėjus, Šiaurės Vakarų terit.

Sausis -30 °C
Liepa 7 °C

Sausis 8 mm
Liepa 18 mm

ARKTIES VANDENYNAS

Smitos sąs.
Elsmyras
Akselio Heibergo s.
Karalienės Elžbietos ss.
Makenzio Kingo s.
Pario salynas
Baterstas
Kornvalis
Devonas
Melvilis
Rezoliutas
Lankasterio sąs.
BAFINO JŪRA
Maklūro sąs.
Vaikaunt Melvilio sąs.
Somersetas
Arktik Bėjus
Deiviso sąs.
Banksas
Velso Princo s.
Bafino Žemė
BOFORTO JŪRA
Maklintoko sąs.
Butijos įl.
Pangnirtangas
Kamberlendo sąs.
Makenzio įl.
Taktojaktakas
Amundseno įl.
Viktorijos s.
Princo Čarlzo s.
Inavikas
Old Krau
Fort Makfersonas
Karaliaus Viljamo s.
Fokso baseinas
Ikaluitas
Frobišer Bėjus
ALIASKA (JAV)
Kopermainas
ŠIAURĖS VAKARŲ TERITORIJOS
Dosonas
Hadsono sąs.
Sautamptonas
JUKONO TERITORIJA
Normanas Velsas
Didysis Lokių ež.
Kontvoito ež.
Gario ež.
Jukonas
Pelis
Makenzis
Kopermainas
Kluanės ež.
Faras
Koutsas
Česterfildo įl.
Logano k.
Heins Džankšenas
MAKENZIO KALNAI
Lak la Martras
Rankino įl.
KANADA
Dubonto ež.
VAITHORSAS
Fort Simpsonas
JELOUNAIFAS
Eskimo Pointas
Teslino ež.
Votson Leikas
Didysis Vergų ež.
Nonako ež.
Fort Rezolušenas
Čerčilis, Manitoba

Sausis -28 °C
Liepa 12 °C

Sausis 13 mm
Liepa 56 mm

Hei Riveris
Hadsono įl.
Fort Smitas
Slaivas
UOLINIAI KALNAI
Fort Nelsonas
Jureinium Sitis
Silis
Čerčilis
Aleksandro salynas
Pisas
Atabaskos ež.
Fort Vermilionas
Atabaska
Volastono ež.
Kri ež.
MANITOBA
RAMUSIS VANDENYNAS
Fort Sent Džonas
Elnių ež.
Fort Makmaris
Frobišerio ež.
Lin Leikas
Nelsonas
Heizas
ONTARIJAS
Karalienės Karolinos ss.
Prins Rupertas
Doson Krikas
Mažasis Vergų ež.
Kitimatas
Grande Preris
Tompsonas
Prins Džordžas
Nečakas
SASKAČEVANAS
Flin Flonas
Atabaska
BRITŲ KOLUMBIJA
ALBERTA
De Pasas
Karalienės Karolinos sąs.
Frezeris
Saskačevanas
EDMONTONAS
Loidminsteris
Vinipego ež.
Džesperas
Lediukas
Vitaskaivinas
Nort Batlfordas
Prins Albertas
Red Diras
Port Alisas
Kolumbija
Luisos ež.
Saskatūnas
Vinipegosio ež.
Dramheleris
Kamlupsas
Kempbel Riveris
Kalgaris
Jorktonas
Melvilis
Selkirkas
Vankuveris
Skveimišas
Vernonas
REDŽAINA
VINIPEGAS
Pentiktonas
Medsin Hatas
Svift Karentas
Mus Džo
Brendonas
Vankuveris
VIKTORIJA
Kranbrukas
Letbridžas
Veibernas
Estivanas
JUNGTINĖS AMERIKOS VALSTIJOS

Edmontonas, Alberta

Sausis -14 °C
Liepa 17 °C

Sausis 23 mm
Liepa 84 mm

Iš sunokusių sėklų spaudžiamas saulėgrąžų aliejus.

PRERIJOS
Derlingose lygumose, vadinamose prerijomis, auginami kviečiai, svarbiausia Kanados žemės ūkio kultūra. Juos daugiausia augina Saskačevano provincija. Svarbią vietą užima saulėgrąžos ir rapsai, iš jų gaminamas maistinis ir techninis aliejai, be to, jie vartojami pašarui.

RYTŲ KANADA

RYTINĖJE KANADOS DALYJE YRA ir turtingiausi, ir vargingiausi šios šalies rajonai. Ontarijo ir Kvebeko provincijos, išsidėsčiusios palei Didžiuosius ežerus ir Šv. Lauryno upę, yra klestintis pramonės kraštas, turintis ir daugiausia gyventojų. Atlanto provincijos audrų niokojamoje rytinėje pakrantėje beveik nėra gamtinių išteklių, o žvejybos verslas smunka. Dėl atšiauraus klimato ir plono dirvožemio sluoksnio žemė čia irgi mažai dirbama, išskyrus pietų Ontarijo provinciją ir švelnesnio klimato Atlanto salas. Erio ežero gale, prie sienos su JAV, ūžia Niagaros krioklys – bene didžiausias turistų masalas šiame krašte.

LEDO RITULYS
Ilgomis žiemomis gatvių čiuožyklose, ant ežerų ir tvenkinių kanadiečiai žaidžia ledo ritulį. Ledo ritulys – greičiausias komandinis žaidimas pasaulyje: ritulys gali skrieti net iki 190 km/h greičiu. Tai šiurkšti sporto šaka: žaidimas dažnai stabdomas, o žaidėjai išvaromi atsėdėti nuobaudos laiką „nusikaltėlių suole".

TORONTAS
Šiauriniame Ontarijo ežero krante stovi Torontas, svarbiausias Kanados pramonės didmiestis, finansų sostinė ir sparčiausiai augantis miestas. Jis garsėja saugumu, iš Šiaurės Amerikos didmiesčių jame mažiausiai nusikaltimų. Jo įžymybės – Skaidoumas („Dangaus kupolas"), pirmas pasaulyje stadionas su judamu stogu, ir Kanados valstybinės televizijos bokštas, aukščiausias pasaulyje laisvai stovintis statinys.

ŠV. LAURYNO UPĖ

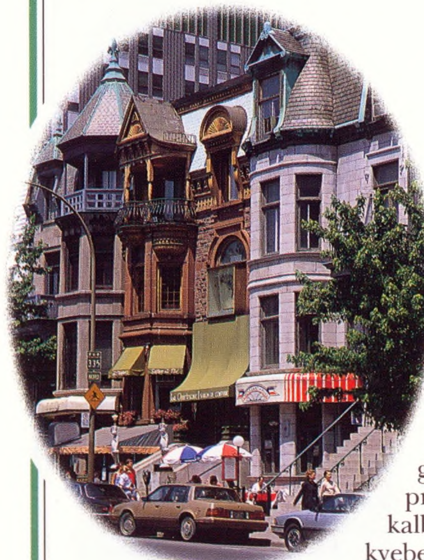
1959 m. baigus Didžiųjų ežerų ir Šv. Lauryno upės kanalą, pramoninį Šiaurės Amerikos centrą ir Atlanto vandenyną sujungė 3769 km ilgio vandens kelias. Grūdais, mediena, geležies rūda ir akmens anglimis pakrautos baržos šliuzų sistema nuo Ontarijo ežero nusileidžia 183 m, kol pasiekia jūros lygį. Šiuo keliu plaukiantys laivai moka muito mokestį. Keturis žiemos mėnesius jis esti uždarytas, nes užšąla.

AUKSINĖ PASAGA
Svarbiausias Kanados pramoninis rajonas, vadinamas Auksine Pasaga, apriečia vakarinį Ontarijo ežero kraštą nuo automobilių gamybos centro Otavos per Hamiltoną ir Torontą iki Niagaros. Dėl tokio miestų išsidėstymo gaminius patogu gabenti vandeniu ir geležinkeliu, taip pat plentu – Karalienės Elžbietos keliu. Ekologija šiame rajone mažai tesirūpinama, taigi jis „auksinis" tik ta prasme, kad žmonių uždarbiai čia vieni iš didžiausių Kanadoje.

- Automobilių surinkimas
- Lėktuvų surinkimas
- Plieno gamyba
- Finansai
- Laivų statyba
- Vaisių konservavimas

KVEBEKAS

1608 m. prancūzas Samiuelis de Šamplenas prie Šv. Lauryno upės, vietovėje, čiabuvių vadintoje Kebeku, atidarė kailių prekybos punktą. 1700 m. Kvebeke jau gyveno 25 000 prancūzų. Valdant Didžiajai Britanijai, ši prancūzų provincija išaugo į svarbų prekybos centrą. Dabar 90% kanadiečių, kurių gimtoji kalba prancūzų, gyvena Kvebeko provincijoje. Nors konstitucija prancūzų kilmės kanadiečiams garantuoja kalbos, įstatymų ir kultūros autonomiją, daugelis kvebekiečių nori atsiskirti nuo Kanados.

Iš spanguolių gaminama sultys ir sirupai.

SPANGUOLĖS
Niu Bransviko pajūris pelkėtas, taigi idealus auginti spanguolėms. Prinokusios uogos renkamos rankomis arba specialiomis mašinomis, kurios sugriebia jas iš vandens. Uogos tinkamos rinkti rugsėjo ir spalio mėnesiais.

KANADA

0 100 200 300 400 500 km

Otava, Ontarijas
Sausis -11 °C
Liepa 21 °C
Sausis 74 mm
Liepa 86 mm

Halifaksas, Naujoji Škotija
Sausis -4 °C
Liepa 18 °C
Sausis 137 mm
Liepa 97 mm

KANADA · ONTARIJAS · KVEBEKAS · NIUFAUNDLANDAS · LABRADORAS · NIU BRANSVIKAS · NAUJOJI ŠKOTIJA · PRINCO EDVARDO SALA · MANITOBA · JUNGTINĖS AMERIKOS VALSTIJOS · LABRADORO JŪRA · ATLANTO VANDENYNAS

OTAVA · TORONTAS · KVEBEKAS · HALIFAKSAS · FREDERIKTONAS · ŠARLOTAUNAS · SENT DŽONSAS · Monrealis · Lavalis · Gatino · Kingstonas · Hamiltonas · Londonas · Vindzoras · Kičineris · Baris · Piterboras · Sadberis · Nort Bėjus · Su Sen Mari · Tander Bėjus · Kinora · Timinsas · Kokranas · Valdoras · Veiva · Musonis · Atavapiskatas · Kuudžuarapikas · Inukdžuakas · Kuudžuakas · Šefervilis · Labrador Sitis · Čerčil Folsas · Gus Bėjus · Neinas · Houpdeilas · Makovikas · Kartraitas · Port Houp Simpsonas · Ganderis · Klarenvilis · Grand Folsas · Korner Brukas · Šanel Port o Baskas · Sidnis · Trūras · Liverpulis · Jarmutas · Monktonas · Set Ilis · Gaspė · Šibugamas · Žonkjeras · Šikutimis · La Tiukas · Trua Rivjeras · Dramondvilis · Havr Sen Pjeras · Žako Kartjė k. · SEN PJERAS · Sen Pjeras ir Mikelonas (Pranc.) · Šv. Lauryno upė · Šv. Lauryno kanalas · Niagaros kr.

ŽEMĖLAPYJE YRA
Ilgiausia upė: Šv. Laurynas (Kanada/JAV) – 3782 km *Žmlp. H6*
Aukščiausias taškas: Žako Kartjė k. – 1268 *Žmlp. I5*
Didžiausias ežeras: Huronas (Kanada/JAV) – 59 570 km² *Žmlp. F8*

ŽVEJYBA
Grand Banksas netoli Niufaundlando – vienas iš turtingiausių pasaulio žvejybos rajonų. Pastaraisiais metais žūklė jame tokia intensyvi, kad jau ribojama, kiek galima pagauti žuvų. Šie apribojimai smarkiai pakenkė Niufaundlendo gyventojams, nes jie gyvena tik iš žvejybos.

KLEVAI
Kanada gamina 75% viso pasaulio klevų sirupo. Kiekvieną kovą renkama cukrinių klevų sula ir iš jos verdamas sirupas. Klevo lapas yra Kanados valstybės simbolis.

Rūgštieji lietūs

Rūgštieji lietūs teršia pietryčių Kanados gėlo vandens telkinius, kenkia dirvai, pasėliams, pastatams, be to, rūgštėjant ežerams nyksta žuvys. Nukenčia ir cukriniai klevai, mat rūgštieji lietūs pažeidžia jų šaknis ir medžiai sunkiau atlaiko sausrą ir ligas. Nors dalis rūgščiųjų lietų susidaro Kanadoje, labiausiai kenkia JAV fabrikai: vėjai cheminius teršalus neša į šiaurę.

Kaip susidaro rūgštusis lietus

JUNGTINĖS AMERIKOS VALSTIJOS

JUNGTINĖS AMERIKOS VALSTIJOS
Sostinė: Vašingtonas
Plotas: 9 372 610 km²
Gyventojų skaičius: 255 200 000
Valstybinė kalba: anglų
Pagrindinės religijos: krikščionių 84%, judėjų 2%, kitų 14%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: JAV doleris
Raštingumas: 99%
Gyvenimo trukmė: 76 m.
Žmonių 1 gydytojui: 420
Televizorių tūkstančiui žmonių: 810

MAŽIAU NEI PER 400 METŲ Jungtinės Amerikos Valstijos (JAV) iš laukinės gamtos krašto, kur gyveno čiabuviai, tapo galingiausia pramonine pasaulio valstybe. Ją sudaro 50 valstijų, tarp jų Aliaska pačioje šiaurėje ir Havajai Ramiajame vandenyne. Ją kerta du kalnagūbriai: Apalačai rytuose ir Uoliniai kalnai vakaruose, o viduryje šiek tiek nuožulniai driekiasi Didžiosios lygumos. Didžiuliai akmens anglių, naftos ir mineralų ištekliai, taip pat masinė imigracija XIX a. ir XX a. pradžioje skatino sparčią verslo ir pramonės plėtrą. Amerikos gaminiai ir kultūra pripažinti visame pasaulyje.

VALSTYBINĖ VĖLIAVA
JAV vėliavoje žvaigždės atitinka 50 valstijų, o juostos simbolizuoja pirmąsias 13 rytinės pakrantės valstijų. Jas valdė Britanija, bet 1776 m. tos valstijos išsikovojo nepriklausomybę. Dabar kiekviena valstija turi savo įstatymus, tačiau visos pavaldžios federalinei vyriausybei, esančiai Vašingtone, Kolumbijos apygardoje.

AMERIKIEČIAI

JAV gyvena visokiausių rasių ir etninių grupių žmonės. Dauguma yra imigrantų palikuonys – europietiškos ar azijietiškos kilmės. Afroamerikiečiai kilę iš vergų, kurie XVII–XVIII a. ir XIX a. pradžioje buvo prievarta atgabenti į JAV. Šiuo metu vis daugėja išeivių iš Lotynų Amerikos ir Azijos, taip pat afroamerikiečių. 2050 m. šios etninės grupės sudarys daugiau kaip pusę šalies gyventojų.

Jos mama pusiau korėjietė, pusiau havajietė.

Šio berniuko tėvai – japonai, atsikėlę į JAV aštuntame dešimtmetyje.

Afroamerikiečiai dabar sudaro 12% gyventojų.

PIRMAUJANTI PASAULYJE
JAV yra turtingiausia pasaulio šalis; svarbiausia jos produkcija yra geležis ir plienas, mediena ir popieriaus gaminiai, elektroniniai prietaisai, automobiliai ir lėktuvai (viršuje). Šiose pramonės šakose sukurta daugybė darbo vietų. Šiuo metu beveik pusę visos darbo jėgos sudaro moterys.

GYVENIMAS MIESTE

Daugiau kaip 75% amerikiečių gyvena miestuose ir priemiesčiuose. Dauguma priemiesčių žmonių įsikūrę nuosavuose namuose ir į darbą važinėja automobiliais. Didžiausias miestas – Niujorkas (beveik 8 mln. gyventojų), po jo eina Los Andželas ir Čikaga. Daugumos miestų etninė sudėtis labai marga. Dažnai tautinės bendrijos buriasi atskiruose rajonuose, pvz., italai – Mažojoje Italijoje, kinai – Čainataune. Dešinėje matote Manheteno salą Niujorke.

Dabar daugumoje JAV miestų dunkso aukšti dangoraižiai – kaip Empire State Building.

Miestuose daugėjant gyventojų ir brangstant žemei, architektai ėmė projektuoti vis aukštesnius pastatus ir gyventi, ir dirbti.

Kasdien pusė milijono žmonių iš Centrinės stoties važiuoja į darbą.

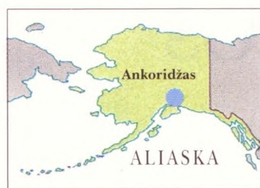
Daugelis JAV miestų suplanuoti labai paprastai: pagrindinės plačios gatvės, arba prospektai, eina iš šiaurės į pietus, o kitos gatvės jas kerta iš rytų į vakarus.

Amerikiečiai gyvena visaip: ir atskiruose arba sublokuotuose nuosavuose namuose, ir daugiabučiuose.

Kiekvienas miestas turi kulto pastatą (kaip ši Šventosios Šeimos bažnyčia).

Į VAKARUS

Amerikiečiai nemėgsta sėdėti vienoj vietoj: ieškodami darbo ar geresnio gyvenimo, dažnai keliasi į kitą valstiją. Svarbūs įvykiai, kaip 1929–1932 m. krizė, irgi stumia žmones judėti viliantis susirasti darbo. Žemėlapyje parodytos svarbiausios migracijos kryptys nuo pat pirmųjų naujakurių apsigyvenimo. Per pastaruosius 30 metų vis daugiau žmonių keliasi į „saulėtąsias" vakarų ir pietų valstijas: Kaliforniją, Arizoną, Teksasą ir Floridą.

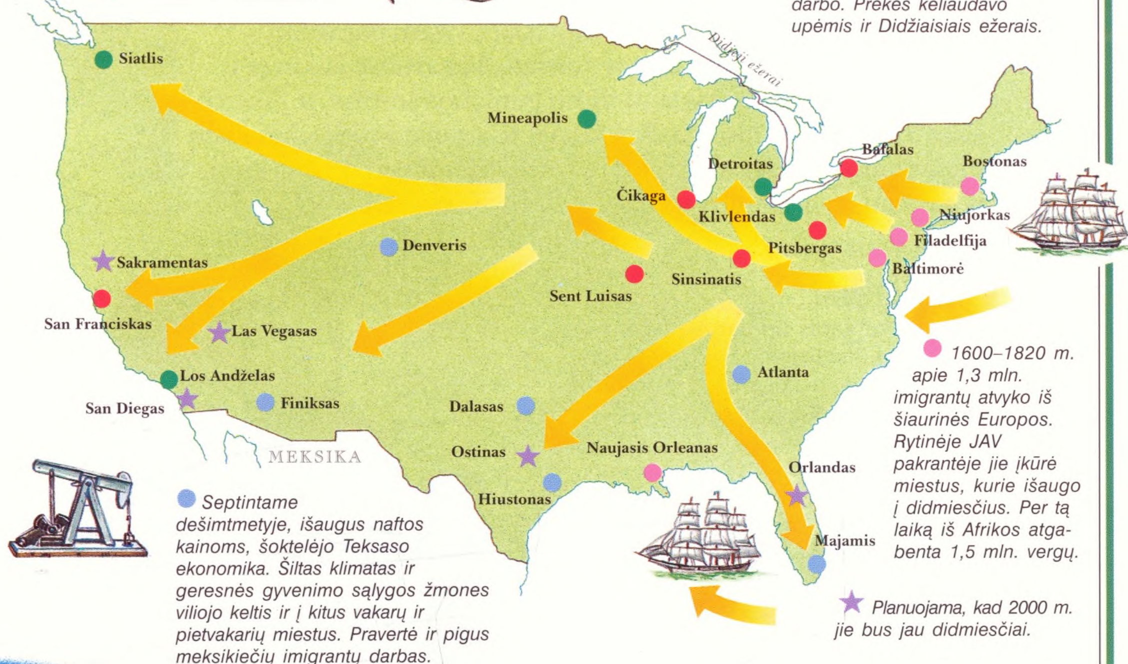

● XIX a. viduryje viltis rasti aukso ir geležinkelis daugelį nuviliojo į vakarus, o XX a. pradžioje – sutraukė į Siatlį ir Los Andželą, kur klestėjo kinas.

● XIX a. pabaigoje, sparčiau augant pramonei, žmonės traukė į šiaurės rytus ieškoti darbo. Prekės keliaudavo upėmis ir Didžiaisiais ežerais.

● 1600–1820 m. apie 1,3 mln. imigrantų atvyko iš šiaurinės Europos. Rytinėje JAV pakrantėje jie įkūrė miestus, kurie išaugo į didmiesčius. Per tą laiką iš Afrikos atgabenta 1,5 mln. vergų.

★ Planuojama, kad 2000 m. jie bus jau didmiesčiai.

● Septintame dešimtmetyje, išaugus naftos kainoms, šoktelėjo Teksaso ekonomika. Šiltas klimatas ir geresnės gyvenimo sąlygos žmones viliojo keltis ir į kitus vakarų ir pietvakarių miestus. Pravertė ir pigus meksikiečių imigrantų darbas.

NACIONALINIAI PARKAI

Didžiuliai gražiausių Amerikos vietovių plotai saugomi 350-yje nacionalinių parkų. 1872 m. buvo įsteigtas pirmasis – Jeloustono nacionalinis parkas (viršuje) Vajomingo ir Montanos valstijose. Jame saugiai gyvena laukiniai žvėrys: bizonai, briedžiai, antilopės, grizliai, elniai.

Šis zunis, priklausantis pueblų genčiai, daro ir pardavinėja sidabro ir turkio papuošalus.

PIRMIEJI AMERIKIEČIAI

Vietinės kilmės amerikiečiai, pirmieji JAV gyventojai, sudaro mažiau nei 1%. Nuo pat europiečių pasirodymo XVI a. indėnai turėjo žūtbūtinai ginti savo žemes. Net ir tokiomis žiauriomis sąlygomis jie išlaikė daugybę genčių tradicijų ir kalbas. Šiandien apie penktadalis jų gyvena rezervacijose – žemėse, kurias jiems grąžino Amerikos vyriausybė.

DIDŽIAUSIOS GENTYS	
Čerokiai	308 000
Navahai	219 000
Čipevai	104 000
Dakotai	103 000
Čoktavai	82 000
Pueblai	53 000

BEISBOLAS

Beisbolas – nacionalinė sporto šaka. Pirmos rungtynės įvyko Niu Džersyje 1846 m. Nacionalinė lyga buvo sudaryta 1876 m., ir nuo tada beisbolas – žiūrovų mėgstamiausias sportas. Tradiciškai naują beisbolo sezoną pradeda šalies prezidentas: per pirmąsias rungtynes jam priklauso pirmas metimas. Dešinėje puolėjas kovoja už *Minnesota Twins.*

AMERIKOS KULTŪRA

JAV kultūros įtaka jaučiama visame pasaulyje. Nuo Berlyno iki Pekino keliauja greit paruošiamas maistas (mėsainiai, dešrainiai) ir gaivieji gėrimai, kino filmų ir TV serialų veikėjai. Šis „Amerikos išpardavimas" duoda milijardą dolerių pelno ir yra nepaprastai svarbus JAV ekonomikai.

Braškinis kokteilis

Dvigubas mėsainis

Daugiau apie

ČIABUVIUS: *22–23*
JAV VYRIAUSYBĘ: *23, 270*
ŽEMYNO APGYVENIMĄ: *23, 24–25*

JAV. VAKARŲ VALSTIJOS

NUO ALIASKOS SNIEGŲ IR LEDO, per Nevados ir Arizonos dykumas iki subtropinių Havajų vakarinių valstijų kraštovaizdis nepaprastai įvairus. Dideli miestai Ramiojo vandenyno pakrantėje, tokie kaip Siatlis, Portlandas ir San Franciskas, visam pasauliui siunčia laivus su mediena, žuvimis ir vaisiais. Vakaruose įsikūręs ir Holivudas, milijonus kainuojančių filmų gamybos sostinė, ir Silicio slėnis, šiaurinės Kalifornijos ruožas, kuriame sutelkta sudėtingiausių technologijų kompiuterijos pramonė. Saulės slėnis Aidaho valstijoje yra vienas iš garsiausių ir žiemos sporto, ir vasaros kurortų.

ŠIAURĖS MIŠKAI
Drėgnose Oregono ir Vašingtono valstijų pakrantės teritorijose auga didžiuliai pušynai, kedrynai ir eglynai. Šios valstijos beveik vienos ir aprūpina šalį mediena. Nukirstų medžių rąstai vežami prie vandenyno. Žaliųjų sąjūdžio grupės mėgina ginti nuo iškirtimo miškus, kuriuose daugelis medžių senesni nei 200 metų.

ŽEMĖS DREBĖJIMAI

Kalifornijos gyventojams nuolat gresia žemės drebėjimai. Mat ji atsidūrusi ant dviejų Žemės plutos plokščių ribos, arba transforminio lūžio. Toms plokštėms slenkant vienai priešais kitą ir susigrūdus jų kraštams, įvyksta žemės drebėjimas. Jį numatyti sunku, todėl žmonės namie turi avarinį komplektą, kuris padeda gyventi atsidūrus po griuvėsiais ar likus be maisto, vandens ir šviesos.

TRANSFORMINIAI LŪŽIAI
San Andreaso transforminio lūžio ilgis 1207 km, jis kerta visą Kaliforniją ir eina per San Francisko ir Los Andželo miestus. Dar yra šimtai mažesnių lūžių, kurie sukelia žemės plutos virpesius.

Didelis lūžis
Mažas lūžis

UŽ PIETINĖS SIENOS
Dauguma imigrantų, gyvenančių vakarinėse valstijose, yra iš kaimyninės Meksikos. Jie vadinami „ispanais“, nes jų protėviai buvo ispanai, o patys kalba ispaniškai. Daugelis išpažįsta meksikiečių tikėjimą ir švenčia jų šventes. „Ispanų“ atvysta ir iš Kubos, Puerto Riko, Salvadoro.

GAUSYBĖS RAGAS

Dėl derlingos žemės, saulės ir drėkinimo iš Siera Nevados kalnų tekančių upių vandeniu Kalifornija tapo pagrindine žemės ūkio valstija. Joje išauginama per 40% vaisių ir daržovių, suvalgomų JAV, tarp jų persikų, apelsinų, braškių, artišokų ir briuselinių kopūstų. Napos slėnis į šiaurę nuo San Francisko – svarbus vynuogių auginimo ir vyndarystės rajonas. Meksikiečiai dažnai nelegaliai pereina sieną, norėdami gauti darbo vaismedžių soduose.

AUTOMOBILIAI
1910 m. Henrio Fordo pagamintas pirmas pigus automobilis tarsi atvėrė visus kelius. Šiandien JAV plentais automobilių važinėja daugiau negu bet kur kitur pasaulyje. Šešių juostų greitkelių tinklas apraizgęs tokius didmiesčius kaip Los Andželas (viršuje). Automobilių išmetamosios dujos prisideda prie smogų susidarymo.

AUTOMOBILIŲ 100 ŽMONIŲ	
JAV	74
Prancūzija	48
Danija	37
Brazilija	8,5
Indija	0,7

Ferbanksas, Aliaska
Sausis -24 °C
Liepa 16 °C
Sausis 23 mm
Liepa 48 mm

Boisis, Aidahas
Sausis -1 °C
Liepa 23 °C
Sausis 48 mm
Liepa 5 mm

Honolulu, Havajai
Sausis 22 °C
Liepa 25 °C
Sausis 104 mm
Liepa 23 mm

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Koloradas (JAV/Meksika) – 2253 km *Žmlp. I12*

Aukščiausias taškas: Makinlio k. – 6194 m *Žmlp. C2*

Didžiausias ežeras: Didysis Druskos – 3525 km^2 *Žmlp. J8*

Didžiausias pasaulio tarpeklis: Didysis kanjonas – 349 km ilgio, 1900 m gylio *Žmlp. J10*

GYVENIMAS DYKUMOJE
Kitados Sonoros dykumoje gyveno tik prie karščio prisitaikę padarai. Šiandien Finiksas Arizonos valstijoje yra vienas iš sparčiausiai augančių JAV miestų, nors ir stovi vidury dykumos. 1960–1990 m. gyventojų skaičius padidėjo 300%. Be kitų priežasčių, Kolorado upė vandenyno nepasiekia ir todėl, kad Finiksas sunaudoja daug jos vandens.

Kaktusai ištveria dykumos karštį.

Pietvakarinių dykumų apykaklėtasis driežas naktį lindi po akmeniu, rytą išlenda saulėn pasišildyti.

Šis nepaprastas paukštis bėgikas skraido retai, bet greitai bėgioja. Ilga uodega jam kaip stabdys ar vairas, jei reikia pasukti kiton pusėn.

JAV. VIDURIO VALSTIJOS

IŠGARSĖJUSIOS KAUBOJAIS ir gyvulininkystės rančomis, JAV vidurio valstijos yra ir javų aruodas, ir naftos gavybos rajonas. Šiam plačiam kraštui priklauso aukšti kalnai, derlingos lygumos ir Misisipės upynas. Teksase ir Oklahomoje esama didžiausių naftos ir gamtinių dujų telkinių, o Vajominge ir Montanoje kasamos akmens anglys. Uoliniuose kalnuose įsteigti svarbūs nacionaliniai parkai, pvz., Jeloustonas ir Glasjeris, be to, ten gausu mineralų. Vidurio valstijų klimatui būdingi kraštutinumai: karštos vasaros ir šaltos žiemos, audros su kruša ir tornadai.

Iš tokių kviečių kepama duona.

Kviečių grūdai

DIDŽIOSIOS LYGUMOS

Kitados plačiose lygumose tarp Uolinių kalnų ir Misisipės ganėsi milijonai bizonų, o dabar auginami javai. Niekur kitur pasaulyje tiek neprikuliama grūdų. Žemės ūkis Didžiosiose lygumose labai našus, itin mechanizuotas, derlių nuima galingi kombainai. Sausesnėse vietovėse žemdirbystė įmanoma tik drėkinant dirvas: siurbiant vandenį iš vandeningo sluoksnio giliai žemėje.

TORNADŲ KELIAS
Keli šimtai tornadų per metus nusiaubia „Tornadų kelią" – ruožą, einantį per Kanzaso, Oklahomos ir Misūrio valstijas. Jie kyla karštam Meksikos įlankos orui susidūrus su šaltu ir sausu Kanados oru. Tornadas, baisiu greičiu besisukančio vėjo stulpas, lekia per miestus ir kaimus viską nušluodamas kelyje.

Toks besisukančio ir kylančio oro stulpas susidaro po audros debesiu.

Oro stulpas sukasi apie savo ašį ir kyla aukštyn siurbdamas žemes ir kas tik pakliūva.

Tornadai gali skrieti 180 km/h greičiu.

AMERIKOS KAIMAS
Šiandien dauguma amerikiečių įsikūrę didmiesčiuose ir miestuose, bet XX a. pradžioje 2 iš 5 suaugusiųjų gyveno kaime. Tebėra daug miestelių, kuriuose gyventojų skaičius neviršija 10 000. Jie dažniausiai yra žemės ūkio rajonuose, aplinkiniai ūkininkai juose apsiperka, važiuoja į maldos namus, veža į mokyklą vaikus. Čia matote mugę Montanoje.

Skrybėlė gina nuo saulės ir lietaus, o seniau ja kaubojus ir vandens atsinešdavo.

Odiniai rankogaliai

Kilpine gaudomi arkliai.

Odinės kelnės apsaugo nuo ragų.

Kraštas sukarpytas, kad lengviau nutekėtų lietaus vanduo.

Pentinai

Pakulnės aukštos, kad kojos tvirtai laikytųsi balnakilpėse.

KAUBOJŲ KRAŠTAS

Didžiosiose lygumose ir Uolinių kalnų papėdėje auginami gyvuliai. Vasarą raiti kaubojai gindavo kaimenes į ganyklas, žiemą – pargindavo į rančas, kur mėsai gyvulius parduodavo aukcionuose. Holivudo filmai kaubojus pavertė didvyriais, bet gyvenimas balne nebūdavo saldus. Užmokestis menkas, vyrai dažnai praleisdavo ant arklio po penkiolika valandų – ir kepinant saulei, ir pliaupiant lietui. Dabar rančos mažesnės, o kaubojus su arkliais galima nugabenti iš rančos į ganyklą furgonu.

MIRUSIŲJŲ MIESTAI
Naujajame Orleane kapinės yra viršum žemės, kad neužlietų Misisipės potvyniai. Kapinės vadinamos mirusiųjų miestais, arba nekropoliais.

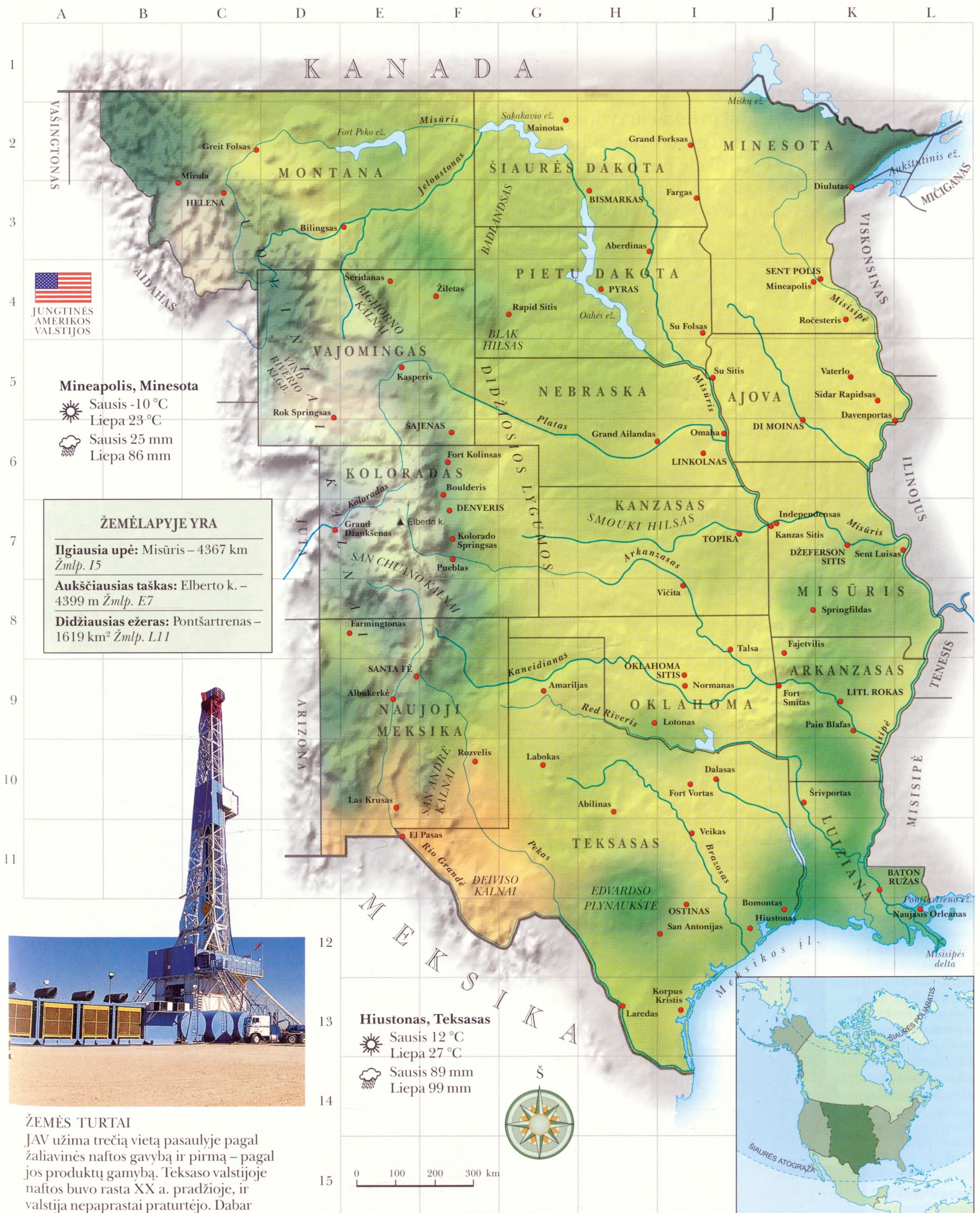

Gėlių vainikas

MISISIPĖ

Nuo ištakų Minesotos šiaurėje iki didžiulės deltos Meksikos įlankoje galingoji Misisipė kerta visas vidurio valstijas. Ji yra vienas iš judriausių vandens kelių pasaulyje, jos laivakelis tęsiasi beveik 2900 km. Čia matote Misisipę tekant per Ajovos valstiją – upe eina siena su Ilinojaus ir Viskonsino valstijomis. Pietuose liūtys dažnai sukelia smarkius potvynius.

Mineapolis, Minesota
Sausis -10 °C
Liepa 23 °C
Sausis 25 mm
Liepa 86 mm

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Misūris – 4367 km *Žmlp. I5*

Aukščiausias taškas: Elberto k. – 4399 m *Žmlp. E7*

Didžiausias ežeras: Pontšartrenas – 1619 km² *Žmlp. L11*

Hiustonas, Teksasas
Sausis 12 °C
Liepa 27 °C
Sausis 89 mm
Liepa 99 mm

ŽEMĖS TURTAI

JAV užima trečią vietą pasaulyje pagal žaliavinės naftos gavybą ir pirmą – pagal jos produktų gamybą. Teksaso valstijoje naftos buvo rasta XX a. pradžioje, ir valstija nepaprastai praturtėjo. Dabar Teksasas yra antroji – po Aliaskos – „naftinė“ valstija. Be to, joje kasama magnis, geležies rūda ir uranas.

JAV. RYTINĖS VALSTIJOS

PUIKŪS UOSTAI, DERLINGOS ŽEMĖS, gausu mineralinių išteklių – dėl šių priežasčių rytiniai JAV rajonai yra vieni iš tankiausiai gyvenamų. Būtent rytinėje pakrantėje XVI a. išsikėlė pirmieji atvykėliai iš Europos. Dabar šiame krašte įsikūrę didžiausi šalies miestai, tokie kaip Niujorkas ir Vašingtonas, ir kitados buvę svarbiausi pramonės centrai, esantys prie Didžiųjų ežerų, Čikaga, Detroitas ir Klivlandas. Toliau į pietus ūkininkai augina medvilnę, tabaką ir aliejines kultūras. Kasmet Meksikos įlankos ir Atlanto vandenyno pakrantėms kelia pavojų uraganai.

Nuo 1800 m. Baltuosiuose rūmuose gyvena JAV prezidentai.

ŠALIES VALDYMAS
JAV turi rašytinį pagrindinį įstatymą, vadinamą konstitucija, kuris nustato valstybės valdymo būdą. Vyriausybė įsikūrusi Vašingtone, Kolumbijos federalinėje apygardoje, ten Baltuosiuose rūmuose gyvena ir prezidentas su šeima. Valstybės vadovas yra prezidentas, kas ketveri metai renkamas visuotiniais rinkimais.

APALAČAI
Apalačų kalnai eina per Šiaurės Karoliną, Virdžiniją ir Vakarų Virdžiniją. Daugelį metų ten buvo kasamos akmens anglys ir jomis kūrenamos aukštakrosnės – plieno lydymo krosnys. Dabar daug kasyklų ir fabrikų uždaryta, panaikinta daugybė darbo vietų. Nors planuojama šį rajoną padaryti turistinį, Apalačai tebėra vienas iš neturtingiausių JAV sričių.

DIDŽIOJO VERSLO ŠIRDIS

Įkurtas kaip kailių prekybos centras prie Hadsono upės žiočių, dabar Niujorkas – šalies finansinė sostinė. Volstrite, gatvėje, einančioje ten, kur būta senosios miesto sienos, veikia Niujorko vertybinių popierių birža. Kasdien joje sudaromi milijardų dolerių vertės finansiniai sandoriai, o akcijų prekybos salės kompiuterių ekranuose matyti naujausia informacija iš viso pasaulio. Niujorkas – „miestas, kuris niekada nemiega“, net ketvirtą ryto gatvėse dar daug žmonių. Miestas garsus ir muziejais, teatrais, restoranais, parkais.

Ši bliuzo klubo Memfyje, Tenesio valstijoje, neoninė iškaba padaryta kaip didžiulė gitara.

BLIUZŲ GIMTINĖ
Šioje JAV dalyje gimė viena iš populiariausių pasaulyje muzikos krypčių. Džiazas ir bliuzai atsirado iš juodaodžių amerikiečių spiričiuelių ir darbo dainų. Kentukio ir Tenesio neturtingi baltieji davė pradžią kantri stiliaus muzikai, o Detroite, arba Automobilių mieste, išaugo Motaunas, garsi bliuzų įrašų studija.

Neonas, apšviečiantis šitiek pastatų visoje Amerikoje, buvo išrastas 1898 m.

Medvilnės žiedo pumpuras

Rausvi žiedai peržydėję nukrenta.

Žiedui nukritus, iš likusio grūdelio išauga vaisiaus dėžutė.

Iš subrendusios medvilnės dėžutės išlenda minkšti balti pūkai.

Medvilnės audeklo marškiniai, džinsai ir rankšluosčiai parduodami ir JAV, ir užsienyje.

Ši milžiniška mašina surenka medvilnės gumulėlius.

MEDVILNĖ – IŠ LAUKO Į FABRIKĄ

XIX a. viduryje pietinės valstijos gamino 80% pasaulio medvilnės ir iš to susikrovė turtus. Medvilnė buvo auginama didžiulėse plantacijose, ją rinkdavo rankomis juodaodžiai vergai, atgabenti iš Afrikos. 1865 m. vergija JAV galų gale buvo panaikinta. Medvilnė tebėra svarbi žemės ūkio kultūra, bet visą sunkų darbą jau atlieka mašinos. Šiuo metu pietuose daugiausia auginama sojų – visų pirma aliejui spausti.

A B C D E F G H I J K L

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14

JUNGTINĖS AMERIKOS VALSTIJOS

0 100 200 300 km

Pitsbergas, Pensilvanija
Sausis -1 °C
Liepa 23 °C
Sausis 76 mm
Liepa 107 mm

Našvilis, Tenesis
Sausis 4 °C
Liepa 27 °C
Sausis 117 mm
Liepa 102 mm

Majamis, Florida
Sausis 20 °C
Liepa 28 °C
Sausis 71 mm
Liepa 155 mm

KANADA · DIDIEJI EŽERAI · Aukštutinis ež. · Mičiganas · Mičigano ež. · Hurono ež. · Erio ež. · Ontarijo ež. · MINESOTA · AJOVA · MISŪRIS · ARKANZASAS · LUIZIANA · VISKONSINAS · ILINOJUS · INDIANA · OHAJAS · KENTUKIS · TENESIS · MISISIPĖ · ALABAMA · DŽORDŽIJA · FLORIDA · PIETŲ KAROLINA · ŠIAURĖS KAROLINA · VIRDŽINIJA · VAKARŲ VIRDŽINIJA · PENSILVANIJA · NIUJORKAS · VERMONTAS · NIU HAMPŠYRAS · MEINAS · MASAČUSETSAS · ROD AILANDAS · KONEKTIKUTAS · NIU DŽERSIS · DELAVERAS · MERILANDAS · APALAČAI · ATLANTO VANDENYNAS · Meksikos įl. · Misisipė · Ohajas · Vobašas · Tenesis · Alabama · Hadsonas · Long Ailandas · Kodo kyš. · Fyro kyš. · Kanaveralio kyš. · Okičobio ež. · EVERGLEIDSAS · Š

Grin Bėjus · Milvokis · MADISONAS · Rasinas · Rokfordas · Čikaga · Rok Ailandas · Peorija · SPRINGFILDAS · Garis · Saut Bendas · Fort Veinas · Grand Rapidsas · Flintas · LANSINGAS · Detroitas · An Arboras · Tolidas · Klivlandas · Akronas · Laima · Mansis · Indianapolis · Deitonas · KOLAMBASAS · Sinsinatis · Parkersbergas · ČARLSTONAS · Luisvilis · FRANKFORTAS · Leksingtonas · Evansvilis · Mamoto urvai · Hopkinsvilis · NAŠVILIS · Noksvilis · Mičelio k. · Memfis · Čatanuga · Hantsvilis · Birmingamas · ATLANTA · Grinvilis · KOLUMBIJA · Šarlotas · Grinsboras · ROLIS · RIČMONDAS · Norfolkas · Virdžinija Bičas · VAŠINGTONAS · ANAPOLIS · Baltimorė · DOVERIS · HARISBERGAS · Pitsbergas · Filadelfija · Alentaunas · TRENTONAS · Niujorkas · Niuarkas · Eris · Bafalas · Niagaros kr. · Ročesteris · Sirakjusas · Olbanis · MONTPILJERIS · KONKORDAS · Mančesteris · Lovelis · BOSTONAS · PROVIDENSAS · HARTFORDAS · Bridžportas · OGASTA · Presk Ilis · Grinvilis · DŽEKSONAS · Biloksis · Mobailas · MONTGOMERIS · Meikonas · Kolambasas · Olbanis · Savana · Čarlstonas · TALAHASIS · Džeksonvilis · Orlandas · Tampa · Sent Pitersbergas · Fort Loderdeilis · Majamis · Ki Vestas

ŠIAURĖS POLIARATIS · ŠIAURĖS ATOGRĄŽA

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Ohajas – 1579 km *Žmlp. F6*

Aukščiausias taškas: Mičelio k. – 2037 m *Žmlp. E8*

Didžiausias ežeras: Mičiganas – 57 757 km² *Žmlp. D4*

Ilgiausias pasaulyje urvų tinklas: Mamoto urvai – 560 km *Žmlp. D7*

DIDIEJI EŽERAI
Penki Didieji ežerai sudaro didžiausią pasaulyje gėlo vandens telkinį ir yra gamtinė siena tarp JAV ir Kanados. Ežerais plukdoma daugybė krovinių, pirmiausia grūdų. Čikaga (kairėje) – svarbiausias šio krašto miestas, įsikūręs Mičigano ežero pakrantėje.

PELKIŲ DRAUSTINIAI

Penktadalį Floridos sudaro pelkėtos, šlapios lygumos. Jose įsteigtas ir Evergleidso nacionalinis parkas – prieglobstis daugeliui retų gyvūnų, kaip antai Floridos pantera ir lamantinas. Šiuo metu Evergleidsui kelia pavojų melioracijos projektai, kurių tikslas – padidinti žemės plotus, tinkamus statyboms ir žemdirbystei. 1994 m. priimtas valstybinis planas, kaip išsaugoti likusius pelkynus ir sukurti naujus.

Amerikinis aligatorius paplitęs Floridos, Džordžijos ir Alabamos pelkėse ir upėse. Jis gali užaugti iki 3,6 m ilgio.

Meksika

MEKSIKA

Sostinė: Meksikas
Plotas: 1 958 200 km²
Gyventojų skaičius: 81 249 645
Valstybinė kalba: ispanų
Pagrindinės religijos: krikščionių 95%, kitų 5%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: naujasis Meksikos pesas
Raštingumas: 89%
Gyvenimo trukmė: 70 m.
Žmonių 1 gydytojui: 1850
Televizorių tūkstančiui žmonių: 146

Vaizdingoje Meksikos žemėje kitados klestėjo auksinės majų ir actekų kultūros. Šias senovės imperijas sunaikino ispanai, užkariavę jas XVI a.; jie valdė šalį iki 1821 m., kai Meksika gavo nepriklausomybę. Meksikoje gyvena daug vietinių čiabuvių, bet vyrauja metisai – mišrios, ispaniškos ir indėniškos kilmės. Maždaug pusė meksikiečių jaunesni nei 19 metų, gyventojų sparčiai daugėja, tad miestai perpildyti. Meksikoje maža žemdirbystei tinkamos žemės, todėl šalis nepasigamina pakankamai maisto produktų.

KONTRASTŲ KRAŠTAS
Meksikos gamtovaizdis labai įvairus: šiaurėje plačios dykumos, viduryje snieguoti kalnai su plynaukšte centre, pietuose – drėgnieji atogrąžų miškai. Sonoros dykuma (viršuje) nusidriekia net už sienos su JAV. Joje auga milžiniški kaktusai ir veisiasi nuodingi gyvūnai: barškuolės ir skorpionai.

Žymiausia Meksiko gatvė yra plati Paseo de la Reforma, kurioje daug aukštų pastatų, kavinių ir teatrų.

TURIZMAS
Turizmas – vienas iš pagrindinių Meksikos pajamų šaltinių. Iš viso pasaulio žmonės plaukia pasižiūrėti Čičen Icos, Tenočtitlano, Palenkės ir kitų senovės majų bei actekų kultūrų paminklų. Šiltas vanduo ir smėlėti paplūdimiai pajūrio kurortuose Akapulke ir Kankūne taip pat pritraukia daug turistų.

Teotihuakano, miesto Meksiko slėnyje, liekanos. Tai buvo senovės majų religinis centras.

Meksikas

Meksikas, turintis apie 20 mln. gyventojų, yra vienas iš didžiausių pasaulio miestų. Bet jo didumas ir vieta sudaro daug keblumų. Jis stovi aukštai ir yra apsuptas kalnų, todėl nėra kur išsisklaidyti oro teršalams. Spūsties valandomis vaikai dažnai net neina į mokyklą, kad neapsinuodytų automobilių išmetamosiomis dujomis. Meksikas – žmonių sausakimšas miestas, be to, jis yra seisminėje zonoje: 1985 m. įvykęs žemės drebėjimas visiškai sugriovė miesto centrą.

Dauguma meksikiečių katalikai ir meldžiasi šventųjų vardais pavadintose bažnyčiose.

Moterys neša gėlių pintines. Jos vilki sujuosiamus sijonus ir baltas palaidinukes.

Vyrai neša didžiulius medvilninius balionus, ant kurių išrašytas miesto vardas.

Miestelių šventės

Be švenčių, arba fiestų, neįmanoma įsivaizduoti Meksikos provincijos gyvenimo. Kiekvienas bažnytkaimis turi savo globėją šventąjį ir smagiai švenčia jo dieną. Meksikoje švenčiamos 115-ikos šventųjų dienos. Čia matote Oachakos miestelėnų eitynes per tokią fiestą. Dauguma meksikiečių yra katalikai, bet nepamiršti ir vietiniai indėnų tikėjimai, tad daugelyje švenčių susipina krikščioniškos ir indėniškos tradicijos.

Avokadų dedama į dažinį, vadinamą gvakamole.

Alus su laimo griežinėliu

Avokada

Aitriosios paprikos

Blynai valgomi vietoj duonos arba įdaromi (takai).

MEKSIKIETIŠKA VIRTUVĖ
Meksikiečiai mėgsta aštrius patiekalus, sutaisytus su aitriosiomis paprikomis. Maistui daugiausia vartoja vietinius produktus: avokadas, pupeles, pomidorus ir kukurūzus. Iš kukurūzų miltų kepami blynai, vadinami tortiljomis, ir į juos privyniojama mėsos ar daržovių su sūriu. Virėjai aitriąsias paprikas maišo su šokoladu ir šiuo aštriu padažu, vadinamu mole, užpila vištieną.

A B C D E F G H I J K L

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

JUNGTINĖS AMERIKOS VALSTIJOS

MEKSIKA

RAMUSIS VANDENYNAS

Meksikalis
Tichuana
Sonoros dykuma
Kolorados
ŽEMUTINĖ KALIFORNIJA
Anchel de la Gvarda
Tiburonas
Sedrosas
Nogalesas
Siudad Chuaresas
Bravo del Norte
Hermosiljas
Čihuahua
Končosas
Gvaimasas
Kalifornijos įl.
Delisjasas
Pjedras Negrasas
Rio Grandė
Siudad Obregonas
Hidalgo del Paralis
VAKARŲ SIERA MADRĖ
RYTŲ SIERA MADRĖ
Nuevo Laredas
Monklova
SIERA DE LA CHIGANTA
Karmenas
Los Močisas
Toreonas
Monterėjus
Reinosa
Matamorosas
San Chosė s.
Kuljakanas
Saltiljas
Seralvas
La Pasas
Durangas
Siudad Viktorija
Masatlanas
Sakatekasas
San Luis Potosi
Siudad Maderas
Tampikas
Panukas
Trijų Marijų ss.
Tepikas
Grande de Santjagas
Agvaskaljentas
Leonas
Gvadalachara
Irapuatas
Keretaras
Posa Rika
Čapalos ež.
Pačuka
Morelija
Teotihuakanas
Chalapa
Kolima
MEKSIKAS (Tenočtitlanas)
Teskoko ež.
Uruapanas
Puebla
Verakrusas
Balsasas
Popokatepetlis
Sitlaltepetlis
Lasaro Kardenasas
Koacakoalkosas
Čilpansingas
PIETŲ SIERA MADRĖ
Minatitlanas
Monte Albanas
Oachaka
Akapulkas
Tustla Gutjeresas
Tehuantepeko įl.
Tapačula
Meksikos įl.
Kampečės įl.
Merida
Kankūnas
Čičen Ica
Usmalis
Kosumelis
Kampečė
JUKATANO P-LIS
Četumalis
Viljahermosa
Palenkė
BELIZAS
GVATEMALA

Monterėjus
Sausis 14,5 °C
Liepa 27 °C
Sausis 15 mm
Liepa 58 mm

ŽEMĖLAPYJE YRA
Ilgiausia upė: Rio Grandė – 3030 km *Žmlp. G4*
Aukščiausias taškas: Sitlaltepetlio k. – 5700 m *Žmlp. H8*
Didžiausias ežeras: Čapala – 1550 km² *Žmlp. E7*
Didžiausia pasaulio įlanka: Meksikos – 1 813 000 km² *Žmlp. J7*

MEKSIKA

Meksikas
Sausis 12,5 °C
Liepa 28 °C
Sausis 25 mm
Liepa 122 mm

Š

0 100 200 300 400 km

ŠIAURĖS POLIARATIS
ŠIAURĖS ATOGRĄŽA

Akapulkas
Sausis 26,5 °C
Liepa 28,5 °C
Sausis 6 mm
Liepa 256 mm

MEKSIKOS ĮLANKOS NAFTA
1976 m. palei Meksikos įlankos krantus buvo rasta baisybė naftos, ir dabar Meksika pagal naftos gavybą užima penktą vietą pasaulyje. Įlankoje iš jūros dugno siurbia naftą apie 3000 platformų. Meksika turtinga ir kitų gamtos turtų: geležies rūdos, cinko, vario, sidabro – pastarojo iškasa daugiausia pasaulyje.

TRADICINIAI AMATAI
Audimas ir siuvinėjimas yra tradiciniai Meksikos indėnų amatai. Raštuose dažni dievybių, paukščių ir gėlių motyvai. Kaip ir protėviai, dabartinės moterys ryškiais raštais išmargintus drabužius neša į miestus, kur parduoda turguje.

Tradiciniuose meksikiečių raštuose vyrauja mėlyna, raudona ir juoda spalvos.

Pagaminta Meksikoje

Palei sieną su JAV išsidėstę apie 2000 fabrikų, vadinamų „makiladoromis“. Čia eksportui iš įsivežamų dalių surenkami automobiliai, kompiuteriai, siuvama avalynė. Dauguma šių fabrikų priklauso užsienio kompanijoms, kurias į Meksiką traukia pigi darbo jėga. „Makiladoros“ – svarbus Meksikos pajamų šaltinis, padedantis per daug nepriklausyti nuo naftos.

Daugiau apie
GYVENTOJŲ DAUGĖJIMĄ: *16–17*
KATALIKYBĘ: *274*
MAKILADORAS: *280*
NAFTĄ: *137, 152, 281*

CENTRINĖ IR PIETŲ AMERIKA

CENTRINĖ AMERIKA YRA SIAURA sausumos juosta, jungianti Meksiką su Pietų Amerika. Per visą jos ilgį eina kalnai, kepurėti ugnikalniais. Į rytus, Karibų jūroje, prisėta gražių, palmėm apaugusiais krantais salų. Pietų Amerikos, ketvirto pagal dydį žemyno, gamtovaizdis be galo įvairus. Apie 60% viso jo ploto užima aukšta žole apaugusios lygumos. Palei vakarinę pakrantę nutįsę Andai, o tarp jų ir vandenyno įsiterpęs ilgas ir siauras Atakamos dykumos ruožas. Milžinišką šiaurės rytų teritoriją tarsi žalia antklodė dengia vešlūs drėgnieji atogrąžų miškai.

AMAZONĖ

Didžiausi pasaulyje drėgnieji atogrąžų miškai auga plačiame ilgiausios Pietų Amerikos upės Amazonės baseine. Amazonė išteka iš snieguotų Peru Andų, vingiuoja 6439 km per Peru ir Braziliją ir įteka į Atlanto vandenyną. Amazonė – vandeningiausia pasaulio upė. Žiotyse ji tokia plati, kad nematyti kito kranto. Upė atplukdo į vandenyną tiek daug vandens, kad net 180 km nuo kranto jis tebėra drumzlinas.

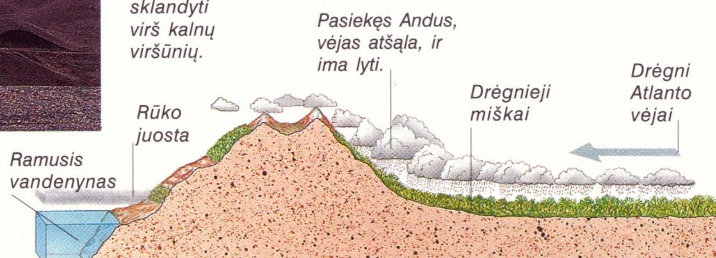

Andų kondoro išskleisti sparnai turi 3 m ilgio, todėl jam nesunku sklandyti virš kalnų viršūnių.

ANDAI

7250 km ilgio Andai nusidriekia per visą Pietų Ameriką ir yra ilgiausias pasaulio kalnynas. Daugelis viršukalnių aukštesnės nei 6000 m. Šie kalnai susidarė susidūrus dviem Žemės plutos plokštėms. Tos plokštės tebejuda keldamos žemės drebėjimus ir ugnikalnių išsiveržimus. Užgesęs Akonkagvos ugnikalnis yra aukščiausia Andų viršukalnė ir aukščiausias Pietų Amerikos kalnas (6960 m). Tarp Peru ir Bolivijos Anduose tyvuliuoja aukščiausiai virš jūros lygio esantis laivybai tinkamas Titikakos ežeras.

Į vakarus nuo Andų labai mažai lyja, ten beveik visur dykuma.

ANDAI IR KLIMATAS
Andai daro didžiulę įtaką Pietų Amerikos klimatui. Rytiniais jų šlaitais pučia šilti drėgni Atlanto vėjai. Kildamas aukštyn, oras atvėsta, ir iškrenta lietus. Sausuose vakariniuose šlaituose orai visai kitokie. Ten vandenyno vėjai pučia viršum šaltos Humbolto srovės ir krantą pasiekia atvėsę. Todėl krante susidaro rūkas.

Patagonija pietų Argentinoje ir Čilėje užima apie 700 000 km².

PATAGONIJA
Pačiuose Pietų Amerikos pietryčiuose driekiasi sausa vėjų gairinama plynaukštė, vadinama Patagonija. Kraštas labai retai apgyventas, tik Kolorado ir Negro pakrantėse yra avių augintojų kaimelių. Tarp jų įsimaišiusi ir velsiečių, kurių protėviai atvyko į šį kraštą antroje XIX a. pusėje, bendruomenė. Šiaurinė Patagonija yra pusdykumė su itin skurdžia augalija. Pietinė dalis šaltesnė, sausesnė ir nykesnė, ten beveik niekas neauga.

PAMPA
Argentinos vidurį ir dalį Paragvajaus užima sausosios pievos. Tai pampa, lyguma, kurios plotas maždaug 650 000 km². Vakarinė pampa – sausa pusdykumė, bet rytinėje dalyje dažnai lyja. Pampa – Argentinos ekonomikos pagrindas. Šioje lygumoje ganosi didžiulės raguočių bandos. Suartuose plotuose išauginamas gausus kviečių, kukurūzų, pupelių ir kitų kultūrų derlius.

MON PELĖ
1902 m. gegužės 8 d. Martinikoje, Karibų jūros saloje, išsiveržė Mon Pelė ugnikalnis. Lavos, įkaitusių dujų ir dulkių srautas užliejo Sen Pjero uostą, palaidodamas miestą su 30 000 žmonių. Karibų jūroje visad pavojus, kad gali išsiveržti koks ugnikalnis. Iš baimės 1995 m. rugpjūtį buvo evakuotas Plimutas, didžiausias Montserato salos miestas.

Aukščiausia temperatūra:
Rivadavija, Argentina, 49 °C

PANAMOS SĄSMAUKA
Panamos sąsmauka – siauras sausumos ruožas, skiriantis Karibų jūrą Atlanto vandenyne nuo Panamos įlankos Ramiajame vandenyne. Ji tarsi tiltas, jungiantis Centrinę Ameriką su Pietų. Sąsmauka vos 48–210 km pločio. Toks siaurumas ir geografinė padėtis paskatino čia parinkti vietą Panamos kanalui.

Žemiausia temperatūra:
Sarmientas, Argentina, -33 °C

FAKTAI APIE CENTRINĘ IR PIETŲ AMERIKĄ

Plotas: 18 589 118 km²

Aukščiausias taškas: Akonkagvos k. (Argentina) – 6960 m *Žmlp. F11*

Ilgiausia upė: Amazonė (Peru/Brazilija) – 6439 m *Žmlp. I6*

Didžiausias ežeras: Titikaka (Bolivija/Peru) – 8287 km² *Žmlp. F8*

Didžiausia sala: Ugnies Žemė – 71 163 km² *Žmlp. F16*

CENTRINĖS IR PIETŲ AMERIKOS GYVENTOJAI

Gyventojų skaičius: apie 373 739 000

Valstybių skaičius: 32

CENTRINĖS IR PIETŲ AMERIKOS kalbą, kultūrą ir istoriją formavo kolonizacija. Iki 1492 m., kai Kristupas Kolumbas išlipo Bahamose, žemyne gyveno indėnai. Nuo XV a. čia pradeda keltis ispanai ir portugalai, iš Afrikos vežami vergai, ypač į Karibų jūros salas ir Braziliją. Karibų jūros salose apsigyveno daug anglų, prancūzų ir olandų. To rezultatas – mišrūs dabartiniai gyventojai. Beveik visame žemyne kalbama ispaniškai, išskyrus Braziliją, kur vyrauja portugalų kalba. Karibų jūros salose labiau paplitusios anglų ir prancūzų kalbos, o Suriname galima išgirsti kalbant nyderlandiškai.

Puošnios katalikų bažnyčios, kaip ši Šv. Pranciškaus Brazilijoje, nuolat primena kolonijinius laikus.

ISPANŲ ĮTAKA
XVI a. Ispanija ir Portugalija pradėjo kolonizuoti Pietų Ameriką. Abi šalys siuntė ir misionierius katalikų tikėjimui skleisti. Ispanai užėmė didžiąją dalį žemyno, tačiau portugalų valdoma Brazilija tapo didžiausia ir ekonomiškai stipria šalimi. Šiuo metu dauguma Pietų Amerikos gyventojų yra katalikai.

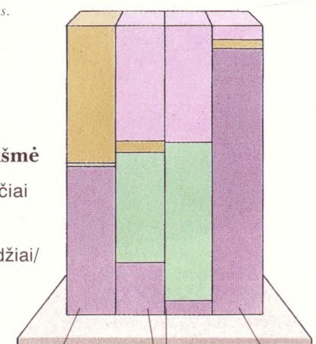
ETNINĖ SUDĖTIS

Indėnai, kurių istorija siekia gentis, gyvenusias žemyne prieš atsikeliant europiečiams, šiandien sudaro vos 2% gyventojų. Kita didžiausia etninė grupė yra afrikietiškos kilmės žmonės, jų daugiausia Brazilijoje ir Karibų jūros salose. Beveik visose šalyse dauguma gyventojų yra metisai: europiečių ir indėnų palikuonys.

Šie jauni brazilai yra įvairių etninių grupių mišinys.

Etninės grupės

Centrinės ir Pietų Amerikos gyventojus sudaro keturios etninės grupės. Ši diagrama rodo, kokią dalį kiekviena grupė turi keturiose valstybėse.

Spalvų reikšmė

- Mažiau nei 10%
- 10–49%
- 50% ir daugiau

Šis spalvotas žemėlapis rodo, kokią dalį kiekvienoje šalyje sudaro indėnai. Dalis jų, kaip ir ši jaminahvų genties moteris su vaiku, gyvena rezervacijose.

ČIABUVIAI

Per šimtą metų nuo ispanų atvykimo į Pietų Ameriką išmirė 90% vietinių gyventojų, daugiausia nuo ligų, kurias atnešė europiečiai, – raupų ir tymų, mat joms indėnai neturėjo įgimto atsparumo. Dabar indėnai sudaro menkutę dalelę, išskyrus Gvatemalą, kur kalnuose tebegyvena daug majų, ir Bolivijos Andų atkarpą, kur įsikūrę inkų palikuonys.

Nikaragva

10 445 mln. JAV dol.

1371 mln. JAV dol.

- Šalies vienerių metų pajamos
- Šalies užsienio skola

Brazilija

552 698 mln. JAV dol.

132 749 mln. JAV dol.

UŽSIENIO SKOLA

Visos vyriausybės skolinasi. Skolos grąžinamos iš pinigų, kuriuos šalis uždirba eksportuodama savo gaminius. Tačiau kai kurių Centrinės ir Pietų Amerikos valstybių skolos milžiniškos. Brazilijos skola didžiulė, bet atrodo maža, palyginti su šalies pajamomis. Nikaragvos skola kur kas mažesnė, bet ji aštuonis kartus viršija šalies pajamas.

Atvykėliai iš kaimo Buenos Airių (Argentina) pakraštyje statosi lūšną.

PERPILDYTI MIESTAI

Beveik trys ketvirtadaliai žemyno žmonių gyvena miestuose. Kai kur, pvz., Čilėje ir Urugvajuje, per trečdalį gyventojų susispietę sostinėje. Daugelis žmonių turėjo palikti kaimą bėgdami nuo skurdo arba atvyko į miestus ieškoti darbo ir dabar glaudžiasi lūšnynuose, kurie aplipę miestų pakraščius.

SMULKŪS ŪKELIAI

Didžioji dalis žemyno žemdirbių turi tiek žemės, kad išmaitintų vieną ar du žmones. Šeima (kaip ši Bolivijoje) dirba daržą, laiko vištų ar porą kiaulių – sau valgyti, o ne parduoti. Kadangi visa šeima išmisti negali, vienam kitam tenka iškeliauti ieškotis darbo kitur.

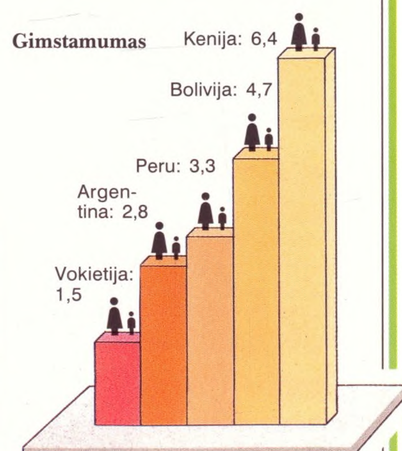
STAMBŪS ŪKIAI

Galvijų ir avių rančos, taip pat eksporto kultūrų, tarp jų bananų ar cukranendrių, plantacijos dažnai užima didžiulius plotus ir yra pelningos. Tokie stambūs ūkiai priklauso arba užsienio kompanijoms, arba saujelei turtingų ir įtakingų vietinių žmonių. Tiktai Kuboje kitaip – ten valstybė valdo tokius dvarus.

GYVENTOJŲ VIS DAUGIAU

Per šį šimtmetį visame žemyne, ypač Brazilijoje ir šiaurinėse šalyse, gyventojų smarkiai padaugėjo. Daugelyje valstybių gimstamumas pradeda mažėti. Tačiau gyventojų vis tiek daugėja – mat labai daug jaunimo, be to, gerėjant sveikatos priežiūrai, vis daugiau vaikų užauga. 2000 m. žemyno gyventojų prieaugis bus 80 mln.

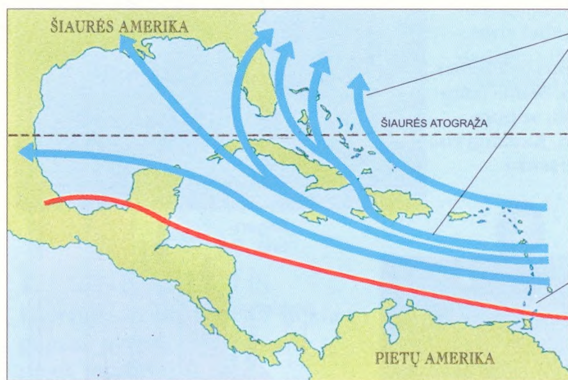
Ši diagrama rodo, kiek šiose penkiose šalyse vienai moteriai tenka vaikų. Gimstamumas Centrinėje ir Pietų Amerikoje mažesnis negu Afrikoje, bet didesnis negu Europoje, kur dauguma šeimų turi 1 ar 2 vaikus.

CENTRINĖ AMERIKA IR KARIBŲ JŪROS SALOS

SĄSMAUKOJE, JUNGIANČIOJE Šiaurės ir Pietų Amerikas, susiglaudusios septynios mažos Centrinės Amerikos valstybėlės. Į rytus, nuo JAV bemaž iki pat Venesuelos, išsibarsčiusios šimtai Karibų jūros salų. 1492 m. išsikėlę į vieną tokią salą, Kristupas Kolumbas su įgula pamanė atradę Aziją, ir salos buvo pavadintos Vest Indija. Nuo tada europiečiai varžėsi dėl galimybės valdyti šį regioną ir gabeno iš Afrikos vergus žemei dirbti. Centrinėje Amerikoje didžiausia tebėra ispanų įtaka, o Karibų salos išlaikė afrikietišką kultūrą. Visam tam krašte žmonėms nuolat gresia ugnikalnių išsiveržimai, žemės drebėjimai ir uraganai.

ŽEMDIRBYSTĖ
Ir prieš atvykstant europiečiams Centrinė Amerika buvo žemdirbystės regionas. Ji dalijama į tris pagrindines zonas: derlingą Ramiojo vandenyno pakrantę, puikiai tinkamą auginti tokioms kultūroms kaip bananai; vidurio aukštumas su kavamedžių plantacijomis (viršuje) ir gyvulininkystės ūkiais; ir miškingus šiaurės rytus, kur žemdirbystei prastesnės sąlygos. Intensyvusis žemės ūkis daug kur pakenkė aplinkai.

Rodyklės rodo audrų judėjimą ir kaip jos nurimsta susidūrusios su sausuma ir „išliejusios energiją“.

Raudona linija žymi pietinę uraganų zonos ribą.

URAGANŲ JĖGA

Gegužės–spalio mėnesiais Karibų jūroje siaučia galingos atogrąžų audros, vadinamos uraganais. Uraganas prasideda virš jūros kaip paprasta audra, bet sustiprėja, jei vanduo itin šiltas. Tada vėtra ima nešti juodus lietaus debesis vakarų link, į salas, ir užgriuvusi jų krantus viską griauna. Žodis „uraganas“ kilęs iš tų kraštų audros dievo vardo Hurakanas.

KUBA

Havana, Kuba
Sausis 22 °C
Liepa 28 °C
Sausis 71 mm
Liepa 125 mm

KAIMANO SALOS (DB)

GVATEMALA

BELIZAS

HONDŪRAS

SALVADORAS

NIKARAGVA

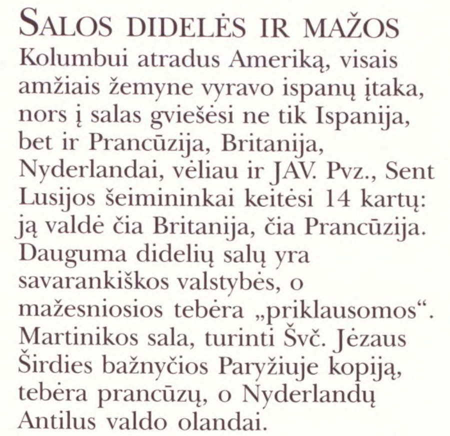
San Chosė, Kosta Rika
Sausis 19 °C
Liepa 21 °C
Sausis 15 mm
Liepa 211 mm

KOSTA RIKA

PANAMA

BAHAMOS

SALOS DIDELĖS IR MAŽOS

Kolumbui atradus Ameriką, visais amžiais žemyne vyravo ispanų įtaka, nors į salas gviešėsi ne tik Ispanija, bet ir Prancūzija, Britanija, Nyderlandai, vėliau ir JAV. Pvz., Sent Lusijos šeimininkai keitėsi 14 kartų: ją valdė čia Britanija, čia Prancūzija. Dauguma didelių salų yra savarankiškos valstybės, o mažesniosios tebėra „priklausomos“. Martinikos sala, turinti Švč. Jėzaus Širdies bažnyčios Paryžiuje kopiją, tebėra prancūzų, o Nyderlandų Antilus valdo olandai.

KARIBŲ SALŲ ŽMONĖS

Senieji Karibų jūros salų gyventojai buvo karibai ir aravakai. Beveik visi jie išmirė nuo ligų ir vergijos ispanų plantacijose, nors šiek tiek karibų yra išlikę Dominikos saloje. Dabar didžioji dalis karibiečių yra vergų, atgabentų iš Afrikos, palikuonys. Į Karibų kultūrą savo indėlį įnešė europiečiai, azijiečiai, sirai ir libaniečiai.

ATLANTO VANDENYNAS

BAHAMOS

KUBA

JAMAIKA

HAITIS

DOMINIKOS RESPUBLIKA

TERKSO IR KAIKOSO SS. (DB)

Didžiosios Antilų ss.

KARIBŲ JŪRA

Mažosios Antilų ss.

KOLUMBIJA

VENESUELA

0 50 100 150 200 250 km

SENT KRISTOFERIS IR NEVIS

JAMAIKA

HAITIS

DOMINIKOS RESPUBLIKA

ANTIGVA IR BARBUDA

DOMINIKA

SENT LUSIJA

SENT VINSENTAS IR GRENADINAI

GRENADA

BARBADOSAS

TRINIDADAS IR TOBAGAS

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Kokas (Hondūras/ Nikaragva) – 483 km *Žmlp. F10*

Aukščiausias taškas: Tachumulkas (Gvatemala) – 4220 m *Žmlp. A8*

Didžiausias ežeras: Nikaragvos ež. (Nikaragva) – 8029 km² *Žmlp. E12*

Port of Speinas, Trinidadas

Sausis 26 °C
Liepa 27 °C
Sausis 69 mm
Liepa 218 mm

K L M N O P Q R S T U V W

GVATEMALA

GVATEMALA
Sostinė: Gvatemala
Plotas: 108 890 km²
Gyventojų skaičius: 10 000 000
Valstybinė kalba: ispanų
Pagrindinės religijos: krikščionių 98%, kitų 2%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: kecalis
Raštingumas: 56%
Gyvenimo trukmė: 64 m.
Žmonių 1 gydytojui: 2270
Televizorių tūkstančiui žmonių: 52

BELIZAS
Sostinė: Belmopanas
Plotas: 22 960 km²
Gyventojų skaičius: 190 792
Valstybinė kalba: anglų
Pagrindinės religijos: krikščionių 100%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Belizo doleris
Raštingumas: 93%
Gyvenimo trukmė: 68 m.
Žmonių 1 gydytojui: 2220
Televizorių tūkstančiui žmonių: 166

PRADEDANT SENOVĖS MAJŲ civilizacijos paminklais ir baigiant ispaniškomis katalikų bažnyčiomis, Gvatemala yra tikras kultūrų mišinys. Šiuo metu daugiau kaip pusę jos gyventojų sudaro tiesioginiai majų palikuonys, paprastai gyvenantys kalnų kaimeliuose; visi kiti yra maišyto kraujo: pusiau ispanai, pusiau indėnai. Daug majų dirba turtingiems žemvaldžiams, auginantiems kavamedžius, cukranendres ir bananus – pagrindines šalies prekines kultūras. Dar Gvatemala eksportuoja šviežiai nuskintas gėles, daugiausia rožes, auginamas slėniuose aplink Antigvą.

Miestelėnai neša Švenčiausiosios Mergelės statulą.

DIDŽIOJI SAVAITĖ
Dauguma gvatemaliečių yra katalikai – šią religiją XVI a. atnešė ispanai. Tačiau pastaruoju metu daug žmonių tampa protestantais. Be to, gvatemaliečiai išlaikė ir kai kurias senas apeigas, pagrįstas vietiniais tikėjimais. Ši procesija Antigvoje – tai dalis Didžiosios savaitės iškilmių.

TURGAUS DIENA

Turgūs, tokie kaip šis Čičikastenango mieste, aukštumose prie Atitlano ežero, yra kasdieninio gyvenimo dalis. Daugelis gvatemaliečių dirba nedidelius žemės sklypelius, juose augina javus, pupeles, moliūgus, turi ir vaismedžių. Iš tolimų kaimų jie nuolat neša į miestą parduoti daržovių, gėlių ir rankų darbo daiktų, pvz., molinių indų ir pintinių.

Šv. Tomo bažnyčioje žmonės garbina ir katalikų šventuosius, ir senovės dievus.

Slėniuose auginamos lelijos ir rožės, taip pat gvazdikai ir kardeliai. Šios gėlės daugiausia išvežamos į Šiaurės Ameriką.

Prekės sveriamos paprastom rankinėm svarstyklėm.

Kaimietės segi margus ilgus sijonus. Jų raštai šimtų metų senumo.

Pagrindinis maisto produktas – kukurūzai ir kiti javai.

Turistams patinka majų pinti krepšiai ir audeklai.

Pintinė papajų

Avokados Centrinėje Amerikoje auga jau šimtus metų.

Audžiama prie pusiaujo prisirišamomis staklikėmis, kurias galima nunešti kur nori.

AUDIMAS
Audimas yra vienas iš tradicinių amatų. Audžiama iš spalvotų siūlų raštais, kurie šimtus metų perduodami iš kartos į kartą. Esama daugiau kaip 300 įvairiausių raštų, ir kiekvienas jų turi savo reikšmę.

MAJŲ MIESTAI
Turizmas – viena iš sparčiausiai plėtojamų Gvatemaloje ūkio šakų. Kasmet per 500 000 turistų aplanko šios šalies senovės paminklus. Vaizdingi Tikalio, vieno iš seniausių majų miestų, griuvėsiai. Tikalis paslaptingai ištuštėjo apie 900 m. Dabar jo griuvėsiai paskendę atogrąžų miškų platybėse.

Pabėgėliai

Majų gyvenimas – nuolatinė kova dėl išlikimo; daugelis kenčia baisius sunkumus ir net žūva stengdamiesi išvengti prievartinės asimiliacijos. Persekiojimai itin įsisiūbavo devintame dešimtmetyje, kai karinė chunta pasiryžo juos išnaikinti. Apie 60 000 majų priglaudė pabėgėlių stovyklos Meksikoje. Dabar jie pamažu grįžta į Gvatemalą, bet čia vis tiek nėra saugu ir iš daugelio atimta žemė.

BEGLOBIAI VAIKAI
Sostinėje Gvatemaloje atsiranda vis daugiau beglobių vaikų, gyvenančių gatvėje. Skurdo išvaryti iš namų, jie laikosi mažomis grupelėmis ir gyvena iš vagysčių, išmaldos ir pardavinėdami tai, ką pavyksta rasti. Pastaruoju metu į jų sunkią dalią atkreipė dėmesį žmogaus teisių gynimo organizacijos, tokios kaip Tarptautinė Amnestija.

Belizas

Belizas, Karibų jūros pakrantės valstybė, yra ir sena, ir nauja šalis. Senovės griuvėsiai primena majų istoriją, bet pats Belizas pasiekė nepriklausomybę tik 1981 m. Daugybę metų jis buvo vienintelė Britanijos kolonija Centrinėje Amerikoje. Valstybinė kalba yra anglų, bet beliziečius sudaro įvairios etninės grupės: karibai, afrikiečiai, majai, azijiečiai ir europiečiai, taigi daug žmonių kalba kreolų ir afrikiečių tarmėmis. Pasaulyje populiarus karibietiškas maistas ir to krašto muzika, be to, Belizas garsėja gyvūnija.

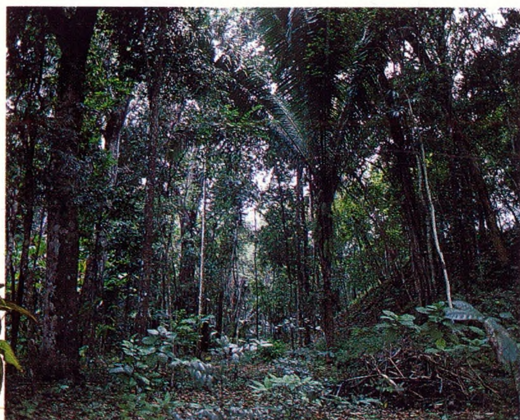

Koralų rifas

Palei Belizo krantus driekiasi 290 km ilgio koralų grandinė, vietomis pamarginta smėlio salelėmis – „kajomis". Pagal dydį šis barjerinis rifas antras pasaulyje – po Australijos. Jame veisiasi vėžliai, aktinijos ir langustai, taip pat nepaprasta gausybė atogrąžų žuvų. Skaidrus ir šiltas vanduo pritraukia daugybę nardytojų iš viso pasaulio.

Belizo pakrantėms grėsmę kelia potvyniai ir uraganai, todėl sostinė iš Belizo buvo perkelta į Belmopaną, pastatytą krašto gilumoje.

Miškų tankmėje

Pusė Belizo teritorijos apaugusi tankiais drėgnaisiais atogrąžų miškais. Šalies ekonomikai yra svarbūs visokie jų produktai: raudonmedžio mediena, kamedė, iš kurios gaminama kramtomoji guma, ir kapokas, švelnus kaip šilkas pluoštas, gaunamas iš milžiniškų kapokmedžių. Vis daugiau auginama citrinmedžių. Bet šiaip žemės ūkis ribojamas, nes didžioji dalis atogrąžų miškų saugoma dėl jų gyvūnijos ir augalijos.

BELMOPANAS
1961 m. didžiulis uraganas ir cunamis sugriovė sostinę Belizą. 1970 m. nauja sostinė, Belmopanas, buvo pastatyta už 80 km, kad nepasiektų atogrąžų audros. Nors žmonės ir verslas pamažu persikelia į naująją sostinę, Belizas tebėra daugiausia gyventojų turintis miestas.

MIŠKŲ GYVŪNIJA
Miškuose knibždėte knibžda visokiausių gyvūnų. Belize ramiausiai gyvena jaguarai, tapyrai, staugūnai (rėksnės beždžionės), ilganosiai meškėnai, kuriems kitur pasaulyje gresia išnykimas. Tarp medžių nardo drugiai ir atogrąžų paukščiai. Auga 250 rūšių orchidėjų, tarp jų ir juodoji, Belizo nacionalinė gėlė.

Tukanai gyvena medžių viršūnėse, kad galėtų laisvai skraidyti.

Staugūnas savo valdas gina garsiai staugdamas.

Daugiau apie
Atogrąžų miškus: *15, 69, 204*
Koralų rifus: *255, 258*
Religijas: *274–275*
Uraganus: *44*

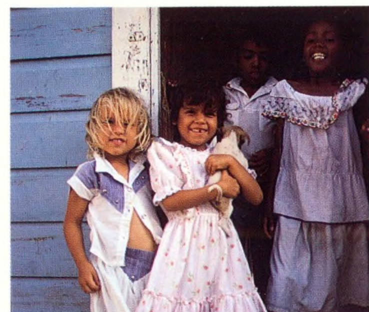

HONDŪRAS	
Sostinė:	Tegusigalpa
Plotas:	112 090 km²
Gyventojų skaičius:	5 600 000
Valstybinė kalba:	ispanų
Pagrindinė religija:	krikščionių 100%
Valdymas:	daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas:	lempyra
Raštingumas:	75%
Gyvenimo trukmė:	65 m.
Žmonių 1 gydytojui:	3130
Televizorių tūkstančiui žmonių:	72

SALVADORAS	
Sostinė:	San Salvadoras
Plotas:	21 040 km²
Gyventojų skaičius:	5 057 925
Valstybinė kalba:	ispanų
Pagrindinės religijos:	krikščionių 100%
Valdymas:	daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas:	Salvadoro kolonas
Raštingumas:	75%
Gyvenimo trukmė:	65 m.
Žmonių 1 gydytojui:	1560
Televizorių tūkstančiui gyventojų:	92

HONDŪRAS

KARŠTAS IR DRĖGNAS HONDŪRO klimatas puikiai tinka vaisiams auginti, todėl daug metų šalies ekonomikoje vyravo bananų ūkis. Dabar Hondūras eksportuoja ir kitką: kavą, cukrų, jautieną. Daugiau kaip pusė hondūriečių gyvena mažuose kaimuose arba vienkiemiuose. Didelė jų dalis neturtingi, tik savo poreikiams užsiaugina kukurūzų, pupelių ar ryžių. Gyvenimas sunkus, daug žmonių alksta. Žemė paskirstyta netolygiai – turtingos šeimos ir vaisių eksporto kompanijos valdo 60%.

HONDŪRIEČIAI
Didžioji dalis hondūriečių – metisai, indėnų ir XVI a. atsikėlusių europiečių palikuonys. Kai kurie kilę iš juodaodžių afrikiečių, atvežtų vergijon į Karibų jūros salas. Mažiausiai yra baltųjų ir indėnų.

BANANŲ PLANTACIJOS

Bananai labai svarbūs Hondūro ekonomikai. Daugiausia jie auginami didžiulėse plantacijose, pirmiausia šiaurės rytuose aplink La Limą. Darbininkai triūsia daug valandų, o atlyginimas menkas. Bananų kirtėjai perdien nešioja naštas po 40 kg. Nukirsti bananai plaunami, tikrinami, kad nebūtų apgedusių, sveriami ir dedami į dėžes eksportuoti.

SALVADORAS

SALVADORAS, MAŽIAUSIA VALSTYBĖ Centrinėje Amerikoje, pergyveno ne vieną pilietinį karą ir revoliuciją. Saujelė turtingų šeimų valdo žemę ir visus šalies turtus, o dauguma salvadoriečių skursta. Gamtovaizdyje išsiskiria ugnikalnių juosta, daugelis jų tebeveikia. Plečiant žemėnaudą, iškirsti miškai, kuriuose kitados buvo pilna kedrų, raudonmedžių ir ąžuolų.

FUTBOLO KARAS
1969 m., Salvadorui žaidžiant su Hondūru dėl pasaulio čempionato taurės, kilo rimtas pasienio konfliktas. Salvadoro kariuomenė netgi įžengė į Hondūrą. Per Futbolo karą žuvo daugiau kaip 3000 žmonių.

SAN SALVADORAS
San Salvadorą 1525 m. įkūrė ispanų kolonistai. Jį ne vieną kartą nuniokojo žemės drebėjimas. Daug senosios ispanų architektūros pakeitė šiuolaikiški pastatai. Tūkstančiams žmonių plaukiant ieškoti darbo, miestą apjuosė lūšnynai.

TAIKOS SUTARTIS
1979–1991 m. tarp JAV remiamos vyriausybės ir kairiosios pakraipos partizaninių junginių vyko žiaurus pilietinis karas. Žuvo apie 75 000 salvadoriečių. 1992 m. sausio 16 d. šalis šventė: partizanų vadas Čanas Gevara pasirašė taikos sutartį (kairėje).

Daugiau apie
CUKRŲ: *52*
KAVĄ: *50, 62, 66*
UGNIKALNIUS IR ŽEMĖS DREBĖJIMUS: *13*
ŽEMYNO GYVENTOJUS: *42*

NIKARAGVA
Sostinė: Managva
Plotas: 130 000 km²
Gyventojų skaičius: 4 100 000
Valstybinė kalba: ispanų
Pagrindinės religijos: krikščionių 97%, kitų 3%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: naujoji kordoba
Raštingumas: 57%
Gyvenimo trukmė: 65 m.
Žmonių 1 gydytojui: 1670
Televizorių tūkstančiui žmonių: 65

NIKARAGVA

KARTAIS VADINAMA „ežerų ir ugnikalnių šalimi", Nikaragva – gražus kraštas. Ji galėtų būti ir viena iš turtingiausių Centrinėje Amerikoje, deja, jos šio amžiaus istorija tokia pat audringa kaip ugnikalnio išsiveržimas, todėl politiniai įvykiai šalį įstūmė į ekonomikos suirutę. Ūkio pagrindas – žemdirbystė ir pakrančių žvejyba, be to, Nikaragva turi didžiulius mineralų išteklius, tarp jų vario ir aukso, kurie kasami eksportui. Valstybės gyventojai labai jauni: daugiau kaip pusė jų – vaikai iki penkiolikos metų.

SANDINISTŲ REVOLIUCIJA

Daugiau kaip 40 metų Nikaragvą valdė diktatoriaus Somosos šeima. Tačiau 1979 m. nugalėjo maištininkų pajėgos ir sudarė kairiąją sandinistų vyriausybę. Ji garantavo geresnę sveikatos priežiūrą ir parengė programą, kaip atimti žemę iš turtingų žemvaldžių ir išdalyti vargingiems valstiečiams. Vyriausybei pasipriešino Kontros, antisandinistinės jėgos, remiamos JAV. Paskutinius rinkimus 1990 m. sandinistai pralaimėjo, ir padėtis šalyje tebėra nestabili.

ŠEIMOS GYVENIMAS

Nikaragvai būdingos didelės, išplėstinės šeimos, kai po vienu stogu kartu gyvena tėvai, vaikai ir seneliai. Iki 1979 m. daugiau kaip pusė gyventojų buvo beraščiai. Valdant sandinistams, buvo pradėta raštingumo kampanija: į kaimus pasiųsta būriai naujai parengtų mokytojų, tarp jų daug moterų. Per keletą mėnesių raštingumas padidėjo iki 87%. Tačiau sandinistams praradus valdžią kampanija pakriko ir raštingumo lygis vėl smuko.

Opi būsto problema – didelės šeimos dažnai spaudžiasi ankštose pašiūrėse.

GYVENIMO PAVOJAI
Dauguma šalies gyventojų susispietę Ramiojo vandenyno pakrantėje, kur stovi didžiausi miestai. Šiame rajone daug veikiančių ugnikalnių, bet didžiausią pavojų kelia žemės drebėjimai. 1972 m. žemės drebėjimas beveik sugriovė sostinę Managvą, jame žuvo per 6000 žmonių ir 300 000 liko be pastogės.

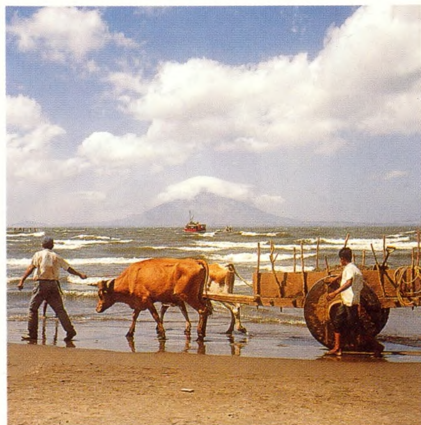

ŽEMDIRBYSTĖ
Ramiojo vandenyno pakrantė yra svarbiausias Nikaragvos žemės ūkio rajonas, nes ten derlingas vulkaninės kilmės dirvožemis. Per metus išauginami du kukurūzų (dešinėje), pupelių ir sorgų derliai. Kava, medvilnė ir bananai – taip pat svarbios eksporto kultūros.

Kukurūzo burbuolei užaugti ir subręsti reikia daug saulės.

Kukurūzų grūdai malami ir iš miltų kepamos tortiljos, tokie blynai.

Nikaragvos ežeras pavadintas pagal Nikarają, senovės indėnų vadą, kurio gentis gyveno prie šio ežero.

NIKARAGVOS EŽERAS
Šalies vakaruose didelę teritoriją užima Nikaragvos ežeras, didžiausias Centrinėje Amerikoje. Tai vienintelis gėlas pasaulio vandens telkinys, kuriame veisiasi jūrų žuvys, tarp jų rykliai ir kardžuvės. Dabar mokslininkai mano, kad rykliai į ežerą San Chuano upe atplaukia iš Karibų jūros.

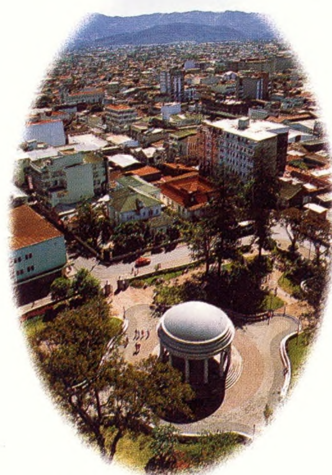
Daugiau apie
GYVENTOJŲ DAUGĖJIMĄ: *43*
POLITINES SISTEMAS: *270–271*
RAŠTINGUMĄ: *277*
UGNIKALNIUS IR ŽEMĖS DREBĖJIMUS: *13*

KOSTA RIKA
Sostinė: San Chosė
Plotas: 51 100 km²
Gyventojų skaičius: 3 300 000
Valstybinė kalba: ispanų
Pagrindinės religijos: krikščionių 95%, kitų 5%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Kosta Rikos kolonas
Raštingumas: 93%
Gyvenimo trukmė: 76 m.
Žmonių vienam gydytojui: 1030
Televizorių tūkstančiui žmonių: 148

KOSTA RIKA

KOSTA RIKA, iš dviejų pusių skalaujama jūros, daug kuo skiriasi nuo kitų kaimyninių valstybių. Tai taiki šalis, valdoma demokratiškai išrinktos valdžios ir nuo 1949 m. apsieinanti be jokios kariuomenės. Valstybė gana pasiturinti. Mokslas nemokamas, nes didelę dalį biudžeto Kosta Rika išleidžia švietimui. Skurdo nedaug, gyvenimo trukmė ilgiausia Centrinėje Amerikoje. Eksportą sudaro kavos pupelės, bananai ir cukrus – derlius, išauginamas našiose vulkaninės kilmės dirvose. Didžiausias uostas yra Limonas Karibų jūros pakrantėje.

KELIAS Į SAN CHOSĖ
San Chosė yra kalnuotame šalies centre, prie pat Panamerikos plento. Jo fabrikai perdirba aplinkiniuose slėniuose užauginamus produktus. Valdant ispanams, šis kraštas virto tabakininkystės rajonu. San Chosė tapo sostine 1823 m.

Kavamedžio vaisiai renkami rankomis, žmogus per dieną surenka apie 25 kg.

Kavamedžiai užauga iki 3 m.

KAVOS PUPELĖS

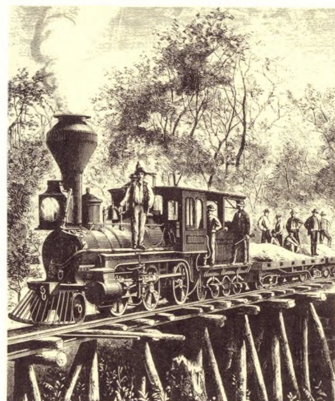
Kosta Rika pirmoji Centrinėje Amerikoje pradėjo auginti kavamedžius, ir daugiau kaip šimtas metų kavos pupelės yra pagrindinė eksporto prekė. Pupeles brandinantys kavamedžiai geriausiai auga nusausintose dirvose. Jiems reikia šilumos, bet ne karščio, dažnai jie sodinami medžių pavėsyje. Tie patys kavamedžiai duoda gerą derlių 15 metų.

Saldžiai kvepiantys žiedai žydi 3–4 dienas.

Kavamedžio vaisius yra uoga.

Žalios uogos pagelsta, paskui paraudonuoja.

Kava malama iš dviejų pupelių, esančių uogoje.

TRAUKINYS Į PAJŪRĮ
1890 m. baigtas Atlanto geležinkelis buvo skirtas kavos pupelėms iš plantacijų vežti prie jūros, į laivus. Šis projektas nebuvo per daug sėkmingas: dėl baisių darbo sąlygų mirė tūkstančiai darbininkų, vyriausybė įklimpo į skolas.

MIŠKŲ GELBĖJIMAS

Seniau Kosta Rika buvo apaugusi miškais, turtingais raudonmedžių ir atogrąžų kedrų. Bet pastaruoju metu miškų plotų smarkiai sumažėjo, nes jie kertami dėl medienos ir tam, kad galima būtų užveisti daugiau kavos plantacijų. Tačiau vyriausybė supranta, kad naikinant miškus nyksta ir jų augalija bei gyvūnija, todėl imasi priemonių jiems išsaugoti. Dabar apie 23% miškų paversti saugomais draustiniais ir nacionaliniais parkais.

Violetinėmis ausytėmis kolibris yra tik 12 cm ilgio. Jis skraido ore ir ilgu snapeliu čiulpia iš gėlių nektarą.

Kolibris suplaka sparneliais 55 kartus per minutę.

Nektaras yra saldus skystis.

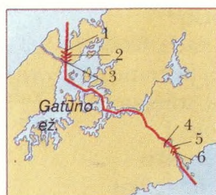
Daugiau apie
DEMOKRATIJĄ: *270*
KAVĄ: *62, 66*
MIŠKO RUOŠĄ: *69, 244*
PREKYBĄ: *281*

PANAMA

PANAMA
Sostinė: Panama
Plotas: 77 080 km²
Gyventojų skaičius: 2 329 329
Valstybinė kalba: ispanų
Pagrindinės religijos: krikščionių 92%, judėjų ir kitų 8%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: balboja
Raštingumas: 90%
Gyvenimo trukmė: 72 m.
Žmonių 1 gydytojui: 840
Televizorių tūkstančiui žmonių: 165

PANAMA JUNGIA Šiaurės ir Pietų Amerikas. Panamos kanalas, kertantis šalį ir susiejantis Atlanto vandenyną su Ramiuoju, gyvybiškai svarbus tarptautinei jūrų prekybai. Panamos klimatas karštas ir drėgnas, daug kritulių, ypač Karibų jūros pakrantėje. Krašto giluma kalnuota; žemdirbystei labiausiai tinka Ramiojo vandenyno pakrantės žemumos, kur auginamos svarbiausios prekinės kultūros: bananai, kavamedžiai ir cukranendrės. Svarbi eksporto prekė yra ir krevetės, gaudomos pakrančių vandenyse.

TARP DVIEJŲ VANDENYNŲ
Skirtumas tarp Gatūno ežero ir abiejų vandenynų lygio yra 26 m. Iš Atlanto laivai pakyla Gatūno šliuzais (1, 2, 3). Paskui nusileidžia Pedro Migelio šliuzais ir galiausiai Miraflores šliuzais pasiekia Ramųjį vandenyną.

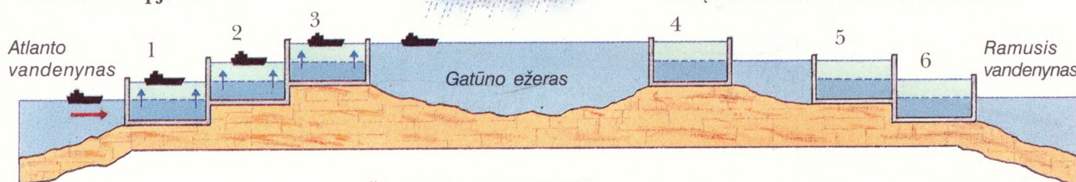
PANAMOS KANALAS

Kasmet Panamos kanalo šliuzais perplaukia apie 14 000 laivų. Kanalas atidarytas 1914 m., jo ilgis 82 km, mažiausias gylis 12 m. Dešimt metų jį statė 40 000 darbininkų, daugiausia iš Karibų jūros salų, statyba kainavo 380 mln. JAV dolerių – taip pat tūkstančius gyvybių. Šitiek metų dalijusis kanalu su JAV, 2000 m. Panama jį visiškai perims savo žinion.

Kanalo gale stovi daug sostinės bankų ir verslo centrų.

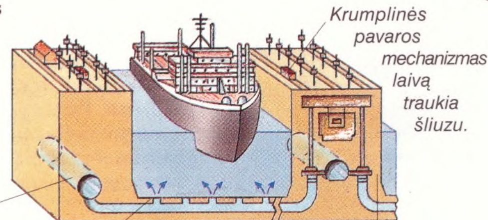
Kanalo skerspjūvis

Gatūno ežeras ištisus metus pakilęs nuo devynis mėnesius trunkančių atogrąžų liūčių. Jo vanduo maitina kanalo šliuzus.

KANALO REIKŠMĖ
Turėdama kanalą Panama yra tarptautinės prekybos kryžkelė. Jos ekonomikai labai svarbus pelnas iš kanalo ir iš laisvosios prekybos zonos, esančios abipus jo. Nuo 1970 m. Panama – vienas iš pasaulio finansų centrų, jos neapmokestinama bankininkystė traukia investuotojus iš viso pasaulio.

Šliuzo kameros vaizdas

KUNAI

Panamos vietiniai gyventojai buvo daugiausia kunų, gvaimių ir čokų genčių indėnai, bet XVI a. atsikėlus europiečiams, jų labai sumažėjo. Kunai kitados šiame krašte turėjo didelę galią ir, plaukiodami kanojomis, varė plačią prekybą Karibų jūros pakrantėje. Didieji vadai buvo nešiojami hamakais. Šiuo metu kunai gyvena mažuose kaimeliuose ir verčiasi tik iš žemdirbystės.

Hamakai audžiami iš pakrantės medžių plaušų.

Kunų kultūrai būdingi siuvinėjimo raštai, vadinami „molomis“.

GERA ŽEMĖ
Panamoje daug upių. Dirvožemis, susidedantis iš jų sunešto molio, smėlio ir dumblo, vadinamas aliuviniu. Jame puikiai auga tokios kultūros kaip čia matomos daržovės. Prastesnės dirvos dirbamos kelerius metus, paskui paliekamos neartos, kad vėl taptų derlingos. Tokia žemdirbystė vadinama pūdymine.

Daugiau apie
BANANUS: *48*
KAVĄ: *50, 62, 66*
ŽEMYNO GYVENTOJUS: *42*

KUBA
Sostinė: Havana
Plotas: 110 860 km²
Gyventojų skaičius: 10 800 000
Valstybinė kalba: ispanų
Pagrindinės religijos: krikščionių 42%, kitų 58%
Valdymas: vienos partijos
Piniginis vienetas: Kubos pesas
Raštingumas: 96%
Gyvenimo trukmė: 76 m.
Žmonių 1 gydytojui: 270
Televizorių tūkstančiui žmonių: 207

KUBA

PER KUBĄ VINGIUOJA daugiau kaip 200 upių, drėkinančių žalią, vešlią didžiausios Karibų jūros salos gamtą. Šalyje pilna visko: kalnų, banguojančių kalvų ir plokščių lygumų, – visur žemė derlinga, puikiai tinka auginti cukranendrėms, tabakui, visokiausiems atogrąžų vaismedžiams ir daržovėms. Dauguma kubiečių kilę iš pirmųjų ispanų kolonistų arba afrikiečių vergų, vėliau atgabentų dirbti plantacijose. Pastaruosius kelis dešimtmečius socialistinė ilgamečio šalies vadovo Fidelio Kastro politika atskyrė Kubą nuo viso pasaulio.

MUZIKA IR ŠOKIAI
Gyva kubiečių muzika atspindi ispanų ir afrikiečių įtaką. Iš ispanų paveldėta melodingumas, gitara ir smuikas, o afrikiečiai davė visiškai kitonišką atlikimo stilių, taip pat visokius būgnus ir trumpas medines lazdeles. Visas tas savitas muzikos lydinys sukūrė naujus ritmus, tokius kaip mamba ir salsa. Gyvuoja ir afrokubietiškas džiazas.

KUBOS POLITIKA

1959 m. Fidelis Kastras su būriu sukilėlių nuvertė diktatorių Fulchensijų Batistą. Nuo tada Kuba yra komunistinė valstybė, ją rėmė Sovietų Sąjunga – iki pat suirimo šio dešimtmečio pradžioje. Daugelis socialinių Kastro programų pasiteisino. Labai pagerėjo būsto ir sveikatos priežiūros reikalai, dauguma gyventojų raštingi. Tačiau JAV tebėra priešiška komunistinei Kubos vyriausybei.

Kad neišsivadėtų, cigarai laikomi kedro dėžutėse.

Į gerą cigarą įeina mažiausiai penkios tabako rūšys.

KUBIETIŠKI CIGARAI
Šiltos dienos ir vėsios naktys puikiai tinka auginti tabakui, iš kurio gaminami garsieji Kubos cigarai. Tabako lapai skinami, kol tebėra šviesiai žali, ir kabinami džiūti 40–45 dienas. Paskui jie rūšiuojami, supakuoti parauginami, kad būtų ne tokie aštrūs, ir vežami į cigarų fabrikus. Cigarai daromi rankomis prie ilgų medinių stalų.

Cukranendrės yra milžiniškos žolės, kurioms reikia daug lietaus ir saulės.

Cukrus kaupiasi minkštime stiebo viduje.

Rudas cukrus dar nevalytas, iš jo neištrauktas sirupas.

Geltonas cukrus yra iš dalies valytas.

Romas gaminamas iš distiliuotos cukranendrių sunkos.

Šalutinis cukranendrių sulčių produktas yra tamsus sirupas – melasa.

HAVANA

Didžiausias Karibų jūros salų miestas Havana, Kubos sostinė, turi daugiau kaip 2 mln. gyventojų. Ją įkūrė ispanai 1515 m., todėl kai kurie rajonai yra labai seni, grįstomis gatvėmis ir dailiais kolonijiniais pastatais. Šiuo metu kai kurie Havanos kvartalai jau labai nušiurę, juos reikia restauruoti. Tačiau dėl sėkmingos būsto politikos aplink miestą nėra lūšnynų. Havana – didelis uostas, iš jo išplukdoma didžioji dalis Kubos cukraus, tabako ir atogrąžų vaisių.

CUKRAUS PRAMONĖ

Cukrus seniai itin svarbus Kubai, ir jo eksportas sudaro 75% šalies metinių pajamų. XIX a. pradžioje cukraus pramonė jau klestėjo, padedama afrikiečių vergų, rankomis plušančių plantacijose. Dabar technologija pažangesnė, cukranendrės paprastai kertamos kertamosiomis arba buldozeriais. Bet šio dešimtmečio pradžioje dėl prastų orų sumažėjo derliai, be to, nutrūko degalų tiekimas iš Sovietų Sąjungos. Prasidėjus degalų krizei, daugelis fabrikų pradėjo vartoti *bagasse*, cukranendrių perdirbimo šalutinį produktą.

Daugiau apie
DIDMIESČIUS: *17, 43*
POLITINES SISTEMAS: *270–271*
SSRS SUIRIMĄ: *136*
ŽEMYNO GYVENTOJUS: *42*

JAMAIKA
Sostinė: Kingstonas
Plotas: 10 990 km^2
Gyventojų skaičius: 2 374 193
Valstybinė kalba: anglų
Pagrindinės religijos: krikščionių 60%, kitų 40%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Jamaikos doleris
Raštingumas: 99%
Gyvenimo trukmė: 73 m.
Žmonių 1 gydytojui: 2040
Televizorių tūkstančiui žmonių: 130

JAMAIKA

GRAŽIOJI JAMAIKOS SALA pilna kontrastų. Viena vertus, žmonės laisvai mėgaujasi nacionaline aistra – kriketu ir regio muzika. Antra vertus, tvyro įtampa tarp grupelės turtuolių šeimų ir neturtėlių Kingstono lūšnynuose. Šios gyvenimo pusės beveik nemato turistai, kasmet priviliojami į Jamaiką atogrąžų klimato. Be turizmo, kitas svarbus šalies pajamų šaltinis yra aliuminio rūda, vadinama boksitu. Deja, boksito kasyklos gadina gamtovaizdį, palikdamos raudono purvo ežerus, kuriuose esanti rūgštis žudo augaliją.

RASTAFARIANIZMAS

Rastafarių religija atsirado ketvirtame dešimtmetyje Jamaikoje, Kingstono vargšų rajonuose. Jos išpažinėjai tiki, kad Hailė Selasijė (Ras Tafaris), buvęs Etiopijos imperatorius, esąs dievas. Taip pat jie įsitikinę, jog dievas (Jahas) juodaodžius parvesiąs atgal į Etiopiją, pažadėtąją žemę. Rastafariai paprastai nevalgo kiaulienos, pasisako prieš smurtą ir plaukus nešioja ilgomis sruogomis. Dažnai rengiasi trispalviais: žaliais, geltonais ir raudonais drabužiais – Etiopijos vėliavos spalvų.

REGIO MUZIKA
Visoje saloje skamba lengvo ritmo regio muzika. Jo stiliaus dainos dažnai kalba apie sunkų gyvenimą, politinę kovą ir susijusios su rastafarianizmu. Regis išsirutuliojo Jamaikoje iš ska – afrikietiško, europietiško ir Pietų Amerikos muzikos stilių mišinio. Jamaikos dainininkas Bobas Marlis (1945–1981) regio muziką išpopuliarino visame pasaulyje.

KINGSTONAS

Jamaikos sostinė ir svarbiausias uostas, Kingstonas yra vienas iš didžiausių Karibų miestų. Įkurtas britų, jis augo kaip cukranendrių cukraus eksporto uostas. Bet 1907 m. žemės drebėjimas sugriovė miestą. Dabar jis atstatytas su moderniais viešbučiais, bankais ir finansų įstaigomis. Vakarinėje dalyje susigrūdę lūšnynai. Dažnai juose kyla riaušės, susijusios arba su politiniais neramumais, arba su nelegalia narkotikų prekyba.

SALOS PRAMONĖ

Jamaikoje nemažai pramonės: pradedant naftos perdirbimu, baigiant siuvimu, pvz., džinsų. Tarp mineralinių iškasenų svarbiausias boksitas. Sparčiai plėtojama duomenų apdorojimo pramonė: JAV kompanijos aprūpinamos kompiuteriniais duomenų bankais. Ne taip kaip daugumoje Karibų jūros salų, Jamaikos kompiuterijos firmos priklauso vietinėms, o ne užsienio šalių organizacijoms.

ŽEMDIRBYSTĖ
Ne visi jamaikiečiai darbuojasi turizmo šakoje ar pramonėje – svarbus ir žemės ūkis. Cukranendrių, bananų, kavos ir kakavos plantacijose reikia daug darbo rankų. Be to, daug žmonių gyvena iš žvejybos ar mažų žemės sklypelių, kuriuose užaugintų daržovių perteklių parduoda turguje.

Maistinė ybiškė valgoma žalia arba dedama į sriubas ar troškinius.

Duonmedžio vaisių minkštimas valgomas kaip daržovės.

Valgomosios kolokarijos valgomos šaknys ir lapai.

Daugiau apie
CUKRŲ: *52*
ETIOPIJĄ: *218*
MIESTŲ AUGIMĄ: *17*
RELIGIJAS: *274–275*

BAHAMOS
Sostinė: Nasau
Plotas: 13 880 km²
Gyventojų skaičius: 300 000
Valstybinė kalba: anglų
Pagrindinės religijos: krikščionių 95%, kitų 5%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Bahamų doleris
Raštingumas: 98%
Gyvenimo trukmė: 72 m.
Žmonių 1 gydytojui: 1060
Televizorių tūkstančiui žmonių: 224

PUERTO RIKAS*
Sostinė: San Chuanas
Plotas: 8959 km²
Gyventojų skaičius: 3 500 000
Valstybinė kalba: ispanų
Pagrindinės religijos: krikščionių 85%, kitų 15%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: JAV doleris

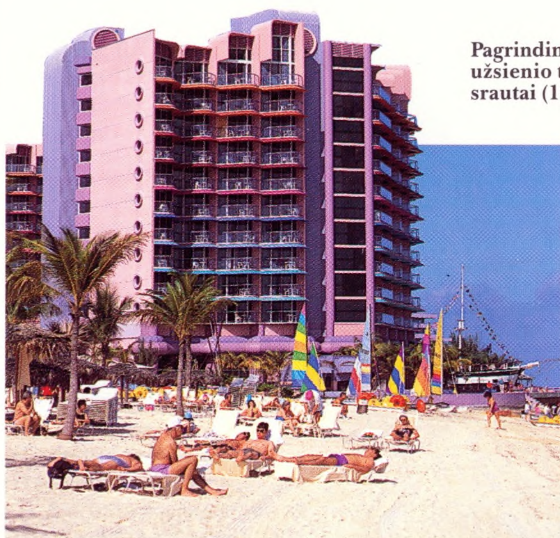
* Puerto Rikas nėra nepriklausoma valstybė, tai JAV valda.

BAHAMOS

ŠILTOJE KARIBŲ JŪROJE ilga gyvate išsibarsčiusios apie 700 koralų salelių. Būtent į San Salvadoro salelę 1492 m. išlipo Kristupas Kolumbas, pirmą kartą pasiekęs „Naująjį pasaulį" – Ameriką. Paskui ispanus, pavadinusius salas *bajamar*, t. y. „seklios jūros", atsiskubino britai; šios salos ir buvo Britanijos kolonija iki 1973 m. Dabar salos – visų šalių atostogautojų rojus. Be to, jos yra ir svarbus finansų centras, nes dėl palankių mokesčių įstatymų užsienio bankams ir firmoms naudinga čia turėti savo filialus.

DŽANKANU ŠVENTĖ
Kiekvienų metų gale gatves užlieja Džankanu eitynių muzika ir šokiai. Ši šventė susijusi su šalies istorija. Legenda pasakoja, kad kai afrikiečių vadas, vardu Džonas Kanoja, buvo atgabentas kaip vergas, jam buvo duota teisė švęsti šventes afrikietiškai.

Pagrindiniai užsienio turistų srautai (1994 m.)

JAV	Kanada	DB	Vokietija	Kitos šalys
1 254 210	99 025	29 395	28 490	104 915

TURISTŲ ROJUS

Žmonės iš viso pasaulio plūsta ilsėtis baltuose Bahamų paplūdimiuose ir šiltuose jų vandenyse. Turizmas labai svarbus šalies ekonomikai: bent pusė gyventojų dirba turistų aptarnavimo sferoje – viešbučiuose, restoranuose, parduotuvėse. Didžiausias kurortas su giliu uostu, tinkamu kelioniniams laivams, yra Friportas Didžiosios Bahamos saloje. Tačiau keleiviai dažnai valgo ir miega laivuose, niekuo neparemdami vietos ekonomikos.

PUERTO RIKAS

NORS VALSTYBINĖ PUERTO RIKO kalba yra ispanų, šalis labai amerikietiška. Po Kolumbo atplaukimo ji buvo kolonizuota ispanų. Jie išsilaikė iki XIX a. devinto dešimtmečio, tada Puerto Riką perėmė JAV. Amerikos kompanijos stato čia vis daugiau fabrikų, bet tabako, cukranendrių ir atogrąžų vaisių auginimas nepraranda reikšmės. Dauguma žmonių gyvena pasiturimai, puikiai veikia švietimo ir sveikatos priežiūros sistemos.

PUERTORIKIEČIAI
Salos gyventojai daugiausia ispaniškos ir afrikietiškos kilmės. Didžioji dalis gyvena miestuose, trečdalis – sostinėje San Chuane. Jame jau taip ankšta, kad skatinami namų statybos projektai provincijoje. Kai kurie žmonės išsikelia į JAV.

EKONOMIKOS BUMAS

1948 m. JAV pradėjo įgyvendinti planą, kuris turėjo įveikti ekonomikos sunkumus. Maži mokesčiai ir pigi darbo jėga pritraukė JAV kompanijas, ir ilgainiui tas planas padėjo pakelti salos pragyvenimo lygį. Pagrindinės pramonės šakos yra naftos chemija, tekstilė ir medicina.

Daugiau apie
KORALŲ SALAS: *202*
SVEIKATĄ: *276*
ŠVIETIMĄ: *277*
ŽEMYNO GYVENTOJUS: *42*

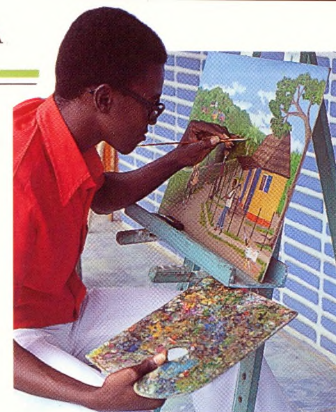

HAITIS
Sostinė: Port o Prensas
Plotas: 27 750 km²
Gyventojų skaičius: 6 800 000
Valstybinės kalbos: prancūzų, Haičio kreolų
Pagrindinės religijos: krikščionių 96%, kitų 4%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: gurdas
Raštingumas: 56%
Gyvenimo trukmė: 55 m.
Žmonių 1 gydytojui: 7140
Televizorių tūkstančiui žmonių: 5

DOMINIKOS RESPUBLIKA
Sostinė: Santo Domingas
Plotas: 48 730 km²
Gyventojų skaičius: 7 500 000
Valstybinė kalba: ispanų
Pagrindinės religijos: krikščionių 95%, kitų 5%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Dominikos Respublikos pesas
Raštingumas: 84%
Gyvenimo trukmė: 67 m.
Žmonių 1 gydytojui: 930
Televizorių tūkstančiui žmonių: 84

HAITIS

VARGINGIAUSIA VAKARŲ pasaulio šalis, Haitis užima dalį Ispanijolos salos – jo kaimynė yra Dominikos Respublika. 1791 m. afrikiečių vergų sukilimas, vadovaujamas Tuseno Uvertiūro, užbaigė prancūzų viešpatavimą, ir Haitis tapo pirmąja juodaodžių respublika. Keletą pastarųjų dešimtmečių valdė žiauri Fransua Diuvaljė, „Tėtušio daktaro“, vėliau – jo sūnaus, „Vaikelio daktaro“, diktatūra. Politiniai neramumai nesiliauja, ir šalį kamuoja baisus skurdas. Daugelis haitiečių išpažįsta vudu religiją – tradicinių afrikietiškų tikėjimų ir katalikybės mišinį. Vudu išpažinėjai tiki galingomis dvasiomis, tad šokis dundant šventiesiems būgnams yra vudu ritualų dalis.

MENAS IR KULTŪRA
Daugelis haitiečių bando papildomai užsidirbti pardavinėdami dailiųjų amatų dirbinius, pvz., šiaudines skrybėles ir medžio drožinius, taip pat vedžioja turistų grupes. Nuo ketvirto dešimtmečio Haičio dailininkai garsėja naiviojo meno darbais, nutapytais vudu šventyklų papuošimų stiliumi.

DIRVOŽEMIO EROZIJA

Sala daugiausia verčiasi žemdirbyste: dauguma žmonių gyvena smulkiuose ūkeliuose, augina daržoves ir laiko ožkas. Pinigų už tai pelno be galo mažai. Dirbamos žemės stygius verčia kirsti miškus. Iš dalies medžių degamos anglys, kurios paskui vartojamos kurui kaimo vietovėse. Išlikusius miškus gerokai nustekena ožkos. Visiems vėjams atviros dirvos smarkiai paveiktos erozijos, todėl derliai menki. Nustatyta, kad trečdalis Haičio laukų dirbti nebetinka.

DOMINIKOS RESPUBLIKA

KALNUOTAS IR MIŠKINGAS
Dominikos Respublikos gamtovaizdis gal ir panašus į Haičio, bet šiaip gyvenimas labai skiriasi. Šalį daugiausia valdė ispanai, stipri ir JAV įtaka. Gyventojų etninė sudėtis ir kultūra labai mišri: gausu ispaniškų, afrikietiškų ir vietinių elementų. Sala turtinga gamtinių išteklių: sidabro, platinos, urano ir nikelio telkinių, be to, turi didžiausią visame Karibų jūros regione aukso telkinį. Turizmas ir cukrus pritraukia daugiausia užsienio valiutos.

	HAITIS	DOMINIKOS RESP.
(automobiliai)	**4** automobiliai 1000 žmonių	**84** automobiliai 1000 žmonių
(telefonai)	**9** telefonai 1000 žmonių	**86** telefonai 1000 žmonių
(mokykla)	**1,7** metai mokykloje	**4,3** metai mokykloje

SANTO DOMINGAS
Šalies sostinę Santo Domingą 1496 m. įkūrė Kolumbo brolis Bartolomėjus. Miestas tapo pagrindine baze, iš kurios prasidėjo regiono užkariavimas. Dabar mieste daug neseniai restauruotų XVI a. kolonijinių pastatų.

EKONOMIKA
Dominikos Respublikoje gyvenimas geresnis negu Haityje, kur daugeliui net neprieinama gydytojo pagalba. Respublikos ekonomika stipresnė todėl, kad ji gauna pajamų iš turizmo ir kasybos, be to, vyriausybė remia naujas pramonės šakas, kaip tekstilę. Per pastaruosius kelerius metus visoje šalyje pridygo kurortų, ir juose atsirado daug darbo vietų. Darbo ieškoti čia atvyksta daug haitiečių.

Daugiau apie
DIKTATŪRĄ: *271*
DIRVOŽEMIO EROZIJĄ: *55, 244*
RELIGIJAS: *274–275*
ŽEMYNO GYVENTOJUS: *42*

MAŽOSIOS ANTILŲ SALOS

SENT KRISTOFERIS IR NEVIS
Sostinė: Basteras
Plotas: 360 km²
Gyventojų skaičius: 44 000
ANTIGVA IR BARBUDA
Sostinė: Sent Džonsas
Plotas: 440 km²
Gyventojų skaičius: 63 880
DOMINIKA
Sostinė: Rozo
Plotas: 750 km²
Gyventojų skaičius: 83 000
SENT LUSIJA
Sostinė: Kastris
Plotas: 620 km²
Gyventojų skaičius: 153 000
SENT VINSENTAS IR GRENADINAI
Sostinė: Kingstaunas
Plotas: 340 km²
Gyventojų skaičius: 117 000
BARBADOSAS
Sostinė: Bridžtaunas
Plotas: 430 km²
Gyventojų skaičius: 300 000
GRENADA
Sostinė: Sent Džordžas
Plotas: 340 km²
Gyventojų skaičius: 84 000
TRINIDADAS IR TOBAGAS
Sostinė: Port of Speinas
Plotas: 5130 km²
Gyventojų skaičius: 1 300 000

MAŽOSIOS ANTILŲ SALOS dailiu lanku eina nuo Didžiųjų Antilų Puerto Riko salos šiaurėje iki Pietų Amerikos kranto pietuose. Dauguma salų, buvusios kolonijos, dabar savarankiškos. Tačiau afrikietiškos, europietiškos ir azijietiškos įtakų samplaikos rezultatas – gyvybinga ir savita kultūra, atsispindinti muzikoje ir šventėse. Pagrindinė eksporto prekė yra bananai, vešintys karštyje ir esant daug kritulių, nors jų augintojams dažnai padaro nuostolių kraštą niokojantys uraganai.

KRIKETAS
Kriketas yra nacionalinis angliškai kalbančių šalių žaidimas. Vaikai mokomi žaisti saulės išdegintose vejose, kad smagiau būtų mušti kamuolį ir jis greičiau skrietų. Suaugusieji gali žaisti Vest Indijos komandoje, sudaromoje iš geriausių kiekvienos salos žaidėjų. Šioje komandoje yra žaidę puikių smūgiuotojų ir atmušėjų.

Brajenas Lara iš Trinidado žaidžia Vest Indijos komandoje nuo 1990 m.

TURIZMAS

Pagrindinis Karibų jūros salų verslas yra turizmas, suteikiantis žmonėms darbo restoranuose, viešbučiuose, parduotuvėse ir paplūdimių prekyvietėse. Tačiau šie darbai sezoniniai, nes turistai suvažiuoja tada, kai pas juos namuose šalta. Be to, daug viešbučių priklauso užsienio firmoms ir pelnas ne visada lieka šiose šalyse. Kai kur valdžia bando sumažinti priklausomybę nuo turizmo.

TRANSPORTAS
Seniau salėnai keliaudavo ir prekes gabendavo laivais. Šiuo metu gabenti krovinius irgi ekonomiškiausia laivais, ir per uostus, tokius kaip Kastris Sent Lusijoje, vyksta salų eksportas. Daugelyje salų nėra geležinkelio, o plentai nutiesti pakrante, todėl sunku pasiekti krašto gilumą. Antigva, Barbadosas ir Martinika jau turi didelius oro uostus, galinčius priimti reaktyvinius lėktuvus.

ŽEMĖS GĖRYBĖS

Dėl dirbamos žemės stygiaus dauguma ūkių yra smulkūs. Valstiečiai užsiaugina daržovių savo poreikiams, o kas lieka, parduoda turguje: saldžiąsias bulves, maistines ybiškes, įvairias salotas, mango vaisius, laimus, kokoso riešutus ir bananus. Taip pat augina prekines kultūras. Kiekvienoje saloje vyrauja vis kitokia žemės ūkio eksporto prekė: Grenadoje muskato riešutai, Trinidade kava, Sent Vinsente marantų krakmolas, o bananai ir cukranendrės auginami visur.

RAUDONASIS IBIS
Karibų jūros baseinas – spalvingų paukščių prieglobstis. Ypač garsus raudonasis ibis iš Trinidado ir Tobago. Ibiai veisiasi užpelkėjusiose mangrovėse, dieną skrenda į dumblu apneštas pakrantes gaudyti krabų ir kitų smulkių jūros gyvūnėlių.

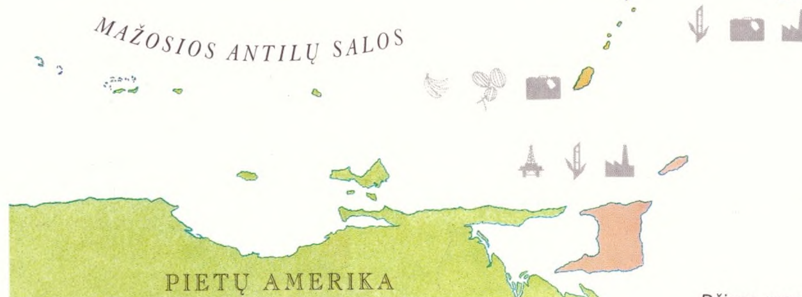
Lenktas snapas tinka dumblui kapstyti.

DERVOS EŽERAS
La Bréjos miestas pietų Trinidade gali pasigirti vienu iš keisčiausių pasaulyje reginių. Netoli miesto telkšo ežeras, pilnas ne vandens, o juodos lipnios dervos, kuria daugiausia apliejami keliai. 60 m gylio ežeras yra didžiausias pasaulyje gamtinės dervos telkinys. Manoma, kad jis atsirado dėl požeminių uolienų, kurios aprūpina nafta Pietų Ameriką.

PRAMONĖ

Labiausiai industrializuota regiono valstybė yra Trinidadas ir Tobagas: čia plėtojama naftos chemija, geležies ir plieno gamyba, kurias skatina savi naftos ir gamtinių dujų ištekliai. Išskyrus Barbadosą, kitos salos turi mažai mineralinių iškasenų ir eksportuoja bananus, cukrų, medvilnę ir kakavą. Pastaraisiais metais visos salos stengiasi plėsti eksportą. Sent Vinsentas įsitaisė grūdų elevatorių su malūnu, o Martinika – naftos perdirbimo gamyklą. Keliose salose pastatyti lengvosios pramonės fabrikai.

MAŽŲJŲ ANTILŲ SALŲ ŪKIS
ANTIGVA IR BARBUDA
Medvilnės gaminiai, romas; turizmas
SENT KRISTOFERIS IR NEVIS
Cukrus, medvilnės gaminiai; turizmas
DOMINIKA
Bananai, citrusai, eteriniai aliejai
SENT LUSIJA
Bananai, elektros įranga; turizmas
SENT VINSENTAS IR GRENADINAI
Bananai, cementas, maisto produktai
BARBADOSAS
Cukrus, elektros įranga; turizmas
GRENADA
Bananai, kakava; turizmas
TRINIDADAS IR TOBAGAS
Naftos perdirbimas, cukrus, chemikalai

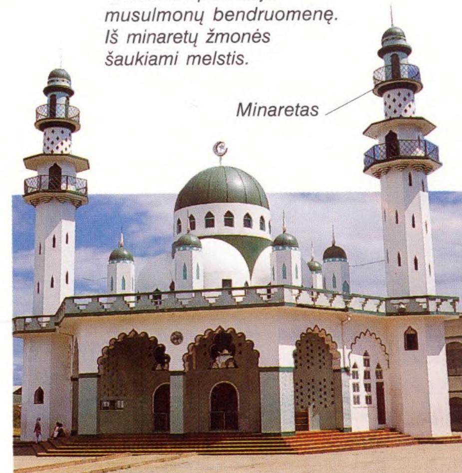

Triukšminis orkestras linksmina Tobago turistus.

Triukšminė muzika kilo Trinidade; jos instrumentai – keptuvės ir būgnai, padaryti iš didelių naftos statinių.

SALŲ MUZIKA
Beveik visose Karibų jūros salose skamba kalipso muzika, kilusi iš vergų dainų, atsineštų iš Vakarų Afrikos. Kalipso dainų ryškus sinkopinis ritmas, jų tekstai kalba apie socialines ir politines problemas. Pastaraisiais metais jaunimas pamėgo soką, kalipso ir spiričiuelių mišinį.

Džinos memorialinė mečetė Trinidade aptarnauja musulmonų bendruomenę. Iš minaretų žmonės šaukiami melstis.

Minaretas

KARIBŲ SALŲ GYVENTOJAI
Dauguma žmonių yra mišrios kilmės: jų protėviai – afrikiečiai vergai, europiečiai ir vietiniai Karibų indėnai. Išimtis – Trinidadas, kur beveik 40% gyventojų kilę iš Indostano pusiasalio. Laivais atgabenti į plantacijas, šie imigrantai atsinešė savo religiją, prisistatė induistų šventyklų ir musulmonų mečečių, laikosi savų religinių papročių.

PRIESKONIAI

Grenados sala užima antrą vietą pasaulyje (po Indonezijos) pagal muskato riešutų auginimą – ji duoda beveik ketvirtadalį pasaulinės produkcijos. Muskatmedžių tėvynė – Ost Indija, į Grenadą juos atgabeno olandai XIX a. Šiems medžiams augti saloje puikios sąlygos: derlingas vulkaninės kilmės dirvožemis, šiltas oras ir daug kritulių. Grenadoje dar auginami imbierai, cinamonas, pipirai ir gvazdikėliai.

Žaliame vaisiuje tūno vienas muskato riešutas.

Imbiero prieskonis gaunamas iš šio žydinčio augalo šaknų.

Muskato aliejaus dedama į kvepalus ir muilą.

Grūstais muskato riešutais gardinamas valgis.

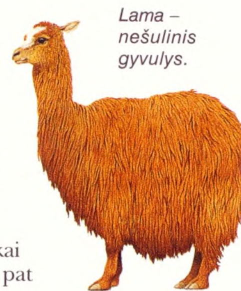
Imbiero šaknys tinka ir šviežios, ir džiovintos.

Daugiau apie

BANANUS: *48*
CUKRŲ: *52*
PRIESKONIUS: *198, 264*
URAGANUS: *44*

PIETŲ AMERIKOS ŠIAURĖ

PIETŲ AMERIKOS ŠIAURĖS šalyse, aprietusiose didžiosios Amazonės atogrąžų miškus, stūkso Andų kalnai. Nusidriekę iš šiaurės į pietus per Venesuelą, Ekvadorą ir Čilę, Andai buvo inkų imperijos teritorija. XVI a. atsibastę ieškodami aukso, ispanai sukūrė didžiulę savo imperiją. Šiaurės rytuose atsirado Britanijos, Prancūzijos ir Olandijos kolonijų. Išskyrus Prancūzijos Gvianą, visos valstybės dabar nepriklausomos, nors turi nemažai sunkumų. Šio regiono šalims būdinga turtų ir skurdo priešprieša, žmonių sausakimši miestai ir nelegali narkotikų prekyba.

Lama – nešulinis gyvulys.

ANDŲ GYVULIAI
Daugelį amžių Andų gyventojams maistą ir apdarą teikdavo įvairūs žinduoliai. Laukiniai guanakai ir vikunijos, taip pat naminės lamos ir alpakos vertinamos dėl vilnų ir mėsos. Vikunijų vilna švelni kaip šilkas, o iš šiurkščios lamų vilnos audžiamos antklodės, vejamos virvės ir t. t.

KEČUJAI
Šimtus metų Bolivijos, Peru ir Ekvadoro Andų aukštybėse gyvena kečujų genties indėnai. Kitados kečujai vertėsi žemdirbyste ir turėjo darniai veikiančią darbo ir žemės nuosavybės sistemą, garantuojančią vyrų ir moterų lygybę. Dabar daug kečujų išsikėlę į miestus. Likusieji dirba smulkiuose ūkeliuose.

Andai – ilgiausias pasaulyje daugiau kaip 3000 m aukščio kalnynas.

Titikakos ežeru eina Peru ir Bolivijos siena.

Plynaukštėje auginamos bulvės ir ganomi gyvuliai.

La Pasas

3000 m

Vėsiose aukštikalnėse auga bulvės, kviečiai ir miežiai.

2000 m

Vidutinio klimato juostoje veši cukranendrės, kavamedžiai, tabakas ir kukurūzai.

Cukranendrė

Bulvė

1000 m

Šiltose žemumose gerai auga bananai, kakavmedžiai ir ryžiai.

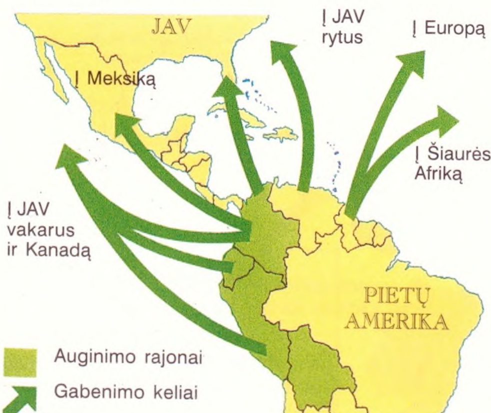
Jūros lygis

Bananai

ŽEMDIRBYSTĖ ANDUOSE

Anduose taip maža derlingos žemės, kad būtina panaudoti kiekvieną jos lopinėlį. Norėdami prisidurti kokį sklypelį, valstiečiai kalnuose dažnai iškerta terasas. Auginama kultūros, kurioms tinka klimatas: karštas ir drėgnas Andų papėdėje arčiau vandenyno pakrantės ir vėsesnis kylant aukščiau į kalnus. Plynaukštėje už Andų gerai užauga tik bulvės. Dešinėje matote Andų pjūvį nuo Peru iki Bolivijos.

Narkotikų prekybos keliai

NARKOTIKŲ PREKYBA

Šio krašto žmonės jau daugelį amžių, gindamiesi nuo alkio, kramtydavo kokamedžio lapus. Dabar iš lapų gaunamas kokainas, nelegalus narkotikas, labai paklausus Šiaurės Amerikoje ir Europoje. Kokamedžiai gražiai auga prastoje žemėje, jiems nereikia jokios priežiūros, ne taip kaip maistinėms kultūroms. Auginti kokamedžius ir pelningiau. Taigi įvairiose Andų vietovėse jais užleisti dideli laukai. Iš jų lapų gautas kokainas kontrabanda gabenamas į užsienį.

ANCHELIO KRIOKLYS
Anchelio krioklys yra aukščiausias pasaulyje. 1935 m., skrisdamas virš Venesuelos, jį atrado Džimis Eindželas, amerikiečių lakūnas: jis bandė rasti upę, kurioje kitados ieškojo aukso. Tačiau apačioje išvydo platų krioklį, iš 980 m aukščio krintantį į Čurūno upę.

Bogota, Kolumbija
Sausis 14 °C
Liepa 14 °C
Sausis 58 mm
Liepa 51 mm

Džordžtaunas, Gajana
Sausis 26 °C
Liepa 26,5 °C
Sausis 203 mm
Liepa 254 mm

Lima, Peru
Sausis 24 °C
Liepa 16 °C
Sausis 3 mm
Liepa 8 mm

VENESUELA

EKVADORAS

GAJANA

SURINAMAS

KOLUMBIJA

PERU

BOLIVIJA

0 100 200 300 400 500 km

ŠIAURĖS ATOGRĄŽA

PUSIAUJAS

PIETŲ ATOGRĄŽA

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Orinokas (Kolumbija/Venesuela) – 2736 km *Žmlp. G3*

Aukščiausias taškas: Huaskarano k. (Peru) – 6768 m *Žmlp. C8*

Didžiausias ežeras: Titikaka (Bolivija/Peru) – 8287 km²

Aukščiausias pasaulio krioklys: Anchelio (Venesuela) – 980 m *Žmlp. H3*

IŠNYKĘ PASAULIAI
Viršum Venesuelos atogrąžų miškų dunkso iškilusios plokščiaviršūnės smiltainio kalvos, vadinamos *tepuis*, kai kurios net 1000 m aukščio. Senais laikais šios *tepuis* sudarė plačią plynaukštę, bet per milijonus metų ją sugraužė vėjai ir lietūs. Šiuose „išnykusiuose pasauliuose“ radosi labai retos augalų ir gyvūnų rūšys.

KARIBŲ JŪROS PAKRANTĖ
Beveik visos Pietų Amerikos gyventojai yra europiečių imigrantų ir indėnų palikuonys. Tačiau Karibų jūros pakrantėje ir jos salose daugumą sudaro juodaodžiai – kaip šitie kolumbiečiai. Jų protėviai – į cukraus plantacijas iš Afrikos atgabenti vergai. Daugelis jų labai skursta.

KONFLIKTAI DĖL SIENŲ
Pietų Amerikoje nėra valstybės, kuri nebūtų su kaimynėmis kivirčijusis dėl sienų; daugelis sienų tebėra ginčytinos. Bolivijos ir Paragvajaus karai ketvirtame dešimtmetyje ir Ekvadoro–Peru karai penktame dešimtmetyje nusinešė tūkstančius gyvybių. Kontrolės punktas kairėje žymi sieną tarp Bolivijos ir Čilės.

VENESUELA

VENESUELA
Sostinė: Karakasas
Plotas: 912 050 km²
Gyventojų skaičius: 20 200 000
Valstybinė kalba: ispanų
Pagrindinės religijos: krikščionių 98%, kitų 2%
Valdymas: prezidentinė respublika
Piniginis vienetas: bolivaras
Raštingumas: 89%
Gyvenimo trukmė: 70 m.
Žmonių 1 gydytojui: 650
Televizorių tūkstančiui žmonių: 171

KAI ITALŲ TYRINĖTOJAS Amerigas Vespučis 1499 m. pirmą kartą išlipo Karibų jūros krante, šalį pavadino Venesuela, „Mažąja Venecija". Indėnų ežerų gyvenvietės jam priminė Venecijos namus ir kanalus. Venesuela tris amžius priklausė Ispanijos imperijai, nepriklausoma tapo tik 1811 m. Šiuo metu šalis kupina kontrastų: naftos gavyba duoda didžiulius turtus, bet daugelis žmonių glaudžiasi lūšnynuose. Didžioji dalis gyvena miestuose, tačiau krašto gilumos gentys beveik nepaliestos šiuolaikinės civilizacijos.

KARAKASO DANGORAIŽIAI
Kone per visą keturių šimtmečių savo istoriją Karakasas buvo apsnūdęs miestas 900 m aukštyje, kalnuose prie Karibų jūros. Atradus naftos, gyventojų skaičius nuo keleto tūkstančių padidėjo iki 4 mln. Šiandieninis Karakasas – modernus didmiestis, tviskantis stiklo ir plieno konstrukcijomis, turintis platų kelių tinklą ir metro.

ATOGRĄŽŲ GENTYS

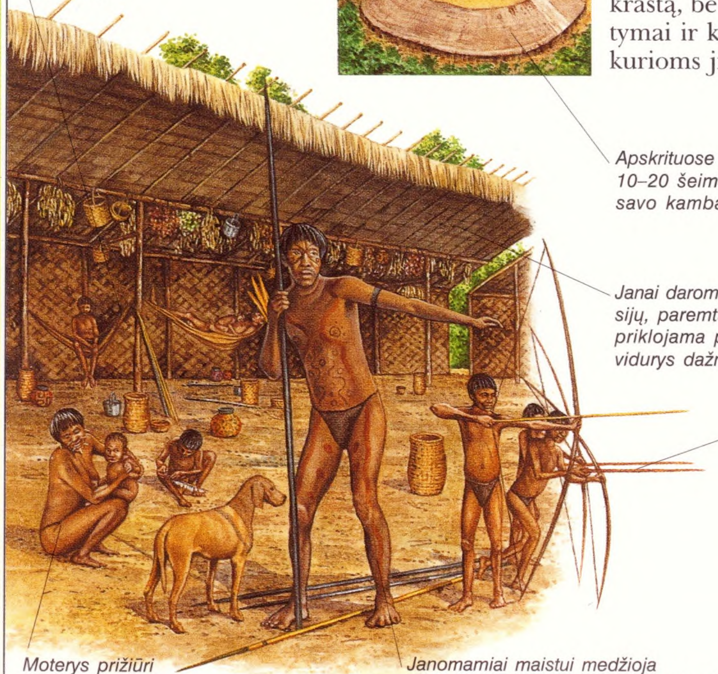
Negausios indėnų gentys, išlikusios Venesueloje, gyvena krašto gilumoje, netoli Brazilijos sienos. Pagrindinė janomamių gentis turi apie 17 000 žmonių. Janomamiai yra medžiotojai ir rankiotojai, gyvena didžiulėse palmių šakomis dengtose trobose, vadinamose janais, kurios statomos miškų proskynose. Jų gyvenimui nuolat gresia pavojus iš miško paruošų firmų ir naudingųjų iškasenų ieškotojų, tyrinėjančių tą kraštą, be to, žmones pjauna tymai ir kitos infekcinės ligos, kurioms jie neturi atsparumo.

Kur gyvena žmonės

Apskrituose januose sutelpa 10–20 šeimų, kiekviena turi savo kambarį.

Tarp išorinės sienos ir stulpo ištempiami hamakai.

Janai daromi taip: ant medinių sijų, paremtų aukštais stulpais, priklojama palmių šakų; vidurys dažnai esti atviras.

Iš 2 m ilgio lankų šaudoma augaliniais nuodais sumirkytomis strėlėmis.

Moterys prižiūri daržus ir augina vaikus.

Janomamiai maistui medžioja laukinius žvėris. Berniukai mokomi medžioti nuo pat mažų dienų.

NAFTOS TURTAI

1917 m. po Marakaibo ežeru atradus naftos, Venesuela, buvusi viena skurdžiausių Pietų Amerikos valstybių, tapo viena turtingiausių. Po Vidurinių Rytų Marakaibo naftos telkiniai yra didžiausi pasaulyje; šalies gerovei padeda ir naftos turintys dervos klodai Orinoko pakrantėse. Nors šalis turi tokių turtų, vis dėlto daugelis žmonių vargsta. Apleisti žemės ūkis ir visuomeninis aptarnavimas, be to, ekonomikai pakenkė naftos kainų kritimas.

VENESUELOS JAUNIMAS
Iš 20 mln. venesueliečių daugiau kaip 8 mln. yra jaunesni nei 15 metų. Daugiausia jaunimo šiauriniuose miestuose. Laisvalaikiu jauni žmonės mėgsta Šiaurės Amerikoje įprastas pramogas: beisbolą (atneštą naftos gavybos darbininkų) ir roką.

FUNIKULIERIUS
Aukštai viršum Meridos miesto eina aukščiausias pasaulyje lynų kelias. Keltuvas kelia žmones iš miesto į 4765 m aukštį. Kelionė trunka ilgiau kaip valandą ir vyksta keturiais etapais.

Daugiau apie
ATOGRĄŽŲ MIŠKUS: *15, 69, 204*
ČIABUVIUS: *43*
GYVENTOJŲ DAUGĖJIMĄ: *43*
NAFTĄ: *137, 152, 281*

GAJANA

Sostinė:	Džordžtaunas
Plotas:	214 970 km²
Gyventojų skaičius:	800 000
Valstybinė kalba:	anglų
Pagrindinės religijos:	krikščionių 57%, induistų 33%, musulmonų 9%, kitų 1%
Valdymas:	daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas:	Gajanos doleris
Raštingumas:	97%
Gyvenimo trukmė:	65 m.
Žmonių 1 gydytojui:	6220
Televizorių tūkstančiui žmonių:	38

SURINAMAS

Sostinė:	Paramaribas
Plotas:	163 270 km²
Gyventojų skaičius:	425 000
Valstybinė kalba:	nyderlandų
Pagrindinės religijos:	krikščionių 48%, induistų 27%, musulmonų 20%, kitų 5%
Valdymas:	demokratinė koalicija
Piniginis vienetas:	Surinamo guldenas
Raštingumas:	96%
Gyvenimo trukmė:	70 m.
Žmonių 1 gydytojui:	1260
Televizorių tūkstančiui žmonių:	130

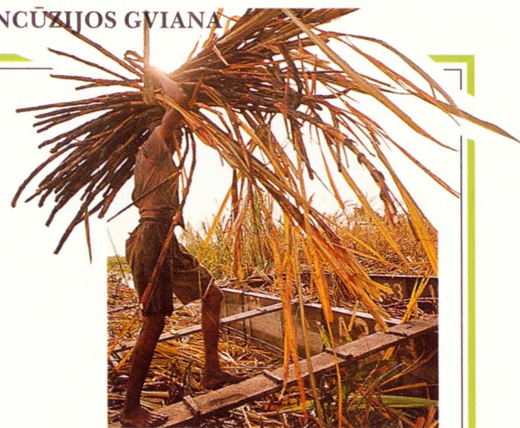
PRANCŪZIJOS GVIANA*

Sostinė:	Kajenas
Plotas:	91 000 km²
Gyventojų skaičius:	114 808
Valstybinė kalba:	prancūzų
Pagrindinės religijos:	krikščionių 75%, kitų 25%
Valdymas:	valdo Prancūzija daugiapartinės demokratijos principu
Piniginis vienetas:	Prancūzijos frankas

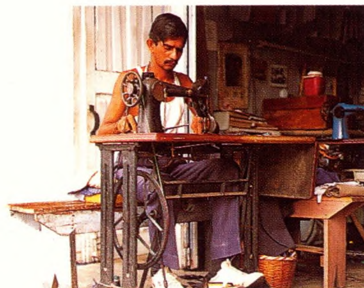
*Prancūzijos Gviana nėra savarankiška valstybė. Tai Prancūzijos užjūrio departamentas.

GAJANA

GAJANOJE GYVENA tik apie 800 000 žmonių, daugiausia pakrantės žemumoje ir apie sostinę Džordžtauną. Gajanos vardas kilęs iš vietos indėnų kalbos ir reiškia „Daugelio vandenų kraštas", mat ją kerta ne viena upė, įtekanti šiaurėje į Atlanto vandenyną. Gajana buvo Britanijos kolonija, tačiau 1966 m. gavo nepriklausomybę. Šalis eksportuoja cukrų ir boksitą, turi didžiulius gamtinius išteklius, tarp jų miško ir mineralų.

CUKRANENDRĖS
Pirmieji europiečiai, pasirodę Gajanoje, buvo olandai: 1615 m. prie Esekibo upės jie įkūrė gyvenvietę. Jie augino cukranendres, kakavmedžius ir kitas atogrąžų kultūras; plantacijose dirbo iš Vakarų Afrikos atsigabenti vergai. Britai šalį užvaldė 1814 m. ir pradėjo auginti daugiausia cukranendres. Dabar pagrindinės eksporto prekės yra cukrus, ryžiai, boksitas ir auksas.

GYVENTOJAI
Dagumaa gajaniečių yra kilę iš cukranendrių plantacijų darbininkų arba jose dirbti atgabentų vergų. Laivai gabeno afrikiečius XVII–XIX a. 1883 m. Britanijos imperijoje panaikinus vergiją, vergų vietą užėmė ateiviai iš Indostano pusiasalio. Karibų, vietinių indėnų, likę ne daugiau kaip 60 000.

SURINAMAS

SURINAMĄ, IŠ PRADŽIŲ VADINTĄ Olandijos Gviana, valdė britai, bet 1667 m. jį išmainė į olandų Niu Amsterdamo salą, dabar vadinamą Manhetenu. Surinamas atsiskyrė nuo Nyderlandų 1975 m. Šalis labai skurdi, todėl apie 200 000 surinamiečių gyvena Nyderlanduose ir siunčia namo pinigus šeimoms paremti.

PARAMARIBAS
Surinamo sostinė įsikūrusi prie pat Atlanto. Miesto kilmę atspindi nyderlandiško stiliaus architektūra ir gatvių pavadinimai, tokie kaip *Konigstraat*. Kone visas miestas medinis, netgi XIX a. statyta Šv. Petro ir Povilo katedra su savo smailiais bokštais. Paramaribe gyvena pusė šalies žmonių.

PRANCŪZIJOS GVIANA

KURU
Per 15 000 žmonių gyvena ir dirba Kuru – Europos kosmoso tyrimų agentūros poligone. Iš jo „Ariane" raketos neša į kosmosą palydovus.

PRANCŪZIJOS GVIANA yra vienintelė Pietų Amerikos kolonija. Daug metų ji garsėjo kalėjimu Velnio saloje, o šiandien labiau žinoma savo vaidmeniu Europos kosmoso tyrimų programoje. Didelė dalis kolonijos pajamų priklauso nuo Prancūzijos, todėl Gvianos pragyvenimo lygis vienas iš aukščiausių Pietų Amerikoje.

Ocelotas – pavojingas žvėris.

MIŠKAI
Dauguma žmonių gyvena vandenyno pakrantėje, o krašto gilumą užima atogrąžų miškai, kur veisiasi tūkstančiai įvairių gyvūnų ir augalų rūšių, tarp jų ocelotai, jaguarai ir pumos, be to, visokie ropliai.

Daugiau apie
ATOGRĄŽŲ MIŠKUS: *15, 69, 204*
CUKRŲ: *52*
ČIABUVIUS: *43*
PRIKLAUSOMAS TERITORIJAS: *271*

KOLUMBIJA
Sostinė: Bogota
Plotas: 1 138 910 km²
Gyventojų skaičius: 34 000 000
Valstybinė kalba: ispanų
Pagrindinės religijos: krikščionių 95%, kitų 5%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Kolumbijos pesas
Raštingumas: 87%
Gyvenimo trukmė: 69 m.
Žmonių 1 gydytojui: 1150
Televizorių tūkstančiui žmonių: 118

KARTACHENA
Judrų Kartachenos uostą ispanai įkūrė 1500 m. Gremėzdiški jų laivai galeonai išplaukdavo iš uosto prikimšti turtų, atimtų iš indėnų. Šiandien tebestovi senoji miesto siena, puikūs rūmai ir bažnyčios, taip pat daugelis įtvirtinimų, kuriuos ispanai pastatė apsiginti nuo piratų ir svetimšalių antpuolių.

KOLUMBIJA

ISPANŲ UŽKARIAUTOJAI, 1499 m. pasiekę Kolumbiją, rado kraštą, turtingą aukso. Jie paskleidė gandus apie paslaptingą dingusį Eldorado miestą, pilną visokiausių turtų, bet jo niekas taip ir nerado. Nuo 1819 m., kai tapo nepriklausoma valstybe, Kolumbiją drasko aršūs politiniai konfliktai, o pastaruoju metu – ir kruvinos pjautynės tarp gaujų, prekiaujančių narkotikais. Šiuo metu Kolumbija pirmauja pasaulyje pagal kokaino gavybą. Didelės upės, kaip Orinokas ir Amazonė, yra labai svarbios kroviniams gabenti šalies viduje.

Moterų sijonai panašūs į ispanių flamenko šokėjų.

Raukiniuose įtaisyti pasvarėliai, kad sijonai nešvysčiotų per aukštai.

Maišelyje, vadinamame močila, paprastai nešiojamasi kokamedžio lapų arba romo buteliukas.

Vyrai dėvi sombrero, plačiakraštes skrybėles nuo saulės.

KUMBIJA
Kolumbijoje net vaikai moka šokti kumbiją. Šokis gimė susimaišius juodaodžių vergų, atgabentų XIX a., ispanų ir indėnų tradicijoms. Vyrai šoka baltais drabužiais (kaip kitados vergai), moterų apranga veikiau ispaniška.

PASLĖPTAS LOBIS

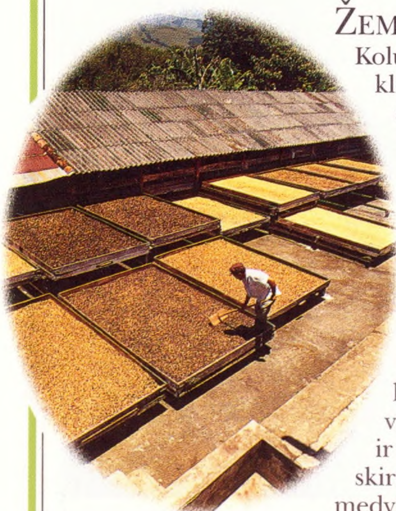
Į šiaurės rytus nuo Bogotos atradus didžiulius naftos telkinius, šalies ekonomikai labai svarbi darosi kasyba. Tokios naftos perdirbimo gamyklos kaip ši Barankilijoje gamina automobilių ir lėktuvų kurą. Ūkį stiprina ir naujas akmens anglių telkinys, didžiausias Lotynų Amerikoje, taip pat nikelio gavyba. Pagrindiniai prekybos partneriai yra JAV, Vokietija ir Japonija.

Natūralių smaragdų gyslos randamos tokiose uolienose kaip kalcitas ar piritas.

SMARAGDAI
Daugelio nuomone, Kolumbijos smaragdai nuostabiausi pasaulyje. Seniausių kultūrų žmonės šiame krašte iš aukso ir smaragdų darė puikius papuošalus. Kolumbija tiekia daugiau kaip pusę pasaulio smaragdų.

ŽEMĖS ŪKIS

Kolumbijoje esama įvairių klimato zonų, todėl galima auginti visokias kultūras. Daug metų pagrindinė šalies eksporto prekė buvo kava – ir dabar po Brazilijos ji tebėra didžiausia kavos tiekėja pasaulyje. Surinktos pupelės paskleidžiamos džiūti saulėje (kairėje). Krintant pasaulinėms kavos kainoms, Kolumbijos valstiečiai buvo priversti imtis ir kitų kultūrų: eksportui skirtų cukranendrių, bananų, medvilnės ir gėlių.

SAN AGUSTINAS
Šis kaimelis pietinių kalnų papėdėje garsėja senovinėmis akmens skulptūromis. Joms ne mažiau kaip 800 metų, bet nieko nežinoma apie jas iškalusius žmones. Kai kurie žinovai teigia, kad skulptūros priklausiusios apeiginiam centrui: jame agustiniečiai laidodavę mirusiuosius ir prie jų kapų statydavę tas skulptūras.

San Agustine rasta apie 500 skulptūrų. Daugelis vaizduoja paukščius arba žvėris.

Daugiau apie
BRANGAKMENIUS: *172, 191*
KAVĄ: *50, 66*
NAFTĄ: *137, 152, 281*
NARKOTIKŲ PREKYBĄ: *58*

EKVADORAS
Sostinė: Kitas
Plotas: 283 560 km²
Gyventojų skaičius: 11 100 000
Valstybinė kalba: ispanų
Pagrindinės religijos: krikščionių 95%, kitų 5%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: sukrė
Raštingumas: 87%
Gyvenimo trukmė: 66 m.
Žmonių 1 gydytojui: 960
Televizorių tūkstančiui žmonių: 83

EKVADORAS

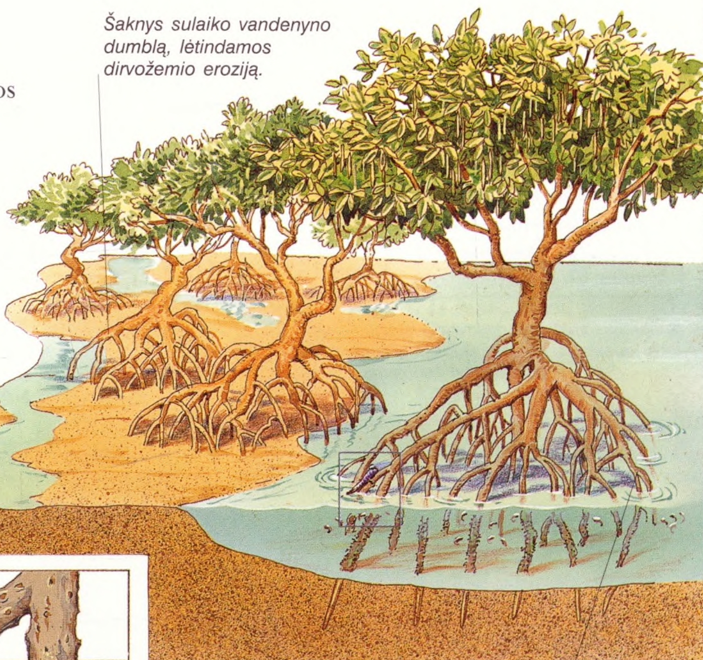
PERKIRSTAS PUSIAUJO, kurio vardu ir pavadintas, Ekvadoras yra mažytė šalis, turinti labai įvairų gamtovaizdį. Nukeliavę vos 200 km iš drėgnų pakrantės žemumų pateksite į žvarbiuosius Andus, o už jų – į atogrąžų miškus. Ekvadorui priklauso ir Galapagų salos, esančios Ramiajame vandenyne už kokio tūkstančio kilometrų į vakarus. Ekvadoras turi didelius naftos ir gamtinių dujų išteklius, šie produktai ir sudaro beveik pusę šalies eksporto pajamų.

KOTOPACHIS
Ekvadoras turi garsųjį „ugnikalnių bulvarą“ – keturias eiles vulkaninių kalnų, įeinančių į Andų kalnyną. Bent 10 iš jų tebėra veikiantys. Bene žymiausias yra Kotopachis. 5897 m aukščio, jis yra vienas iš aukščiausių veikiančių pasaulio ugnikalnių. Paskutinį kartą išsiveržė XX a. pradžioje.

MANGROVINĖS PELKĖS

Vandenyno pakrante driekiasi pelkėtos žemumos, kuriose auga mangrovės – medžių sąžalynai, pakenčiantys sūrų vandenį. Ši vandenų augalija labai svarbi: medžiai duoda malkų ir medienos, o žuvys, vėžiagyviai ir moliuskai vartojami maistui. Krevetės tapo svarbia eksporto preke. Didelės krevečių gaudymo bendrovės – tai tūkstančiai taip reikalingų darbo vietų, bet jos pamažu naikina pakrantės gamtą, nuo kurios priklauso jų gerovė.

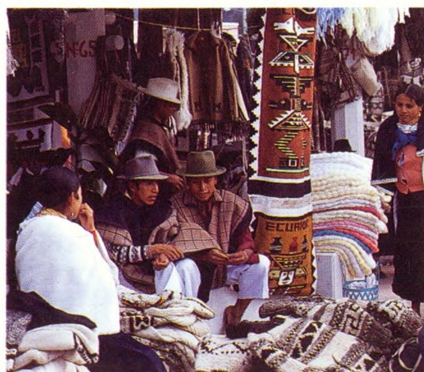

ŽEMĖS ŪKIS
Prieš dvidešimt metų Ekvadoro ekonomika priklausė nuo trijų eksporto prekių: bananų, kavos ir kakavos. Dabar žemės ūkis užima ne tokią svarbią vietą, bet ir toliau apie trečdalį dirbančiųjų gyvena iš žemdirbystės. Svarbi ir žvejyba – daugiausia pagaunama krevečių, sardinių ir tunų. Neseniai pradėta auginti gėles (rožes, gvazdikus) ir jas eksportuoti į Šiaurės Ameriką ir Europą.

Panamos daromos iš chipichapos augalo lapų.

PANAMOS
Panamos niekad nebuvo daromos Panamoje. Jos atsirado Ekvadore, bet nuo seno išvežamos į Panamą, todėl taip ir vadinamos. Geros kokybės skrybėlei padaryti reikia trijų mėnesių, tada ją galima net suvynioti – nieko neatsitiks.

Otovalų prekės turi tokį pasisekimą, kad jų turgavietės užima visas penkias miesto aikštes.

OTAVALAI

Otavalo miestas aukštai Anduose – bene turtingiausios Pietų Amerikos indėnų genties tėvynė. Otavalai audžia antklodes, pončus, kilimus ir kt., parduoda juos turistams ir eksportuoja į visą Pietų Ameriką, JAV ir Europą. Otovalų dirbinių paklausa tokia didelė, jog daug audžiama mašinomis ir dažoma sintetiniais dažais. Už gautus pinigus otovalai gali toliau gyventi tradiciškai.

Otovalų kilimėlis, papuoštas lamų ornamentu.

Daugiau apie
ANDUS: *40, 58*
ČIABUVIUS: *43*
GALAPAGŲ SALAS: *265*
UGNIKALNIUS: *13*

PERU

Sostinė: Lima

Plotas: 1 285 220 km^2

Gyventojų skaičius: 22 900 000

Valstybinės kalbos: ispanų, kečujų ir aimarų

Pagrindinės religijos: krikščionių 95%, kitų 5%

Valdymas: daugiapartinė demokratija

Piniginis vienetas: naujasis solis

Raštingumas: 86%

Gyvenimo trukmė: 64 m.

Žmonių 1 gydytojui: 970

Televizorių tūkstančiui žmonių: 97

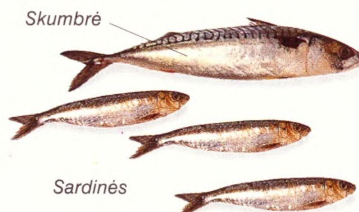

PERU

PRIEŠ KETURIS ŠIMTUS METŲ Peru buvo didžiosios inkų imperijos, nusidriekusios per visą Pietų Ameriką, centras. Inkų palikuoniai ir toliau saviškai gyvena Anduose, sudarydami apie pusę Peru gyventojų. Per pastaruosius kelerius metus bedarbystė, skurdas ir kitos socialinės problemos sukėlė politinio smurto protrūkį. Užsienio kompanijos nustojo investuoti į Peru, ir ji toliau lieka viena iš vargingiausių Pietų Amerikos valstybių.

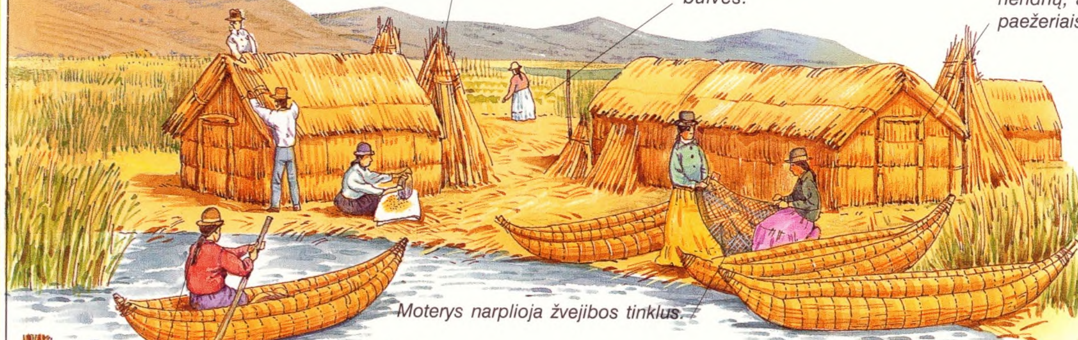
LIMA

Kone apskritus metus viršum Limos kabo pilki debesys ir tvyro drėgnas rūkas. Tačiau sostinės gyventojų skaičius sparčiai pasiekė 6 mln., nes žmonės plaukia čionai ieškoti darbo. Nors turtuoliai gyvena moderniuose daugiabučiuose arba užmiesčio vilose, vargšai spaudžiasi didžiuliuose lūšnynų rajonuose, vadinamuose kalampomis, kurie supa miestą. Limą 1535 m. įkūrė ispanas Fransiskas Pisaras.

ŽVEJYBA RAMIAJAME VANDENYNE

Vėsiuose Peru pakrantės vandenyse knibždėte knibžda planktono – ančiuvių, sardinių ir skumbrių maisto. Daugiausia eksportuojama ančiuvių konservų. Kas 9 ar 10 metų šilto vandens srovė, vadinama El Ninjo, suardo planktono pusiausvyrą, ir žuvys patraukia į geresnius vandenis. 1992 m. ši srovė labai pakenkė žuvų pramonei.

Iš nendrių sluoksnių sukraunamos salelės; apatiniam sluoksniui supuvus, ant viršaus paklojamas naujas.

Kertamos ir kraunamos nendrės.

Kaimiečiai prie ežero augina bulves.

Urai ir namus stato, ir valtis daro iš totoros nendrių, augančių paežeriais.

Moterys narplioja žvejibos tinklus.

Moterys plaukus pina į vieną kasą ir nešioja skrybėles.

Urai valtis daro iš kietai surištų nendrių. Gero darbo laivelio užtenka pusę metų.

TITIKAKOS EŽERAS

Titikaka, esanti 3810 m virš jūros lygio, yra aukščiausias pasaulio ežeras, tinkamas laivybai. Dalis jo yra Bolivijoje, jame tūkstančius metų žvejojo indėnai. Viena gentis, urai, gyvena ežero pakrašty plūduriuojančiuose kaimeliuose, pastatytuose ant didelių plaustų. Urai augina bulves – vienintelę žemės ūkio kultūrą, galinčią augti tokiame aukštyje, – žvejoja ir medžioja paežerės paukščius.

Maču Pikču griuvėsiai

DINGĘS INKŲ MIESTAS

Andų aukštybėse dunksantis Maču Pikču XV–XVI a. buvo svarbus inkų miestas. 1532 m. atsidanginę ispanų užkariautojai jo neužtiko, ir jis buvo „dingęs“ iki pat 1911 m., kai jį atrado amerikiečių archeologas Hiramas Bingamas. Griuvėsius sudaro kulto pastatai ir 143 kitokie namai.

„SPINDINTIS TAKAS“

Devintame dešimtmetyje partizanų grupuotė, pasivadinusi „Spindinčiu taku“, Peru pradėjo teroro kampaniją. Grupuotė norėjo atkurti komunistinį režimą. Ji įvykdė daugybę teroristinių aktų: žudė žmones, miestuose sprogdino bombas. 1993 m. „Spindinčio tako“ vadas Abimaelis Gusmanas buvo suimtas ir įkalintas.

Daugiau apie

ANDUS: *40, 58*
BULVES: *140*
ČIABUVIUS: *43*
DIDMIESČIUS: *17, 43*

BOLIVIJA

BOLIVIJA

Sostinė: La Pasas

Plotas: 1 098 580 km²

Gyventojų skaičius: 6 344 396

Valstybinės kalbos: ispanų, kečujų ir aimarų

Pagrindinės religijos: krikščionių 95%, kitų 5%

Valdymas: daugiapartinė demokratija

Piniginis vienetas: bolivianas

Raštingumas: 79%

Gyvenimo trukmė: 61 m.

Gyventojų 1 gydytojui: 2080

Televizorių tūkstančiui žmonių: 105

MAŽYTĖ KALNUOTA BOLIVIJA neprieina prie vandenyno. 1883 m. Ramiojo vandenyno karuose Čilė iš jos atėmė pakrantės ruožą, ir dabar beveik visas eksportas vyksta plentais ir geležinkeliu per Čilę ir Peru. Bolivija turtinga įvairių gamtinių išteklių, bet dėl izoliuotos padėties ir dažno vyriausybės kaitaliojimosi tebėra nuskurdusi. Apie 70% gyventojų yra indėnai – aimarai ir kečujai, įsikūrę vėjų košiamose plynaukštėse, kur vos gali išsimaitinti.

SIMONAS BOLIVARAS

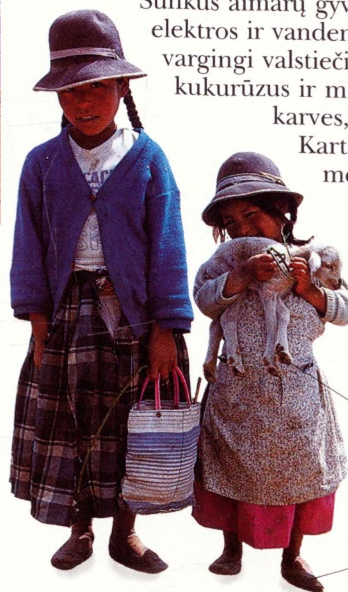
Bolivija pavadinta vardu Simono Bolivaro (1783–1830), nepriklausomybės karų kovotojo iš Venesuelos, žinomo kaip „Išlaisvintojas". Nuo 1812 m. Bolivaras paskyrė savo gyvenimą Pietų Amerikos išvadavimui iš ispanų priespaudos. Jis išlaisvino Naujają Granadą (Kolumbiją), Venesuelą, Ekvadorą, Panamą ir pagaliau Boliviją, tada vadintą Aukštutine Peru. Bolivaras svajojo sujungti Pietų Ameriką, bet jo svajonė neišsipildė.

Šalta gyventi Bolivijos plynaukštėse. Dirvos prastos. Čia matote, kaip valstiečiai įdirba žemę bulvėms sodinti.

GYVENIMAS PLYNAUKŠTĖJE

Sunkus aimarų gyvenimas kaimuose be elektros ir vandentiekio. Dauguma jų – vargingi valstiečiai, auginantys bulves, kukurūzus ir miežius, kurių šiaudais šeria karves, avis, o kapojais lesina vištas. Kartais pasipjauna kokį gyvulį mėsai. Iš lamų vilnų jie audžia ir mezga šiltus drabužius, o lamų mėšlu kūrena krosnis. Aimarų moterys ir mergaitės dėvi tamsiai žalias, juodas ar rudas skrybėles.

Užaugusi avytė duos šeimai pieno.

Daugelis aimarų avi plastikiniais batais, kurie vadinami ochotomis.

Alavas

Sidabras

KASYBA

Bolivija turi didelius alavo, sidabro, švino, cinko ir kitų mineralų išteklius. Labai svarbi alavo gavyba, ir nors dabar ji smuktelėjo, Bolivija tebėra pasaulyje daugiausia alavo iškasančių šalių penketuke. Kasyklose dirba tūkstančiai žmonių, bet darbo sąlygos pavojingos, o uždarbiai maži. Daugelis kalnakasių tiki, kad kasyklose gyvenanti El Tijo dvasia, ir kaip auką jai palieka cigarečių.

SAULĖS ŠVENTĖ

Nors Bolivija – katalikiškas kraštas, išliko ir daugelis senųjų tikėjimų. Manoma, kad Saulės sala Titikakos ežere yra saulės gimimo vieta, ir čia švenčiami saulės „gimtadieniai". Bolviečių šventėse labai svarbi muzika: švilpynių (panašių į skudučius), būgnų ir varinių pučiamųjų.

Švilpynės daromos iš nendrių.

KOKAMEDŽIŲ PLANTACIJOS

Iš kokamedžio lapų daromas nelegalus narkotikas kokainas. Kokamedžiai gerai auga Bolivijos kalnų slėniuose ir vietiniams žmonėms yra bene pagrindinis pajamų šaltinis. Vyriausybė mėgina sustabdyti kokamedžių auginimą: siūlo valstiečiams pinigų, už kuriuos galima sunaikinti esamas plantacijas ir imtis auginti kitas kultūras, pvz., kavamedžius, kakavmedžius, bananus. Tačiau ši taktika nepasitvirtino ir Bolivijoje vis taip pat daugiausia auginama kokamedžių.

Kratant marakas, viduj barška grūdeliai.

Marakos yra tarškynės, padarytos iš džiovintų ilgmoliūgių.

Daugiau apie

ČIABUVIUS: *43*
KATALIKYBĘ: *274*
LAMAS: *58*
NARKOTIKŲ PREKYBĄ: *58*

BRAZILIJA

DIDŽIAUSIA PIETŲ AMERIKOS valstybė Brazilija užima beveik pusę žemyno. XVI–XIX a. ją valdę portugalai šalį pavadino pagal brazilinę cezalpiniją. Brazilijos šiaurės rytuose dykumos, šiaurėje ir vakaruose – drėgnieji atogrąžų miškai, pietuose – savanos. Dėl tokios klimato įvairovės galima auginti beveik viską. Brazilijoje esama ir modernių didmiesčių, ir žmogaus dar netyrinėtų vietovių. Pietuose Paranos ir Paragvajaus upių jėgą pažabojo didžiausia pasaulyje Itaipu hidroelektrinės užtvanka.

DIDMIESČIAI

Apie 75% brazilų gyvena Atlanto vandenyno pakrantės didmiesčiuose. Per daugelį metų į juos priplūdo darbo ir geresnių gyvenimo sąlygų ieškančių žmonių. Daug metų miestai sparčiai augo, nors dabar tas augimas sulėtėjo. Didžiausias miestas San Paulas jau turi 16 mln. gyventojų – daugiau negu kartu Paryžius ir Londonas.

DAUGIAUSIA GYVENTOJŲ TURI	
San Paulas	16 800 000
Rio de Žaneiras	11 100 000
Belo Orizontė	3 400 000
Salvadoras	2 400 000
Fortaleza	2 100 000

BRAZILAI

Brazilijos gyventojai labai mišrūs. Vieni kilę iš indėnų, daug amžių gyvenusių Brazilijoje, kiti – iš portugalų, valdžiusių šalį daugiau kaip 300 metų. Daugelio brazilų protėviai yra afrikiečiai, XVII a. atgabenti į cukranendrių plantacijas. Šio amžiaus pradžioje į Braziliją atplaukė daug japonų, pabėgusių nuo nederliaus tėvynėje. Taip pat XX a. šalies pietuose įsikūrė daug europiečių.

Ši brazilaitė afrikietiškos kilmės.

Šio berniuko protėviai – ir portugalai, ir afrikiečiai.

Mergytė viduryje yra atogrąžų miškuose gyvenančios tembių genties indėnė.

Lūšnelės šiame San Paulo priemiestyje pastatytos iš medžio ir surūdijusios skardos.

1994 m. daugiausia kavos išaugino

(Skaičiai reiškia pasaulinės produkcijos dalį)

LŪŠNYNAI

Būsto stygius Brazilijoje toks, kad 25 mln. žmonių gyvena miestų pakraščius aprietusiuose lūšnynuose, vadinamuose favelomis. Dauguma lūšnų suręstos pačių šeimų rankomis, kartais iš įvairių atliekų, o dažniausiai iš medžio, plytų ir cemento, įsigytų statybos medžiagų parduotuvėse. Komunalinės paslaugos (vandentiekis, kanalizacija) labai menkos.

Favelos (1993)

Nėra vandentiekio: 70%

Nėra kanalizacijos: 60%

Neišvežamos šiukšlės: 52%

ŽEMĖS ŪKIS

Brazilija – didžiausia pasaulyje kavos augintoja ir eksportuotoja; kava auginama didžiulėse plantacijose, daugiausia Paranos ir San Paulo valstijose. Bet kavamedžiai tėra viena iš svarbiausių žemės ūkio kultūrų – be jų, dar plačiai auginama sojos, cukranendrės ir medvilnė. Brazilija yra ir viena iš svarbiausių pasaulyje apelsinų, bananų ir kakavos eksportuotojų. Žemės ūkyje dirba apie trečdalį brazilų, nors ūkiai įvairūs: nuo mažų sklypelių iki didžiulių dvarų. Daugybė žmonių pluša laukuose už labai menką atlygį, o saujelė turtingų žemvaldžių gauna didžiulius pelnus.

FUTBOLAS

Kiekvienas brazilas arba pats žaidžia futbolą, arba visad žiūri rungtynes, o stadioną turi visi miestai. Milžiniškas Marakanos stadionas buvo pastatytas 1950 m. pasaulio taurės pirmenybėms, jame telpa 200 000 žiūrovų. Brazilija laimėjo taurę daugiau kartų už visas kitas šalis, paskutinį sykį – 1994 m. Daug brazilų žaidžia užsienyje, kitų šalių rinktinėse: Anglijoje, Ispanijoje, Italijoje.

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Amazonė (Brazilija/Peru) – 6439 km *Žmlp. G3*

Aukščiausias taškas: Neblinos k. – 3014 m *Žmlp. C3*

Didžiausia pasaulio lagūna: Patoso ež. – 10 145 km² *Žmlp. G12*

PIRANIJOS
Šios plėšrios žuvys veisiasi atogrąžų miškuose. Jų dantys aštrūs kaip skustuvai, ir jeigu šimtai jų užpuola, per kelias minutes iš didelio gyvūno lieka tik griaučiai.

Amazonė su intakais, pelkėmis ir ežerais sudaro milžinišką gėlo vandens baseiną.

AMAZONĖ

Amazonė išteka iš Andų Peru teritorijoje ir teka per Pietų Ameriką 6439 km. Įteka į Atlanto vandenyną. Pusė upės ilgio tenka Brazilijai. Ji yra svarbiausias šalies vandens kelias, dideli laivai ja pasiekia net naują Manauso miestą, nutolusį nuo vandenyno apie 1600 km. Kasmet upė patvinsta, dumblu patręšdama laukus.

SAULĖS VONIOS
Brazilijos rytinės, Atlanto pakrantės, ilgis 7400 km. Rio de Žaneire ir vietos žmonės, ir turistai lepinasi plačiuose smėlio paplūdimiuose: kaitinasi saulėje, žaidžia tinklinį. Mėgstamiausias Rio de Žaneiro paplūdimys – Kopakabana, esanti priešais Cukraus Galvos kalną. Dėl stiprių srovių tik geri plaukikai čia išdrįsta galynėtis su bangomis.

BRAZILIJA
Sostinė: Brazilija
Plotas: 8 511 970 km²
Gyventojų skaičius: 146 154 502
Valstybinė kalba: portugalų
Pagrindinės religijos: krikščionių 90%, kitų 10%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: realas
Raštingumas: 82%
Gyvenimo trukmė: 66 m.
Žmonių 1 gydytojui: 670
Televizorių tūkstančiui žmonių: 215

BRAZILIJA

BRAZILIJOS EKONOMIKĄ geriausiai apibūdina žodžiai „bumas" ir „bankrotas". Septintu ir aštuntu dešimtmečiais gamyba šalyje nepaprastai sparčiai augo. Paskui bumas baigėsi, Brazilija bankrutavo ir tapo didžiausia pasaulyje skolininkė. Dabar svarbiausias vyriausybės uždavinys – grąžinti paskolas. Tačiau Brazilija turi didžiulių gamtos išteklių (tarp jų aukso ir geležies rūdos), tad kasyba yra viena iš svarbiausių ūkio šakų. Brazilija ir turtinga, ir skurdi. Dalis žemvaldžių ir verslininkų valdo didžiausius turtus, o kaimo gyventojai skęsta skurde. Nors nuo 1985 m. šalyje demokratinė vyriausybė, Brazilijos politikams dar reikia įveikti korupciją.

KARNAVALAS

Keturias paras prieš gavėnią (vasario ar kovo mėn.) Brazilijoje siaučia karnavalas. Iš viso pasaulio žmonės keliauja į Rio de Žaneirą, kur vyksta gatvės linksmybės, pobūviai ir gražiausio kostiumo konkursas. Dieną naktį gatvėse muzikos ritmu plaukia žmonės nuostabiausiais kostiumais. Karnavalą vainikuoja spalvingas sambos mokyklų paradas.

PATIEKALAI IŠ BAIJOS
Šiaurės rytuose esančią Baijos valstiją europiečiai kolonizavo pirmiausia. Vėliau juodaodės vergės virėjos prikūrė daugybę gardžių patiekalų iš jūros gėrybių, paskanintų afrikietiškais prieskoniais. Baijos pakrantės paplūdimiuose moterys ir dabar pardavinėja šiuos patiekalus, taip pat saldumynus iš kokosų ir sultingus pyragėlius su žuvimi.

RELIGIJA

Beveik visi brazilai yra katalikai: katalikybę atnešė portugalai; kiekvienas miestas ir kaimas turi savo globėją šventąjį. Milijonai brazilų, pasinaudodami sąžinės laisve, garbina senųjų Afrikos religijų dievybes ir dvasias. Pvz., gruodžio ir sausio mėnesiais žmonės paplūdimiuose palieka gėlių, muilo ir vaisių – dovanų afrikiečių jūros deivei Jemanža, tikėdamiesi, kad naujaisiais metais ji įvykdys jų norus. Deivė siejama su katalikų Mergele Marija.

EKONOMIKA

Brazilija pati pasigamina beveik visų reikiamų maisto produktų ir pramoninių prekių, bet ją slegia milžiniškos skolos. Pagrindinės eksporto prekės (dalis parodyta ir čia) yra kava, mineralai ir lėktuvai, be to, Argentinai parduodama daugybė braziliškų automobilių. Didžioji dalis pramonės sutelkta trikampyje, kurį sudaro Rio de Žaneiro, San Paulo ir Belo Orizontės didmiesčiai.

Elektros prekės: šaldytuvai, skalbimo mašinos, mikseriai

Odos gaminiai: rankinės, avalynė, striukės, sportiniai bateliai ir futbolo kamuoliai

Medvilnė, šilkas ir jų gaminiai, pvz., rankšluosčiai ir sportiniai drabužiai

Ūkininkai priaugina apelsinų, mandarinų, citrinų ir laimų.

ŽALIASIS KURAS
Aštuntame dešimtmetyje pakilus naftos kainoms, Brazilijai teko ieškoti kitokio kuro. Mokslininkai pasiūlė etanolį (etilo alkoholį), gaminamą iš raugintų cukranendrių. Etanolis pigesnis už benziną ir išskiria mažiau anglies dvideginio, o tai naudinga aplinkai. Šiuo metu maždaug trečdalį Brazilijos automobilių varo „žaliasis benzinas".

Amazonės atogrąžų miškai

Užimantys Australijos dydžio teritoriją, Amazonės drėgnieji atogrąžų miškai yra didžiausi Žemėje. Jie sudaro apie trečdalį Pietų Amerikos ir auga daugiausia Brazilijoje, Amazonės baseine. Jų medžiai maitina ir globia visokiausius žvėris, paukščius, vabzdžius ir roplius, taip pat Amazonijos indėnus, gyvenančius čia tūkstančius metų. Bet atogrąžų miškai labai jautrūs, todėl juos iškirtus kenčia ir žmonės, ir gyvūnai.

AUGALŲ GALIA
Miškuose auga medžių, iš kurių gaunama daug vertingų produktų, kaip antai guma, lakas, dažai, kosmetikos priemonės ir, svarbiausia, vaistai, pvz., iš chininmedžių – chininas maliarijai gydyti. Yra augalų, padedančių kovoti su vėžiu.

MIŠKŲ NYKIMAS
Dideli miško plotai prarandami dėl kirtimo, gyvulininkystės ir žmonių įkurdinimo. Tiesiant kelius irgi nyksta miškai. Jei šitaip bus toliau, greit atogrąžų miškų nebeliks.

Amazonijos indėnų žemės

Šis kaimo vadas priklauso tembių genčiai.

Indėnų gentys

Kitados atogrąžų miškuose gyveno apie 5 mln. indėnų; šiuo metu likę mažiau nei 200 000. Didžiausios gentys parodytos žemėlapyje viršuje.
Dauguma jų yra klajojantys žemdirbiai: kuriam laikui apsistoja vienoje vietoje, medžioja, užsiaugina ko nors maistui ir keliauja tolyn. Palikta žemė atgauna derlingumą. Maišantis atvykėliams iš už miškų, indėnams gresia užkrečiamosios ligos, pvz., gripas ir tymai, kurioms jie neturi atsparumo.

ŽMONIŲ KRAUSTYMASIS
Brazilijos vyriausybė neseniai iškirsdino didžiulius miškų plotus, kad galėtų įsikurti bežemiai, nusipirkę po sklypelį žemės. Deja, dirvožemio sluoksnis plonas ir greit nualinamas.

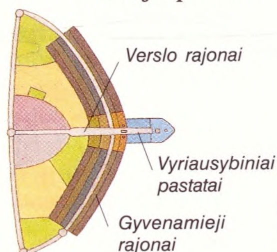
GYVULININKYSTĖ
Apie 30% Brazilijos atogrąžų miškų iškirsta, kad atsirastų vietos gyvuliams auginti. Tačiau ganyklos nuganomos per kelerius metus. Tada gyvulininkai keliasi toliau ir vėl kerta mišką.

MIŠKO RUOŠA
Kasmet eksportui iškertama tūkstančiai juodmedžių, tikmedžių ir raudonmedžių. Dabar žmonės skatinami pirkti baldus iš minkštosios medienos, pvz., pušų, nes jos greičiau atauga.

KASYBA
Per pastaruosius 20 metų Amazonės atogrąžų miškuose rasta aukso ir kitų mineralų. Karažaso vietovėje, sudužus geologo lėktuvui, netyčia atrastas milžiniškas geležinis kalnas. Jo uolienoje esama didžiulio kiekio geležies rūdos, mangano ir vario. Kad ir kokia žala atogrąžų miškams, kasyba tebėra pagrindinė Brazilijos ūkio šaka.

Brazilijos planas

Brazilija

Brazilijos miestas pastatytas šešto dešimtmečio pabaigoje, įgyvendinant vyriausybės programą, skatinančią žmones keltis į šalies gilumą. Sostine ji tapo 1960 m., perėmusi šias funkcijas iš Rio de Žaneiro. Miesto planas yra lėktuvo formos: per vidurį sutelktas verslas, sparnuose gyvenamieji rajonai, o priešaky vyriausybė. Šio modernaus miesto bruožas – drąsi architektūra, kaip antai ši stiklo katedra.

Daugiau apie
Atogrąžų miškus: *15, 204*
Didmiesčius: *17, 43*
Katalikybę: *274*
Kavą: *50, 62*

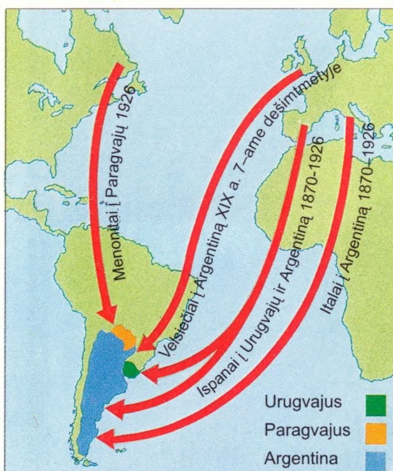
PIETŲ AMERIKOS PIETŪS

PIETŲ AMERIKOS PIETŪS – didžiulių klimato kontrastų kraštas: tai ir Paragvajaus gilumos atogrąžos, ir centrinė Čilė, kur šilta kaip prie Viduržemio jūros, ir Argentinos ledynų šaltis. Šią žemyno dalį, vadinamąjį „pietinį kūgį“, sudaro keturios šalys: Čilė, Argentina, Paragvajus ir Urugvajus. Per Argentiną ir Urugvajų driekiasi pampa, plati derlinga lyguma, ten išauginama galybė kviečių. Aštuntame dešimtmetyje visos keturios šalys pagarsėjo žiauria karine diktatūra. Šiuo metu diktatūra jose nuversta, šalys valdomos demokratiškai.

ATAKAMOS DYKUMA
Ši dykuma Čilės šiaurėje yra sausiausia Žemės vieta, nematanti lietaus po kelerius metus. Kai pagaliau palyja, kyla staigūs potvyniai. Atakama – bevaisė saulės kepinamų akmenų ir pustomo smėlio dykra. Temperatūra naktį gali smarkiai nukristi net per vieną valandą. Vienintelis kelias per ją yra Panamerikos plentas.

Imigracijos kryptys 1860–1926 m.

IMIGRANTAI

Pietų Amerikon atsikėlė daugybė europiečių. XIX a. ir XX a. pradžioje nuskurdę italai traukdavo į Argentiną kirsti kviečių, ir daugelis pasiliko. Ispanai darbininkai keliavo į Argentiną ir Urugvajų. Menonitai, tokia vokiečių sekta, iš Kanados persikėlė į Paragvajų, kur galėjo laisvai išpažinti savo tikėjimą; Argentinoje įsikūrė pabėgusių nuo valdžios ir norinčių išsaugoti savo kalbą velsiečių bendruomenė.

INDĖNŲ GENTYS
Pietų Amerikos pietuose, ne taip kaip šiaurėje, gyvena vos kelios indėnų gentys, daugiausia Paragvajuje. Urugvajuje išvis jų nėra. Pagrindinės grupės yra Argentinos kolai (kairėje), centrinės ir pietų Čilės matakai ir mapučiai ir gyvenantys Paragvajuje ačiai.

GYVULININKYSTĖ

Pagrindinis Argentinos ir Urugvajaus pajamų šaltinis – jautienos eksportas. Pampoje ganosi didžiulės raguočių kaimenės, daugelis jų šeriamos liucerna, kad būtų liesesnė mėsa. Vyrauja aberdinų, angusų ir herefordų veislės, XIX a. atgabentos iš Europos. Avys auginamos vėsesnėje Patagonijoje. Ir Argentina, ir Urugvajus priklauso pasaulyje daugiausia vilnų pagaminančioms šalims.

KUR GYVENA ŽMONĖS

Pastaruosius 50 metų žmonės daug kilnojasi, iš kaimo vyksta į miestą ieškoti darbo. Argentinos ir Urugvajaus miestus užplūdo imigrantai. Kiekvienoje iš keturių šalių sparčiai augo sostinė, o kituose miestuose gyventojų skaičius liko palyginti mažas. Pvz., trečdalis argentiniečių gyvena sostinėje – Buenos Airėse (dešinėje). Po 1970-ųjų veržimasis į miestus lėtėja.

Miestų augimas

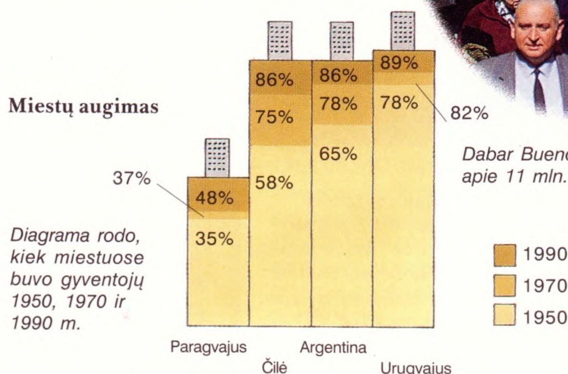
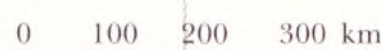

Diagrama rodo, kiek miestuose buvo gyventojų 1950, 1970 ir 1990 m.

Dabar Buenos Airėse gyvena apie 11 mln. žmonių.

Asunsjonas, Paragvajus
Sausis 28 °C
Liepa 17 °C
Sausis 140 mm
Liepa 56 mm

PARAGVAJUS

Buenos Airės, Argentina
Sausis 23 °C
Liepa 10 °C
Sausis 79 mm
Liepa 56 mm

ČILĖ

ITAIPU UŽTVANKA
Itaipu užtvankos Paragvajuje statybai buvo iškasta baisingas kiekis žemių. Vieną iš didžiausių pasaulyje hidroprojektų bendrai įgyvendino Paragvajus ir Brazilija. Užtvankos turbinos pagamina nepaprastai daug elektros. Deja, elektrinės tvenkinys užliejo visus krioklius ir yra labai palanki vieta maliariniams uodams veistis.

MORENO LEDYNAS
Pietiniame Argentinos gale esama vaizdingiausio to krašto peizažo – tai Moreno ledynas. Kas kelerius metus jis ima slinkti per Archentino ežerą, tuomet ledo siena siekia net 60 m aukščio. Galų gale vanduo ją pramuša, ledai skyla ir griūva, per juos kliokia ežero bangos.

MILŽINĖ SKRUZDĖDA
Vienas iš įdomiausių Pietų Amerikos gyvūnų – milžinė skruzdėda. Ištisą dieną ji slankioja po pampą, ieškodama skruzdžių ir termitų. Radusi skruzdėlyną, stipriais nagais jį išdrasko ir ilgu lipniu liežuviu ima šluoti skruzdes.

URUGVAJUS

ARGENTINA

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Parana (Argentina/Paragvajus/Brazilija) – 2940 km *Žmlp. J7*

Aukščiausias taškas: Akonkagvos k. (Argentina) – 6960 m *Žmlp. F7*

Didžiausias ežeras: Buenos Airių/Cheneral Kareros (Argentina/Čilė) – 2240 km² *Žmlp. G13*

Sausiausia pasaulio vieta: Atakamos dykuma (Čilė) *Žmlp. F4*

URUGVAJUS

Sostinė: Montevidėjas

Plotas: 177 410 km^2

Gyventojų skaičius: 3 100 000

Valstybinė kalba: ispanų

Pagrindinės religijos: krikščionių 68%, judėjų 2%, kitų 30%

Valdymas: daugiapartinė demokratija

Piniginis vienetas: naujasis Urugvajaus pesas

Raštingumas: 96%

Gyvenimo trukmė: 72 m.

Žmonių 1 gydytojui: 350

Televizorių tūkstančiui žmonių: 233

PARAGVAJUS

Sostinė: Asunsjonas

Plotas: 406 750 km^2

Gyventojų skaičius: 4 500 000

Valstybinės kalbos: ispanų, gvaranių

Pagrindinės religijos: krikščionių 100%

Valdymas: daugiapartinė demokratija

Piniginis vienetas: gvaranis

Raštingumas: 91%

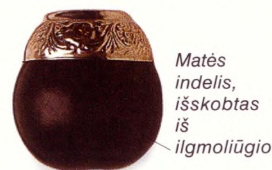
Gyvenimo trukmė: 67 m.

Žmonių 1 gydytojui: 1610

Televizorių tūkstančiui žmonių: 58

URUGVAJUS

URUGVAJUS DAŽNAI vadinamas didžiuliu miestu su jam priklausančia ranča. Pusė iš maždaug 3 mln. šalies gyventojų susispietę sostinėje Montevidėjuje, o kiti gyvena derlingose žemumose, užimančiose visą kitą teritoriją. Galvijų auginimas atnešė Urugvajui turtus, nors pastaraisiais metais didelę dalį nacionalinių pajamų uždirba turizmas ir bankininkystė. Išskyrus aštuntąjį dešimtmetį, kai viešpatavo žiauri karinė diktatūra, šalį valdo stabili vyriausybė, kuri sukūrė įspūdingą socialinių garantijų sistemą.

MATĖS ARBATA
Urugvajaus ir kitų Pietų Amerikos šalių nacionalinis gėrimas yra žolių arbata, vadinama mate. Į šį karštą gėrimą, turintį daug kofeino, gali būti dedama cukraus arba kvapiųjų žolių. Matė siurbčiojama pro šiaudelį iš ilgmoliūgio žievės indelio.

RAGUOČIAI IR AVYS

Žolingose Urugvajaus lygumose ganosi 9 mln. galvijų ir 25 mln. avių – palyginkite su gyventojų skaičiumi! Septintame XIX a. dešimtmetyje Frai Bentose buvo pastatytas pirmasis mėsos perdirbimo kombinatas; šio miesto vardas nuo to laiko asocijuojasi su sūdyta jautiena. 1901 m. pastačius didžiulę mėsos šaldymo įmonę, Frai Bentosas tapo Urugvajaus mėsos pramonės centru. Dabar Urugvajus gyvulininkystės produktus išveža mažne į visas pasaulio šalis, o pagal vilnos eksportą užima antrą vietą po Naujosios Zelandijos.

PARAGVAJUS

PAČIAM ŽEMYNO VIDURY užsiglaudęs Paragvajus, beveik neturintis gamtinių išteklių, tėra vienas iš pasaulio užkampių. Priklausęs didžiulei ispanų imperijai, 1811 m. jis gavo nepriklausomybę. Beveik per visą šalies istoriją jį valdė kariniai diktatoriai. Žymiausias iš jų buvo generolas Alfredas Stresneris; jis valdė 35 metus ir 1989 m. buvo nuverstas per staigų perversmą. Šiuo metu Paragvajus iš paskutiniųjų bando modernėti. Didžiulė Itaipu elektrinė pagamina tiek elektros, kad gali jos parduoti kaimynei Brazilijai. Stengiamasi plėtoti daugiau ūkio šakų, kad šalis nebūtų visiškai priklausoma nuo žemdirbystės.

JĖZUITŲ MISIJOS

1536 m. ispanams užkariavus Paragvajų, maždaug po šimtmečio jėzuitų misionieriai pradėjo vietinius gyventojus atvertinėti į krikščionybę. Jėzuitų ordinas steigė misijas, statė didžiules akmenų bažnyčias – prieglobstį nuo priešų gvaranių genties indėnams. 1767 m. jėzuitus išvijus, daugelis jų pastatų virto griuvėsiais, tačiau dabar jie restauruojami.

ASUNSJONAS
Sostinė Asunsjonas, turinti apie 800 000 gyventojų, yra bemaž vienintelis šalies miestas. Jis stovi rytiniame Paragvajaus krante; miestas išplanuotas taisyklingais stačiakampiais, jame daug plačių medžiais apsodintų prospektų ir gražių parkų. Asunsjonas išsaugojo kolonijinio ispanų miesto atmosferą.

ČAKO GYVENTOJAI
Šiaurės Paragvajų užima Gran Čakas, pievų ir miškų lygumos. Jose gyvena tik gvaraniai ir makų genties indėnai. Pastarieji mezga dailius krepšelius ir pardavinėja turistams.

Daugiau apie
ČIABUVIUS: *43*
GALVIJININKYSTĘ: *75*
KATALIKYBĘ: *274*
POLITINES SISTEMAS: *270–271*

ČILĖ

VIENAS ČILĖS ČIABUVIS yra pasakęs, kad jo šalies geografija nenormali, mat Čilė yra ilgiausia ir siauriausia pasaulio valstybė. Pasislėpusią už Andų, ispanai ją užgrobė paskutinę iš visų Amerikos šalių. Nepriklausomybė atgauta 1818 m. 1973–1990 m. šalį valdė karinė diktatūra, paskui politinis gyvenimas lyg ir nusistovėjo. Daugiausia žmonių gyvena vidurio Čilėje, aplink sostinę Santjagą ir svarbiausią uostą Valparaisą. Slėniuose, gausiai drėkinamuose iš Andų ištekančių upių, auginami vaisiai, grūdai ir vynuogės. Svarbi ir žvejyba palei Ramiojo vandenyno pakrantę.

ČILĖ
Sostinė: Santjagas
Plotas: 756 950 km²
Gyventojų skaičius: 13 231 803
Valstybinė kalba: ispanų
Pagrindinė religija: krikščionių 100%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Čilės pesas
Raštingumas: 94%
Gyvenimo trukmė: 72 m.
Žmonių 1 gydytojui: 2170
Televizorių tūkstančiui žmonių: 205

ČILĖS VYNAS
Vynmedžius į Čilę atgabeno ispanai – jiems reikėjo vyno eucharistijai. Šiuo metu Santjagą supančiuose slėniuose driekiasi vieni iš geriausių visos Amerikos vynuogynų. Čilės raudonieji ir baltieji vynai tokie puikūs, kad eksportuojami į visą pasaulį.

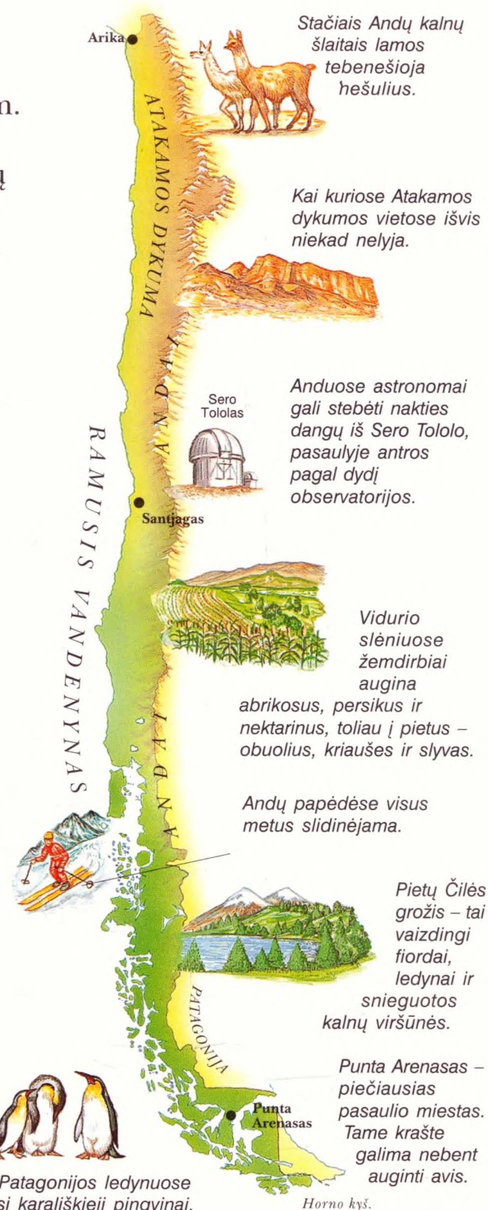
VARIO KASYKLOS

Čilė – didžiausia vario eksportuotoja pasaulyje, be to, iškasama daug geležies rūdos, akmens anglių, aukso, sidabro ir kitų mineralų. Šiaurės Čilėje, Atakamos dykumoje, esama vieno iš didžiausių pasaulyje vario telkinių. Čukikamatos kasykla yra 4115 m ilgio ir 670 m gylio. Kas savaitę iš žemės gelmių iškeliama milijonai tonų rūdos ir išvežama į spalvotosios metalurgijos gamyklas.

GAMTOS ĮVAIROVĖ

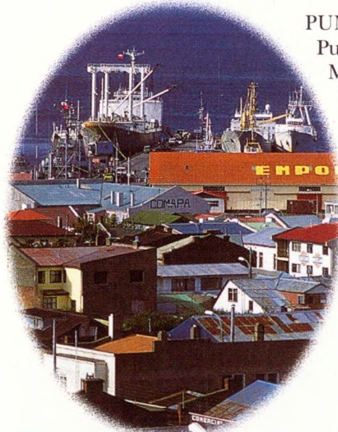
Nuo negyvų Atakamos dykumos smėlynų šiaurėje iki Horno kyšulio ledynų pietuose – tarp šių dviejų polių telpa visi pasaulio klimato ir gamtovaizdžio tipai. Šiaurinė dykuma yra viena iš sausiausių pasaulio vietų, o vidurio slėniuose, kur klesti žemės ūkis, klimatas panašus į Kalifornijos ar Viduržemio jūros baseino. Pietuose žvarbu ir vėjuota, tebeveikia 55 ugnikalniai, slėniuose susigrūdę ledynai. Daugiau kaip 80% teritorijos kalnuota, kita dalis miškinga, taigi nedaug plotų, tinkamų žemdirbystei.

Iš šiaurės į pietus
Čilė nusidriekusi iš šiaurės į pietus 4200 km, t. y. tiek, koks atstumas nuo Norvegijos iki Nigerijos. Didžiausias šalies plotis – 180 km.

MAPUČIAI
Mapučiai nuo amžių kovoja dėl savo nepriklausomybės: pirmiausia su Peru inkais, paskui su užkariautojais ispanais, o dabar – su Čilės vyriausybe. Beveik visi 800 000 mapučių gyvena pietinėse rezervacijose. Viena iš pagrindinių Čilės futbolo komandų, „Kolo kolo", pavadinta mapučių vado vardu.

PUNTA ARENASAS
Punta Arenaso miestas įsikūręs prie Magelano sąsiaurio, kuriuo plaukia laivai, norintys aplenkti audringąjį Horno kyšulį. Uostas pilnas žvejybos ir Antarkties tyrinėtojų laivų, jis yra ir naftos žvalgymo bazė. Miestas stovi po pat ozono skyle viršum Antarktidos, todėl žmonės labai greit nudega saule.

Daugiau apie
ANDUS: *40, 58*
AUGALIJOS ZONAS: *15*
ČIABUVIUS: *43*
VARIO GAVYBĄ: *237, 245*

ARGENTINA
Sostinė: Buenos Airės
Plotas: 2 766 890 km²
Gyventojų skaičius: 33 100 000
Valstybinė kalba: ispanų
Pagrindinės religijos: krikščionių 92%, judėjų 1%, kitų 7%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Argentinos pesas
Raštingumas: 96%
Gyvenimo trukmė: 71 m.
Žmonių 1 gydytojui: 330
Televizorių tūkstančiui žmonių: 222

ARGENTINA

NUSIDRIEKUSI PER SUBTROPIKŲ miškus šiaurėje, plačias vidurio lygumas – pampą – ir snieguotus Patagonijos kalnus pietuose, Argentina užima didžiąją Pietų Amerikos pietinę dalį. Vakariniame pakraštyje dunkso Andai, jų šlaitai palengva žemėja iki pat Atlanto vandenyno rytuose. Dabartiniai šalies gyventojai yra mišrūs palikuonys indėnų, ispanų užkariautojų ir imigrantų iš Pietų Europos, atvykusių per pastarąjį šimtmetį. Valstybė gan pasiturinti, bet daug metų ją kamavo politinis nestabilumas, kai karinę diktatūrą keisdavo išrinkta valdžia.

TANGO
Tango, argentiniečių melodija, gimė skurdžiuose Buenos Airių kvartaluose. Jo muzika, dramatiškas šokio žingsnis kalba apie vargą ir viltį, tad būna ir liūdni, ir linksmi. Tango grojamas į armoniką panašia bandonija, kuriai pritaria fortepijonas ir smuikas.

BUENOS AIRĖS

Beveik 40% argentiniečių gyvena sostinėje arba aplink ją, taigi Buenos Airės yra vienas iš didžiausių Pietų pusrutulio miestų. Jį įkūrė ispanai 1536 m., kaip uostą prie La Platos upės, todėl ir šiandien Buenos Airių gyventojai vadinami *porteños* – „uosto žmonėmis“. Buenos Airės – labai modernus didmiestis: su plačiausiomis gatvėmis, metro ir prabangiomis parduotuvėmis. Jis yra šalies prekybos centras, dauguma Argentinos eksporto iškeliauja iš jo dokų.

ŽINIASKLAIDA

Argentinoje eina 220 dienraščių, tarp jų *La Prensa*, *La Nación* ir *Clarín* – pastarojo tiražas didžiausias visoje Pietų Amerikoje. Dauguma jų ispaniški, bet plačiai skaitomi ir anglų, vokiečių, prancūzų kalbomis leidžiami laikraščiai. Argentinos konstitucija garantuoja spaudos laisvę, bet diktatūros sąlygomis ir spauda, ir televizija buvo griežtai cenzūruojamos.

Mėnesio gale, prieš pat algų dieną, tradiciškai valgomos virtos bulvės su padažu.

ITALŲ IMIGRANTAI
Prieš Pirmąjį pasaulinį karą (1914) į Argentiną laimės ieškoti iškeliavo apie 2 mln. žmonių iš Pietų Europos. Beveik pusė jų buvo italai, jie susirado darbo kaime arba augančiuose Buenos Airių ir Rosarijaus miestuose. Visos Argentinos restoranuose tebetiekiami itališki patiekalai, pvz., virtos bulvės su padažu – *ñoquis*.

FOLKLANDO SALOS
Maždaug 480 km į rytus nuo Argentinos yra ginčijamos Malvinų salos. 1767 m. jas užėmė ispanai, tačiau 1833 m. įsiveržė britai ir pavadino Folklando salomis. Nuo tada Didžioji Britanija ir Argentina niekaip jų nepasidalija. 1982 m. anglai atrėmė Argentinos invaziją ir dabar ten laiko karinę įgulą.

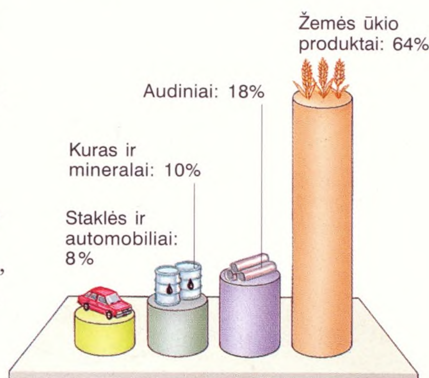
UGNIES ŽEMĖ
1520 m. su savo įgula priplaukęs kalnuotas salas į pietus nuo Argentinos, Ferdinandas Magelanas pavadino jas Ugnies Žeme, nes visur degė laužai, prie kurių šildėsi indėnai. Salos, priklausančios Čilei ir Argentinai, yra drėgnos ir vėjuotos, giliuose tarpukalnių slėniuose dunkso ledynai.

EKONOMIKA

Argentina, turinti derlingų žemių ir didžiulius gamtinius išteklius, yra viena iš turtingiausių Pietų Amerikos valstybių. Eksportuojami daugiausia pampoje išauginti žemės ūkio produktai: kviečiai, kukurūzai, mėsa, odos ir vilna. Fabrikai gamina plieną, chemikalus, plastmases ir įvairias stakles. Argentina pati apsirūpina energija, turi didžiulių dar iki galo neištirtų naftos ir gamtinių dujų telkinių. Tačiau šalis prastai valdoma ir prasiskolinusi užsieniui.

Argentinos eksportas 1993 m.

TRAUKINIAI
1857 m. iš Buenos Airių į pietus, į krašto gilumoje esantį Las Floreso miestą, lėtai nupūškavo traukinys, atidarydamas pirmąjį Argentinos geležinkelį. Per 40 metų kraštą išraižė per 34 000 km bėgių, kuriuos daugiausia tiesė britų specialistai, panaudodami Britanijos fabrikuose gamintas medžiagas. Šiuo plačiu geležinkelių tinklu teberieda ir keleiviniai, ir prekiniai traukiniai, bet garvežius pamažu išstumia dyzeliniai lokomotyvai.

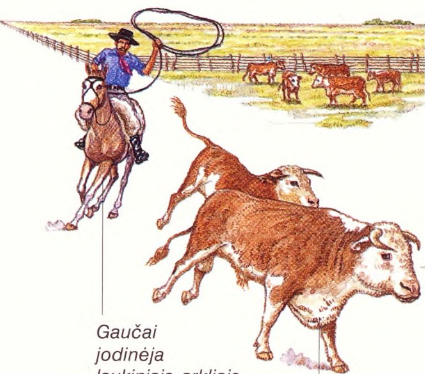
Automobilių pramonė Argentinai gana svarbi; Buenos Airėse, Kordoboje ir Rosarijuje surenkami daugelio pagrindinių pasaulio firmų automobiliai.

ŠVIETIMAS
Argentinos gyventojai vieni iš raštingiausių Pietų Amerikoje. Pradinis mokslas privalomas iki 12 metų, nors kaimo vietovėse lankomumas dažnai prastas. Daugumoje valstybinių pradžios mokyklų vaikai dėvi baltas palaidines, vadinamas *guarda polvo*, saugančias drabužius nuo kreidos dulkių. Maždaug trečdalis mokinių tampa nemokamų valstybinių universitetų studentais.

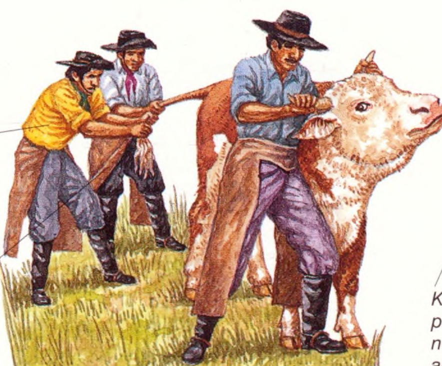
PAMPOS GAUČAI

Ne mažiau garsūs kaip jų giminaičiai Šiaurės Amerikos kaubojai, Argentinos gaučai jau trys šimtai metų klajoja po pampos lygumas. Žodis „gaučas" kilęs iš Pietų Amerikos žodžio, reiškiančio benamį, atstumtąjį, mat gaučai visad gyveno už miestų įstatymo ribų. Jie dirba didžiulėse rančose, vadinamose *estancias*: tveria tvoras ir aptvarus arkliams laikyti, prižiūri arklius ir gano didžiules galvijų kaimenes. Tvirti, išdidūs ir nepriklausomi, gaučai tapo legendiniais didvyriais ir Argentinos simboliu.

Gaučai jodinėja laukiniais arkliais „criollos", kilusiais iš Meksikos.

Galvijai arba ganosi ganyklose, arba šeriami liucerna, į kurią dedama sorgų grūdų, kad mėsa būtų liesesnė.

Gaučai turi nuolat tikrinti, ar galvijai neturi erkių ir blusų.

Norėdami gyvulį patikrinti, vienas laiko jį už ragų, kiti du – už uodegos.

Gaučų skrybėlės plačiais kraštais gina nuo karštos saulės.

Medvilninė ar vilnonė skraistė, vadinama ponču, naktimis gerai šildo.

Platus odinis gaučo diržas turi sidabro sagtį ir nusagstytas sidabrinėmis monetomis.

Bombačos, tokios plačkelnės, sukišamos į aulinius.

Įsukta boleadora būdavo sviedžiama bėgančiam galvijui ant kojų, kad sukluptų. Dabar gaučai gyvulius gaudo lasais (kilpinėmis).

Boleadoros akmenukai aptraukti arklio oda.

Kamanos iš pintos neišdirbtos arklio odos

Auliniai siuvami iš tvirtos odos, kad greit nenusitrintų balnakilpėse.

Daugiau apie

AUGALIJOS ZONAS: *15*
POLITINES SISTEMAS: *270–271*
SKOLAS: *280*
ŠVIETIMĄ: *277*

ATLANTO VANDENYNAS

VAKARUOSE BESIRIBOJANTIS su Amerika, rytuose – su Afrika ir Europa, Atlanto vandenynas užima apie 82 mln. km², arba penktadalį Žemės rutulio. Per visą jo ilgį eina Vidurio Atlanto kalnagūbris: didžiulė povandeninė kalnų grandinė, kurią sudaro iš vandenyno dugno išsiveržusi ir sustingusi lava. Kai kurios viršukalnės net išlindusios iš vandens, jos vadinamos vulkaninėmis salomis. Atlantas – vienas iš turtingiausių pasaulio žvejybos rajonų, bet labiausiai užterštas dėl jo pakrantėse vykstančios ūkinės veiklos.

ISLANDIJA

Sostinė: Reikjavikas

Plotas: 103 000 km²

Gyventojų skaičius: 300 000

Valstybinė kalba: islandų

Pagrindinės religijos: krikščionių 96%, kitų 4%

Valdymo būdas: daugiapartinė demokratija

Piniginis vienetas: naujoji islandų krona

Raštingumas: 99%

Gyvenimo trukmė: 78 m.

Žmonių 1 gydytojui: nėra duomenų

Televizorių tūkstančiui žmonių: 320

ŽALIASIS KYŠULYS

Sostinė: Praja

Plotas: 4030 km²

Gyventojų skaičius: 400 000

Valstybinė kalba: portugalų

Pagrindinės religijos: krikščionių 99%, kitų 1%

Valdymas: daugiapartinė demokratija

Piniginis vienetas: Žaliojo Kyšulio eskudas

Raštingumas: 67%

Gyvenimo trukmė: 67 m.

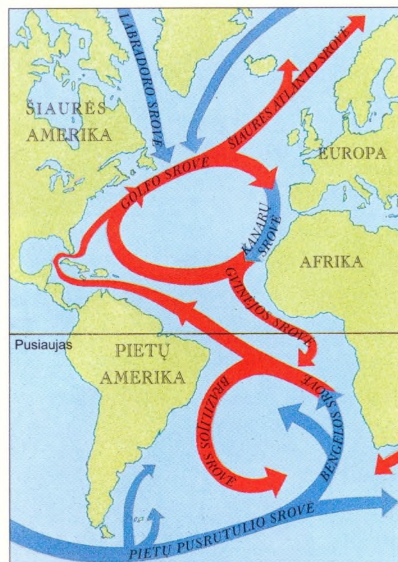
Žmonių 1 gydytojui: 5130

Televizorių tūkstančiui žmonių: nėra duomenų

Spalvų reikšmė

 Šiltosios srovės

 Šaltosios srovės

VANDENYNO SROVĖS

Vandenynų vanduo nestovi vietoj, bet juda milžiniškomis srovėmis. Atvirame vandenyne tas sroves vėjai varo didžiuliais ratilais. Tos srovės yra šiltos (iki 30 °C) ir šaltos (iki -2 °C), todėl turi įtakos pasaulio klimatui. Šiltas vanduo nuo pusiaujo teka ašigalių link, paskleisdamas šilumą po visą Žemės rutulį.

ISLANDIJA

Vulkaninė Islandijos sala yra dalis Vidurio Atlanto kalnagūbrio. Dėl labai aukštos žemės gelmių temperatūros išsiveržia geizeriai (karšti šaltiniai) ir susidaro vulkaninio purvo klanai. Solfatarų (vulkaninių garų srovių) ir karštų šaltinių Islandija turi daugiausia pasaulyje, daugelis jos miestų šildomi karštu požemių vandeniu. Žaliasis Kyšulys, esantis netoli vakarinės Afrikos pakrantės, taip pat vulkaninė sala.

ŽVEJYBA
Maždaug 90% pasaulio žuvų susitelkę sekliuose Atlanto žemyninių šelfų vandenyse; jos minta planktonu. Per pastaruosius 20 metų, padaugėjus žvejybos laivynų ir plėtojantis žvejybai, menkių, silkių ir kitų žuvų sumažėjo.

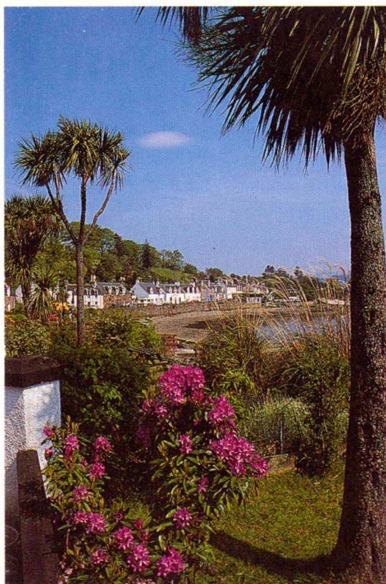
LEDKALNIAI

Ledkalniai susidaro, kai atšilus orams atskyla žemyninių pakrantės ledynų luitai. Ledkalnius ima nešti vėjas ir vandenyno srovės, todėl jie kelia pavojų laivams. Jų dydis nevienodas: nuo fortepijono didumo Arkties ledkalniukų iki Antarkties milžinų, galinčių būti net 8 km ilgio.

Iš vandens kyšo tik septintadalis ledkalnio. Kita dalis glūdi vandenyno gelmėje.

GOLFO SROVĖ
Golfo srovė yra šiltoji, ji teka šiaurės Atlantu ir turi vos 100 km pločio. Dėl jos temperatūra šiaurės Europoje aukštesnė ir neužšąla jūrų uostai, be to, šiaip jau vėsiose vietovėse, pvz., vakarinėje Škotijos pakrantėje, gali augti atogrąžų augalai.

Rio de Žaneiras, Brazilija
Sausis 26 °C
Liepa 20 °C
Sausis 125 mm
Liepa 41 mm

Reikjavikas, Islandija
Sausis 0 °C
Liepa 11 °C
Sausis 89 mm
Liepa 50 mm

ISLANDIJA

Praja, Žaliasis Kyšulys
Sausis 22 °C
Liepa 26 °C
Sausis 3 mm
Liepa 5 mm

ŽALIASIS KYŠULYS

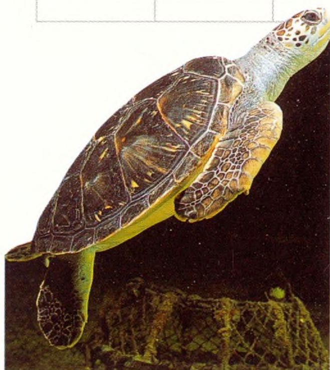
0 500 1000 1500 km

ŽEMĖLAPYJE YRA

Didžiausia pasaulio sala:
Grenlandija – 2 175 600 km²
Žmlp. F2

Giliausias Atlanto lovys:
Puerto Riko – 8648 m
Žmlp. D6

Tolimiausia pasaulio sala:
Buvė (Norvegija) – 1700 km nuo artimiausios sausumos
Žmlp. I12

VĖŽLIŲ KELIONĖS
Jūriniai vėžliai gyvena prie Brazilijos krantų, tačiau kiaušinių dėti per visą pietų Atlantą plaukia į Dangun Žengimo salą. Išskilus vėžliukams, visi grįžta į Braziliją, taigi iš viso sukaria 2800 km.

BANGINIŲ MIGRAVIMAS
Kuprotųjų banginių esama visose pasaulio jūrose. Daugelis jų didelę metų dalį praleidžia šaltuose Kanados, Grenlandijos ir Islandijos pakrančių vandenyse, kur minta žuvimis ir jūrų vėžiukais. Bet poruotis jie plaukia į šiltą Karibų jūrą.

Kuprotajam banginiui per dieną reikia apie toną maisto.

Daugiau apie
GEIZERIUS: *255*
VANDENYNŲ SROVES: *64*
VIDURIO ATLANTO KLGB.: *13*
ŽVEJYBĄ: *29, 203*

EUROPA

ILGAS KALNAGŪBRIŲ LANKAS, į kurį įeina ir Pirėnai su Alpėmis, vėsesnę Europos šiaurę skiria nuo šiltesnių pietų. Tolimosios šiaurės tundra pereina į spygliuočių taigą, nusidriekusią per Skandinaviją ir Rusiją. Į pietus nuo jos eina Šiaurės Europos lyguma, kurioje sutelkta didžioji dalis žemyno žemdirbystės ir auga mišrieji miškai. Na, o Viduržemio jūros baseino šalyse karšta, vietomis kaip dykumoje. Veikiančių ugnikalnių yra tik Islandijoje ir pietų Italijoje, čia niekad nenurimsta Etna. Rytuose Europa tęsiasi iki Kaukazo ir Uralo kalnų.

ALPĖS
Alpių kalnai tenka pietryčių Prancūzijai, Šveicarijai, Italijai ir Austrijai. Per pastaruosius 2 mln. metų ledynai suformavo jų gamtovaizdį: piramidiškas viršūnes kaip Materhorno, aštrius kalnagūbrius, galingus krioklius ir gilius slėnius, kuriuose tyvuliuoja ežerai. Alpių augalai, pvz., raktažolės, prisitaikė prie aukštumų klimato.

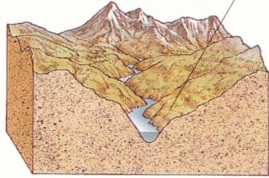
Raktažolė

0 250 500 750 km

Aukščiausia temperatūra:
Sevilija, Ispanija, 50°C

Islandija
Tiorsau
Farerų ss.
Šetlando ss.
Orknio ss.
Hebridai
Britų ss.
Leik Distriktas
Golvėjaus įl.
Temzė
Lamanšo sąs.
Normandijos ss.
ATLANTO VANDENYNAS
NORVEGIJOS JŪRA
Vesterolenas
Lofotenas
Šiaurės kyš.
LAPIJA
SKANDINAVIJOS KALNAI
Inario ež.
BARENCO JŪRA
Kolgujevo s.
KOLOS P-LIS
Čiošos įl.
BALTOJI JŪRA
Botnijos įl.
Saimos ež.
Ladogos ež.
Šiaurės Dvina
Suomijos įl.
Suchona
Venerno ež.
Veterno ež.
Skagerako sąs.
ŠIAURĖS JŪRA
JUTLANDIJOS P-LIS
BALTIJOS JŪRA
Bornholmas
Vakarų Dvina
Volga
Oka
ŠIAURĖS EUROPOS LYGUMA
Elbė
Emsas
Masas
Reinas
Oderis
Vysla
Bugas
Pripetė
Dnepras
Desna
Donas
Donecas
Sena
Luara
ŠVARCVALDAS
Dunojus
KARPATAI
Tisa
Dnestras
Prutas
Drava
Sava
Monblanas
ALPĖS
Po
CENTRINIS MASYVAS
Biskajos įl.
PIRĖNAI
Ebras
Dueras
MESETA
Tachas
Rokos kyš.
Sevilija
SIERA NEVADA
Gibraltaro sąs.
Balearų ss.
Korsika
Sardinija
APENINAI
ADRIJOS JŪRA
BALKANAI
RODOPAI
Etna
Sicilija
EGĖJO JŪRA
Kreta
VIDURŽEMIO JŪRA
AZOVO JŪRA
JUODOJI JŪRA
Elbrusas
KAUKAZAS
KASPIJOS JŪRA

Taip atrodė upės slėnis prieš atslenkant ledynui. Didžiulės ledų masės, palengva šliauždamos pirmyn, raižo ir stumdo žemės paviršių, keisdamos reljefą.

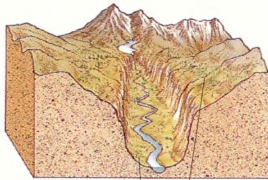
LEIK DISTRIKTAS

15 Leik Distrikto ežerų šiaurės vakarų Anglijoje telkšo U pavidalo slėniuose, tarsi rato stipinai einančiuose į šalis nuo žemų kalnų gūbrio. Senų senovėje tais slėniais tekėjo upės, bet per paskutinį ledynmetį jas pagilino slenkantys ledynai ir užtvenkė uolienos, likusios ledynams ištirpus. Dėl dūlėjimo gilėdami, didieji upių slėniai atsiskyrė nuo intakų slėnių, palikdami juos „kabėti" aukščiau; iš tų kabamųjų slėnių dažnai krenta kriokliai.

ŠIAURINIAI MIŠKAI

Europos šiaurė apaugusi tankiais spygliuočių miškais, vadinamais taiga. Spygliuočiai lengvai pakelia šalčiausią ir giliausią žiemą. Žiemos metu jie prieglobstis daugeliui gyvūnų, galinčių taigoje pramisti.

Pasitraukdami ledynai (pvz., ledynmečio pabaigoje) palieka U pavidalo slėnius.

Kabamasis slėnis pagrindinio slėnio šone

Alsvoteris – ežeras pagrindiniame slėnyje.

Naujoji Žemė

Š

KAROS JŪRA

Karos sąs.

Vaigačas

Pečiora

Ust Ščugoras

URALO KALNAI

Kamos tv.

Kama

Uralas

Žemiausia temperatūra:
Ust Ščugoras, Rusija, -55 °C

ŠIAURĖS LYGUMOS

Šiaurės Europos lyguma prasideda pietų Anglijoje ir driekiasi per Prancūziją, Vokietiją ir net Rusiją iki pat Uralo. Didžioji jos dalis labai žema, Nyderlanduose net žemiau jūros lygio. Šios srities žemės vienos derlingiausių pasaulyje, svarbūs ir akmens anglių, naftos, gamtinių dujų telkiniai. Tai tankiausiai gyvenama Europos sritis, turinti daugybę didmiesčių.

Šiaurės Prancūzijos lygumose dera kviečiai, cukriniai runkeliai ir obuoliai.

Europos laukuose ir miškuose daug lapių, jų pasitaiko net miestų parkuose. Lapės ėda viską: triušius, obuolius, kirminus.

ŽEMĖLAPYJE YRA

Plotas: 10 400 000 km²

Aukščiausias taškas: Elbruso k. (Rusija) – 5642 m *Žmlp. K11*

Ilgiausia upė: Volga (Rusija) – 3530 km *Žmlp. L8*

Didžiausias ežeras: Ladoga (Rusija) – 18 389 km² *Žmlp. J7*

Didžiausia sala: Didžioji Britanija – 229 850 km² *Žmlp. D9*

N O P

VIDURŽEMIO JŪRA

Viduržemio jūros pakrantės šalyse klimatas savotiškas: karštos, sausos vasaros ir švelnios, drėgnos žiemos. Orai palankūs auginti citrusams, vynuogėms ir alyvuogėms (dešinėje – alyvmedžiai Ispanijos pietuose). Daugelis medžių, pvz., kamštinis ąžuolas, turi storą žievę, ginančią nuo karščio.

DUNOJUS

Dunojus, ilgiausia Vakarų Europos upė, išteka Vokietijoje ir įteka rytuose į Juodąją jūrą. Tai prekybos kelias devynioms šalims. Plačiai išsišakojusi Dunojaus delta – svarbus šlapumų gamtos rajonas. Deltoje veisiasi apie 300 paukščių rūšių, yra šernų, elnių ir laukinių kačių.

EUROPIEČIAI

EUROPA TIRŠTAI APGYVENTA. Pagal dydį ji priešpaskutinė, bet pagal gyventojų skaičių – antras žemynas pasaulyje. Gyventojų tankumas labai didelis, dauguma europiečių gyvena miestuose. Europa turi ir daugybę valstybių: žemyne susigrūdę net 40 tautų. Konfliktai tarp šių valstybių dažnai baigdavosi karais. Vien tik šiame amžiuje Europos žemėje kilo du pasauliniai karai. Tačiau tai ir labai turtingas žemynas, daugelis valstybių priklauso turtingiausioms pasaulio šalims. Esama ir skurdesnių kraštų, bet apskritai europiečiai, palyginti su kitomis pasaulio vietomis, gyvena pasiturimai. Didelę dalį Europos turtų sukūrė pramonės plėtra ir plačios kolonijos, daugelio valstybių turėtos Afrikoje, Azijoje ir Amerikoje.

EUROPOS DIDMIESČIAI
Didmiesčiuose gyvena daug europiečių. Tankiausiai apgyventa žemyno vakarinė teritorija sudaro tarsi juostą, nutįsusią per pietryčių Angliją, šiaurės Prancūziją, Belgiją, Nyderlandus ir Vokietiją. Joje atskiri miestai susilieja sudarydami vadinamąsias konurbacijas. Didžiausias toks miestų junginys yra Vokietijoje – pramoninis Rūro baseinas. Rytų Europoje priešingai: didžioji dalis žmonių gyvena kaime.

Gyventojų skaičius: maždaug 578 240 000 (be Rusijos)

Valstybių skaičius: 42

Didžiausia šalis: Rusija – europinė dalis užima 3 955 818 km²

Tankiausiai apgyventa šalis: Nyderlandai – 410 žm./km²

Rečiausiai apgyventa šalis: Islandija – 3 žm./km²

Mažiausia šalis: Vatikanas – 0,44 km²

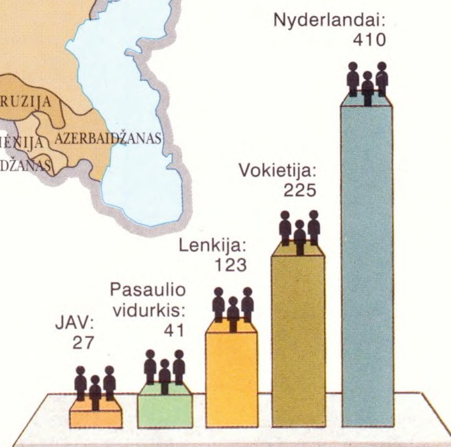
ISLANDIJA, Farerų ss. (Dan.), NORVEGIJA, ŠVEDIJA, SUOMIJA, ESTIJA, LATVIJA, LIETUVA, RUSIJA, DANIJA, DIDŽIOJI BRITANIJA, AIRIJA, BALTARUSIJA, LENKIJA, VOKIETIJA, ČEKIJA, SLOVAKIJA, UKRAINA, AUSTRIJA, VENGRIJA, RUMUNIJA, Normandijos ss. (DB), PRANCŪZIJA, ITALIJA, BULGARIJA, GRUZIJA, ARMĖNIJA, AZERBAIDŽANAS, ISPANIJA, PORTUGALIJA, GRAIKIJA, MALTA, Gibraltaras (DB)

SKAIČIAIS PAŽYMĖTOS:
1 NYDERLANDAI
2 BELGIJA
3 LIUKSEMBURGAS
4 ŠVEICARIJA
5 LICHTENŠTEINAS
6 MOLDOVA
7 ANDORA
8 MONAKAS
9 SAN MARINAS
10 VATIKANAS
11 SLOVĖNIJA
12 KROATIJA
13 BOSNIJA IR HERCEGOVINA
14 JUGOSLAVIJA
15 ALBANIJA
16 MAKEDONIJA

GYVENTOJŲ TANKUMAS
Per 578 mln. europiečių susispaudę teritorijoje, vos vos didesnėje už Australiją, todėl Europos šalyse gyventojų tankumas vienas didžiausių pasaulyje, pvz., Nyderlanduose beveik 410 žm./km². Rytų Europoje šie skaičiai mažesni, bet vis tiek viršija pasaulio vidurkį.

Gyventojų tankumo diagrama

Skaičiai rodo, kiek žmonių gyvena 1 km². Palyginimui duotos ir ne Europos šalys.

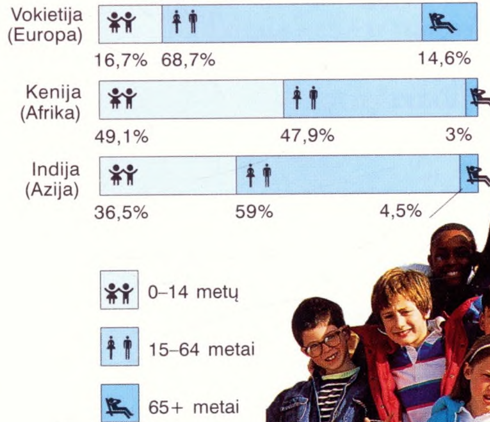
DVI EUROPOS
Ekonominiu požiūriu Europa gali būti padalyta į dvi dalis. Vakarų Europoje esama labai turtingų šalių, kaip antai Vokietija, Šveicarija ir Prancūzija, kurių ekonomika itin stipri. Kita vertus, Rytų Europą sudaro buvusios komunistinės šalys: Lenkija, Vengrija, Rumunija ir kt. Jos atkakliai dirba plėtodamos savo ūkį, kad galėtų konkuruoti pasaulio rinkoje.

Komunistinio režimo metais daugelis Rytų Europos žmonių turėdavo stovėti eilėse, kad nusipirktų maisto.

GYVENTOJAI

Palyginti su Azija ir Afrika, daugumos Europos šalių gyventojų skaičius yra pastovus – nei didėja, nei mažėja. Gimstamumas mažas, bet gyvenimo trukmė labai ilga: beveik visur apie 75 metus, o Indijoje ir kone visoje Afrikoje – mažiau nei 60 metų. Dėl šių priežasčių Europos visuomenė yra pagyvenusi, daug žmonių turi per 65 metus.

KULTŪRŲ LYDINYS

Europos gerovė ir sąlygiškas politinis stabilumas traukia į ją daugybę imigrantų, visų pirma iš buvusių kolonijų, todėl daugelyje šalių, ypač Vakarų Europoje, gyvena didelis skaičius žmonių, priklausančių tautinėms mažumoms. Pvz., Prancūzijon, į tokius miestus kaip Paryžius ir Marselis, veržiasi imigrantai iš Alžyro ir kitų buvusių užjūrio valdų.

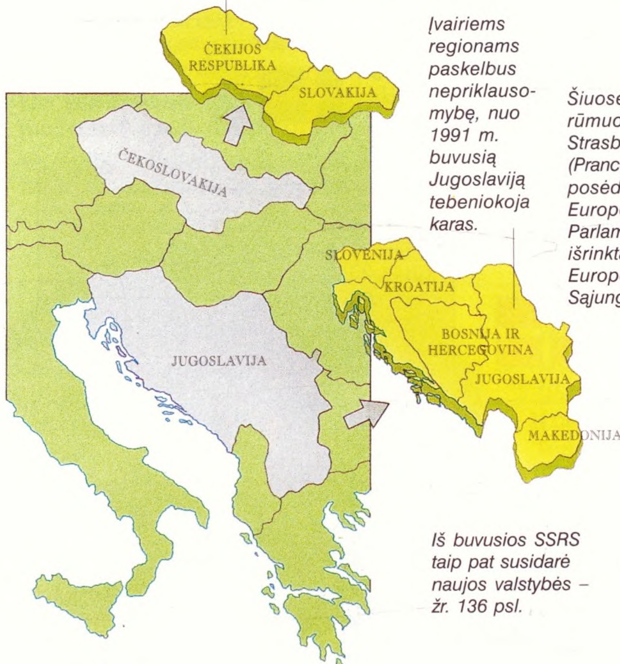

Didžiojoje Britanijoje pilna imigrantų iš įvairių šalių, tarp jų Karibų jūros salų, Indijos, Pakistano ir Bangladešo.

Naujos Europos valstybės

1993 m. po referendumo buvusi Čekoslovakija taikiai suskilo į Čekijos Respubliką ir Slovakiją.

Įvairiems regionams paskelbus nepriklausomybę, nuo 1991 m. buvusią Jugoslaviją tebeniokoja karas.

Iš buvusios SSRS taip pat susidarė naujos valstybės – žr. 136 psl.

SKILIMAS
Europa – labai margas žemynas, jį sudaro per 40 nepriklausomų valstybių. Bet ir jose atsiranda etninių grupių, tokių kaip baskai Ispanijoje, kurios nori savivaldos. Tebesikuria naujos valstybės. Per pastarąjį dešimtmetį suskilo – ir ne visos taikiai – buvusi SSRS, Jugoslavija ir Čekoslovakija.

Šiuose rūmuose Strasbūre (Prancūzijoje) posėdžiauja Europos Parlamentas, išrinktas Europos Sąjungos žmonių.

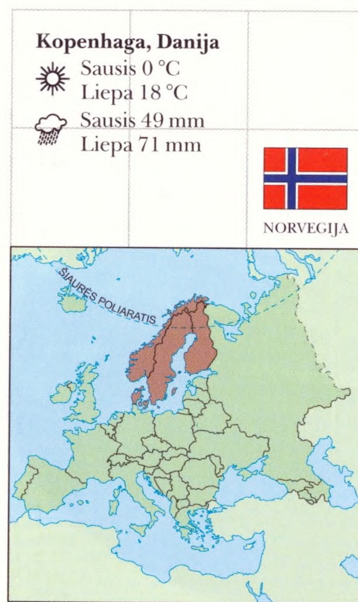
Žvaigždės Europos Sąjungos (ES) vėliavoje simbolizuoja jos narių skaičių.

EUROPOS SĄJUNGA

1957 m. penkios Europos šalys susivienijo į EEB, Europos Ekonominę Bendriją (Bendrąją rinką). Jos tikėjosi, kad ekonominis bendradarbiavimas sumažins karo tarp bendrijos narių galimybę ir sukurs žemyno gyventojams gerovę. Vėliau prisijungė daugiau šalių ir EEB buvo pavadinta Europos Sąjunga (ES). Dabar ją sudaro 15 narių. Ji nebesitenkina glaudesniu ekonominiu bendradarbiavimu, bet siekia ir politinės sąjungos.

SKANDINAVIJA IR SUOMIJA

ŠIAURĖS EUROPOS ŠALYS: Norvegija, Švedija ir Danija, vadinamos Skandinavija. Ir jos, ir Suomija turi nedaug gyventojų, jose aukštas pragyvenimo lygis, nes socialiai orientuota valstybė pajamas perskirsto. Didelė šių šalių teritorija apaugusi pušų, eglių ir beržų miškais, daug ežerų, kuriuos per paskutinį ledynmetį išskaptavo ledynai. Norvegija ir Švedija kalnuotos, o Suomija ir Danija – žemumų kraštai.

NORVEGIJA

SUOMIJA

ŠVEDIJA

DANIJA

Inaris, Suomija
Sausis -13 °C
Liepa 13 °C
Sausis 22 mm
Liepa 53 mm

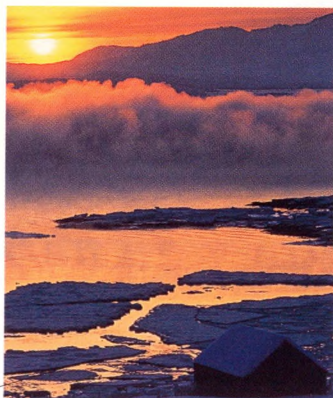
ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Kemijokis (Suomija) – 547 km *Žmlp. J5*

Aukščiausias taškas: Galhiopigeno k. (Norvegija) – 2469 m *Žmlp. E7*

Didžiausias ežeras: Venernas (Švedija) – 5580 km² *Žmlp. G9*

VIDURNAKČIO SAULĖ
Didelė dalis Norvegijos, Švedijos ir Suomijos yra jau už Šiaurės poliaračio. Ten vidurvasarį saulė niekad nenusileidžia (poliarinė diena), o vidužiemį niekad nepateka (poliarinė naktis). Kuo toliau į šiaurę, tuo ilgesni šviesos ar tamsos laikotarpiai. Tolimojoje šiaurėje žiemos tamsa trunka beveik du mėnesius.

Vidurnakčio saulė Norvegijoje, Senijos saloje.

PAJŪRIO MIESTAI

Dauguma šio regiono žmonių gyvena pajūrio arba paežerių miestuose ir miesteliuose. Jūra ir ežerai – geriausi susisiekimo keliai, nes sraunios upės laivybai netinka ir dideli plotai kalnuoti. Visų keturių šalių sostinės yra prie Baltijos jūros, o Stokholmas, Švedijos sostinė, visai ant jos kranto.

NORVEGIJA
Sostinė: Oslas
Plotas: 323 900 km²
Gyventojų skaičius: 4 233 116
Valstybinė kalba: norvegų
Pagrindinės religijos: krikščionių 92%, kitų 8%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Norvegijos krona
Raštingumas: 99%
Gyvenimo trukmė: 77 m.
Žmonių 1 gydytojui: 500
Televizorių tūkstančiui žmonių: 420

NORVEGIJA

NORVEGIJA YRA VAKARINĖJE Skandinavijos pakrantėje. Ištisusi šalis, šiaurėje siaurutė, vienoj vietoj vos 80 km pločio. Visa ilga jos pakrantė neužšąla dėl šiltosios Golfo srovės. Norvegija – kalnuotas kraštas, pilnas vaizdingų ežerų ir priekrantės salų (šcherų). Daug gyventojų dirba pramonėje, į kurią įeina ir naftos bei gamtinių dujų gavyba, laivų statymas ir kasyba. Žvejyba, miško ruoša ir žemdirbyste verčiasi tik apie 6% dirbančiųjų.

NAFTOS PRAMONĖ

1969 m. Šiaurės jūroje atradus naftos ir gamtinių dujų, Norvegijos ekonomika pasikeitė, šalis tapo didžiausia Europoje naftos tiekėja. Šioje ūkio šakoje dirba tūkstančiai žmonių: stato tanklaivius ir siurbimo bokštus, perdirba žaliavinę naftą. Norvegija visiškai apsirūpina energija ir likusią naftą bei gamtines dujas eksportuoja į kitas Europos šalis.

FIORDAI

Tik 3% Norvegijos tinka žemdirbystei, mat kone visą teritoriją sudaro kalnai ir gilūs ežerai. Beveik visas žemės ūkis sutelktas fiordų – gilių siaurų įlankų – galuose. Fiordų slėnius išgremžė į jūrą slenkantys ledynai. Jie yra gamtiniai uostai, kuriuose glaudžiasi mažytės žvejų ir ūkininkų bendruomenės. Į vaizdingus fiordus užplaukia keleiviniai laivai su turistais.

Tradicinė medinė bažnyčia Sonėfiorde

MEDINĖS BAŽNYČIOS
Visoje Norvegijoje pilna medinių karkasinių bažnyčių. Ne taip kaip medžiotojų trobelės, suręstos iš gulsčių rąstų, jos pastatytos iš stačių. Nors statant neįkalta nė vienos vinies, tokios bažnyčios atlaiko didžiausius sniegus.

LAIVYBA

Norvegijos laivynas vienas didžiausių pasaulyje. Tūkstančiai žmonių dirba laivų statyklose, dokuose, prekybos laivuose ir keltuose, plaukiojančiuose tarp vakarinės pakrantės salų ir uostų. Svarbiausias uostas yra sostinė Oslas. Šiame judriame mieste, šalies kultūros, mokslo ir pramonės centre, gyvena beveik pusė milijono žmonių.

SLIDINĖJIMAS
Norvegija – slidinėjimo gimtinė. Viename ledyne rastos seniausių slidžių liekanos. Gilią žiemą norvegams slidės – ir patikimiausia transporto priemonė. Beveik visi miestai turi slidžių tramplinus. Mėgstami metiniai slidininkų sąskrydžiai, taip pat slidžių krosai.

Daugiau apie
DUJAS: *163, 198, 211*
GOLFO SROVĘ: *76*
LEDYNUS: *79*
NAFTĄ: *152, 281*

DANIJA

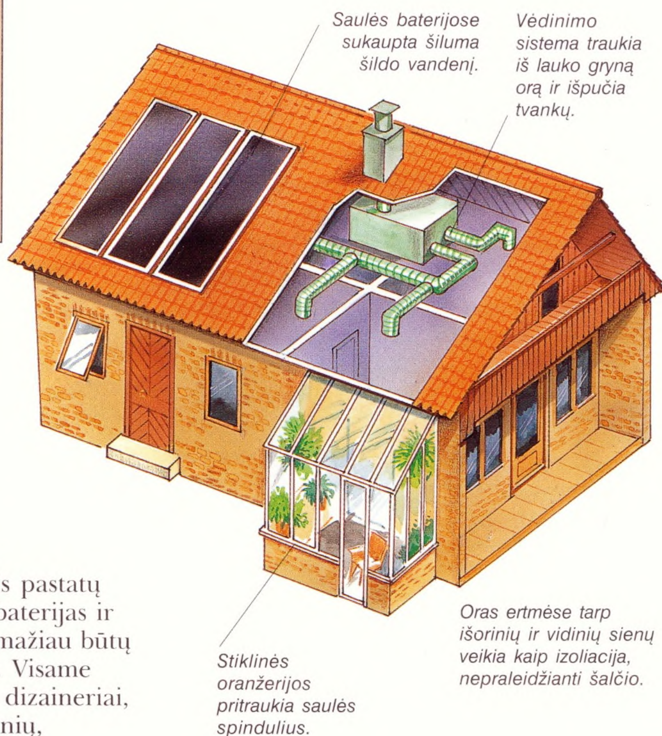
ILGAS IR SIAURAS Jutlandijos pusiasalis, kuriame yra beveik visa Danija, nuo Vokietijos nutįsęs Norvegijos ir Švedijos link. Į rytus išsibarsčiusios daugiau kaip šimtas Danijos salų salelių. Danija – piečiausia Skandinavijos šalis ir viena iš lygiausių pasaulyje. Kaip ir jos kaimynių, politinė padėtis stabili ir pragyvenimo lygis aukštas. Sparčiai plėtojama pramonė: šiuo metu trečdalis žmonių dirba smulkiose įmonėse.

DANIJA
Sostinė: Kopenhaga
Plotas: 43 070 km²
Gyventojų skaičius: 5200000
Valstybinė kalba: danų
Pagrindinės religijos: krikščionių 93%, kitų 7%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Danijos krona
Raštingumas: 99%
Gyvenimo trukmė: 75 m.
Žmonių 1 gydytojui: 390
Televizorių tūkstančiui žmonių: 540

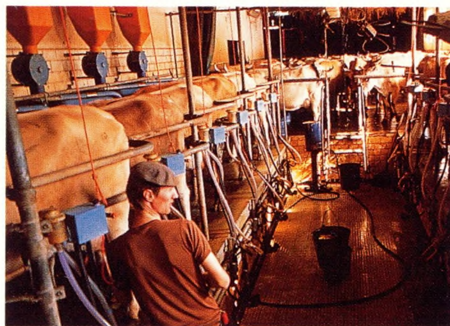
KOPENHAGA

Danijos sostinė įsikūrusi Zelandijos saloje. Tai didžiausias Skandinavijos miestas ir Danijos prekybos centras. Senais skersgatviais ir pėsčiųjų gatvėmis klajojančio turisto akį džiugina istoriniai paminklai, margos turgavietės ir kanalai. Kopenhaga – dviratininkų miestas, dviračių takai iš centro veda į visus gyvenamuosius rajonus.

ARCHITEKTŪRA

Kaip ir visa Skandinavija, Danija garsi architektūra. Danų architektai iš vietinių medžiagų – cemento, plytų ir medienos – moka statyti gražius namus, derančius prie gamtovaizdžio. Daugelis pastatų turi įmontuotas saulės baterijas ir yra apšiltinti, kad kuo mažiau būtų sunaudojama energijos. Visame pasaulyje garsėja danų dizaineriai, ypač baldų, stiklo dirbinių, virtuvės rykų ir porceliano.

ŪKININKAVIMAS
Danija garsi ir žemės ūkio kooperatyvais. Norėdami šiuolaikiškai dirbti, ūkininkai bendradarbiauja. Jie steigia bendras pienines ir kiaulienos perdirbimo įmones, energingai ieško rinkų šiems produktams.

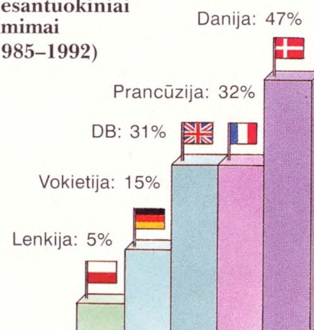

LEGOLANDAS
„Lego“, spalvotas suneriamas statybines detales vaikams, ketvirtame dešimtmetyje sumeistravo vienas Jutlandijos dailidė. Dabar Jutlandijoje įkurtas didžiulis pramogų parkas, kur visi pastatai yra iš Lego. Žodis „lego“ sudarytas iš daniškų žodžių *leg* ir *godt* – „žaisk smagiai“.

ŠEIMA

Daug kur Vakarų pasaulyje (Europoje ir Šiaurės Amerikoje) žmonių požiūris į šeimą darosi vis laisvesnis. Ypač tai būdinga Danijai ir visai Skandinavijai. Daug vaikų Danijoje augina nesusituokę tėvai, turintys tokias pat juridines teises kaip ir sutuoktiniai, arba vienas iš tėvų. Vyrai labai prisideda prie namų ruošos ir vaikų priežiūros, todėl smarkiai padaugėjo dirbančių moterų.

Daugiau apie
APŠILTINIMĄ: *143*
DVIRAČIUS: *92, 192*
DIRBANČIAS MOTERIS: *137, 141*
ŠEIMĄ EUROPOJE: *81*

ŠVEDIJA	
Sostinė: Stokholmas	
Plotas: 449 960 km²	
Gyventojų skaičius: 8 585 907	
Valstybinė kalba: švedų	
Pagrindinės religijos: krikščionių 97%, kitų 3%	
Valdymo būdas: daugiapartinė demokratija	
Piniginis vienetas: Švedijos krona	
Raštingumas: 99%	
Gyvenimo trukmė: 78 m.	
Žmonių 1 gydytojui: 370	
Televizorių tūkstančiui žmonių: 470	

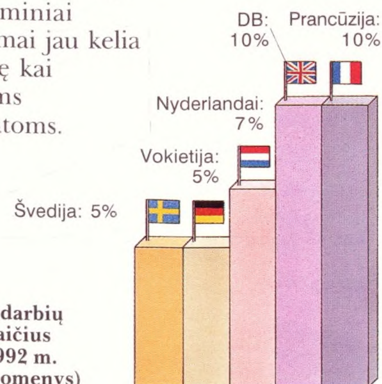
ŠVEDIJA

ŠVEDIJA, ESANTI TARP Norvegijos ir Suomijos, driekiasi nuo arktinės šiaurės iki derlingų pietų rajonų, kur ir gyvena dauguma šios šalies žmonių. Dėl senų gamybos tradicijų ir kvalifikuotos darbo jėgos Švedija tapo viena pažangiausių pramoninių pasaulio valstybių. Kaip ir jos kaimynės, Švedija yra turtingas kraštas, kuriame stengiamasi garantuoti lygias teises visoms visuomenės grupėms.

SOCIALINĖ RŪPYBA

Švedija pirmauja socialinės rūpybos srityje. Dėl mažo gyventojų skaičiaus vyriausybė gali pasirūpinti visais. Puikiai organizuota vaikų priežiūra, ligonių ir senų žmonių slauga. Nedarbas vienas iš mažiausių Europoje (žr. diagramą apačioje). Tačiau, norėdama visa tai garantuoti, vyriausybė priversta imti didelius mokesčius. Be to, ekonominiai sunkumai jau kelia grėsmę kai kurioms lengvatoms.

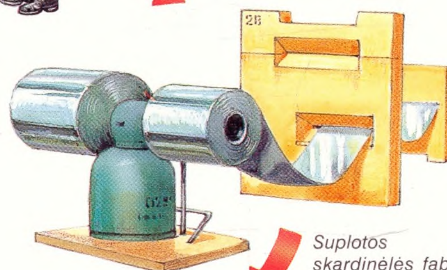

Bedarbių skaičius (1992 m. duomenys)

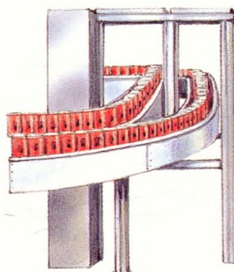
Atliekų perdirbimas

Tuščias aliuminines skardinėles pirkėjai grąžina parduotuvėms: deda į mašinas, kurios jas suploja, kad daugiau tilptų.

Suplotos skardinėlės fabrike išlydomos, ir iš jų gaminami nauji aliuminio lakštai.

Ir štai nuo konvejerio rieda naujutėlės skardinės, po to ciklas kartojasi.

APLINKOSAUGA

Švedai labai rūpinasi aplinkos išsaugojimu: ir istorinių paminklų, ir gamtos. Švedijoje daug gamtos draustinių, o kalnuotoje šiaurėje įkurti vieni didžiausių Europoje nacionalinių parkų. Visuomenė nerimauja dėl vandens taršos, ir būtent Švedijoje kilo Baltijos išvalymo sąjūdis. Kai kuriuose pajūrio rajonuose vyriausybė uždraudė pramoninę veiklą. Aplinkos ir gamtos išteklių sauga įaugusi į kasdieninį švedų gyvenimą. Veikia labai efektyvi atliekų perdirbimo sistema.

ŠVEDIŠKAS STALAS
Smörgas reiškia „duonos riekė“, o *bord* – „stalas“, bet *smörgasbord* toli gražu nėra tik sumuštinių vaišės. Paprastai patiekiama šaltų užkandžių, pvz., marinuotos silkės, sūrių, mėsų ir salotų.

VASARNAMIAI
Šioje turtingoje šalyje vasarnamiai – įprastas dalykas. Pajūryje, paežerėse ir paupiuose pilna dailių medinių namų, dažnai dažytų raudonai. Savaitgaliais ar per atostogas žmonės juose puikiai pailsi. Kai pačios negyvena, šeimos juos išnuomoja draugams ar turistams, kurių kasmet į Švediją atvyksta vis daugiau.

DIZAINAS

Kaip ir visa Skandinavija, Švedija garsėja lakonišku, paprastu dizainu, kuriuo žavisi ir jį kopijuoja visas pasaulis. Švedų dizaineriai išėjo į pasaulį septintame dešimtmetyje. Gražus dizainas padeda parduoti automobilius („Saab“ ir „Volvo“), elektros prietaisus, tekstilę, stiklo gaminius ir baldus, gaminamus iš švediškos minkštosios medienos.

Šita vaikiška kėdutė gali būti pritaikoma vaiko ūgiui.

Daugiau apie
ATLIEKŲ PERDIRBIMĄ: *94*
GEROVĘ IR SKURDĄ: *278–279*
STOKHOLMĄ: *82*
SVEIKATĄ IR ŠVIETIMĄ: *276–277*

SUOMIJA
Sostinė: Helsinkis
Plotas: 338 130 km²
Gyventojų skaičius: 4 998 478
Valstybinės kalbos: suomių, švedų
Pagrindinės religijos: krikščionių 95%, kitų 5%
Piniginis vienetas: markė
Raštingumas: 99%
Gyvenimo trukmė: 75 m.
Žmonių 1 gydytojui: 410
Televizorių tūkstančiui žmonių: 500

SUOMIJA

SUOMIJA YRA ŠVARIAUSIA nepriklausoma valstybė. Iš lėktuvo matyti vaizdingas miškų, pelkėtų durpynų, didžiulių ežerų ir salų labirintas. Kone visas kraštas apaugęs pušynais, eglynais ir beržynais, maždaug pusę metų nenutirpsta sniegas. Po amžius trukusio švedų valdymo Suomiją užėmė Rusija, bet 1917 m. ji atgavo nepriklausomybę. Suomių kalba ir kultūra smarkiai skiria juos nuo likusios Skandinavijos.

LAPIJA

Ledinė Norvegijos, Švedijos ir Suomijos šiaurė vadinasi Lapija. Retuose šio krašto kaimeliuose gyvena samai, arba lapiai, turintys savo kalbą ir papročius. Samų pagrindinis maistas yra elnių mėsa ir pienas. Bet palengva tradicinė gyvenimo sankloda keičiasi. Lapija garsi kaip Kalėdų senelio tėvynė, kasmet tūkstančiai vaikų siunčia jam laiškus.

HELSINKIS
Iš trijų pusių apsuptas vandens, Helsinkis daro atviro, erdvaus miesto įspūdį. Jo puikiame uoste veikia spalvingas gatvės turgus, kuriame pardavinėjamos žuvys, vaisiai, daržovės ir gėlės. Mieste daugybė nuostabių šiuolaikinių statinių, kurių architektūrai, seno ir naujo deriniui, būdingas tautinis stilius.

Kas sudaro žemę

Miškai: 76%
Kita: 15%
Dirbami laukai: 8%
Ganyklos: 1%

MIŠKO RUOŠA

Miško ruoša šioje miškingoje šalyje yra svarbiausia ūkio šaka – Suomija ir Švedija Europoje yra pagrindinės minkštosios medienos (eglių ir pušų) tiekėjos. Rąstai sunkvežimiais vežami į perdirbimo gamyklas, kur iš medienos verdama masė. Verdant gaunamas skystis, medžio spiritas, vartojamas įvairių chemikalų gamybai, o iš masės daroma fanera, plokštės ir popierius. Pjuvenos, žievės ir kitos atliekos deginamos šiluminėse elektrinėse.

EŽERŲ ŠALIS
Apie 10% šalies teritorijos užima per 50 000 ežerų. Jie labiausiai ir traukia turistus. Didžiausias Saimos ežeras, turintis šimtus salų. Tarp jūros salų kursuoja keltai. Ilgos šaltos žiemos metu ežerai užšąla, o jūros ledą laužo ledlaužiai, kad galėtų plaukioti prekiniai laivai.

Žmonės periasi beržinėmis vantomis, kad pagerėtų kraujo apytaka ir atsigautų kūnas.

Pasikaitinus pirtyje, reikia atvėsti po šaltu dušu – arba niurktelėti į ežerą!

Kaime pirtys kūrenamos malkomis, o mieste – elektra.

SAUNOS

Suomiai nuo amžių maudosi garinėse pirtyse; šiuo metu beveik kiekvieni namai turi pirtį. Tai mažutė kaitinama patalpa, kurioje žmonės ilsisi ir išvalo kūną. Kartkartėm ant karštų akmenų šliūkštelima vandens, ir ima virsti įkaitusių garų kamuoliai. Šeimos paprastai kas savaitę kaitinasi pirtyse.

Daugiau apie

MIŠKO RUOŠĄ: *26, 69, 244*
ŠIAURĖS MIŠKUS: *15, 132*
ŠIAURĖS TAUTAS: *25, 266*

BRITŲ SALOS

DIDŽIOJI BRITANIJA

BRITŲ SALOS PAČIAME Europos šiaurės vakarų kampe susideda iš Jungtinės Karalystės (Didžiosios Britanijos) ir Airijos. Jungtinę Karalystę sudaro Škotija, Anglija, Velsas ir Šiaurės Airija. Likusi Airija yra nepriklausoma valstybė. Kitados ją visą valdė protestantiška Anglija. Airiai katalikai neapsikentė, ir 1922 m. šalies pietūs atsiskyrė. Nors abi šalys labai skirtingos, – Airija yra kaimiškas kraštas, o Anglijoje tiršta miestų, – abi stipriai jaučia savo atskirumą nuo visos Europos, nes jas supa jūra.

Obanas, DB
Sausis 4 °C
Liepa 14 °C
Sausis 146 mm
Liepa 120 mm

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė:
Šanonas (Airija) – 386 km *Žmlp. F8*

Aukščiausias taškas:
Ben Neviso k. (DB) – 1343 m *Žmlp. H5*

Didžiausias ežeras:
Nėjus (DB) – 396 km² *Žmlp. G7*

Giliausias Europos vandens telkinys: Moraro ež. (DB) - 310 m *Žmlp. H4*

Korkas, Airija
Sausis 6 °C
Liepa 16 °C
Sausis 119 mm
Liepa 70 mm

AIRIJA

Š

0 50 100 150 km

Londonas, DB
Sausis 4 °C
Liepa 18 °C
Sausis 54 mm
Liepa 57 mm

SMARAGDŲ SALA
Airija savo pravardę „Smaragdų sala“ gavo dėl vešlios žalumos, mat klimatas čia švelnus ir drėgnas. Ganyklos geros, todėl šalis, visad buvusi žemės ūkio kraštas, daugiausia gamina pieno produktus ir jautieną. Gamtovaizdžio grožis, ypač vaizdinga vakarinė salos pakrantė, kaip magnetas traukia turistus į Airiją.

Šiaurės Jorkšyro pakrantė, Anglija

GAMTA
Britų salų gamta be galo įvairi. Anglijos šiaurėje, Škotijoje, Velse ir Airijoje dunkso aukšti statūs kalnai, rytų Anglijoje driekiasi Fensas, pelkėtos lygumos, o pietuose – žali laukai. Trys ketvirtadaliai teritorijos skirti žemdirbystei; auginama įvairios kultūros, nelygu krašto klimatas ir dirvožemis.

DIDŽIOJI BRITANIJA
Sostinė: Londonas
Plotas: 244 880 km²
Gyventojų skaičius: 55701000
Valstybinė kalba: anglų
Pagrindinės religijos: krikščionių 61%, musulmonų 3%, kitų 36%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: svaras sterlingų
Raštingumas: 99%
Gyvenimo trukmė: 76 m.
Žmonių 1 gydytojui: 710
Televizorių tūkstančiui žmonių: 430

DIDŽIOJI BRITANIJA

DIDŽIOJI BRITANIJA, kad ir nedidelė valstybė, pasauliui daro milžinišką įtaką. Kitados ji valdė didžiulę imperiją, todėl dabar anglų kalba paplitusi visoje Žemėje. Joje, ne kur kitur, XVIII a. pabaigoje prasidėjo pramoninis perversmas, vėliau nuvilnijęs per pasaulį. Tačiau šiandien daugelis tradicinių Britanijos pramonės šakų smuko. Nepaprastai urbanizuotai visuomenei labiau reikia paslaugų sferos, pvz., bankininkystės ir draudimo, o Šiaurės jūroje esantys didžiuliai naftos telkiniai patenkina kone visus energijos poreikius.

KULTŪRŲ ĮVAIROVĖ

Nuo šešto dešimtmečio kultūriniu atžvilgiu DB darosi vis įvairesnė. Į šalį atsikelia daugybė žmonių iš buvusių Afrikos, Vest Indijos ir Indijos kolonijų, savitos jų bendruomenės praturtina anglų gyvenimą kitoniškomis tradicijomis ir kultūra.

Kiek turistų aplankė 7 didžiausias šalies įžymybes (1994)

Altono bokštą Stafordšyre: 3 011 000
Tiuso galeriją Londone: 2 631 538
Tauerio pilį: 2 407 115
Šv. Pauliaus katedrą Londone: 1 900 000
Blakpulio bokštą: 1 305 000
Česingtono atrakcionų parką: 1 614 000
Londono gamtos istorijos muziejų: 1 625 000

LONDONAS

43 m. įkurtas romėnų, dabar Londonas, šalies sostinė, turi 7 mln. gyventojų ir yra vienas Europos didmiesčių, be to, svarbus pasaulinis kultūros, finansų ir turizmo centras. Kasmet milijonai žmonių aplanko Londono teatrus, muziejus ir istorinius paminklus. Šiuo metu turizmas yra svarbi ūkio šaka visoje DB. Tūkstančiai turistų plūsta į vakarinę Škotijos pakrantę ir senovinius Bato, Jorko ir Stratfordo prie Eivono miestus.

EDINBURGAS

Gražuolis Edinburgas stovi atšiaurioje rytinėje Škotijos pakrantėje. Stūksanti ant aukšto kalno Edinburgo pilis žvelgia į vingiuotas viduramžių gatveles ir prašmatnius Jurgio epochos pastatus. Mieste kas vasarą vyksta didelis tarptautinis meno festivalis.

Gatvės cirkas Edinburgo festivalyje

ANGLŲ NAMAI

Daugelis DB žmonių gyvena miestų pakraščiuose arba užmiestyje. Užmiestyje grynesnis oras, daugiau erdvės, o susisiekimas pakankamai patogus, kad būtų galima važinėti į darbą miesto centre. Anglų gyvenimo pagrindas – namai, todėl kiekvienas stengiasi įsigyti nuosavą namą. Butai ne tokie populiarūs. Mėgstamas anglo užsiėmimas – krapštytis sodelyje arba po namus.

Kur gyvena žmonės

89% gyvena mieste. 11% gyvena kaime.

Tipiški DB namų stiliai

Atskiras devinto dešimtmečio namas

Standartinis Viktorijos laikų namas

Sublokuotas ketvirto dešimtmečio namas

Septinto dešimtmečio daugiabutis su bendra veja

VELSO KASYKLOS

Dar neseniai Velsas buvo svarbiausias akmens anglių tiekėjas, daugybės miestų ir miestelių gerovė priklausė nuo kasyklų. Tačiau dabar akmens anglių gavyba nutraukta, anglys importuojamos ir visos DB kasyklos uždarytos. Velsui tai buvo skaudus smūgis, daugelyje rajonų didelis nedarbas. Bet kai kurie miestai pradėjo plėtoti kitas pramonės šakas, o gražūs kalnų vaizdai traukia vis daugiau turistų.

SPORTAS
Sportui neabejingi daugelis anglų. Žiemą paprastai žaidžiami futbolas ir regbis, vasarą – golfas. Regbis, kriketas ir golfas – žaidžiami visame pasaulyje – kilo būtent DB, o futbolo taisyklės tokios pačios, kaip buvo Anglijos berniukų mokyklose.

Velso vilnų kepurė

Škotiškas languotas šalikas

Airiškų linų liemenė

TAUTINĖ SAVIMONĖ
DB vyriausybė įsikūrusi Anglijoje, bet Škotijoje, Velse ir Airijoje stiprėja tautiniai sąjūdžiai. Tautinę šių kraštų savimonę palaiko tradiciniai amatai ir papročiai. Pvz., ypatingomis progomis kai kurie škotai segi savo „klano“ (giminės) sijonėlius.

Bankininkystė ir finansinių paslaugų sistema labai padeda DB ūkio plėtrai.

PRAMONĖ

Kadaise vyravo sunkioji pramonė, sukurdama daug darbo vietų. Dabar šalis daugiausia eksportuoja technologinius įrenginius, stakles, automobilius ir ginklus, daugybė žmonių dirba finansų ir paslaugų sferose. Tai į naudą ekonomikai, mat ji gerokai išsikvėpusi dėl to, kad DB turi įsivežti labai daug maisto ir žaliavų. Veikia daugelio didelių tarptautinių kompanijų filialai.

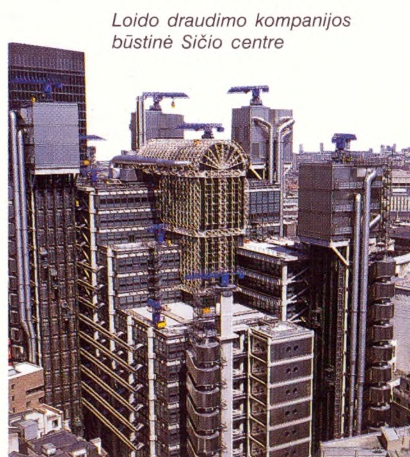

ŠIAURĖS AIRIJA

Nuo septinto dešimtmečio Šiaurės Airijoje ir jos sostinėje Belfaste nesiliauja žiaurūs konfliktai. Didelė protestantų bendruomenė, kurią sudaro anglų atkilėlių palikuonys, nori likti DB, o katalikai airiai, kurių teisės į darbą ir būstą nuolat pažeidžiamos, nori prisijungti prie pietų Airijos. Abi pusės nuolat griebiasi teroro, o Airijos respublikonų armija sprogdina bombas pačioje Anglijoje. Airijos ir DB vyriausybės bando organizuoti visų partijų derybas, tačiau labai sunku rasti bendrą sprendimą.

FINANSAI
Niekur kitur pasaulyje per dieną nepakeičiama tiek valiutos kaip Londone. Londono Sityje, dar vadinamame „kvadratine mylia“, yra daugiau kaip 500 bankų, kuriuos į sostinę pritraukė jos pirmavimas finansų pasaulyje. Taip yra iš dalies dėl buvusios Britų imperijos svarbos, bet šiandien labai patraukli ir miesto vieta: pusiaukelėj tarp Tokijo ir Niujorko, antro pasaulinio finansų centro, be to, per daugelį metų šalyje sukaupta didžiulė bankininkystės ir finansinių paslaugų patirtis.

Loido draudimo kompanijos būstinė Sičio centre

Daugiau apie

AKMENS ANGLIŲ KASYBĄ: *96, 114, 162*
ETNINĘ SUDĖTĮ: *81*
EUROPOS MIESTUS: *80*
PASLAUGŲ SFERĄ: *281*

AIRIJA
Sostinė: Dublinas
Plotas: 70 280 km²
Gyventojų skaičius: 3523401
Valstybinės kalbos: airių, anglų
Pagrindinės religijos: krikščionių 96%, kitų 4%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Airijos svaras
Raštingumas: 99%
Gyvenimo trukmė: 75 m.
Žmonių 1 gydytojui: 630
Televizorių tūkstančiui žmonių: 290

AIRIJA

DĖL ŠVELNAUS IR DRĖGNO klimato žalia Airijos žemė labai derlinga. Kitados Airiją valdė Britanija. 1922 m. pietinė Airija, t. y. maždaug trečdalis salos, tapo nepriklausoma respublika, o Šiaurės Airija liko Didžiosios Britanijos sudėtyje. Airiai daugiausia verčiasi žemės ūkiu, nors dabar jaunimas traukia ieškoti darbo į miestus arba svetur. Gamtiniai ištekliai menki, tad nors pramonė ir turizmas sėkmingai plėtojami, Airija tebėra viena iš neturtingesnių Europos valstybių.

RELIGIJA

Airiai – religingi žmonės, Katalikų bažnyčia vaidina svarbų vaidmenį kasdieniniame gyvenime. Dažnai vyksta religinės procesijos, visa šalis pilna bažnyčių, daugelis jų skirtos Švč. Mergelei Marijai. Bažnyčia ne tik valdo mokyklas ir ligonines, bet ir daro didelę įtaką socialinei sferai, nes draudžia abortus ir kontracepciją. Airijoje tik visai neseniai įteisintos skyrybos.

AIRIŠKA UŽEIGA
Beveik visas airių viešasis gyvenimas sutelktas užeigoje (bare): ten žmonės renkasi išgerti, paplepėti, išgirsti naujienų. Užeigose skambančios dainos pasakoja apie šalies istoriją, dažnai grojama liaudiška muzika. Mėgstamiausias gėrimas – stiprus tamsusis airiškas alus gelsva putele. Didžiausia Europos alaus darykla yra Dubline, prieš 200 metų ją atidarė Ginesų šeima.

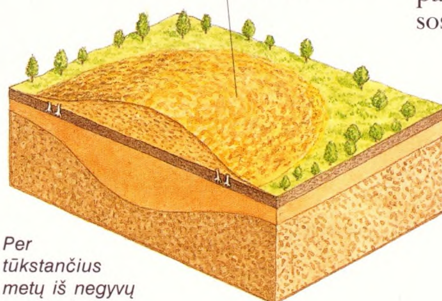

Judri O'Konelio gatvė – pagrindinė Dublino magistralė.

DUBLINAS

Sostinė Dublinas užima iškilią vietą šalies istorijoje. Šiame mieste subrendo pasipriešinimo anglų viešpatystei sąjūdis, čia 1922 m. gimė Airijos valstybė. Dabar Dubline sutelkta pramonė ir paslaugos, todėl daug žmonių iš visur vyksta į sostinę ieškoti darbo.

ŽIRGININKYSTĖ
Vešlios Airijos pievos labai tinka lenktyniniams arkliams ganytis. Puikūs airiški žirgai garsūs visame pasaulyje ir dažnai laimi svarbias tarptautines lenktynes. Žirgynuose auginami arkliai šaliai duoda daug pajamų. Airiai mėgsta prekiauti arkliais, tad arklių turgus – įprastas provincijos vaizdas.

DURPYNAI

Airijoje nėra akmens anglių ar naftos, t. y. energetinių išteklių, bet sočiai didžiulių durpynų. Durpės – tai supuvę ir susislėgę augalai, jos vartojamos kaip kuras. Kai kurie kaimai turi savo durpynus, bet didžiausi priklauso valstybei, juose durpės kasamos mechanizuotai ir jomis kūrenamos šiluminės elektrinės.

Daugiau apie
AKMENS ANGLIS IR NAFTĄ: *96, 152, 162*
ALUDARYSTĘ: *117*
RELIGIJAS: *274–275*
ŠIAURĖS AIRIJĄ: *89*

ŽEMOSIOS ŠALYS

TRYS ŠIO REGIONO VALSTYBĖS – Belgija, Nyderlandai ir Liuksemburgas – vadinamos Žemosiomis šalimis, nes beveik visą jų teritoriją sudaro lygumos ir žemumos. Ekonominė jų sąjunga, sudaryta 1948 m., vadinama Beneliuksu. Ji garantuoja laisvą prekių judėjimą tarp trijų valstybių, bet kiekviena jų turi savo valiutą ir mokesčių sistemą. Žemosios šalys yra tankiausiai apgyventos Europoje, tačiau jų žmonės labai gerai gyvena. Tradicinė sunkioji pramonė, pvz., akmens anglių kasyba, apmiršta, ją išstumia modernių technologijų gamyba ir paslaugų sfera, kaip kad bankininkystė ir vadyba.

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Masas (Prancūzija/ Belgija/ Nyderlandai) – 901 km *Žmlp. J8*

Aukščiausias taškas: Botranžo k. (Belgija) – 694 m *Žmlp. J10*

Didžiausias ežeras: Eiselmerio įl. (Nyderlandai) – 1210 km² *Žmlp. I5*

NYDERLANDAI

0 25 50 km

Š

De Biltas, Nyderlandai

Sausis 2 °C
Liepa 18 °C
Sausis 68 mm
Liepa 77 mm

BELGIJA

LIUKSEMBURGAS

Liuksemburgas, Liuksemburgas

Sausis 1 °C
Liepa 18 °C
Sausis 61 mm
Liepa 60 mm

Roterdamas – didžiausias ir judriausias pasaulio uostas.

UPĖS

Per šias šalis teka keletas didžiausių Europos upių, jos krašto gilumą susieja su jūros pakrante. Transportui ir prekybai naudingiausios yra Reinas, Mozelis ir Masas. Reino žiotyse stovi Roterdamo uostas. Nusidriekęs 20 km paupiu, jis gali vienu metu priimti 300 prekinių laivų. Susisiekimui svarbūs ir kanalai.

ŽEMĖS ŪKIS

Žemųjų šalių lygumose ganosi galvijų bandos, auginamos gėlės ir daržovės. Nemažai žemės atsikariaujama iš jūros: užlietas žemumos plotas atitveriamas pylimais ir nusausinamas. Vienintelė aukštuma – Belgijos pietuose ir Liuksemburge esantys Ardėnų kalnai.

NYDERLANDAI
Sostinės: Amsterdamas, Haga
Plotas: 37 330 km²
Gyventojų skaičius: 15 300 000
Valstybinė kalba: nyderlandų
Pagrindinės religijos: krikščionių 66%, musulmonų 2%, kitų 32%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Nyderlandų guldenas
Raštingumas: 99%
Gyvenimo trukmė: 77 m.
Žmonių 1 gydytojui: 410
Televizorių tūkstančiui žmonių: 500

NYDERLANDAI

ŠI MAŽA, BET TIRŠTAI APGYVENTA šalis dar vadinama Olandija – pagal dvi iš jos provincijų. XVI–XVII a. olandų pirkliai nukeliaudavo toli, prekiaudami aukso dirbiniais ir prieskoniais. Jų valdos siekė nuo Pietryčių Azijos iki Karibų. Ir šiandien Nyderlandams prekyba labai svarbi, nes kelios didelės tarptautinės kompanijos yra olandiškos, o eksportas duoda apie pusę šalies pajamų. Olandai garsėja pakantumu ir laisvu bendravimu.

AMSTERDAMAS

Šis senas miestas, Nyderlandų sostinė, gausiai lankomas turistų. XVII a. jis buvo pasaulio prekybos centras. Pirkliai iškasdino kanalus, išraižiusius visą miestą, ir pristatė aukštų, siaurų namų jų krantuose. Dabar Amsterdamas – pasaulinis deimantų gludinimo ir svidinimo centras.

Daugiau nei pusė milijono amsterdamiečių į darbą ar mokyklą važiuoja dviračiu.

DVIRAČIAI

Dėl nepaprasto žemės lygumo dviratis Nyderlanduose – mėgstamiausia transporto priemonė. Visur nutiesti aiškiai pažymėti dviračių takai, esantys ir žemėlapiuose. Miestų centrai pritaikyti veikiau dviračiams, ne automobiliams. Menkas eismas reiškia, kad daugiau žmonių gali gyventi miestų centruose, todėl juose klesti mažytės šeimyninės krautuvėlės.

Tulpės į Nyderlandus atgabentos iš Turkijos XVII a. viduryje – ir dėl žiedų, ir dėl valgomų svogūnėlių.

Lelijos svogūnėlis

Kardelio svogūnėlis

ŽEMĖS ŪKIS

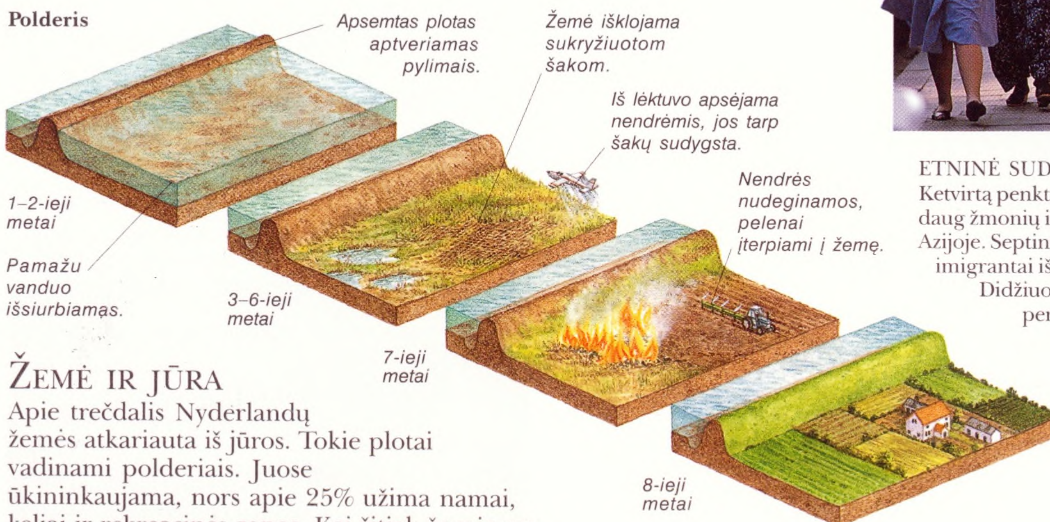
Nyderlanduose žemė labai derlinga, bet jos mažai, todėl žemdirbystė itin intensyvi. Pagrindinės kultūros: bulvės, miežiai, salotos, pomidorai. Svarbiausia šalies eksporto prekė – gėlės, ypač tulpės, ir jų svogūnėliai. Dar Nyderlandai išveža mėsos ir pieno produktus, tarp jų garsiuosius sūrius, pvz., gaudos ir edamo.

ETNINĖ SUDĖTIS

Ketvirtą penktą dešimtmetį į Nyderlandus atsikėlė daug žmonių iš buvusių olandų kolonijų Pietryčių Azijoje. Septintame dešimtmetyje plūstelėjo imigrantai iš Pietų Europos, Turkijos ir Maroko. Didžiuosiuose miestuose jie sudaro apie penktadalį gyventojų. Dauguma turi Nyderlandų pilietybę. Olandai didžiuojasi savo valstybės imigracine politika.

Polderis

Prieš 8 metus žemė buvo po vandeniu, dabar joje galima ūkininkauti, statyti ir tiesti kelius.

ŽEMĖ IR JŪRA

Apie trečdalis Nyderlandų žemės atkariauta iš jūros. Tokie plotai vadinami polderiais. Juose ūkininkaujama, nors apie 25% užima namai, keliai ir rekreacinės zonos. Kai šitiek žemės yra lygiai su jūra ar žemiau jos lygio, labai pavojingi potvyniai. Pajūryje statomos aukštos užtvankos, vandens lygis nuolat stebimas.

Daugiau apie

DVIRAČIUS: *192*
ETNINĘ SUDĖTĮ: *81*
GYVENTOJŲ TANKUMĄ: *80*
PREKYBĄ: *280–281*

BELGIJA
Sostinė: Briuselis
Plotas: 33 100 km²
Gyventojų skaičius: 9 978 681
Valstybinės kalbos: nyderlandų, prancūzų ir vokiečių
Pagrindinės religijos: krikščionių 90%, musulmonų 3%, kitų 7%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Belgijos frankas
Raštingumas: 99%
Gyvenimo trukmė: 76 m.
Žmonių 1 gydytojui: 310
Televizorių tūkstančiui žmonių: 450

LIUKSEMBURGAS
Sostinė: Liuksemburgas
Plotas: 2586 km²
Gyventojų skaičius: 384 400
Valstybinės kalbos: liuksemburgiečių, vokiečių, prancūzų
Pagrindinės religijos: krikščionių 96%, kitų 4%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Liuksemburgo frankas
Raštingumas: 99%
Gyvenimo trukmė: 75 m.
Žmonių 1 gydytojui: 550
Televizorių tūkstančiui žmonių: 260

BELGIJA

BELGIJA – PALYGINTI NAUJA valstybė, gavusi nepriklausomybę 1830 m. Lig tol ją valdė Olandija. Dabartinės jos sienos nustatytos tik 1919 m. Upė Masas šalį dalija perpus. Į šiaurę iki pat jūros driekiasi derlingos lygumos. Tokiuose jų miestuose kaip Briugė, tebegarsėjančiame nėriniais, suklestėjo tekstilės pramonė. Į pietus nuo Maso eina Ardėnų kalnai, kur prastose žemėse išsibarstę reti ūkeliai.

Briuselio centre – viduramžių aikštė.

BRIUSELIS

Briuselis – Belgijos sostinė, šalies prekybos centras, be to, svarbus tarptautiniu atžvilgiu. Kaip Beneliukso sąjungos centras, jis turi ilgą tarptautinių santykių reguliavimo patirtį. Dabar Briuselyje įsikūrusi Europos Sąjungos vadovybė.

KALBOS

Belgijoje kalbama trimis kalbomis: pietuose, arti Prancūzijos sienos, – prancūziškai, į šiaurę nuo Briuselio – flamandiškai, nyderlandų kalbos tarme, pačiuose rytuose valstybinė kalba vokiečių. Briuselyje žmonės daugiausia šneka prancūziškai, bet paplitusi ir nyderlandų kalba.

Spaudos kioskai prekiauja trijų kalbų laikraščiais.

Belgijoje kalbama trimis kalbomis: nyderlandų, prancūzų ir vokiečių.

VALGIAI IR GĖRIMAI

Belgų virtuvė – prancūziškos ir flamandiškos derinys. Labai mėgstama sriuba, kiekvienas kraštas turi savo receptą. Neapsieinama be bulvių traškučių ir austrių, jų galima gauti ir brangiame restorane, ir gatvėje.

ŪKIS

Akmens anglių kasybą ir plieno lydymą, tradicines belgų ūkio šakas, išstumia chemijos pramonė ir elektros prietaisų gamyba, paslaugos (bankininkystė ir administravimas). Du iš trijų belgų dirba paslaugų sferoje.

LIUKSEMBURGAS

LIUKSEMBURGO DIDŽIOJI HERCOGYSTĖ, suspausta tarp Vokietijos, Prancūzijos ir Belgijos, – nykštukinė valstybė. Pragyvenimo lygis aukščiausias Europoje. Tai svarbus pasaulinis finansų centras, viliojantis palankiais mokesčiais. Nors Liuksemburgas mažiukas, jo vaidmuo ES didžiulis: čia posėdžiauja Europos Parlamentas ir Europos Teismas.

Ši mažytė šalis per amžius buvo Europos kryžkelėje. Joje tebestovi gynybinėm sienom aptverti miestai ir pilys – priebėga nuo užpuolikų.

TURIZMAS

Ardėnų regione esantis Liuksemburgas kalnuotas ir miškingas. Pasigėrėti natūraliu gamtovaizdžiu su romantiškomis pilimis ir įtvirtintais miestais atvyksta vis daugiau turistų.

Daugiau apie
EUROPOS LYGUMĄ: *79*
EUROPOS SĄJUNGĄ: *81, 273*
GEROVĘ IR SKURDĄ: *278–279*
PASLAUGŲ SFERĄ: *281*

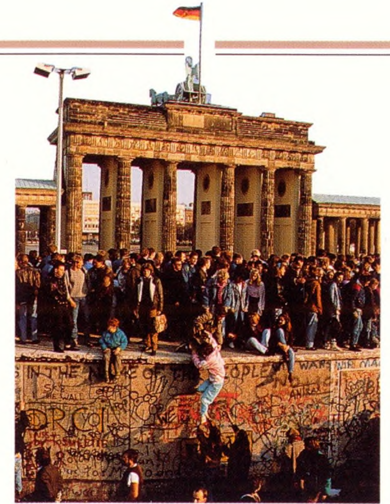
VOKIETIJA
Sostinė: Berlynas
Plotas: 356 910 km²
Gyventojų skaičius: 80 300 000
Valstybinė kalba: vokiečių
Pagrindinės religijos: krikščionių 82%, kitų 18%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Vokietijos markė
Raštingumas: 99%
Gyvenimo trukmė: 76 m.
Žmonių 1 gydytojui: 370
Televizorių tūkstančiui žmonių: 570

VOKIETIJA

VOKIETIJA, ESANTI PAČIAME Europos vidury, – viena iš turtingiausių pasaulio valstybių. Tokia, kokia yra dabar, tapo visai neseniai. Po Antrojo pasaulinio karo buvo padalyta į vakarietiškos demokratijos principais valdomą Vakarų Vokietiją ir komunistinę Rytų Vokietiją. 1990 m. abi šalys buvo suvienytos. Rytinė dalis grumiasi su komunistinės praeities palikimu – ūkio nuosmukiu ir aplinkos tarša.

ŠVIETIMAS
Vokietukai lanko vaikų darželį, po to eina į pradinę mokyklą. Nuo 10 metų vieni pasirenka gimnaziją, kiti – aukštesniąją arba realinę mokyklas. Pastarosios moko įvairių amatų.

SUSIJUNGIMAS

Vokietija buvo suvienyta 1990 m. spalio 3 d. Įvykius paskatino stiprėjantis protestas Rytų Vokietijoje ir komunizmo žlugimas SSRS. Buvo nugriauta Berlyno siena, Vokietijos suskaldymo simbolis, ir iš Rytų į Vakarų Berlyną ėmė plūsti žmonės. Dabar sostinė iš Bonos grąžinta į Berlyną.

FEDERACIJA

Vokietija vientisa tik nuo 1871 m. Lig tol ją sudarė daug atskirų valstybių. Dabar Vokietija skirstoma į 16 žemių (kairėje), jas valdo federalinė vyriausybė, panašiai kaip JAV. Kiekviena žemė turi savo valdžią, kuri tvarko visus vietos reikalus. Daug žmonių visų pirma save laiko, pvz., bavarais, tik po to vokiečiais.

Daugelis miestų praeityje buvo nepriklausomų valstybių sostinės. Drezdenas šiuo metu – Saksonijos sostinė; ši žemė anksčiau priklausė Rytų Vokietijai.

APLINKOSAUGA
Žaliųjų partijos sėkmė vokiečius paakino labiau rūpintis aplinka. Ekologiniai reikalavimai labai griežti: Vokietija pirmoji ėmė naudoti bešvinį benziną ir išmetamųjų dujų katalizatorius. Prie daugumos namų stovi konteineriai skirtingoms atliekoms, kad jas būtų galima surinkti ir perdirbti.

Makulatūra surenkama atskirai ir vežama perdirbti.

VALGIAI IR GĖRIMAI
Spalio mėnesį Miunchene vyksta didžiausia Vokietijoje alaus šventė. Ji trunka dvi savaites ir sutraukia milijonus alaus mėgėjų. Alus – vokiečių nacionalinis gėrimas, vynas antroj vietoj. Iš valgių mėgstamiausi duona, pyragaičiai, riestainiai, mėsos užkandžiai ir sūriai. Dešra – taip pat vokiškas produktas, daugelis žemių daro savo firmines dešras.

Berlynas
Sausis -0,5 °C
Liepa 19 °C
Sausis 46 mm
Liepa 73 mm

Kelnas
Sausis 3 °C
Liepa 19 °C
Sausis 60 mm
Liepa 69 mm

Miunchenas
Sausis -2 °C
Liepa 18 °C
Sausis 59 mm
Liepa 139 mm

VOKIETIJA

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Reinas (Šveicarija/ Vokietija/ Prancūzija/ Nyderlandai) – 1320 km *Žmlp. D6*

Aukščiausias taškas: Cūgšpicės k. – 2962 m *Žmlp. H12*

Didžiausias ežeras: Miuricas – 117 km² *Žmlp. J3*

Judriausias pasaulio kanalas: Kylis – 98 km ilgio *Žmlp. G2*

KRAŠTOVAIZDIS
Vokietijos žemė labai įvairi: nuo derlingų šiaurinių lygumų iki snieguotų Bavarijos Alpių viršūnių. Vienas iš garsiausių ir vaizdingiausių šalies rajonų yra Švarcvaldas („Juodasis miškas“) pietvakariuose, taip pavadintas dėl tamsių eglynų.

VANDENS KELIAI
Plačiu upių ir kanalų tinklu pergabenama daugybė krovinių. Upėmis, pvz., Reinu, baržos veža prekes į Vokietijos miestus ir kitas Europos šalis. Rytų Vokietijos upė Oderis svarbi prekybai su Lenkija. Puikūs Vokietijos sausumos keliai, našiai dirba modernus geležinkelis.

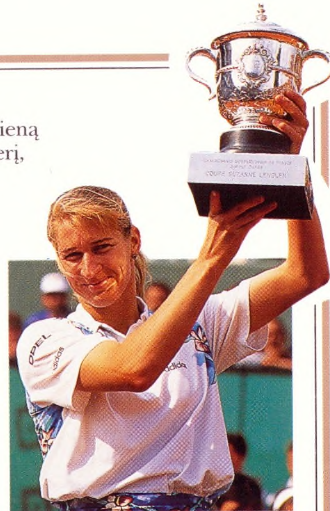

RELIGIJA
XVI a. vokiečių vienuolis Martinas Liuteris, kritikuodamas Katalikų bažnyčią, ėmė skelbti savąją krikščionybės sampratą. Jo pradėtas sąjūdis buvo pavadintas Reformacija, o jo sekėjai – protestantais. Reformacija daugiausia šalininkų turėjo šiaurės Vokietijoje, joje ir dabar daugiausia protestantų. Pietų Vokietija iš esmės katalikiška.

Vokietijoje išspausdinta Gutenbergo Biblija

SPORTAS
Vokietija davė pasauliui ne vieną sporto žvaigždę: Borisą Bekerį, Štefi Graf (dešinėje), tenisininką Michaelį Štichą, „Formulės" lenktynininką Michaelį Šumacherį, slidininkę Katją Zeicinger. Žiūrovų mėgstamiausia sporto šaka – futbolas. Šalies rinktinė žaidžia labai sėkmingai, kelis kartus laimėjo Pasaulio taurę, paskutinį kartą – 1990 m.

Imigrantai dirba nekvalifikuotą darbą, kurio vokiečiai nesiima.

NAUJIEJI VOKIEČIAI
Stiprėjant ekonomikai, reikėjo daugiau darbo jėgos. Septintame dešimtmetyje tūkstančiai žmonių atvyko iš Turkijos ir Jugoslavijos. Gyventi jiems nelengva. Jie diskriminuojami, negauna pilietybės, nors dirba Vokietijos labui. Nuo 1990 m. iš Rytų Europos atsikėlė per milijoną vokiečių tautybės imigrantų.

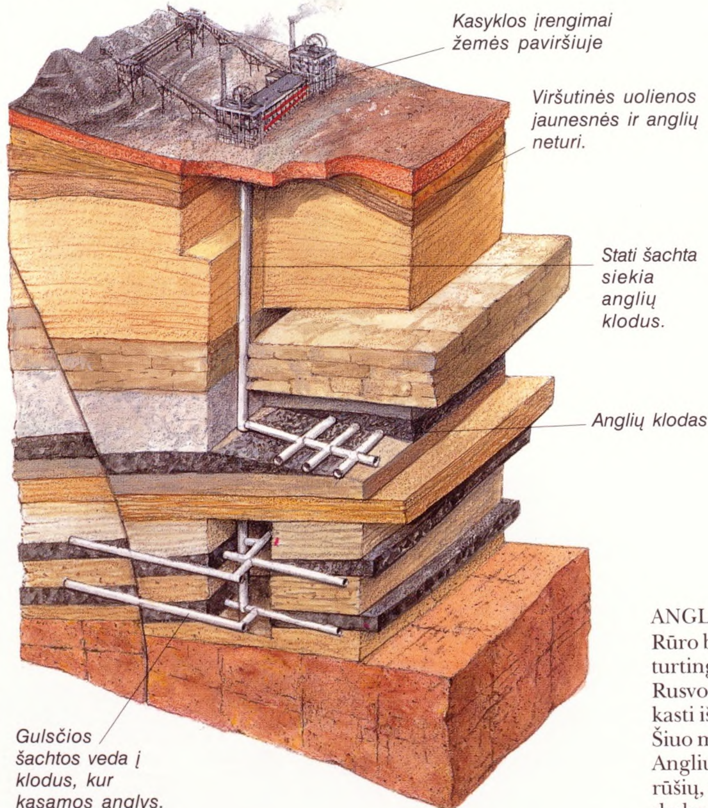

Beveik pusė vokiečių darbininkų dirba pramonėje.

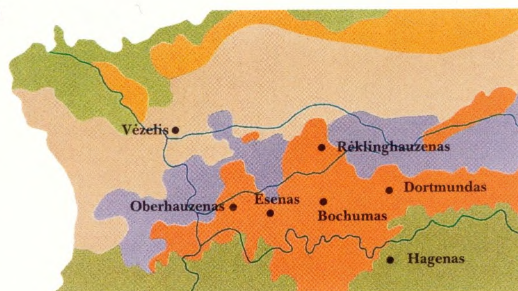
ŪKIS

Po Antrojo pasaulinio karo Vokietijos ūkis buvo visiškai atkurtas. Dabar ji yra viena iš ekonomiškai stipriausių pasaulio valstybių – visų pirma dėl galingos pramonės. Vokietija gamina sunkvežimius, laivus, elektros prietaisus ir automobilius („Volkswagen", „Mercedes" ir „BMW"), eksportuojamus į visą pasaulį.

Gilios akmens anglių kasyklos skerspjūvis

Rūro akmens anglių baseinai

RŪRO PRAMONINIS RAJONAS

Rūro slėnyje sutelkta svarbiausia Vokietijos pramonė, jame daugiausia gyventojų, tiršta miestų ir miestelių. XIX a. čia buvo atrasti didžiuliai akmens anglių telkiniai. Rajone išaugo geležies ir plieno gamyba, būtina automobilių pramonei. Iš pradžių anglys buvo kasamos baseino pietuose, kur jos gulėjo paviršiuje. Dabar šie telkiniai išseko ir kasyba persimetė į šiaurę, kur kasyklos gilesnės.

ANGLIŲ KASYBA
Rūro baseinas vienas iš didžiausių pasaulyje, turtingas ir juodųjų, ir rusvųjų anglių. Rusvosios guli paviršiuje, o juodąsias reikia kasti iš gilių šachtų, kaip parodyta kairėje. Šiuo metu Rūro baseino padėtis kebli. Anglių telkiniai senka, randasi naujų kuro rūšių, todėl daugelis angliakasių lieka be darbo.

Daugiau apie
AKMENS ANGLIŲ KASYBĄ: *114, 162*
EUROPOS IMIGRANTUS: *81*
PROTESTANTUS: *274*
SSRS SUIRIMĄ: *136*

PRANCŪZIJA

PRANCŪZIJAI, DIDŽIAUSIAI Vakarų Europos šaliai, priklauso ir Korsikos sala Viduržemio jūroje. Dvi didžiausios kalnų grandinės, Pirėnai pietuose ir Alpės rytuose, yra gamtinė siena su kaimyninėmis valstybėmis. Kelios upės, tarp jų Luara, Rona ir Sena, svarbios krovinių gabenimui ir drėkinimui. Pietuose glūdi Monako ir Andoros valstybėlės.

KRAŠTOVAIZDIS Prancūzijos gamtovaizdis ir klimatas keičiasi iš šiaurės į pietus. Šiaurinė dalis kalvota, orai vėsūs ir drėgni, o viduryje dunkso Centrinio Masyvo kalnai. Pietuose sausas ir šiltas Viduržemio jūros baseino klimatas. Provanso laukuose žydi levandų plantacijos.

PRANCŪZIJA

LAMANŠO SĄS. · Normandijos ss. (DB) · NORMANDIJA · BRETANĖ · ATLANTO VANDENYNAS · Uesanas · Bel Ilis · PRANCŪZIJA · CENTRINIS MASYVAS · SEVENAI · BURGUNDIJA · VOGEZAI · JURA · ALPĖS · PROVANSAS · PIRĖNAI · BELGIJA · LIUKSEMBURGAS · VOKIETIJA · ŠVEICARIJA · ITALIJA · ISPANIJA · ANDORA · MONAKAS · VIDURŽEMIO JŪRA · Korsika · Hjero ss. · Žydrasis Krantas · Ženevos ež. · Monblanas · Lamanšo tunelis

Diunkerkas · Kalė · Pajūrio Bulonė · Lilis · Valansjenas · Arasas · Amjenas · Diepas · Sen Kantenas · Mezjeras · Lanas · Šerbūras · Havras · Ruanas · Bovė · Reimsas · Tionvilis · Sen Lo · Kanas · Evrė · PARYŽIUS · Verdenas · Mecas · Bar le Diukas · Nansi · Strasbūras · Šalonas prie Marnos · Versalis · Melenas · Sen Malo · Sen Brijė · Brestas · Alansonas · Sartras · Trua · Šomonas · Epinalis · Kolmaras · Miulūzas · Renas · Lavalis · Le Manas · Orleanas · Oseras · Belforas · Kemperas · Lorjanas · Vanas · Blua · Vezulis · Bezansonas · Sen Nazeras · Anžė · Tūras · Šenonso · Buržas · Dižonas · Nantas · Neveras · Satoru · La Rošas prie Jono · Puatjė · Mulenas · Makonas · Breso Burgas · Le Sabl d'Olonas · La Rošelis · Viši · Anesi · Limožas · Klermon Feranas · Lionas · Šamberi · Sentas · Angulemas · Sent Etjenas · Grenoblis · Perigė · Orijakas · Le Piuji · Valansas · Bordo · Arkašonas · Mandas · Gapas · Rodezas · Kahoras · Dinė · Aženas · Montobanas · Avinjonas · Nica · Nimas · Grasas · Kanai · Mon de Marsanas · Albi · Arlis · Provanso Eksas · Ošas · Tulūza · Monpeljė · Marselis · Tulonas · Bajona · Po · Tarbas · Karkasonas · Fua · Perpinjanas · ANDORA LA VELJA · Bastija · Ajačas

Soma · Sena · Marna · Masas · Mozelis · Reinas · Luara · Sona · Du · Šaranta · Dordonė · Garona · Lo · Tarnas · Aljė · Rona · Diuransas

0 50 100 150 km

Š

Paryžius
Sausis 6 °C
Liepa 23 °C
Sausis 43 mm
Liepa 11 mm

Lionas
Sausis 2 °C
Liepa 21 °C
Sausis 52 mm
Liepa 56 mm

Marselis
Sausis 5 °C
Liepa 23 °C
Sausis 43 mm
Liepa 11 mm

MONAKAS

ANDORA

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė:
Luara – 1020 km
Žmlp. D5

Aukščiausias taškas:
Monblano k. – 4807 m
Žmlp. J6

Didžiausias ežeras:
Ženeva – 580 km²
Žmlp. I6

ISTORIJA

Šimtus metų Prancūziją valdė karaliai. Jie statydino didingus rūmus ir pilis, pvz., Šenonso prie Luaros. Visa tai nušlavė 1789 metų revoliucija. Monarchija buvo nuversta, karalius Liudvikas XVI ir karalienė Marija Antuanetė viešai nukirsdinti. 1792 m. Prancūzija tapo respublika ir dabar yra respublika, nors būta bandymų atkurti monarchiją.

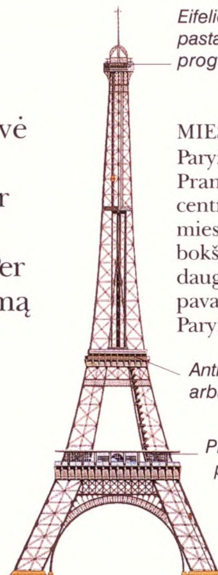
PRANCŪZIJA
Sostinė: Paryžius
Plotas: 551 500 km²
Gyventojų skaičius: 57 200 000
Valstybinė kalba: prancūzų
Pagrindinės religijos: krikščionių 92%, judėjų 1%, musulmonų 1%, kitų 6%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: frankas
Raštingumas: 99%
Gyvenimo trukmė: 77 m.
Žmonių 1 gydytojui: 350
Televizorių tūkstančiui žmonių: 400

MONAKAS
Sostinė: Monakas
Plotas: 1,95 km²
Gyventojų skaičius: 28 000
Valstybinė kalba: prancūzų
Pagrindinės religijos: krikščionių 95%, kitų 5%
Valdymas: monarchija
Piniginis vienetas: Prancūzijos frankas
Raštingumas: 99%
Gyvenimo trukmė: nėra duomenų
Žmonių 1 gydytojui: 373
Televizorių tūkstančiui žmonių: 786

ANDORA
Sostinė: Andora la Velja
Plotas: 468 km²
Gyventojų skaičius: 58 000
Valstybinė kalba: katalonų
Pagrindinės religijos: krikščionių 86%, kitų 14%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Prancūzijos frankas ir Ispanijos peseta
Raštingumas: 99%
Gyvenimo trukmė: nėra duomenų
Žmonių 1 gydytojui: 467
Televizorių tūkstančiui žmonių: 149

PRANCŪZIJA

PRANCŪZŲ KULTŪRA, mados ir virtuvė garsėja visame pasaulyje. Prancūzija, viena iš stipriausių pramoninių šalių ir Europos Sąjungos steigėjų, vaidina svarbų vaidmenį pasaulio politikoje. Per pastaruosius 50 metų ji išsiveržė į pirmą vietą Europoje pagal žemės ūkio produktų gamybą ir eksportą. Prancūzijoje daugiausia auginama kviečiai, cukriniai runkeliai, saulėgrąžos, obuoliai ir vynuogės vynui daryti. Prancūzai didžiuojasi greičiausiu pasaulyje traukiniu, galinčiu važiuoti 515 km/h.

Eifelio bokštas turi 300 m aukščio, jis buvo pastatytas 1889 metų Pasaulinės parodos Paryžiuje proga. Apžvalgos aikštelėje telpa 800 žmonių.

Antroji platforma pasiekiama liftu arba užkopiant dar 700 laiptelių.

Pirmoji platforma pasiekiama liftu arba užlipant 360 laiptelių.

MIESTO KULTŪRA
Paryžius, išsistatęs Senos krantuose, yra Prancūzijos sostinė, jos politikos ir kultūros centras. Tai vienas iš labiausiai lankomų pasaulio miestų, turintis tokias įžymybes kaip Eifelio bokštą, Luvrą ir Dievo Motinos katedrą. Jame daug muziejų, parduotuvių ir restoranų. Kas pavasarį žymiausi pasaulio madų kūrėjai renkasi Paryžiuje rodyti naujausių savo kolekcijų.

KAIMO GYVENIMAS
Nors daug žmonių išsikėlė į miestus, kaimas tebegyvuoja. Visoje Prancūzijoje gyvenvietės ir miesteliai turi savo veidą, rengia visokias šventes, muges, vyksta savaitiniai turgūs. Miestelio centras – aikštė, kur žmonės dažnai susirenka pažaisti *boules* (rutulių), nacionalinio prancūzų žaidimo.

PRAMONĖ

Prancūzija yra viena iš stipriausių pramoninių pasaulio valstybių, turinti galingą plieno gamybos, chemijos pramonę, ji pirmauja inžinerijos ir technologijų srityse. Šalis gamina automobilius ir orlaivius (tokius kaip šie keleiviniai lėktuvai Tulūzos fabrike). Atominės jėgainės pagamina 75% šaliai reikalingos elektros. Ekonomikai svarbus ir turizmas, nes Prancūziją per metus aplanko milijonai turistų.

PRANCŪZŲ VIRTUVĖ

Prancūzija garsi puikiais valgiais ir vynais; jos klimatas ir gamtovaizdis toks įvairus, kad galima auginti įvairiausias žemės ūkio kultūras. Kiekvienas rajonas turi savo firminį patiekalą, pvz., vidurio Prancūzija – *boeuf bourguignon* (jautiena su raudonuoju vynu), o Marselis Viduržemio jūros pakrantėje – *bouillabaisse* (žuvies sriuba su česnaku). Mėgstama prancūziška duona ir bandelės, pvz., *croissants* (riestės), įvairiausi sūriai.

„Crottins de Chavignol" sūris

Riestė

Česnakas

Prancūzai mėgsta pasėdėti kavinėje ar restorane.

Levandų aliejaus dedama į kvepalus, muilą ir vonios aliejus.

AROMATAI
Prancūzijoje gaminami nuostabiausi kvepalai – daugiausia Grase pietų Prancūzijoje, kur tyvuliuoja levandų, rožių ir jazminų laukai. Maišant jų eterinius aliejus, gaunami įvairiausi aromatai. Vienos rūšies kvepalams gali būti panaudota 300 aliejų.

VYNDARYSTĖ

Prancūzija pagamina apie ketvirtį pasaulio vyno, be vynuogynų šios šalies peizažas neįsivaizduojamas. Vynas daromas iš juodųjų ir baltųjų vynuogių (pastarosios iš tikrųjų yra raudonos arba žalsvos). Kitados jų sunka būdavo spaudžiama vynuoges minant kojomis, o dabar šį darbą atlieka modernūs spaustuvai (dešinėje). Vienas iš svarbiausių vyno darymo etapų yra rauginimas, kai natūralios mielės, esančios uogų luobelėje, susimaišo su minkštimo cukrumi.

IMIGRANTAI
Prancūzijoje gyvena maždaug 4 mln. imigrantų iš Maroko, Tuniso ir Alžyro – buvusių jos kolonijų Šiaurės Afrikoje. Ieškoti darbo atvyksta žmonių iš Italijos, Ispanijos ir Lenkijos. Imigrantams tenka susidurti su diskriminacija, nedarbu ir skurdu.

KINO KARALYSTĖ
Kinas gimė Prancūzijoje 1895 m., kai broliai Liumjerai 33 žiūrovams parodė savo pirmąjį filmuką. Dabar ši šalis stato visame pasaulyje populiarius filmus. Kristalo formos „Kinemaksas" Puatjė mieste turi 10 kino salių ir didžiausią Europoje ekraną.

MONAKAS

MONAKAS, VALSTYBĖLĖ prie Viduržemio jūros, yra netoli Italijos sienos. Jo centras – Monte Karlo kurortas, garsus lošimų namais ir daugiadienėmis automobilių lenktynėmis. Tai Grimaldžių dinastijos valdoma kunigaikštystė. Senbuvių monakiečių mažai, daugiau kaip pusė gyventojų yra Prancūzijos piliečiai.

TURIZMAS
Šiltas klimatas ir gausybė pramogų sutraukia tūkstančius turistų. Daug turtuolių gyvena jachtose senajame uoste, nes Monake maži mokesčiai. Monakas – ir tarptautinis verslo centras.

ANDORA

ANDORA PRISIGLAUDUSI aukštai Pirėnuose tarp Prancūzijos ir Ispanijos. Ją valdo Prancūzijos prezidentas ir Urchelio šiaurės rytų Ispanijoje vyskupas. Valstybinė kalba katalonų, nors daug žmonių šneka prancūziškai ir ispaniškai. Vienintelis didelis miestas yra sostinė Andora la Velja.

PIRĖNAI
Pagrindinis Andoros pajamų šaltinis – turizmas. Į Pirėnus suvažiuoja daug slidininkų, nors vienintelis plentas tarp Prancūzijos ir Ispanijos žiemą dažnai esti užverstas sniegu.

Daugiau apie
BUVUSIAS KOLONIJAS: *208–212*
ETNINĘ SUDĖTĮ: *81*
EUROPOS MIESTUS: *80*
EUROPOS SĄJUNGĄ: *81, 273*

ISPANIJA IR PORTUGALIJA

ISPANIJA IR PORTUGALIJA užima Europos pietvakariuose esantį Iberijos pusiasalį. Šimtus metų jas valdė maurai, Šiaurės Afrikos musulmonai, jie šiame krašte pradėjo auginti apelsinus. Šiaurėje nuo Europos Iberiją skiria Pirėnų kalnai, pietuose nuo Afrikos – Gibraltaro sąsiauris. Abiejose šalyse šiltas Viduržemio jūros baseino klimatas, abiejų ekonomika priklauso nuo turizmo. Dar svarbi žvejyba Atlanto vandenyne.

KRAŠTOVAIZDIS

Didžiąją dalį Iberijos užima Mesetos plokščiakalnis, kuriame beveik nėra medžių. Vasarą joje taip karšta, jog išdžiūsta visi upeliai. Žiemą temperatūra dažnai nukrenta žemiau nulio ir pusto. Lyja taip menkai, kad dirbamus laukus reikia drėkinti.

Barselona, Ispanija
Sausis 9 °C
Liepa 24 °C
Sausis 31 mm
Liepa 27 mm

PORTUGALIJA

ISPANIJA

Lisabona, Portugalija
Sausis 11 °C
Liepa 22 °C
Sausis 111 mm
Liepa 3 mm

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Tachas (Ispanija/ Portugalija) – 1007 km *Žmlp. E5*

Aukščiausias taškas: Mulaseno k. (Ispanija) – 3478 m *Žmlp. F8*

Labiausiai nutolęs į vakarus Europos taškas: Rokos kyš. (Portugalija) *Žmlp. A6*

Gibraltaro kyšulys yra prie sąsiaurio, už kurio jau Viduržemio jūra.

GIBRALTARAS

Mažytė Gibraltaro valda yra 5 km ilgio uolingame kyšulyje. 1704 m. šį svarbų uostą, vartus į Viduržemio jūrą, užgrobė Britanija. Ispanija pretenduoja į šią koloniją, bet 1967 m. gibraltariečiai nubalsavo, kad jų kraštas liktų DB valda. Po daugelio metų 1985 m. buvo vėl atidaryta Ispanijos ir Gibraltaro siena.

ISPANIJA

ISPANIJA

Sostinė: Madridas	
Plotas: 504 780 km²	
Gyventojų skaičius: 39 100 000	
Valstybinė kalba: ispanų	
Pagrindinės religijos: krikščionių 99%, kitų 1%	
Valdymas: daugiapartinė demokratija	
Piniginis vienetas: peseta	
Gyvenimo trukmė: 77 m.	
Žmonių 1 gydytojui: 280	
Televizorių tūkstančiui žmonių: 400	

FIESTOS IR FLAMENKAS – tai dalis Ispanijos kolorito. Dauguma ispanų yra katalikai, todėl per šventes (fiestas), dažnai skirtas tą vietą globojančio šventojo garbei, vyksta tautiniais rūbais pasipuošusių žmonių eitynės su muzika ir šokiais. Po žiauraus 1936–1939 m. pilietinio karo iki 1975 m. Ispaniją valdė diktatorius Frankas. Po jo atėjęs į valdžią karalius Jonas Karolis I atkūrė demokratiją. Dabar Ispanija – stipri pramoninė valstybė, bet joje klesti ir žemės ūkis, ir turizmas. Ūkinė veikla sutelkta pakrantėse, šalies gilumoje ekonomika menkiau išplėtota.

ISPANIJOS MIESTAI
Madridas (viršuje) sostine tapo 1561 m., nes karaliui Pilypui II patiko jo klimatas ir vieta pačiam šalies vidury. Dabar miestas turi apie 4 mln. gyventojų, tai Ispanijos finansinis ir administracinis centras. Pagal didumą bei svarbą antrą vietą užima Katalonijos sostinė Barselona. Ji yra didelio šiaurės pramoninio rajono širdis, čia vyko 1992 m. olimpinės žaidynės.

Flamenką šokančios moters vėduoklė

Medinės kastanjetės

FLAMENKAS
Flamenku vadinamas muzikos ir šokių stilius, XV a. sukurtas Andalūzijos čigonų. Flamenko muzika grojama gitara; vyrai, apsirengę juodai, moterys, pasipuošusios suknelėmis su daugybe raukinių, šoka visąlaik kaukšėdami užkulniais ir barškindami kastanjetėmis.

Gitara atsirado Ispanijoje XVI a. Viršuje matote XIX a. rūmų gitarą.

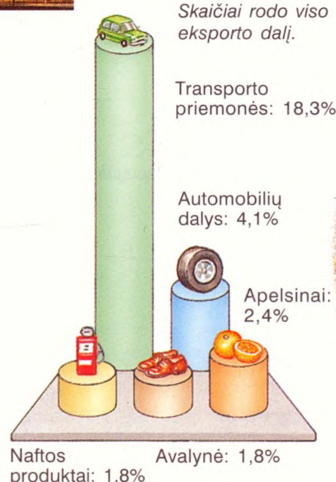

ISPANAI
Ispanija susiskirsčiusi į kelias sritis, kai kurios jų turi savo kalbą ir kultūrą. Pagrindinės tarmės yra katalonų, galisų ir baskų, pastarąja kalbama Baskijoje, kuri yra Ispanijos šiaurėje palei sieną su Prancūzija. Svarbiausia ispanų tarmė – kastilų, jos mokoma visose mokyklose (taip pat mokoma anglų ar prancūzų kalbų). Vaikams leidžiama gulti vėlai. Po pamokų jie valgo *merienda* (pusdienius), paskui žaidžia ir apie devintą valandą su tėvais vakarieniauja.

PRAMONĖ
Anksčiau šalies ekonomikos pagrindas buvo žvejyba ir žemės ūkis. Dabar Ispanijoje labai išplėtota plieno gamyba (Barselonos apylinkėse) ir automobilių pramonė. Devintame dešimtmetyje išaugo elektronikos ir sudėtingų technologijų pramonės šakos, dažnai finansuojamos iš užsienio investicijų. Žemės ūkis daugiausia tiekia javus, alyvuoges, vynuoges vynui daryti ir citrusus, daugiausia Sevilijos krašto apelsinus.

Eksportas (1994)

KURORTAI
Kasmet į Ispaniją pasilepinti paplūdimiuose ir pasigrožėti tokiais miestais kaip Barselona ir Sevilija suplaukia apie 55 mln. turistų. Kosta del Solio ir Balearų salos Maljorkos pajūrį (kairėje) labai mėgsta anglai ir vokiečiai. Bulių kautynės, rengiamos daugelyje miestų, vieniems patinka, kitiems atgrasios.

Daugiau apie
ALYVMEDŽIUS: *130*
ISPANIJOS IMPERIJĄ: *42*
KATALIKYBĘ: *274*
POLITINES SISTEMAS: *270–271*

PORTUGALIJA
Sostinė: Lisabona
Plotas: 92 390 km²
Gyventojų skaičius: 9 900 000
Valstybinė kalba: portugalų
Pagrindinės religijos: krikščionių 98%, kitų 2%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: eskudas
Raštingumas: 86%
Gyvenimo trukmė: 74 m.
Žmonių 1 gydytojui: 490
Televizorių tūkstančiui žmonių: 180

PORTUGALIJA

PORTUGALAI, JŪRININKŲ TAUTA, XV–XVI a. išmaišė visą pasaulį. Jie užvaldė žemes ir Afrikoje, ir Azijoje, kolonizavo Braziliją. 1932–1968 m. Portugaliją valdė diktatorius Oliveira Salazaras, bet po ginkluoto 1974 m. perversmo kariuomenė pagaliau pasitraukė iš politikos. 1986 m. Portugalija įstojo į Europos Ekonominę Bendriją, tačiau tebėra viena iš vargingiausių žemyno šalių. Ekonomikai svarbus turizmas, ypač Algarvėje.

LISABONA
Portugalijos sostinė Lisabona įsikūrusi prie Težo upės žiočių. XV a. Lisabona buvo pasaulinės svarbos uostas, per kurį vyko prekyba prieskoniais ir auksu. Toje vietoje, iš kur išplaukė didysis keliautojas Vaskas da Gama, stovi Belemo bokštas (viršuje). Šiuo metu daugybė senų rūmų ir dvarų paversta puošniais restoranais ir barais, parduotuvėmis ir meno galerijomis.

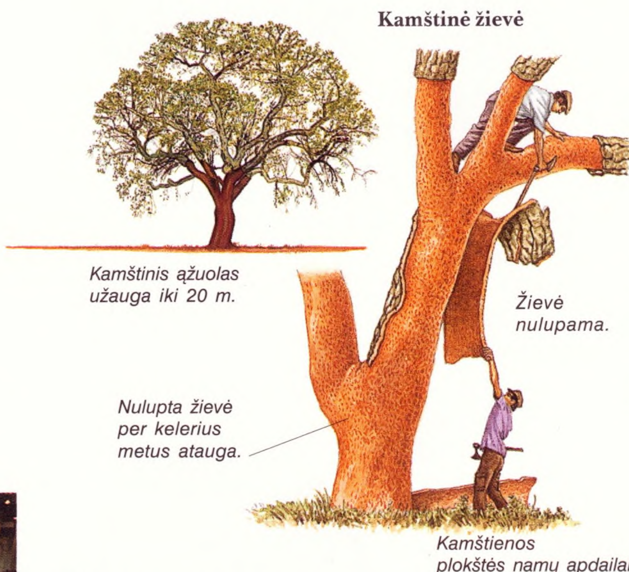
KAIMO GYVENIMAS

Daugelyje vietų žemė dirbama senoviškai, per amžius nusistovėjusiu būdu. Kai kuriuose kaimuose vis dar ariama į jungą pakinkytais jaučiais. Viena iš pagrindinių žemės ūkio kultūrų – kukurūzai, XV a. atgabenti iš Amerikos Kristupo Kolumbo. Dar auginama alyvmedžiai ir figmedžiai. Šalis eksportuoja vynus, kamštieną ir pomidorus, svarbi ir žvejyba Atlanto pakrantėje.

AMATAI
Tradiciniams portugalų amatininkų dirbiniams priklauso keraminės plytelės, kuriomis puošiami pastatai. Turgavietėse prekiaujama ir spalvingais molio indais, dažytais baldais, stiklo ir porceliano dirbiniais. Į visą pasaulį išvežami Madeiros filigraniniai juvelyriniai sidabro papuošalai ir puošniai siuvinėti audiniai.

KAMŠTIENOS GAMYBA

Maždaug trečdalis šalies apaugęs kamštiniais ąžuolais, iš kurių žievės daroma kamštiena. Stora korėta žievė nulupama ir išdžiovinama. Paskui garais arba virinant ji presuojama į plokštes. Portugalija – pagrindinė kamštienos tiekėja butelių kamščių, apdailos plokščių ir badmintono kamuoliukų gamybai. Pagal įstatymą žievė lupama tik kas devyneri metai, kad spėtų ataugti. Medis duoda žievę daugiau kaip šimtą metų.

Universiteto baigimo šventė

PORTUGALAI

Dauguma portugalų yra katalikai. Jiems labai svarbi šeima; mergaitės dažnai gyvena namuose, kol išteka, nors dabar vis daugiau stoja studijuoti ir imasi profesinės veiklos. Kasmet gegužės mėnesį švenčiama universiteto baigimo šventė. Pastaraisiais metais apie 3 mln. portugalų emigravo ieškoti darbo. Kai kurie šeimas palieka tėvynėje ir siunčia joms uždarbį.

Daugiau apie
ALYVMEDŽIUS: *130*
EUROPOS SĄJUNGĄ: *81, 273*
KATALIKYBĘ: *274*
POLITINES SISTEMAS: *270–271*

ITALIJA

BEVEIK VISĄ SAVO ISTORIJĄ Italija buvo suskaldyta. Pirmiausia ją suvienijo senovės romėnai, kurių didžioji imperija apėmė visą Europą. Viduramžiais Italija suskilo į atskiras kunigaikštystes ir vėl susivienijo tik 1870 m. Bato formos šalies šiaurėje driekiasi sniegini kalnai, pietuose – karšta uolėta Viduržemio jūros pakrantė. Šios jūros salos Sardinija ir Sicilija taip pat priklauso Italijai. Į pietus nuo Sicilijos išsibarsčiusios salelės – Maltos valstybė. Italijos teritorijoje esama dviejų savarankiškų valstybėlių: San Marino ir Vatikano.

Milanas, Italija
Sausis 2,5 °C
Liepa 25 °C
Sausis 44 mm
Liepa 64 mm

Brindizis, Italija
Sausis 9 °C
Liepa 25 °C
Sausis 77 mm
Liepa 14 mm

Valeta, Malta
Sausis 12 °C
Liepa 25 °C
Sausis 90 mm
Liepa 0 mm

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Po – 652 km
Žmlp. B4

Aukščiausias veikiantis Europos ugnikalnis: Etna – 3263 m
Žmlp. H13

Didžiausias ežeras: Garda – 370 km² *Žmlp. D3*

SAN MARINAS

VATIKANAS

ITALIJA

MALTA

AUSTRIJA
ŠVEICARIJA
PRANCŪZIJA
SLOVĖNIJA
ALPĖS
DOLOMITINĖS ALPĖS
LOMBARDIJA
TOSKANA
APENINAI
KALABRIJA
Sardinija
Sicilija
Bolcanas
Trentas
Udinė
Triestas
Aosta
Bergamas
Monca
Novara
Milanas
Breša
Verona
Vičenca
Trevizas
Mestrė
Venecija
Paduva
Mantuja
Turinas
Astis
Alesandrija
Pjačenca
Kremona
Parma
Ferara
Redžas
Modena
Bolonija
Forlis
Ravena
Kunėjas
Savona
Genuja
Specija
Pistoja
Pratas
Florencija
Viaredžas
Piza
Livornas
Arecas
Siena
San Remas
Riminis
SAN MARINAS
Pezaras
Ankona
Perudža
Grosetas
San Benedeto del Trontas
Ternis
Peskara
Akvila
Čivitavekija
VATIKANAS
ROMA
Frozinonė
Kampobasas
Fodža
Manfredonija
Beneventas
Neapolis
Salernas
Baris
Altamūra
Brindizis
Lečė
Tarantas
Potenca
Kozenca
Krotonė
Katancaras
Redžas
Mesina
Palermas
Trapanis
Cefalu
Etnos k.
Katanija
Kaltaniseta
Agridžentas
Sirakūzai
Ragūza
Olbija
Sasaris
Algeras
Nuoras
Oristanas
Iglezijas
Kaljaris
VALETA
MALTA
Gocas
Po
Adidžė
Piavė
Renas
Arnas
Tibras
Potenca
Sangras
Ofantas
Bradanas
Agris
Tirsas
Manu
Salsas
Belicė
Madžorės ež.
Komo ež.
Izėjo ež.
Gardos ež.
Trazimeno ež.
Bolsenos ež.
Bračano ež.
Varano ež.
Venecijos įl.
Komakijaus lagūna
Genujos įl.
LIGŪRIJOS JŪRA
ADRIJOS JŪRA
TIRĖNŲ JŪRA
JONIJOS JŪRA
VIDURŽEMIO JŪRA
Elba
Toskanos ss.
Tremičio ss.
Poncos ss.
Iskija
Neapolio įl.
Salerno įl.
Taranto įl.
Lipario ss.
Strombolis
Filikudis
Alikudis
Salina
Liparis
Vulkanas
Skvilačės įl.
Mesinos sąs.
Egadų ss.
Dželos įl.
Pantelerija
Pelagų ss.
Linosa
Lampjonė
Lampedūza
San Pjetro s.
San Antijoko s.
Kaljario įl.
Š
ŠIAURĖS POLIARATIS
0 50 100 150 km

GAMTA
Šalies šiaurėje stūkso Alpės, o išilgai visos Italijos eina Apeninų kalnagūbris, jūros dugnu siekiantis net Siciliją. Kitados apaugę tankiais miškais, dabar Apeninai apaugę tik krūmokšniais, o jų pašlaitėse dirbama žemė.

ITALIJA

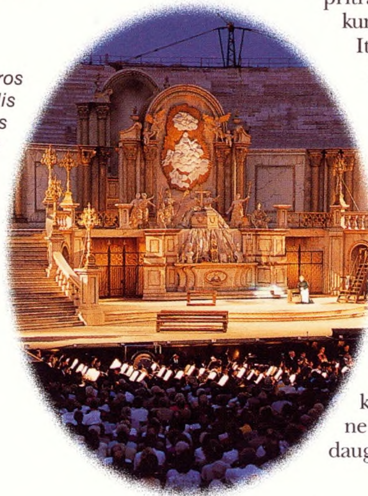

ITALIJA
Sostinė: Roma
Plotas: 301 270 km²
Gyventojų skaičius: 56 411 290
Valstybinė kalba: italų
Pagrindinė religija: krikščionių 100%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Italijos lira
Raštingumas: 97%
Gyvenimo trukmė: 77 m.
Žmonių 1 gydytojui: 210
Televizorių tūkstančiui žmonių: 420

SENOS TRADICIJOS ir turtinga istorinė praeitis paliko Italijai daugybę meno ir architektūros lobių. Nors šiandien Italija yra viena iš stipriausių industrinių pasaulio valstybių, klestinti pramoninė šiaurė labai skiriasi nuo vargingesnės pietinės dalies, kur vyrauja žemės ūkis. Ši ekonominė nelygybė turi didelės įtakos Italijos gyvenimui ir yra viena iš priežasčių, kodėl taip dažnai keičiasi vyriausybės. Dauguma italų yra katalikai.

TURIZMAS
Italijos miestuose bene daugiausia turistų lankomų vietų. Žmonės plaukia į senovės Romos griuvėsius, rūmus ir bažnyčias Florencijoje, kur XV a. prasidėjo didžiausia meno revoliucija – Renesansas. Daug turistų pritraukia ir šiaurės slidinėjimo kurortai, ežerai. Turizmas Italijos ekonomikai gyvybiškai svarbus.

Operos spektaklis Veronos arenoje

OPERA
Trys didžiausios nacionalinės aistros yra greiti automobiliai, futbolas ir opera. Tiesą sakant, opera ir gimė Italijoje, o toks dainininkas kaip Lučanas Pavarotis – savas vardas visiems pasaulio žmonėms. Italijos opera išsiskiria tuo, kad yra kasdienybės dalis, o ne turtingųjų pramoga kaip daugumoje šalių.

Vynmedžio virkščios lipa kartimis ir medžiais.

Kukurūzai ar kitos grūdinės kultūros sėjamos tarp vynuogyno ir pūdymo, palikto ganyklai.

Mažuose ūkiuose auginama viskas: vynuogės, vaisiai, daržovės ir javai.

Bulvės sodinamos vynmedžių tarpueiliuose.

Vynmedžių šaknys įsiskverbia giliai.

ŽEMĖS ŪKIS

Vyrauja smulkūs ūkiai, daugeliui jų savininkų žemdirbystė nėra pagrindinis verslas. Derlingoje šiaurės lygumoje palei Po upę tokie ūkiai gana našūs, nes augina labai įvairias kultūras, daugiausia javus, vaisius, vynuoges ir daržoves, pietuose – alyvas. Italija eksportuoja daugybę vaisių, vynų ir alyvų aliejaus.

PRAMONĖ

Buvusi žemės ūkio šalis, dabar Italija – viena iš svarbiausių pramoninių valstybių. Ji neturi didelių gamtinių išteklių, todėl didžiumą žaliavų įsiveža, o kvalifikuoti darbininkai iš jų gamina aukštos kokybės prekes, pvz., kompiuterius. Italija pralenkia kitas pasaulio šalis pramoniniu ir įpakavimo dizainu.

Šiaurės Italijoje iš karvių pieno daromas kietas ir aštrus parmezano sūris.

Mėgstamas valgis – makaronai su pomidorais ir parmezano sūriu.

Makaronai daromi įvairiausios formos.

Karštoje Neapolio apylinkių saulėje gerai dera pomidorai.

PRIE ŠEIMOS STALO
Italo gyvenimo centras – šeima: didelis, platus skirtingų kartų sambūris, paprastai gyvenantis toj pačioj vietovėj. Valgymas yra svarbi šeimos sueiga; kiekvienas kraštas turi savo valgius. Šiaurėje mėgstamus makaronus dažnai pakeičia ryžiai ar polenta – kukurūzų miltų košė. Itališka virtuvė neapsieina be alyvų aliejaus ir daržovių.

Pietų Italijos Lipario saloje šeima valgo pietų makaronus su šviežiomis daržovėmis.

Daugiau apie
ALYVMEDŽIUS: *131*
EUROPOS MIESTUS: *80*
KATALIKYBĘ: *274*
VYNDARYSTĘ: *99*

MALTA
Sostinė: Valeta
Plotas: 320 km^2
Gyventojų skaičius: 400 000
Valstybinės kalbos: maltiečių ir anglų
Pagrindinė religija: krikščionių 100%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Maltos lira
Raštingumas: 87%
Gyvenimo trukmė: 76 m.
Žmonių 1 gydytojui: 890
Televizorių tūkstančiui žmonių: 740

VATIKANAS
Sostinė: Vatikanas
Plotas: 0,44 km^2
Gyventojų skaičius: 1000
Valstybinė kalba: italų ir lotynų
Pagrindinės religijos: krikščionių 100%
Valdymas: valdo popiežius
Piniginis vienetas: Italijos lira
Daugiau duomenų nėra

SAN MARINAS
Sostinė: San Marinas
Plotas: 61 km^2
Gyventojų skaičius: 23 000
Valstybinė kalba: italų
Pagrindinė religija: krikščionių 96%, kitų 4%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Italijos lira
Daugiau duomenų nėra

Malta

DĖL PATOGIOS PADĖTIES Viduržemio jūroje per visą savo istoriją Malta priklausė visokioms valstybėms. Pagaliau septintame dešimtmetyje ji tapo nepriklausoma. Gal todėl maltiečių tokia stipri tautinė savimonė, kurios pagrindas – katalikybė ir sava kalba. Valstybę sudaro dvi didžiosios salos – Malta ir Gocas – ir mažutis Kominas.

TURIZMAS
Turizmas duoda didelę dalį šalies pajamų. Žmones traukia ramūs paplūdimiai ir užtakiai, malonus klimatas. Kitas masalas – įspūdinga architektūra, paveldėta iš praeities, kai Maltą valdė Romos ir Bizantijos imperijos, vėliau – Italija ir Britanija. Žemės Maltoje prastos, taigi pajamos iš žemdirbystės menkos ir ją nustelbė lengvoji pramonė, ypač drabužių siuvimo.

LAIVYBA
Judrus sostinės Valetos Didysis uostas rodo, kokia svarbi laivyba Maltos ekonomikai. Taip buvo per amžius, nes sala yra kelyje tarp Europos ir Afrikos. Daug laivų čia užsuka ir į remonto dokus.

Vatikanas

VATIKANAS, MAŽIAUSIA PASAULIO savarankiška valstybė, yra pačiame Romos centre. Tai Katalikų bažnyčios širdis ir popiežiaus buveinė. Kitados popiežiaus valdomos sritys ėjo per visą Italiją, dabar liko tik Vatikanas. Jo religinė svarba ir kultūros paminklai pritraukia daug turistų. Vatikanas turi savo vėliavą, himną, pašto ženklus ir monetas, taip pat laikraštį ir radijo stotį.

Didingas vaizdas iš Šv. Petro bazilikos. Šioje aikštėje susirinkusiems žmonėms popiežius skelbia savo ištarmes ir palaiminimus.

San marinas

SAN MARINAS KALNUOTOJE Italijos šiaurėje yra mažiausia Europos respublika. Taip pat viena iš seniausių, įkurta gal apie 900 m. Viduramžiais Italija buvo susiskaldžiusi į stiprius miestus valstybes – kaip Venecija ir Florencija. Šios valstybėlės pamažu įsiliejo į didesnes teritorijas, bet San Marinas išlaikė savarankiškumą. Kad ir kokia maža, respublika turi gerą futbolo komandą, kuri netgi žaidžia Pasaulio taurės čempionatuose.

TURIZMAS
Viršum San Marino iškilęs uolėtas kalnas, ant kurio stūkso pasakiška Rokos pilis. Turėdamas mažai gamtinių išteklių, San Marinas visiškai priklauso nuo klestinčio turizmo.

Daugiau apie
KATALIKYBĘ: *274*
MAŽAS EUROPOS VALSTYBES: *80–81*
POLITINES SISTEMAS: *270–271*

ŠVEICARIJA IR AUSTRIJA

ALPĖSE, EUROPOS aukščiausiuose kalnuose, yra trys valstybės: Šveicarija, Austrija ir mažiukas Lichtenšteinas. Šveicarijos ir Austrijos politines sistemas nulėmė kalnai – juose sunkus susisiekimas. Šios šalys padalytos į labai savarankiškas sritis. Neturėdamos priėjimo prie jūros ir svarbesnių gamtinių išteklių, jos turi sugyventi su kaimynėmis ir plėtoti specializuotas ūkio šakas.

KALNAI IR EŽERAI
Idiliški miestai ir miesteliai prie ramių ežerų vilioja turistus į šį pasaulio kampelį. Šiose dviejose šalyse yra didžiausi Europos ežerai ir aukščiausi kalnai.

AUSTRIJA

Insbrukas, Austrija
Sausis -3 °C
Liepa 19 °C
Sausis 54 mm
Liepa 134 mm

Ciurichas, Šveicarija
Sausis 1 °C
Liepa 20 °C
Sausis 74 mm
Liepa 136 mm

LICHTENŠTEINAS

ŽEMĖLAPYJE YRA
Ilgiausia upė: Rona (Šveicarija/Prancūzija) – 813 km *Žmlp. C9*
Aukščiausias taškas: Diufūro k. (Šveicarija/Italija) – 4634 m *Žmlp. C9*
Didžiausias ežeras: Konstancas (Šveicarija/Austrija/Vokietija) – 540 km² *Žmlp. E7*

Daug amžių siauros kalnų perėjos buvo vieninteliai keliai į kaimynines šalis.

SUSISIEKIMAS
Alpės kerta abi šias šalis ir tarsi didžiulė siena skiria šiaurinę Europos dalį nuo Viduržemio jūros kraštų. Praeityje žmonės pereidavo kalnus stačiomis perėjomis, kurias dažnai užversdavo sniegas. Dabar ištisus metus tuneliais ir aukštais tiltais važinėja automobiliai ir traukiniai. Šveicarų inžinieriai – pasaulinio garso tunelių statybos meistrai.

Snieguotose viršukalnėse, kur beveik niekas neauga, įrengtos slidininkų bazės.

Aukštesnių šlaitų kirtimuose dirbama žemė.

Pašlaitėse ganomos karvės.

Derlinguose slėniuose uždera vaisiai ir vynuogės.

ALPIŲ AUGALIJA
Įvairiame Alpių aukštyje matyti, kaip augaliją veikia klimatas. Aukštesniuose, šaltesniuose šlaituose auga atsparesni augalai. Spygliuočių šakos nusvirusios, kad galėtų nukristi sunkus sniegas. Viršum medžių juostos auga tik krūmokšniai ir smulkūs žydintys augalai.

ŠVEICARIJA

Sostinė: Bernas

Plotas: 41 290 km²

Gyventojų skaičius: 6 873 687

Valstybinės kalbos: vokiečių, prancūzų ir italų

Pagrindinės religijos: krikščionių 92%, kitų 8%

Valdymas: daugiapartinė demokratija

Piniginis vienetas: Šveicarijos frankas

Raštingumas: 99%

Gyvenimo trukmė: 78 m.

Žmonių 1 gydytojui: 630

Televizorių tūkstančiui žmonių: 400

LICHTENŠTEINAS

Sostinė: Vaducas

Plotas: 160 km²

Gyventojų skaičius: 29 868

Valstybinė kalba: vokiečių

Pagrindinės religijos: krikščionių 95%, kitų 5%

Valdymas: daugiapartinė demokratija

Piniginis vienetas: Šveicarijos frankas

Daugiau duomenų nėra

ŠVEICARIJA

ŠVEICARIJA – NEUTRALI valstybė, nuo 1815 m. nedalyvavusi jokiame Europos kare. Tai uždarų kalnų bendruomenių šalis, jos žmonės kalba keletu kalbų. Vis dėlto Šveicarija – daugeliu atžvilgių itin vieninga valstybė, sugebėjusi iš kuklių savo išteklių sukurti klestinčią ekonomiką. Dėl neutralaus statuso ir politinio stabilumo ji tapo svarbiu finansų centru.

ŽENEVA

Daugelis Šveicarijos bankų ir firmų įsikūrusios gražiojoje Ženevoje ant ežero kranto. Šiame mieste veikia daug tarptautinių organizacijų, kurias pritraukė šalies neutralus statusas ir politinis stabilumas. Tai Raudonasis Kryžius, Pasaulinė sveikatos organizacija, Jungtinių Tautų Europos skyriaus būstinė.

PRAMONĖ

Neturėdama jokių žaliavų, Šveicarija vis dėlto tapo svarbia pramonine valstybe. Kvalifikuota darbo jėga gamina brangius ir lengvus gaminius. Būdama maža, Šveicarija juos eksportuoja, todėl dauguma firmų turi po visą pasaulį išsibarsčiusius filialus.

Svarbią vietą užima vaistų gamyba.

Kasmet eksportuojama 50 mln. laikrodžių.

ŽEMĖS ŪKIS

Tokiame kalnuotame krašte žemę įdirbti nelengva, bet derlinguose slėniuose plačiai ūkininkaujama, o pietiniuose Alpių šlaituose auginami vaisiai ir vynuogės. Tradicinė ūkio šaka – pienininkystė. Vasarą kalnuose ganosi karvių, avių ir ožkų bandos, žiemai jos pargenamos į slėnius. Iš jų pieno gaminami visokie sūriai, pvz., ementalio.

LICHTENŠTEINAS

REINO SLĖNYJE įsispraudusi tarp Šveicarijos ir Austrijos, ši mažytė vokiškai kalbanti kunigaikštystė yra viena iš keleto nykštukinių Europos valstybėlių. Ji nėra visiškai nepriklausoma, nes naudojasi šveicarų valiuta, pašto ir telefono paslaugomis, Šveicarija tvarko ir jos užsienio politiką.

ŠVEICARŲ KALBOS

Šveicarijoje kalbama keturiomis kalbomis – tai daugiakalbiškiausia Europos valstybė. Vokiečių, prancūzų ir italų kalbos yra valstybinės, bet atokiuose Alpių kaimeliuose kalbama dar viena, oficialiai įteisinta retoromanų kalba.

Šveicarijos prancūzai gatvės prekyvietėje Lozanoje

Lichtenšteinas leidžia puošnius pašto ženklus, kuriuos labai vertina kolekcionieriai. Šis ženklas skirtas princo ir princesės jubiliejui.

Pašto ženklai duoda apie 10% metinių šalies pajamų.

EKONOMIKA

Šalies ūkiui labai svarbios finansinės paslaugos, investuotojus traukia liberali bankininkystė ir stabili padėtis. Daug pajamų duoda intensyvus žemės ūkis, klestinčios smulkios pramonės įmonės ir turizmas. Dėl ekonomikos įvairumo šalis tapo labai turtinga.

Daugiau apie

GEROVĘ IR SKURDĄ: *278–279*

PASLAUGŲ SFERĄ: *281*

TARPTAUTINES ORGANIZACIJAS: *272–273*

AUSTRIJA

AUSTRIJA
Sostinė: Viena
Plotas: 83 850 km²
Gyventojų skaičius: 7 812 100
Valstybinė kalba: vokiečių
Pagrindinės religijos: krikščionių 91%, musulmonų 2%, kitų 7%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Austrijos šilingas
Raštingumas: 99%
Gyvenimo trukmė: 76 m.
Žmonių 1 gydytojui: 230
Televizorių tūkstančiui žmonių: 470

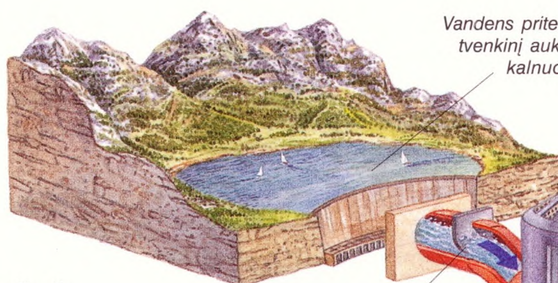
AUSTRIJA

AUSTRIJA, MAŽA kalnų respublika, kitados buvo Austrijos-Vengrijos imperijos centras. 1955 m. ji tapo nepriklausoma. Vakaruose stūkso Alpės, rytuose driekiasi derlingos lygumos. Kalnų šlaituose ganosi karvių bandos, šiaurėje gerai dera javai ir vaisiai. Dabartinė Austrija – pramoninė valstybė, didieji miestai, tokie kaip Lincas, gamina plieną, geležį, stakles ir chemikalus. 1995 m. Austrija įstojo į Europos Sąjungą.

VIENA

Viena praeityje buvo spindinti Austrijos-Vengrijos sostinė. XVIII a. gale ir XIX a. pradžioje – tai vienas iš puošniausių Europos miestų, nuostabi jo architektūra ir šiandien vilioja turistus. Kitus domina muzikos istorija: imperijos centras it magnetas traukė tokius kompozitorius kaip Bethovenas: jie tikėdavosi gauti austrų aristokratų ar net paties imperatoriaus užsakymų.

HIDROENERGIJA

Austrijoje labai maža akmens anglių, ji neturi naftos, todėl gavo ieškoti kitų energijos šaltinių. Daugybė sraunių upių ir gilūs Alpių slėniai leido tekančio vandens jėgą pažaboti elektrai gaminti. Kalnuose vanduo krenta iš aukštesniojo tvenkinio į žemesnįjį, generatorius jo energiją paverčia elektra.

Nuo stačių stogo šlaitų lengviau nušliaužia sniegas.

KALNŲ TROBELĖS

Praeityje austrų valstiečiai statėsi Alpėse medinius namukus, nes medienos buvo apstu. Dažnai tame pačiame pastate tilpdavo viskas: šienas palėpėje, gyvuliai pusrūsyje, žmonės troboje. Tokių namų dar pasitaiko kai kuriuose kaimuose, nors turizmas jau keičia kaimo veidą.

Turizmas Austrijos Alpėse

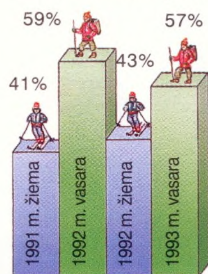

Diagrama rodo turistų srautą į Austriją žiemą ir vasarą. Žiemą slidinėjama, vasarą kopiama į kalnus.

TURIZMAS

Turizmas duoda beveik 15% šalies pajamų. Atvykėliai ne tik aplanko istorinius Austrijos miestus, bet ir slidinėja, kopia į kalnus. Šalis turi geriausias pasaulyje slidinėjimo bazes, be to, prie didžiulių ežerų Alpėse pilna mėgstamų kurortų. Nuo turistų antplūdžio kraštovaizdį stengiamasi apsaugoti įvairiomis konservavimo priemonėmis.

AUSTRIŠKA VIRTUVĖ

Šios šalies virtuvė labai mišri, atspindi tradicijas visų kraštų, įėjusių į imperiją. Pvz., garsusis Vienos pjausnys (veršienos ar kiaulienos kotletas) atėjo iš Italijos. Visame pasaulyje garsios Vienos kavinės, siūlančios visokiausių pyragaičių ir tortų.

Austrai kavą geria su pienu ar plakta grietinėle arba juodą ir stiprią.

Per priešpiečius ar pavakary žmonės geria kavą su tortu.

Riebus biskvitinis tortas su šokoladiniu kremu, aplietas karamele

Daugiau apie
ALPIŲ KALNUS: *106*
DUNOJŲ: *78*
EUROPOS SĄJUNGĄ: *81, 273*
HIDROELEKTRINES: *262*

SLOVĖNIJA IR KROATIJA

SLOVĖNIJA IR KROATIJA driekiasi nuo Alpių šiaurėje iki saulėtos Adrijos jūros pietuose. Per jas vingiuoja Sava, kertanti sostines Liublianą ir Zagrebą ir įtekanti į Dunojų. Karstinis rajonas Slovėnijos vakaruose garsus klinties uolomis ir giliais urvais. Kai kurie urvai, pvz., Postoinoje, aukšti kaip katedros. Abi šalis, praeityje valdytas Austrijos ir Vengrijos, su Europa sieja glaudūs kultūriniai saitai. Pirmojo pasaulinio karo pabaigoje Slovėnija ir Kroatija buvo įjungtos į naujai susikūrusią Jugoslaviją, bet 1991 m. paskelbė nepriklausomybę.

DUBROVNIKAS

Šį seną kroatų uostą siauromis gatvelėmis ir aukštomis gynybinėmis sienomis VII a. įkūrė romėnai. Apsuptas įtvirtinimų, Dubrovnikas išaugo į klestintį miestą, prekiaujantį su visu kraštu. Prekyba sukrauti turtai skatino menų plėtrą, nemažtančią ir šiandien. Per karą su Jugoslavija miestui padaryta žala jau likviduota.

A B C D E F G H I J K L

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

ŠIAURĖS POLIARATIS

AUSTRIJA
ALPĖS
ITALIJA
VENGRIJA
JUGOSLAVIJA
BOSNIJA IR HERCEGOVINA
SLOVĖNIJA
KROATIJA
DINARŲ KALNYNAS
DALMATIJA
ADRIJOS JŪRA

Triglavas, Kranis, Velenė, Celė, Mariboras, Ptujus, LIUBLIANA, Nova Gorica, Postoina, Koperis, Krškas, Varaždinas, Krapina, Koprivnica, ZAGREBAS, Bjelovaras, Virovitica, Karlovacas, Petrinja, Sisakas, Rijeka, Porecas, Rovinis, Pula, Ogulinas, Slavonijos Požega, Nova Gradiška, Džakovas, Vukovaras, Osijekas, Apatinas, Slavonijos Brodas, Gospičius, Zadaras, Kninas, Šibenikas, Splitas, Metkovičius, Dubrovnikas

Drava, Mūras, Sava, Kupa, Česma, Ūna, Dunojus, Krka, Krkas, Cresas, Pagas, Dugi Otokas, Vransko ež., Kornatas, Žirje, Šolta, Bračas, Hvaras, Visas, Korčula, Pelešacas, Lastovas, Mletas, Kamenjako kyš.

Š

0 25 50 75 100 125 km

SLOVĖNIJA

KROATIJA

Liubliana, Slovėnija
Sausis -1 °C
Liepa 20 °C
Sausis 88 mm
Liepa 113 mm

Dubrovnikas, Kroatija
Sausis 8 °C
Liepa 25 °C
Sausis 139 mm
Liepa 26 mm

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Drava (Slovėnija/Kroatija) – 724 km *Žmlp. F2*

Aukščiausias taškas: Triglavo k. (Slovėnija) – 2864 m *Žmlp. D2*

Didžiausias ežeras: Vranskas (Kroatija) – 33 km² *Žmlp. F7*

PIETŲ ALPĖS
Didžiąją dalį šiaurės Slovėnijos užima aukšti pietinių Alpių kalnai. Gilių slėnių šlaituose glaudžiasi miesteliai ir kaimai vingiuotomis gatvelėmis ir mediniais namais. Snieguoti kalnai, praeityje atskyrę kraštą nuo pasaulio, dabar į Slovėniją traukia turistus.

SLOVĖNIJA
Sostinė: Liubliana
Plotas: 20 250 km²
Gyventojų skaičius: 1 900 000
Valstybinė kalba: slovėnų
Pagrindinės religijos: krikščionių 98%, kitų 2%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: tolaris
Daugiau duomenų nėra

KROATIJA
Sostinė: Zagrebas
Plotas: 56 540 km²
Gyventojų skaičius: 4 600 000
Valstybinė kalba: kroatų
Pagrindinės religijos: krikščionių 89%, musulmonų 1%, kitų 10%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: kuna
Daugiau duomenų nėra

SLOVĖNIJA

SLOVĖNIJA, MAŽA ALPIŲ valstybė, yra šiaurrytiniame Adrijos jūros krante. Valdyta Austrijos, vėliau įėjusi į Jugoslavijos sudėtį, 1991 m. ji atgavo nepriklausomybę neįsivėlusi į vykstantį karą. Jos padėtis šiame Europos kampelyje strategiškai svarbi – per jos uostus Austrija pasiekia jūrą.

JOJIMAS
1580 m. dabartinėje Slovėnijoje buvo įsteigtas žirgynas, jis augino arklius Ispanų jojimo mokyklai Vienoje. Žirgynas veisė garsiuosius baltus Lipicos arklius, kurie dabar laikomi geriausiais lenktyniniais žirgais pasaulyje.

EKONOMIKA
Platūs miškai aprūpina mediena Slovėnijos lentpjūves, baldų ir popieriaus pramonę. Pastaraisiais metais pagal Vakarų Europos firmų licencijas fabrikai pradėjo gaminti automobilius, sunkvežimius, motociklus ir šaldytuvus.

SLOVĖNAI

Nors beveik tūkstantį metų juos valdė vokiškai kalbanti Austrija, slovėnai išsaugojo savo kalbą ir liaudies meną. Jam būdingi margi siuvinėjimo raštai ir originalūs galvos dangalai (kaip moterų šioje vestuvių scenoje). Dauguma žmonių gyvena miesteliuose ir kaimuose, išsibarsčiusiuose po visą šalį. Liubliana turi vos 300 000 gyventojų, taigi yra antra pagal mažumą sostinė Europoje.

Slovėnės kaimo vestuvėse

Adrijos pakrančių salas pamėgo turistai.

KROATIJA

KROATIJA PRIKLAUSĖ Vengrijai, o 1918 m. tapo Jugoslavijos provincija. Ji pirmoji paskelbė nepriklausomybę, ir iškart prasidėjo karas su Serbija. Prieš karą šalies ūkis klestėjo. Savos naudingosios iškasenos leido plėtoti pramonę, derlingos žemės duodavo gerą derlių. Karas nusiaubė valstybę, bet palengva ekonomika atsigauna.

TURIZMAS

Ilgas pajūris su ramiais paplūdimiais, šimtai salų salelių ir vaizdingas Dinarų kalnynas jau daug metų traukia turistus į Kroatiją. 1990 m. ją aplankė 4,6 mln. žmonių, t. y. tiek pat kiek šalyje gyventojų. Po karo vėl grįžta užsienio turistai, ypač italai, vokiečiai ir slovėnai.

Linai raunami, kai pagelsta stiebeliai.

Lino pluoštas gaunamas stiebelius karšiant ir brukant.

ŽEMĖS GĖRYBĖS
Derlinguose šiaurės upių slėniuose puikiai dera slyvos, abrikosai ir vynuogės. Auginami ir linai – dėl pluošto, iš kurio audžiama drobė, ir dėl sėklų, iš kurių spaudžiamas aliejus.

Daugiau apie
JUGOSLAVIJOS SUIRIMĄ: *81, 124*
MEDŽIO PRAMONĘ: *26*
NAFTĄ IR AKMENS ANGLIS: *96, 152, 162*

BALTARUSIJA IR BALTIJOS ŠALYS

ŠIOS KETURIOS ŠALYS šiaurvakariniame buvusios SSRS masyvo kampe šiuo metu nepriklausomos. Estija, Latvija ir Lietuva prieina prie šaltos Baltijos jūros. Baltarusija – žemyninė šalis. Visos jos yra kalvų ir žemumų kraštai su daugybe ežerų ir pelkių, klimatas vėsus ir drėgnas. Šioje retai apgyventoje teritorijoje mažai tėra naudingųjų iškasenų. Gyventojai priklauso daugeliui skirtingų kultūrų; šias šalis per amžius niokojo svetimšalių antpuoliai ir sukilimai.

Talinas, Estija

Sausis -7 °C
Liepa 16 °C

Sausis 39 mm
Liepa 68 mm

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė:
Vakarų Dvina (Rusija/Baltarusija/Ukraina) – 1018 km *Žmlp. J8*

Aukščiausias taškas:
Gaizinkalnis (Latvija) – 312 m *Žmlp. H6*

Didžiausias ežeras:
Peipus (Estija) – 3629 km² *Žmlp. I4*

ESTIJA

LATVIJA

BALTARUSIJA

0 50 100 150 km

RUSIJA

LIETUVA

Vilnius, Lietuva

Sausis -8 °C
Liepa 18 °C

Sausis 30 mm
Liepa 51 mm

ŽEMĖS ŪKIS IR ŽVEJYBA

Gerų žemių stygius, vėsus ir drėgnas klimatas riboja šiame regione auginamų kultūrų skaičių. Vyrauja javai, bulvės ir cukriniai runkeliai. Drėgnose ganyklose ganomi gyvuliai. Baltijos šalyse svarbi žvejyba.

Tankiuose miškuose veisiasi pelėdos, naktį jos atskrenda į kaimus medžioti.

NEPRIKLAUSOMYBĖ

Trijų Baltijos šalių kova dėl nepriklausomybės daug prisidėjo prie SSRS suirimo 1991 m. Vieną dieną protestuodami šių šalių gyventojai susikibo rankomis išilgai visos savo teritorijos – tai buvo garsusis Baltijos kelias. Dabar baltijiečiai stengiasi glaudžiau bendradarbiauti su kaimynais, ypač Suomija ir Lenkija.

BALTARUSIJA
Sostinė: Minskas
Plotas: 207 600 km²
Gyventojų skaičius: 10 199 709
Valstybinė kalba: baltarusių
Pagrindinės religijos: stačiatikių 68%, kitų 32%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Baltarusijos rublis
Raštingumas: 98%
Gyvenimo trukmė: 71 m.
Žmonių 1 gydytojui: 250
Televizorių tūkstančiui žmonių: 27

BALTARUSIJA

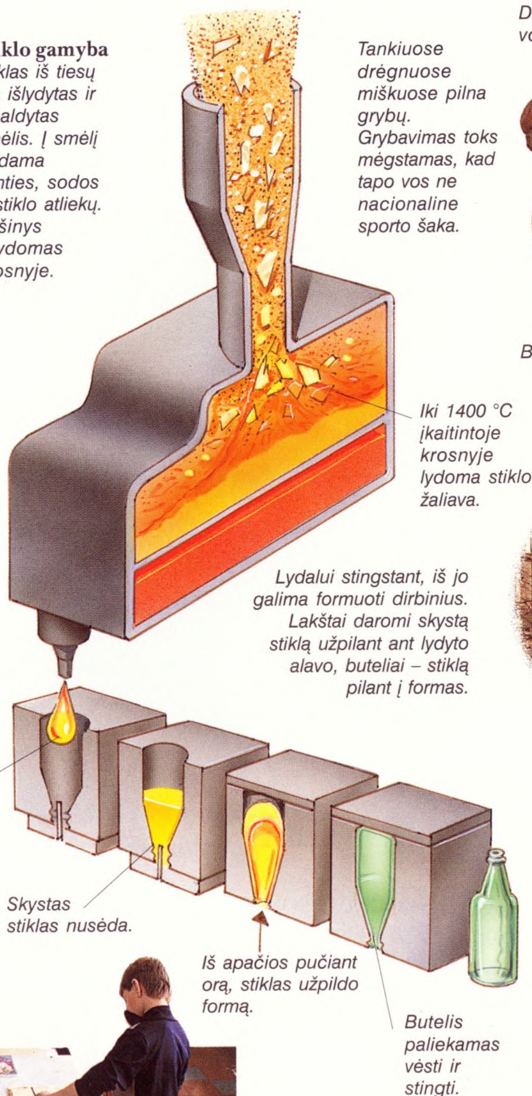
ŠI NETURTINGA ŽEMĖS ŪKIO valstybė retai apgyventa ir turi nedaug gamtinių išteklių. Tačiau nuo septinto dešimtmečio gyvenimas smarkiai pagerėjo, nes pradėta plėtoti pramonę ir gyvenamųjų namų statybą. 1986 m. sprogus Černobylio atominės elektrinės reaktoriui, pablogėjo visos šalies gyventojų sveikata. 1991 m., suirus SSRS, baigėsi du šimtmečius trukęs Rusijos viešpatavimas ir Baltarusija tapo nepriklausoma respublika.

PRIPETĖS PELKĖS
Didžiulius pietų Baltarusijos plotus užima Pripetės baseino pelkės – didžiausias Europos pelkynas. Jo miškuose auga pušys, alksniai, epušės, ąžuolai, jais aprūpinama auganti medžio apdirbimo pramonė. Miškuose ir pelkėse veisiasi briedžiai, lūšys, šernai, iš paukščių – tetervinai.

Tankiuose drėgnuose miškuose pilna grybų. Grybavimas toks mėgstamas, kad tapo vos ne nacionaline sporto šaka.

VIRTUVĖ
Mėgstami grybai ir bulvės, virtos ir keptos, valgomos net tris kartus per dieną. Grybais su grietine pagardinama mėsa: kepta triušiena ar kiauliena. Grybai valgomi ne tik švieži, bet ir džiovinti, sūdyti ar marinuoti.

Stiklo gamyba
Stiklas iš tiesų yra išlydytas ir atšaldytas smėlis. Į smėlį dedama klinties, sodos ir stiklo atliekų. Mišinys išlydomas krosnyje.

PRAMONĖ

Baltarusijoje svarbi sunkioji pramonė (pvz., naftos perdirbimas ir mašinų gamyba). SSRS laikais šioje respublikoje buvo statomi fabrikai Rusijos ir Ukrainos žaliavoms perdirbti. Neseniai rasta naftos, akmens druskos ir įvairaus smėlio, iš kurio daromas labai kokybiškas stiklas.

MINSKAS

Šalies viduryje įsikūrusios sostinės likimas buvo permainingas. Per Antrąjį pasaulinį karą subombarduotas miestas taikos metais išaugo į administracijos, mokslo, švietimo, kultūros ir ryšių centrą. Augant pramonei, Minskas sparčiai plečiasi. Jame yra ir Nepriklausomų valstybių sandraugos būstinė.

ŠVIETIMAS
Sovietiniais metais Baltarusijoje buvo pasiektas visuotinis raštingumas, vaikai nuo 7 iki 17 metų galėjo nemokamai mokytis. Tokia švietimo politika buvo palanki kultūros plėtrai.

Daugiau apie
BUVUSIĄ SSRS: *134*
EUROPOS MIESTUS: *80*
NAFTĄ: *135, 152, 281*
ŠVIETIMĄ: *277*

ESTIJA

Sostinė: Talinas	
Plotas: 42 125 km²	
Gyventojų skaičius: 1 118 829	
Valstybinė kalba: estų	
Pagrindinė religija: krikščionių 100%	
Valdymas: daugiapartinė demokratija	
Piniginis vienetas: krona	
Raštingumas: 99%	
Gyvenimo trukmė: 71 m.	
Žmonių 1 gydytojui: 210	
Televizorių tūkstančiui žmonių: nėra duomenų	

LATVIJA

Sostinė: Ryga	
Plotas: 64 589 km²	
Gyventojų skaičius: 2 666 567	
Valstybinė kalba: latvių	
Pagrindinė religija: krikščionių 100%	
Valdymas: daugiapartinė demokratija	
Piniginis vienetas: latas	
Raštingumas: 99%	
Gyvenimo trukmė: 71 m.	
Žmonių 1 gydytojui: 210	
Televizorių tūkstančiui žmonių: nėra duomenų	

LIETUVA

Sostinė: Vilnius	
Plotas: 65 200 km²	
Gyventojų skaičius: 3 689 779	
Valstybinė kalba: lietuvių	
Pagrindinė religija: krikščionių 100%	
Valdymas: daugiapartinė demokratija	
Piniginis vienetas: litas	
Raštingumas: 98%	
Gyvenimo trukmė: 73 m.	
Žmonių 1 gydytojui: 220	
Televizorių tūkstančiui žmonių: nėra duomenų	

ESTIJA

ESTIJA, MIŠKŲ, KALVŲ ir ežerų kraštas, yra mažiausia iš Baltijos valstybių. Buvusi žemės ūkio šalis, prijungta prie SSRS, tapo pramoniniu, miestišku kraštu. Dabar joje gaminama mediena, laivai ir maisto produktai. 1991 m. atgavus nepriklausomybę, kilo įtampa tarp estų ir trečdalį gyventojų sudarančių rusų.

TALINAS
Maždaug trečdalis Estijos žmonių gyvena Taline arba jo apylinkėse. Turistai pamėgo siauras viduramžiškas jo senamiesčio gatveles.

LATVIJA

LATVIJA, ĮSITERPUSI tarp Estijos ir Lietuvos, turi ilgą pajūrį ir tris didelius uostus, todėl joje patogu plėtoti prekybą. Drėgnas ir vėsus klimatas palankus pieno ir mėsos gyvulininkystei. 1991 m. atgavusi nepriklausomybę, Latvija sutelkė dėmesį į žemės ūkį, žvejybą ir medžio apdirbimą. Sovietų valdžios metais šias ūkio šakas buvo nustelbusi sunkioji pramonė.

RYGA
Ryga, nuo pat viduramžių svarbus prekybos uostas, turbūt gyviausia sostinė Baltijos šalyse. Latvija istoriškai susijusi su Vokietija, ir Rygoje tai akivaizdu kiekviename žingsnyje: iš architektūros, madų ir daugybės vokiečių turistų.

LIETUVA

LIETUVA DAUG KUO skiriasi nuo savo Baltijos kaimynių. Visų pirma jos gyventojų daugumą sudaro lietuviai, o Latvijoje ir Estijoje daug rusų. Antra, šalies gyvenimas sutelktas krašto gilumoje, toliau nuo jūros. Trečia, Lietuvoje derlingos žemės, todėl čia gyvybiškai svarbus žemės ūkis.

Iš gludinto ir svidinto gintaro daromi papuošalai.

Stingstančiuose sakuose įklimpo vabzdys, dabar jį matom gintaro gabale.

GINTARAS
Lietuva garsėja gintaru. Jį čia užpustė smėlis prieš 50 mln. metų. Gintaras – tai sustingę medžių sakai, išlikę visokio dydžio ir formos gabalais. Gintaro esti rudo ir nepermatomo, bet labiausiai mėgstamas geltonas ir aukso spalvos. Jame pasitaiko vabzdžių ar augalų liekanų.

LIAUDIES TRADICIJOS
Baltijos šalių žmonės brangina savo istorinį paveldą: dainas, šokius ir tautodailę. Puoselėdami liaudies tradicijas, baltijiečiai išlaikė tautinį savitumą rusų okupacijos metais. Šiuo metu kiekvienoje iš trijų šalių kasmet vyksta folkloro šventės.

Daugiau apie
BUVUSIĄ SSRS: *134*
EUROPOS MIESTUS: *80*
LAIVŲ STATYBĄ: *183*
LIAUDIES TRADICIJAS: *116, 118*

VIDURIO EUROPA

EUROPOS VIDURĮ sudaro keturios šalys: Lenkija, Čekija, Slovakija ir Vengrija. Šis regionas yra Europos lygumoje, todėl tai daugiausia žemumų kraštas, tik pietuose esama neaukštų kalnų. Vidurio Europos šalių sienos daug kartų keitėsi, mat lygus reljefas palankus užpuolikams, be to, jas supo keturios galingos imperijos: Rusija, Austrija-Vengrija, Prūsija ir osmanų Turkija. Po Antrojo pasaulinio karo Vidurio Europa pakliuvo SSRS įtakos zonon, ir jos šalys tapo visiškai nepriklausomos tik devinto dešimtmečio gale.

KATALIKYBĖ
Vidurio Europoje, kur pagrindinė religija yra katalikų, įprasta minėti šventųjų dienas ir švęsti daugybę kitų religinių švenčių. Šis regionas priėmė katalikybę maždaug prieš tūkstantį metų. Ne kartą užkariauti, šių šalių žmonės karštai puoselėja savo tautinį tapatumą, kuriam svarbus ir katalikų tikėjimas.

Kasmet tūkstančiai žmonių aplanko Čenstochovos Dievo Motiną, didžiausią Lenkijos šventenybę.

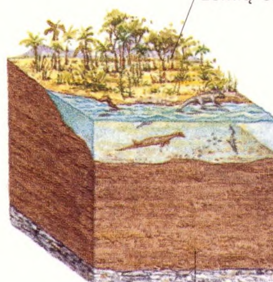
Vengrų muzikantas tautiniais rūbais

LIAUDIES MUZIKA
Vestuvės, derliaus šventės, Kalėdos ir kitos šeimos ar religinės šventės švenčiamos su muzika, dainomis ir šokiais. Kiekviename krašte vis kitokie papročiai, bet tradicijos ypač stiprios kaime. Pvz., Lenkijoje dauguma liaudiškos muzikos atlikėjų yra mėgėjai, grojantys po sunkios darbo dienos. Slovakų liaudies muzikos tradicijos išsilaikiusios tik kalnų kaimeliuose ir neatskiriamos nuo spalvingų tautinių rūbų.

DUNOJUS

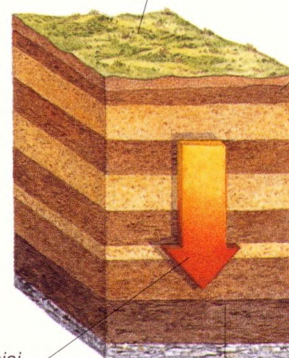
Ši didelė upė Slovakiją ir Vengriją vakaruose jungia su Vokietija ir Reinu, o pietvakariuose – su Juodąja jūra. Praeityje Dunojus Vidurio Europos šalims buvo gyvybiškai svarbus, tačiau visiškai sumažėjus prekybai su buvusiomis SSRS respublikomis upių transportas prarado savo vaidmenį. Bet Dunojaus vanduo yra svarbus hidroenergijos šaltinis – Gabčikovo hidroelektrinė dabar gamina 15% Slovakijai reikalingos elektros.

Kaip susidaro akmens anglys

Prieš milijonus metų pelkėse nudžiūvusius augalus padengė žemių sluoksnis.

Apatinės uolienos

Palengva spaudžiamos augalų liekanos virto durpėmis.

Per amžius susigulėjo durpių ir uolienų nuosėdų sluoksniai.

Sluoksniai spaudžia vienas kitą.

Suslėgtos durpės virsta lignitu.

Lignitas, arba rusvosios anglys

Ilgainiui rusvosios anglys virsta kietesnėmis, juodosiomis.

Iš burokėlių verdami tiršti barščiai.

Labai mėgstami kopūstainiai ir rauginti kopūstai.

Bulvės valgomos beveik su viskuo.

Daugiausia valgoma mėsos, pvz., sūdytos kiaulienos šoninės.

SOTUS VALGIS
Šiaurinėje Vidurio Europos dalyje vasaros šiltos, bet žiemos labai šaltos. Dėl žemos temperatūros čia valgomas sotus, kaloringas maistas. Juntama austrų, vokiečių ir rusų įtaka, mėgstama virtiniai, bulvių ir mėsos patiekalai, sriubos. Pietuose tradicijos egzotiškesnės – vengrai turi aštrų guliašą, garsųjį jautienos troškinį.

LIGNITAS

Vidurio Europoje pagrindinis kuras yra lignitas, arba rusvosios anglys. Jomis kūrenamos šiluminės elektrinės. Bet lignitas turi daug sieros, todėl dūmams susijungus su drėgmės lašeliais susidaro silpna sieros rūgštis – „rūgštusis lietus". Jis graužia pastatus ir naikina augaliją. Šiame regione oro taršą dar didina išmetamosios dujos. Nors automobilių palyginti nėra daug, jie dažnai seni, prastais varikliais.

LENKIJA

ČEKIJA

SLOVAKIJA

VENGRIJA

Varšuva, Lenkija
Sausis -3 °C
Liepa 19,5 °C
Sausis 27 mm
Liepa 96 mm

0 50 100 150 km

Brno, Čekija
Sausis -2 °C
Liepa 19,5 °C
Sausis 30 mm
Liepa 80 mm

Debrecenas, Vengrija
Sausis -3 °C
Liepa 21 °C
Sausis 34 mm
Liepa 56 mm

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Vysla (Lenkija) – 1091 km *Žmlp. H2*

Aukščiausias taškas: Gerlachovkos k. (Slovakija) – 2655 m *Žmlp. I8*

Didžiausias ežeras: Balatonas (Vengrija) – 598 km² *Žmlp. G11*

MIŠKŲ GYVŪNAI
Šiaurinėje Europos dalyje didžiausias miškas yra Belovežo nacionalinis parkas Lenkijoje. Jame veisiasi briedžiai, elniai, vilkai ir meškos, šie žvėrys saugomi. Įgyvendinamos specialios gyvūnų veisimo programos, ir šiuo metu Europoje tik Belovežo girioje laisvai gyvena stumbrai.

Stumbrė su stumbriuku Belovežo girioje

MIŠKAI
Miškai užima ketvirtadalį Vidurio Europos. Kai kur jie tūkstančių metų senumo. Lenkijoje netoli Poznanės auga šimtamečiai ąžuolai. Rūgštieji lietūs pakenkė viso regiono medžiams, bet Lenkijoje labiausiai – pusei visų medžių.

Sengirė Belovežo nacionaliniame parke

LENKIJA
Sostinė: Varšuva
Plotas: 312 680 km²
Gyventojų skaičius: 38 500 000
Valstybinė kalba: lenkų
Pagrindinės religijos: krikščionių 95%, kitų 5%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: zlotas
Raštingumas: 99%
Gyvenimo trukmė: 72 m.
Žmonių 1 gydytojui: 490
Televizorių tūkstančiui žmonių: 300

LENKIJA

LENKIJA – TAI RETI KAIMAI ir didingi viduramžių miestai. Ši lygumų šalis didesnė negu kitos trys Vidurio Europos valstybės kartu paimtos. Kitados joje gyveno visokių tautybių žmonės, tačiau dėl karo padarinių, migracijos ir 1945 m. sienų pasikeitimo dabar gyventojų daugumą sudaro katalikai lenkai. Devintame dešimtmetyje Lenkija išsivadavo iš SSRS kontrolės ir žengė sunkiu keliu į demokratiškesnę visuomenę.

POLITIKA

Šalį nuo komunizmo atitraukė profesinių sąjungų vadovas Lechas Valensa. 1990 m. jis tapo demokratinės Lenkijos prezidentu. Dešimt metų prieš tai Gdansko Lenino laivų statyklos darbininkai streikavo dėl sunkaus gyvenimo valdant komunistams, ir Valensos vadovaujama „Solidarumo" profesinė sąjunga tapo jų nepasitenkinimo ruporu. Tačiau su demokratinėmis permainomis prasidėjo ir politinis nestabilumas.

Plieno liejykla Katovicuose

SUNKIOJI PRAMONĖ
SSRS valdoma Lenkija buvo pajungta plačiai centralizuotai ekonomikai. Pvz., laivais į Lenkiją būdavo gabenama geležis, iš jos ten daromi, tarkim, traktoriai eksportui į kitus SSRS rajonus. Bet nugalėjus demokratijai šalis veržiasi į laisvąją rinką, stengdamasi privatizuoti didžiulius pasenusius sovietinio stiliaus fabrikus.

Lenkijos eksportas 1993 m.

Mašinos: 26%
Maistas: 18%
Metalai: 15%
Tekstilė: 8%
Kuras: 10%
Chemikalai: 10%
Kitkas: 13%

Pagrindinės eksporto prekės yra automobiliai, pramonės ir žemės ūkio mašinos, bulvės ir kitos daržovės. Be to, Lenkija išveža daug akmens anglių ir metalų.

Mediniai Velykų margučiai

Tradiciškai raižyta medinė dėžutė

TRADICIJŲ JĖGA
Sovietinio režimo metais ši smulkių valstiečių tauta žūtbūtinai laikėsi savo tradicijų, todėl, ne taip kaip kitose komunistinėse šalyse, privatūs ūkeliai nesusiliejo su dideliais valstybiniais ūkiais. Šiuo metu kai kur žemė tebedirbama arkliais. Klesti ir tautodailė bei amatai. Namų rakandai dažnai puošiami drožiniais ir siuviniais, spalvingai dažomi baldai.

ŽEMĖS ŪKIS
Maždaug trečdalis darbo jėgos užimta žemės ūkyje. Pagrindinės kultūros – bulvės, cukriniai runkeliai, javai, svarbi ir gyvulininkystė. Kai kurie specializuoti ūkiai augina prekines kultūras, bet dauguma ūkininkauja savo poreikiams ir šį tą parduoda. Taip yra todėl, kad vyrauja smulkūs privatūs ūkeliai, dažnai priklausantys seniems arba kitą darbą turintiems žmonėms.

VIDURAMŽIŲ KROKUVA

Puiki viduramžių architektūra Krokuvoje primena, kad XV–XVI a. Lenkija buvo didelė ir stipri valstybė; paskui ją pasidalijo kitos šalys. Lenkija turi daug senų bažnyčių, rūmų ir valstybinių pastatų, kurie vieni iš gražiausių Europoje. Daugelis buvo sugriauti per Antrąjį pasaulinį karą, bet Krokuva palyginti nenukentėjo. Deja, šis miestas vienas labiausiai užterštų Europoje – visų pirma dėl Nova Hutos plieno liejyklos.

Pagrindinė Krokuvos aikštė

Daugiau apie
KATALIKYBĘ: *274*
POLITINES SISTEMAS: *270–271*
SSRS: *136*
TARŠĄ: *114*

ČEKIJA

ČEKIJA, LABIAUSIAI industrializuota Vidurio Europos šalis, turi modernų ūkį, joje aukštas pragyvenimo lygis. 1918–1993 m. ji buvo Čekoslovakijos dalis. Nuo 1948 m. Čekoslovakiją kontroliavo SSRS; po 1990 m. referendumo ji taikiai skilo į Čekiją ir Slovakiją. Didelę respublikos dalį užima kalnuota plynaukštė, joje gyvenantys žmonės išlaikė ryškų tautinį savitumą.

ČEKIJA

Sostinė:	Praha
Plotas:	78 370 km²
Gyventojų skaičius:	10 302 215
Valstybinė kalba:	čekų
Pagrindinės religijos:	krikščionių 72%, kitų 28%
Valdymas:	daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas:	Čekijos krona
Raštingumas:	99%
Gyvenimo trukmė:	71 m.
Žmonių 1 gydytojui:	310
Televizorių tūkstančiui žmonių:	470

Tiltai per Vltavą Prahoje

PRAHA
Šiame senoviniame mieste, vienoje gražiausių Europos sostinių, šalia istorinio centro išaugo milžiniškas prekybos centras. Ir pramogauti, ir verslo reikalais į Prahą atvyksta vis daugiau žmonių. Tačiau, kaip ir kitur Vidurio Europoje, pramonė čia smarkiai teršia orą.

Daugiausia auginama kviečių, rugių, miežių, apynių ir rapsų.

ŽEMĖS ŪKIS

Priešingai negu Lenkijoje, didžioji dalis dirbamos žemės priklauso valstybei ar kooperatyvams. Bet, panašiai kaip Lenkijoje, pereinant į kapitalizmą ūkininkams sunku konkuruoti „laisvojoje rinkoje". Čekų ūkiai labai našūs, derlingumas didžiausias Vidurio Europoje. Kaip ir kaimynės, Čekija specializuojasi mėsos ir pieno gyvulininkystėje, todėl didelė dalis grūdų suvartojama pašarams.

Aludarystė Čekijoje

Salyklas (daiginti miežiai) pilamas į malūną.

Kaitinant miežių krakmolas virsta cukrumi.

Dėl skonio dedama džiovintų apynių.

Mielės cukrų paverčia alkoholiu.

Mišinys su apyniais verdamas 1–2 val.

Alus rauginamas induose apie savaitę.

Alus supilstomas į butelius ar statinaites.

„Budweiser" alus – garsi eksporto prekė.

TEATRAS
Simboliška, kad Vaclavas Havelas, pirmasis Čekijos prezidentas, yra ir dramaturgas, nes šioje šalyje teatro tradicija siekia net XIII a. Teatras daro įtaką ir kitoms meno šakoms, ypač muzikai, literatūrai ir kinui.

Kompozitoriaus Smetanos vardu pavadinta koncertų salė Prahoje.

Puošnūs stiklo dirbiniai.

BOHEMIJOS STIKLAS
Nuo amžių istorinėje Bohemijos srityje iš smulkučio smėlio gaminamas stiklas. Viduramžių amatininkai garsėjo įstabiais vitražais. Šiandien Bohemijos stiklo dirbiniai vertinami dėl kokybės ir dailumo.

PRAMONĖ

Žymiausias šios pramoninės šalies produktas – alus. Šimtmečių senumo aludarystės tradicijos sukūrė tokias garsias alaus markes kaip „Pilsner" (daromą Pilzene nuo 1925 m.) ir „Budweiser". Apskritai pramonė šioje šalyje turi seną istoriją. Jau XIII a. kalnuose pradėta kasti naudingąsias iškasenas, kasyboje ir dabar dirba labai daug žmonių. Gamyboje svarbią vietą užima automobiliai, sprogmenys, plastmasės ir tekstilė.

Daugiau apie

NAUJAS EUROPOS ŠALIS: *81*
POLITINES SISTEMAS: *270–271*
STIKLO GAMYBĄ: *112*
TARŠĄ: *114*

SLOVAKIJA
Sostinė: Bratislava
Plotas: 49 500 km²
Gyventojų skaičius: 5 274 335
Valstybinė kalba: slovakų
Pagrindinės religijos: krikščionių 72%, kitų 28%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Slovakijos krona
Raštingumas: 99%
Gyvenimo trukmė: 71 m.
Žmonių 1 gydytojui: 310
Televizorių tūkstančiui žmonių: 300

SLOVAKIJA

BUVUSI RYTINĖ Čekoslovakijos dalis, ši graži šalis kur kas mažiau industrializuota už savo pramoninę kaimynę. 1990 m. Čekoslovakijai ištrūkus iš SSRS kontrolės, slovakai pasijuto stelbiami turtingesnių čekų ir, ėmę reikalauti nepriklausomybės, ją gavo 1993 m. Atsiskyrimas Slovakijos ekonomikai buvo didelis smūgis, nes ji priklausė nuo Čekijos finansų ir išteklių. Kalnuotosios Slovakijos gyventojai išsisklaidę po slėnius, šalis neturi geografinio centro. Dauguma kalba slovakiškai, bet užkampiuose šnekama įvairiomis tarmėmis.

BRATISLAVA

Šis miestas – viena iš jauniausių pasaulio sostinių: ja tapo 1993 m., susikūrus naujai valstybei. Šie buvę arkivyskupo rūmai tapo parlamento būstine. Bratislava, vienintelis Slovakijos didmiestis, istoriškai labiau susijęs su Vengrija negu su pačia Slovakija. Turėdamas gerą susisiekimą ir šiuolaikinę pramonę, miestas ima traukti užsienio investuotojus.

Ūkio žemėlapis

Moterys tautiniais rūbais

FOLKLORO ŠVENTĖS
Slovakai mėgsta švęsti su liaudiška muzika, šokiais ir pasipuošę tautiniais rūbais. Liaudies tradicijos gyvos, jos skiriasi nuo čekų. Čekai savo šaknų ieško šiauriau, slovakai žvelgia į pietus, į Vengriją ir Rusiją. Keista, bet komunistinė valdžia skatino tautinį krašto savitumą.

PRAMONĖ
Dabar trečdalis žmonių dirba pramonėje, mat Slovakija nori įsiterpti tarp pramoninių valstybių. Tai nelengva, nes sunku privatizuoti didžiules gamyklas – komunistinį palikimą. Kasyba ir metalo gamyba turi senas tradicijas: Banska Štiavnicos kasyklose 1657 m. pirmąkart Europoje buvo panaudotas parakas. Šalies rytai apaugę miškais, todėl svarbi medžio apdirbimo ir popieriaus pramonė.

KAIMO GYVENIMAS

Tai kalnų kaimų ir miestelių šalis. Ūkiai arba mažyčiai, šeimyniniai, arba dideli valstybiniai bei kooperatiniai. Kaip ir Čekijoje, auginama daugiausia bulvės, cukriniai runkeliai ir javai, taip pat gyvuliai. Slovakija nuo seno – žemės ūkio šalis, bet dabar juo verčiasi tik maža dalis gyventojų. Smarkiai auga pramonė, ir žmonės keliasi į miestus.

Tradicinės slovakų kaimo trobos

Oravos pilis saugojo prekybos su Lenkija kelią.

NATŪRALUS KRAŠTOVAIZDIS
Slovakijos kraštovaizdžio grožis, jei tik jo niekas nesugadins, ims traukti būrius turistų. Tai ir įspūdingi kalnai, ir pilys ant stačių uolų, įtvirtinti miestai ir mineralinio vandens šaltiniai. Dedama daug pastangų turizmui plėtoti, o kol kas svečiams sąlygos nekokios.

Daugiau apie
BULVES: *112*
JAVUS: *34, 122, 162*
NAUJAS EUROPOS ŠALIS: *81*
SSRS: *136*

VENGRIJA

VENGRIJA
Sostinė: Budapeštas
Plotas: 93 030 km²
Gyventojų skaičius: 10 374 823
Valstybinė kalba: vengrų
Pagrindinės religijos: krikščionių 93%, kitų 7%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: forintas
Raštingumas: 99%
Gyvenimo trukmė: 70 m.
Žmonių 1 gydytojui: 340
Televizorių tūkstančiui žmonių: 410

ŠIOS ŠALIES DIDŽIĄJĄ dalį užima derlinga lyguma, o vakaruose ir šiaurėje eina kalnai. Vengrijoje, piečiausioje Vidurio Europos valstybėje, gyvena įvairių tautų žmonės: vokiečiai, slovakai, serbai, kroatai, rumunai ir čigonai. Dauguma vengrų kilę iš karingų klajoklių madjarų. Po Antrojo pasaulinio karo, 1956 m. žiauriai numalšinusi sukilimą, SSRS įvedė komunistinį režimą. Dabar valdo demokratinė vyriausybė.

KARŠTIEJI ŠALTINIAI
Senosios Budapešto turkiškos pirties architektūra atspindi tuos laikus, kai šalis įėjo į Osmanų imperiją. Vengrijoje trykšta šimtai karštųjų šaltinių, prie jų įrengtos pirtys ir gydyklos. Tų šaltinių vandeniu žmonės gydosi nuo seniausių laikų.

Gėlininkystės kooperatyve skinamos gėlės.

ŽEMĖS ŪKIS
Šioje derlingoje žemėje vasaros karštos, o žiemos trumpos ir švelnios, todėl auginama viskas: javai, saulėgrąžos, vaisiai ir daržovės, alyvmedžiai, figmedžiai ir vynuogės. Klesti vyndarystė. Bet vis dėlto pereiti į kapitalizmą nėra lengva.

Paprikų dedama į visokius valgius; Vengrija užaugina apie 40% šių pasaulio daržovių.

Aitriosios paprikos

Seniau guliašas buvo piemenų valgis.

Prie žuvies ir guliašo tinka pomidorų padažas su saldžiosiomis paprikomis, svogūnais ir grietine.

VIRTUVĖ
Iš daugelio nacionalinių valgių garsiausias guliašas, jautienos ir daržovių troškinys, panašus į tirštą sriubą. Aštrumą jam suteikia aitriosios paprikos. Dar mėgstami šie pikantiški patiekalai: karpis su aitriųjų paprikų padažu, pyragėliai su paštetu, kepta mėsa su kimštomis saldžiosiomis paprikomis.

Anoj pusėj Dunojaus matote parlamento rūmus.

BUDAPEŠTAS

Plaukiant Dunojumi matyti, kad Budapeštas susideda lyg iš dviejų miestų: vienam krante Buda, senoji karališkoji sostinė, kurioje pilna istorinių paminklų, o kitam krante Peštas – šiuolaikinis verslo ir politikos centras, kur stovi vyriausybiniai pastatai.

Budapeštas – labiausiai turistų lankoma Vidurio Europos sostinė, tad du trečdaliai užsienio investicijų tenka jai.

PRAMONĖ

Vengrija gamina metalus, chemikalus, automobilius, tekstilę ir elektros prekes. 1990 m. nugalėjus demokratijai, šalis turi konkuruoti pasaulio rinkoje. Daug firmų privatizuota, kai kurios ūkio šakos merdi. Tačiau Vengrijos darbo jėga labai kvalifikuota, ypač tiksliųjų mokslų ir inžinerijos srityse, todėl vienam žmogui tenka daugiausia užsienio investicijų visoje Vidurio Europoje.

Užsienio kino studijas į Vengriją traukia klimatas, gamta ir pigus kvalifikuotas darbas.

Daugiau apie
EUROPOS LYGUMĄ: *79*
JAVUS: *34, 122, 162*
POLITINES SISTEMAS: *270–271*
VYNDARYSTĘ: *99*

UKRAINA, MOLDOVA IR KAUKAZO RESPUBLIKOS

RYTŲ EUROPOJE driekiasi Ukrainos ir Moldovos stepės. Dar toliau į rytus, apsuptos Kaukazo kalnų, tarp Juodosios ir Kaspijos jūrų yra trys respublikos: Gruzija, Armėnija ir Azerbaidžanas. Nuo XVII a. regioną valdė Rusija, šiame amžiuje jis tapo SSRS dalimi, nepriklausomybę jo šalys atgavo tik šiame dešimtmetyje. Čia derlingos žemės ir didžiuliai gamtiniai ištekliai, tad rajonas buvo vienas iš turtingiausių buvusioje SSRS. Kalnai jį užstoja nuo Rusijos žiemos šalčių; dėl šilto klimato suklestėjo turizmas, ypač Juodosios jūros pakrantėje.

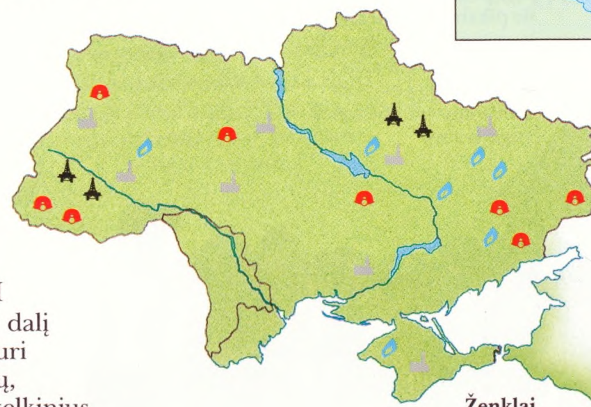
Kijevas, Ukraina
Sausis -7 °C
Liepa 20 °C
Sausis 58 mm
Liepa 91 mm

Įvairių tautybių vaikai azerbaidžaniškose vestuvėse.

GYVENTOJAI
Ukrainos ir Moldovos gyventojai daugiausia europiečiai ir slavai, o Kaukazo respublikose esama net per 50 etninių grupių. Komunistinis režimas stengėsi ištrinti tautinius skirtumus primesdamas rusų kalbą ir užgniauždamas vietines kultūras. Tačiau šio regiono tautos turi seną ir garbingą istoriją, jos atkakliai gynė savo kalbą ir kultūrą.

Ženklai
Akmens anglys
Gamtinės dujos
Elektrinės
Naftos telkiniai

Akmens anglių kasykla Donecke, Ukrainos Donbaso rajone

GAMTOS IŠTEKLIAI

Regionas gamina didelę dalį pasaulio energijos, nes turi didžiulius akmens anglių, gamtinių dujų ir naftos telkinius. 1990 m. SSRS ketvirtadalį sunaudojamos energijos gavo iš šio rajono. Be Donbaso anglių Ukrainoje, Kaspijos naftos ir gamtinių dujų Azerbaidžane, regione veikia atominės jėgainės, hidroelektrinės ir vėjo generatoriai. Iškasama daug rūdų: geležies, mangano, švino, cinko, vario ir urano.

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Dnepras (Rusija/Baltarusija/Ukraina) – 2285 km *Žmlp. G5*

Aukščiausias taškas: Šcharos k. (Gruzija) – 5203 m *Žmlp. O12*

Didžiausias ežeras: Sevanas (Armėnija) – 1414 km² *Žmlp. Q14*

Armėnijoje, Ararato slėnyje, auga viskas.

ŽEMDIRBYSTĖ

Kaukazo kalnai tris respublikas užstoja nuo šaltų šiaurės vėjų, todėl jose auginami egzotiški vaisiai, neaugantys kituose kraštuose. Arbatžolės, vynuogės, riešutai, tabakas ir medvilnė parduodami buvusios SSRS respublikoms. Kalnų ganyklose ganosi galvijų ir avių kaimenės.

Figos

Arbatžolės

Migdolai ir razinos

Dėl šilto klimato derlingose žemėse puikiai dera arbatžolės, figos, migdolai ir vynuogės.

UKRAINA

Tbilisis, Gruzija

Sausis 3 °C
Liepa 25 °C

Sausis 17 mm
Liepa 46 mm

GRUZIJA

KONFLIKTAI

Atgavus nepriklausomybę, regione įsiplieskė ne vienas konfliktas. Įvairios etninės grupės gviešiasi tų pačių žemių, ypač Kaukaze. Ukrainoje ir Moldovoje esama įtampos tarp vietinių gyventojų ir sovietų valdžios atsiųstų rusų.

Azerbaidžane laidojami per konfliktą žuvę žmonės.

AZERBAIDŽANAS

Jerevanas, Armėnija

Sausis -6 °C
Liepa 26 °C
Sausis 23 mm
Liepa 15 mm

ARMĖNIJA

DERLINGOS LYGUMOS

Ukrainos ir Moldovos stepių lygumose be jokio medelio vilnija kviečių, miežių, avižų ir kukurūzų laukai. Lietaus stepėse mažiau negu Kaukazo respublikose, bet derlingas juodžemis drėkinamas plačių lėtų upių, Dnepro ir Dnestro, vandeniu.

UKRAINA
Sostinė: Kijevas
Plotas: 603 700 km²
Valstybinė kalba: ukrainiečių
Pagrindinė religija: dauguma krikščionys
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: grivina
Raštingumas: 95%
Gyvenimo trukmė: 70 m.
Žmonių 1 gydytojui: 230
Televizorių tūkstančiui žmonių: 330
MOLDOVA
Sostinė: Kišiniovas
Plotas: 33 700 km²
Gyventojų skaičius: 4 337 592
Valstybinė kalba: moldavų
Pagrindinė religija: dauguma krikščionys
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: lėja
Raštingumas: nėra duomenų
Gyvenimo trukmė: 69 m.
Žmonių 1 gydytojui: 250
Televizorių tūkstančiui žmonių: nėra duomenų

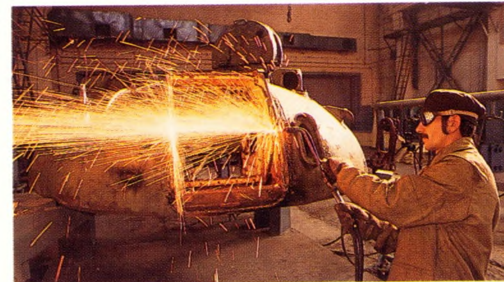
UKRAINA

UKRAINA, PLAČIŲ DERLINGŲ lygumų šalis, turinti didžiulius akmens anglių išteklius, buvo viena iš stipriausių SSRS respublikų. Nuo nepriklausomybės paskelbimo 1991 m. santykiai su Rusija nekokie, nes abi valstybės nepasidalija SSRS ginklų ir karo laivų. Esama ir tautinių nesutarimų, nes kas penktas gyventojas rusas. 1986 m. Černobylyje įvyko didžiausia pasaulyje atominė katastrofa, radioaktyviom medžiagom buvo užkrėsta milžiniška teritorija.

Kijevas įsikūręs prie Dnepro, didžiausios Ukrainos upės.

KIJEVAS
Per savo istoriją Kijevas, Ukrainos sostinė, ėjo iš rankų į rankas. IX a. buvo vikingų prekybos imperijos centras. Paskui jį užgrobė mongolai-totoriai, o XIV a. – Didžioji Lietuvos Kunigaikštystė. XVII a. Kijevas atiteko Rusijos imperijai, vėliau – SSRS. Per Antrąjį pasaulinį karą smarkiai subombarduotas, penktą–septintą dešimtmetį buvo atstatytas ir dabar yra svarbus ryšių, kultūros ir mokslo centras.

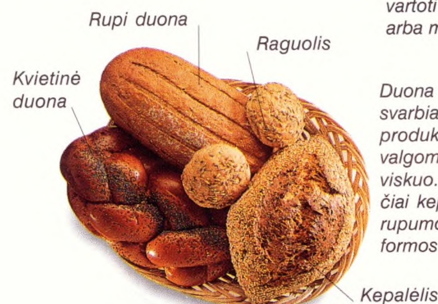
SUNKIOJI PRAMONĖ
Donbasas rytų Ukrainoje yra didžiausias akmens anglių baseinas Europoje. Jame sutelkta ir penktadalis pasaulio geležies bei plieno gamybos, kuriai energiją tiekia vietos anglių telkiniai ir hidroelektrinės. Gaminami laivai, automobiliai, įrengimai ir kt. Bet dauguma fabrikų ir kasyklų nebenašūs, reikia naujų investicijų.

JAVAI

Beveik tris ketvirtadalius Ukrainos užima stepės – derlingos lygumos. Jose daugiausia auginami javai. Buvusiame „SSRS aruode“ prikuliama milijonai tonų kviečių, kukurūzų, miežių, avižų, rugių ir grikių. 1990 m. Ukraina pagamino per 20% SSRS žemės ūkio produkcijos.

Javų grūdai užauga varpose. Juos galima vartoti sveikus arba malti.

Duona – svarbiausias maisto produktas, valgomas su viskuo. Ukrainiečiai kepa įvairaus rupumo ir visokios formos duoną.

MOLDOVA

ŠI MAŽA ŽEMĖS ŪKIO šalis priklausė Rumunijai, bet 1940 m. ją užėmė SSRS. Nors iš visų buvusių SSRS respublikų ji tankiausiai apgyventa, moldavai sudaro mažiau nei du trečdalius. Paskelbus nepriklausomybę, įsiplieskė tautiniai konfliktai. Ukrainiečiai ir rusai nori atsiskirti nuo Moldovos, o moldavai – vėl susijungti su Rumunija.

Dauguma žmonių gyvena kaime, smulkiuose ūkeliuose.

ŽEMĖS ŪKIS
Derlingų žemių ir švelnaus klimato krašte auga įvairios kultūros: kukurūzai, saulėgrąžos, tabakas ir vynuogės. Visa tai daugiausia išvežama į buvusias SSRS respublikas ir už gautą valiutą perkama nafta, nes Moldova neturi gamtinių išteklių. Svarbi ir maisto perdirbimo pramonė.

Daugiau apie
AKMENS ANGLIS: *96, 114, 162*
JAVUS: *34, 162*
RUMUNIJĄ: *128*
SSRS SUIRIMĄ: *136*

GRUZIJA

Sostinė: Tbilisis
Plotas: 69 700 km²
Gyventojų skaičius: 5 443 359
Valstybinė kalba: gruzinų
Pagrindinės religijos: krikščionių 97%, musulmonų 2%, kitų 1%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: laris
Raštingumas: 99%
Gyvenimo trukmė: 73 m.
Žmonių 1 gydytojui: 170
Televizorių tūkstančiui žmonių: nėra duomenų

AZERBAIDŽANAS

Sostinė: Baku
Plotas: 86 600 km²
Gyventojų skaičius: 7 037 867
Valstybinė kalba: azerbaidžaniečių
Pagrindinės religijos: musulmonų 70%, kitų 30%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: manatas
Raštingumas: 96%
Gyvenimo trukmė: 71 m.
Žmonių 1 gydytojui: 250
Televizorių tūkstančiui žmonių: nėra duomenų

ARMĖNIJA

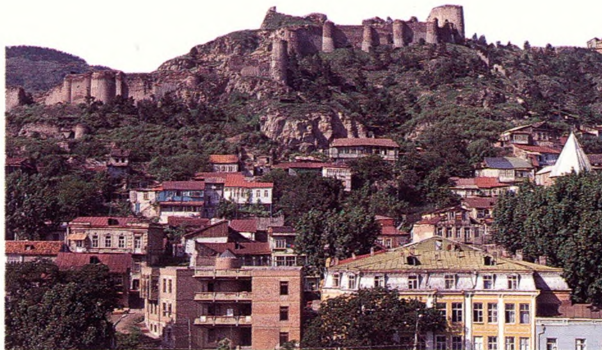
Sostinė: Jerevanas
Plotas: 29 000 km²
Gyventojų skaičius: 3 304 776
Valstybinė kalba: armėnų
Pagrindinė religija: dauguma krikščionys
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: dramas
Raštingumas: 99%
Gyvenimo trukmė: 72 m.
Žmonių 1 gydytojui: 250
Televizorių tūkstančiui žmonių: nėra duomenų

GRUZIJA

GRUZIJA – KALNŲ ŠALIS. Šiaurėje nuo Rusijos ją skiria Kaukazas, vakaruose ji prieina prie Juodosios jūros. Derlinguose slėniuose auga vynuogės; sakoma, kad būtent Gruzijoje ir atsirado vynas. Būdama tarp Juodosios ir Kaspijos jūrų, Gruzija svarbi regiono tranzitui.

ILGAAMŽIAI
Gruzijai priklauso nuostabus pasaulio rekordas: jokioj kitoj šaly nėra tiek šimtamečių ir dar senesnių žmonių. Nemažai net sulaukusių 120 metų tebegyvena aktyviai. Mokslas nemoka to paaiškinti, bet, matyt, turi įtakos geras klimatas, sveika mityba, kaimiška aplinka ir fizinis darbas.

TBILISIS
Tbilisis stovi skardžiuose Kūros krantuose. Kultūriniu atžvilgiu tai nepaprastai mišrus miestas: netoli viena kitos pamatysi sinagogą, mečetę, gruzinišką baziliką, armėnišką bažnyčią ir zoroastrizmo išpažinėjų šventyklą.

AZERBAIDŽANAS

ŠI KARŠTA IR SAUSA ŠALIS yra prie Kaspijos jūros. VIII a. persai, pamatę degant išsiveržusias gamtines dujas, ją pavadino Azerbaidžanu – „liepsnų šalimi“. XI a. ją užkariavo musulmonai. Neseniai Azerbaidžane vyko tautiniai konfliktai.

NAFTA
Kol Persijos įlankoje nebuvo atrasta naftos, pusę pasaulinio jos kiekio tiekdavo Azerbaidžanas iš telkinių aplink Baku. Dabar nafta siurbiama ir iš Kaspijos jūros dugno. Transporto ir elektros tiekimo sistema, sukurta naftos gavybai, skatina ir kitų pramonės šakų, pvz., tekstilės, augimą.

ARMĖNIJA

ŠI KALNUOTA ŠALIS buvo mažiausia SSRS respublika. Armėnija pirmoji pasaulyje priėmė krikščionybę, ir dabar ją supa musulmoniškos šalys. Neturėdama išėjimo į jūrą, ji priversta naudotis kaimynių plentais ir geležinkeliu, bet konfliktai su Azerbaidžanu ir Gruzija trukdo atsigabenti žaliavų ir kuro.

GYVULININKYSTĖ
Gyvulių auginimas – pagrindinis armėnų pragyvenimo šaltinis. Kalnuose ganosi avys ir galvijai, pašlaitėse ir slėniuose auga vaismedžiai ir javai.

Daugiau apie
DUJAS: *163, 198, 211*
NAFTĄ: *135, 152, 281*
RELIGIJAS: *274–275*
SSRS SUIRIMĄ: *136*

BALKANAI

DIDELĘ BALKANŲ DALĮ užima kalnai, išraižyti giliais upių slėniais. Žodį „Balkanai", reiškiantį „kalnas", pirmi pavartojo turkai, valdę šį kraštą 500 metų iki pat XX a. pradžios. 1918–1991 m. visos jų šalys, tarp jų Kroatija ir Slovėnija, priklausė naujai susikūrusiai Jugoslavijai. Nepriklausoma liko tik Albanija. Valdant komunistų lyderiui generolui Titui, įtampa tarp skirtingų kultūrų buvo kontroliuojama. Jam mirus ir Europoje žlugus komunizmui, prasiveržė sena nesantaika. Konfliktai baigėsi Jugoslavijos skilimu ir žiauriu 1991–1995 m. karu.

KULTŪRŲ KRYŽKELĖ

Istorija taip susiklostė, kad šis regionas atsidūrė daugelio skirtingų imperijų kryžkelėje, ir kiekviena jų savaip paveikė jo kalbą, papročius ir religiją. Bosnijos mieste Mostare kartu stovi stačiatikių cerkvė, katalikų bažnyčia ir musulmonų mečetė; islamą atnešė turkai XV a. Šiuo metu, įvairioms etninėms grupėms įtvirtinant savo tautinį tapatumą, randasi naujų kultūros reiškinių.

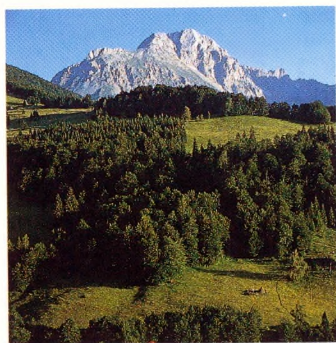
ŠIAURĖS POLIARATIS

BOSNIJA IR HERCEGOVINA

Belgradas, Jugoslavija
Sausis 0 °C
Liepa 23 °C
Sausis 47 mm
Liepa 61 mm

JUGOSLAVIJA

Sarajevas, Bosnija
Sausis -1 °C
Liepa 20 °C
Sausis 66 mm
Liepa 71 mm

GAMTA
Kraštovaizdyje vyrauja kalnai, jų šlaitai apaugę mišriaisiais miškais, kaip čia parodytoje Juodkalnijoje. Plonas dirvožemis nėra palankus žemdirbystei, ja užsiimama tik derlingose lygumose palei Dunojų. Jose auginama daržovės (kopūstai, paprikos, pupelės), o kalnuose ganomi gyvuliai.

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Sava (Slovėnija/Kroatija/Bosnija ir Hercegovina/Jugoslavija) – 938 km *Žmlp. G4*

Aukščiausias taškas: Titoto k. (Makedonija) – 2747 m *Žmlp. J8*

Didžiausias ežeras: Škoderis (Jugoslavija/Albanija) – apie 531 km² *Žmlp. H7*

ALBANIJA

0 50 100 150 km

Š

Skoplė, Makedonija
Sausis 1 °C
Liepa 23 °C
Sausis 39 mm
Liepa 29 mm

MAKEDONIJA

JUGOSLAVIJA

JUGOSLAVIJA

Sostinė: Belgradas

Plotas: 102 173 km²

Gyventojų skaičius: 10 580 892

Valstybinė kalba: serbų

Pagrindinės religijos: krikščionių 70%, musulmonų 19%, kitų 11%

Valdymas: daugiapartinė demokratija

Piniginis vienetas: dinaras

Daugiau duomenų nėra

BOSNIJA IR HERCEGOVINA

Sostinė: Sarajevas

Plotas: 51 130 km²

Gyventojų skaičius: 4 200 000

Valstybinė kalba: serbų-kroatų

Pagrindinės religijos: krikščionių 50%, musulmonų 40%, kitų 10%

Valdymas: daugiapartinė demokratija

Piniginis vienetas: Bosnijos dinaras

Daugiau duomenų nėra

1991 M. SKILUS JUGOSLAVIJAI, Serbija susijungė su Juodkalnija, sudarydamos naują Jugoslavijos Federacinę Respubliką. Jos sostinė Belgradas yra prie Dunojaus. Naujoji valstybė pasiskelbė esanti ankstesnės Jugoslavijos teisių perėmėja ir padėjo Kroatijos ir Bosnijos serbams kariauti tose šalyse. Karui pasibaigus, ateitis žada šiokią tokią viltį: neseni rinkimai jau buvo bandymas grįžti prie taikos.

GYVENTOJAI

Per 60% gyventojų yra serbai, šiaurėje, Voivodinoje, esama vengrų, Kosove ir aplink jį daug albanų. Dauguma kalba serbiškai. Ši kalba turi dvejopus rašmenis: serbai, kaip ir rusai, rašo kirilica, kroatai – lotyniškomis raidėmis. Per rinkimus visi dokumentai rašomi abiem variantais.

Jugoslavijos pramonė

PRAMONĖ

Serbija buvo Jugoslavijos pramonės centras: gamino įrenginius, maistą ir tekstilę. Energiją teikė šiluminės ir hidroelektrinės ant Dunojaus ir Drinos, o naftos telkiniai šiaurėje patenkindavo trečdalį kuro poreikių. Tačiau tarptautinės sankcijos smarkiai pakenkė Serbijos pramonei.

Saldžiosios paprikos

Avienos gabalėliai, kepti ant iešmo

Iešmas

SERBŲ VALGIAI

Serbai turi daug gardžių valgių. Prie keptos avienos su saldžiosiomis paprikomis duodama rūgpienio. Mėgstami mėsos kukuliai su svogūnais ir grietine, taip pat daržovės, pvz., kopūstainiai, įdaryti mėsa, pagardinta svogūnais, česnakais ir žolelėmis.

BOSNIJA IR HERCEGOVINA

BOSNIJA IR HERCEGOVINA iš buvusios Jugoslavijos respublikų nepriklausomybę paskelbė paskutinė – 1992 m. Nuo amžių čia gyveno musulmonai bosniai, katalikai kroatai, stačiatikiai serbai ir žydai. Paskelbus nepriklausomybę, prasidėjusios riaušės išaugo į pilietinį karą. Nors 1995 m. gale Deitone (JAV) buvo pasirašyta taikos sutartis, taika regione labai netvirta.

ETNINIS VALYMAS

Bosnijos serbai griebėsi genocido: „išveisti" musulmonus ir kroatus iš serbų gyvenamų teritorijų. Išžudyta tūkstančiai žmonių. Kiti turėjo palikti namus ir bėgti į draugiškesnes šalis. Daugelis musulmonų prisiglaudė Vokietijoje ir Turkijoje.

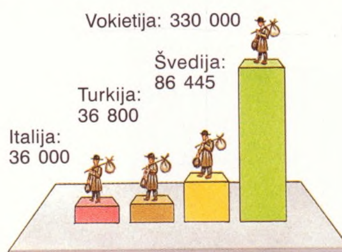
Musulmonų mergaitės ir moterys visada ryši skareles.

SARAJEVAS

Šio dešimtmečio pradžioje Sarajevas jau buvo šiuolaikiškas didmiestis. Tačiau per karą serbai jį smarkiai apšaudė nuo aplinkinių kalvų, ir žuvo daug žmonių. Likę gyvi sarajeviečiai skurdo ir šalo be pastogės, dažnai neturėdami net maisto.

Bosniai pabėgėliai Europoje 1995 m.

Daugiau apie

DUNOJŲ: *79*

JUGOSLAVIJOS SKILIMĄ: *81, 124*

RELIGIJAS: *274–275*

MAKEDONIJA
Sostinė: Skopjė
Plotas: 25 715 km²
Gyventojų skaičius: 1 900 000
Valstybinė kalba: makedonų
Pagrindinės religijos: krikščionių 86%, musulmonų 14%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: dinaras
Daugiau duomenų nėra

ALBANIJA
Sostinė: Tirana
Plotas: 28 750 km²
Gyventojų skaičius: 3 300 000
Valstybinė kalba: albanų
Pagrindinės religijos: musulmonų 70%, krikščionių 30%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: lekas
Daugiau duomenų nėra

MAKEDONIJA

MAKEDONIJA, IŠ VISŲ PUSIŲ apsupta sausumos, turėjo audringą istoriją, dabar jai taip pat gresia pavojus. Jugoslavija ir Bulgarija aiškina, kad ji yra jų kultūros dalis. Graikija įtariai šnairuoja. Makedonijoje vis kartojasi tautiniai konfliktai. Dėl šilto klimato galima auginti ankstyvuosius vaismedžius ir technines kultūras: ryžius, medvilnę ir tabaką. Tačiau dėl savo geografinės padėties ji turi importuoti kurą, mašinas ir pramonės gaminius.

Gėlavandenis karpis

ŽEMĖS DREBĖJIMAI

Sostinė Skopjė įsikūrusi kelių transformininių lūžių susikirtimo vietoje, todėl ten galimi žemės drebėjimai. Miestas iš viso buvo sugriautas keturis kartus. 1963 m. 6,8 balų pagal Richterio skalę žemės drebėjimas vėl sugriovė didelę dalį miesto. Laimei, išliko turkų kvartalai, siekiantys 1392 m.

EŽERYNAI

Kalnuotuose Makedonijos pietvakariuose yra du iš gražiausių Europos ežerų: Ochridas ir Prespa. Anksčiau turistai plūsdavo gėrėtis gamta ir senoviniais miestais. Abiejuose ežeruose knibždėte knibžda karpių, upėtakių ir ungurių. Prespa garsi pelikanų ir kormoranų kolonijomis.

ALBANIJA

ALBANIJĄ, VIENĄ IŠ VARGANIAUSIŲ Europos šalių, sudaro daugiausia kalnai, tinkami tik avims ir ožkoms ganyti. Beveik per visą istoriją ją valdė Osmanų imperija; 1913 m. turkai išėjo nepalikdami nei kelių, nei geležinkelių, nei pramonės. Šiame amžiuje Albaniją valdė karalius fašistas, paskui – komunistų diktatorius. 1991 m. įvyko demokratiniai rinkimai, bet demokratijos plėtrą stabdo korupcija. Dėl dažnų riaušių daug albanų pabėgo iš šalies.

Užimtumas 1994 m.

Albanijoje nėra darbo, atlyginimai maži. Du trečdaliai žmonių užimti žemės ūkyje, kiti dirba pramonėje ir paslaugų sferoje, pvz., švietimo įstaigose. Tūkstančiai vyksta į Graikiją ir Italiją ieškoti darbo.

ŠEIMA
Albanams labai svarbu šeima. Dar visai neseniai valstybė skatino žmones turėti daug vaikų. Nuo mažų dienų albanai mokomi, kaip svarbu laikytis duoto žodžio. Jį sulaužyti, pvz., sudarius verslo sandorį, yra baisiausia gėda.

KOMUNIZMAS
1944–1985 m. Albaniją valdė komunistų lyderis Enveris Hodža. Jam valdant šalis buvo atkirsta nuo visos Europos: sienos su Jugoslavija ir Graikija uždarytos, jokių santykių su Italija. Nuo 1960 m. Albanija prekiavo tik su Kinija – per Duresio ir Vlioros uostus. Smukdydami žemės ūkį, komunistai plėtojo sunkiąją pramonę. Šalis buvo skurdi ir atsilikusi. Šis Tiranos muziejaus pano vaizduoja liaudies kovą.

Daugiau apie
HIDROENERGIJĄ: *108*
POLITINES SISTEMAS: *270–271*
VIDURŽEMIŠKĄ KLIMATĄ: *15*
ŽEMĖS DREBĖJIMUS: *13*

RUMUNIJA IR BULGARIJA

RUMUNIJĄ IR BULGARIJĄ skiria kone visu pasieniu į Juodąją jūrą tekantis didingasis Dunojus, bet šios šalys turi daug ką bendra. Derlingiausia žemė yra Dunojaus slėnyje, o Karpatų ir Balkanų kalnai apaugę ąžuolynais, pušynais ir eglynais. Šimtus metų per Juodosios jūros uostus Konstancą ir Burgasą vyko prekyba, jie ir dabar tebėra svarbūs tarptautinei laivybai.

TURISTŲ KELIAIS
Rumunija traukia turistus vaizdinga gamta ir margomis liaudies tradicijomis. Į miškingąją Transilvaniją (kairėje) vykstama žiūrėti legendomis apipintos grafo Drakulos pilies. Ir žiemą, ir vasarą veikia Juodosios jūros kurortai ir slidininkų bazės kalnuose.

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Dunojus (Vokietija/ Austrija/Vengrija/ Jugoslavija/Rumunija/ Bulgarija) – 2850 km *Žmlp. F10*

Aukščiausias taškas: Musalos k. (Bulgarija) – 2925 m *Žmlp. F12*

Didžiausias ežeras: Razeimas (Rumunija) – 390 km² *Žmlp. L8*

RUMUNIJA

Bukareštas, Rumunija
Sausis -3 °C
Liepa 23 °C
Sausis 46 mm
Liepa 53 mm

Sofija, Bulgarija
Sausis -1 °C
Liepa 22 °C
Sausis 36 mm
Liepa 68 mm

BULGARIJA

Moterys rūšiuoja tabako lapus cigaretėms ir pypkių rūkalams gaminti.

ŽEMĖS ŪKIS

Beveik visoje Bulgarijoje ūkininkaujama. Pietuose, Maricos upės slėnyje, auginamas ir džiovinamas eksportui tabakas. Rumunijoje pagrindinė kultūra – kukurūzai, vartojami ir maistui, ir kurui. Abiejose šalyse yra vietų, tinkamų vynuogėms auginti.

RUMUNIJA

RUMUNIJA, VIENA didžiausių Europos šalių, senovėje priklausė Romos imperijai (iš čia ir pavadinimas). Jos viduryje Transilvanijos sritį lanku apriečia Karpatai. Visur kitur žemės geros ir derlingos. 1878 m. Rumunija tapo nepriklausoma nuo Turkijos, bet per karus jos sienos ne kartą keitėsi. 1989 m. revoliucija nuvertė žiaurų komunistinį Čaušesku režimą, ir dabar bandoma pagerinti žmonių gyvenimą. Nors rumunai gali laisvai keliauti ir išpažinti bet kokią religiją, šalyje didelis nedarbas, pabrango maisto prekės.

RUMUNIJA

Sostinė: Bukareštas

Plotas: 237 500 km^2

Gyventojų skaičius: 22 760 449

Valstybinė kalba: rumunų

Pagrindinės religijos: krikščionių 85%, kitų 15%

Valdymas: daugiapartinė demokratija

Piniginis vienetas: levas

Raštingumas: 97%

Gyvenimo trukmė: 70 m.

Žmonių 1 gydytojui: 560

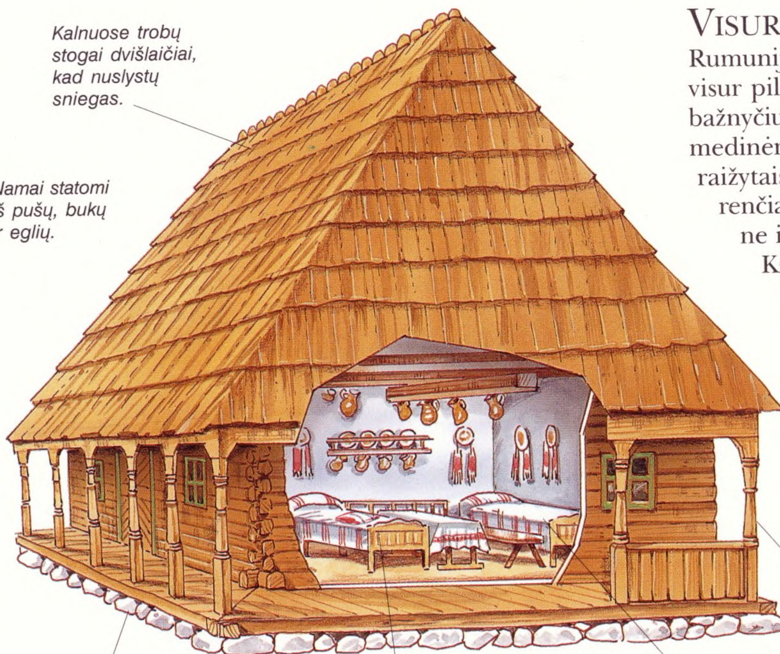
Televizorių tūkstančiui žmonių: 200

POLITIKA
Nuo 1965 m. iki 1989 m., kai buvo nuverstas ir sušaudytas, Rumuniją valdė komunistų lyderis Nikolajė Čaušesku. Savo žiauraus režimo metais jis bandė padidinti gyventojų skaičių reikalaudamas, kad šeimos būtų didelės. Bet daugelis žmonių neturėjo iš ko auginti daug vaikų ir naujagimius atiduodavo kūdikių namams. Dabar nemažai jų įvaikinta, tačiau daugelį tebegloboja valstybė.

GAMYBA UŽSIENIUI
Norint atnaujinti pasenusią pramonę ir sukurti naujų darbo vietų, užsienio firmos skatinamos steigti filialus Rumunijoje. Bukarešte ir jo apylinkėse fabrikų turi prancūzai, ispanai, italai, amerikiečiai, pietų korėjiečiai.

VISUR MEDIS

Rumunija – miškinga šalis, tad visur pilna medinių namų ir bažnyčių. Dauguma aptverti medinėmis tvoromis su dailiai raižytais vartais. Sienos renčiamos iš gulsčių rąstų, o ne iš stačių kaip kitur. Kiekvienas kraštas turi savo stilių. Čia parodytas namas dvišlaičiu stogu stovi snieguotuose Karpatuose; vyndarių rajonuose namai turi didelius rūsius vynui ir vaisiams laikyti.

RUMUNAI

Iš kitataučių Rumunijoje daugiausia vengrų ir vokiečių. Miestuose prie Juodosios jūros, dabar populiariuose kurortuose, gyvena ukrainiečių ir turkų. Praeityje žmonės vertėsi beveik vien žemdirbyste, taigi gyveno kaimuose, bet augant pramonei daug išsikėlė į Bukareštą ir kitus miestus.

ČIGONAI
Šalyje gyvena apie 250 000 čigonų. Kitados jie klajodavo, o dabar dažniausiai gyvena priemiesčiuose, verčiasi arklių prekyba, renka metalo laužą. Čigonai neužmiršta savo spalvingų tradicijų, muzikos ir šokių.

Daugiau apie
MIESTUS: *80*
POLITINES SISTEMAS: *270–271*
RYTŲ EUROPĄ: *81*

BULGARIJA
Sostinė: Sofija
Plotas: 110 910 km²
Gyventojų skaičius: 8 472 724
Valstybinė kalba: bulgarų
Pagrindinės religijos: krikščionių 85%, musulmonų 13%, judėjų 1%, kitų 1%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: levas
Raštingumas: 94%
Gyvenimo trukmė: 72 m.
Žmonių 1 gydytojui: 320
Televizorių tūkstančiui žmonių: 250

BULGARIJA

BEVEIK PER VISĄ ISTORIJĄ Bulgarijos žemė buvo stipresnių kaimynių šešėlyje. Ją valdė graikai, romėnai ir turkai, 1944–1989 m. ji priklausė komunistiniam Rusijos blokui. Dauguma gyventojų bulgarai, yra makedoniečių ir turkų. Bulgarijai demokratėjant, valstybiniai ūkiai reorganizuojami, sudaromos sąlygos užsienio turistams lankyti senuosius miestus ir kaimus, Juodosios jūros ir ežerų kurortus.

Per rožių šventę moterys pasipuošia tautiniais rūbais.

Žiedai skinami dar neišsiskleidę.

Damasko rožė

ROŽĖS

Balkanų papėdėje šalia Kazanluko miesto yra Rožių slėnis. Jame auginamos rožės dėl eterinių aliejų, iš kurių gaminami kvepalai. Gegužės ir birželio mėnesiais kas rytą auštant, kol saulė neišdžiovino aliejaus, Damasko rožių žiedai skinami ir kraunami į maišus. Tada asilai vežimais juos veža į fabriką, kur išgaunamas aliejus. Birželio mėnesį švenčiama rožių derliaus šventė.

SOFIJA
Sostinė Sofija turi per milijoną gyventojų. Įsikūręs kalnuotame krašte, bet šalia lygumos, kur klesti pienininkystė, pats miestas yra pramonės centras. Sofijoje išlikę romėnų architektūros paminklų. Miestą puošia ir Aleksandro Nevskio katedra (viršuje), pastatyta pagerbti rusų kareiviams, 1878 m. išvadavusiems Sofiją iš turkų. Bulgarijoje gera transporto sistema. Sofijoje populiariausi troleibusai.

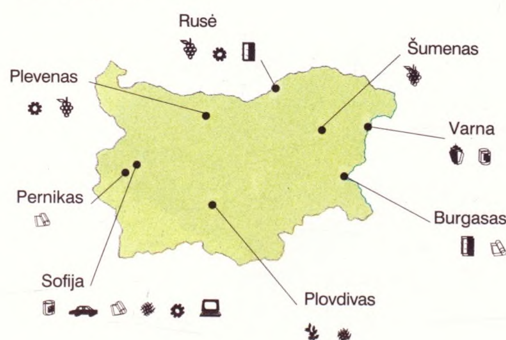

KAUKĖS
Bulgariškas tradicijas palaiko liaudies papročiai. Daugelis miestų turi savo šventes su muzika ir eitynėmis. Žmonės joms dažnai patys pasidaro ir išsipaišo kaukes, papuošia jas kaspinais ir karoliais.

ŪKIS

Bulgarija neturi gerų akmens anglių ir geležies, reikalingų sunkiajai pramonei. Anksčiau fabrikai naudojo pigias akmens anglis ir naftą iš SSRS, o dabar turi jas pirkti pasaulinės rinkos kainomis. Neseniai Bulgarija paėmė dideles paskolas iš Vakarų naujoms pramonės šakoms, pvz., kompiuterių gamybai plėtoti. Svarbi tekstilės ir maisto pramonė.

Bulgarijos pramonė

Automobilių surinkimas
Mašinų gamyba
Tabakas
Naftos perdirbimas
Vynas
Plienas
Tekstilė
Laivų statyba
Maisto perdirbimas
Kompiuteriai

ATOMINĖ ENERGETIKA
Bulgarijos įprastiniai energijos ištekliai labai riboti. 40% sunaudojamos elektros gamina Kozlodujaus atominė jėgainė. Ją pastatė SSRS, be to, seisminėje zonoje, todėl nerimastaujama dėl jos saugumo. Nuo 1990 m. Europos Sąjunga padeda paversti ją saugesne.

Daugiau apie
POLITINES SISTEMAS: *270–271*
RYTŲ EUROPĄ: *80*
SSRS SUIRIMĄ: *136*

GRAIKIJA
Sostinė: Atėnai
Plotas: 131 990 km²
Gyventojų skaičius: 10 269 074
Valstybinė kalba: graikų
Pagrindinės religijos: krikščionių 98%, musulmonų 1%, kitų 1%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: drachma
Raštingumas: 94%
Gyvenimo trukmė: 77 m.
Žmonių 1 gydytojui: 580
Televizorių tūkstančiui žmonių: 200

GRAIKIJA

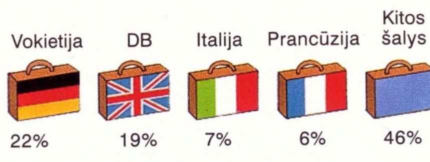
GRAIKIJA, PIETŲ BALKANŲ šalis, yra viena iš seniausių Europos valstybių, jos turtinga istorija skaičiuojama tūkstančiais metų. Tačiau Graikija tik 1832 m. išsivadavo iš Turkijos, o kai kurias salas atgavo 1947 m. Jos kalnuota žemė ir salos, kurių yra per 2000, turi mažai gamtinių išteklių, todėl Graikija – neturtingiausia Europos Sąjungos šalis. Bet ekonomikai, besigrumiančiai su nesenu investicijų badu, padeda didelis laivynas ir pajamos iš turizmo.

LAIVYNAS
Ir dabar patogiausia ir pigiausia apkeliauti Graikiją vandeniu. Prekybiniai laivai iš žemyno į salas vežioja prekes ir kitką, keltai – turistus ir vietinius žmones. Savininkai pasistatydino daugybę laivų, taigi šiuo metu Graikija turi didžiausią pasaulyje prekybos laivyną.

Turistų srautai

Daugiausia Graikiją lanko europiečiai, nors daug ir amerikiečių, Australazijos gyventojų.

Per Velykas laiminamos ikonos.

GRAIKIJOS BAŽNYČIA
Valstybinė šalies religija yra graikų stačiatikių. Graikija – vienintelė pasaulyje oficiali stačiatikių valstybė. Beveik kiekvienas graikas priklauso tai Bažnyčiai. Šventikų vaidmuo graikų gyvenime labai didelis, jie yra pripažinti bendruomenių vadovai. Maldos namuose statulos draudžiamos, kabo tik šventųjų paveikslai – ikonos.

TURIZMAS

Nuostabi gamta, istoriniai paminklai ir vasaros saulė per metus į Graikiją sutraukia daugiau kaip 8 mln. turistų. Tūkstančiai žmonių juos aptarnauja viešbučiuose, parduotuvėse ir restoranuose. Pajamos iš turizmo – galinga injekcija šalies ūkiui. Šalies vyriausybė skatina turizmą remdama viešbučių statybą. Tačiau kai kurios salos per greitai užstatomos, jose ima stigti gėlo vandens. Pastaruoju metu turistų mažėja, jie renkasi pigesnes atostogas kitur.

Samo salos paplūdimis

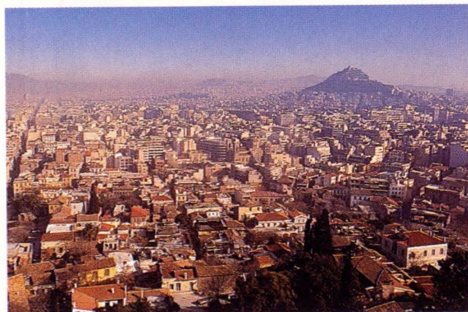
Alyvuogės marinuojamos arba rauginamos.

Alyvos valgomos ir žalios, ir juodos, bet aliejui gaminti reikia juodų, prinokusių.

Aliejui gaminti alyvuogės sumalamos, tada išspaudžiamos.

ATĖNAI
Virš senosios sostinės, Atėnų, dunkso didingas Akropolis ir Partenono griuvėsiai. Šiaip didžiąją miesto dalį sudaro nauji pastatai, nes daugybė žmonių paliko kaimus ir susikėlė čia ieškoti darbo. Atėnai – vienas iš užterščiausių pasaulio miestų: kai kuriomis dienomis automobiliams draudžiama įvažiuoti, kad nors kiek sumažėtų smogas.

Alyvmedžiai paprastai neaukšti, bet gyvena šimtus metų.

Alyvuogės renkamos rudenį. Po medžiu patiesiamas tinklas ir ant jo krečiamos alyvos. Paskui jos rūšiuojamos.

ŽEMĖS ŪKIS

Kalnuotoje Graikijoje tik trečdalis žemės tinka dirbti, ir ta pati prasta. Žemdirbyste verčiasi net trečdalis gyventojų – daugiau nei bet kur kitur Europoje. Svarbiausia kultūra – alyvmedžiai, auginami kalvų šlaituose visoje šalyje. Graikija – po Italijos ir Ispanijos trečia didžiausia alyvų aliejaus gamintoja; dar ji eksportuoja daug vynuogių, vynų, citrusų ir kitų vaisių, figų, medvilnės, pomidorų ir tabako.

Tesalonikai, Graikija
Sausis 5,5 °C
Liepa 26,5 °C
Sausis 44 mm
Liepa 22 mm

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė:
Aliakmonas – 314 km
Žmlp. D3

Aukščiausias taškas:
Olimpo k. – 2917 m
Žmlp. D4

Didžiausias ežeras:
Prespa (Graikija/Albanija/Makedonija) – 290 km² *Žmlp. C2*

Siauriausias pasaulyje sąsiauris: tarp Eubojos salos ir žemyno – 40 m
Žmlp. F7

Naksas, Graikija
Sausis 12,5 °C
Liepa 24,5 °C
Sausis 91 mm
Liepa 2 mm

GRAIKIJA

Atėnai, Graikija
Sausis 9,5 °C
Liepa 28 °C
Sausis 62 mm
Liepa 6 mm

SENOVĖS GRAIKIJA

Iki šiandien išlikę šventyklų ir kitų pastatų griuvėsiai atspindi ilgą ir sudėtingą šalies istoriją. Maždaug 2000 m. pr. Kr. Kretos saloje ir Mikėnuose jau klestėjo savitos kultūros. Apie V a. pr. Kr. iškilo tokie stiprūs miestai valstybės kaip Atėnai ir Sparta. Turtingą kultūrą, paplitusią Viduržemio apyjūryje, kūrė filosofai, matematikai, architektai ir rašytojai.

Klasikinę Graikijos praeitį liudija daugybė griuvėsių – kaip ši Apolono šventykla Delfuose.

Daugiau apie
EUROPOS SĄJUNGĄ: *81, 273*
STAČIATIKYBĘ: *274*
VIDURŽEMIO APYJŪRĮ: *79*
VYNDARYSTĘ: *99*

AZIJA

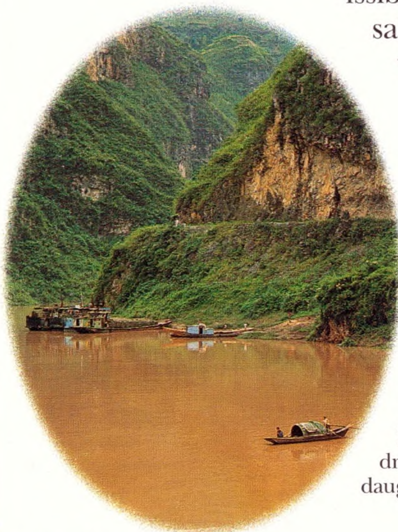
AZIJA – DIDŽIAUSIAS IR kalnuočiausias žemynas, nutįsęs nuo Arkties ledynų iki pusiaujo. Dideli plotai tušti – tai dykumos pietvakarinėje ir Vidurinėje Azijoje, vėjuotas atkampus Tibeto kalnynas, esantis į šiaurę nuo Himalajų. Azijoje esama ir derlingiausių pasaulio lygumų bei slėnių, tarp jų Mekongo, Indo ir Eufrato upių. Pietryčių Azijoje žemė daugiausia kalnuota arba apaugusi drėgnaisiais atogrąžų miškais, pilnais visokiausių gyvūnų. Toliau nuo žemyno, abipus pusiaujo, išsibarstę tūkstančiai salų, daugelis jų vulkaninės kilmės.

SIBIRAS

Beveik visame Sibire, azijinėje Rusijos dalyje, žiemą nepaprastai šalta. Šiaurėje driekiasi tundra, kur žemė įšalusi dar nuo paskutinio ledynmečio. Joje apstu mineralų. Piečiau tęsiasi didžiausi pasaulyje spygliuočių miškai – taiga. Šie šalto klimato miškai pereina į sausą žolių lygumą – stepę, kuri yra pagrindinis Rusijos žemdirbystės rajonas.

JANGDZĖ
Gavusi pradžią Tanglos kalnuose, Tibeto kalnyne, Jangdzė visą laiką teka kalnuotomis vietovėmis. Tik prieš pat įtekėdama į Rytų Kinijos jūrą, ji kliudo pietinį Didžiosios Kinijos lygumos kraštą. Žemesnėse vietose Jangdzės vandeniu drėkinami laukai. Praeityje jai patvinus žūdavo daug žmonių.

Aukščiausia temperatūra:
Tirat Zevis, Izraelis, 54 °C

VIDURIO DYKUMOS
Ne taip kaip daugumoje dykumų, Takla Makane ir Gobyje, Vidurinėje Azijoje, vasaros karštos, bet žiemos labai šaltos. Daug jų teritorijos užima plikos uolienos ir lakusis smėlis. Augalija skurdi (kaip dešinėje Takla Makane), išskyrus upių slėnius. Kai kurie gyvūnai, kad ir laukiniai kupranugariai, ištveria Gobio žiemos speigus.

Dvikupris kupranugaris

HIMALAJAI

Himalajai (dešinėje) yra tarsi didžiulis barjeras, skiriantis Indostano pusiasalį nuo Tibeto. Šiuos kalnus dengia amžinas sniegas, juose yra aukščiausia pasaulio viršukalnė – Everestas. Himalajai susidarė prieš 50 mln. metų, Indijos plokštei, nešančiai Indostano pusiasalį, pradėjus slinkti Eurazijos plokštės link. Joms susidūrus Indijos plokštės kraštas palindo po Eurazijos plokšte ir tarp jų įstrigęs jūros dugnas virto Himalajais.

0 250 500 750 1000 1250 km

Žemiausia temperatūra:
Verchojanskas, Rusija, -68°C

Š

ARKTIES VANDENYNAS

KAROS JŪRA

LAPTEVŲ JŪRA

RYTŲ SIBIRO JŪRA

Šiaurės Žemė

Pionierius

Spalio Revoliucijos s.

Bolševikas

Vilkickio sąs.

TAIMYRO P-LIS

Taimyro ež.

Naujojo Sibiro ss.

GYDANO P-LIS

Chatanga

VIDURIO SIBIRO PLOKŠČIAKALNIS

Oleniokas

Lena

Jana

Verchojanskas

Indigirka

Kolyma

Omalonas

VERCHOJANSKO KLGB.

OLOJAUS KLGB.

Vrangelio s.

ČIUKČIŲ JŪRA

Tazas

Jenisejus

Žemutinė Tunguska

Viliujus

Aldanas

SIBIRO LYGUMA

SIBIRAS

KOLYMOS KLGB.

KORIAKŲ KALNYNAS

Navarino kyš.

Olutorskio kyš.

Karagų ss.

Sivucho kyš.

BERINGO JŪRA

Akmenuotoji Tunguska

Angara

Obė

Vitimas

STANO KALNYNAS

DŽUGDŽŪRO KLGB.

Santarų ss.

OCHOTSKO JŪRA

KAMČIATKA

Baikalo ež.

Olekma

Sachalinas

Irtyšius

Zaisano ež.

Hulun Nūras

Amūras

KAZACHIJOS KALVYNAS

ALTAJUS

Sungaris

Totorių sąs.

Kurilų ss.

Balchašo ež.

Isyk Kulio ež.

TIAN ŠANIS

MANDŽIŪRIJOS LYGUMA

Hokaidas

Tarimas

GOBIO DYKUMA

TAKLA MAKANO DYKUMA

ALTŪNO KALNAI

Geltonoji upė

JAPONIJOS JŪRA

PAMYRAS

KUNLUN ŠANAS

Okio ss.

Honšiu

KARAKORUMAS

TIBETO KALNYNAS

TANGLOS KLGB.

DIDŽIOJI KINIJOS LYGUMA

GELTONOJI JŪRA

Kiušiu

HIMALAJAI

Bramaputra

RAUDONASIS BASEINAS

Jangdzė

RYTŲ KINIJOS JŪRA

TARO DYKUMA

Everestas

Gangas

Hongha

Taivanas

RAMUSIS VANDENYNAS

Iravadis

Mekongas

Hainanas

Bengalijos įl.

Lusonas

Andamanų ss.

PIETŲ KINIJOS JŪRA

Nikobarų ss.

SULU JŪRA

Mindanao

Japas

Palau

Šri Lanka

SULAVESIO JŪRA

Borneo

INDIJOS VANDENYNAS

Sumatra

Sulavesis

Naujoji Gvinėja

JAVOS JŪRA

BANDOS JŪRA

Java

Timoras

ARAFŪROS JŪRA

O P Q R S

14 15 16

G

H I J K L M N

ŽEMĖLAPYJE YRA
Plotas: 44 680 718 km²
Aukščiausias taškas: Everesto k. (Kinija/Nepalas) – 8848 m *Žmlp. H11*
Ilgiausia upė: Jangdzė (Kinija) – 5520 km *Žmlp. K10*
Didžiausias ežeras: Kaspijos jūra (Azerbaidžanas/Iranas/Turkmėnistanas/Kazachstanas/Rusija) – 378 400 km² *Žmlp. D8*
Didžiausia sala: Borneo – 743 250 km² *Žmlp. K14*

UGNIES ŽIEDAS

Ramiojo vandenyno pakrantėje ir salose taip dažnai išsiveržia ugnikalniai, kad šis rajonas vadinamas „Ugnies žiedu". Galingiausias išsiveržimas įvyko 1883 m. – tada driokstelėjo Krakatau, esantis į vakarus nuo Javos. Girdėti buvo net Australijoje. 1928 m. saloje ėmė veikti naujas ugnikalnis, Anak Krakatau – „Krakatau sūnus".

AZIJIEČIAI I

AZIJOJE DAUGIAUSIA gyventojų ir didžiausia kultūrų įvairovė. Civilizacijos istorija skaičiuojama tūkstančiais metų. Miestai ir raštas, kurių raida neatskiriama, atsirado Azijoje. Daugiau kaip prieš 5000 m. Tigro ir Eufrato upių slėnyje, dabar vadinamame Mesopotamija, išaugo pirmieji miestai, tokie kaip Babilonas. Dabar Azijoje gyvena du trečdaliai pasaulio žmonių – daugiausia žemyno pietuose ir pietryčiuose. Nors didžioji dalis verčiasi žemdirbyste, miestuose irgi sparčiai daugėja gyventojų.

Akmens bareljefai Persepolyje, Persijos imperijos sostinėje

SENOSIOS KULTŪROS
Seniausios žmonijos kultūros radosi Azijos upių slėniuose, „derlingajame pusmėnulyje", kuris lanku eina nuo Persijos įlankos iki Viduržemio jūros. Daugelis šios žemės miestų turi po kelis tūkstančius metų.

Gyventojų skaičius: apie 3 497 760 000 (įskaitant visą Rusiją)

Valstybių skaičius: 48

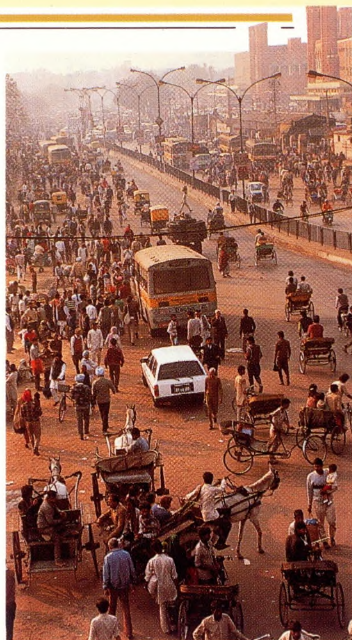
Didžiausia šalis: Rusija – azijinė dalis užima 13 444 468 km²

Rečiausiai apgyventa šalis: Mongolija – 1 žm./km²

Tankiausiai apgyventa šalis: Honkongas – 5798 žm./km²

Mažiausia šalis: Maldyvai – 300 km²

DYKYNĖS
Nors Azijoje šitiek gyventojų, didžiuliai plotai beveik negyvenami. Mongolijoje gyventojų tankumas yra vos 1 žm./km².

MIESTAI

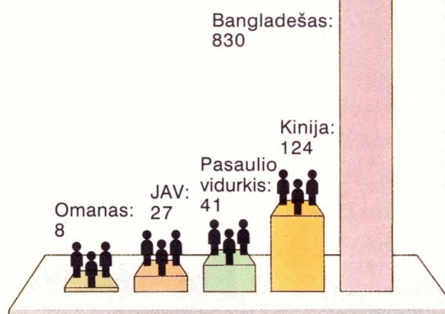
Didelė dalis Azijos žmonių gyvena kaimuose ir verčiasi žemės ūkiu, bet sparčiai didėja ir miestai. Didžiausi turi per 10 mln. gyventojų. Šie didmiesčiai, taip pat kiti žemyno miestai augs vis greičiau, nes žmonės keliasi į juos iš kaimų.

Čia matote judrią Indijos sostinės Delio gatvę. Indija – viena iš tankiausiai gyvenamų pasaulio šalių.

DIDŽIAUSI AZIJOS MIESTAI	
Tokijas, Japonija	18,1 mln.
Šanghajus, Kinija	13,4 mln.
Kalkuta, Indija	11,8 mln.
Bombėjus, Indija	11,2 mln.
Seulas, Pietų Korėja	11 mln.

Gyventojų tankumas

Skaičiai rodo, kiek žmonių gyvena 1 km². Lyginama su kitų žemynų šalimis.

GYVENTOJŲ TANKUMAS
Dėl sausrų ar šalčio daugelis Vidurinių Rytų ir Vidurinės Azijos regionų yra negyvenamos, tuščios dykynės. Dauguma gyventojų susitelkę derlinguose upių slėniuose ir Pietų bei Rytų Azijos pakrančių žemumose. Išskyrus miestus valstybes Honkongą ir Singapūrą, tankiausiai apgyventas Bangladešas – 830 žm./km².

Jordanijos beduinai gali turėti daugiau nei vieną žmoną.

Kinijoje vienturtis vaikas gali nemokamai studijuoti, o šeimai nereikia mokėti už butą.

GYVENTOJŲ AUGIMAS

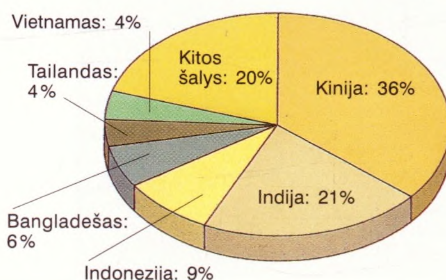
Du iš trijų pasaulio gyventojų yra azijiečiai. Septynios iš pasaulio tankiausiai apgyventų šalių irgi yra Azijoje, visų pirma Kinija ir Indija. Jose kartu yra 40% pasaulio gyventojų. Kinijoje vyriausybės potvarkiu šeimos skatinamos turėti tik vieną vaiką, todėl žmonių skaičius didėja lėčiau, bet kitur augimo tempai milžiniški. 2000 m. Indijoje bus 1000 mln., o Indonezijoje – 220 mln. gyventojų.

UPIŲ SLĖNIAI
Pirmosios tautos apsigyveno upių slėniuose, kur buvo galima dirbti žemę. Jos tiesė drėkinimo kanalus. Ir šiandien Pietų ir Rytų Azijos žmonėms upės labai svarbios: tai ir žuvys, ir geriamasis vanduo. Užtvenktos jos gamina elektros energiją. Dažnai upės esti pagrindinis susisiekimo kelias, todėl palei jas kūrėsi valstybės.

Pagrindinės ryžių augintojos (1991)

RYŽIAI

Pusei pasaulio pagrindinis maisto produktas yra ryžiai, tad jų stygius sukeltų baisų badą. Ši kultūra Pietryčių Azijoje auginama ne mažiau kaip 7000 metų. Pastaraisiais dešimtmečiais išvestos naujos, derlingesnės ryžių veislės. Tai dalis „Žaliosios revoliucijos“, kuri mokslo žinias sujungė su augalininkyste ir modernias technologijas panaudoja derlingumui didinti.

AZIJIEČIAI II

KAI KURIOS ŠALYS (Japonija ir Kinija) nuo sena nepriklausomos, o kitos visai neseniai tapo laisvos. XX a. pradžioje kone visus Vidurinius Rytus, visą Indostano pusiasalį ir didelius Pietryčių Azijos plotus valdė Europos valstybės. Azijoje kilo nacionalinio išsivadavimo sąjūdis, ir šalys atgavo nepriklausomybę. Daugelio jų ekonomika smarkiai vystosi – kaip ir permainų reikalavimai, šitai reiškia, kad žemyne vyksta spartūs visuomeniniai pokyčiai.

NEPRIKLAUSOMYBĖ
Daugelis Azijos šalių kasmet švenčia nepriklausomybės dieną (kaip viršuje Pakistane). Vienos jų laisvę atgavo taikiu būdu (Indija), kitose vyko atkakli kova (Birmoje). Visos dabar stengiasi puoselėti tautinę savimonę.

Buvusi SSRS
Žemėlapyje parodyta buvusi SSRS ir 15 respublikų, į kurias ji suskilo.

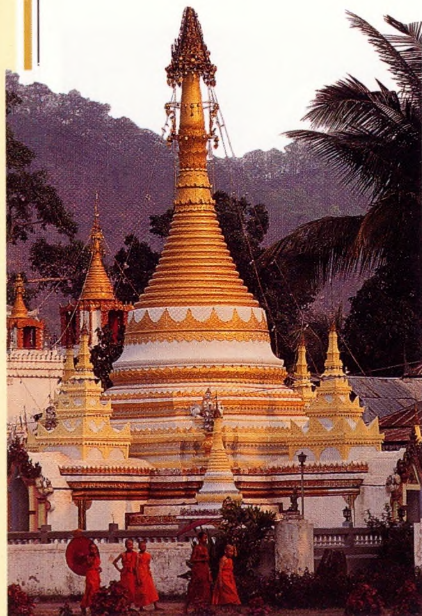

SKILIMAS

SSRS, Sovietų Sąjunga, buvo didžiausia pasaulio valstybė. Bet 1991 m. ji skilo į 15 respublikų, kurios išsirinko savo valdžią. Devynios jų yra Europoje, šešios Azijoje. Iširus didžiulei centralizuoto ūkio sistemai, jos stengiasi konkuruoti pasaulio rinkoje. SSRS žlugimas iš jos kontrolės išvadavo ir daugiau Rytų Europos šalių.

Daugelis jaunų tailandiečių kelis mėnesius praleidžia vienuolyne.

PASAULIO RELIGIJOS
Azijoje gimė visos pagrindinės pasaulio religijos: induizmas, budizmas, judaizmas, krikščionybė ir islamas. Šiuo metu religija žemyne vaidina svarbų vaidmenį. Tikėjimas dažnai išaukština saiką ir kuklumą, kaip turtų priešybę, ir būtinybę daryti gera ne siekiant asmeninės naudos, o dėl sielos ramybės.

Šventykla Tailande, kur vyrauja budizmas.

1994 m. Čečėnijos sostinę Grozną rusai žiauriai subombardavo.

ETNINĖS GRUPĖS

Kai kuriose buvusios SSRS vietose nesiliauja etniniai konfliktai. Rusijos Federacijoje yra rajonų, kur rusai sudaro mažumą, pvz., Čečėnijoje jų tik trečdalis. Nuo pat SSRS skilimo čečėnai kovoja dėl nepriklausomybės. Bet Rusija savo regionams neketina jos suteikti, nes iškiltų pavojus valstybės vientisumui.

Permainos

Šiuo metu Azijos šalyse tradicinė gyvenimo sankloda ir religiniai įsitikinimai susiduria su nauja gyvensena, pagrįsta vis stiprėjančiu pinigų vaidmeniu. Azija atsiveria Vakarų įtakai, todėl didėja spaudimas tradicinei gyvensenai. Visuomenė įvairiai reaguoja į tą spaudimą. Pvz., Irane religiniai vadovai smarkiai priešinosi vakarietiškoms idėjoms – buvo įkurta islamo normomis paremta respublika, vadovaujama ajatolos Chomeinio.

Islamo fundamentalistai rėmė ajatolos Chomeinio vyriausybę.

ARTIMŲJŲ RYTŲ NAFTA
Kol nebuvo atrasta naftos, dauguma Artimųjų Rytų šalių buvo labai neturtingos. Nafta pakeitė jų gyvenimą. Jos turi daugiau kaip pusę pasaulio naftos atsargų ir trečdalį gamtinių dujų; šios šalys praturtėjo eksportuodamos šias žaliavas į visą pasaulį. Iškilo nauji miestai, tokie kaip Dubajus (viršuje), iš visur vyksta darbininkai.

Tokijuje pastebima JAV ir kapitalizmo įtaka.

VAKARŲ ĮTAKA
Kai kuriose visuomenėse permainos vyksta ramiai, žingsnis po žingsnio. Pvz., Japonijos vadovai ekonomikos plėtrą laikė būdu, kaip išvengti priklausomybės nuo Europos tautų, todėl, priėmę Vakarų kapitalizmą, stengėsi išsaugoti tradicines japonų vertybes. Net Kinija, ilgą laiką užsidariusi nuo Vakarų idėjų, dabar jau pradeda įsileisti kapitalizmą.

Raudonai pažymėtos naujos pramoninės Pietryčių Azijos valstybės.

„TIGRIUKAI“
Per pastarąjį dvidešimtmetį daugelio Pietryčių Azijos šalių ekonomika, sekdama Japonijos pavyzdžiu, sparčiai auga. Dėl veržlios ūkio plėtros naujosios pramoninės valstybės meiliai pramintos „tigriukais“. Pigios darbo jėgos perteklius, griežtos vyriausybės, užgniaužiančios mažiausius neramumus, traukia užsienio investuotojus ir skatina pramonės augimą.

Šiaurės Kinijos kazachai šalia jurtos

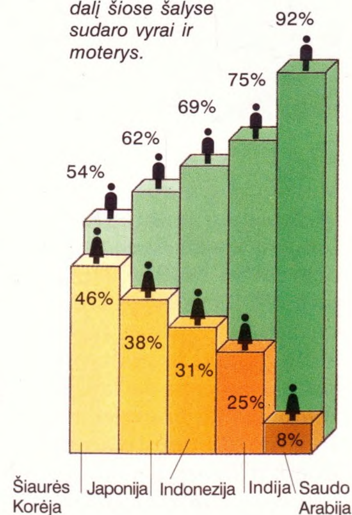
KLAJOKLIAI
Žlugus SSRS, Vidurinės Azijos klajokliai grįžta prie tradicinės gyvensenos. Nebeliko prekių, gamintų fabrikuose, pvz., veltinio jurtoms, ir dabar tie daiktai daromi tradiciškai, rankomis. Tas pat pasakytina ir apie kilnojimąsi. Klajokliai vežiodavosi savo mantą automobiliais, bet benzino taip stinga, kad jie vėl turi apsieiti su arkliais ir kupranugariais.

Moterų vaidmuo

Tokiame dideliame žemyne moterų vaidmuo labai nevienodas, nelygu tautos kultūra, religija ir šalies politika. Kai kur (Indijoje ir Vidurinių Rytų islamo šalyse) beveik visa darbo jėga – vyrai. Tačiau Pietryčių Azijos islamo šalyse, pvz., Indonezijoje, daug moterų dirba ne tik namuose. Kitur, kaip kad komunistinėje Kinijoje, Šiaurės Korėjoje ir buvusiose SSRS respublikose, moterims ne tik užkrauta bemaž visa namų ūkio našta, bet jos sudaro ir didelę dalį darbo jėgos.

Moterų užimtumas

Diagrama rodo, kokią darbo jėgos dalį šiose šalyse sudaro vyrai ir moterys.

RUSIJA

RUSIJA, KURI DRIEKIASI PER DU žemynus ir pusę Žemės rutulio, tebėra didžiausia pasaulio valstybė. Dėl atšiauraus klimato ir sunkių gyvenimo sąlygų jos platybės menkai apgyvendos. Bet Rusija turi derlingos žemės rajonų, daugybę naudingųjų iškasenų ir milžiniškus gamtinius išteklius. Ji andai vadovavo galingai komunistinei valstybei – SSRS. 1991 m. žlugus komunizmui, daugelis jos respublikų paskelbė nepriklausomybę. Naujosios Rusijos Federacijos vyriausybė bando kurti vakarietišką demokratiją ir ekonomiką.

Už raudonų Kremliaus sienų stovi keturi soborai paauksuotais kupolais ir carų rūmai.

POLITINĖS PERMAINOS

Maskvos Kremlius atspindi besikeičiantį politinį Rusijos veidą. Daugelį amžių Rusiją valdžiusių carų rūmai 1917 m. tapo pirmosios pasaulyje komunistinės vyriausybės būstine. Buvo sukurta SSRS, ji tapo pramoniniu ir kariniu milžinu, tačiau jos žmonėms tai brangiai kainavo. 1991 m. komunistinė valstybė žlugo, ir dabar Kremlius – naujosios Rusijos valdžios simbolis.

RUSIJA

Sankt Peterburgas
Sausis -10 °C
Liepa 17 °C
Sausis 35 mm
Liepa 72 mm

Permė
Sausis -17 °C
Liepa 19 °C
Sausis 40 mm
Liepa 89 mm

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Lena – 4261 km *Žmlp. N6*

Aukščiausias taškas: Kliučevsko k. – 4750 m

Didžiausias ežeras: Baikalas – 31 468 km²

Ilgiausias pasaulio sąsiauris: Totorių – 800 km *Žmlp. S9*

VOLGA
Plačioji Volga išteka į šiaurės vakarus nuo Maskvos ir įteka Kaspijos jūron. Jos ilgis 3530 km. Volga – svarbiausias Rusijos vandens kelias. Kasdien šimtai laivų gabena prekes ir žaliavas didžiuliems pramonės rajonams jos pakrantėse. Šešios galingos hidroelektrinės tiekia elektrą, o jų tvenkiniai aprūpina vandeniu aplinkinius gyventojus.

I J K L M N O P Q R S T U

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Verchojanskas
Sausis -51 °C
Liepa 14 °C
Sausis 5 mm
Liepa 28 mm

Š

Prano Juozapo Žemė
Pionierius
Spalio Revoliucijos s.
Šiaurės Žemė
Žemė
Bolševikas
Čeliuskino kyš.
Naujojo Sibiro ss.
Vrangelio s.
ČIUKČIŲ JŪRA
RYTŲ SIBIRO JŪRA
Pevekas
Ajonas
Lokių ss.
Ambarčikas
Navarino kyš.
BERINGO JŪRA
KORIAKŲ KALNYNAS
OLOJAUS KLGB.
KOLYMOS KALNYNAS
Oliutorskio kyš.
JŪRA
Baidaratos įl.
Baltoji s.
JAMALO P-LIS
TAIMYRO P-LIS
Taimyro ež.
LAPTEVŲ JŪRA
Indigirka
Kolyma
Korkodonas
Karagų ss.
Osora
Tiksis
Oleniokas
GYDANO P-LIS
Obės įl.
Piasina
Chatanga
VIDURIO SIBIRO PLOKŠČIAKALNIS
Jana
Sivucho kyš.
Ust Kamčiatskas
Kliučevsko k.
Norilskas
PUTORANO PLYNAUKŠTĖ
Anabaras
Bitantajus
Verchojanskas
Adyčia
Nachodka
Oleniokas
Lena
VERCHOJANSKO KLGB.
Sartangas
KAMČIATKA
Magadanas
Petropavlovskas
Puras
RUSIJOS SIBIRAS FEDERACIJA
Okhotskas
Ochotskas
Oktiabrskis
Viliujus
Jakutskas
OCHOTSKO JŪRA
Lopatkos kyš.
Tazas
Žemutinė Tunguska
Amga
Aldanas
Maja
DŽUGDŽURO KLGB.
Paramušyro ss.
Suntaras
Jelizavetos kyš.
Ocha
Obė
Akmenuotoji Tunguska
Lena
Oliokma
Kurilų salas valdo Rusija, bet į jas pretenduoja Japonija.
Ketė
Jenisejus
Sachalinas
Kurilų ss.
Vitimas
Angara
Tomskas
Ust Ilimskas
STANO KALNYNAS
Zėjos tv.
Tolorių sąs.
Poronaiskas
Novosibirskas
Ačinskas
Krasnojarskas
Kemerovas
Kanskas
Bratskas
Skovorodinas
Komsomolskas prie Amūro
Sovetskaja Gavanė
Južno Sachalinskas
Svobodnas
Novokuzneckas
Barnaūlas
Abakanas
Bijskas
Obė
Baikalo ež.
Romanovka
Šilka
Blagoveščenskas
Chabarovskas
Amūras
Čita
Oka
Irkutskas
KINIJA
Usūris
JAPONIJOS JŪRA
Kyzylas
Ulan Udė
Olovianaja
RAMUSIS VANDENYNAS
Vladivostokas
MONGOLIJA
0 200 400 600 km
ŠIAURĖS KORĖJA

Sibiras

Į rytus nuo Uralo tęsiasi Sibiras, negyvenamos platybės, siekiančios Ramųjį vandenyną. Beveik visą Sibirą užima taiga – spygliuočių miškai, sudarantys ketvirtadalį pasaulio miškų. Šiaurėje, klimatui vis atšiaurėjant, miškai išretėja, prasideda dykros, vadinamos tundra. Joje amžinas įšalas.

SIBIRO FAUNA
Sibiro miškuose randa maisto – ypač žiemą – šiauriniai elniai, meškos, voverės. Šioje srityje veisiasi ir stambiausias pasaulyje sibirinis tigras, turintis storą kailį, kuris saugo nuo speigo.

RUSIJA

RUSIJA
Sostinė: Maskva
Plotas: 17 075 400 km²
Gyventojų skaičius: 147 021 869
Valstybinė kalba: rusų
Pagrindinės religijos: rusų stačiatikių 75%, kitų 25%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: rublis
Raštingumas: 99%
Gyvenimo trukmė: 70 m.
Žmonių 1 gydytojui: 210
Televizorių tūkstančiui žmonių: nėra duomenų

EUROPINĘ RUSIJOS DALĮ nuo azijinės skiria Uralo kalnai. Į vakarus nuo jų, Europoje, gyvena per 100 mln. žmonių – du trečdaliai visų Rusijos gyventojų. Daugiausia jų yra Maskvos ir Sankt Peterburgo didmiesčiuose ir palei Volgą. Šioje dalyje didelės mineralų atsargos ir intensyviai ūkininkaujama: šiaurėje auginami kviečiai ir kiti javai, o pietuose tabakas, citrusai ir t. t.

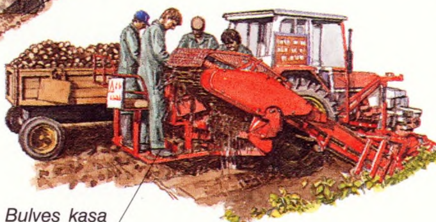

SANKT PETERBURGAS

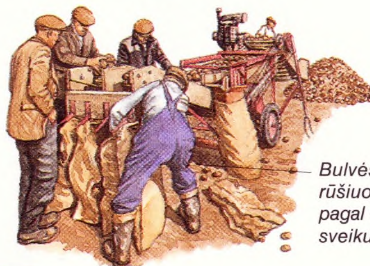
Elegantiškasis Sankt Peterburgas, išraižytas kanalų ir upių tinklo, vadinamas „šiaurės Venecija". Tai meno ir kultūros centras, jame daug puikių XVIII a. pastatų. 1713–1917 m. jis buvo Rusijos sostinė. Valdant komunistams, buvo pavadintas Leningradu – Lenino, Spalio revoliucijos vado, garbei. 1991 m. žlugus komunizmui, miestui grąžintas senasis vardas.

Rusijoje auginama daug bulvių. Į dirvą bulvių sėkla įterpiama mašina.

Bulves kasa kombainai.

Bulvės rūšiuojamos pagal dydį ir sveikumą.

ŽEMĖS ŪKIS

Dėl atšiauraus klimato žemdirbystei tinka tik 10% Rusijos teritorijos, daugiausia „derlingajame trikampyje" (žr. dešinėje). Miežių, avižų, rugių ir bulvių šalis augina daugiausia pasaulyje ir užima trečią vietą pagal kviečių pasėlių plotus. Šeštame dešimtmetyje buvo išartos stepės pietų ir vidurio Rusijoje – tai didžiausias žemėnaudos išplėtimas šiame amžiuje. Nauji kviečių plotai atlaisvino žemių vakaruose pašarams auginti.

Rusija daugiausia visko užaugina „derlingajame trikampyje", esančiame tarp Sankt Peterburgo ir Ukrainos vakaruose ir pietų Sibiro rytuose.

RUSŲ BALETAS

Baletas į Rusiją atkeliavo XIX a. iš Prancūzijos – Paryžių ir Sankt Peterburgą tuomet siejo glaudūs kultūriniai ir diplomatiniai ryšiai. XX a. pradžioje tradicinį baletą rusai reformavo, padarė kūrybiškesnį ir patrauklesnį. Dabar Maskvos Didžiojo teatro ir Sankt Peterburgo Marijos teatro trupės žinomos visame pasaulyje.

RELIGINIS ATGIMIMAS

Rusijos Stačiatikių bažnyčią sovietų valdžia persekiojo, bet žlugus komunizmui ji atgavo teises. Dabar visoje Rusijoje vėl ima veikti uždaryti vienuolynai ir cerkvės, daug žmonių nuolat jas lanko. Rusijos visuomenei sparčiai kintant, pastovi Stačiatikių bažnyčios tradicija žmonėms tapo atspara.

Rusijos Stačiatikių bažnyčios vadovas, Maskvos ir visos Rusijos patriarchas Aleksijus II.

VALGIAI IR GĖRIMAI
Rusiški valgiai, daugiausia susidedantys iš grūdų, bulvių, aliejaus ir cukraus, eina į kūną. Švieži vaisiai, daržovės ir mėsa – prabangos dalykai. Bet dabar, padidėjus maisto produktų gamybai ir pagerėjus tiekimui, didmiesčių parduotuvėse pasirinkimas jau didesnis.

Rugių ar bulvių degtinė – pamėgtas rusų gėrimas. Visoje Rusijoje opi alkoholizmo problema.

Grietinė

Barščiai

Juoda duona iš kietųjų kviečių

TOTORIAI

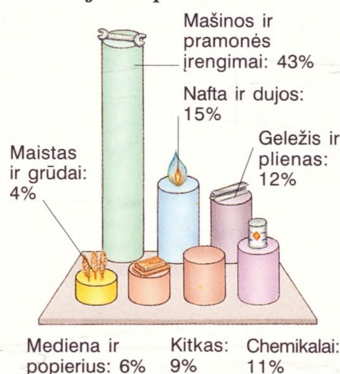
Senovinis Kazanės miestas prie Volgos yra Tatarstano, kur gyvena daugiau kaip 4 mln. totorių, sostinė. Ši islamą išpažįstanti tauta yra mongolų, 1240 m. užkariavusių Rusiją, palikuonė. Sovietų valdžia totorius engė, jų mečetės buvo uždarytos. Šiuo metu totoriai, kaip ir kitos tautybės Rusijos Federacijoje, stengiasi įtvirtinti savo savarankiškumą. Totoriai atgaivina senuosius papročius ir bando perimti vadovavimą vietos ekonomikai.

PRAMONĖ

SSRS daug investavo į sunkiąją pramonę. Geležies rūdos turtingame Urale ir Kuzbaso akmens anglių baseine pietų Sibire iškilo didžiuliai pramonės kompleksai. Klestėjo anglių, geležies rūdos ir kitų mineralų gavyba, pramonėje vyravo mašinų, plieno, geležies ir chemijos prekių gamyba. Tačiau dabar Rusija moka už tai: daug senų ir nebenašių fabrikų teršalais nuodija aplinką.

Rusijos eksportas

MASKVOS METRO
Ketvirtame dešimtmetyje po Maskvos gatvėmis buvo nutiestas milžiniškas metro tinklas. Jis veikia puikiai ir kasdien yra greita transporto priemonė maždaug 7 mln. žmonių. Stotys buvo statomos giliai po žeme, kad per karą galėtų praversti kaip slėptuvės. Daugelis jų gražiai papuoštos freskomis, skulptūromis ir mozaikomis.

Rusijos miestuose pamažu didėja prekių asortimentas, nuolat atidaromos naujos parduotuvės.

RINKOS EKONOMIKA
Suirus SSRS, žlugo ir senoji valstybės reguliuojama planinė ekonomika. Ją keičia pelno siekianti rinkos ekonomika – kaip Vakarų Europoje ir JAV. Valstybinės įmonės privatizuojamos. Į naująją Rusiją investuoja daug tarptautinių kompanijų.

Moteris Maskvos gatvėje valo sniegą.

DIRBANČIOS MOTERYS

Per Antrąjį pasaulinį karą ir stalininiuose lageriuose žuvo kur kas daugiau vyrų nei moterų. Taigi Rusijoje moterų ir dabar daugiau, jos sudaro daugiau kaip 50% darbo jėgos. Platus vaikų darželių tinklas ir nebloga sveikatos priežiūros sistema leidžia moterims, turinčioms vaikų, eiti į darbą. Jos dirba net geležinkelyje, vairuoja autobusus ir tramvajus. Gausu moterų fabrikuose, medikės ir mokytojos ar dėstytojos taip pat daugiausia moterys.

RUSIJA

Į RYTUS NUO URALO nusidriekusi azijinė Rusija. Jos platybės, vadinamos Sibiru, didesnės už kartu paimtas JAV ir Vakarų Europą. Tačiau dėl rūstaus klimato čia gyvena tik 40 mln. žmonių. Kai kur Sibire esti šalčiau negu Šiaurės ašigalyje. Pačioje šiaurėje tęsiasi užšalusios lygumos – tundra, žemyn į pietus įmanu auginti kai kurias atsparias kultūras. Per amžius Sibiras buvo atsilikęs kraštas, jame gyveno tik medžiotojai, spąstais gaudę žvėris dėl kailių ir mėsos, ir žvejai. Bet atradus mineralų, tarp jų aukso ir deimantų, regione prasidėjo pramonės plėtra.

KAMČIATKA

Kamčiatkos pusiasalis rytiniame Sibiro gale yra atokiausia Rusijos vieta. Sovietų valdžios metais joje buvo tiršta karinių bazių, mat šalia Japonija ir JAV. Šiuo metu Kamčiatkos karinis potencialas sumažėjęs, žmonės grįžta prie tradicinių verslų: vėl žvejoja upėse, augina šiaurinius elnius, medžioja ruonius, jūrines ūdras ir meškas.

Svarbiausi iškasenų telkiniai

Anglys
Dujos
Nafta
Varis
Deimantai
Auksas
Geležis

Sibiro ekspreso vagonas-restoranas

ŽALIAVOS

Sibiras turtingas gamtinių išteklių, ten didžiuliai naftos, dujų, anglių, metalų rūdų, deimantų ir aukso telkiniai. Sibiro geležinkeliu iš Sibiro į europinę Rusiją vežamos žaliavos. Vakarų Sibiras turi trečdalį pasaulio gamtinių dujų atsargų, taip pat naftos telkinius, duodančius per metus 8,4 mln. barelių per dieną – beveik du trečdalius viso naftos kiekio, išgaunamo Rusijoje. Bet šiuos telkinius sunku eksploatuoti dėl speigų, be to, labai brangu tiesti tokius ilgus naftotiekius.

SIBIRO GELEŽINKELIS

Sibiro geležinkelis ilgiausias pasaulyje. Jis eina 9440 km nuo Jaroslavlio stoties Maskvoje iki Vladivostoko rytuose. Kelionė geležinkeliu, kertančiu aštuonias laiko juostas, trunka aštuonias paras. Pastaraisiais metais ši linija vis labiau apkraunama, todėl nutiestos naujos, tarp jų Baikalo-Amūro magistralė.

UŽDARI MIESTAI

Sovietų valdžios metais saugumo sumetimais dviejų rūšių miestai buvo prieinami tik išrinktiesiems. Uždari miestai, tarp jų Vladivostokas (kairėje), buvo kariniai arba pramoniniai. Įslaptintuose miestuose vyko cheminio ir branduolinio ginklo tyrimai. Jų nežymėta žemėlapiuose, jie buvo tolimuose užkampiuose, juos supo uždaros zonos, saugomos ginkluotų sargybinių. Šiuo metu dauguma uždarų miestų atidaryti, bet įslaptinti miestai tebėra neprieinami.

Dėžutės puošiamos pasakų vaizdeliais.

DAILIEJI AMATAI

Stiprėjant rusų tautinei savimonei, grįžtama prie tradicinių amatų, pasakų, liaudies muzikos ir šokių. Nagingi amatininkai iš medžio ir papjė mašė daro dėžutes ir kitus dirbinius. Lakuotos dėžutės puošiamos piešiniais.

Rankų darbo rusiški šachmatai

ŠACHMATAI
Rusijoje lengvai prigijo senovinis šachmatų žaidimas, mat jis labai tinka ilgos tamsios žiemos vakarais. Šachmatai mėgstami ir dabar. Pasaulio čempionatuose nugalėdavo rusų didmeistriai, kaip Karpovas ir Spaskis. Per kokį svarbų mačą miestų aikštėse pastatomos didelės šachmatų lentos, kad žiūrovai galėtų stebėti žaidimą.

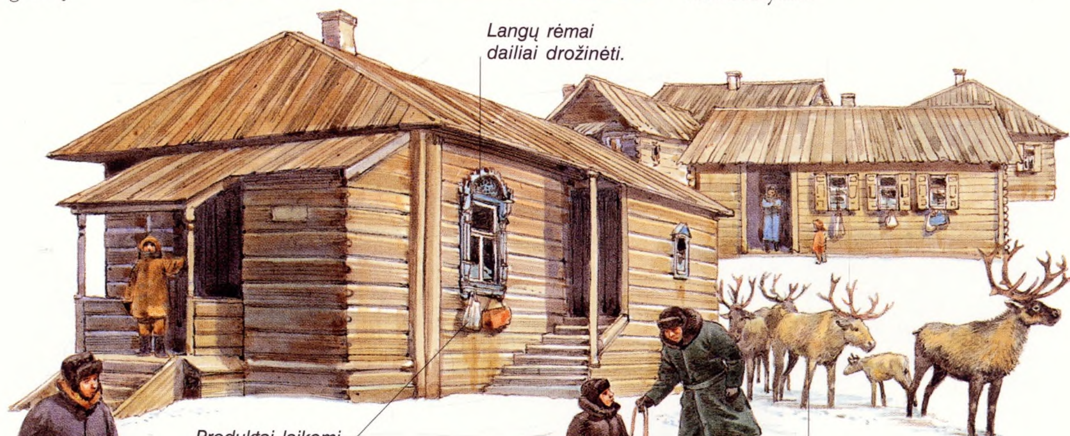

Miško ruoša

Taigos miškai europinės dalies šiaurėje ir Sibire daugybę žmonių aprūpina darbu miško ruošos, popieriaus, chemijos ir baldų pramonėje. Seniau miško ruoša daugiausia vyko prieinamesnėse Rusijos vietose. Tačiau daugelis miškų buvo iškirsta, o naujam užaugti ir subręsti reikia 80 metų. Taigi miško pramonė pasistūmėjo į Sibiro pietus ir rytus. Šiuo metu medžio apdirbimas sutelktas pietų Sibire aplink Baikalą ir palei Amūrą prie Ramiojo vandenyno.

Gyvenimas šaltyje

Jakutai rytų Sibire pripratę prie šalčio, siekiančio net -43 °C. Automobilių varikliai neišjungiami visą parą, kad neužšaltų. Geriamo vandens gaunama ištirpinus ledo luitą, atsineštą iš upės. Net trumputę vasarą pašalas neišeina. Namai dažnai statomi ant cemento platformų ar medinių polių, kad jų negadintų šaltis.

Langų rėmai dailiai drožinėti.

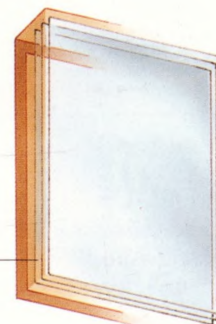
Produktai laikomi maišeliuose už lango ir prireikus atšildomi.

Jakutai šiaurėje augina elnius, o krašto viduryje – gyvulius.

Jakutai ištveria žiemos speigus vilkėdami šiltus kailinius ir avėdami veltiniais ar elnių kailių auliniais, mat oda nuo šalčio trūkinėja.

Pienas parduodamas sušaldytas luitais su medine rankena viduryje, kad būtų patogu nešti.

Per sniegynus paprastai važiuojama šunų ar elnių traukiamomis rogėmis.

Langai trigubi, kad ne taip eitų šaltis. Oras tarp stiklų veikia kaip izoliatorius.

Nuo rusiškos žiemos gina kailio ausinė.

KAILININKYSTĖ
Šimtmečiais sibiriečiai taigoje medžioja ir gaudo kailinius žvėrelius: šermuonėlius, žebenkštis, sabalus, lūšis ir lapes. Norėdama apsaugoti retesnes rūšis nuo išnykimo, sovietų valdžia steigė kailinių žvėrelių fermas. Iš Sibiro kailių daromos kepurės, kailiniai, batų ir pirštinių pamušalas.

Baikalas

Baikalas, „mėlynoji Sibiro akis“, pietryčių Sibire užima 31 468 km^2 plotą ir siekia iki 1940 m gylio. Tai giliausias ir didžiausias pasaulyje ežeras, kuriame yra per 20% viso pasaulio gėlo vandens. Miško ruošos ir chemijos pramonė jį gerokai užteršė, todėl pradėti dideli darbai norint išsaugoti šį unikalų gamtos paminklą.

Pasaulyje tik Baikalo ežere veisiasi gėlavandeniai ruoniai. Ir ežere, ir jo pakrantėse pilna niekur kitur nežinomų augalų ir gyvūnų.

Daugiau apie
Miško ruošą: *69, 86, 244*
Politines sistemas: *270–271*
SSRS suirimą: *136*
Stačiatikybę: *274*

TURKIJA
Sostinė: Ankara
Plotas: 779 450 km²
Gyventojų skaičius: 59 600 000
Valstybinė kalba: turkų
Pagrindinės religijos: musulmonų 99%, kitų 1%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Turkijos lira
Raštingumas: 82%
Gyvenimo trukmė: 67 m.
Žmonių 1 gydytojui: 1260
Televizorių tūkstančiui žmonių: 174
KIPRAS
Sostinė: Nikosija
Plotas: 9251 km²
Gyventojų skaičius: 700 000
Valstybinės kalbos: graikų ir turkų
Pagrindinės religijos: krikščionių 77%, musulmonų 23%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Kipro svaras ir Turkijos lira
Raštingumas: 94%
Gyvenimo trukmė: 77 m.
Žmonių 1 gydytojui: 750
Televizorių tūkstančiui žmonių: 207

TURKIJA

DALIS TURKIJOS yra Europoje, o visa kita teritorija Azijoje; nuo Europos ją skiria du siauri sąsiauriai. Daugiau kaip 600 metų Turkija priklausė Osmanų imperijai. Šiandien ji yra respublika, kurioje susipynusios islamo ir Vakarų tradicijos. Gyventojų daugumą sudaro turkai musulmonai, nors šalyje nėra patvirtinta oficialios religijos. Klimato ir gamtovaizdžio įvairovė patraukli turistams. Auginama įvairios žemės ūkio kultūros, šalis visiškai apsirūpina maisto produktais.

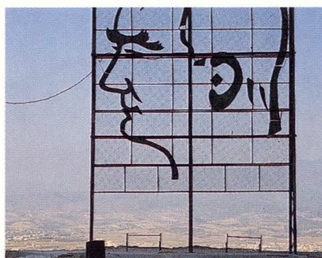

ŽEMĖS ŪKIS

Maždaug pusė turkų darbuojasi žemės ūkyje: augina kviečius, tabaką, cukrinius runkelius ir vaisius. Juodosios jūros pakrantėje auga arbatžolės; arbata – mėgstamas gėrimas. Daugelį lauko darbų nudirba moterys. Turėdama daug derlingos žemės, Turkija ne tik pati apsirūpina maisto produktais, bet ir juos eksportuoja.

KEMALIS ATATIURKAS

XX a. pradžioje žlugus Osmanų imperijai, Kemalis Atatiurkas įkūrė šiuolaikišką Turkijos valstybę ir tapo jos prezidentu. Jis pradėjo daug visuomeninių reformų, tarp jų ir garantuojančių didesnę moterų laisvę, visų teisę siekti mokslo.

Šis Kemalio Atatiurko portretas iškilęs virš Antalijos pietų Turkijoje.

Kurdų vaikai Harane, Turkijoje

KURDAI

Apie 25 mln. kurdų yra viena iš didžiausių tautų, neturinčių tėvynės. Jie gyvena kalnuotoje srityje tarp keturių šalių: Turkijos, Irano, Irako, Sirijos. Kurdai kovoja dėl teisės sukurti savo valstybę – Kurdistaną.

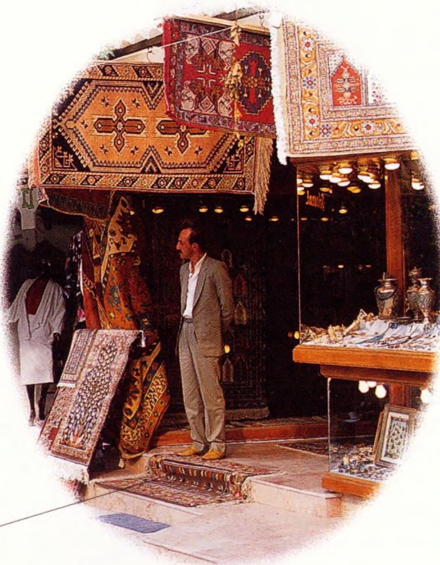

EFESAS

Kasmet milijonai turistų aplanko Turkiją privilioti jos saulės, smėlėtų paplūdimių ir senovės paminklų. Tarp jų yra ir Efesas Egėjo jūros pakrantėje, garsus didžiuliu I a. iškaltu uolose amfiteatru, kuriame telpa 24 000 žmonių. Turizmas – viena iš svarbiausių Turkijos ekonomikos šakų.

TURGUS

Triukšmingas gatvės turgus – Turkijoje įprastas reginys. Turkai garsėja kaip nagingi amatininkai, ypač puikiais kilimais, keramika, kalstytais vario ir odos dirbiniais. Kilimai audžiami iš šilko, vilnos ir medvilnės, marginami geometriniais ir gėlių raštais, dažnai simbolizuojančiais audėjo šeimą ar gyvenamąją vietą.

Kusadasio centrinėje prekyvietėje parduodami kilimai.

GATVĖS KAVINĖS

Lauko kavinės – mėgstama susitikimų vieta, ypač vyrams. Čia jie geria arbatą ar turkišką kavą ir pypkiuodami šnekučiuoja. Dažnai žaidžia triktraką arba lošia kortomis.

Vyrai rūko pypkes, vadinamas kaljanais. Dūmai įtraukiami pro ilgą vamzdelį.

Mėgstama stipri, juoda turkiška kava.

Kavinėse vyrai dažnai lošia kortomis.

TURKIJA

Stambulas, Turkija
Sausis 5,5 °C
Liepa 23 °C
Sausis 109 mm
Liepa 34 mm

Karsas, Turkija
Sausis -12 °C
Liepa 17 °C
Sausis 28 mm
Liepa 53 mm

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Kizil Irmakas – 1151 km *Žmlp. F5*

Aukščiausias taškas: Ararato k. – 5123 m *Žmlp. K6*

Didžiausias ežeras: Vanas *Žmlp. K6*

Vienintelis pasaulio miestas dviejuose žemynuose: Stambulas *Žmlp. C5*

Nikosija, Kipras
Sausis 10 °C
Liepa 29 °C
Sausis 76 mm
Liepa 1 mm

KIPRAS

STAMBULAS

Tai vienintelis pasaulio miestas, išsidėstęs per du žemynus. Europinę dalį nuo azijinės skiria siauras Bosforo sąsiauris. Per jį nutiesti tiltai. Stambule akivaizdus seno ir naujo, rytietiškos ir vakarietiškos kultūrų mišinys; šalia grakščių mečečių kiurkso lūšnynai. Stambulas – didžiausias Turkijos miestas ir svarbiausias uostas. Iki 1923 m. jis buvo šalies sostinė, po to ji perkelta į Ankarą.

KIPRAS

KIPRAS – DIDELĖ vaizdinga sala rytinėje Viduržemio jūros dalyje, pamėgta turistų. Ją valdė turkai, vėliau anglai, 1959 m. ji gavo nepriklausomybę. Dauguma gyventojų graikai, maždaug penktadalis turkų. Dėl šių tautų konflikto 1974 m. sala buvo padalyta perpus: į Pietų Kiprą, priklausantį graikams, ir Šiaurės Kiprą, priklausantį turkams.

Matote Hermio gatvę Nikosijoje, Kipro sostinėje. Ja eina riba tarp Šiaurės Kipro ir Pietų Kipro. Turkija vienintelė oficialiai pripažino Šiaurės Kiprą.

Daugiau apie
ARBATĄ: *172, 238*
ISLAMĄ: *275*
KILIMŲ AUDIMĄ: *155, 165, 210*

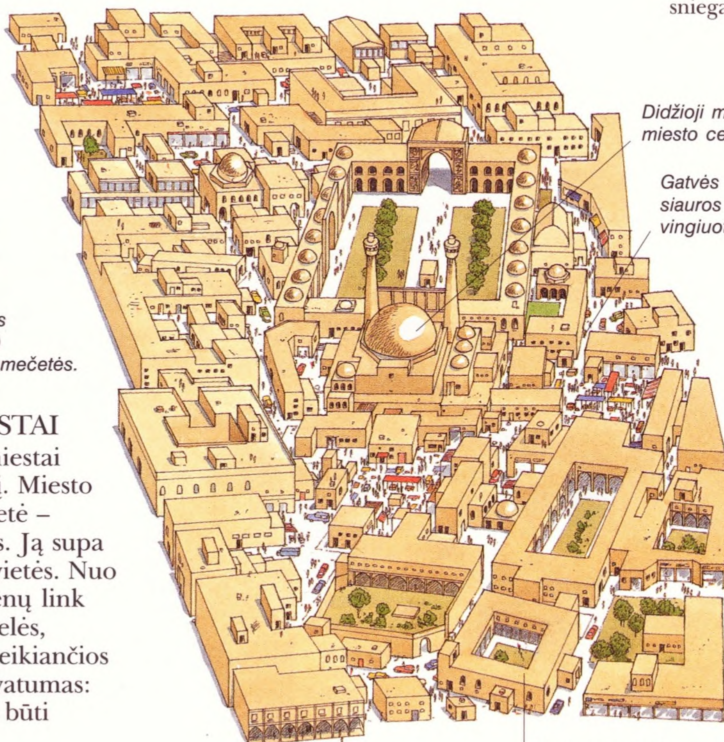
ARTIMIEJI RYTAI

ARTIMIEJI RYTAI įsiterpę tarp Europos ir Vidurinių Rytų, rytiniame Viduržemio jūros krante. Juose yra Izraelis, Libanas, Jordanija ir Sirija. Šis regionas – keleto seniausių pasaulio kultūrų lopšys, susijęs su trimis pagrindinėmis religijomis: judaizmu, krikščionybe ir islamu. Žemė čia sausa ir bergždžia, ypač rytuose, bet Viduržemio jūros pakrantėje geresnė, derlingesnė. Amžiais niokotos arabų, kryžiuočių ir turkų, dabartinės regiono šalys susiformavo per pastarąjį šimtmetį. Ir iš karto jas ėmė draskyti pilietiniai karai ir konfliktai.

KONTRASTŲ ŽEMĖ
Nuo Libano šiaurėje iki Izraelio pietuose eina kalnai, o rytuose ir vakaruose tęsiasi dykumos. Libane kalnai kaitaliojasi su derlingomis lygumomis, kur auginami javai. Viršukalnes visus metus dengia sniegas, tad kalnus pamėgo slidininkai.

Triukšmingos ar smarvę skleidžiančios dirbtuvėlės (metalininkų ar odininkų) nustumtos kuo toliau nuo didžiosios mečetės.

Didžioji mečetė stovi miesto centre.

Gatvės siauros ir vingiuotos.

Daug namų turi uždarus kiemus.

Prekiautojai religiniais reikmenimis (žvakėmis, smilkalais, maldaknygėmis) įsikuria arčiausiai didžiosios mečetės.

ARTIMŲJŲ RYTŲ MIESTAI

Tradiciniai musulmoniški miestai pastatyti pagal vieną pavyzdį. Miesto centre stovi pagrindinė mečetė – paprastai didžiausias statinys. Ją supa kiti svarbūs pastatai ir turgavietės. Nuo centro spinduliais miesto sienų link eina siauros, vingiuotos gatvelės, sulaikančios vėją ir dulkes, teikiančios pavėsį. Labai gerbiamas privatumas: namų durys gatvelėse neturi būti priešpriešiais.

Jaseras Arafatas yra Palestinos išvadavimo organizacijos vadovas, ginantis Palestinos arabų interesus.

PALESTINA

1948 m. Palestinoje, senojoje žydų žemėje ir Palestinos arabų tėvynėje, atsikūrė Izraelio valstybė. Tūkstančiai palestiniečių buvo išvyti iš savo krašto. Daugelis pasitraukė į kaimynines arabų žemes Vakarų Krante ir į Gazos ruožą. 1967 m. Izraelis užgrobė ir jas. Pastaruoju metu arabų ir Izraelio vadovai pasirašė taikos sutartį, pagal kurią palestiniečiai gavo šiokią tokią savivaldą Gazos ruože ir Jeriche, Vakarų Krante.

NEGYVOJI JŪRA
Tarp Izraelio ir Jordanijos telkšo didžiulis ežeras, vadinamas Negyvąja jūra. Jis yra žemiausioje pasaulio vietoje – maždaug 400 m žemiau jūros lygio. Iš vandens kyšo druskos stulpai. Žuvys čia negali veistis, todėl ežeras taip ir pavadintas. Negyvosios jūros pakrančių purvas laikomas gydomuoju.

Haifa, Izraelis
Sausis 14 °C
Liepa 28 °C
Sausis 175 mm
Liepa 0 mm

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Eufratas (Irakas/Sirija/Turkija) – 2815 km *Žmlp. K4*

Aukščiausias taškas: Kornet as Saudos k. (Libanas) – 3087 m *Žmlp. F5*

Didžiausias ežeras: Negyvoji jūra (Izraelis/Jordanija/Vakarų Krantas) – 1049 km² *Žmlp. E8*

Seniausias pasaulyje įtvirtintas miestas: Jerichas (Vakarų Krantas) *Žmlp. E8*

Elatas, Izraelis
Sausis 16 °C
Liepa 33 °C
Sausis 0 mm
Liepa 0 mm

Deir az Zauras, Sirija
Sausis 7 °C
Liepa 34 °C
Sausis 41 mm
Liepa 0 mm

LIBANAS

IZRAELIS

SIRIJA

JORDANIJA

Uolos mečetė

Žydai meldžiasi prie Raudų sienos.

Žydų tėvynė

Prieš susikuriant žydų valstybei, jie buvo išsibarstę po visą pasaulį. Daugelis buvo persekiojami. Per Antrąjį pasaulinį karą nacistai Vokietijoje išžudė 6 mln. žydų. Po karo tūkstančiai jų iš viso pasaulio emigravo į Izraelį, protėvių žemę.

Didžiosios religijos

Su Artimaisiais Rytais glaudžiai susijusios trys pagrindinės pasaulio religijos. Čia kilo judaizmas ir krikščionybė, o islamas atėjo iš kaimyninės Saudo Arabijos. Jeruzalė yra šventas miestas trijų tikėjimų išpažinėjams. Greta stovi musulmonams šventa Uolos mečetė ir žydų branginama Raudų (Vakarinė) siena.

SIRIJA
Sostinė: Damaskas
Plotas: 185 180 km²
Gyventojų skaičius: 13 800 000
Valstybinė kalba: arabų
Pagrindinės religijos: musulmonų 90%, krikščionių 10%
Valdymas: vienos partijos diktatūra
Piniginis vienetas: Sirijos svaras
Raštingumas: 67%
Gyvenimo trukmė: 66 m.
Žmonių 1 gydytojui: 1160
Televizorių tūkstančiui žmonių: 60

SIRIJA

SIRIJA – SENA ŠALIS, jos sostinė Damaskas – vienas iš seniausių pasaulio miestų. Esanti prie didžiųjų prekybos kelių, Sirija ne kartą buvo užpulta ir užkariauta – romėnų, arabų, graikų, turkų. Po Pirmojo pasaulinio karo ją ėmė kontroliuoti prancūzai, 1946 m. šalis tapo nepriklausoma. Nuo tada ji ne sykį kariavo su Izraeliu. Dauguma sirų musulmonai, jie kalba arabiškai. Daugiau kaip pusė teritorijos yra dykuma, bet užliejamieji upių slėniai derlingi.

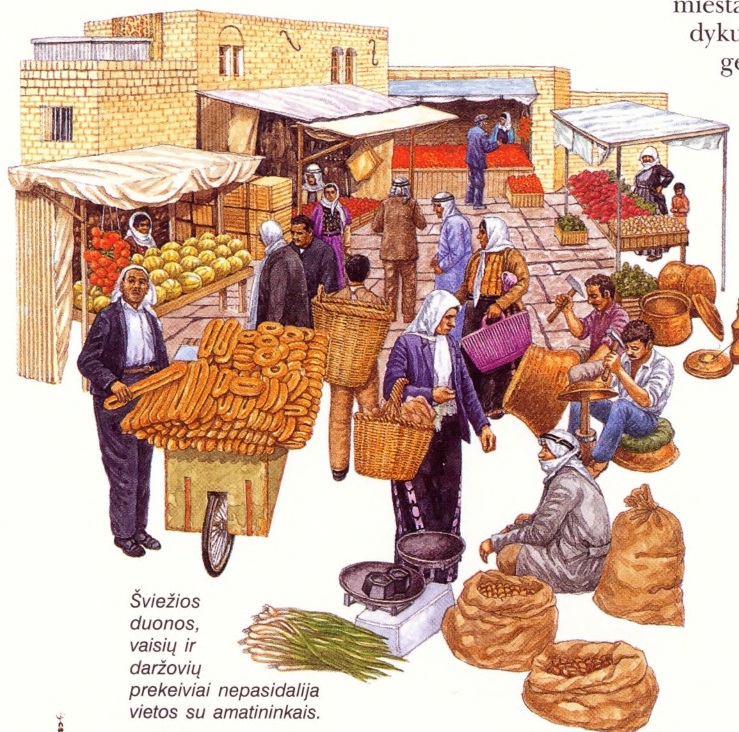

PALMYRA

Turtingą ir margą Sirijos istoriją atspindi daugybė praeities kultūras liudijančių griuvėsių, išsimėčiusių po visą šalį. III a. Palmyra su savo rūmais, šventyklomis ir teatrais klestėjo, bet ją sugriovė romėnai, nes miestas nepasidavė. Ji stovi oazėje dykumos pakrašty – vienas iš geriausiai išsilaikiusių senovės pasaulio miestų.

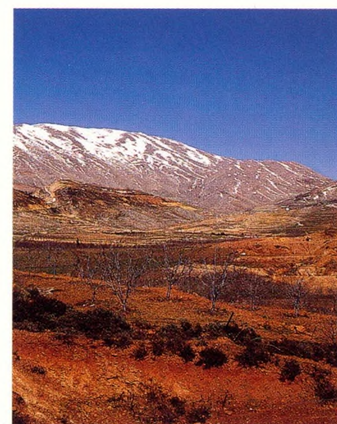
PREKYVIETĖS

Visų kaimų ir miestų triukšmingose gatvių prekyvietėse gyvai prekiaujama viskuo: prieskoniais ir daržovėmis, kilimais ir papuošalais, pintais krepšiais ir kavinukais. Žmonės eina į turgų pirkti ir parduoti, susitikti su draugais ir pasiderėti. Turgus – labai svarbus arabų gyvenimo bruožas.

Turguje darbuojasi amatininkai: kalsto ir graviruoja varį, drožinėja, pina pintines.

Šviežios duonos, vaisių ir daržovių prekeiviai nepasidalija vietos su amatininkais.

GOLANO AUKŠTUMOS

Kalnuotas Golano aukštumas 1967 m. iš Sirijos atėmė Izraelis. Jam ši teritorija svarbi strategiškai, nes yra priešais Hulos slėnį. Abiem šalims tai opus nesibaigiančių taikos derybų objektas; siūloma Golano aukštumas paversti nemilitarizuota zona ir grąžinti Sirijai.

MUSULMONŲ SEKTOS

Dauguma sirų priklauso nuo seno įtakingai musulmonų sunitų grupei. Tačiau dar yra sektų: šiitų, izmailitų ir alavitų. Alavitai išpažįsta ne tik islamą, bet ir iš dalies krikščionybę, pvz., švenčia ir Kalėdas, ir Velykas. Praeityje buvo persekiojami, tačiau dabar daugelis tapo įtakingi ir turtingi. Sirijos prezidentas Asadas pats yra alavitas.

Mečetės minaretas, iš kurio tikintieji penkis kartus per dieną šaukiami melstis.

EUFRATO UŽTVANKA

Eufratas iš Turkijos į Iraką teka per Siriją. Ant jo buvo pastatyta didžiulė hidroelektrinė. Ji pagamina tris ketvirtadalius Sirijos elektros. Užtvenkus upę, susidarė Asado tvenkinys. Jo vandeniu drėkinami laukai.

Daugiau apie

HIDROELEKTRINES: *108, 262*
ISLAMĄ: *275*
IZRAELĮ: *146*
OAZES: *213*

LIBANAS

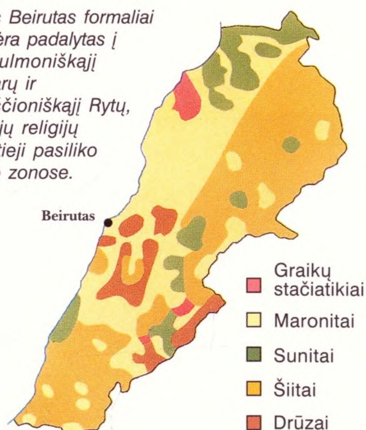
LIBANAS
Sostinė: Beirutas
Plotas: 10 400 km²
Gyventojų skaičius: 2 900 000
Valstybinė kalba: arabų
Pagrindinės religijos: musulmonų 75%, krikščionių 25%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Libano svaras
Raštingumas: 81%
Gyvenimo trukmė: 68 m.
Žmonių 1 gydytojui: 670
Televizorių tūkstančiui žmonių: 325

LIBANAS – MAŽA VALSTYBĖLĖ rytiniame Viduržemio jūros krante, turinti sienas su Sirija ir Izraeliu. Libano gyventojai daugiausia arabai, priklausantys įvairioms religinėms grupėms. Kitados Libanas buvo kultūrinis ir prekybinis Artimųjų Rytų centras. Bet 1975 m. įtampa tarp musulmonų ir krikščionių peraugo į žiaurų pilietinį karą, kuris beveik sužlugdė valstybę. 1989 m. buvo pasiektas taikos susitarimas ir atkurtas šioks toks stabilumas.

RELIGIJA

Libanas – tai marga religinių grupių, tarp jų musulmonų ir krikščionių sektų, mozaika. Didžiausia krikščioniška Bažnyčia yra maronitai, išpažįstantys savotišką katalikybę, kitos – graikų stačiatikiai ir graikų katalikai. Musulmonai suskilę į sunitus ir šiitus.

Nors Beirutas formaliai nebėra padalytas į musulmoniškąjį Vakarų ir krikščioniškąjį Rytų, abiejų religijų tikintieji pasiliko savo zonose.

DRŪZAI
Drūzų tikėjimas yra islamo atskala, jau tapusi savarankiška religija. Libane jų gyvena apie 200 000, daugiausia pietų kalnuose. Jų papročiai saugo ir stiprina bendruomenę. Drūzu tapti neįmanoma, turi būti juo gimęs, be to, niekada negali išsižadėti šio tikėjimo. Santuoka leidžiama tik tarp bendruomenės narių.

BEIRUTO ATSTATYMAS

Iki pilietinio karo Beirutas, „Rytų Paryžius“, buvo kultūringas ir judrus miestas, vienas iš svarbiausių regiono uostų ir verslo centrų. Šiuo metu kone visas miestas sugriautas. Vyriausybė priėmė didelę programą finansiniam sostinės centrui atstatyti ir turistams susigrąžinti.

Kur gyvena žmonės

84% gyvena miestuose 16% gyvena kaimuose

KEDRAI
Libano kedras yra šalies simbolis, esantis ir jos vėliavoje. Bibliniais laikais Libano kalnų šlaitai buvo apaugę kedrų miškais. Dabar jie auga tik keletame draustinių. Kai kurie medžiai net 1500 metų senumo.

TYRAS IR SIDONAS
Pilietinis karas sugriovė klestėjusią turizmo pramonę. Dabar bandoma susigrąžinti turistus į puikiuosius šalies paplūdimius ir istorinius Tyro bei Sidono miestus. Maždaug prieš 3000 metų juos pastatė finikiečiai; Romos imperijoje jie garsėjo stiklo dirbiniais ir purpuro dažais.

LIBANIEČIŲ VIRTUVĖ

Tradicinis libaniečių valgis yra *kibbe* – kepti avienos kukuliai arba paplotėliai, įdaryti grūstais kviečiais su svogūnais. Mėgstami ir pyragaičiai, kimšti riešutais ir datulėmis ir aptepti medumi.

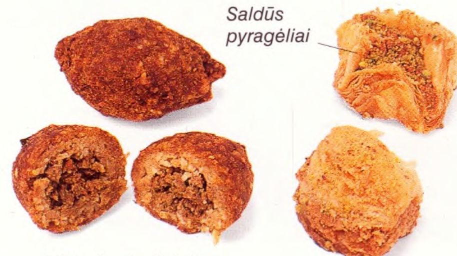
Su mėsa dažnai valgomi griežčiai ir prieskoninės daržovės, pvz., aitriosios paprikos.

Griežčiai

Aitriosios paprikos

Saldūs pyragėliai

„Kibbe“ – tradicinis libaniečių valgis.

Daugiau apie
LIBANO GAMTOVAIZDĮ: *146*
LIBANO VĖLIAVĄ: *147*
REGIONO KARUS: *146*
RELIGIJAS: *274–275*

IZRAELIS*
Sostinė: Jeruzalė
Plotas: 20 700 km²
Gyventojų skaičius: 5 400 000
Valstybinės kalbos: hebrajų ir arabų
Pagrindinės religijos: judėjų 82%, musulmonų 14%, krikščionių 2%, kitų 2%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: šekelis
Raštingumas: 95%
Gyvenimo trukmė: 76 m.
Žmonių 1 gydytojui: 350
Televizorių tūkstančiui žmonių: 260

*Skaičiai pateikti įskaitant Vakarų Krantą ir Gazos ruožą.

IZRAELIS

IZRAELIS – TAI ILGAS siauras ruožas rytinėje Viduržemio jūros pakrantėje. Gamtovaizdis labai įvairus: derlingi slėniai, sausos dykumos, kalnai, ežerai ir upės. Šalis turi daugialypę pramonę ir modernų žemės ūkį. Izraelis buvo įkurtas 1948 m. kaip prieglobstis viso pasaulio žydams. Anksčiau tai buvo Palestina. Daugelis Palestinos arabų turėjo bėgti iš Izraelio į Jordaniją ir Libaną. Nuo to laiko nesiliauja konfliktai tarp Izraelio, palestiniečių ir kaimyninių arabų šalių.

JERUZALĖ

Jeruzalė – judėjų, musulmonų ir krikščionių šventasis miestas. Senamiestyje stovi judėjų Vakarinė siena, vienintelė išlikusi Erodo šventyklos dalis, ir Šventyklos kalnas, nuo kurio įžengęs į dangų pranašas Mahometas. Svarbiausia krikščionių šventovė yra Viešpaties Kapo bažnyčia, tradiciškai laikoma Kristaus kapo ir prisikėlimo vieta.

Kibuce gyvenama ir dirbama šeimomis.

Vamzdžiais atvestu vandeniu drėkinami laukai.

Kai kurios daržovės, pvz., pomidorai, auginami plėvele dengtuose šiltnamiuose.

Karštame, sausame klimate labai svarbu drėkinimas.

Derlių nuimti padeda žmonės iš kitų šalių, susižavėję kibucų gyvenimu.

Auginami citrusai: apelsinai, citrinos, greipfrutai.

KIBUCAI

Beveik pusė Izraelio derliaus užauginama didelėse komunose, vadinamose kibucais, kur gyvena ir dirba daugybė šeimų. Žmonės iš eilės dirba kasdieninius darbus (valo, verda) ir pluša ūkyje. Kompiuterizuota drėkinimo sistema didelius dykumų plotus pavertė derlinga žeme.

IZRAELIO KARIAI
Dėl konfliktų su palestiniečiais ir dažnų karų su kaimyniniais arabų kraštais armija Izraelio gyvenime vaidina labai svarbų vaidmenį. Aštuoniolikos sulaukę vaikinai ir merginos kelerius metus tarnauja kariuomenėje. Moterys rengiamos kaip ir vyrai, bet nedalyvauja karo veiksmuose.

RELIGIJA

Judaizmas – viena iš seniausių pasaulio religijų. Judėjai tiki vieną Dievą ir vadovaujasi Tora, penkiomis pirmosiomis Biblijos knygomis. Žydai vyrai meldžiasi apsisiautę mėlynais dryžiais papuošta skraiste ir užsidėję filakterijus – dvi dėželytes, kuriose sudėtos Toros ištraukos. Šeštadienį judėjai švenčia šabą.

Filakterijai nešiojami ant kaktos ir kairės rankos, netoli širdies – tuo parodoma, kad Dievo pamokymams klusnūs ir protas, ir širdis.

Surišti kutai judėjams primena Dievo įsakymus.

Maldos skraistė

DEIMANTAI
Apie 25% Izraelio pajamų iš eksporto duoda deimantų apdirbimo pramonė. Įsivežti deimantų grynuoliai gludinami ir svidinami, tada iš jų daromi papuošalai.

Daugiau apie

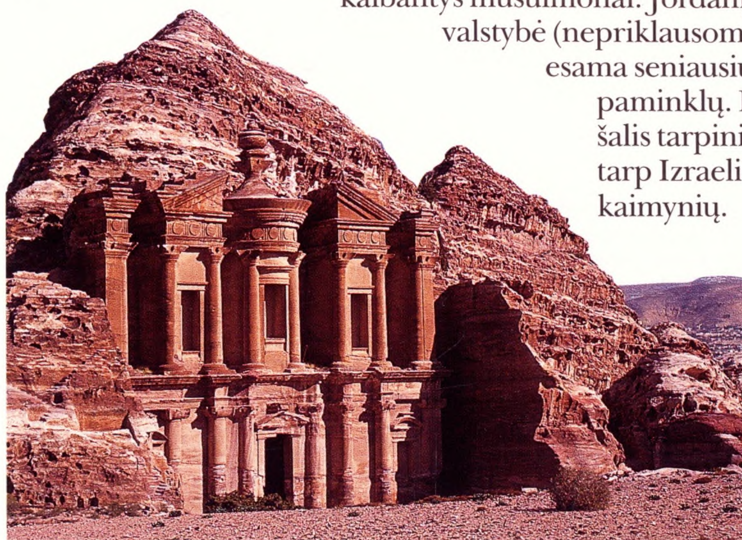
DEIMANTUS: *226, 248*
DRĖKINIMĄ: *155, 156, 217*
JUDAIZMĄ: *275*
PALESTINĄ: *146*

JORDANIJA
Sostinė: Amanas
Plotas: 89 210 km²
Gyventojų skaičius: 4453000
Valstybinė kalba: arabų
Pagrindinės religijos: musulmonų 93%, kitų 7%
Valdymas: demokratinė monarchija
Piniginis vienetas: Jordanijos dinaras
Raštingumas: 82%
Gyvenimo trukmė: 67 m.
Žmonių 1 gydytojui: 770
Televizorių tūkstančiui žmonių: 81

JORDANIJA

JORDANIJA YRA ARABIJOS pusiasalio šiaurės vakaruose. Išskyrus trumpą ruožą palei Akabos įlanką, ji visiškai atkirsta nuo jūros. Beveik visą rytinę dalį sudaro dykuma, o šiaurėje ir pietuose stūkso kalnai. Dauguma gyventojų – arabiškai kalbantys musulmonai. Jordanija yra palyginti jauna valstybė (nepriklausoma nuo 1946 m.), bet joje esama seniausių pasaulyje istorinių paminklų. Pastaruosius kelerius metus šalis tarpininkauja taikos deryboms tarp Izraelio ir jo arabiškųjų kaimynių.

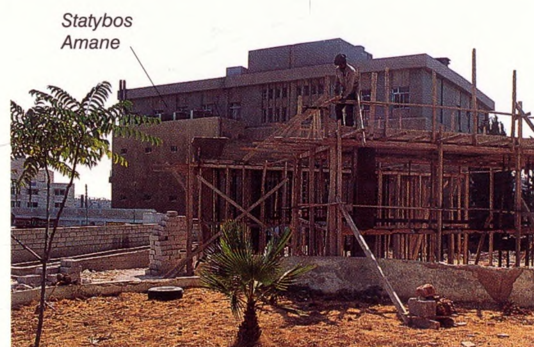
Didžiausias Petros statinys – Ad Deiro šventykla.

PETRA
Įstabųjį rožinį Petros miestą IV a. pr. Kr. dykumos uolose iškalė nabatėjai. Tai žymiausias Jordanijos istorinis paminklas. Tarp nepaprastų akmens pastatų stovi Iždinė ir Karalių kapai, kuriuos galima pasiekti jojant siauru vingiuotu tarpekliu.

PABĖGĖLIŲ STOVYKLOS

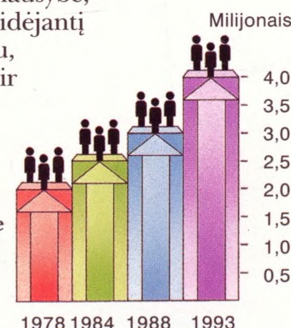
1948 m. įsikūrus Izraelio valstybei, dešimtys tūkstančių palestiniečių turėjo bėgti į Jordaniją ir kitas arabų šalis. Jie ten tebegyvena ir po 40 metų – vien tik Jordanijoje jų 1,8 mln. Daugelis jau gimę ir užaugę pabėgėlių stovyklose. Ši stovykla yra netoli Amano.

Statybos Amane

GYVENTOJŲ DAUGĖJIMAS

Jordanijos gyventojų, kurių daugumą sudaro pabėgėliai, sparčiai daugėja. Viena iš opiausių klausimų, kuriuos turi spręsti šalies vyriausybė, – kaip aprūpinti vis didėjantį žmonių skaičių būstu, darbu, mokyklomis ir gydymo įstaigomis.

Gyventojų augimas Jordanijoje

AKABOS ĮLANKA
Akabos įlanka – tai siaura šiaurrytinė Raudonosios jūros atšaka tarp Saudo Arabijos ir Sinajaus pusiasalio. Ji 160 km ilgio ir iki 27 km pločio. Jos gale stovi Jordanijos jūrų uostas Akaba. Šis trumpas pajūrio ruožas – vienintelis šalies vartai į jūrą. Vietovę pamėgo turistai.

JORDANAS

Artimuosiuose Rytuose visur stinga vandens. Jordano upė, kuria eina siena tarp Izraelio ir Jordanijos, tapo abiejų šalių taikos derybų objektu. Jordanijai, skurdokai valstybei, labai svarbu gauti daugiau upės vandens laukams drėkinti.

Daugiau apie
ARTIMŲJŲ RYTŲ ISTORIJĄ: *146–147*
GYVENTOJŲ DAUGĖJIMĄ: *16–17*
ISLAMĄ: *275*
ISTORINIUS PAMINKLUS: *134*

VIDURINIAI RYTAI

VIDURINIAI RYTAI YRA Azijoje pietvakariuose. Didžiąją teritorijos dalį užima negyvos dykumos arba akmeningi kalnai. XX a. viduryje palei Persijos įlanką buvo atrasti naftos telkiniai. Šiuo metu daugeliui regiono šalių nafta yra pagrindinis pajamų šaltinis. Senovėje Viduriniuose Rytuose iškilo pirmieji pasaulio miestai ir gimė viena iš didžiųjų religijų – islamas. Dauguma gyventojų musulmonai, labiausiai paplitusi kalba – arabų. Pastarąjį dešimtmetį regione nesibaigia alinantys karai ir konfliktai.

AKMENŲ DYKYNĖS
Dalį Vidurinių Rytų užima akmeningos plynės: didžiulis karštis, sausvėjai ir retkarčiais užeinančios liūtys su audra paliko plikas uolienas.

Smarkūs vėjai supusto smėlio kopas.

Smėlio audra, dideliu greičiu nešanti smėlį ir dulkes, užtemdo visą dangų.

Oazėse išauga gyvenvietės. Oazė atsiranda pro uolienų plyšį prasiveržus vandeniui.

Ilgalaikis vienos krypties vėjas supučia smėlio ribulius.

Dykumoje ištisus metus auga kai kurie atsparūs augalai, jų ilgos šaknys siurbia vandenį iš didelio ploto.

Klajokliai beduinai, norėdami išgyventi, turi bastytis su savo gyvuliais, ieškodami vandens ir maisto.

DYKUMA

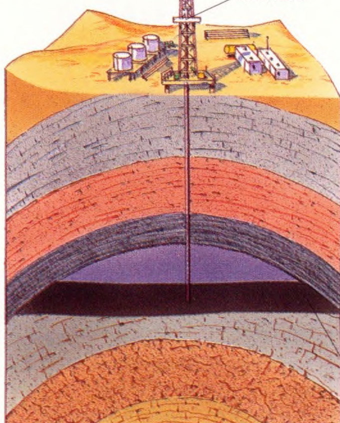
Išskyrus derlingus plotus Tigro ir Eufrato slėniuose, pajūryje ir retose oazėse, kone visi Viduriniai Rytai – tai įkaitusios akmenų arba smėlio dykros, tarp jų ir plati Ar Rub al Chali smėlynų dykuma. Dauguma dykumų plotų negyvenami dėl vandens stygiaus.

NAFTOS GAVYBA

Daugiau kaip 65% pasaulio naftos priklauso Viduriniams Rytams; regione išsiurbiama trečdalis naftos, per dieną išgaunamos pasaulyje. Viduriniai Rytai iš naftos susikrovė turtus, kitados atsilikę kraštai suklestėjo. Be to, išaugo tarptautinis regiono vaidmuo ir jo įtaka pasaulio reikalams.

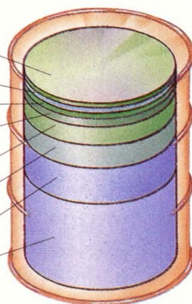
Naftos gręžinys

Siurbimo bokštas

Gręžinys esti labai gilus, kad pasiektų naftą, telkšančią tarp uolienų.

Naftos gavyba Viduriniuose Rytuose

KARAI

Pastarąjį dešimtmetį Viduriniuose Rytuose per nesibaigiančius karus žuvo tūkstančiai žmonių. 1980 m. užsitęsę sienos konfliktai ir konkurencija tarp Irano ir Irako prasiveržė karu, kuris baigėsi 1988 m. 1990 m. prasidėjo Persijos įlankos karas: Irakas užpuolė Kuveitą; turėjo įsikišti tarptautinės pajėgos, vadovaujamos JAV.

Neseną karą Irake primena surūdiję tankai.

Irano ir Irako sieną žymintis ženklas

GINČAI DĖL SIENŲ
Daugelis Vidurinių Rytų šalių palyginti jaunos, susikūrusios XX a., regioną pasidalijus Vakarų valdovams. Dėl šio dirbtinio padalijimo, dažnai nepakankamai apibrėžto, kilo daugybė konfliktų, ypač tarp Irako ir šešių jo kaimynių.

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Eufratas (Irakas/Sirija) – 2815 km *Žmlp. E5*

Aukščiausias taškas: Demavendo ugn. (Iranas) – 5671 m *Žmlp. H4*

Didžiausias pasaulyje naftos telkinys: Gavaras (Saudo Arabija) – 8400 km² *Žmlp. F8*

Teheranas, Iranas
Sausis 2 °C
Liepa 30 °C
Sausis 46 mm
Liepa 3 mm

Rijadas, Saudo Arabija
Sausis 15 °C
Liepa 34 °C
Sausis 3 mm
Liepa 0 mm

IRANAS · IRAKAS · KUVEITAS · BAHREINAS · KATARAS · JUNGTINIAI ARABŲ EMYRATAI · OMANAS · SAUDO ARABIJA · JEMENAS

ISLAMAS

Islamas kilo Viduriniuose Rytuose VI a. ir tebėra vyraujanti regiono religija. Musulmonai, islamo išpažinėjai, tiki vieną Dievą, Alachą, ir jo pranašą Mahometą. Mahometas gimė Mekoje, kuri yra dabartinėje Saudo Arabijoje. Musulmonų šventoji knyga yra Koranas, kuriame sudėti Alacho mokymai, apreikšti Mahometui.

Musulmonas skaito Koraną.

Dubajus, Jungtiniai Arabų Emyratai

MIESTAI

Viduriniai Rytai turi sparčiausiai pasaulyje augančių didmiesčių. Taip yra dėl milžiniškų turtų, kuriuos atnešė nafta, ir gyventojų skaičiaus didėjimo. Miestai statomi Vakarų pavyzdžiu: juose pilna gyvenamųjų ir firmų dangoraižių iš stiklo, plieno ir betono.

IRAKAS

IRAKAS – VIENA DIDŽIAUSIŲ ir galingiausių Vidurinių Rytų šalių. Dauguma gyventojų yra arabiškai kalbantys musulmonai. Šiaurėje gyvena apie 4 mln. kurdų. Išskyrus derlingus Tigro ir Eufrato slėnius, didžiąją Irako dalį užima dykumos ir kalnai. Žemdirbystei tinka vos šeštadalis žemės, todėl beveik visą maistą Irakas įsiveža. Nuo 1958 m., kai Irakas tapo respublika, šalyje verda politiniai neramumai. Devintame dešimtmetyje šalis kariavo su Iranu, o kai įsiveržė į Kuveitą, kilo Persijos įlankos karas (1990–1991), į kurį įsikišo tarptautinės pajėgos.

IRAKAS
Sostinė: Bagdadas
Plotas: 438 320 km²
Gyventojų skaičius: 19 335 199
Valstybinė kalba: arabų
Pagrindinės religijos: musulmonų 97%, kitų 3%
Valdymas: vienos partijos diktatūra
Piniginis vienetas: Irako dinaras
Raštingumas: 62%
Gyvenimo trukmė: 66 m.
Žmonių 1 gydytojui: 1810
Televizorių tūkstančiui žmonių: 72

BAGDADAS
Irako sostinė Bagdadas yra Tigro pakrantėje. Tai didžiausias šalies miestas, jame sutelkti verslas ir valdžia. Bagdadas pilnas kontrastų: šalia senovinių mečečių kyla šiuolaikiniai dangoraižiai, siaurose gatvelėse šurmuliuoja turgūs. Daugiau kaip tūkstantis metų jis yra islamo kultūros centras.

SADAMAS HUSEINAS

Nuo 1979 m. Iraką valdo Sadamas Huseinas. Jo diktatūros metais daugeliui paprastų irakiečių, ypač kurdams, gyvenimas labai pablogėjo. Vyriausybę remia kariuomenė ir slaptosios tarnybos, jos nuslopina bet kokią opoziciją. Sadamo invaziją į Kuveitą pasmerkė Vakarai ir kai kurios arabų šalys, Irakas liko atstumtas nuo pasaulio reikalų.

Šis zikuratas stovi Ūre, senovėje klestėjusiame Mesopotamijos mieste.

„Derlingasis pusmėnulis" eina Irako, Sirijos, Libano, Izraelio ir šiaurės Egipto žemėmis.

MESOPOTAMIJA
Mesopotamijoje (jos dalį dabar užima Irakas) gyveno daugelis senovės tautų, mat ji buvo „derlingajame pusmėnulyje", kurį sudarė Tigro ir Eufrato slėniai. Šiame krašte daug istorinių paminklų, tarp jų ir laiptuotų į piramides panašių pastatų (zikuratų), – jų esama Babilone ir Ūre. Laiptų viršuje būdavo šventykla.

NAFTOS GAVYBA

Svarbiausias Irako turtas yra nafta ir gamtinės dujos. Naftos gavyba prasidėjo 1945 m. ir šiuo metu vyrauja šalies ūkyje. Irakas turi tik trumpą Persijos įlankos pakrantės ruožą, todėl naftą eksportuoja naftotiekiais per Turkiją, Siriją ir Saudo Arabiją.

PELKIŲ ARABAI

Pietų Irako pelkynuose arabai medžioja ir žvejoja daugiau kaip 5000 metų. Šiuo metu jų gyvensenai kelia grėsmę vyriausybės nutarimas nusausinti pelkes, jų vandeniu drėkinant laukus. Įgyvendinus melioracijos projektus, nebeliks unikalios aplinkos ir gyvūnijos.

Trobelės statomos iš kietai supintų nendrių.

Siaurais nendrių prižėlusiais pratakais žmonės plaukioja valtelėmis.

Pelkėse žiemoja baltieji pelikanai.

Nendrių trobelės renčiamos ant dumblo platformų.

Daugiau apie
DIKTATŪRĄ: *271*
KURDUS: *144*
NAFTĄ: *137, 152, 281*
SENOVĖS MIESTUS: *134*

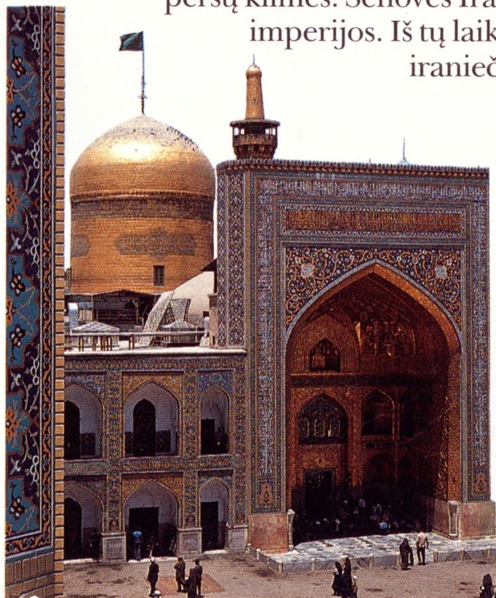

IRANAS

Sostinė: Teheranas	
Plotas: 1 648 000 km²	
Gyventojų skaičius: 61 600 000	
Valstybinė kalba: persų	
Pagrindinės religijos: musulmonų 99%, kitų 1%	
Valdymas: islamo respublika	
Piniginis vienetas: rialas	
Raštingumas: 56%	
Gyvenimo trukmė: 67 m.	
Žmonių 1 gydytojui: 3140	
Televizorių tūkstančiui žmonių: 65	

IRANAS

IRANAS – DIDŽIAUSIA NEARABIŠKA Vidurinių Rytų šalis; jos gyventojai persų kilmės. Senovės Iranas buvo vadinamas Persija – tai būta galingos imperijos. Iš tų laikų išliko persų kalba, ja šneka dauguma iraniečių. Šalies didžiumą užima Irano kalnynas, šiaurėje eina Elburso, pietuose – Zagroso kalnai. 1979 m. islamo revoliucija nuvertė paskutinį šachą ir buvo paskelbta respublika. Pagrindinė eksporto prekė yra nafta.

MEČETĖS

Mečetės yra musulmonų maldos namai. Jos turi bent vieną bokštą – minaretą, iš kurio tikintieji šaukiami melstis. Daugelis įmantriai išpuoštos abstrakčiais raštais ir Korano ištraukomis. Dailininkai negali vaizduoti gyvų padarų, mat musulmonai tiki, jog nieko nevalia garbinti, išskyrus Dievą, o Dievas esąs vienintelis gyvybės kūrėjas.

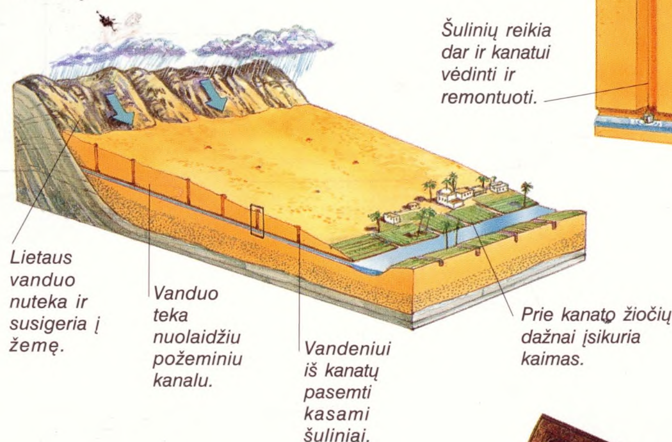
Piemuo gena avių kaimenę per Elburso kalnus.

ŽEMĖS ŪKIS

Pastaraisiais metais Iranas stengiasi sumažinti maisto importą, auginti daugiau žemės ūkio kultūrų: javų, arbatžolių ir medvilnės. Daugelis žemdirbių augina ir gyvulius: avis ir ožkas.

ŽEMĖS DRĖKINIMAS

Žemdirbystei tinka mažiau nei pusė Irano žemės, bet tik jei laukai drėkinami ar laistomi. Nuo seno vanduo imamas iš tvenkinių, šulinių ir kanatų. Kanatas – tai požeminis kanalas, kuriuo vanduo atvedamas į lauką. Esti net 40 km ilgio kanatų.

Islamo fundamentalistai neša plakatus su ajatolos Chomeinio portretais.

AJATOLA

Svarbiausias islamo revoliucijos veikėjas buvo ajatola Chomeinis; iki pat mirties 1989 m. jis buvo Irano religinis ir politinis vadovas. Šachas bandė Irane diegti vakarietiškas idėjas, bet Chomeinis norėjo, kad šalis būtų valdoma remiantis tradiciniais islamo įstatymais ir vertybėmis. Ta pati nuostata vyrauja Irane ir šiandien.

Moteris riša kilimą.

PERSIŠKI KILIMAI

Iranas garsėja rankų darbo persiškais kilimais iš tūkstančių įmantriais raštais suraišiotų gijų. Kilimų rišėjos tyčia įvelia kokią klaidą, mat musulmonai tiki, jog tobulas tik Dievas. Kilimai yra antra pagal svarbumą eksporto prekė.

Persiškiems kilimams būdingi gėlių ir lapų motyvai, supinti su abstrakčiais raštais.

Daugiau apie

DRĖKINIMĄ: *156, 217*
ISLAMĄ: *275*
KILIMŲ AUDIMĄ: *144, 165, 210*
POLITINES SISTEMAS: *270*

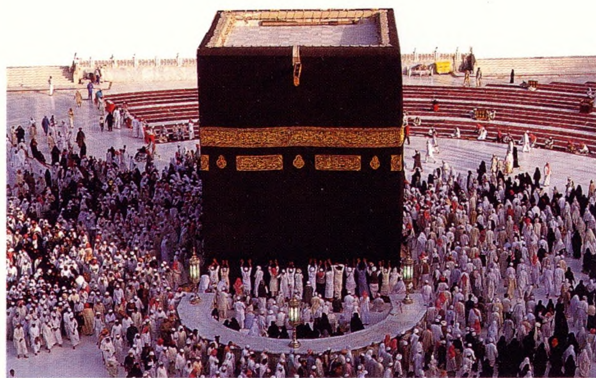
SAUDO ARABIJA

SAUDO ARABIJA – DIDŽIAUSIA Arabijos pusiasalio valstybė. Apie 90% šios musulmoniškos šalies užima smėlinga Arabijos dykuma; jos dalį sudaro pietuose nusidriekęs Ar Rub al Chali. Nuolatos tekančių upių nėra, be to, kelerius metus gali nelyti. Atradus milžiniškus naftos išteklius, Saudo Arabija tapo turtinga ir galinga, joje sparčiai auga pramonė, žemės ūkis, gerėja gyvenimas.

SAUDO ARABIJA
Sostinė: Rijadas
Plotas: 2 149 690 km²
Gyventojų skaičius: 15 431 000
Valstybinė kalba: arabų
Pagrindinė religija: musulmonų 100%
Valdymas: absoliutinė monarchija
Piniginis vienetas: rialas
Raštingumas: 64%
Gyvenimo trukmė: 69 m.
Žmonių 1 gydytojui: 660
Televizorių tūkstančiui žmonių: 269

OPEC
Saudo Arabija turi daugiausia naftos pasaulyje. Nafta sudaro 90% eksporto. Saudo Arabija – svarbiausia OPEC (Naftą eksportuojančių šalių organizacijos) narė. OPEC reguliuoja naftos gavybą ir eksportą, gina į ją įeinančių šalių interesus.

Kaaba stovi ant senovės šventyklos, pasak Korano, pastatytos Abraomo, pamatų.

MEKA

Meka, pranašo Mahometo gimtinė ir švenčiausias islamo miestas, yra Saudo Arabijos vakaruose. Kasmet milijonai maldininkų traukia į Meką aplankyti Kaabos šventyklos. Kiekvienas musulmonas nors kartą gyvenime turi atlikti chadžą – kelionę į Meką.

Dauguma musulmonių dėvi čadrą.

MOTERŲ VIETA

Vakariečių akimis žiūrint, moterys Saudo Arabijoje ir kitose musulmonų šalyse labai suvaržytos. Daugelis jų vilki juodais lig žemės drabužiais ir nešioja čadrą, kuri dengia galvą ir veidą. Saudo Arabijoje moterims negalima dirbti su vyrais ar vairuoti automobilio, nors kiekviena mergaitė turi teisę gauti gerą išsimokslinimą.

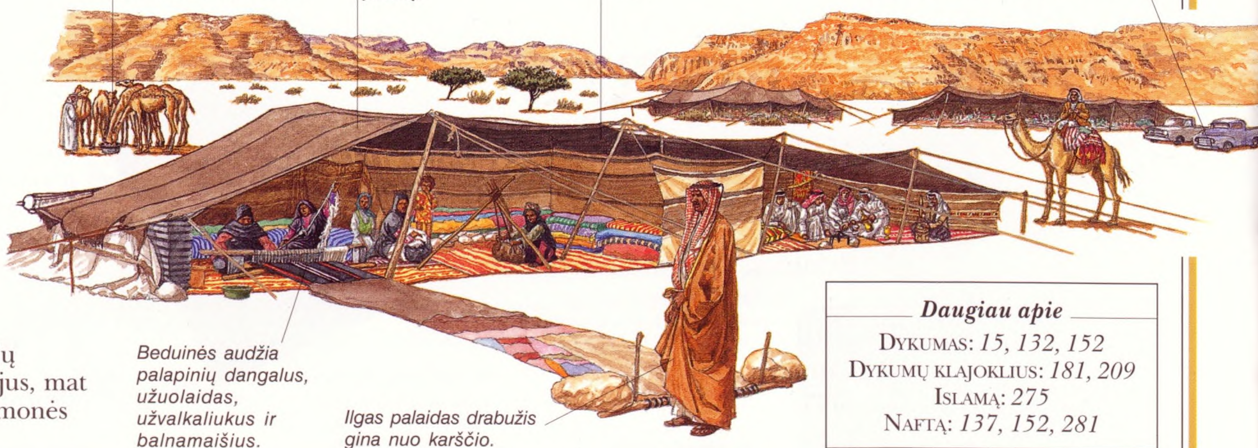

ŽEMĖS DRĖKINIMAS
Beveik visa Saudo Arabija netinkama žemdirbystei. Dirbamus laukus reikia drėkinti. Naujausi drėkinimo projektai tokie sėkmingi, kad valstiečiai dykumoje augina melionus, pomidorus, kviečius ir miežius.

Laukai apskriti – kur siekia besisukančio laistytuvo vanduo, ten žalia.

BEDUINAI

Beduinai nuo amžių klajoja Saudo Arabijos dykumomis, ieškodami maisto bei vandens ir sau, ir gyvuliams. Vieni beduinai augina kupranugarius, kiti – avis ir ožkas. Paprastai jie gyvena lengvai pergabenamose palapinėse. Šiandien jų gyvensenai iškilo pavojus, mat vyriausybė nori, kad žmonės gyventų sėsliai.

Puikiai prisitaikiusius gyventi dykumoje kupranugarius beduinai labai vertina.

Beduino palapinė susiūta iš tankaus ožkų vilnų audeklo juostų.

Palapinė perskirta į vyrų ir moterų puses.

Dabar beduinai kraustosi ne tik kupranugariais ir arkliais, bet ir automobiliais ar sunkvežimiais.

Beduinės audžia palapinių dangalus, užuolaidas, užvalkaliukus ir balnamaišius.

Ilgas palaidas drabužis gina nuo karščio.

Daugiau apie
DYKUMAS: *15, 132, 152*
DYKUMŲ KLAJOKLIUS: *181, 209*
ISLAMĄ: *275*
NAFTĄ: *137, 152, 281*

KUVEITAS

Sostinė: Kuveitas

Plotas: 17 820 km²

Gyventojų skaičius: 2 212 000

Valstybinė kalba: arabų

Pagrindinės religijos: musulmonų 85%, kitų 15%

Valdymas: absoliutinė monarchija su parlamentu

Piniginis vienetas: Kuveito dinaras

Raštingumas: 74%

Gyvenimo trukmė: 75 m.

Žmonių 1 gydytojui: 690

Televizorių tūkstančiui žmonių: 271

BAHREINAS

Sostinė: Manama

Plotas: 680 km²

Gyventojų skaičius: 518000

Valstybinė kalba: arabų

Pagrindinės religijos: musulmonų 85%, krikščionių 7%, kitų 8%

Valdymas: absoliutinė monarchija

Piniginis vienetas: Bahreino dinaras

Raštingumas: 79%

Gyvenimo trukmė: 71 m.

Žmonių 1 gydytojui: 930

Televizorių tūkstančiui žmonių: 414

KATARAS

Sostinė: Doha

Plotas: 11 000 km²

Gyventojų skaičius: 500000

Valstybinė kalba: arabų

Pagrindinės religijos: musulmonų 95%, kitų 5%

Valdymas: absoliutinė monarchija

Piniginis vienetas: Kataro rialas

Raštingumas: 76%

Gyvenimo trukmė: 70 m.

Žmonių 1 gydytojui: 530

Televizorių tūkstančiui žmonių: 445

KUVEITAS

KUVEITAS YRA ŠIAURINIAME Persijos įlankos gale. Tai mažytė šalis, beveik visa dykuma. Kuveitui atnešė turtus didžiuliai naftos telkiniai, o naftos perdirbimas tapo svarbiausia pramonės šaka. 1990 m., prasidėjus Persijos įlankos karui, Kuveitą užėmė Irakas. 1991 m. jį išvadavo tarptautinės pajėgos.

TARŠA
Per Irako invaziją Kuveitas patyrė daug nuostolių. Buvo padegta daugelis naftos gręžinių, todėl smarkiai nukentėjo ekonomika ir aplinka. Didžiulį Persijos įlankos plotą padengė išsiliejusios naftos plėvelė, ji užnuodijo vandenį, išnaikino daugybę gyvių. Dykuma liko nusėta pamestais ginklais ir nesprogusiomis minomis. Krašto valymas dar nebaigtas.

KUVEITO TURTAI

Iki atrandant naftos penktame dešimtmetyje, Kuveitas buvo skurdi, atsilikusi šalis. Pelnas iš naftos eksporto ją pavertė viena iš turtingiausių pasaulio valstybių. Kuveite aukštas pragyvenimo lygis, nemokamas mokslas, sveikatos priežiūra ir socialinė rūpyba, nėra jokių pajamų mokesčių.

Šalies gerovę liudija pastatai – kad ir šie vandentiekio bokštai, iškilę viršum Kuveito miesto.

BAHREINAS

BAHREINĄ SUDARO SALŲ grupelė Persijos įlankoje. Lietaus labai mažai, todėl žemdirbystė galima tik drėkinamuose plotuose. Bahreinas buvo pirmoji arabų šalis, kurioje ketvirtame dešimtmetyje rasta naftos. Bet jos ištekliai jau baigiasi.

PERLŲ RINKIMAS
Senkant naftos ištekliams, vis svarbesnės darosi tradicinės ūkio šakos, pvz., perlų rinkimas. Jo sezonas birželio–rugsėjo mėnesiais. Nardytojai nusileidžia ant virvės su grimzdu – viso labo tik užsispaudę nosį spaustuku, turėdami peilį ir maišelį. Vertingiausi perlai skaisčiai balti, rausvo atspalvio.

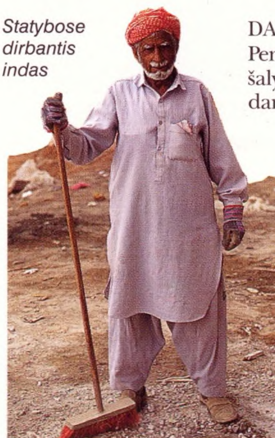
Perlas kriauklėje

SUJUNGTOS SALOS

Bahreino sala tiltais sujungta su kitomis šalies salomis – Al Muharako ir Sitros – ir su Saudo Arabija, gera kaimyne. Bahreino sala teturi 48 km ilgio, o kitos salos dar mažesnės.

KATARAS

KATARAS – ILGAS PUSIASALIS, išsikišęs į Persijos įlanką. Beveik visas yra dykuma. Ekonomikos pagrindą sudaro naftos gavyba ir perdirbimas. Norėdama sumažinti šalies priklausomybę nuo naftos, vyriausybė skatina žvejybą ir žemės ūkį.

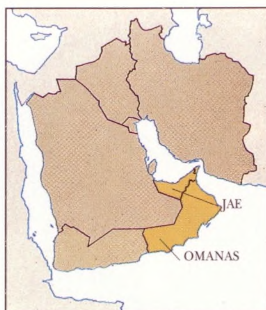

Statybose dirbantis indas

DARBO JĖGA IŠ UŽSIENIO
Penktame dešimtmetyje mažesnės naftos šalys, kaip Kataras ir Kuveitas, ėmė kviestis darbininkus iš kitų Vidurinių Rytų kraštų, Indijos ir Pakistano. Savos darbo jėgos nebeužteko sparčiai augančiai naftos pramonei. Šiuo metu imigrantų joje daugiau negu vietinių žmonių.

Daugiau apie

DYKUMAS: *15, 132, 152*
DRĖKINIMĄ: *155, 156, 217*
NAFTĄ: *137, 152, 281*
PERSIJOS ĮLANKĄ: *152, 154*

JUNGTINIAI ARABŲ EMYRATAI

JUNGTINIAI ARABŲ EMYRATAI (JAE) yra pietiniame Persijos įlankos krante. Tris ketvirčius teritorijos užima smėlio dykumos, jose ištisus metus sausa ir karšta. Tik maža dalelė žemės tinka dirbti, todėl kone visą maistą reikia įsivežti. 1958 m. buvo atrasta naftos, ir po to JAE tapo viena iš turtingiausių pasaulio šalių, kur dauguma žmonių klesti. Įlankos pakrantėje stovi didžiuliai naftos perdirbimo fabrikai.

Abu Dabis

JUNGTINIAI ARABŲ EMYRATAI
Sostinė: Abu Dabis
Plotas: 83 600 km²
Gyventojų skaičius: 1 630 000
Valstybinė kalba: arabų
Pagrindinės religijos: musulmonų 96%, kitų 4%
Valdymas: monarchijų federacija
Piniginis vienetas: dirhamas
Raštingumas: nėra duomenų
Gyvenimo trukmė: 71 m.
Žmonių 1 gydytojui: 1020
Televizorių tūkstančiui žmonių: 110

OMANAS
Sostinė: Maskatas
Plotas: 212 460 km²
Gyventojų skaičius: 1 618 000
Valstybinė kalba: arabų
Pagrindinė religija: musulmonų 100%
Valdymas: absoliutinė monarchija
Piniginis vienetas: Omano rialas
Raštingumas: 41%
Gyvenimo trukmė: 69 m.
Žmonių 1 gydytojui: 1024
Televizorių tūkstančiui žmonių: 110

TURIZMAS

JAE vis labiau plėtojamas turizmas. Kasmet atvyksta apie 50 000 žmonių, daugiausia iš Europos ir Japonijos. Turizmo sezonas esti žiema, kai šilta, bet ne per karšta. Svečių laukia prabangūs viešbučiai ir neapmuitintų prekių parduotuvės, tradicinės turgavietės, puikūs paplūdimiai ir išvykos į dykumą.

Dubajus, Al Mamzos paplūdimis

SEPTYNIOS VALSTIJOS

JAE yra federacija, kurią sudaro septynios mažytės valstijos (emyratai), valdomi emyrų (šeichų). Jų valdžia emyratuose absoliuti, bet valdovai nuolat susitinka aptarti bendrų federacijos reikalų. Abu Dabis – didžiausias emyratas ir JAE sostinė.

MUSULMONŲ ŠVENTĖS

Didžiausios musulmonų metinės šventės yra dvi: Id al Fitras ir Id al Adha. Pirmoji žymi pabaigą šventojo ramadano mėnesio, per kurį tikintieji turi pasninkauti nuo aušros iki sutemos. Id al Adha yra aukų atnašavimo Minoje šventė. Paaukojus avį, jautį ar kupranugarį, vyksta pamaldos.

Musulmonų šeima švenčia Id al Fitrą (kairėje). Valgomi tipiški Vidurinių Rytų valgiai (dešinėje).

Datulės

Džiovinti abrikosai

Abrikosai ir datulės patiekiami ir kaip užkandis.

Iš lęšių verdama sriuba.

Su mėsa dažnai valgoma cukinijų.

OMANAS

OMANO SULTONATAS yra Arabijos pusiasalio pietryčiuose. Tai daugiausia dykuma su retomis oazėmis, bet pakrantėje esama ir derlingesnių žemių. Ten auga finikinės palmės, granatmedžiai, laimo medžiai, tabakas ir kviečiai. Žmonės laiko ir gyvulių: ožkų, avių, galvijų. Pagrindinė eksporto prekė – nafta.

Omanietis žvejys

PRADINGĘS DYKUMŲ MIESTAS

Pasak arabų legendos, po pietų Omano smėliu guli palaidotas nuostabus Ubaro miestas. Prie Jemeno sienos archeologai atkasė maždaug 3000 m. pr. Kr. statyto miesto griuvėsius ir kanato šulinį. Kai kurie žinovai įsitikinę, jog tai ir yra Ubaras.

ŽVEJYBA

Omanas turi 1700 km ilgio pajūrio ruožą, tad žuvys gaudomos ir sau, ir parduoti. Omaniečiai prigaudo daug sardinių, tunų, ančiuvių, menkių ir sepijų. Žūklėn plaukia senoviškomis iš medžio išskobtomis kanojomis, bet joms įtaisyti varikliai.

Daugiau apie

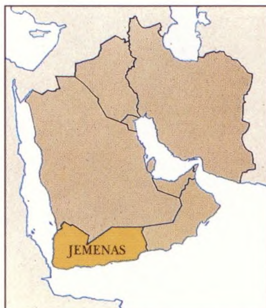
DYKUMAS: *15, 132, 152*

ISLAMĄ: *275*

NAFTĄ: *137, 152, 281*

TURTUS IŠ NAFTOS: *137, 278*

JEMENAS

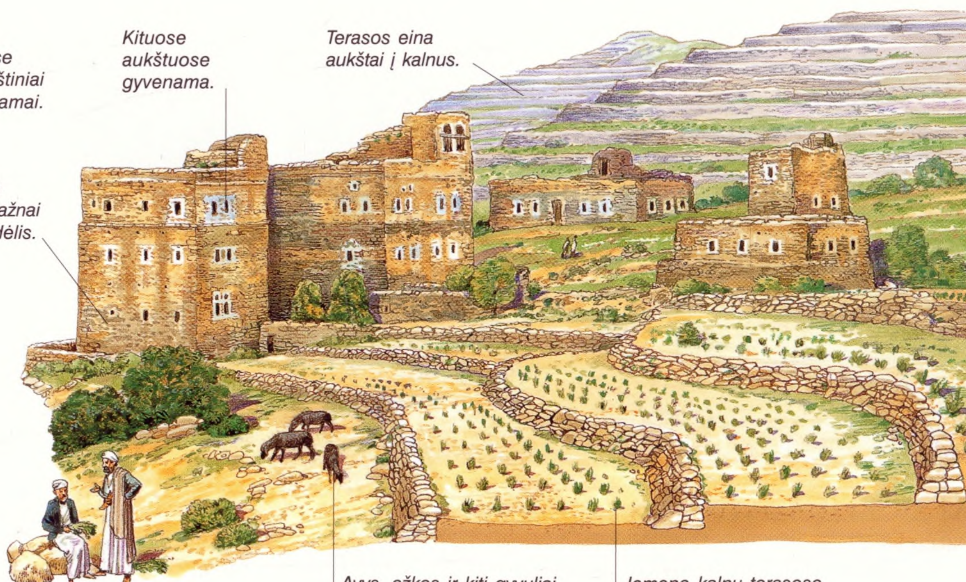

JEMENAS
Sostinė: Sana
Plotas: 527 970 km²
Gyventojų skaičius: 12 533 000
Valstybinė kalba: arabų
Pagrindinės religijos: musulmonų 97%, kitų 3%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Jemeno rialas
Raštingumas: 41%
Gyvenimo trukmė: 52 m.
Žmonių 1 gydytojui: nėra duomenų
Televizorių tūkstančiui žmonių: 29

JEMENO VALSTYBĖ atsirado 1990 m., susijungus Šiaurės ir Pietų Jemenui. Ji yra pačiuose Arabijos pusiasalio pietuose. Žemės ten geresnės nei kitose Vidurinių Rytų šalyse – vakarų plokščiakalnyje ji tinka žemdirbystei, nes dažnai lyja. Pakrantėje ir rytų kalnuose sausa, karšta, žemė bevaisė. Jemenas labiau atsilikęs, skurdesnis už kaimynines šalis, nors galbūt ateityje ir suklestės, mat devintame dešimtmetyje ir čia rasta naftos.

ADENO UOSTAS
Adenas – didžiausias Jemeno miestas ir svarbiausias uostas. Jis yra patogioje vietoje, Adeno įlankoje, todėl nuo senų laikų yra krašto prekybos centras. Šiuo metu jame sutelkta ir pramonė: didelis naftos perdirbimo fabrikas, daug kitų įmonių, veikia tarptautinis oro uostas.

TERASOS

Daugelyje kalnų šlaitų įrengtos terasos, kad būtų daugiau dirbamos žemės. Kai kurios yra net 1300 metų senumo. Daugiau kaip pusė jemeniečių žemdirbiai. Augina javus (kviečius, sorgus), citrusus ir figmedžius, laiko avis, ožkas ir galvijus. Eksportuojama daugiausia medvilnė ir kavos pupelės.

Kava dažnai patiekiama tradiciniuose beduinų kavinukuose.

KAVA IR KATAS
Manoma, kad kavos gėrimas atsirado būtent Jemene, šiaip ar taip, šioje šalyje auginamos geriausios pasaulyje kavos pupelės. Dar Jemenas garsus augalu, vadinamu katu. Jo lapai turi silpną narkotinį poveikį ir yra kramtomi. Jemeniečiai mėgsta pobūviuose vaišinti katu.

Genčių vyrai dažnai nešioja prisijuosę ritualinius durklus.

GENTYS

Dauguma jemeniečių yra musulmonai arabai, priklausantys įvairioms gentims. Kiekviena gentis vadovu išsirenka šeichą, turi savo papročius, drabužius ir folklorą. Genties viduje žmonės gyvena didelėmis uždaromis šeimomis. Vienuose namuose paprastai glaudžiasi kelios kartos. Genčių tradicija ypač gaji šiaurės Jemene.

SANA

Sana, Jemeno sostinė, yra senovinis miestas, žavintis jemeniška architektūra. Senamiestyje tebestovi kelis šimtus metų turintys bokštiniai plytų ir molio namai, jų išorė dažnai papuošta frizais. Parengtas tarptautinis projektas šiam unikaliam miestui konservuoti ir išsaugoti.

Daugiau apie
KAVĄ: *50, 62, 66*
NAFTĄ: *137, 152, 281*
SENOVĖS MIESTUS: *134*
TERASINĘ ŽEMDIRBYSTĘ: *173, 201*

VIDURINĖ AZIJA

VIDURINĖ AZIJA LABAI TOLI nuo pasaulio vandenynų. Pučia sausi vėjai, kritulių mažai, todėl žemė paprastai perdžiūvusi. Žiemos šaltos ir sausos, vasaros karštos ir sausos, todėl vandens stygius žemdirbiams kelia daug rūpesčių. Šiaurinėje dalyje driekiasi žolėmis apaugusios lygumos – stepės. Regiono centre plyti dvi didelės dykumos: Kyzylkumas („Raudonasis smėlis") ir Karakumai („Juodasis smėlis"). Pietuose ilgos snieguotų kalnų grandinės susijungia su Himalajais. Visas regionas, išskyrus Afganistaną, priklausė SSRS. Industrializacija ir kolektyvinis ūkininkavimas iš pagrindų pakeitė klajoklių kraštą.

Stendai nukabinėti komunistiniais plakatais.

NEPRIKLAUSOMYBĖ
1991 m., suirus SSRS, Vidurinės Azijos šalys tapo nepriklausomos. Sovietų valdžios metais į regioną atsikėlė daugybė rusų, jų kalba ėmė išstumti vietines. Dabar Vidurinės Azijos žmonės stengiasi atgaivinti gimtąsias kalbas ir tautinį tapatumą.

Klajokliai piemenys Afganistano kalnuose

KLAJOKLIŲ GYVENIMAS

Daugelis Vidurinės Azijos gyventojų klajoja su gyvulių kaimenėmis, ieškodami naujų ganyklų. Klajokliai gyvena palapinėse, jų manta menka, kad būtų lengva kilnotis. Jie laiko kupranugarius, ožkas ir avis, iš jų gauna pieno, mėsos ir vilnų; dalį parduoda, bet daugiausia sunaudoja patys. Klajokliai retkarčiais užklysta ir į miestus – parduoti savo gero.

Afganų vaiko kepurė

Uzbekės tiubeteika, siuvinėta aukso gijomis

DAUGELIO TAUTŲ ŽEMĖ
Vidurinėje Azijoje gyvena daug tautų: kazachai, turkmėnai ir uzbekai, giminingi turkams, tadžikai ir afganai, giminingi iraniečiams. Kiekviena tauta turi vis kitokio stiliaus kepuraitę, dažnai siuvinėtą šilku ryškiais geometriniais raštais.

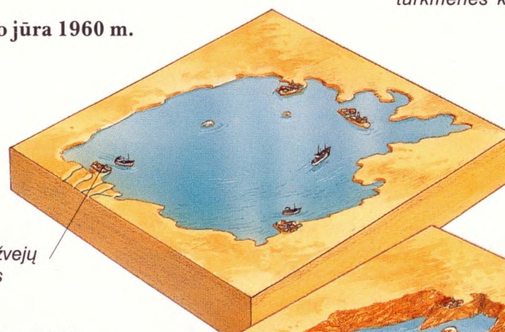
Sidabru puošta jaunos turkmėnės kepurė

NAFTOS GRĘŽINIAI
Šiaurinėje Vidurinės Azijos dalyje esama didžiulių naftos ir gamtinių dujų išteklių. Kazachstanas po truputį eksploatuoja vieną iš didžiausių pasaulyje naftos telkinių, esantį po Kaspijos jūra, o turkmėnai pradeda naudoti savo žemės gamtines dujas. Tam trukdo lėšų stygius ir menka darbininkų kvalifikacija.

Kazachstane, Tengizo telkinyje, siurbiama nafta.

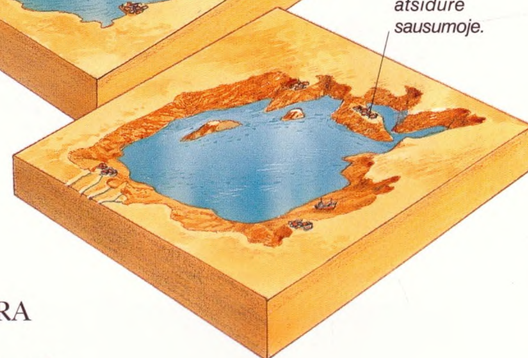
Aralo jūra 1960 m.

Pajūrio žvejų kaimelis

Žvejų kaimelis atsidūrė sausumoje.

Aralo jūra 1995 m.

Ežeras maždaug perpus mažesnis. 2010 m. jo gali nebelikti.

MAŽĖJANTI JŪRA

Aralo jūra, buvusi pasaulyje ketvirtas pagal dydį gėlavandenis ežeras, traukiasi. Žvejų kaimeliai, kitados buvę prie pat vandens, atsidūrė toli sausumoje, ir žmonės neteko pragyvenimo šaltinio. Ši ekologinė katastrofa vyksta todėl, kad į ežerą įtekančios Amudarjos vandeniu drėkinami laukai. Liko pliki didžiuliai nenaudingos žemės plotai. Dažni sausvėjai užterštas jų dulkes neša ant gyvenviečių.

KAZACHSTANAS

UZBEKISTANAS

TURKMĖNISTANAS

KIRGIZIJA

TADŽIKISTANAS

AFGANISTANAS

Alma Ata, Kazachstanas
- Sausis -9 °C
- Liepa 22 °C
- Sausis 33 mm
- Liepa 36 mm

Krasnovodskas, Turkmėnistanas
- Sausis 2 °C
- Liepa 28 °C
- Sausis 13 mm
- Liepa 5 mm

Kabulas, Afganistanas
- Sausis -3 °C
- Liepa 22 °C
- Sausis 31 mm
- Liepa 3 mm

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Amudarja (Afganistanas/Tadžikistanas/Turkmėnistanas/Uzbekistanas) – 1403 km *Žmlp. F8*

Aukščiausias taškas: Komunizmo viršukalnė (Tadžikistanas) – 7495 m *Žmlp. H7*

Didžiausias pasaulio ežeras: Kaspijos jūra (Rusija/Kazachstanas/Turkmėnistanas/Iranas/Azerbaidžanas) – 378 400 km² *Žmlp. B6*

Ilgiausias pasaulyje drėkinimo kanalas: Karakumų (Turkmėnistanas) – 1100 km *Žmlp. E8*

IKRAI

Didžiausias pasaulyje ežeras, Kaspijos jūra, užima 378 400 km² plotą ir eina per penkias šalis. Jame veisiasi įvairiausios žuvys, tarp jų erškėtai, iš kurių imami ir perdirbami maistui ikrai (kiaušinėliai). Tačiau didėjant pramoninei vandens taršai, žuvų mažėja.

Ikrai su skrebučiais

ISLAMAS

Visoje Vidurinėje Azijoje vyrauja islamas, atėjęs į šią sritį VIII a. Sovietų valdžios metais religija buvo gniaužiama. Buvo uždraustos tradicinės musulmoniškos jungtuvės. Bet žmonės melsdavosi slapčia. Žlugus komunizmui, visose šalyse islamas atsigavo.

KAZACHSTANAS

KAZACHSTANAS

Sostinė: Astana

Plotas: 2 717 300 km²

Gyventojų skaičius: 16 536 511

Valstybinė kalba: kazachų

Pagrindinės religijos: musulmonų 47%, kitų 53%

Valdymas: demokratija

Piniginis vienetas: tengis

Raštingumas: 98%

Gyvenimo trukmė: 69 m.

Žmonių 1 gydytojui: 250

Televizorių tūkstančiui žmonių: nėra duomenų

KAZACHSTANAS, NUTĮSĘS nuo Kaspijos jūros iki Kinijos, dydžiu beveik prilygsta Vakarų Europai. Sykiu tai viena iš rečiausiai apgyventų pasaulio šalių. Turėdamas milžiniškų gamtos išteklių, derlingų žemių ir stabilią vyriausybę, Kazachstanas gali tapti klestinčia šalimi. Tačiau pramonė ir žemės ūkis, SSRS palikti pasenę branduoliniai ginklai teršia aplinką, todėl šalis turi daug ekologinių problemų.

PLĖŠINIAI

Šeštame dešimtmetyje išarta plati Kazachstano stepė, ir nuo to laiko prikuliama daugiau grūdų. Didžiuliai kolūkiai augino kukurūzus ir kviečius. Milijonai rusų persikėlė ar buvo išsiųsti į plėšinines žemes. Ši programa vertintina prieštaringai. Kazachstanas apsirūpino grūdais ir kitomis kultūromis, bet padaryta didžiulė žala gamtai.

Perdirbimo įmonėje anglys valomos, džiovinamos ir rūšiuojamos pagal dydį.

Filtruojant pašalinami akmenys ir molio grumstai.

Iškastos anglys pervežamos sunkvežimiais.

Anglis kasa mašinos.

Paviršiaus uolienos išsprogdinamos, tada kasamosios jas išima ir pasiekia anglis.

Karjero šonuose iškertama terasa, kad būtų galima saugiai prieiti prie anglių.

IŠKASENOS

Kasyba – pagrindinė Kazachstano ūkio šaka. Šalis turi milžiniškus akmens anglių ir geležies rūdos išteklius, didžiausią pasaulyje chromo kasyklą, vieną iš didžiausių aukso telkinių, daug vario, cinko, švino, urano ir kitų mineralų. Anglys Kazachstane daugiausia kasamos atviruoju būdu, t. y. žemės paviršiuje.

KAZACHAI
Kazachai sudaro vos 40%, jie gyvena daugiausia šalies vakaruose ir pietuose. Daugelis verčiasi žemės ūkiu. Kazachai stengiasi išsaugoti savo žemės grožį – steigia rezervatus ir draustinius. Kazachstane dar gyvena rusų, vokiečių ir ukrainiečių.

Vyriausybės rūmai buvusioje Kazachstano sostinėje Alma Atoje.

OBUOLIŲ MIESTAS
Alma Ata reiškia „obelų tėvą", mat buvusi sostinė garsėja obelynais. Miestas prigludęs Tian Šanio kalnų papėdėje šalies pietuose. Jame daug parkų, fontanų ir siaurų kanalų (arykų), nutiestų palei šaligatvius, kad karštą vasarą būtų vėsiau. Tačiau sostinė perkelta į Astaną (Akmolą) Kazachstano šiaurėje.

KOSMOSAS
1957 m. iš Baikonūro kosmodromo Kazachstano vidury pakilo pirmasis pasaulyje dirbtinis žemės palydovas „Sputnik 1". 1961 m. orbita aplink Žemę nuskriejo kosminis laivas su pirmuoju pasaulyje kosmonautu Jurijumi Gagarinu. Baikonūrą tebenaudoja Rusijos vyriausybė kosmoso programoms vykdyti.

Daugiau apie

AKMENS ANGLIŲ KASYBĄ: *96, 114*
GYVENTOJŲ TANKUMĄ: *135*
JAVUS: *34, 122*
STEPĘ: *15*

UZBEKISTANAS

Sostinė: Taškentas

Plotas: 1 138 910 km²

Gyventojų skaičius: 19 905 158

Valstybinė kalba: uzbekų

Pagrindinės religijos: musulmonų 78%, kitų 22%

Valdymas: demokratija

Piniginis vienetas: somas

Raštingumas: 97%

Gyvenimo trukmė: 69 m.

Žmonių 1 gydytojui: 280

Televizorių tūkstančiui žmonių: nėra duomenų

TADŽIKISTANAS

Sostinė: Dušanbė

Plotas: 143 100 km²

Gyventojų skaičius: 5 108 576

Valstybinė kalba: tadžikų

Pagrindinės religijos: musulmonų 85%, kitų 15%

Valdymas: demokratija

Piniginis vienetas: rublis

Raštingumas: 97%

Gyvenimo trukmė: 70 m.

Žmonių 1 gydytojui: 350

Televizorių tūkstančiui žmonių: nėra duomenų

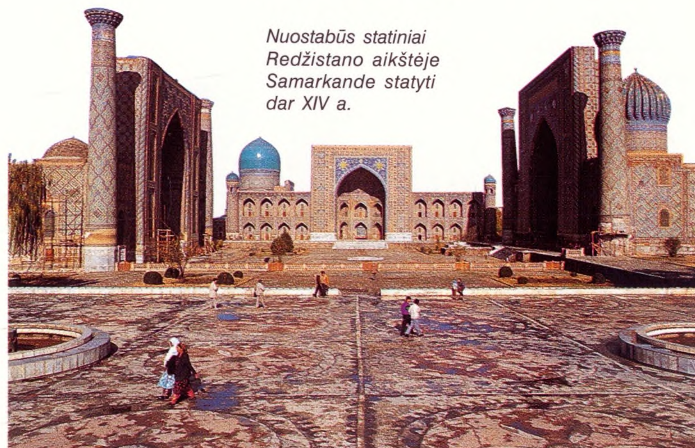
UZBEKISTANAS

UZBEKISTANAS – VIENA IŠ turtingiausių ir tankiausiai apgyventų Vidurinės Azijos šalių. Jos gamtovaizdis labai įvairus. Du trečdalius sudaro dykumos ir sausa stepė, bet yra ir derlingų žemių, sraunių upių, snieguotų kalnų. Į senovinius Šilko kelio miestus plūsta turistai, užsienio investuotojai padeda Uzbekistanui įsisavinti didžiulius mineralų ir energijos išteklius. Uzbekistanas užima ketvirtą vietą pasaulyje pagal medvilnės – „baltojo aukso" – derlių.

GAMTINĖS DUJOS
Uzbekistanas turtingas gamtos išteklių: naftos, gamtinių dujų, anglių, aukso ir urano. Iš Bucharos į Uralą Rusijoje eina didžiulis dujotiekis. Daugelis pramonės šakų (mašinų gamybos, chemijos, lėktuvų statybos) naudoja gamtinių dujų energiją.

ISLAMIŠKI MIESTAI

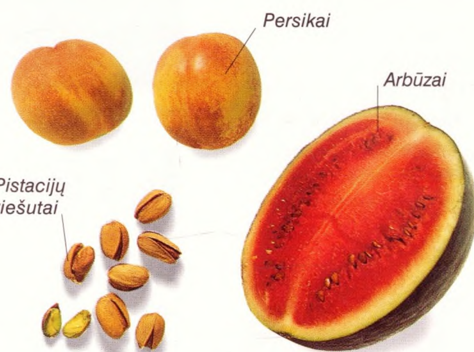
Šilko kelias – tai senasis prekybos traktas, Kiniją jungęs su Vidurine Azija, Viduriniais Rytais ir Europa. Prie šio kelio stovi anų laikų prekybos centrai – senoviniai islamiški miestai: Samarkandas, garsus įstabia architektūra, Buchara, svarbus musulmonų maldininkų centras, ir Taškentas, Uzbekistano sostinė, „fontanų miestas".

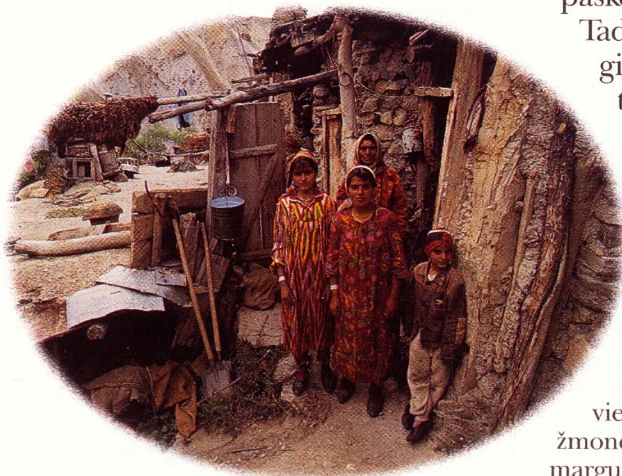
Nuostabūs statiniai Redžistano aikštėje Samarkande statyti dar XIV a.

TADŽIKISTANAS

TADŽIKISTANO, SKURDŽIAUSIOS iš buvusios SSRS šalių, tik apie 6% ploto tinka žemės ūkiui. Dauguma žmonių verčiasi žemdirbyste: augina vaisius, medvilnę, tabaką, gyvulius – arba dirba tekstilės, šilko ir kilimų fabrikėliuose. Nuo pat nepriklausomybės paskelbimo 1991 m. Tadžikistaną alina ginkluotas konfliktas tarp vyriausybės ir sukilėlių.

DERLINGI SLĖNIAI
Pavasarį Tian Šanio ir Pamyro šlaituose ištirpusio sniego vanduo bėga į Ferganos ir kitų upių slėnius Tadžikistane, prinešdamas riebaus, derlingo purvo. Drėkinimo kanalais tas vanduo nuvedamas į laukus, todėl galima auginti netgi tokias žemės ūkio kultūras, kokios parodytos viršuje.

Kiekviename Pamyro kalnų slėnyje gyvena vis kitokia gentis.

PAMYRIEČIAI

Pamyro kalnų rajone gyvena mažiau nei 100 000 žmonių: giliuose slėniuose jie augina grūdus ir javus, nykiose rytų plynaukštėse gano avis ir jakus. Kraštas atkampus, o slėniai atskirti vienas nuo kito, tad juose gyvenantys žmonės yra tikras genčių, kalbų ir tarmių margumynas.

Daugiau apie
DUJAS: *198, 211*
ISLAMĄ: *275*
ISLAMO ARCHITEKTŪRĄ: *155*
MEDVILNĘ: *36, 215, 216*

TURKMĖNISTANAS
Sostinė: Aščhabadas
Plotas: 488 100 km²
Gyventojų skaičius: 3 533 925
Valstybinė kalba: turkmėnų
Pagrindinės religijos: musulmonų 85%, krikščionių 10%, kitų 5%
Valdymas: demokratija
Piniginis vienetas: manatas
Raštingumas: 98%
Gyvenimo trukmė: 66 m.
Žmonių 1 gydytojui: 290
Televizorių tūkstančiui žmonių: nėra duomenų

KIRGIZIJA
Sostinė: Biškekas
Plotas: 198 500 km²
Gyventojų skaičius: 4 290 442
Valstybinė kalba: kirgizų
Pagrindinės religijos: nėra duomenų
Valdymas: demokratija
Piniginis vienetas: somas
Raštingumas: 97%
Gyvenimo trukmė: 68 m.
Žmonių 1 gydytojui: 280
Televizorių tūkstančiui žmonių: nėra duomenų

TURKMĖNISTANAS

BEVEIK 90% TURKMĖNISTANO užima Karakumų dykuma, kur karštis siekia net 50 °C. Tik pietiniu jos pakraščiu eina derlingos žemės ruožas, ten žmonės augina medvilnę ir kitas eksporto kultūras. 1991 m. atgavę nepriklausomybę, turkmėnai panaikino valstybinį rusų kalbos statusą, o islamą paskelbė pagrindine religija. Šalis skurdi, atskirta nuo pasaulio, bet turi didelius gamtinių dujų išteklius.

AŠCHABADAS
1948 m. Aščhabadą, judrų prekybos miestą, visiškai sugriovė žemės drebėjimas. Iš naujo suplanuotas ir atstatytas, jis dabar yra Turkmėnistano sostinė. Aščhabadas – maisto perdirbimo pramonės, šilko, nėrinių ir kilimų audimo centras.

TURKMĖNAI
Turkmėnų gyvenama visoje Vidurinėje Azijoje, daugelis klajokliai. Bet Turkmėnistane dauguma sėslūs ir yra patyrę arklių augintojai. Prisipirkę arklių vietiniuose turguose, juos parduoda į kaimynines šalis. Turkmėnai garsėja labai vertinamais lenktyniniais žirgais, tokiais kaip Achal Tekės veislės. Šie žirgai gali greit bėgti net per dykumą.

KARAKUMŲ KANALAS
Karakumai, ilgiausias pasaulyje drėkinimo kanalas, eina iš Amudarjos rytuose ir baigiasi už Aščhabado vakaruose; jo ilgis 1100 km. Vadinamas „gyvybės upe", šis kanalas drėkina didžiulius žemės plotus.

KIRGIZIJA

KIRGIZIJA VADINAMA Vidurinės Azijos Šveicarija, mat ji labai kalnuota, daugiau kaip pusė teritorijos yra 2500 m ar net aukščiau virš jūros lygio. Rūstųjį Tian Šanį pagyvina žali derlingi upių slėniai. Beveik visi gyventojai verčiasi gyvulininkyste, nes dirbamos žemės labai mažai.

Aukso grynuolis

KALNŲ TURTAI
Kirgizijos kalnai turtingi mineralų. Auksas ir gyvsidabris eksportuojami, anglys, nafta ir dujos naudojami šalies poreikiams. Sraunios upės puikiai tinka hidroelektrinėms statyti.

Kirgizai išpažįsta islamą. Jie kalba viena iš tiurkų kalbų, yra klajokliai.

KIRGIZAI
Daugiau kaip pusė šalies gyventojų kirgizai. Šie klajokliai – geri arklių augintojai. Iš kitų tautų daugiausia rusų, jie susispietę miestuose ir iki nepriklausomybės paskelbimo 1991 m. valdė visą ekonomiką. Stiprėjant kirgizų tautinei savimonei, daug rusų grįžo į Rusiją.

Daugiau apie
DYKUMAS: *15, 132, 152*
DUJAS: *163, 198, 211*
KLAJOKLIUS: *160*
SSRS SUIRIMĄ: *136, 160*

AFGANISTANAS
Sostinė: Kabulas
Plotas: 652 090 km^2
Gyventojų skaičius: 20 500 000
Valstybinės kalbos: puštūnų ir dari
Pagrindinės religijos: musulmonų 99%, kitų 1%
Valdymas: islamo respublika
Piniginis vienetas: afganas
Raštingumas: 32%
Gyvenimo trukmė: 43 m.
Žmonių 1 gydytojui: 6430
Televizorių tūkstančiui žmonių: 8

AFGANISTANAS

AFGANISTANAS UŽIMA svarbią padėtį tarp Vidurinės Azijos šiaurėje ir Indostano pusiasalio pietuose. Šitai lėmė, kad dėl jo per amžius kovojo svetimšaliai, ypač rusai ir britai. Afganistanas – kontrastų šalis: žolėtų plynaukščių, lygių akmeningų dykumų ir aukštų kalnų. Joje maža kelių, visai nėra geležinkelio, beveik trys ketvirtadaliai šios atšiaurios šalies yra neprieinami. Pastaruosius 20 metų Afganistaną drasko pilietinis karas, nuolat keičiasi vyriausybės. Tai viena iš skurdžiausių pasaulio šalių.

ISLAMIŠKOS MOKYKLOS
Dauguma afganistaniečių musulmonai. Vaikai supažindinami su islamu vietos mečetėje ir mokykloje. Paaugę jie lanko madrasą, tokią tikybos kolegiją. Ten jie mokosi atmintinai ilgiausias Korano ištraukas, studijuoja teologiją, bažnytinę teisę ir logiką.

MODŽACHEDAI

1979 m. SSRS įsiveržė į Afganistaną paremti naujosios komunistinės vyriausybės. Musulmonų sukilėliai modžachedai pradėjo karą ir 1989 m. privertė sovietinę kariuomenę pasitraukti, o 1992 m. užėmė visą šalį. Paėmę valdžią, jie įvedė griežtą islamišką režimą. Tačiau nesantaika tarp modžachedų grupuočių vėl virto pilietiniu karu.

Kai kurie modžachedų būriai įsitvirtinę kalnuose. „Modžachedas" arabiškai reiškia „kovotojas".

Šalies šiaurėje klajojančių turkmėnų palapinės rudos, kupolo formos.

Pietinių klajoklių puštūnų palapinės juodos, žemos ir pailgos.

PALAPINĖS
Kai kurie afganai yra klajokliai (*kochis*). Jų gentys skiriasi savita palapinių konstrukcija, perduodama iš kartos į kartą. Palapinės daromos iš veltinio ar gyvulių odų.

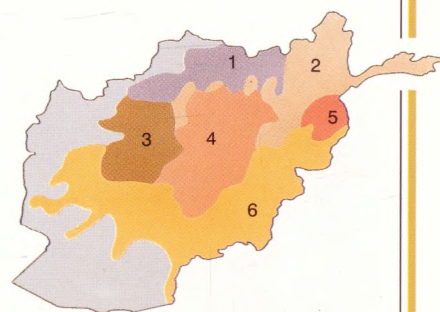

KILIMAI
Šiaurės Afganistano turkmėnai iš karakulinių avių vilnų meistriškai audžia ar riša kilimus, papuoštus raudonais, juodais ir rudais geometriniais raštais. Audžia paprastai moterys – gūnias, palapinių užuolaidas ir maldos kilimėlius.

TAUTŲ MIŠINYS

Afganistane gyvena apie 20 tautų ir tautelių. Didžiausia yra pietuose – puštūnų, arba afganų, jų vardu ir pavadinta šalis, nes ši tauta jau du šimtus metų kontroliuoja vyriausybę. Dideliuose miestuose ir šiaurės rytų kaimuose gyvena dari kalba (persiškai) kalbančių tadžikų, daugelis jų verčiasi prekyba. Viršuje parodyti chazarai gyvena šalies viduryje.

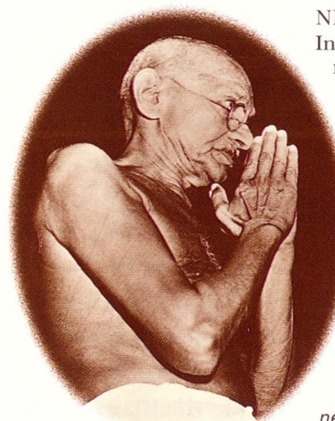
Svarbiausios Afganistano tautos

1. Uzbekai
2. Tadžikai
3. Aimakai
4. Chazarai
5. Nuristanai
6. Puštūnai

Daugiau apie
ISLAMĄ: *275*
KILIMŲ AUDIMĄ: *144, 155, 210*
KLAJOKLIUS: *160*
PALAPINES: *156, 181*

INDOSTANO PUSIASALIS

INDOSTANO PUSIASALIS, apsuptas Indijos vandenyno, Arabijos jūros ir Bengalijos įlankos, o šiaurėje – didingųjų Himalajų, užima didžiulį plotą. Jame gyvena mažiausiai penktadalis pasaulio gyventojų. Svarbiausia valstybė – Indija, regionui dar priklauso Pakistanas, Bangladešas, Nepalas, Šri Lankos sala ir mažulytis Butanas. Pusiasalio istorija ilga ir audringa, jis ne kartą buvo užkariautas. XIX a. ir XX a. pradžioje beveik visą, išskyrus Nepalą ir Butaną, jį valdė britai. Pusiasalio gamtovaizdis ir klimatas labai įvairūs: šiaurėje snieguotos viršukalnės, šiaurės vakaruose smėlio dykumos, pietuose drėgnieji atogrąžų miškai.

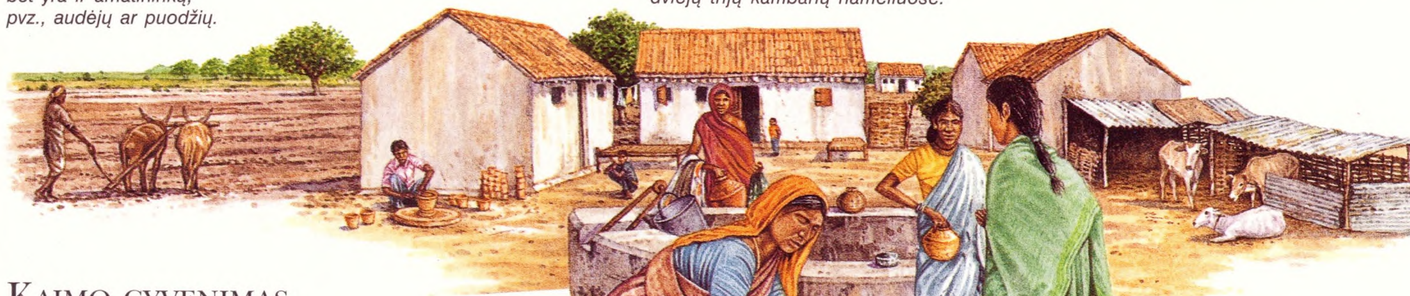

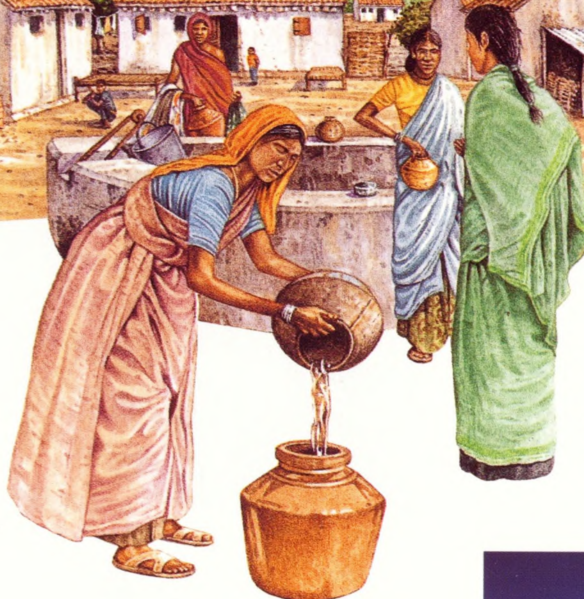
NEPRIKLAUSOMYBĖ
Indija tapo nepriklausoma 1947 m. Ji buvo padalyta į induistinę Indiją ir naują musulmonišką Pakistano valstybę, kuri savo ruožtu skilo į Vakarų ir Rytų. 1971 m. Rytų Pakistanas tapo savarankišku Bangladešu.

Mahatma Gandis, Indijos kovos dėl nepriklausomybės vadovas, tikėjo, kad tikslą galima pasiekti taikiai.

Kaimiečiai dirba žemę, bet yra ir amatininkų, pvz., audėjų ar puodžių.

Beveik visi kaimiečiai gyvena mažuose dviejų trijų kambarių nameliuose.

Daugelio kaimų namai stovi aplink aikštę. Joje pasitarti renkasi kaimo taryba (pančajatas).

Šulinys – kaimo gyvenimo centras. Vandens atėjusios moterys kasdien aptaria naujienas.

KAIMO GYVENIMAS

Dauguma pusiasalio žmonių gyvena ankštuose kaimuose ir verčiasi žemdirbyste. Vien Indijoje per 70% gyventojų tenka 500 000 kaimų, išsibarsčiusių po visą šalį. Vieni jų teturi keletą trobų, kiti didžiuliai. Dauguma šeimų gyvena tame pačiame kaime daugybę metų, perduodamos įgūdžius ir patyrimą iš kartos į kartą.

Bangladešas yra lygumų ir žemumų kraštas, todėl jį nuolat siaubia potvyniai.

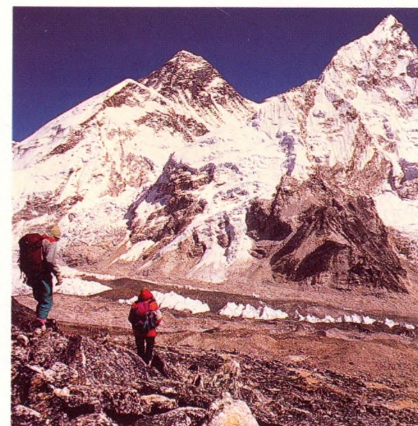

Pietvakarių vėjai (birželis–spalis)
Šiaurės rytų vėjai (lapkritis–vasaris)

MUSONAI

Didžiausią įtaką Indostano pusiasalio klimatui daro musoniniai vėjai, kas vasarą atnešantys lietų. Jo laukia žemdirbiai. Be lietaus žūva derlius. Kartais užeina liūtys, sukelia baisius potvynius, kurie nuplauna ištisus kaimus ir laukus.

VĖJŲ KAITA
Vasarą vėjai pučia iš pietvakarių, o žiemą iš šiaurės rytų. Vasaros vėjai virš Indijos vandenyno surenka drėgmę; pasiekusi sausą karštą žemę, ji prapliumpa lietumi.

ALPINIZMAS HIMALAJUOSE
Kasmet tūkstančiai turistų keliauja Nepalan kopti į kalnus. Nepalo Himalajuose yra 8 viršukalnės, aukštesnės nei 8000 m. Nepalo ir Tibeto pasienyje stūkso Everestas, aukščiausias pasaulio kalnas. Daugelį alpinistų ekspedicijų lydi šerpai, gyvenantys Nepale. Jie puikiai kopia į kalnus.

Islamabadas, Pakistanas
Sausis 9 °C
Liepa 31 °C
Sausis 64 mm
Liepa 233 mm

1972 m. pagal Simlos susitarimą tarp Indijos ir Pakistano Kašmyre buvo nustatyta „kontrolės linija“.

Aksai Činą kontroliuoja Kinija, bet jo nori Indija.

I Demčoką pretenduoja ir Kinija, ir Indija.

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Gangas (Indija) – 2510 km *Žmlp. G5*

Aukščiausias taškas: Everesto k. (Kinija/Nepalas) – 8848 m *Žmlp. J5*

Didžiausias ežeras: Čilka (Indija) – 910 km² *Žmlp. H8*

Didžiausia pasaulio delta: Gangas (Indija/ Bangladešas) – 75 000 km² *Žmlp. J7*

NEPALAS

BUTANAS

PAKISTANAS

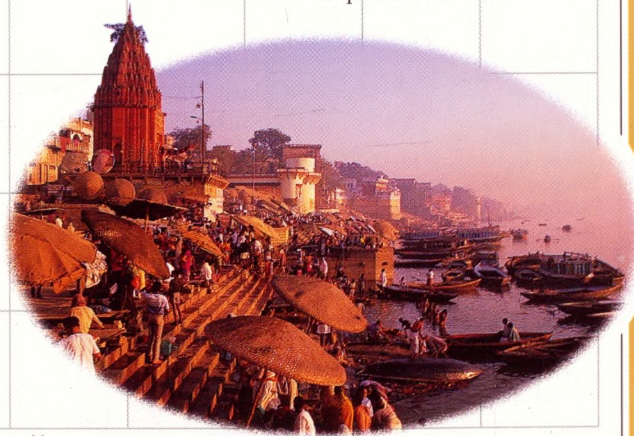
BANGLADEŠAS

INDIJA

ŠRI LANKA

Haidarabadas, Indija
Sausis 23 °C
Liepa 27 °C
Sausis 8 mm
Liepa 152 mm

Čitagongas, Bangladešas
Sausis 20 °C
Liepa 28 °C
Sausis 5 mm
Liepa 597 mm

ŠVENTOJI UPĖ

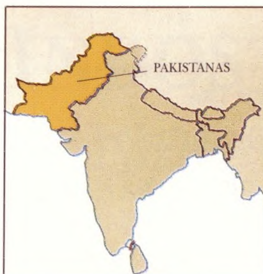
Indostano pusiasalyje gyvena penkių pagrindinių pasaulio religijų išpažinėjai: induistai, musulmonai, budistai, sikhai ir krikščionys. Daugiausia esama induistų, šiaurės Indijoje stovi jų šventasis miestas Varanasis. Jis yra šventos Gango upės krante. Kasmet milijonai maldininkų renkasi į Varanasį Gango vandenyje nuplauti savo nuodėmių.

NYKSTANTYS GYVŪNAI

Pusiasalyje gausu įvairių gyvūnų rūšių, nuo dramblių ir raganosių iki beždžionių ir mangustų. Gyvūnijai, taip pat ir tigrams, kelia pavojų gyvenamosios aplinkos pasikeitimai ir brakonieriavimas. Nors pristeigta rezervatų, nelegalios tigrų medžioklės nesiliauja. Džiunglėse likę mažiau nei 3000 tigrų.

PAKISTANAS

PAKISTANAS
Sostinė: Islamabadas
Plotas: 796 100 km²
Gyventojų skaičius: 128 100 000
Valstybinė kalba: urdu
Pagrindinės religijos: musulmonų 97%, kitų 3%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Pakistano rupija
Raštingumas: 36%
Gyvenimo trukmė: 58 m.
Žmonių 1 gydytojui: 2940
Televizorių tūkstančiui žmonių: 18

PAKISTANAS BUVO SUKURTAS 1947 m. kaip prieglobstis Indijos musulmonams. Iš pat pradžių šalis buvo padalyta į Rytų ir Vakarų, bet 1971 m. Rytų Pakistanas atskilo ir tapo Bangladešu, o Vakarų taip ir liko Pakistanas. Dabar dauguma žmonių verčiasi žemdirbyste, bet tolygiai auga ir pramonė, ypač medvilnės ir tekstilės. Svarbūs ir amatai, labiausiai kilimų audimas, metalo darbai. Nuo pat nepriklausomybės paskelbimo Pakistanas gviešiasi didelės Kašmyro valstijos, priklausančios Indijai.

PAKISTANIEČIAI

Pakistane gyvena daug etninių grupių, turinčių savo kalbą ir kultūrą. Patanų gentys šiaurės vakarų pasienyje garsėja fanatiška ištikimybe šeimai ir genčiai. Sindai (viršuje) šalies pietuose verčiasi žemdirbyste, turi senas literatūros ir muzikos tradicijas. Derlingose Pandžabo lygumose gyvena pandžabai.

ŽEMĖS DRĖKINIMAS

Derlingos Pandžabo lygumos yra Pakistano žemės ūkio rajonas. Juodžemį drėkina Indo vanduo, jis imamas ir gerti, be to, suka hidroelektrinių turbinas. Upė turi penkis intakus: Dželamą, Činabą, Ravį, Satledžą ir Beasą, todėl ir provincija pavadinta Pandžabu („penkios upės“). Kitose šalies vietose didžiulės drėkinimo sistemos krūmynus ir pusdykumes pavertė derlingais plotais.

Indas

● svarbiausi miestai

▭ drėkinama žemė

KUR GYVENA ŽMONĖS

Pakistano gyventojai pasiskirstę netolygiai. Daugiau kaip 80% gyvena Pandžabo ir Sindo provincijose, derlinguose upių slėniuose.

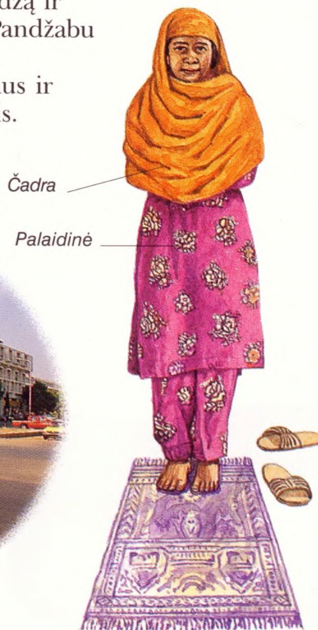
MARGI AUTOBUSAI

Pakistane tarp miestų kursuoja ryškiai išmarginti autobusai: ant jų piešiamos gėlės ir ornamentai, jie puošiami blizgučiais ir lempučių girliandomis. Dažnai dabinami ir krovininiai sunkvežimiai.

ISLAMABADAS

Apie trečdalį pakistaniečių gyvena miestuose. Sostinė Islamabadas (dešinėje) – naujutėlis miestas, pastatytas septintame dešimtmetyje. Islamabadas reiškia „islamo buveinė“. Miestas gerai suplanuotas, jame daug aikščių, plačių medžiais apsodintų gatvių. Didžiausias miestas ir svarbus uostas yra Karačis, turintis per 10 mln. gyventojų.

MOTERŲ GYVENIMAS

Pakistane viską lemia islamo įstatymas. Jis nustato, kaip žmonės turi garbinti Dievą ir kaip elgtis. Islamo papročiu moterys gali viešai rodytis tik užsidengusios veidą šydu (čadra), kad jo nepamatytų vyrai. Namai tradiciškai padalyti į vyrų pusę (namo priekyje) ir moterų pusę (namo užpakalyje).

Daugiau apie

DRĖKINIMĄ: *155, 156, 217*

ISLAMĄ: *275*

MEDVILNĘ: *36, 215, 216*

UPIŲ SLĖNIUS: *135*

BANGLADEŠAS

Sostinė: Daka

Plotas: 143 998 km²

Gyventojų skaičius: 109 876 977

Valstybinė kalba: bengalų

Pagrindinės religijos: musulmonų 83%, induistų 16%, kitų 1%

Valdymas: daugiapartinė demokratija

Piniginis vienetas: taka

Raštingumas: 37%

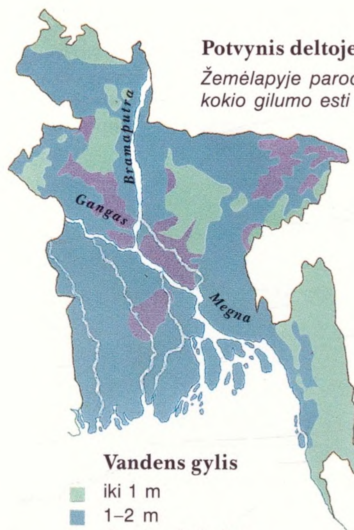
Gyvenimo trukmė: 52 m.

Žmonių 1 gydytojui: 6670

Televizorių tūkstančiui žmonių: 5

BANGLADEŠAS

1971 M. RYTŲ PAKISTANAS atsiskyrė nuo Vakarų Pakistano ir tapo nepriklausoma Bangladešo valstybe. Kaip ir Pakistanas, tai musulmoniška šalis. Valstybinė kalba bengalų. Bangladešas yra viena iš vargingiausių ir tankiausiai apgyventų pasaulio šalių, jį nuolat siaubia uraganai ir potvyniai, ypač pakrantes. Bandoma pažaboti potvynius, sulėtinti gyventojų daugėjimą, modernizuoti pramonę ir žemės ūkį.

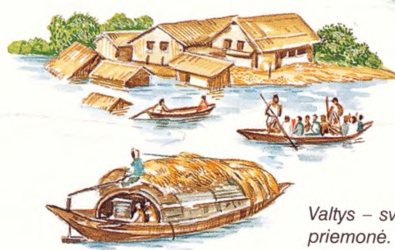

Potvynis deltoje
Žemėlapyje parodyta, kokio gilumo esti potvynis.

Vandens gylis
- iki 1 m
- 1–2 m
- daugiau kaip 2 m

POTVYNIAI

Didelę Bangladešo dalį užima trijų pagrindinių upių – Gango, Bramaputros ir Megnos – delta. Musonų laikotarpiu (birželį–lapkritį) jos išsilieja prinešdamos daugybę derlingo dumblo. Tačiau potvyniai pridaro baisių nuostolių: žūva žmonės ir gyvuliai, nuplaunami namai ir laukai. Nepaisydami pavojaus, dauguma bangladešiečių vis tiek nepalieka kaimelių užliejamuose plotuose.

Valtys – svarbi transporto priemonė. Jos esti įvairios ir plaukioja visad perpildytos. Dideliais plaustais gabenama džiutas, bambukas ir kitos prekės.

Namai dažnai statomi ant polių ar pylimų, kad nesiektų potvynis.

Daugelis bangladešiečių verčiasi žvejyba ir žemdirbyste. Kasmetiniai potvyniai patręšia žemę ir prineša žuvų.

DŽIUTO AUGINIMAS

Bangladešo „auksinis pluoštas" – džiutas – žemdirbiams duoda nemažą pelną. Iš džiuto audžiami maišai, kilimų pamušalas, vejamos virvės. Nuo seno tai buvo svarbiausia eksporto prekė, bet dabar džiutą išstumia dirbtiniai pluoštai. Pagrindinis maisto produktas – ryžiai, dar eksportui auginamos arbatžolės ir cukranendrės.

SVEIKATOS PRIEŽIŪRA
Nors vyriausybė vykdo įvairias sveikatos priežiūros programas, mirtingumas Bangladeše labai didelis, ypač vaikų atokiuose kaimuose. Taip yra dėl prasto maisto ir nešvaraus vandens, per kurį plinta tokios ligos kaip cholera. Medikų brigados keliauja po šalį: skiepija nuo ligų, aiškina apie mitybą ir kontracepciją.

Spalvingi rikšų vežimėliai – Dakoje įprastas vaizdas.

MIESTŲ GYVENIMAS

Tik apie trečdalį bangladešiečių gyvena miestuose – daugiausia sostinėje Dakoje ir Čitagongo bei Kulnos uostuose. Mieste patogiau gyventi negu kaime: geresni namai, yra vandentiekis ir elektra. Tačiau į miestus plūstant darbo ieškantiems žmonėms daugelis atvykėlių priversti gyventi lūšnynuose.

Daugiau apie
ISLAMĄ: *275*
MUSONUS: *166*
SVEIKATĄ: *276*
UPIŲ SLĖNIUS: *135*

INDIJA
Sostinė: Delis
Plotas: 3 287 590 km²
Gyventojų skaičius: 844 324 222
Valstybinės kalbos: hindi, anglų
Pagrindinės religijos: induistų 83%, musulmonų 11%, krikščionių 2%, sikhų 2%, kitų 2%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: rupija
Raštingumas: 50%
Gyvenimo trukmė: 60 m.
Žmonių 1 gydytojui: 2440
Televizorių tūkstančiui žmonių: 32

INDIJA

INDIJA, PASAULYJE septinta pagal plotą ir antra pagal gyventojų skaičių, yra didžiulė ir įdomi šalis – religijų, kalbų ir kultūrų margumynas. Čia kilo trys pagrindinės pasaulio religijos: induizmas, budizmas ir sikhizmas. Indijos gyventojai kalba daugiau kaip 200 kalbų, bet 40% – hindi kalba. Nors viešpatauja skurdas, Indija – viena iš pramoninių pasaulio šalių. Per pastaruosius 15 metų sustiprėjo ir pramonė, ir žemės ūkis, padaugėjo užsienio investuotojų. Be to, Indija – didžiausia demokratinė pasaulio valstybė: joje rinkimų teisę turi 450 mln. žmonių.

BOLIVUDAS
Indijoje pagaminama daugiausia filmų, net daugiau kaip JAV. Kasmet nufilmuojama apie 800 pilnametražių filmų – daugiausia Bombėjuje, vadinamame Bolivudu. Indų filmai dažniausia prikišti dainų, šokių, meilės, kino žvaigždžių ir audringų siužeto peripetijų. Indai laisvalaikiu labai mėgsta eiti į kiną, o daugelis filmų trunka keturias penkias valandas.

Šie žmonės vėto ir sijoja grūdus. Daug grūdų paliekama atsargai, jei ištiktų nederlius.

ŽALIOJI REVOLIUCIJA

Bene svarbiausias Indijos rūpestis – išmaitinti tokią daugybę gyventojų. Šiuo metu šalis užsiaugina pakankamai žemės ūkio kultūrų, nes nuo nepriklausomybės paskelbimo ryžių ir kviečių derlingumas padidėjo daugiau kaip 200%. Prie to daug prisidėjo septinto dešimtmečio „žalioji revoliucija“: buvo tobulinami ūkininkavimo būdai, gerinamos ryžių ir kviečių veislės.

MAISTO GAMYBA
Apačioje parodytų kultūrų Indija užaugina daugiausia pasaulyje. Skaičiai rodo Indijos dalį viso pasaulio produkcijoje.

Cinamono dedama ir į saldžius, ir į aštrius patiekalus.

Daug kur dedama česnako.

Kalendra – pagrindinis daugelio indiškų patiekalų prieskonis.

Kurkuma – ir dažas, ir prieskonis.

INDIŠKI VALGIAI

Daugelis indų vegetarai. Jie tiki, kad gyvulių nevalia žudyti maistui. Induistai nevalgo jautienos, nes karvės jiems šventos, o musulmonai nevalgo kiaulienos. Kiekviena vietovė turi savo tradicinius patiekalus, bet būdingiausi valgiai yra daržovės su prieskoniais, lęšiai, jogurtas, ryžiai, paplotėliai. Maistas gardinamas visokiausiais prieskoniais: kurkuma, aitriosiomis paprikomis, kalendra, kmynais ir kardamonu.

Ryžiai

Daržovės su aštriu padažu

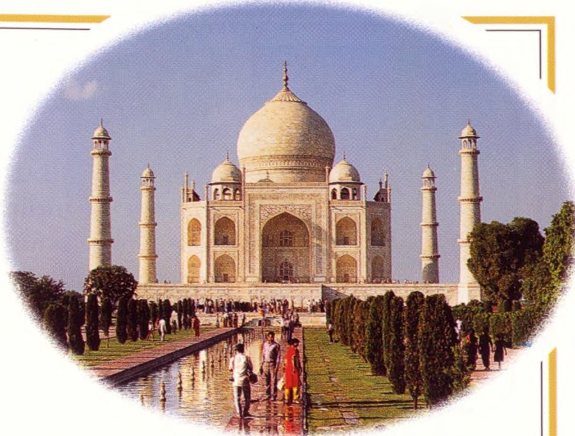
PRAMONĖ

Indijai tapus nepriklausomai, ėmė plėtotis pramonė. Gaminama automobiliai, chemikalai, maistas ir gėrimai, kompiuteriai. Šiuo metu iš fabrikų iškeliauja ir reaktyviniai lėktuvai, kosminės raketos. Eksportuojama daugiausia tekstilės ir odos gaminiai. Didžiąją dalį produkcijos pagamina mažos šeimyninės įmonėlės, užsiimančios tradiciniais amatais (žalvario kalyba, veidrodžių gaminimu ir t. t.).

INDIJOS MIESTAI

Indijos miestai – tai chaotiškas knibždėlynas, kur šiuolaikiniai firmų dangoraižiai glaudžiasi prie senovinių šventyklų, mečečių ir paminklų. Sostinė yra Delis, bet didžiausi miestai lieka Kalkuta (kairėje) ir Bombėjus. Tai svarbūs pramonės centrai. Indijos miestai tiesiog sprogsta nuo gyventojų pertekliaus, nes vis daugiau žmonių iš kaimų atvyksta ieškoti darbo. Daugelis gyvena lūšnynuose ar net gatvėse.

MARMURO PAMINKLAS
Tadž Mahalį Agroje XVII a. pastatydino šachas Džehanas, vienas iš didžiųjų Mogolų imperatorių, valdžiusių Indiją XVI–XVII a. Tai balto marmuro mauzoliejus mirusiai šacho žmonai atminti; šis įstabus musulmoniškos architektūros paminklas sutraukia daugybę turistų. Turizmas – sparčiai auganti ūkio šaka, kasmet į Indiją atvyksta milijonai žmonių.

INDUISTŲ VESTUVĖS

Induistiškos vestuvės – prašmatni šventė su įvairiausiomis apeigomis ir kelias dienas trunkančia puota. Dauguma jaunavedžių priklauso tai pačiai kastai, juos superša tėvai. Po vestuvių nuotaka lieka gyventi jaunikio šeimoje. Induistams šeima nepaprastai svarbi. Vienuose namuose dažniausiai gyvena kelios tos šeimos kartos.

Induistė nuotaka dėvi raudono šilko sarį, siuvinėtą aukso siūlais, ji pasipuošusi vestuvėms skirtais papuošalais, išsidažiusi tai progai. Delnai ir padai ištepami chna dažais.

Chna, simbolizuojanti naują moters padėtį, nenusitrina kelias savaites. Jauniesiems ant

kaklo užmaunamos gėlių girliandos. Jungtuvių

pradžioje jaunieji sėdi vienas priešais kitą laikydamiesi už rankų – jaunikis ranką iškišęs pro skylę juodu skiriančioje šilko uždangoje.

Nuėmus uždangą, jaunieji apeina šventąją ugnį. Kiekvienas žingsnis reiškia kurį nors būsimo bendro gyvenimo aspektą: laimę, vaikus ir amžiną draugystę.

Šilko saris

SARIS
Tradicinis indės drabužis yra saris – maždaug 20 m ilgio šilko ar medvilnės atraižą, ja moteris apsivynioja ir vieną galą permeta per petį. Kitą galą palieka karoti arba juo prisidengia galvą. Tradicinis vyro drabužis – dotis. Tai medvilnės gabalas, vyniojamas apie klubus ir kojas.

KITOS RELIGIJOS
Dauguma indų yra induistai, bet šalyje esama ir kitų religijų: sikhizmo, džainizmo. Sikhai tiki vienu dievu. Jų pagrindinė šventovė yra Auksinė šventykla Amritsare. Daugelis sikhų nešioja turbanus – tyrumo simbolį. Džainizmas panašus į induizmą. Džainistai gerbia bet kokią gyvybę, o vienuoliai vaikšto užsidėję kaukes, kad burnon neįskristų koks vabzdelis ir nežūtų.

Daugiau apie
DEMOKRATIJĄ: *270*
MIESTŲ AUGIMĄ: *17, 135*
PRIESKONIUS: *57, 198, 264*
RELIGIJAS: *247–275*

ŠRI LANKA

ŠRI LANKA
Sostinė: Kolombas
Plotas: 65 610 km²
Gyventojų skaičius: 17 900 000
Valstybinė kalba: sinhalų
Pagrindinės religijos: budistų 69%, induistų 15%, krikščionių 8%, musulmonų 8%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Šri Lankos rupija
Raštingumas: 89%
Gyvenimo trukmė: 71 m.
Žmonių 1 gydytojui: 7140
Televizorių tūkstančiui žmonių: 35

ŠRI LANKA TARSI LAŠAS, nukabęs nuo pietrytinio Indijos krašto. Ji garsi palmėmis apaugusiais atogrąžų paplūdimiais, aukštais kalnais, gyvūnija ir augalija. Jau antrą dešimtmetį turizmas Šri Lankoje labai kenčia dėl karinio konflikto tarp sinhalų ir tamilų mažumos, norinčios turėti savo valstybę. Šri Lankoje svarbus žemės ūkis. Didelėse plantacijose eksportui auginama arbatžolės, kokosai, renkamas kaučiukas. Pagrindinė maistinė kultūra – ryžiai.

ŠVENTASIS DANTIS
Svarbiausia Šri Lankos budistų šventė vyksta rugpjūčio mėnesį Kandyje. Gatvėmis žygiuoja išpuoštas dramblys, nešantis auksinę pintinę, kurioje guli šventasis Budos dantis. Šiaip visus metus dantis saugomas Danties šventykloje. Pasakojama, kad 543 m. pr. Kr. jis buvęs išgriebtas iš Budos laidotuvių laužo.

Safyras

Safyrų auskarai

SAFYRAI
Šri Lanka garsėja brangakmeniais, labiausiai Ratnapūros, „brangenybių miesto". Jo apylinkėse randama safyrų, rubinų, topazų, ametistų ir granatų. Daugelis eksportuojama arba iš jų daromi puikūs papuošalai.

Dauguma tamilių dirba arbatžolių rinkėjomis.

TAMILAI

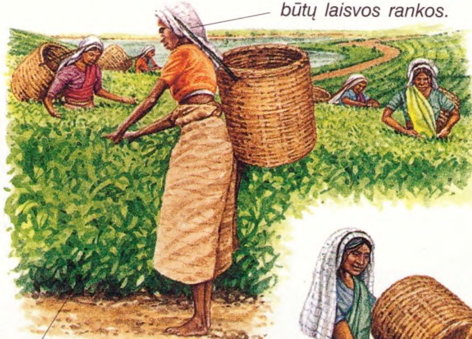
Įtampa tarp sinhalų vyriausybės ir tamilų 1983 m. virto pilietiniu karu, kuris niekaip nesiliauja. Tamilai nenori, kad visą salą valdytų sinhalai ir reikalauja savos valstybės šiaurinėje jos dalyje. Tamilai, dauguma induistai, sudaro 20% gyventojų. Šalyje vyrauja budistai sinhalai (75%).

PAPLŪDIMIŲ GROŽIS
Turizmas – svarbiausia Šri Lankos ekonomikos šaka. Labai nukentėjęs per pastaruosius du dešimtmečius, jis pamažu atsigauna, turistai vėl ima plūsti į salą. Šri Lankos įžymybės yra puikieji smėlio paplūdimiai, ypač pietuose ir pietvakariuose, budistų šventyklos ir kiti architektūros paminklai krašto gilumoje.

Arbatžolėmis apsėjamas daigynas, paskui daigeliai persodinami į lauką.

Moterys krepšius kabina ant galvos, kad būtų laisvos rankos.

Arbatžolės renkamos kartą per savaitę. Ir dabar dirbama rankomis, nes mašinos sumaigytų lapelius ir sugadintų aromatą.

Pilnas krepšys nešamas sverti. Mokama nuo krepšių.

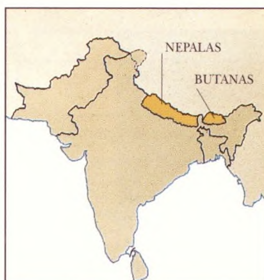
Surinkti lapeliai rauginami, po to džiovinami.

ARBATŽOLĖS

Arbatžolės daugiausia auginamos didelėse vidurio aukštumų plantacijose. Ten, vėsesniame klimate, jos auga lėčiau, todėl kvapnesnės. Renkami tik jauniausi, gležniausi lapeliai ir greitai apdorojami, kad neprarastų kokybės. Arbatžolės sudaro trečdalį salos eksporto. Pastaruoju metu arbatžolių pramonė gauna konkuruoti su šalimis, eksportuojančiomis pigesnes, bet prastesnes arbatžoles.

Daugiau apie
ARBATŽOLES: *238*
BRANGAKMENIUS: *62, 191*
BUDIZMĄ: *275*
KAUČIUKĄ: *194, 226*

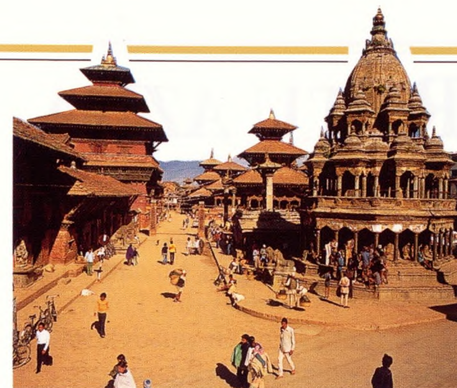
NEPALAS

NEPALAS	
Sostinė:	Katmandu
Plotas:	140 800 km²
Gyventojų skaičius:	21 100 000
Valstybinė kalba:	nepalų
Pagrindinės religijos:	induistų 90%, budistų 5%, musulmonų 3%, kitų 2%
Valdymas:	daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas:	Nepalo rupija
Raštingumas:	27%
Gyvenimo trukmė:	53 m.
Žmonių 1 gydytojui:	16 670
Televizorių tūkstančiui žmonių:	2

BUTANAS	
Sostinė:	Timpu
Plotas:	47 000 km²
Gyventojų skaičius:	1 700 000
Valstybinė kalba:	botijų
Pagrindinės religijos:	budistų 70%, induistų 24%, kitų 6%
Valdymas:	absoliutinė monarchija
Piniginis vienetas:	ngultrumas
Raštingumas:	41%
Gyvenimo trukmė:	48 m.
Žmonių 1 gydytojui:	13 110
Televizorių tūkstančiui gyventojų:	Butane nėra televizijos

NEPALAS YRA MAŽUTĖ izoliuota Himalajų valstybėlė. Joje vyrauja induizmas, nors daugelis žmonių išpažįsta savitą induizmo ir budizmo mišinį. Nepale buvo absoliutinė monarchija. 1991 m. pirmą kartą įvyko demokratiniai rinkimai. Dabar Nepalą valdo rinkta valdžia. Į Nepalą plaukia turistai ir alpinistai, jie palieka šiame varganame krašte daug pinigų.

KATMANDU
Katmandu – Nepalo sostinė ir didžiausias miestas. Senamiestyje daug siaurų gatvelių ir aikščių, apstatytų senovinėmis šventyklomis ir architektūros paminklais. Vienoje šventykloje gyvena Kumari Devi, gyvoji deivė; parinkta mergaitė iki subręstant įkūnija induistų deivę Parvatę.

KALNŲ TERASOS
Apie 90% nepaliečių verčiasi žemdirbyste. Stropiai prižiūrimose iškirstose kalnų terasose auginami ryžiai. Be terasų nebūtų dirbamos žemės. Derlius priklauso nuo to, kiek lietaus atneša musonai.

Šerpės su sunkia našta kopia į kalnus.

NEPALIEČIAI

Nepalas – daugiatautė šalis. Rytų Himalajuose gyvenantys šerpai puikiai laipioja kalnais. Gurkai visame pasaulyje garsėja drąsa ir kariniais sugebėjimais. Katmandu slėnio nevarai – nuostabūs medžio meistrai, jų drožiniai puošia daugelį Nepalo šventyklų ir namų. Daugiau kaip pusė gyventojų yra gurkai (nepalai), atkilę iš Indijos.

BUTANAS

BUTANO KARALYSTĖ Himalajuose yra paslaptinga uždara šalis – turizmas joje ribojamas. Neturintis kokių nors gamtos išteklių, Butanas mėgina tvenkti sraunias savo upes ir gaminti elektros energiją. Butanas – budistinė šalis, ją valdo absoliutus monarchas, karalius Drakonas.

Butaniečiai valgo jakų mėsą, pieną, iš jo daro sūrius ir sviestą, o džiovintą mėšlą kūrena.

Iš jakų vilnų audžiami palapinių audeklai ir drabužiai, iš uodegų daromos vėduoklės ir šluostai.

NAUDINGIEJI JAKAI
Butano kalnuose gyvenančių žmonių buitis sukasi apie jakų kaimenes. Šie stiprūs, ištvermingi gyvuliai gali daug panešti ir nebijo speigų.

Drupkai kalba botijų kalba, giminninga tibetiečių kalbai.

DRUPKAI

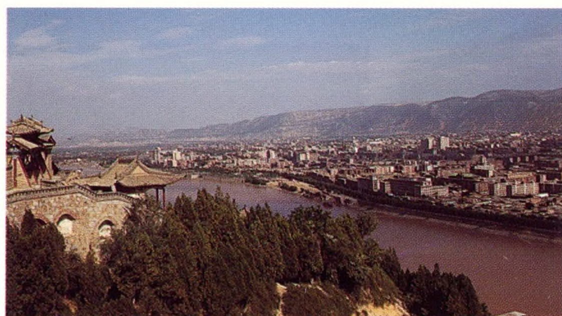
Apie 70% butaniečių yra tibetietiškos kilmės drupkai. Konfliktai tarp drupkų ir nepališkai kalbančių lotsampų 1990 m. prasiveržė audringomis demonstracijomis. Po to Butanas nebepriima jokių imigrantų.

Daugiau apie
HIMALAJUS: *132, 166*
INDUIZMĄ IR BUDIZMĄ: *275*
POLITINES SISTEMAS: *270–271*
TERASINĘ ŽEMDIRBYSTĘ: *159, 201*

RYTŲ AZIJA

RYTŲ AZIJOJE VIEŠPATAUJA plačioji Kinija, šalia jos plyti vėjų gairinamos Mongolijos lygumos, Pietų ir Šiaurės Korėja, glaudžiasi derlingoji Taivano sala, mažytis Honkongas ir Makao. Pati Kinija pilna kontrastų. Vakaruose viršum akmenuotų slėnių ir pusdykumių dunkso aukšti kalnai. Tibetas, buvusi nepriklausoma valstybė, 1950 m. okupuota Kinijos, vadinamas „pasaulio stogu“, nes yra labai aukštai virš jūros lygio. Šiaurės Kiniją užima tuščia ir atšiauri Gobio dykuma. Rytų Kinijoje, Šiaurės ir Pietų Korėjos upių slėniuose ir užliejamosiose lygumose intensyviai ūkininkaujama norint aprūpinti maistu milijonus miestų ir pajūrio žmonių.

GELTONOJI UPĖ
Geltonoji upė (Huang Hė) yra viena iš pragaištingiausių pasaulyje. Jos potvyniai nusineša tūkstančius gyvybių. Dėl tos priežasties ji dar vadinama „Kinijos sielvartu“. Lėtai tekėdama į rytus per derlingą lygumą Kinijos vidury, ji išplauna baisybę žemių, kurios nudažo vandenį geltonai, todėl ir yra „geltonoji“.

DIDŽIOJI SIENA
Vingiuojanti šiaurine Kinija nuo Geltonosios jūros rytuose iki Vidurinės Azijos dykumų vakaruose, ši siena yra vienas iš senovės pasaulio stebuklų. Didžioji jos dalis buvo pastatyta XV a. kinų valstiečiams apginti nuo klajoklių iš Mongolijos. Ji turi beveik 6400 km ir yra ilgiausias pasaulio statinys, matomas net iš kosmoso.

PROTĖVIŲ KULTAS

Viena iš svarbiausių konfucianizmo, senosios kinų religijos, doktrinų yra šeimos ryšių svarba ir protėvių garbinimas. Dėl to tradicinės laidotuvės Rytų Azijoje susideda iš tam tikrų ritualų, garantuojančių gerovę velionio sielai. Prie kapo laidotuvininkai aukoja maisto, degina pinigus, popierinius automobilių, dviračių modelius ir kitokius daiktus, kad juos siela galėtų pasiimti į dangų.

Žmonės mėto popierinius pinigus, kad iš kelio pasitrauktų dvasios.

Gedėtojai dažnai eina apsivilkę pašukiniais apsiaustais ir baltai apsigobę galvas.

Laidotuvių eiseną veda budistų dvasininkas. Žmonės gieda giesmes, pritardami muzikos instrumentais.

Laidotuvininkai neša Konfucijaus statulą.

Kuo turtingesnė šeima, tuo puošnesnis karstas.

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Jangdzė (Kinija) – 5520 km *Žmlp. L11*

Aukščiausias taškas: Everesto k. (Kinijos, Nepalo ir Tibeto siena) – 8848 m *Žmlp. D12*

Didžiausias ežeras: Činghai Hu (Kinija) – 4460 km²
Žmlp. H9

Didžiausia pasaulio aikštė: Tiananmenio (Pekinas, Kinija) – 396 606 m² *Žmlp. M8*

0 100 200 300 400 km

MONGOLIJA

ŠIAURĖS KORĖJA

PIETŲ KORĖJA

Pekinas, Kinija
Sausis -4 °C
Liepa 26 °C
Sausis 4 mm
Liepa 243 mm

TAIVANAS

Lasa, Kinija
Sausis -1 °C
Liepa 16 °C
Sausis 0 mm
Liepa 122 mm

KINIJA

Taibėjus, Taivanas
Sausis 16 °C
Liepa 29 °C
Sausis 86 mm
Liepa 231 mm

KINIJA

KINIJA
Sostinė: Pekinas
Plotas: 9 396 960 km²
Gyventojų skaičius: 1 133 682 501
Valstybinė kalba: kinų
Pagrindinės religijos: išpažįstančių tradicines religijas 20%, budistų 6%, musulmonų 2%, kitų 72%
Valdymas: valdo viena partija
Piniginis vienetas: juanis
Raštingumas: 80%
Gyvenimo trukmė: 71 m.
Žmonių 1 gydytojui: 730
Televizorių tūkstančiui žmonių: 30

KINIJOJE ŠIUO METU gyvena kas penktas pasaulio žmogus. Ši šalis plotu beveik prilygsta Europai ir yra trečia pagal dydį pasaulyje – po Rusijos ir Kanados. Be to, ji turi vieną iš seniausių pasaulio kultūrų ir 7000 metų senumo istoriją. Valdyta imperatorių, 1911 m. Kinija tapo respublika, o 1949 m. – komunistine valstybe. Valdant komunistams, visas gyvenimo sritis reguliavo valstybė, Kinijoje išaugo stipri pramonė ir karinis pajėgumas. Pastaraisiais metais joje pradėta leisti šiokią tokią ekonominę konkurenciją, o tai ima traukti užsienio investuotojus.

UŽDRAUSTASIS MIESTAS
XV a. atstatydindamas Kinijos sostinę Pekiną, imperatorius Džu Di naujojo miesto centre sukūrė didžiulius rūmus imperatoriui. Šie rūmai buvo praminti „Uždraustuoju miestu“, nes į jį galėjo įžengti tik imperatoriaus šeima ir artimiausi patarėjai. „Mieste“ stovi beveik 1000 pastatų, tarp jų šventyklų, arklidžių ir biblioteka.

Kinijoje labai vertinamas dailyraštis, nes svarbu aiškiai ir dailiai išraityti kiekvieną hieroglifą.

KINŲ RAŠTAS
Ne taip kaip anglai ar prancūzai, turintys 26 raidžių abėcėlę, kinai raštui vartoja daugiau nei 50 000 ženklų (hieroglifų). Kiekvienas toks ženklas reiškia kokį nors žodį ar sąvoką. Paprasti žodžiai, kaip „lietus“ ar „dangus“, yra vienaženkliai. Sudurtiniai žodžiai turi du ar daugiau ženklų, pvz., „telefonas“ išreiškiamas dviem ženklais: „elektrinis“ ir „kalba“.

KINŲ KOMUNIZMAS

Komunistų partija Kiniją užvaldė 1949 m. Vadovaujama Mao Dzedongo, partija tikėjo visuomene, kurios visi nariai lygūs, o nuosavybė bendra. Žemė buvo atimta iš turtingų žemvaldžių ir atiduota valstiečių grupėms, o šios ją dirbo kolektyviai. Pramonę ėmė kontroliuoti valstybė. Šios pastangos reformuoti Kiniją buvo gan prieštaringos. Nuo Mao mirties 1976 m. vėl leidžiama privati nuosavybė.

Mao Dzedongo portretas dar kabo Pekine, Tiananmenio aikštėje, kuri didžiausia pasaulyje.

RYŽIŲ AUGINIMAS

Du trečdaliai kinų gyvena ir dirba kaime. Derlingiausi plotai pietuose. Pagrindinė žemės ūkio kultūra – ryžiai, nors auginama ir arbatžolės, medvilnė, vaisiai ir daržovės. Ryžiai sodinami užliejamuose laukuose (apačioje). Gerais metais nuimami du ryžių derliai ir vienas daržovių ar javų. Šiaurėje ir vakaruose, kur sausiau ir žemės kalnuotesnės, žmonės augina kokius nors vienus javus ir laiko avių ar galvijų.

Sėja

Kol ruošiami laukai, atskirame užlietame sklype ryžiai pasėjami.

Po mėnesio ryžių daigus galima persodinti į laukus.

Arimas
Užlieti laukai išariami, išakėjami ir suvoluojami buivolais, tada galima sodinti daigus.

Ryžių laukus skiria pylimėliai.

Sodinimas
Moterys sodina ryžių daigus. Tai alinantis darbas.

Kai kurie ūkiai turi traktorius, bet daugiausia žemė dirbama buivolais ar jaučiais.

Vandenyje neauga piktžolės.

KINŲ VIRTUVĖ

Kinai moka mėgautis valgiu; kiekvienas kraštas turi savo tradicinius patiekalus. Vakaruose, Sičuano provincijoje, mėgstami aštrūs prieskoniai, o šiaurės Kinijoje, Pekino apylinkėse, gardžiai kepama antis. Pietuose esantis Kantono kraštas visame pasaulyje garsus žuvų valgiais ir švelniu patiekalų skoniu. Valgyti gaminama verdant ant garų ar kepant didelėje keptuvėje (nuolat maišant). Pietuose valgomi ryžiai, šiaurėje – kvietinės bandelės arba makaronai. Maistas patiekiamas mažuose dubenėliuose, valgoma lazdelėmis.

Pupelių daigai

Avinžirniai valgomi kaip aštrus užkandis arba desertas.

Kinijoje augančio žvaigždanyžio sėklų skonis panašus į anyžiaus sėklų.

Vakarų Kinijoje mėgstamas prieskonis yra imbieras.

Aitriosios paprikos net degina gerklę.

Daugelio kiniškų valgių pagrindas – vandeny ar ant garų virti ryžiai.

Kiniškas dubenėlis

Arbata geriama iš beąsių puodelių.

Mėgstamiausias gėrimas – arbata be cukraus ir pieno.

Jazminų arbata verdama iš žalių lapų. Dar geriama juodoji ir Ulongo arbata.

Valgoma lazdelėmis.

Peilių nereikia, nes maistas supjaustomas prieš gaminant.

Pjūtis

Ryžiai pjaunami pjautuvais ir rišami į pėdus.

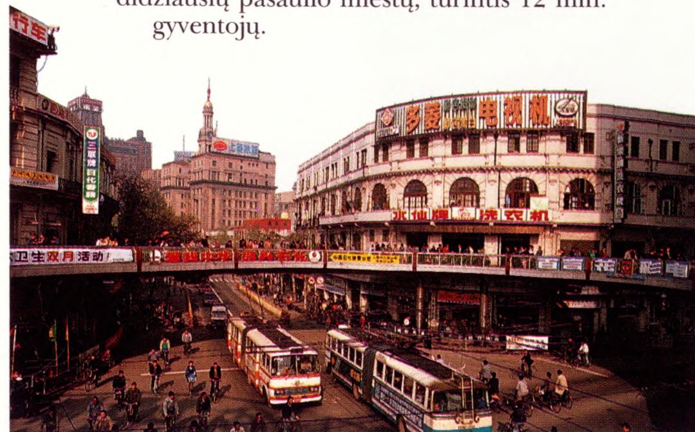
Grūdai iš šluotelių išdaužomi.

Ryžių krūvos džiovinamos saulėje.

Ryžiams išdžiūvus, nuvalomos luobelės ir grūdai sijojami.

MIESTŲ GYVENIMAS

Daugiau kaip 250 mln. kinų gyvena miestuose, daugelis jų perpildyti. Patogumai menki, šeimos paprastai spaudžiasi vieno ar dviejų kambarių bute, nuomojamame iš darbdavio kompanijos. Gatvėse pilna dviračių; autobusai ir troleibusai visad sausakimši, nors važinėja dažnai, o bilietai pigūs. Pramonės ir prekybos centras yra Šanghajus, vienas iš didžiausių pasaulio miestų, turintis 12 mln. gyventojų.

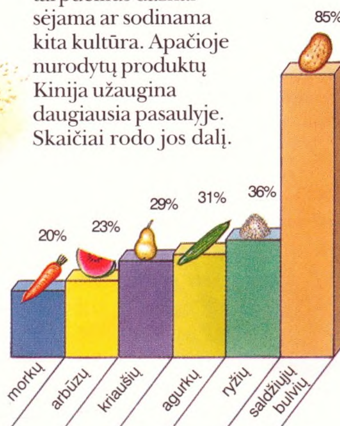
VIENAS VAIKAS

Kasmet Kinijoje prisideda 15 mln. žmonių, t. y. tiek, kiek visoje Australijoje. Norėdama sumažinti gyventojų prieaugį, 1979 m. vyriausybė pradėjo „vieno vaiko" politiką. Vienturčiai Kinijoje vadinami „mažaisiais imperatoriais", nes labai lepinami. Ši politika sėkminga mieste, bet kaime – ne, ten šeimoms reikia daug vaikų, kad būtų kam dirbti laukuose.

MAISTO GAMYBA

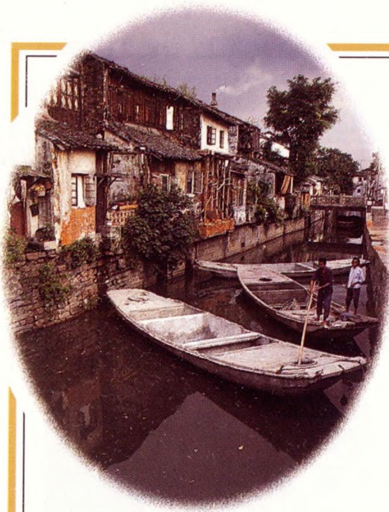
Kiekvienas lopinėlis derlingos žemės Kinijoje dirbamas. Apsėtos paplentės ir plotai palei geležinkelius, į tarpueilius dažnai sėjama ar sodinama kita kultūra. Apačioje nurodytų produktų Kinija užaugina daugiausia pasaulyje. Skaičiai rodo jos dalį.

NAUJIEJI METAI

Sausio gale ir vasario pradžioje kinai rengiasi sutikti Naujuosius metus. Jie iš pagrindų tvarko namus, puošia juos laimę nešančia raudona spalva, vaikams dovanoja žaislų ir drabužių. Švenčiama kelias dienas. Nedirba įstaigos ir parduotuvės, žmonės linksminasi gatvėse: leidžia fejerverkus ir aitvarus.

TIBETO BUDISTAI

Tibetas nuo 1950 m. priklauso Kinijai. Tibetiečiai – karšti budistai, bet komunistų partija persekioja bet kokią religiją. Vis dėlto budizmas Tibete labai stiprus. Budistai visą gyvenimą skiria maldai. Kad neapleistų laimė ir sėkmė, jie visur kabina vėliavas su maldų tekstais.

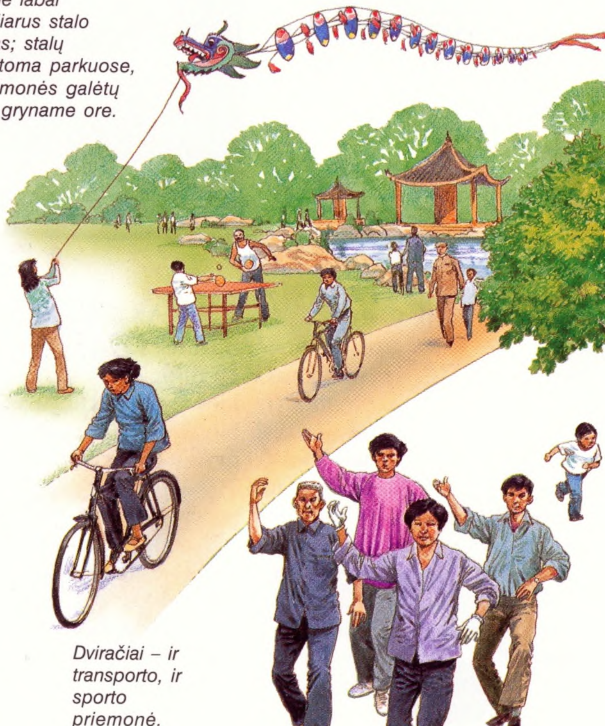

Tibeto budistai maldų vėliavas kabina ant namų, tiltų, kalnų.

DIDYSIS KANALAS
Kinijoje teka ilgiausias pasaulio kanalas, jo ilgis 1790 km. Jis pradėtas kasti V a. pr. Kr. Kanalas turėjo sujungti šiaurės miestus su ryžių slėniais pietuose. Netoli pietinio jo galo kanalas eina per Sudžou, vaizdingą miestą, vadinamą „Rytų Venecija", mat jis visas išraižytas upių ir kanalų.

PARKŲ PRAMOGOS

Dauguma miestelėnų gyvena daugiabučiuose namuose, todėl labai mėgstami parkai. Kinijoje itin skatinamas sportas, žmonės reguliariai mankštinasi parkuose: anksti rytą užsiima tai či arba energingesniu kungfu. Be to, vėjuotą dieną vaikai leidžia aitvarus, suaugusieji žaidžia stalo tenisą, šachmatais, lošia kortomis ar šiaip sėdi ir šnekučiuojasi.

Kinijoje labai populiarus stalo tenisas; stalų pristatoma parkuose, kad žmonės galėtų žaisti gryname ore.

Aitvarai daromi taip: ant paprasto bambuko rėmo, dažnai žvėries ar galvos formos, priklijuojama ryškių popierėlių.

Mėgstami kiniški šachmatai ir kortos.

Dviračiai – ir transporto, ir sporto priemonė.

Tai či – lėtų judesių mankšta, panaši į boksą su įsivaizduojamu varžovu.

Kinijoje parkai gražiai prižiūrimi, juose pilna medžių ir alpinariumų.

PRAMONĖ

Kinija turi didžiulius anglių ir daugelio mineralų išteklius. 1949 m. komunistams paėmus valdžią, vyriausybė ėmė plėtoti sunkiąją pramonę, statyti milžiniškas geležies ir plieno, chemijos gamyklas. Pastaraisiais metais skatinama lengvoji ir vartojimo prekių pramonė, todėl dabar Kinija pirmauja trąšų, tekstilės, drabužių ir elektroninių prietaisų gamyboje.

KINŲ MEDICINA
Kinai įsitikinę, kad žmogus suserga, kai organizme sutrinka priešingų jėgų in ir jang pusiausvyra. Gydytojai ją atkuria žolių vaistais ir akupunktūra (adatų terapija). Daugelis gydosi pas „basakojus daktarus" – vietos žiniuonis.

Blakėžudės šaknys padeda nuo galvos skausmo, peršalimo ir tymų.

Ožerškio uogos gydo diabetą ir gerina regėjimą.

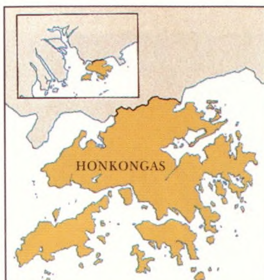

Senos lapai valo organizmą.

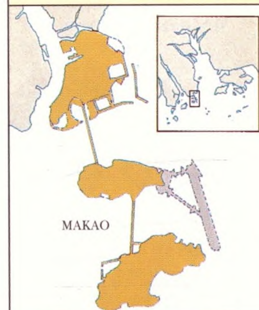
Siauralapės vudvardijos žievė malšina nugaros skausmus.

Daugiau apie
BUDIZMĄ: *275*
GYVENTOJŲ DAUGĖJIMĄ: *16–17*
POLITINES SISTEMAS: *270–271*
RYŽIŲ AUGINIMĄ: *135, 185, 197*

HONKONGAS*
Sostinė: Nonė
Plotas: 1045 km²
Gyventojų skaičius: 5 674 114
Valstybinės kalbos: anglų ir Kantono tarmė
Pagrindinės religijos: budistų ir daoistų 74%, krikščionių 9%, kitų 17%
Valdymas: valdo Kinijos vyriausybė
Piniginis vienetas: Honkongo doleris

* Honkongas tapo Kinijos ypatingu administraciniu rajonu.

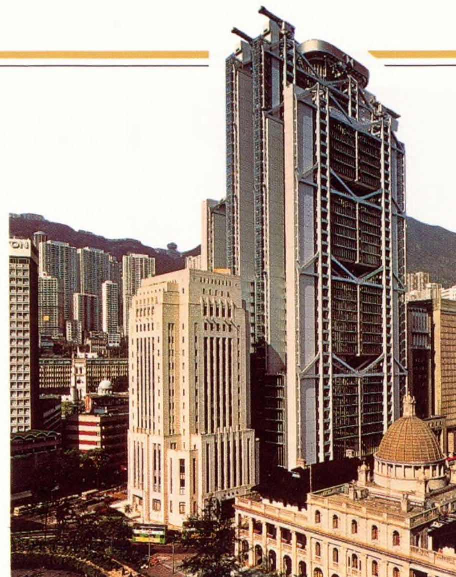

MAKAO*
Sostinė: Makao
Plotas: 16 km²
Gyventojų skaičius: 355 693
Valstybinės kalbos: kinų, portugalų
Pagrindinės religijos: budistų 45%, krikščionių 16%, kitų 39%
Valdymas: valdo Kinijos vyriausybė
Piniginis vienetas: pataka

*Makao tapo ypatingu administraciniu Kinijos rajonu.

HONKONGAS

HONKONGAS, ESANTIS pačiame pietryčių Kinijos kamputyje, užima labai mažą plotą, bet jo akmenuotose salelėse ir kalnuotoje žemyninėje dalyje susispietę net 6 mln. žmonių. Tai vienas iš svarbiausių pasaulio finansinių centrų, turintis klestinčią ekonomiką. 1898 m. Naująją Teritoriją, arba Honkongą, Kinija 99 metams išnuomojo Britanijai. 1997 m. liepos 1 d. Honkongas buvo grąžintas Kinijai.

HONKONGO IR ŠANGHAJAUS BANKAS
Centriniame Honkongo verslo rajone stovi įspūdingas „Honkongo ir Šanghajaus“ bankas. Šis statybos šedevras buvo baigtas 1985 m. Kad jame dirbantiems žmonėms pastatas neštų sveikatą, gerovę ir sėkmę, jį statant visą laiką tartasi su feng šui, senojo tikėjimo, garbinančio vėjus ir vandenį, žinovais.

PLAUKIOJANTYS NAMAI
Daugelis honkongiečių gyvena ne namuose, bet laivuose. Šeimos grūdasi džonkose ir sampanuose, verčiasi paprastai žvejyba. Jų paslaugoms plaukiojančios mokyklos, parduotuvės ir restoranai, į laivelius atplaukia gydytojai, dantistai ir kirpėjai. Tūkstančiai žmonių tebegyvena kaimuose ant vandens, bet žvejų laivelius išstumia dideli traleriai, todėl žmonės turi ieškotis darbo krante.

TEKSTILĖ
Tūkstančiai honkongiečių dirbtuvėlėse siuva džinsus, marškinėlius, kostiumus ir marškinius, eksportuojamus į visą pasaulį. Honkonge daugiausia žmonių dirba tekstilės pramonėje, nors pastaruoju metu dygsta elektronikos įmonės, gaminančios skaičiuotuvus, radijo aparatus, laikrodžius ir kompiuterius.

MAKAO

MAKAO, UŽGOŽTAS turtingesnio ir didesnio kaimyno, turi dvi salas ir kąsnį sausumos, kuriuos jungia tiltas ir plentas ant pylimo. 1999 m. Makao grąžintas Kinijai. Beveik po 450 m. Portugalijai atsisakius savo kolonijos, nebeliko seniausios Azijoje europietiškos valdos.

PRAMONĖ
Makao eksportui gamina daug prekių: nuo tekstilės ir elektroninių prietaisų iki fejerverkų (viršuje) ir žaislų. Kasdien į Makao fabrikus suplūsta pigi darbo jėga iš Kinijos.

TURIZMAS
Makao dangų remia viešbučiai ir lošimo namai. Pastarieji sutraukia daugybę turistų, mat kinai labai mėgsta lošti, o Honkonge lošimo namai uždrausti. Lošimas – svarbiausias Makao pajamų šaltinis (sudaro trečdalį visų įplaukų).

Daugiau apie
AZIJOS KOLONIJAS: *136*
GYVENTOJUS: *16–17, 135*
PRIKLAUSOMAS TERITORIJAS: *271*
„TIGRŲ“ EKONOMIKĄ: *137*

TAIVANAS

TAIVANAS

Sostinė: Taibėjus

Plotas: 36 179 km²

Gyventojų skaičius: 20 800 000

Valstybinė kalba: kinų

Pagrindinės religijos: budistų, konfucianistų ir daoistų 93%, krikščionių 5%, kitų 2%

Valdymas: daugiapartinė demokratija

Piniginis vienetas: naujasis Taivano doleris

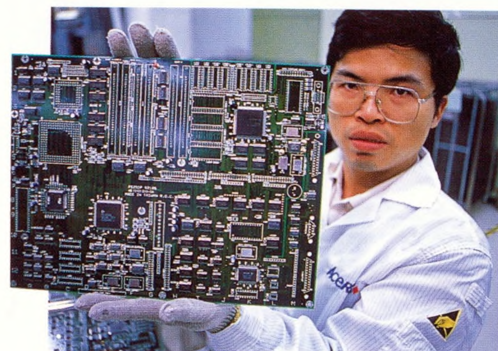
Raštingumas: 86%

Gyvenimo trukmė: 75 m.

Žmonių 1 gydytojui: nėra duomenų

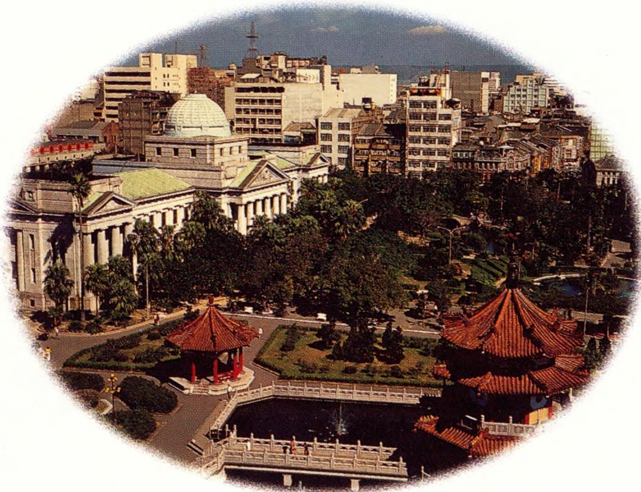
Televizorių tūkstančiui žmonių: 300

1590 M. IŠLIPĘ ŠIOJE SALOJE, dėl nuostabaus kalnų gamtovaizdžio portugalai ją pavadino „Gražiąja sala". Daugelį metų buvęs Kinijos dalis, Taivanas liko atskirtas nuo žemyno, kai po komunistinio perversmo 1949 m. į jį pabėgo nuversta šalies vyriausybė. Ir tautininkai, ir komunistai Taivaną laiko Kinijos provincija, bet nesusitaria, kas turi teisę jį valdyti. Vos kelios valstybės pripažįsta Taivaną savarankiška valstybe; vis dėlto jis skiriasi nuo Kinijos klestinčia ekonomika – sala eksportuoja į visą pasaulį daugybę prekių.

PRAMONĖ

Buvusi vargana žemės ūkio sala, Taivanas tapo viena iš pažangiausių pramoninių pasaulio šalių. Ji siunčia į visą pasaulį elektronikos ir elektros prekes, mašinas, tekstilę, avalynę, sporto įrangą, televizorius ir laikrodžius. Didžiulis eksportas padengia išlaidas naftai ir žaliavoms pirkti, mat Taivanas beveik neturi gamtinių išteklių.

TAIBĖJUS

Kone visus 120 savo gyvavimo metų Taibėjus buvo pilkų žemų namų miestas. Bet pastarąjį dvidešimtmetį jis tapo modernia salos sostine su naujais daugiaaukščiais kvartalais, visuomeniniais pastatais ir gražiais parkais. Taibėjuje gyvena apie 3 mln. žmonių, miestas sparčiai auga. Sostinė turi daug rūpesčių dėl grūsties ir taršos. Daug žmonių važinėja motociklais, dar labiau didindami ištisus metus virš miesto tvyrantį smogą.

OPERA
Taivane mėgstama tradicinė kinų opera. Siužetai paprastučiai: gėrio ir blogio kova, meilės istorijos, be to, labai mažai dekoracijų. Charakterius ir veiksmą išreiškia aktorių judesiai, puošnūs sudėtingi kostiumai ir grimas.

Didžiausia išlikusi gentis yra amiai, puikūs puodžiai ir žemdirbiai. Amiai gyvena dideliuose kaimuose, šeimos galva – moteris.

GENTYS
Prieš kinams atsikeliant į salą, joje gyveno įvairiausios gentys. Kiekviena jų kalbėjo savo kalba, bet visos turėjo daug bendrų papročių ir užsiėmimų. XVII a. salon atsikėlė kinai ir gentis nukariavo. Šiuo metu genčių likučiai sudaro vos 2% gyventojų.

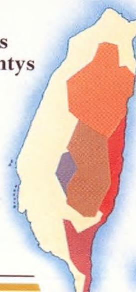

Šventyklos – ne tik religinių apeigų, bet ir susibūrimų, žaidimų vietos.

DAOIZMAS

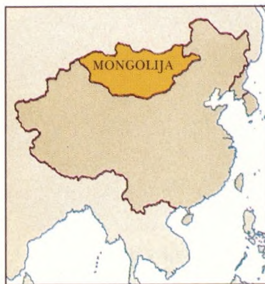
Pagrindinės salos religijos yra budizmas, konfucianizmas ir daoizmas. Jos glaudžiai susijusios ir daugelis žmonių išpažįsta visų trijų tiesas. Daoizmas, Kinijoje atsiradęs apie 300 m. pr. Kr., moko, kaip rasti *dao* („kelią") į paprastą ir laisvą, aistrų nebedraskomą būvį. Daoistai stengiasi siekti harmonijos su gamta, išlaikyti ramaus moteriškojo in ir aktyvaus vyriškojo jang pradų pusiausvyrą.

Pagrindinės Taivano gentys

Daugiau apie
MIESTŲ AUGIMĄ: *17*
PIETRYČIŲ AZIJOS ŪKĮ: *137*
PREKYBĄ: *280–281*
RELIGIJAS: *274–275*

MONGOLIJA

MONGOLIJA
Sostinė: Ulan Batoras
Plotas: 1 565 000 km²
Gyventojų skaičius: 2 043 400
Valstybinė kalba: mongolų chalchų
Pagrindinės religijos: nėra duomenų
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: tugrikas
Raštingumas: nėra duomenų
Gyvenimo trukmė: 63 m.
Žmonių 1 gydytojui: nėra duomenų
Televizorių tūkstančiui žmonių: 41

MONGOLIJA, DIDŽIULĖ retai apgyventa šalis, kitados buvo galingos imperijos centras. XX a. ji tapo komunistinė, priklausoma nuo Sovietų Rusijos, bet 1990 m. nugalėjo demokratija. Daugelis žmonių su savo kaimenėmis klajoja po šalies vidurio lygumas. Klimatas atšiaurus: vasaros trumpos, žiemos ilgos ir šaltos. Šiaurėje ir vakaruose dunkso kalnynai, pietuose driekiasi Gobio dykuma. Šalis turi didelius anglių ir naftos telkinius, bet jie tik dabar pradėti eksploatuoti.

ČINGISCHANAS
XIII a. mongolų vadas Čingischanas sukūrė imperiją, užimančią beveik visą Vidurinę Aziją ir Kiniją. Jam mirus buvo sakoma, kad jai perjoti reikia kone visų metų. Po Čingischano valdė jo vaikaitis Kublaichanas, bet XIV a. imperiją užkariavo Kinija.

Jurtos karkasas pintas, vidury lankas stogui laikyti. Karkasas uždengiamas veltinio gabalais, surištais virve.

Geležinės krosnelės dūmai išeina pro kaminą jurtos stoge.

Jurta turi net aštuonis veltinio sluoksnius, kad žiemą nebūtų šalta.

Veltinių kraštai užleidžiami ant medinių ar veltinio durų.

KLAJOKLIAI

Mongolijos klajokliai su jakų, avių, ožkų, kupranugarių ir galvijų kaimenėmis iš vasaros ganyklų aukštai kalnuose žiemą traukia į žolingas stepių lygumas. Jakai puikiai tinka atšiauriam Mongolijos klimatui, jie duoda pieno, sviesto, mėsos ir vilnų. Keldamiesi į kitą vietą, klajokliai pasiima savo kupolo formos palapines – jurtas.

ULAN BATORAS

Mongolijos sostinė įsikūrusi šalies kelių ir geležinkelių sankirtoje. Iki XX a. Ulan Batoras buvo mažas miestelis, bet per 50 komunistinio režimo metų išaugo į didelį miestą. Daugelio svarbiausių pastatų stilius atspindi Sovietų Rusijos įtaką.

RAITELIAI
Dauguma mongolų puikūs raiteliai. Jau trejų metų mongoliukai moka joti. Kasmet liepos 11 d. raiteliai turi progą pasirodyti Nadamo šventėje – visos šalies sporto varžybose, į kurias įeina arklių lenktynės, šaudymas iš lanko ir imtynės.

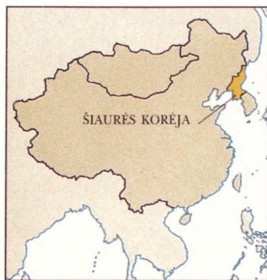
Voliuta išdrožta arklio galvos formos.

Tradicinis mongoliškas smuikas

Strykas

MUZIKA
Mongolų klajokliai vakarais mėgsta muzikuoti. Paplitę styginiai instrumentai, kaip antai mongoliškas smuikas.

Daugiau apie
JAKUS: *173*
KLAJOKLIUS: *156, 160, 209*
POLITINES SISTEMAS: *270–271*
STEPĘ: *15*

ŠIAURĖS KORĖJA
Sostinė: Pchenjanas
Plotas: 120 540 km²
Gyventojų skaičius: 23 100 000
Valstybinė kalba: korėjiečių
Pagrindinės religijos: nėra duomenų
Valdymas: valdo viena partija
Piniginis vienetas: vona
Raštingumas: nėra duomenų
Gyvenimo trukmė: 71 m.
Žmonių 1 gydytojui: 370
Televizorių tūkstančiui žmonių: 15

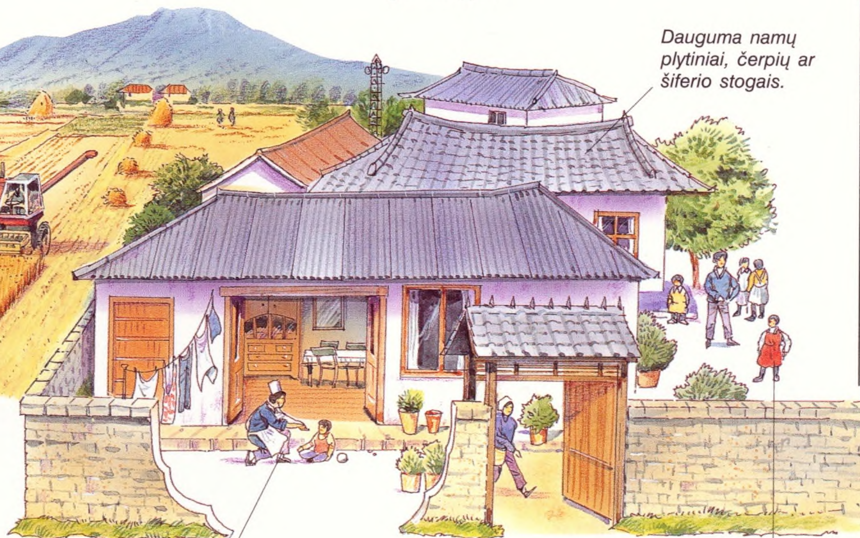
ŠIAURĖS KORĖJA

ŠIAURĖS KORĖJA, kalnuota, turinti mažai derlingos žemės, yra atšiauri šalis. Dėl vėjų iš centrinės Azijos žiemos labai šaltos, žemę kelis mėnesius dengia sniegas. Politiniu atžvilgiu Šiaurės Korėja nė kiek ne švelnesnė. Komunistų valdžia laiko žmones kietai suspaudusi. Ji riboja bet kokius ryšius su išoriniu pasauliu, uždraudė visą užsienio spaudą, bet garantavo puikią sveikatos priežiūrą ir švietimą. Šalis turtinga gamtinių išteklių, jos pramoninė ir karinė galia padarė ją visais atžvilgiais nepriklausomą.

PADALYTA ŽEMĖ

Antrojo pasaulinio karo pabaigoje Korėją okupavo rusų ir amerikiečių kariuomenės. 1948 m. šalis buvo padalyta. Komunistai užvaldė šiaurę, o pietinėje dalyje nugalėjo amerikiečių remiama demokratinė vyriausybė. Šiandien abi pusės priešiškai šnairuoja viena į kitą per vieną iš stipriausiai saugomų sienų pasaulyje.

Dauguma namų plytiniai, čerpių ar šiferio stogais.

Laukuose dirba ir vyrai, ir moterys; auginami ryžiai, daržovės, javai ir vaisiai.

Sveikatos priežiūra nemokama, kiekviename ūkyje yra ambulatorija.

Kiekvienas ūkis turi lopšelį-darželį, kur dirbantys tėvai palieka savo vaikus.

KOLEKTYVINIAI ŪKIAI

Valdant komunistams, tūkstančiai smulkių šeimyninių ūkelių buvo panaikinti ir jų vietoj įsteigti 3800 didžiulių valstybinių ūkių. Jie turi aprūpinti šalį maisto produktais, nes nieko neįsivežama. Kadangi Šiaurės Korėja itin kalnuota, žemdirbystė labai intensyvi: įrengtos drėkinimo sistemos, dirba pažangi technika, pasėliai tręšiami.

Ženšenis eksportuojamas į visą pasaulį.

KORĖJIETIŠKA VIRTUVĖ

Visoje Korėjoje valgoma ne atskirais patiekalais, bet viskas iš karto. Svarbiausia ryžiai, dažnai su miežiais ir rudomis pupelėmis, jie valgomi su visokiomis aštriomis daržovėmis, žolėmis ir mėsa. Ypatingom progom verdami ryžių pudingai.

Mėgstamas valgis – kimči; tai raugintų kopūstų lapai, įdaryti ridikėliais su česnakais, druska, aitriųjų paprikų milteliais ir kitais prieskoniais.

„In džeolmė", toks ryžių pudingas, pabarstytas sojų miltais, valgomas deserto.

ŽENŠENIS

Ženšenis auginamas ir Pietų, ir Šiaurės Korėjoje. Manoma, kad jis stiprina sveikatą, duoda energijos. Nuplautos ir nušutintos šaknys džiovinamos, paskui sumalamos, iš miltelių daromos tabletės ir ekstraktai.

KIM IR SENAS

Ilgiausiai pasaulyje vadovavęs valstybei, Kim Ir Senas valdė Šiaurės Korėją 1948–1994 m. Jis kūrė darbo žmonių tėvo įvaizdį. Jo portretas kabėjo kiekvienoje darbovietėje, aikštėse stovėjo didžiulės skulptūros. Jam valdant Šiaurės Korėja ir politiškai, ir ekonomiškai buvo vis labiau izoliuojama nuo viso pasaulio. Po mirties jo postą perėmė sūnus Kim Džong Ilis.

Daugiau apie
DRĖKINIMĄ: *155, 156, 217*
KOLEKTYVINIUS ŪKIUS: *115, 140, 150*
POLITINES SISTEMAS: *270–271*
SVEIKATĄ, ŠVIETIMĄ: *276, 277*

PIETŲ KORĖJA

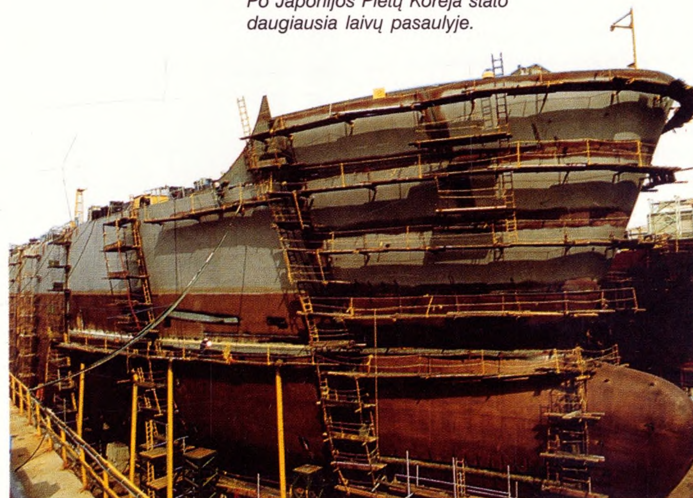
PIETŲ KORĖJA
Sostinė: Seulas
Plotas: 99 020 km²
Gyventojų skaičius: 43 410 899
Valstybinė kalba: korėjiečių
Pagrindinės religijos: krikščionių 49%, budistų 47%, konfucianistų 3%, kitų 1%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: vona
Raštingumas: 97%
Gyvenimo trukmė: 70 m.
Žmonių 1 gydytojui: 1370
Televizorių tūkstančiui žmonių: 207

PIETŲ KORĖJA, KAIP IR Šiaurės, labai kalnuota ir apaugusi miškais. Bet, priešingai negu šiaurės kaimynės, jos ekonomika klesti, ji prekiauja su daugeliu šalių, tarp jų Japonija ir JAV. 1948 m., kai Pietų Korėja tapo nepriklausoma, ją užpuolė Šiaurės Korėja. Korėjos karo (1950–1953) pabaigoje Pietų Korėjos miestai ir fabrikai buvo sugriauti, užplūdo tūkstančiai pabėgėlių iš šiaurės. Per 20 metų įvyko nepaprastų pasikeitimų. Nauji fabrikai ėmė gaminti pasaulinio lygio produkciją, išaugo nauji miestai. Dabar labai kvalifikuota Pietų Korėjos darbo jėga eksportui gamina pažangiausių technologijų prekes.

SEULAS

Pietų Korėjos sostinėje Seule gyvena apie 7 mln. žmonių. Beveik visas šis modernus miestas buvo pastatytas per 40 metų po Korėjos karo. Seule darosi vis ankščiau, nes į jį ieškoti darbo keliasi žmonės iš kaimo. Tačiau gyventojų perteklių atlaiko puiki visuomeninio transporto sistema: autobusų, traukinių, laivų ir lėktuvų tvarkaraštis yra bendras.

Po Japonijos Pietų Korėja stato daugiausia laivų pasaulyje.

Korėjiečių šamanas paprastai esti moteris – mandanga.

Žmonės mandangai aukoja maisto ir pinigų.

Dvasios maldomos deginamąja auka.

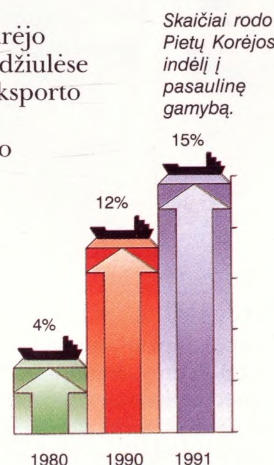
Mandangos ne tik išmeldžia dvasių palaiminimą, bet ir gydo žmones, pataria jiems.

ŠAMANIZMAS

Pietų korėjiečiai išpažįsta ne vieną religiją. Maždaug pusė budistai, kiti krikščionys arba konfucianistai. Daug kaimo žmonių tiki šamanizmu, t. y. kad šalia regimojo pasaulio yra ir nematomas dvasių pasaulis. Joms kišantis į žmonių gyvenimą, šamanas tampa tarpininku tarp tų dviejų pasaulių.

PRAMONĖ

Po niokojančio karo Pietų Korėja turėjo atkurti pramonę iš nieko. Dabar didžiulėse kompanijose gaminamos įvairios eksporto prekės: avalynė, drabužiai, laivai, automobiliai, kompiuteriai ir vaizdo technika. Žaliavomis įmones aprūpina didelės geležies ir plieno gamyklos. Šiuo metu Pietų Korėjos ekonomika viena stipriausių pasaulyje.

Skaičiai rodo Pietų Korėjos indėlį į pasaulinę gamybą.

Laivų statyba Pietų Korėjoje

ŽEMĖS ŪKIS

Ne taip kaip Šiaurės Korėjoje, Pietų Korėjoje ūkiai yra smulkūs, šeimyniniai. Pagrindinė kultūra – ryžiai, bet auginami ir miežiai, kviečiai, vaisiai, daržovės, prieskoniai. Daug teritorijos kalnuota, todėl ūkiai įsikūrę upių slėniuose ir pajūrio lygumose.

Tradicinį vėduoklių šokį šoka tik moterys. Įvairiai mosuodamos vėduoklėmis, jos vis greičiau ir greičiau sukasi apie viena kitą.

Šokėjos dėvi ilgus ryškius palaidus drabužius.

ŠOKIAI

Šokti mėgsta ir šiaurės, ir pietų korėjiečiai. Šokėjai pasipuošia tautiniais rūbais. Korėjiečių šokis veikiau kuria nuotaiką, o ne pasakoja.

Daugiau apie

PIETRYČIŲ AZIJOS ŪKĮ: *137*
POLITINES SISTEMAS: *270–271*
PREKYBĄ: *280–281*
RELIGIJĄ: *274–275*

JAPONIJA

JAPONIJA – TAI MAŽDAUG 4000 salų grandinė, nutįsusi į rytus nuo Azijos žemyno, apie 2500 km ilgio. Dauguma žmonių gyvena keturiose salose: Honšū, Hokaido, Šikoku ir Kiūšū. Lygumų labai mažai. Apie tris ketvirčius šalies kalnuota, statyboms ir žemdirbystei lieka mažiau kaip ketvirtadalis. Kad būtų daugiau lygesnių plotų, kertami kalvų šlaitai ir rengiami polderiai. Japonijos klimatas įvairus. Pietinėse salose visus metus šilta, o šiaurėje vėsiau, žiemą kalnuose pasninga. Japonai savo tėvynę vadina „Tekančios saulės šalimi“, nes virš Ramiojo vandenyno matyti patekanti saulė.

SUJUNGTOS SALOS
Susisiekti tarp salų patogu tiltais ir tuneliais. Seto Ohašio tiltas (viršuje) jungia keletą mažesniųjų salų. 1998 m. buvo baigtas Akaši Kaikio tiltas tarp Honšū ir Šikoku salų. Tai bus ilgiausias pasaulyje kabamasis tiltas (1990 m).

IMPERATORIUS
Japonai turi seniausią monarchų dinastiją, jos pradžia siekia net VI a. Praeityje imperatorius buvo labai galingas, daugelis tikėjo jį esant dievą. Bet Japonijai pralaimėjus Antrąjį pasaulinį karą, imperatoriaus statusas pasikeitė, jo vaidmuo tapo simboliškas.

Dabartinis imperatorius Akihitas yra 125-asis. Japonai jį didžiai gerbia, bet jis neturi jokios politinės galios.

Fudžijama yra kūgio formos vulkanas. Paskutinį kartą jis išsiveržė 1707 m.

ŠVENTASIS KALNAS

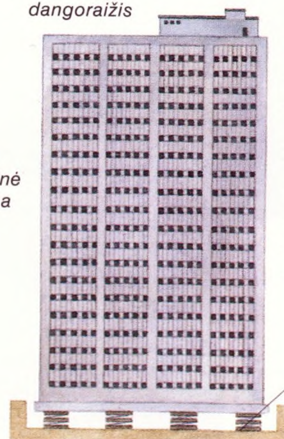
Fudžijamos kalnas Honšū saloje yra aukščiausias Japonijoje (3776 m). Šintoizmo, pagrindinės japonų religijos išpažinėjams, jis yra šventas. Kasmet tūkstančiai maldininkų kopia į jo viršūnėje stovinčią šventyklą. Daugelis Fudžijamą laiko Japonijos simboliu ir kalno nuotrauką ar paveikslą laiko namuose.

Vaikai pratinami lįsti po suolais, kad nepritrenktų krentantys daiktai ar nuolaužos.

NERAMI ŽEMĖ

Kasmet Japonijoje įvyksta keli šimtai žemės drebėjimų. Silpni judesiai registruojami kasdien, o stipresnis drebėjimas, pridarantis žalos, pasitaiko kelis kartus per metus. Galingi požeminiai smūgiai, viską griaunantys ir nusinešantys daugybę gyvybių, ištinka retai. Tada sugūra pastatai ir tiltai, sunaikinami plentai ir geležinkeliai, kyla didžiuliai gaisrai. 1995 m. per baisų žemės drebėjimą Kobėje žuvo per 5000 žmonių. Mokyklose, darbovietėse ir namuose nuolat vyksta gyventojų apmokymai.

Dangoraižiai dažnai statomi ant plieno ir gumos pamatų, sušvelninančių požeminius smūgius.

ATSPARŪS NAMAI
Ir senieji, ir nauji japonų pastatai pritaikyti žemės drebėjimams atlaikyti. Pagodos centre yra giliai į žemę įleista kolona, sutvirtinanti statinį. Šiuolaikinis dangoraižis taisyklingos formos, jo storos sienos sutvirtintos plieno strypais.

RAMYBĖS SALELĖS

Japoniškas sodas suplanuotas taip, kad skleistų ramybę ir grožį. Jo būtini elementai yra smėlis, akmenys, kriauklės, medžiai, tvenkinėliai ir upeliai. Jie išdėstomi taip, kad būtų sukurta harmoninga aplinka, kurioje žmogus galėtų ilsėtis ir medituoti. Daugelis sodų įkvėpti dzenbudizmo, budizmo atmainos, pabrėžiančios meditacijos svarbą.

Japoniškas sodas – miniatiūrinis pasaulio modelis.

Hakodatė
Sausis -4 °C
Liepa 20 °C
Sausis 66 mm
Liepa 137 mm

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Šinanas – 370 km *Žmlp. G8*

Aukščiausias taškas: Fudžijama – 3776 m *Žmlp. H9*

Didžiausias ežeras: Biva – 673 km²

Ilgiausias pasaulyje požeminis geležinkelio tunelis: Seikano (tarp Hokaido ir Honšū salų) *Žmlp. H4*

Tokijas
Sausis 3 °C
Liepa 25 °C
Sausis 48 mm
Liepa 142 mm

Nagasakis
Sausis 6 °C
Liepa 26 °C
Sausis 71 mm
Liepa 257 mm

RYŽIŲ AUGINIMAS

Nors tik apie penktadalis žemės tinka ūkininkavimui, Japonija prisiaugina ryžių tiek, kiek reikia. Ryžiai – svarbiausias maisto produktas, juos japonai valgo kasdien. Smulkūs ūkeliai žemę dirba labai našiai, naudodami sudėtingas ryžių sodinimo ir nuėmimo mašinas. Jos dirba itin sparčiai, todėl reikia mažai darbininkų, ir daugelis ūkininkų turi antrą darbą.

JAPONIJA

JAPONIJA
Sostinė: Tokijas
Plotas: 377 800 km²
Gyventojų skaičius: 123 611 167
Valstybinė kalba: japonų
Pagrindinės religijos: šintoistų ir budistų 92%, kitų 8%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: jena
Raštingumas: 99%
Gyvenimo trukmė: 79 m.
Žmonių 1 gydytojui: 610
Televizorių tūkstančiui žmonių: 620

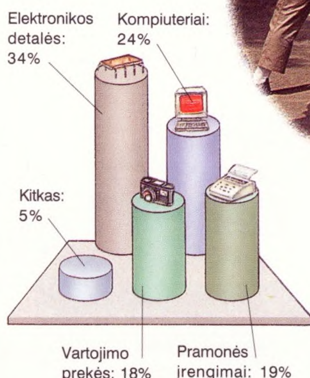
JAPONIJA DAUGELĮ amžių buvo uždaryta svetimšaliams, atsiskyrusi nuo pasaulio. Dabar ji yra viena galingiausių pasaulio šalių pramonės ir technologijos atžvilgiu, taip pat ir viena turtingiausių. Tai juo labiau stebėtina, kad Japonija – kalnų kraštas, neturintis gamtinių išteklių. Beveik visas žaliavas ji turi įsivežti. Japonai – darbštuoliai, tad jų šalyje aukštas pragyvenimo lygis, gera sveikatos priežiūros ir švietimo sistema. Vidutinė gyvenimo trukmė ilgiausia pasaulyje. Stiprėja Vakarų įtaka, bet japonai didžiuojasi savo kultūra ir tradicijomis.

PINIGAI

Japonija turi milžinišką ekonominę galią. Ji perka žemę ir nekilnojamąjį turtą visame pasaulyje. Iš dešimties didžiausių komercinių bankų septyni yra japonų. Japonijos finansų ir pramonės centras – Tokijas. Tokijo Centriniame verslo rajone įsikūrusios didžiausia pasauly vertybinių popierių birža, daug didelių bankų ir korporacijų. Sakoma, kad jei šį rajoną ištiktų žemės drebėjimas, pasaulyje kiltų ekonominė suirutė.

Elektroninių prietaisų gamyba Japonijoje

Japonai gamina puikius elektroninius prietaisus: televizorius, fotoaparatus, laikrodžius ir kompiuterius, parduodamus visame pasaulyje. Daugelis japonų firmų pirmauja kuriant ir įdiegiant naujas technologijas.

Darbininkai darbo dieną dažnai pradeda mankšta.

DARBAS

Viena iš priežasčių, kodėl šalies ekonomika taip greit suklestėjo, yra begalinis japonų darbštumas. Žmonės didžiuojasi savo darbu ir lojalūs firmoms, kuriose dirba. Daugelis didesnių kompanijų yra tarsi šeima, jos darbuotojus aprūpina būstu, apmoka sveikatos priežiūrą. Japonija eksportuoja daugybę prekių – nuo automobilių iki elektroninių prietaisų. Japonija turi didžiausią pasaulyje automobilių pramonę.

Ir vyrai, ir moterys nešiojasi tradicines bambuko vėduokles, apklijuotas popieriumi.

VYŠNIŲ ŽYDĖJIMAS
Japonai myli gamtą ir jautrūs metų laikų kaitai. Vyšnių žydėjimas – pavasario ženklas. Pirmiausia vyšnios pražysta Kiūšū saloje, po to per televizijos žinias kasdien perduodamas jų žydėjimo žemėlapis. Vyšnios žydi keletą dienų, ir žmonės po jomis linksminasi, užkandžiauja.

Juodo šilko kimono

APRANGA
Per religines šventes ar šiaip iškilmes japonai dėvi kimono. Tai platus ilgom rankovėm chalatas, sujuosiamas plačia juosta. Gali būti šilkinis, medvilninis ar vilnonis. Daugelis šventinių šilko kimono yra labai spalvingi ir dailiai siuvinėti.

Getos, mediniai sandalai

Kamšatis

Japonijoj visur kamšatis, nes šitiek gyventojų, o lygumų statyboms labai mažai. Žemė brangi, ypač miestuose; daugelis žmonių iš toli važinėja į darbą. Keleivių antplūdžio metu metro traukiniai tokie perpildyti, kad apsauga turi stumti žmones į vagonus. Nepatogios kelionės japonų inžinierius įkvėpė sukurti nešiojamąjį stereomagnetofoną su ausinėmis, kad važiuodami žmonės galėtų klausytis muzikos.

ARBATOS GĖRIMAS
Japonų arbatos ceremonija yra sudėtingas ritualas. Užplikyti, patiekti ir gerti arbatą mokomasi kelerius metus. Ceremonija vyksta ramioje vietoje. Šeimininkas ar šeimininkė užvirina vandens ir užpliko žaliųjų arbatžolių miltelių. Patiekiant stiprus plikinys atskiedžiamas.

Vazelėje ant sienos pamerkiama gėlių.

Ant anglių užvirinama vandens.

Arbata geriama su saldainiais.

Samtukas

Japoniškas puodelis

Plakikliu arbata suplakama iki putų.

Žaliosios arbatžolės, Japonijoje mėgstamiausios, prieš ceremoniją sumalamos.

VAIKŲ GYVENIMAS
Vaikais Japonijoje labai rūpinamasi. Jiems net skirta valstybinė šventė, Vaikų diena. Per kitą šventę, „septynių–penkių–trijų dienų“, tradiciškais kimono aprengti vaikai vedami į šventyklas. Japoniukai turi stropiai mokytis. Mokykloje daug pamokų, bet vakarais ir šeštadieniais vaikai lanko papildomus užsiėmimus.

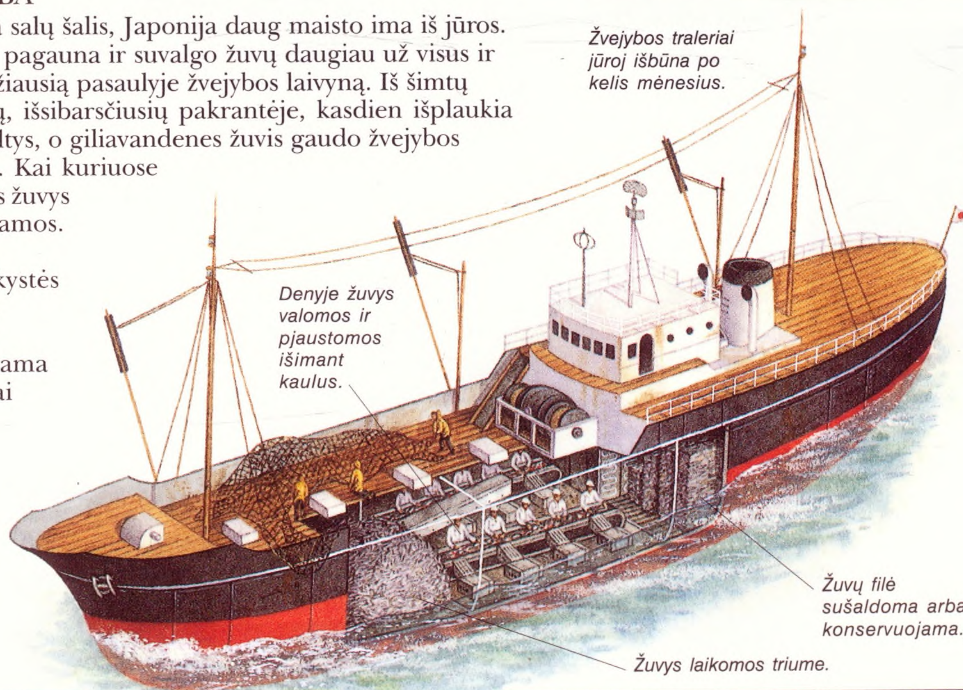

SPORTAS
Japonai mėgsta ir žiūrėti sporto varžybas, ir patys sportuoti. Nacionalinė sporto šaka – beisbolas, atėjęs iš JAV. Senovinis sportas yra sumo imtynės. Sėkmė ringe priklauso nuo svorio ir jėgos, tad imtynininkai valgo itin baltymingą maistą.

Japonijoje labai mėgstamas golfas. Taupant vietą, mokymosi aikštelės įrengiamos kelių aukštų.

Žvejyba

Būdama salų šalis, Japonija daug maisto ima iš jūros. Japonai pagauna ir suvalgo žuvų daugiau už visus ir turi didžiausią pasaulyje žvejybos laivyną. Iš šimtų kaimelių, išsibarsčiusių pakrantėje, kasdien išplaukia žvejų valtys, o giliavandenes žuvis gaudo žvejybos traleriai. Kai kuriuose sugautos žuvys apdorojamos. Be to, žuvininkystės ūkiuose kasmet užauginama milijonai žuvų.

Žvejybos traleriai jūroj išbūna po kelis mėnesius.

Denyje žuvys valomos ir pjaustomos išimant kaulus.

Žuvų filė sušaldoma arba konservuojama.

Žuvys laikomos triume.

Daugelis žuvų ir kitų jūros gėrybių valgomos žalios – jos meniškai sudėliojamos į lakuotas lėkštes ar padėklus.

Daugiau apie

Gyvenimo trukmę: *276*
Miestų augimą: *17, 136*
Pietryčių Azijos ūkį: *137*
Žemės drebėjimus: *13*

ŽEMYNINĖ PIETRYČIŲ AZIJA

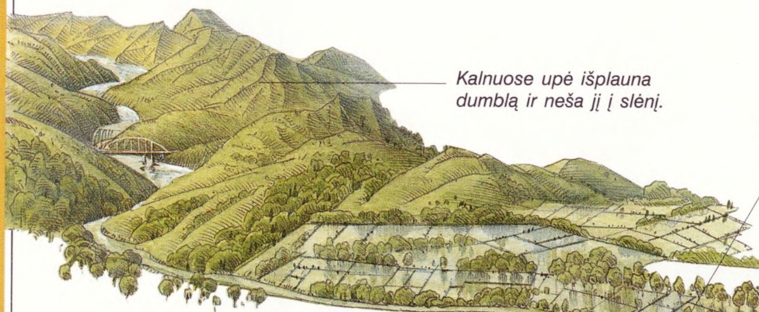
SEPTYNIOS PIETRYČIŲ AZIJOS šalys, einančios nuo Himalajų priekalnių šiaurėje beveik iki pusiaujo pietuose, daugiausia kalnuotos. Bemaž pusė regiono apaugusi miškais. Dauguma žmonių gyvena derlinguose upių slėniuose. Birma uždara, skurdi ir atsilikusi. Tačiau Tailandas, Malaizija ir ypač Singapūras – turtingos šalys, turi modernią industrializuotą ekonomiką. Vietnamas, Kambodža ir Laosas atsigauna po ilgų karų. Regione pučia musonai, sausasis laikas esti lapkritį–kovą, lietų metas gegužę–spalį.

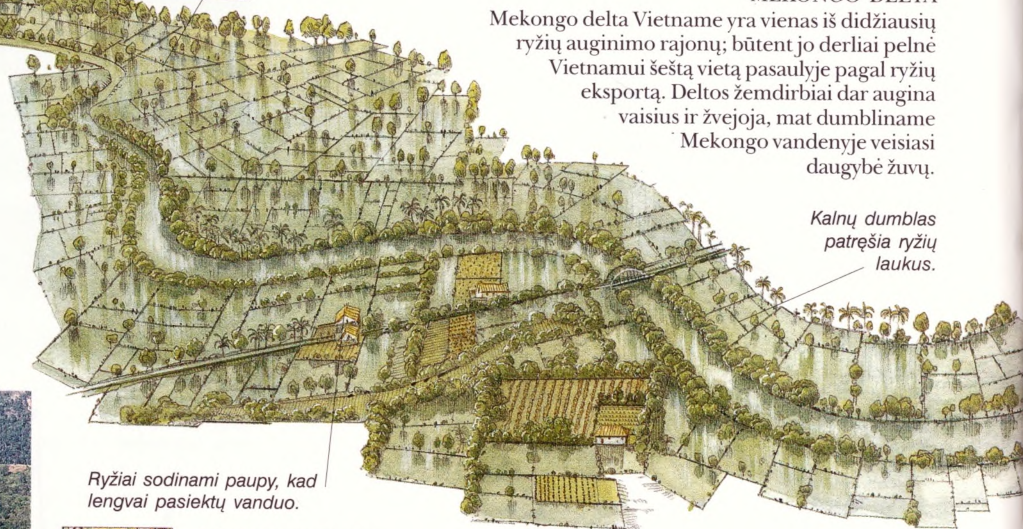

LIETAUS SUTIKTUVĖS
Lietų pradžią gegužės mėnesį laosiečiai ir šiaurės rytų Tailando žmonės pažymi raketų švente. Iš plieno ar plastmasės vamzdžių padaromos ilgos (iki 4 m) raketos ir prikemšamos parako. Raketos leidžiamos į dangų priminti lietaus dievui Vasakarnui, kad atsiųstų kasmetinio lietaus.

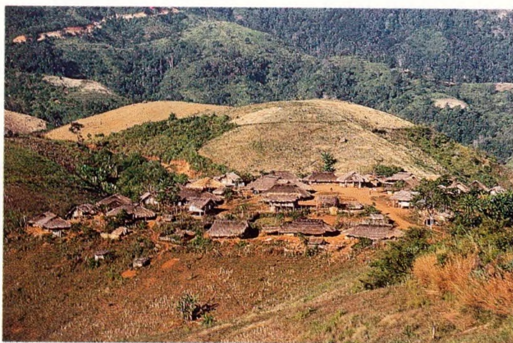
MEKONGO DELTA
Mekongo delta Vietname yra vienas iš didžiausių ryžių auginimo rajonų; būtent jo derliai pelnė Vietnamui šeštą vietą pasaulyje pagal ryžių eksportą. Deltos žemdirbiai dar augina vaisius ir žvejoja, mat dumblinamе Mekongo vandenyje veisiasi daugybė žuvų.

UPIŲ SLĖNIAI

Nuo senų laikų žmonės kūrėsi didžiųjų upių Iravadžio, Mekongo ir Salvino slėniuose, kur žemė tinka ryžiams auginti. Visi didieji miestai stovi prie kokios nors upės. Slėniuose žemdirbiai išaria kiekvieną žemės lopinėlį, dažnai kalnų šlaituose įrengia terasas, kur augina ryžius ir kitką. Laukai drėkinami upių vandeniu.

Šį kaimą netoli Tailando ir Birmos sienos supa lydimai, kur jau galima sėti.

KALNAI
Ne taip kaip slėniai, kalnai retai apgyventi ir apaugę miškais. Kalniečiai gyvena kaimeliuose, dirba mažus sklypelius, miškuose renka vaisius, uogas. Šiam tradiciniam gyvenimui iškilo grėsmė, nes vis daugiau žmonių apsigyvena kalnuose ir vis plačiau kertami miškai.

LYDIMINĖ ŽEMDIRBYSTĖ

Kalnuose, kur žemės maža, o žmonių daug, verčiamasi lydimine žemdirbyste. Miško plotas iškertamas ir kelerius metus dirbamas, po to paliekamas ilgam pūdymuoti, o kertama toliau. Šitaip nenualinama žemė, atauga miškas, ir galima vėl jį kirsti.

Š

Tazungdamo k.

INDIJA · KINIJA · BANGLADEŠAS · ČINO KALVYNAS · KUMONO KALNYNAS · ANDAMANŲ JŪRA · PIETŲ KINIJOS JŪRA

BIRMA · LAOSAS · TAILANDAS · KAMBODŽA · VIETNAMAS · MALAIZIJA

Mičina · Lašas · Monva · Mandalajus · Sikaingas · Amarapūra · Pakoku · Sitvė · Minbu · Paganas · Inlės ež. · Taungdžis · Pjinmana · Promė · Sandovėjus · Hintada · Pegu · Baseinas · Inseinas · RANGŪNAS · Tatonas · Paanas · Molamiaingas · Amherstas · Ramris · Bengalijos įl. · Modengo kyš. · Moutamos įl. · Mieiko salynas

Čindvinas · Iravadis · Salvinas · Sitangas · Mekongas · Pingas · Mūnis · Tenas · Senas · Sanas · Raudonoji upė · Juodoji upė

Čiangmajus · Bumipolio tv. · Sirikito tv. · Takas · Pitsanulokas · Nakonsavanas · Srinagarindo tv. · Ajutaja · BANKOKAS · Ratburis · Čantaburis · Tavojus · Mieikas · Tailando įl. · KRA SĄSMAUKA · Panganas · Samujus · Nakonsitamaratas · Puketas · Luango lagūna · Hatjajus · Sonkla · Jala · Langkavis

Luang Prabangas · VIENTIANAS · Udontanis · Konkenas · Savanaketas · Ubonratčatanis · Nakonračasima · Pakse

Tak Ba ež. · Vietčis · Taingujenas · HANOJUS · Hongajus · Haifongas · Ha Longo įl. · Namdinis · Tanhoja · Vinis · Tonkino įl. · Hujė · Danangas · Kvangngajus · Kuinionas · Lompatas · Metuotas · Niačangas · Dalatas · Bienhoja · Ho Ši Minas · Longsiujenas · Kantas · Rača

Ankoro griuvėsiai · Batambangas · Tonle Sapo ež. · Kompong Čnangas · Kompong Čamas · PNOMPENIS · Takėjas

Kota Baru · Džordžtaunas · Kvala Trenganu · Taipingas · Ipohas · KAMERONO KALVYNAS · Pahangas · Kvantanas · KVALA LUMPŪRAS · Kelangas · Serembanas · Malaka · Džohor Bahru · SINGAPŪRAS

0 100 200 300 km

ŠIAURĖS POLIARATIS · ŠIAURĖS ATOGRĄŽA · PUSIAUJIS

Mandalajus, Birma
Sausis 20,5 °C
Liepa 30 °C
Sausis 3 mm
Liepa 69 mm

Hanojus, Vietnamas
Sausis 16,5 °C
Liepa 29,5 °C
Sausis 18 mm
Liepa 323 mm

Bankokas, Tailandas
Sausis 26 °C
Liepa 28 °C
Sausis 8 mm
Liepa 160 mm

Kvala Lumpūras, Malaizija
Sausis 27 °C
Liepa 27,5 °C
Sausis 158 mm
Liepa 99 mm

LAOSAS

VIETNAMAS

BIRMA

KAMBODŽA

TAILANDAS

MALAIZIJA

SINGAPŪRAS

HA LONGO ĮLANKA
Vietnamiečių legenda pasakoja apie milžinišką slibiną, kuris, leisdamasis į jūrą, klintinį krantą sudaužė į tūkstančius salelių, atverdamas uolėtas atodangas. Šiandien įlanka, kurios vardas reiškia „kur slibinas leidžias į jūrą", garsėja kone vaizdingiausiu regiono peizažu, įkvepiančiu poetus ir tapytojus.

ANANASAI
Tailandas pirmauja pasaulyje pagal ananasų produkciją, nors jie auginami ir kitose Pietryčių Azijos vietose. Dauguma derliaus konservuojama eksportui.

LIZDŲ SRIUBA
Rudauodegiai čiurliai per visą Pietryčių Aziją veja lizdus aukštų urvų viršuje. Rizikuodami gyvybe, žmonės, užlipę ilgiausiom kopėčiom, renka lizdus tradicinei sriubai. Tie lizdeliai iš paukščių seilių, bet įmesti į verdantį vandenį atrodo kaip makaronai.

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Mekongas (Tailandas/Laosas/Kambodža/Vietnamas) – 4184 km *Žmlp. F6, H8*

Aukščiausias taškas: Tazungdamo k. (Birma) – 5881 m *Žmlp. D1*

Didžiausias ežeras: Tonle Sapas (Kambodža) – didžiausias plotas drėgnuoju metu 6475 km² *Žmlp. G10*

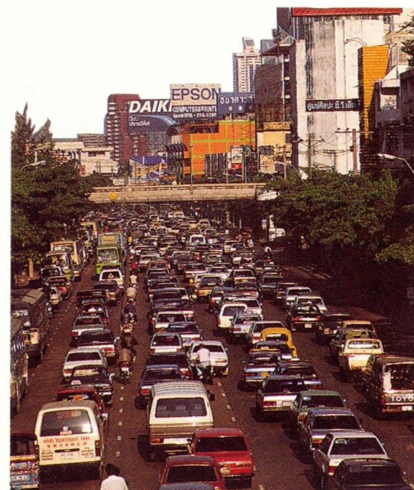
Ha Longo įl. (Vietnamas) *Žmlp. I5*

TAILANDAS
Sostinė: Bankokas
Plotas: 513 120 km²
Gyventojų skaičius: 56 900 000
Valstybinė kalba: tajų
Pagrindinės religijos: budistų 95%, musulmonų 4%, kitų 1%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: batas
Raštingumas: 94%
Gyvenimo trukmė: 69 m.
Žmonių 1 gydytojui: 5000
Televizorių tūkstančiui žmonių: 114

TAILANDAS

TAILANDO KARALYSTĖ, įkurta XIII a., buvo nepriklausoma beveik per visą savo istoriją. Žemyninėje Pietryčių Azijoje jos vienintelės nekolonizavo Britanija ar Prancūzija. Dabar Tailandas yra stipri, sparčiai augančios ekonomikos šalis, turinti milžinišką turizmo pramonę. Šiaurė, vakarai ir pietūs kalnuoti ir beveik negyvenami. Kone trečdalis žmonių gyvena derlingame šalies centre. Seniau Tailandas buvo apaugęs miškais, tačiau dabar jų tiek iškirsta, kad pagaliau uždrausta miško ruoša.

BANKOKAS

Oficialiai Bankoke gyvena 6 mln. žmonių, bet iš tikrųjų veikiau apie 10 mln. Pastatytas taikantis prie esamo kanalų tinklo, miestas turi nedaug magistralių ir visuomeninio transporto. Kaip tik todėl Bankoke didžiausios pasaulyje automobilių grūstys. 1992 m. po vienos audros tokiai grūsčiai likviduoti prireikė net 11 valandų. Kai kas automobiliuose įsirengė biurus ir net cheminius tualetus, kad galėtų dirbti, kol pasieks savo firmą.

TAILANDO KARALIUS
Karalius Bumibolas Aduljadėjus valdo šalį nuo 1946 m., taigi yra vienas iš ilgiausiai valdančių valstybių vadovų. Karalius – stipri vienijanti galia, jis dažnai kišasi į politiką, kai reikia atkurti tvarką. Tajai jį didžiai gerbia ir nepakenčia bet kokios jo asmens ar šeimos kritikos.

Oranžiniai drabužiai ir skusta galva – budistų vienuolio požymis.

EKONOMIKA

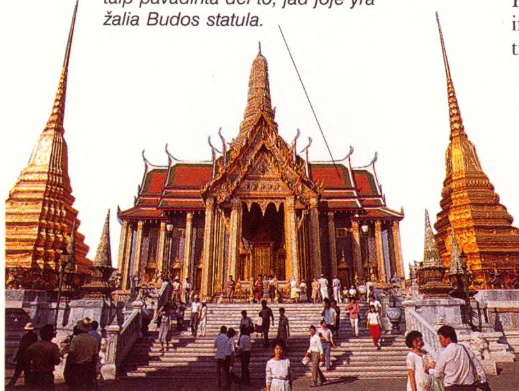
Tailandas – pagrindinis ananasų augintojas pasaulyje, be to, eksportuoja daug kaučiuko ir ryžių. Bet pastaraisiais metais žemės ūkį pasivijo pramonė. Amerikos ir Japonijos kompanijos Tailande pristatė fabrikų, ir dabar ši šalis pirmauja elektroninių prietaisų, ypač kompiuterių integralinių mikroschemų, gamyboje. Šiuose fabrikuose dirba daug moterų.

Elektronikos pramonėje dirba daug moterų, nes joms mažiau mokama, be to, jų rankos lengviau atlieka keblų surinkimo darbą.

BUDIZMAS

Šri Lankos vienuoliai XII a. į šį regioną atnešė teravadą, vieną budizmo atšaką, ir ji įsivyravo Tailande. Teravada, „senolių mokymas“, liepia paklusti karmos dėsniui ir stengtis, kad pasaulyje būtų mažiau kančių. Nuo seno kiekvienas jaunuolis turėdavo nors kelis mėnesius pabūti vienuoliu, šio papročio laikomasi ir dabar.

Smaragdinė šventykla Bankoke taip pavadinta dėl to, jad joje yra žalia Budos statula.

TURIZMAS
Puošni daugybės budistų šventyklų ir vienuolynų architektūra visada traukė turistus iš viso pasaulio. Dabar jų dar laukia ilgi švarūs paplūdimiai, žygiai į kalnus šiaurėje ir naujutėlės golfo aikštės, įrengtos japonų verslininkams privilioti.

Daugiau apie
BUDIZMĄ: *275*
MIESTŲ AUGIMĄ: *17, 135*
MIŠKO RUOŠĄ: *69, 227, 244*
PIETRYČIŲ AZIJOS ŪKĮ: *137*

BIRMA
Sostinė: Rangūnas
Plotas: 676 550 km²
Gyventojų skaičius: 44 600 000
Valstybinė kalba: birmiečių
Pagrindinės religijos: budistų 89%, musulmonų 4%, krikščionių 4%, animistų 1%, kitų 2%
Valdymas: karinė diktatūra
Piniginis vienetas: kijatas
Raštingumas: 82%
Gyvenimo trukmė: 57 m.
Žmonių 1 gydytojui: 12 500
Televizorių tūkstančiui žmonių: 2

BIRMA

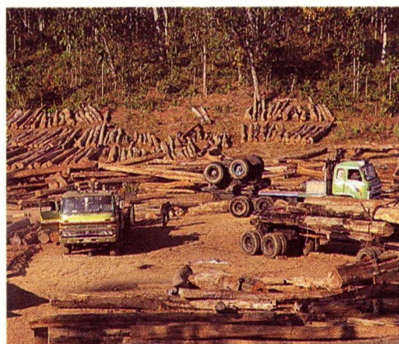
BIRMA (MIANMARAS) pasauliui mažai žinoma, nes ją užgožia galingos kaimynės: Indija, Kinija ir Tailandas. Kai 1948 m. Birma tapo nepriklausoma, politinės ir ekonominės izoliacijos politika kitados turtingą šalį įstūmė į baisų skurdą. Kalniečių maištai ir karinės diktatūros politinės represijos sulaiko net menkiausią Vakarų įtaką. Bet Birma turi daug gamtinių išteklių, ją sočiai drėkina didžioji Iravadžio upė, o žemės pakankamai trąšios intensyviam žemės ūkiui.

Akai labai brangina sidabrą. Šis genties vadas ir jo šeima mūvi sidabro antkakles ir apyrankes, drabužiai irgi papuošti sidabru. Tai turto ir aukštos padėties simbolis.

KALNIEČIAI

Rytų, šiaurės ir vakarų Birmos kalnuose gyvena kalniečių gentys: akai, šanai, karenai ir kačinai, sudarantys daugiau kaip ketvirtį visų šalies gyventojų. Dauguma įsikūrę kaimeliuose ir verčiasi lydimine žemdirbyste. Gentys įnirtingai gina savo nepriklausomybę, nepakenčia jokio kišimosi iš šalies. Dėl to per 200 000 karenų ir kitų žuvo kovodami su Birmos valdžia.

TIKMEDŽIAI

Kieta, lengvai drožinėjama, turinti aliejaus, kuris nepraleidžia vandens ir saugo geležį nuo rūdžių, tikmedžio mediena labai tinka baldams, grindims gaminti, namų statyboje. Birmos kalnuose auga apie 70% pasaulio tikmedžių, bet kai tokiais tempais kertami jų miškai, vargu ar XXI a. pradžioje bus likęs nors vienas medis, jei vyriausybė nieko nedarys.

Rubinų dažnai randama kalcite.

Birmos rubinas

IŠKASENOS

Rubinai ir safyrai – vieni iš daugelio brangakmenių, randamų Birmos šiaurėje. Dėl tamsiai raudonos spalvos Birmos rubinai laikomi gražiausiais pasaulyje. Dar Birma turi daug sidabro, vario, nefrito, švino, cinko ir alavo, didžiulių naftos ir gamtinių dujų telkinių.

AUKSINIS TRIKAMPIS

Rajonas, kur susiduria Birma, Tailandas ir Laosas, žinomas Auksinio trikampio vardu. Jame kalniečiai augina opijaus aguonas; tai vienas iš nedaugelio jų pajamų šaltinių. Opijus gerai malšina skausmą, bet iš jo galima pagaminti pavojingus narkotikus – heroiną. Iš šio rajono pasklinda du trečdaliai pasaulio heroino. Bandydama kovoti su šia pragaištinga prekyba, vyriausybė skatina žmones sėti eksportui kitas kultūras, pvz., tabaką ir gėles.

Opijaus aguonos esti baltais, rausvais ar violetiniais žiedais ir gali užaugti net iki 1,2 m.

Galvutė

Opijus gaunamas iš neprinokusių aguonų galvutėse esančio pienelio.

RANGŪNAS

Birmos sostinę Rangūną anglai pastatė Iravadžio upės deltoje 1852 m. Gatves suplanavo kvadratais. Nuo to laiko Rangūnas tapo šalies svarbiausiu uostu ir pramonės centru. Virš miesto iškilusi budistų šventykla – Šve Dagono pagoda auksiniu stogu. Ji, stovinti į šiaurę nuo centro, turi 99 m aukščio.

Daugiau apie

BRANGAKMENIUS: *62, 172*
BUDIZMĄ: *275*
MIŠKO RUOŠĄ: *69, 227, 244*
NARKOTIKŲ PREKYBĄ: *58*

VIETNAMAS
Sostinė: Hanojus
Plotas: 329 560 km²
Gyventojų skaičius: 64 375 762
Valstybinė kalba: vietnamiečių
Pagrindinės religijos: budistų 55%, krikščionių 7%, kitų 38%
Valdymas: valdo viena partija
Piniginis vienetas: dongas
Raštingumas: 89%
Gyvenimo trukmė: 63 m.
Žmonių 1 gydytojui: 2860
Televizorių tūkstančiui žmonių: 29

VIETNAMAS

TRYLIKA METŲ KASDIEN Vietnamas nenyko iš televizorių ekranų ir laikraščių: komunistinė šiaurė kariavo žiaurų karą su JAV remiamais pietumis. 1975 m. baigusis karui, šalis buvo visiškai nualinta, gyventojai bėgo svetur. Šiuo metu Vietnamu vėl domisi žiniasklaida. Kai kurie ekonomistai jį vadina „tigru ant dviračio", mat Vietnamo ekonomika stipri, bet žmonės neturtingi ir gali nusipirkti nebent dviratį. Į pramonę pradeda investuoti užsienio firmos, šalies grožis ima traukti turistus.

Į DARBĄ DVIRAČIU
Daugumos pasaulio miestų gatvėse viešpatauja automobiliai, o Vietname – dviračiai. Kiekvienas žmogus turi dviratį, nes automobilį mažai kas gali nusipirkti. Rytą ir vakare visos gatvės (kaip ir ši Ho Ši Mine) sausakimšos dviratininkų, signalizuojančių ir šaukiančių trauktis iš kelio.

VAIKO GIMIMAS
Praeityje daugelis vietnamiečių kūdikių greit mirdavo, todėl šeima švęsdavo ne vaiko gimimą, bet dieną, kai jam sukakdavo mėnuo. Sukakus vieneriems metams, švenčiama „toi noi". Priešais kūdikį padedamas padėklas; kokį daiktą nuo jo pasirenka, tuo bus užaugęs: jei plunksnakotį – mokytoju, jei žirkles – siuvėju.

Daug pabėgėlių žūdavo neatlaikius valtims arba nuo ligų.

ŽMONĖS VALTYSE

Po karo daugelis žmonių bandė palikti šalį norėdami svetur susirasti darbo ar pabėgti nuo persekiojimų. Jie leisdavosi jūron valtimis, tikėdamiesi per Honkongą, Malaiziją ar Singapūrą pasiekti Vakarus. 1980 m. buvo išplaukę apie pusę milijono. Bėglių srautas nutrūko, kaimyninėms šalims pradėjus juos siųsti atgal.

Daugumoje kaimų yra elektra, kai kas turi televizorių.

Cementinis namas

Lauko dušas

Daržas, kur auga daržovės ir kukurūzai.

RYŽIŲ AUGINIMAS

Du trečdaliai Vietnamo žemėnaudos plotų dalį metų esti apsemti – juose auga ryžiai. Lietų metu laukuose vanduo sulaikomas žemučiais pylimais. Prisirinkus pakankamai vandens, moterys rankomis sodina ryžius. Po 2–3 mėnesių juos jau galima pjauti.

KAIMO GYVENIMAS

Trys iš keturių vietnamiečių gyvena kaime. Automobilis – retenybė, geležinkelis vienas, todėl retas žmogus aplanko Hanojaus ar Ho Ši Mino didmiesčius. Dauguma kaimų mažyčiai, vieni žmonės patys turi žemės, kiti tarnauja. Namai paprastučiai: iš cemento ir plytų arba tradiciniai – mediniai, dengti šiaudais ar palmių lapais. Tipiškas namas turi du kambarius, viename valgoma ir būnama, kitame miegama. Vandentiekio nėra, vandens atsinešama iš šulinio.

Šeima maitinasi daržovėmis ir vaisiais iš savo daržo. Mėsa vaišinamasi tik per šventes.

Daugiau apie
DVIRAČIUS: *92*
PIETRYČIŲ AZIJOS ŪKĮ: *137*
POLITINES SISTEMAS: *270–271*
RYŽIŲ AUGINIMĄ: *135, 176, 197*

KAMBODŽA	
Sostinė:	Pnompenis
Plotas:	181 040 km²
Gyventojų skaičius:	9 000 000
Valstybinė kalba:	khmerų
Pagrindinės religijos:	budistų 95%, kitų 5%
Valdymas:	daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas:	rielis
Raštingumas:	38%
Gyvenimo trukmė:	50 m.
Žmonių 1 gydytojui:	25 000
Televizorių tūkstančiui žmonių:	8

LAOSAS	
Sostinė:	Vientianas
Plotas:	236 800 km²
Gyventojų skaičius:	4 600 000
Valstybinė kalba:	laosiečių
Pagrindinės religijos:	budistų 85%, kitų 15%
Valdymas:	valdo viena partija
Piniginis vienetas:	kipas
Raštingumas:	nėra duomenų
Gyvenimo trukmė:	50 m.
Žmonių 1 gydytojui:	4350
Televizorių tūkstančiui žmonių:	7

Kambodža

Ankoro kompleksas susideda iš pagrindinės ir mažesnių šventovių, taip pat rūmų; visa tai supa tvenkiniai ir gynybiniai vandens grioviai.

Maža šalių tiek iškentėjo kaip Kambodža. 1970 m. ji buvo įtraukta į kaimyninio Vietnamo karą. 1975–1979 m. ją valdė Polpoto vadovaujami Raudonieji chmerai; jie išžudė per milijoną žmonių. 1979 m. Vietnamas įsiveržė į Kambodžą nuversti Polpoto, ir šalyje prasidėjo pilietinis karas. Jis baigėsi tik 1991 m. Dabar Kambodža pamažu atkuria sugriautą gyvenimą.

Ankoro šventykla

600 metų didžiulis Ankoro šventyklos kompleksas šiaurės Kambodžoje išbuvo užgožtas džiunglių. XII a. induistų dievo Višnaus garbei jį pastatydino chmerų karalius Surjavarmanas II. Kompleksas buvo didelės imperijos centras. Chmerams praradus valdžią, apleistą Ankorą pamažu prarijo džiunglės. Šventykla atrasta tik XX a.

KLASIKINIS ŠOKIS
Ankoro šventykloje karaliaus rūmų šokėjai atlikdavo religinius šokius, paremtus induizmo epais – „Ramajana" ir „Mahabharata". Šie klasikiniai šokiai labai stilizuoti, jų tobulo grakštumo judesių mokomasi ne vienerius metus. Siuvinėti kostiumai tokie aptempti, jog prieš kiekvieną spektaklį žmones jais reikia tiesiog apsiūti.

Didžiausias pasaulyje minų laukas

Nesibaigiantys karai paliko Kambodžą visiškai nualintą. Kelių ir geležinkelių nebėra, pramonė vos gyvalioja. Manoma, kad šalies žemėje slepiasi apie 3 mln. minų. Nors išminuotojai darbuojasi išsijuosę, daug minų buvimo vietų paaiškėja tik tada, kai ant jų kas užlipa. Minos sužalojo maždaug 20 000 žmonių.

Laosas

Laosas – komunistinė valstybė, viena iš skurdžiausių ir uždariausių pasaulio šalių. Trys ketvirčiai žmonių žemdirbiai; dauguma užsiaugina tik tiek, kiek reikia šeimai pramisti. Išskyrus derlingąjį Mekongo slėnį, žemė netinkama dirbti. Bet Laosas turi daug aukso ir kitų mineralų, taip pat gamina medieną ir augina kavą.

DRAUGYSTĖS TILTAS
Netoli Laoso sostinės Vientiano Mekongo upę kerta grakštus Draugystės tiltas, atidarytas 1994 m. Laosas – sausumos šalis, tad šis tiltas yra vienintelis tiesus kelias į Tailandą ir jo jūros uostus.

Hmongai dažnai turi ne vieną žmoną. Kiekviena turi pati užauginti savo vaikus, prižiūrėti savo daržą ir paukščius.

Kalniečiai

Laoso kalnuose nuo seno gyvena įvairios gentys, pvz., hmongai. Maistui jie augina kukurūzus ir ryžius, o parduoti – opijaus aguonas. Karas sugriovė jų įprastą gyvenimą, ir daugelis hmongų pabėgo į Tailandą ar JAV.

Daugiau apie
Induizmą: *275*
Kalniečius: *188, 191*
Opijų: *191*
Politines sistemas: *270–271*

MALAIZIJA

MALAIZIJA

Sostinė: Kvala Lumpūras
Plotas: 329 750 km²
Gyventojų skaičius: 17 566 982
Valstybinės kalbos: malajiečių, anglų, kinų
Pagrindinės religijos: musulmonų 53%, budistų 18%, induistų 7%, krikščionių 7%, kitų 15%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: ringitas
Raštingumas: 80%
Gyvenimo trukmė: 70 m.
Žmonių 1 gydytojui: 2700
Televizorių tūkstančiui žmonių: 148

SINGAPŪRAS

Sostinė: Singapūras
Plotas: 620 km²
Gyventojų skaičius: 2 705 100
Valstybinės kalbos: malajiečių, kinų, tamilų ir anglų
Pagrindinės religijos: budistų/daoistų 53%, musulmonų 16%, induistų 4%, krikščionių 1%, kitų 26%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Singapūro doleris
Raštingumas: 90%
Gyvenimo trukmė: 74 m.
Žmonių 1 gydytojui: 920
Televizorių tūkstančiui žmonių: 378

PIETŲ KINIJOS JŪROJE išsidriekusi dvilypė Malaizija. Dalis jos yra Malakos pusiasalyje, toli išsikišusiame į jūrą, o Saravako ir Sabaho valstijos – į rytus, Borneo saloje. Šalyje gyvena per 17 mln. žmonių, daugiausia sparčiai augančiuose žemyninės dalies miestuose. Kas penkeri metai Malaizija gauna naują valstybės vadovą, mat paeiliui karaliauja sultonai, valdantys devynias valstijas.

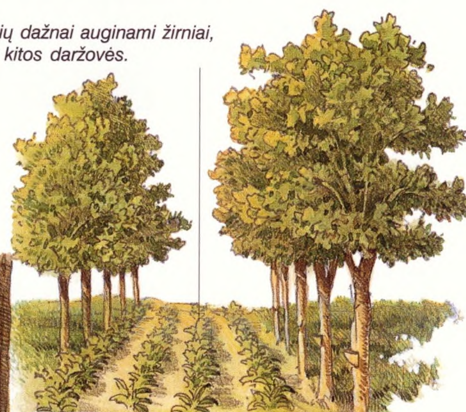

MALAIZIEČIAI
Beveik pusė šalies gyventojų yra malajiečiai (kaip ir ši šeima). Maždaug trečdalis kinų, kiti arba palikuonys išeivių iš Indostano pusiasalio, arba čiabuviai. Praeityje tokia marga etninė sudėtis įžiebė ne vieną konfliktą.

GAMTOS IŠTEKLIAI

Malaizija turi didžiulius naftos ir gamtinių dujų telkinius prie Saravako valstijos krantų. Šalis gamina daugiausia pasaulyje palmių aliejaus, vartojamo muilų gamyboje ir kulinarijoje, be to, užima antrą vietą pagal kaučiuko gamybą. Saravako atogrąžų miškuose pilna kietmedžių, bet žinovai nuogąstauja, kad jie per greit kertami, miškas nespėja ataugti.

Tarp medžių dažnai auginami žirniai, pupelės ir kitos daržovės.

Žievė nulupama, ir tada lateksas laša į indą.

KAUČIUKAS
Po kaučiukmedžių žieve kaupiasi baltas skystis, vadinamas lateksu, iš kurio gaminamas natūralus kaučiukas. Kaučiukmedžiai mėgsta karštą ir drėgną klimatą, puikiai auga kalnų, einančių per visą Malakos pusiasalį, papėdėse. Surinktas lateksas vežamas į perdirbimo fabriką. Su rūgštimi sumaišyto latekso pilama į didelę skardą, kaitinant iš jo išgarinamas vanduo, o gautas kaučiuko lakštas dažniausiai yra rūkomas arba padžiaunamas.

Darbininkai lateksą surenka iki vidurdienio, vėliau nuo karščio jis nebebėga.

Du iš trijų automobilių Malaizijoje yra vietiniai „Proton".

ŠIUOLAIKINĖ PRAMONĖ

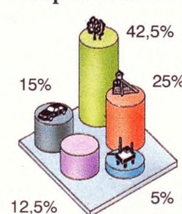
Pirmas savas automobilis buvo pagamintas Kvala Lumpūre 1985 m. Dabar kasmet jų išrieda daugiau kaip 110 000, daug eksportuojama į Indoneziją, Singapūrą ir DB. „Proton" turėjo tokį pasisekimą, kad Malaizija kuria naują automobilį. Ši šalis dar yra tarptautinis elektronikos pramonės centras, joje pagaminama daugiausia pasaulyje kompiuterių diskasukių.

ŪKIO RAIDA

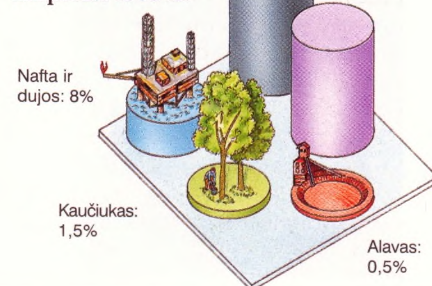
Aštuntas dešimtmetis: Malaizijoje beveik nebuvo pramonės, dauguma žaliavų (kaučiuko ir alavo) būdavo išvežama į užsienį perdirbti.

Dešimtas dešimtmetis: Malaizijos ekonomika viena iš sėkmingiausių pasaulyje. Ji tebetiekia daugybę žaliavų, o pramonė neregėtai išaugo. Du trečdalius eksporto jau sudaro gatavi gaminiai: automobiliai, elektronikos ir maisto prekės, tekstilė.

Eksportas 1970 m.

Eksportas 1993 m.

ISLAMAS
1414 m. Malakos (dabar Melakos) gyventojai atsivertė į islamą, nes jų valdovas vedė musulmonę karalaitę iš Sumatros. Naujasis tikėjimas saloje greitai paplito. Dabar daugiau kaip pusė malaiziečių musulmonai. Visur laikomasi islamo įstatymo, daugelis moterų gatvėje užsidengusios galvą ir veidą.

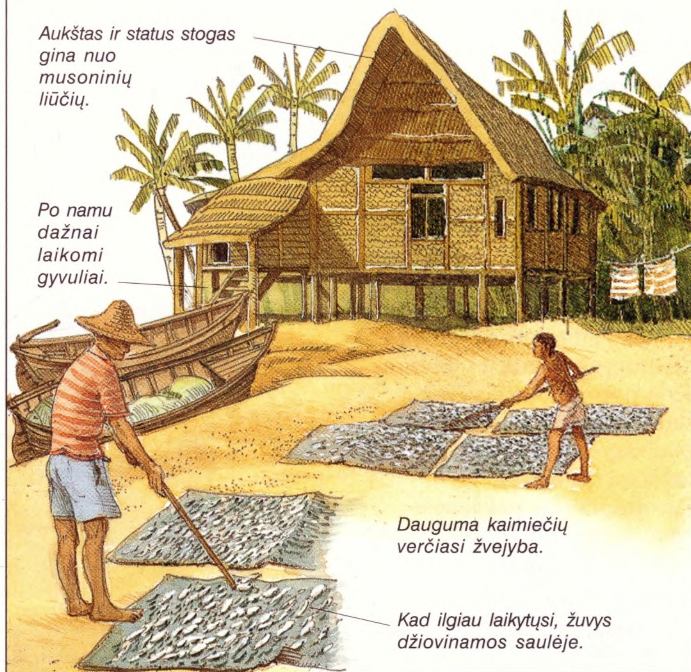

Šiandieninis Kvala Lumpūras – dangoraižių ir senų kolonijinių pastatų labirintas.

KVALA LUMPŪRAS
1857 m. grupė kalnakasių, ieškančių alavo, Kelango ir Gombako upių santakoje įsirengė stovyklą. Ją pavadino Kvala Lumpūru, malajietiškai tai reiškia „purvina susitikimo vieta". Stovykla gan greitai išaugo į miestą, kuris tapo alavo kasybos ir kaučiuko pramonės centru. Dabar tai Malaizijos sostinė, turinti daugiau kaip 1,3 mln. gyventojų.

GYVENIMAS ANT POLIŲ
Kaimiečiai išrado gudrų būdą statyti namams paupiuose ar pajūryje – ant polių. Tokių kaimų, vadinamų kampangais, pilna visoje Pietryčių Azijoje. Mediniai namai stovi pakankamai aukštai virš vandens, kad nepasiektų potvyniai; namai gerai vėdinami, nes aukštos grindys ir daug langų.

Aukštas ir status stogas gina nuo musoninių liūčių.

Po namu dažnai laikomi gyvuliai.

Dauguma kaimiečių verčiasi žvejyba.

Kad ilgiau laikytųsi, žuvys džiovinamos saulėje.

SINGAPŪRAS

PAČIAME MALAIZIJOS GALE tūno Singapūro sala, viena iš tankiausiai apgyventų šalių pasaulyje. Singapūras iš pradžių buvo pirklių gyvenvietė prekybos kelyje tarp Indijos ir Kinijos. 1819 m. jį įkūrė seras Stamfordas Raflas, Ist Indijos kompanijos valdininkas. Šiuo metu spartus ekonomikos augimas pavertė salą viena iš labiausiai klestinčių pasaulio šalių.

SINGAPŪRO UOSTAS
Kas trys minutės į Singapūro uostą įplaukia ar iš jo išplaukia laivas, todėl jis laikomas judriausiu pasaulio uostu. Iš Persijos įlankos tanklaiviai gabena naftą, Singapūre ji perdirbama į benziną bei kitus produktus, o šie gabenami į kitus Azijos uostus. Uostan užsuka laivai, plaukiantys į Kiniją ir Japoniją ar iš jų, be to, per jį eksportuojama dauguma Singapūro prekių.

SINGAPŪRIEČIAI
Trys ketvirtadaliai singapūriečių yra kinai, kiti malajiečiai arba palikuonys išeivių iš Indostano pusiasalio. Singapūras turtingas, todėl žmonės gyvena gerai. Vyriausybė griežtai tvarko šalį: kontroliuoja spaudą, valdo televiziją ir radiją, riboja automobilių įsigijimą, kad nebūtų taip užkemšami keliai. Draudžiama gatvėse šiukšlinti, valgyti metro ir viešumoje čiaumoti kramtomąją gumą.

Singapūro bankas ir vertybinių popierių birža duoda apie ketvirtį šalies pajamų.

Singapūre vyrauja dangoraižiai, nes žemės labai maža.

Daugiau apie

ISLAMĄ: *275*
KAUČIUKĄ: *226*
NAFTĄ: *137, 152, 281*
PIETRYČIŲ AZIJOS ŪKĮ: *137*

PIETRYČIŲ AZIJOS SALOS

VANDENYNE IŠSIBARSTĘ tūkstančiai Pietryčių Azijos salų. Tarp žemyninės jos dalies ir Australijos įsispraudusios keturios šalys: rytinė Malaizijos dalis, Brunėjus, Indonezija ir Filipinai. Tai daugiausia ugnikalnių turintis pasaulio regionas, o dėl musoninio klimato – vienas iš drėgniausių. Kiekvienoje saloje klimatas vis truputį kitoks, todėl regiono gyvūnija ir augalija nepaprastai įvairi. Įvairūs ir žmonės. Vien Indonezijoje kalbama daugiau kaip 250 kalbų.

VANDENS KELIAI
Šiame salų krašte nuo seno įprasta keliauti jūra. Tarp salų ir salelių žmonėms patogiausia susisiekti irklinėmis valtimis.

TAIFŪNAI

Kasmet Filipinus užgriūva apie 20 atogrąžų audrų – taifūnų. Kyla potvyniai, vėjo greitis siekia net 100 km/h. Žūva daug žmonių, sugriaunama tūkstančiai namų. Pavojingiausia pakrantės žemumose, bet žmonės priversti jose gyventi, nes žemės stinga, o čia ji pigi.

FILIPINAI

Manila, Filipinai
Sausis 25,5 °C
Liepa 27,5 °C
Sausis 23 mm
Liepa 432 mm

BRUNĖJUS

MALAIZIJA

INDONEZIJA

Medanas, Sumatra
Sausis 25,5 °C
Liepa 27 °C
Sausis 137 mm
Liepa 135 mm

Džakarta, Java
Sausis 26 °C
Liepa 27 °C
Sausis 300 mm
Liepa 64 mm

Š

Aparis
Tugegarao
Bagijas
Dagupanas
Lusonas
Kabanatuanas
Pinatubo k.
MANILA
Lusena
Batangasas
Naga
Legaspis
Mindoras
Mindoro sąs.
Kalbajogas
Katanduanas
Masbatė
Samaras
Panajus
Kadisas
Taklobanas
Iloilas
Leitė
Sebu
Bakolodas
Boholis
Negrosas
Puerto Prinsesa
Palavanas
FILIPINAI
Butuanas
Kagajanas
Iliganas
Lanao ež.
Mindanao
Davao
Zamboanga
Basilanas
Balabako sąs.
Bangis
SULU JŪRA
Čenaral Santosas
Džolas
Tavitavis
Sulu salynas
PIETŲ KINIJOS JŪRA
Kota Kinabalu
BANDAR SERI BEGAVANAS
BRUNĖJUS
SABAHAS
Tavau
Natūna
Natūnos ss.
Saravakas
MALAIZIJA
SULAVESIO JŪRA
Sangyras
Sangyro ss.
Voliso linija
Anambaso ss.
Radžangas
TAMARO KALNYNAS
Kajanis
SARAVAKAS
Manadas
Kučingas
Borneo
Banda Ačehas
Medanas
Pematangsiantaras
Tobos ež.
Tobos krateris
Simeluje
Sibolga
Niasas
Sumatra
Bintanas
Pinis
Pakambaru
Linga
Sinkepas
Kapuasas
MALERIO KALNAI
Tominio įl.
MOLUKŲ JŪRA
Pontianakas
ŠVANO KALNAI
Baritas
Samarinda
Palu
Batu
Padangas
Batangaris
Banka
Balikpapanas
Sula
Siberutas
Mendavajus
Karimata
Banggajaus salynas
Džambis
BARISANAS
Sipūra
Pankalpinangas
Sulavesis
Šiaurės Pagajus
Tovučio ež.
BANDOS
Makasaro sąs.
Pietų Pagajus
Palembangas
Belitungas
Bandžermasinas
Kendaris
Benkulu
Vovonis
Bonės įl.
Muna
Enganas
Tandžunkarangas
JAVOS JŪRA
INDONEZIJA
Udžungpandangas
Kabija
Butonas
DŽAKARTA
Salajaras
Bogoras
Semarangas
Madura
Bandungas
Java
Borobudūras
Surabaja
FLORESO JŪRA
Alora
Džokjakarta
Malangas
Džemberis
Lombokas
INDIJOS VANDENYNAS
Balis
Sumbava
Floresas
Timoras
Sundos ss.
Mažosios
Sumba
Kupangas
Rotis
ŠIAURĖS POLIARATIS
ŠIAURĖS ATOGRĄŽA
PUSIAUJIS

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13

A B C D E F G H I J K L M

UGNIKALNIAI

Ugnikalnio išsiveržimas ir žemės drebėjimas šiame regione ne naujiena. Juos sukelia didžiulių Žemės plutos plokščių, vadinamų tektoninėmis, judesiai. Didelė Pietryčių Azijos salų dalis guli ant arkos formos siūlės, jungiančios dvi tokias plokštes. Nors išsiveržęs ugnikalnis viską griauna ir naikina, saliečiai vis tiek rizikuoja ir veikiančių ugnikalnių šlaituose dirba žemę, nes nuo pelenų ji labai trąši.

Šis Australazijos driežas veisiasi Komodo saloje į rytus nuo Voliso linijos.

GAMTOS ĮVAIROVĖ

XIX a. vidury po šias salas keliavo anglų gamtininkas Alfredas Raselas Volisas. Jis pastebėjo, kad dauguma Balio salos gyvūnų azijinės kilmės, o kaimyninėje Lomboko saloje – australazijinės. „Voliso linija“ yra įsivaizduojama riba, skirianti salas su azijiniais gyvūnais nuo salų, kur vyrauja Australazijos fauna.

Salose į rytus nuo Voliso linijos pilna azijinių gyvūnų, pvz., orangutanų.

Šio regiono atogrąžų miškų tyrinėtojai nustatė, kad juose gyvena šeštadalis pasaulio paukščių rūšių.

DRĖGNIEJI ATOGRĄŽŲ MIŠKAI

Kiekvienoje saloje gamtinė aplinka skirtinga, todėl tos pačios rūšies gyvūnai ir augalai įvairiose salose labai skiriasi. Taigi drėgnuosiuose atogrąžų miškuose nepaprasta rūšių įvairovė. Dėl to labai svarbu juos išsaugoti.

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Kapujas (Indonezija) – 1142 km *Žmlp. G9*

Aukščiausias taškas: Džajos k. (Indonezija) – 5030 m *Žmlp. R10*

Didžiausias pasaulyje ugnikalnio krateris: Tobos (Indonezija) – 1775 km² *Žmlp. B8*

Didžiausias pasaulyje urvas: Saravakas (Malaizija) – 700 m ilgio *Žmlp. I7*

Ambonas, Molukų ss.
Sausis 27,5 °C
Liepa 25 °C
Sausis 127 mm
Liepa 602 mm

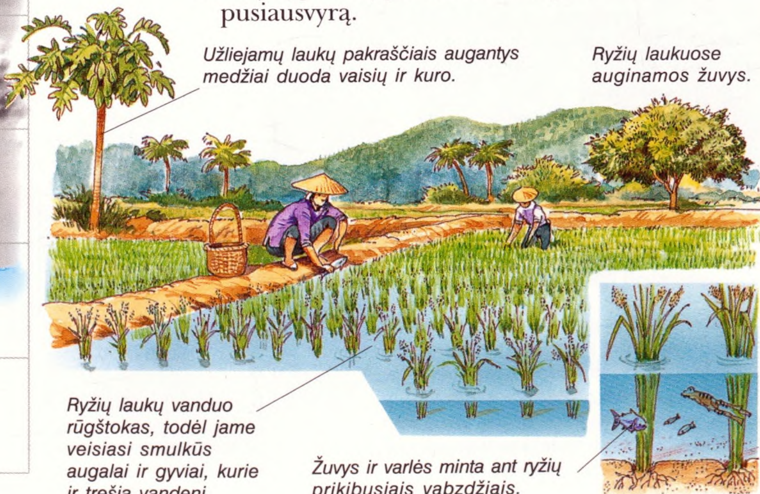
RAFLEZINIAI

Ši reta augalų šeima, randama atogrąžų miškų tankmėje, pavadinta sero Stamfordo Raflo vardu – Pietryčių Azijos salų gubernatoriaus XIX a. Jų žiedai didžiausi pasaulyje: skersmuo siekia net iki 1 m. Rafleziniai bjauria smarve pritraukia vabzdžius.

RYŽIŲ LAUKAI

Ryžiai yra pagrindinė regiono maistinė kultūra, auginama vandeniu užlietuose laukuose. Juose ir aplink auginami ar veisiasi daug kitokių augalų ir gyvūnų: daržovių, vaismedžių, žuvų, vėžiagyvių ir varlių. Žmonėms jie – ir maistas, ir pinigai, be to, jie tręšia laukų vandenį, o gyvūnai naikina kenkėjus, kurie šiaip suardytų jautrią povandeninio pasaulio pusiausvyrą.

Užliejamų laukų pakraščiais augantys medžiai duoda vaisių ir kuro.

Ryžių laukuose auginamos žuvys.

Ryžių laukų vanduo rūgštokas, todėl jame veisiasi smulkūs augalai ir gyviai, kurie ir tręšia vandenį.

Žuvys ir varlės minta ant ryžių prikibusiais vabzdžiais.

INDONEZIJA

INDONEZIJA	
Sostinė:	Džakarta
Plotas:	1 904 570 km²
Gyventojų skaičius:	179 247 783
Valstybinė kalba:	indoneziečių
Pagrindinės religijos:	musulmonų 87%, krikščionių 9%, kitų 4%
Valdymas:	karinė diktatūra
Piniginis vienetas:	rupija
Raštingumas:	84%
Gyvenimo trukmė:	62 m.
Žmonių 1 gydytojui:	7140
Televizorių tūkstančiui žmonių:	60

BRUNĖJUS	
Sostinė:	Bandar Seri Begavanas
Plotas:	5770 km²
Gyventojų skaičius:	260 482
Valstybinė kalba:	malajiečių
Pagrindinės religijos:	musulmonų 66%, budistų 14%, krikščionių 10%, kitų 10%
Valdymas:	absoliutinė monarchija
Piniginis vienetas:	Brunėjaus doleris
Raštingumas:	85%
Gyvenimo trukmė:	74 m.
Žmonių 1 gydytojui:	1460
Televizorių tūkstančiui žmonių:	241

INDONEZIJA STULBINA visais dydžiais. Tai didžiausias pasaulio salynas, susidedantis iš 13 677 salų, iš jų tik apie 1500 gyvenamos. Ji nusitęsusi 5100 km, užima 8 mln. km² jūrų ir eina per tris laiko juostas. Gyventojai yra 362 tautų, kalbančių 250 kalbų ir tarmių. Per 160 mln. indoneziečių yra musulmonai, taigi Indonezija – didžiausia pasaulyje musulmoniška šalis. Be to, pilna kontrastų: šalia šiuolaikiškų miestų ir pramonės egzistuoja šimtmečiais nesikeitusi gyvensena.

DŽAKARTA

Indonezijos sostinė Džakarta turi per 7 mln. gyventojų ir yra didžiausias Pietryčių Azijos miestas. Iš pradžių tai buvo nedidelis prekybos uostas Čilivungo upės žiotyse, siųsdavęs prieskonius į visą Rytų Aziją. 1618 m. olandai Džakartą padarė savo Ost Indijos imperijos sostine. Jie pervadino ją Batavija ir perstatė, kad būtų panaši į Amsterdamą, – su namais palei kanalus.

PRIESKONIŲ SALOS

Nuo amžių Molukų salos rytų Indonezijoje Europai buvo svarbiausias gvazdikėlių, muskato riešutų, cinamono ir kitų prieskonių tiekėjas. Indonezijai esant Nyderlandų kolonijai, Ost Indijos pirkliai turėjo visišką šios prekybos monopolį ir susikrovė pasakiškus turtus. Indonezija tapo nepriklausoma 1949 m.

Borobudūro šventykla – didžiausias pasaulyje budizmo paminklas.

BOROBUDŪRAS

Javos centre stovi vienas iš pasaulinių architektūros stebuklų. Borobudūro budistų šventykla – javiečių kalba šis vardas reiškia „vienuolynas ant kalno" – buvo pastatyta 778–856 m. Ją sudaro 10 aukštų, simbolizuojančių budisto dvasinės kelionės etapus: iš nežinojimo per nušvitimą į nirvaną, dangišką palaimą.

NAFTA IR DUJOS

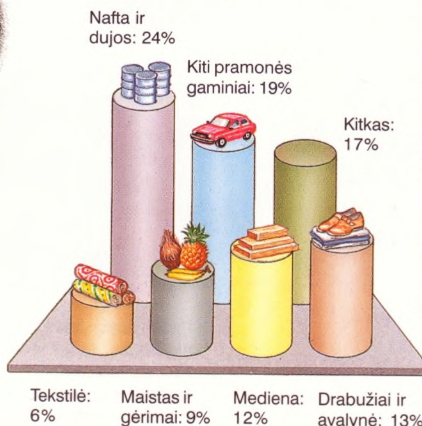
Pirmas naftos telkinys buvo išgręžtas Sumatroje 1871 m., ir nuo tada Indonezijos ekonomikoje vyrauja naftos ūkis. 1981 m. naftos ir dujų produktai sudarė daugiau kaip 80% eksporto, bet šis skaičius mažėja, nes naftos telkiniai senka. Norėdama sumažinti priklausomybę nuo naftos eksporto, Indonezija ėmė eksploatuoti milžiniškus gamtinių dujų išteklius. Dujos paprastai eksportuojamos suskystintos.

BALIS

Žalias atogrąžų augalijos kilimas ir smėlėti paplūdimiai – dėl jų Balis yra viena iš gražiausių pasaulio vietų. Gamta ir vietinių šokėjų bei muzikantų trupės, atliekančios senovinius šokius, sutraukia baisybę turistų. Dauguma baliečių – induistai, todėl kasdien galima pamatyti tokią eiseną: moterys neša šventyklon aukas.

Indonezijos eksportas 1994 m.

INDONEZIJOS EKONOMIKA

Indonezijos fabrikai gamina įvairiausias prekes, tarp jų ir nesudėtingus elektroninius prietaisus. Bet daugiau kaip pusė gyventojų dirba žemės ūkyje ir užaugina tiek produkcijos, kad išmaitina vis augančius miestus. Indonezija buvo viena iš didžiausių ryžių importuotojų pasaulyje, bet pastarąjį dešimtmetį jų jau užsiaugina pakankamai.

Indoneziečiai

Indonezijoje gyvena daugiau kaip 179 mln. žmonių, 60% susigrūdę Javos saloje, kuri sudaro vos 7% viso šalies ploto. Daug kitų salų beveik negyvenamos, nors yra didžiulės. 1950 m. vyriausybė pradėjo žmones iš Javos kelti į kitas salas. Šitaip perkelti 6 mln., nepaisant vietinių gyventojų nepasitenkinimo, mat kartais jiems reikdavo padaryti vietos naujakuriams.

BUGIAI

Pietų Sulavesyje gyvenantys bugiai garsėja kaip puikūs jūreiviai, o praeityje garsėjo ir kovingumu. Jie statydavo dailius laivus, kuriais puldinėdavo kaimynines salas. Manoma, kad iš šios tautelės vardo kilę angliški žodžiai *bogeyman* („baidyklė") ir *bugbear* („baubas").

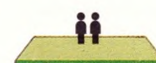
Bugiai tebestato medinius laivus, tik dabar jie turi dyzelinius variklius.

BORNEO
16 žm./km²

SULAVESIS
66 žm./km²

IRIAN DŽAJA
27 žm./km²

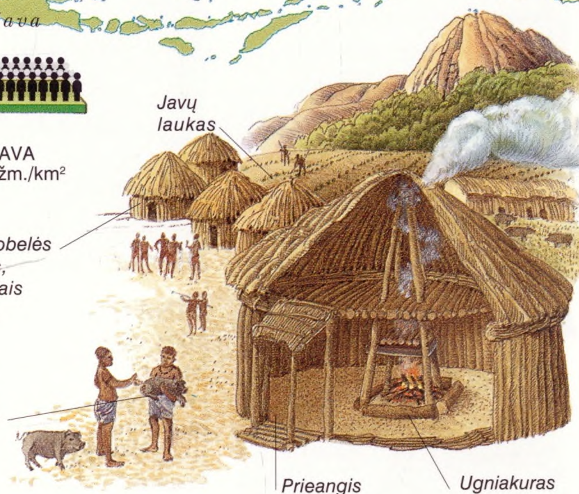
JAVA
813 žm./km²

DAJAKAI

Borneo čiabuviai dajakai meistriškai stato ilgėliausius namus ant polių. Tokiame name atskirus butus turi kelios šeimos. Šeimų sueigos vyksta dengtoje galerijoje, einančioje aplink visą namą, o priekinėje verandoje džiovinami ryžiai, žuvys ir kt.

BATIKA

Javiečiai sukūrė sudėtingą audeklo marginimo būdą, vadinamą batika. Nedažytinos vietos išvaškuojamos. Tada audeklas nudažomas, o išdžiūvęs vėl vaškuojamas reikiamose vietose ir vėl dažomas – jau kitais dažais. Ir taip daug kartų.

Marginimo forma

Batika dažnai marginami sarongai – medvilninės juostos, kuriomis apsivynioja ir vyrai, ir moterys.

DANIAI

Irian Džajos, toliausiai į rytus nutolusios Indonezijos provincijos, gyventojai giminingesni Ramiojo vandenyno salų tamsiaodžiams negu šviesesniems Pietryčių Azijos žmonėms. Tarp daugybės šio atkampaus krašto genčių esama ir žemdirbių danių, kurių gyvenimas toks pat kaip ir prieš tūkstančius metų.

BRUNĖJUS

Brunėjus įsiterpęs tarp Malaizijos Saravako valstijos ir Pietų Kinijos jūros. Apaugęs drėgnaisiais atogrąžų miškais, o pajūriu eina pelkėta lyguma. Buvęs Britų imperijos užkampis ir piratų prieglobstis, Brunėjus labai pasikeitė, 1929 m. atradus naftos. Dabar tai viena iš turtingiausių pasaulio šalių, turinti didžiulius naftos ir gamtinių dujų išteklius. Brunėjus toks turtingas, jog žmonės nemoka pajamų mokesčių, nemokamas mokslas, sveikatos priežiūra ir socialinis draudimas.

BRUNĖJAUS SULTONAS

Brunėjų valdo vienas iš didžiausių pasaulio turtuolių. Iš naftos ir dujų sultonas Hasanalis Bolkija susikrovė 25 mlrd. JAV dol., nors pats neigia tokį skaičių. Pastaraisiais metais sultonas beveik 450 mln. JAV dol. išleido vienos iš didžiausių pasaulio mečečių statybai; ji bus Brunėjaus sostinėje Bandar Seri Begavane.

Daugiau apie
Gyventojų tankumą: *16, 135*
Islamą ir budizmą: *275*
Naftą ir dujas: *137, 152, 163, 211*
Prieskonius: *57, 264*

FILIPINAI
Sostinė: Manila
Plotas: 300 000 km^2
Gyventojų skaičius: 60 703 206
Valstybinės kalbos: tagalų, anglų
Pagrindinės religijos: krikščionių 92%, musulmonų 5%, kitų 3%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Filipinų pesas
Raštingumas: 90%
Gyvenimo trukmė: 65 m.
Žmonių 1 gydytojui: 8330
Televizorių tūkstančiui žmonių: 48

FILIPINAI

FILIPINAI, ESANTYS „UGNIES ŽIEDE“ – ugnikalnių ruože, einančiame per Pietryčių Azijos salas, – ir atogrąžų uraganų kelyje, kenčia nuo žemės drebėjimų ir ugnikalnių. Filipinus sudaro 7107 salos, iš jų tik apie 1000 gyvenamos. Daugiausia gyventojų šiaurinėje Lusono saloje, kur stovi ir sostinė Manila. Beveik 400 metų Filipinus valdė Ispanija – šalis ir pavadinta Ispanijos karaliaus Pilypo II garbei. 1898 m. Filipinai tapo JAV valda, o 1946 m. gavo nepriklausomybę. Dauguma filipiniečių malajietiškos kilmės, bet yra ir kinų imigrantų, taip pat mišrios kilmės metisų.

MANILA

Didžioji Manilos dalis yra žemiau jūros lygio, todėl liūčių metu ji smarkiai nukenčia nuo potvynių. Ispanai užėmė Manilą 1571 m., sustiprino jos sienas ir pavertė savo imperijos Azijoje centru. Ne vieną amžių Manila buvo svarbus prekybos uostas, į ją traukė pirkliai iš Arabijos, Indijos ir Japonijos. Dabar tai judrus, modernus miestas, turintis per 7 mln. gyventojų.

1991 m. balandžio 2 d. *Lavos kūgis rodo, kad Pinatubas tuoj išsiverš.*

1991 m. birželio 14 d. *Iš kalno ima veržtis nuodingos dujos ir pelenai.*

1991 m. birželio 15 d. *Kalnas sprogsta, ir šlaitais ima lietis lava.*

PINATUBAS

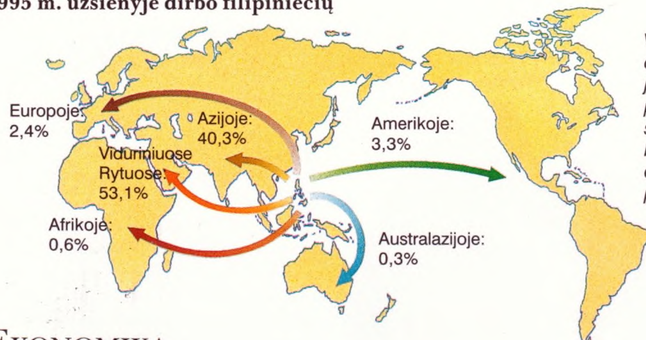
1991 m. į šiaurę nuo Manilos Lusono saloje išsiveržė Pinatubo ugnikalnis. Tai buvo didžiausias istorijoje išsiveržimas, trukęs 10 dienų. Žemę padengė 7 m vulkaninių pelenų ir akmenų sluoksnis. Liūtys jį pavertė purvu, jis užtvenkė upes ir užvertė slėnius. Per vieną naktį aetų gentis neteko žemės ir namų.

RŪKSTANTIS KALNAS

Manilos pakrašty dunkso platus kalnas. Jis yra iš šiukšlių. Kasdien šimtai šiukšliavežių iš Manilos čia verčia buitines atliekas. Daugybė žmonių, net maži vaikai, gyvena sąvartyne; jie kasdien renka butelius, skardines, plastmasę, kartoną ir parduoda atliekų supirkimo punktuose.

1995 m. užsienyje dirbo filipiniečių

Visą laiką užsienyje dirba apie 2% darbo jėgos; žmonės šitaip paremia namie likusias šeimas. Kasmet šiuo būdu į šalies ekonomiką įplaukia per 1 mlrd. JAV dol.

EKONOMIKA

Kitados buvusi pasiturinti šalis, Filipinai pastaruosius 40 metų atsilieka nuo ekonomiškai stiprių kaimynų. Pusė gyventojų skursta, daugelis gali išlaikyti šeimą tik dirbdami užsienyje. Filipinai turi daug gamtinių išteklių: aukso, vario ir chromo. Pagrindinės eksporto prekės yra tabakas, cukrus ir atogrąžų vaisiai.

SPALVINGIEJI DŽIPAI

Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, JAV kariuomenė Filipinuose paliko tūkstančius nebereikalingų džipų. Vietiniai juos beregint priglaudė, išgražino fantastiškais piešiniais. Džipai važiuoja bet kokiomis sąlygomis ir prasčiausiais kaimo keliais, dabar jie Filipinuose – pagrindinė transporto priemonė.

Politika

1965 m. Ferdinandas Markosas tapo Filipinų prezidentu. Jis valdė negailestingai, klastojo rinkimų rezultatus, kad tik liktų valdžioje, ir nelegaliais būdais praturtėjo. 1983 m. buvo nužudytas opozicijos lyderis Benignas Akinas. Nepasitenkinimas Markoso valdžia pasiekė kulminaciją 1985 m. Remiami Katalikų bažnyčios, milijonai žmonių išėjo į gatves reikalauti, kad Markosas paliktų šalį. Prezidente tapo Benigno našlė Korason Akino, ir buvo atkurta demokratinė valdymo sistema.

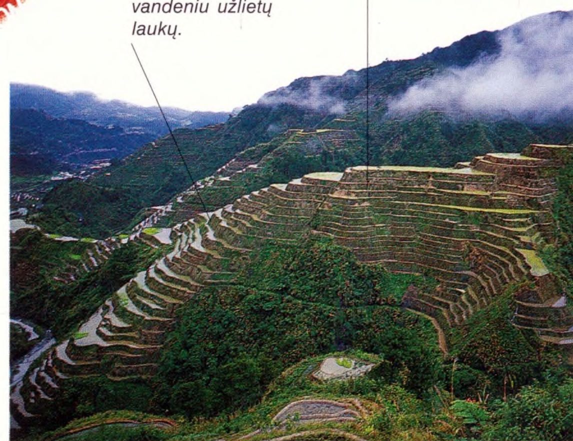

TERASOS SENOVINĖS, BŪDAI NAUJI

Tūkstančius metų ifugavų gentis dirbo žemę Lusono salos šiaurės kalnuose – jie kantriai darė terasas ir jose augino ryžius. Šios terasos tapo turistų lankoma vieta. Bet ne visi ryžių augintojai Filipinuose darbuojasi taip senoviškai. Šalyje veikia tarptautinis ryžininkystės mokslo tyrimo institutas, jame mokslininkai išvedė naujas ryžių veisles; dabar ant vieno augalo užděra daugiau grūdų, be to, kuriamos ryžių sodinimo ir derliaus nuėmimo mašinos.

Terasose ryžiai sėjami kaip bet kokie kiti javai, apsieinama be vandeniu užlietų laukų.

Terasas palaiko rankomis sukrautų akmenų sienos.

Religija

Katalikybę į Filipinus atgabeno Magelanas – 1521 m., keliaudamas aplink pasaulį, jis užsuko į Sebu salą. Valdant ispanams, daug filipiniečių priėmė katalikų tikėjimą. Jis tapo vyraujančia religija visose salose, išskyrus musulmoniškąją Mindanao. Dabar Filipinai yra vienintelė krikščioniška Azijos šalis, Katalikų bažnyčia joje vaidina svarbų vaidmenį.

Kokosai

Užaugančios net iki 30 m, kokoso palmės vienos gražiausių pasaulyje. Iš kamieno viršaus šakojasi ilgi lapai, ant ilgų stiebelių žydi gelsvi žiedai.

Kokoso palmės puikiai auga drėgname ir šiltame Filipinų klimate ir veda riešutus iki 70 metų. Riešutai auga kekėmis po 15–20, žmonės juos numuša bambukų kartimis. Po Indonezijos Filipinai užaugina daugiausia kokosų pasaulyje ir pateikia daugiausia kopros (riešutų minkštimo), o kokosų produktus eksportuoja į visą pasaulį.

Kopra

Kokoso pienas

Riešutas

Išorinė žievė

Riešuto vidus pilnas į pieną panašaus skysčio, kuris riešutui nokstant virsta minkštimu, vadinamu kopra.

Kopra

Kokoso palmės lapų dėžutė

Kopra vartojama muilo, kosmetikos ir valiklių gamybai.

KOKOSŲ NAUDA

Panaudojamos visos kokoso palmių dalys. Iš šaknų daromi vaistai ir dažai, iš kamieno – mediena ir anglys, lapais dengiami stogai, iš jų audžiami patiesalai ir maišai. Riešutai valgomi, iš jų daromos kosmetikos priemonės, kilimėliai.

Kokosų žievės kilimėlis

MEDŽIOTOJAI RANKIOTOJAI

Atokesnėse Filipinų salose gyvena medžiotojų rankiotojų bendruomenės; jų žmonės klajoja žvejodami, medžiodami, rinkdami daržoves, vaisius ir uogas. Tai vieni iš paskutinių šitaip besiverčiančių pasaulio gyventojų, bet jų gyvensenai kelia pavojų miškų kirtimas.

Daugiau apie

KATALIKYBĘ: *274*
RYŽIŲ AUGINIMĄ: *135, 176, 197*
TERASINĘ ŽEMDIRBYSTĘ: *159, 173*
UGNIKALNIUS: *13, 197*

INDIJOS VANDENYNAS

INDIJOS VANDENYNAS, pasaulyje trečias pagal dydį, užima 73 mln. km², jame yra apie 5000 salų, daugelį jų supa koralų rifai. Šis vandenynas nuo Atlanto ir Ramiojo skiriasi tuo, kad neturi išėjimo šiaurėje. Jam priklauso sūriausia (Raudonoji jūra) ir šilčiausia (Persijos įlanka) jūros Žemėje. Indijos vandenynui visą laiką gresia užteršimas, ypač nuo tanklaivių, plaukiančių iš Persijos įlankos. Šiaurines pakrantes dažnai nusiaubia potvyniai, sukelti musoninių liūčių ir atogrąžų audrų.

MALDYVAI
Sostinė: Malė
Plotas: 300 km²
Gyventojų skaičius: 200 000
Valstybinė kalba: maldyvų
Pagrindinė religija: musulmonų 100%
Valdymas: valdo viena partija
Piniginis vienetas: rupija
KOMORAI
Sostinė: Moronis
Plotas: 2230 km²
Gyventojų skaičius: 600 000
Valstybinės kalbos: arabų, prancūzų
Pagrindinės religijos: musulmonų 86%, krikščionių 14%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Komorų frankas
MAURICIJUS
Sostinė: Port Luisas
Plotas: 1860 km²
Gyventojų skaičius: 1 000 000
Valstybinė kalba: anglų
Pagrindinės religijos: induistų 52%, krikščionių 28%, musulmonų 17%, kitų 3%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Mauricijaus rupija
MADAGASKARAS
Sostinė: Antananaryvas
Plotas: 587 040 km²
Gyventojų skaičius: 12 800 000
Valstybinės kalbos: malagasių, prancūzų
Pagrindinės religijos: krikščionių 41%, kitų 59%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Valdymas: malagasių frankas
SEIŠELIAI
Sostinė: Viktorija
Plotas: 280 km²
Gyventojų skaičius: 68 000
Valstybinė kalba: kreolų
Pagrindinės religijos: krikščionių 98%, kitų 2%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Seišelių rupija

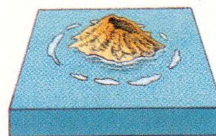
SALŲ ROJUS
Indijos vandenyne esama koralų salų, tokių kaip Maldyvai ir Seišeliai, kurios sutraukia tūkstančius turistų. Nors turizmas saloms duoda pajamų, kelia pavojų gamtai. Nesiliaujantis koralų dūlėjimas atidengia salas vandenyno potvyniams. Čia parodytą Maldyvų salą nuo vandenyno gina barjerinis koralų rifas.

KORALŲ SALOS

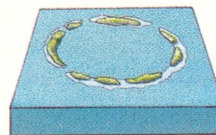
Šiltuose vandenyse veisiasi mažyčiai gyviai – koraliniai polipai. Per tūkstančius metų sulipę jų griaučiai išlenda į vandenyno paviršių, sudarydami koralų salą. Atolas (dešinėje) – tai koralų žiedas, išaugęs aplink povandeninį ugnikalnį. Šiam smengant lieka tik atolas. Jo centre telkšąs vanduo vadinamas lagūna.

1. Sekliame vandenyje aplink požeminį ugnikalnį priauga koralų.

2. Dėl Žemės judesių ugnikalniui smengant susidaro koralų rifas.

3. Pagaliau ugnikalnio sala dingsta, lieka atolas.

Į Frimantlio uostą Australijoje plaukia prekiniai laivai iš viso pasaulio.

LAIVŲ KELIAI
Kasdien daugiau kaip 200 laivų praplaukia palei Gerosios Vilties kyšulį Pietų Afrikos gale. Daugelis jų yra didžiuliai tanklaiviai, vežantys naftą iš Persijos įlankos. Mažesni laivai plaukia Sueco kanalu. Kitoje Indijos vandenyno pusėje Malakos sąsiauriu prekiniai laivai pasiekia Rytų Azijos uostus.

MADAGASKARAS

Madagaskaras yra į rytus nuo Afrikos; šioje atokioje saloje veisiasi daug retų augalų ir gyvūnų. Daugelis madagaskariečių šiaip taip verčiasi dirbdami žemę, kasmet sėdami vis naujame sklypelyje. Pagrindinė eksportinė salos prekė yra vanilė, vartojama ledų ir kokakolos gamybai. Moterys išsiskiria įmantriomis šukuosenomis, rodančiomis, kuri iš kokio kaimo.

Išdžiūvusi druska supilama į pintines. Tada darbininkai, užsidėję sunkias pintines ant galvų, neša jas ant platformų.

DRUSKA IŠ VANDENS
Vandenynai sūrūs, nes į jūras upės suneša išplautus mineralus. Indijos vandenyno pakrančių gyventojai iš jo ima druską. Vanduo nukreipiamas į negilias įdubas; jam išgaravus nuo karštos saulės, lieka druska. Čia matote druskos gavybą Mauricijuje.

MALDYVAI

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausias pasaulio salynas: Indonezija – 5600 km *Žmlp. J5*

Giliausias lovys: Javos – 7125 *Žmlp. J6*

Pasaulyje iškrenta daugiausia kritulių: Rejunjono s. – 1870 mm per parą *Žmlp. E7*

Maldyvai
Sausis 26 °C
Liepa 27 °C
Sausis 46 mm
Liepa 226 mm

SEIŠELIAI

KOMORAI

Antananaryvas, Madagaskaras
Sausis 21 °C
Liepa 14 °C
Sausis 300 mm
Liepa 9 mm

MADAGASKARAS

MAURICIJUS

Mauricijus
Sausis 26 °C
Liepa 20 °C
Sausis 216 mm
Liepa 58 mm

Parsono chameleonas

GYVŪNAI
Pusė visų chameleonų rūšių randama Madagaskare. Nors šie driežai nekenksmingi, čiabuviai jų prisibijo, nes tiki, kad gyvūnai įkūnija neradusias ramybės mirusiųjų sielas. Chameleonas pasižymi gebėjimu keisti spalvą, kai supyksta ar išsigąsta.

ŽVEJYBA
Pramoninė žvejyba Indijos vandenyne menkesnė negu Atlanto ar Ramiajame, nes mažiau seklių jūrų. Daugiausia žuvų sugauna pakrančių žvejai savo reikmėms arba parduoti.

Šie vyrai žvejoja tradiciškai: kvadratiniu tinklu ant karčių.

Parplaukia Maldyvų žvejai.

Daugiau apie
Koralų rifus: *47, 255, 258*
Musonus: *166*
Sueco kanalą: *216*
Žvejybą: *29, 76*

AFRIKA

AFRIKA, ANTRAS PAGAL DYDĮ pasaulio žemynas, yra pilnas kontrastų. Šiaurėje tįso Sachara, didžiausia pasaulio dykuma. Centrinė dalis apaugusi drėgnaisiais atogrąžų miškais, toliau į pietus driekiasi žolėta plynaukštė, pakrantėje pereinanti į siaurą lygumą. Didžiausi kalnai yra Atlasas ir Ruvenzorio kalnynas Ugandos ir Kongo Demokratinės Respublikos (Zairo) pasienyje. Aukščiausias kalnas – Kilimandžaras, snaudžiantis ugnikalnis Tanzanijoje. Į rytus nuo jo yra Didžiojo Lūžio slėnis, turintis keletą didelių ežerų. Žemyne teka kelios ilgiausios pasaulio upės: Nilas, Nigeris, Zairas ir Zambezė.

DYKUMOS

Afrika turi tris didžiules dykumas. Šiaurėje – trečdalį žemyno užimanti Sachara, didžiausia pasaulio dykuma. Prieš tūkstančius metų klimatas joje buvo drėgnas. Šiuo metu nuo jūros pučiančius drėgnus vėjus stabdo vėjai iš dykumos. Pietryčių Afrikoje yra nemažos Namibo ir Kalahario dykumos. Nors eina pakrante, Namibo dykuma (nuotraukoje) ypač sausa ir negyva.

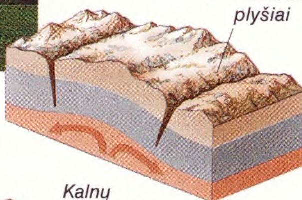

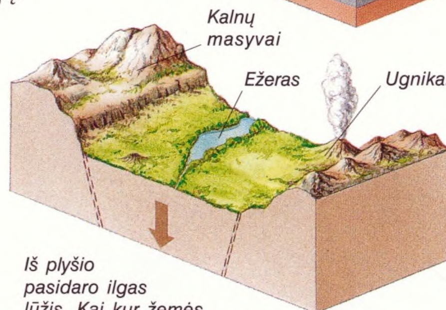
DIDŽIOJO LŪŽIO SLĖNIS

Didžiojo Lūžio slėnis tęsiasi nuo Mozambiko pietuose, per Rytų Afriką ir už Raudonosios jūros siekia Siriją. Daugumoje vietų slėnis turi 30–100 km ilgio, o statūs jo skardžiai – iki 2000 m aukščio. Slėnis susidarė, kai į Žemės plutos transforminius lūžius nugrimzdo sausumos plotai. Rytų Afrikoje slėnis turi dvi atšakas. Jame daug ugnikalnių, karštų šaltinių ir ežerų grandinių.

Lūžio slėnio susidarymas

Judesiai Žemės plutos gelmėse ją tempia, ir paviršius sutrūkinėja.

Iš plyšio pasidaro ilgas lūžis. Kai kur žemės plotai prasmenga į tą lūžį ir atsiranda slėnis.

DRĖGNIEJI ATOGRĄŽŲ MIŠKAI

Be Amazonijos, antri pagal dydį drėgnieji atogrąžų miškai veši Centrinėje Afrikoje. Juose nepaprasta augalijos ir gyvūnijos įvairovė, veisiasi net toks retas gyvūnas kaip okapija. Šiuose miškuose gyveno ir kelios pigmėjų gentys, bet dabar jie įsikūrę kaimuose, nes daug miškų iškirsta. Tik šiaurės rytų Kongo DR (Zairo) dar glaudžiasi mbučiai.

Milijonai flamingų spiečiasi Turkanos ir kituose Lūžio slėnio ežeruose. Čia jie peri, o minta smulkiais vandens augalėliais.

VIKTORIJOS EŽERAS

Viktorija – didžiausias Afrikoje ir antras pagal dydį gėlavandenis pasaulio ežeras. Telkšantis per patį pusiaują tarp Kenijos, Tanzanijos ir Ugandos, jis užima apie 69 484 km^2, didžiausias gylis 82 m. Iš šiaurinio jo galo išteka Nilas. Viktorijoje apstu žuvų, žvejyba verčiasi daugybė paežerės gyventojų.

DRAKONO KALNAI

Drakono kalnai yra aukščiausi Pietų Afrikoje. Jie juosia lėkštės pavidalo Didžiosios atodangos plynaukštę. Zulų kalba jų pavadinimas reiškia „iečių užtvara“. Aukščiausia viršukalnė yra Tabana Ntlenjana, iškilusi 3482 m virš jūros lygio. Žiemą ją dengia sniegas.

Žemiausia temperatūra
Ilfranas, Marokas
-24 °C

Aukščiausia temperatūra
Al Azizija, Libija
58 °C

FAKTAI APIE AFRIKĄ

Plotas: 30 131 536 km²

Aukščiausias taškas: Kilimandžaro k. (Tanzanija) – 5895 m *Žmlp. I9*

Ilgiausia upė: Nilas (Egiptas/Sudanas/Uganda) – 6738 km *Žmlp. H3*

Didžiausias ežeras: Viktorija (Tanzanija/Uganda/Kenija) – 69 484 km² *Žmlp. I8*

Didžiausia sala: Madagaskaras – 587 040 km² *Žmlp. K11*

NIGERIS
Nigeris – trečia pagal ilgumą Afrikos upė. Ištekėjusi Gvinėjoje, teka 4180 km per Vakarų Afriką. Jos delta Nigerijoje. Nigerio baseinas beveik tris kartus didesnis už Prancūziją. Nigerio vanduo drėkina laukus ir suka elektrinių turbinas, bet laivybai upė netinka dėl daugybės krioklių ir slenksčių.

GYVŪNIJA
Afrikos gyvūnija nepaprastai įvairi. Savanoje ganosi didžiulės zebrų ir antilopių kaimenės, jas medžioja liūtai ir gepardai. Žemyne gyvena drambliai, stručiai ir ilgakaklės žirafos. Upėse ir pelkėse murdosi hipopotamai. Drėgnuosiuose atogrąžų miškuose veisiasi šimpanzės ir gorilos, vieni rečiausių Žemės gyvūnų.

Liūtai gyvena Afrikos savanoje (žolingoje lygumoje).

AFRIKIEČIAI

Gyventojų skaičius: apie 689 000 000
Valstybių skaičius: 53

AFRIKOJE GYVENA APIE 689 mln. žmonių – aštuntadalis pasaulio gyventojų. Tankiausiai apgyventos šiaurinė ir vakarinė pakrantės, ypač derlingi Nilo, Nigerio, Kongo ir Senegalio upių slėniai. Afrikiečių sparčiai daugėja, nes didelis gimstamumas. Šeimos dažnai didelės, maždaug pusė gyventojų jauni, neturi net 15 metų. Nors dauguma žmonių įsikūrę kaimuose, auga ir miestai. Į juos keliasi žmonės, bėgantys nuo nedarbo, skurdo, kiti – nuo pilietinių konfliktų, sausros ir bado.

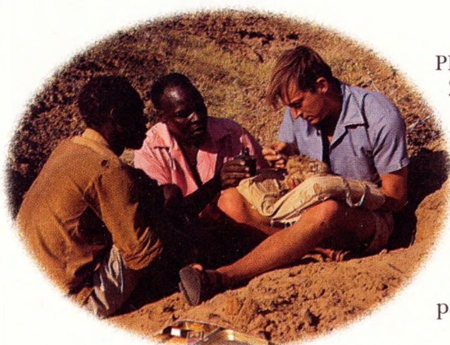
Madeira (Port.)
Kanarų ss. (Isp.)
MAROKAS
ALŽYRAS
TUNISAS
LIBIJA
EGIPTAS
VAKARŲ SACHARA (ginčytina)
MAURITANIJA
MALIS
NIGERIS
ČADAS
SUDANAS
ERITRĖJA
DŽIBUTIS
ETIOPIJA
SOMALIS
ŽALIOJO KYŠULIO SALOS
SENEGALAS
GAMBIJA
BISAU GVINĖJA
GVINĖJA
SIERA LEONĖ
LIBERIJA
DRAMBLIO KAULO KRANTAS
BURKINA FASAS
GANA
TOGAS
BENINAS
NIGERIJA
KAMERŪNAS
CENTRINĖS AFRIKOS RESPUBLIKA
PUSIAUJO GVINĖJA
SAN TOMĖ IR PRINSIPĖ
GABONAS
KONGAS
Anobonas (Pusiaujo Gvinėjos)
KABINDA (Ang.)
UGANDA
KENIJA
RUANDA
BURUNDIS
KONGO DEMOKRATINĖ RESPUBLIKA (ZAIRAS)
TANZANIJA
SEIŠELIAI
ANGOLA
ZAMBIJA
MALAVIS
KOMORAI
Majotas (Pranc.)
Agalegos ss. (Mauric.)
Tromlenas (Rejunjono)
MOZAMBIKAS
ZIMBABVĖ
MADAGASKARAS
Basas da Indija (Rejunjono)
Europa (Rejunjono)
MAURICIJUS
Rejunjonas (Pranc.)
NAMIBIJA
BOTSVANA
SVAZILANDAS
LESOTAS
PIETŲ AFRIKOS RESPUBLIKA

Didžiausia šalis: Sudanas – 2 505 810 km²

Mažiausia šalis: Seišeliai – 280 km²

Rečiausiai apgyventa šalis: Namibija – 2 žm./km²

Tankiausiai apgyventa šalis: Mauricijus – 549 žm./km²

Ričardas Likis Afrikoje, Didžiojo Lūžio slėnyje, rado pirmutinių žmonių griaučius.

PIRMIEJI ŽMONĖS
Žmonių istorija prasidėjo Afrikoje. Didžiojo Lūžio slėnyje, einančiame per Tanzaniją ir Etiopiją, rasti griaučiai stačiomis vaikščiojusių žmonių, gyvenusių maždaug prieš 2 mln. metų. Archeologai įsitikinę, kad ši sritis – žmogaus protėvių gimtinė. Iš jo šie pirmykščiai žmonės, vadinami *homo erectus* (pitekantropai), gan greitai pasklido po visą žemyną ir kitas pasaulio dalis.

Gyventojų iki 15 metų

Egipte: 37%
Ganoje: 46%
Etiopijoje: 46%
Tanzanijoje: 47%

JAUNIMAS
Afrikoje sparčiai daugėja žmonių. Mirtingumas mažėja gerėjant sveikatos priežiūrai, o gimstamumas labai didelis. Pvz., Burundyje ir Kenijoje vienai moteriai tenka 6 kūdikiai, o Europoje ir Šiaurės Amerikoje – tik 1 ar 2. Turėti daug vaikų – ekonominė būtinybė, ypač kaime, kur vaikai paprastai padeda dirbti žemę.

MIESTAS IR KAIMAS

Dauguma afrikiečių gyvena kaimuose, dirba žemę arba augina gyvulius. Tačiau dabar kas penktas žmogus jau gyvena mieste. Labiausiai urbanizuota Šiaurės Afrika, o Egipto sostinė Kairas, turintis per 6 mln. gyventojų, yra didžiausias žemyno miestas. Keletas miestų milijoniniai: Adis Abeba Etiopijoje, Kinšasa Kongo DR (Zaire) ir Johanesburgas su Keiptaunu Pietų Afrikos Respublikoje. Miestų vargšai paprastai skursta lūšnynuose.

DAUGIAUSIA MIESTŲ GYVENTOJŲ	
Džibutis	86%
Libija	84%
Tunisas	57%
Alžyras	53%
Pietų Afrikos Respublika	50%

MAŽIAUSIA MIESTŲ GYVENTOJŲ	
Lesotas	21%
Bisau Gvinėja	20%
Nigeris	19%
Burkina Fasas	17%
Etiopija	13%

Daug žmonių laikinai uždarbiauja mieste. Johanesburgo imigrantai ieško darbo aukso ir deimantų kasyklose.

ŽMONĖS
Plačioji Sacharos dykuma skiria šiaurinės Afrikos gyventojus, daugiausia berberus ir arabus (kaip šitie tunisiečiai), nuo pietinės dalies, kur beveik visi negridai. Šiaurės Afrikoje vyrauja islamas, bet į pietus nuo Sacharos žmonės išpažįsta įvairiausias religijas, tarp jų krikščionybę ir tradicinius animalistinius tikėjimus. Svarbios dar dvi grupės: apie 5 mln. europiečių, gyvenančių daugiausia Pietų Afrikoje, ir daugybė indų – rytinėje pakrantėje ir Pietų Afrikos Respublikoje.

Tautos ir šalys

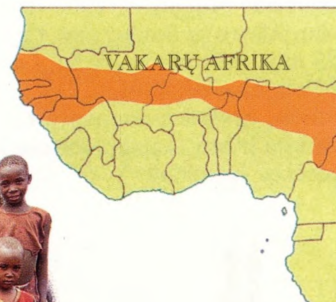
Afrikoje esama per 600 tautų ir genčių, o šalys tik 53. Daugelį dabartinių sienų nustatė kolonistai XIX a. pabaigoje. Kartais jos sutampa su gamtiniais riboženkliais, pvz., upėmis, bet dažnai eina tiesiomis linijomis. Dėl to daug genčių atsidūrė skirtingose šalyse. Pvz., evius pasidalijo Togas ir Gana. Afrikai tapus nepriklausomai, dažnai sunku vienoje šalyje suvienyti skirtingas gentis.

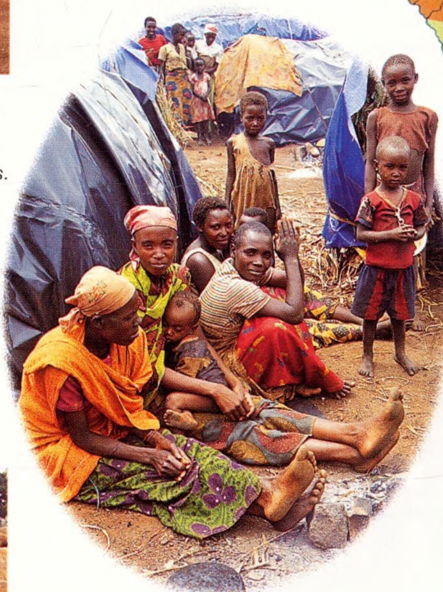

Kenijoje, Nairobyje, švenčiamas nepriklausomybės dvidešimtpenkmetis.

NEPRIKLAUSOMYBĖ
XIX a. ir XX a. pradžioje didžiuma Afrikos priklausė Europos valstybėms: Britanijai, Prancūzijai, Vokietijai ir Belgijai. Tai buvo kolonijinio valdymo metai. Nuo septinto XX a. dešimtmečio beveik visos šalys gavo nepriklausomybę, nors daugelis palaiko glaudžius ryšius su buvusiomis metropolijomis.

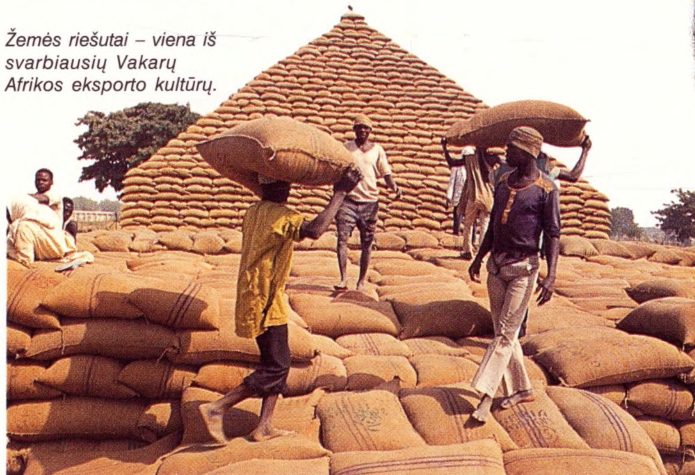
Rudai pažymėtuose Vakarų Afrikos plotuose gyvena fulanių gentys; jos klajoja iš vienos šalies į kitą.

Šie hutai vienoje iš pabėgėlių stovyklų Ruandoje yra iš Burundžio. Karas tarp hutų ir tutsių genčių tūkstančius žmonių išvarė iš namų.

Žemės riešutai – viena iš svarbiausių Vakarų Afrikos eksporto kultūrų.

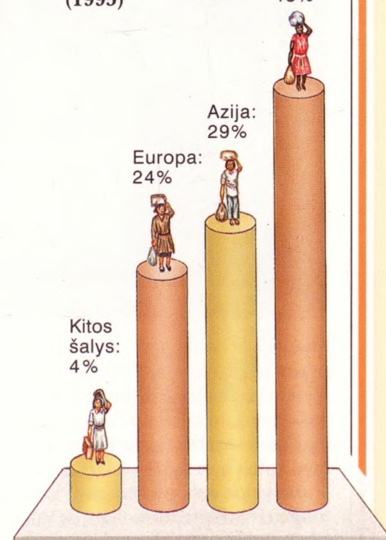
Ekonominiai sunkumai

Dauguma Afrikos šalių eksportuoja žaliavas: kavos ir kakavos pupeles, naftą. Pastaraisiais metais šių produktų kainos krenta, o importuojamų mašinų ir kitų pramonės gaminių – kyla. Taigi pajamos iš eksporto dažnai mažesnės už importo išlaidas. Kartu su gyventojų augimu, sausra ir karais šitai lemia, kad daug Afrikos šalių patiria ekonominių sunkumų.

Pabėgėliai

Daugiau kaip 40% pasaulio pabėgėlių priklauso Afrikai. Milijonai afrikiečių palieka namus dėl karų, sausros, bado ir skurdo. Pabėgėlių skaičius nuolat keičiasi, bet šiuo metu maždaug 6 mln. afrikiečių priversti būti svetimose šalyse. Maždaug 2 mln. žmonių pabėgo nuo Angolos ir Mozambiko karo, daugybę jų išblaškė karo veiksmai Etiopijoje, Sudane ir Somalyje.

Pasaulio pabėgėliai (1995)

ŠIAURĖS VAKARŲ AFRIKA

ŠIAURĖS VAKARŲ AFRIKOS KAMPE yra keturios šalys: Marokas, Alžyras, Tunisas ir Libija. Dėl padėties žemyne, taip pat Vakarų Europos ir Vidurinių Rytų artumo šio krašto istorija sena ir marga. Dauguma gyventojų – arabiškai kalbantys musulmonai, kurių protėviai atsikėlė į šią žemę iš Vidurinių Rytų. 1530–1840 m. regionas priklausė Osmanų imperijai. Vėliau jį valdė Prancūzijos, Italijos ir Ispanijos kolonistai, galų gale XX a. viduryje jis gavo nepriklausomybę. Šiaurės Vakarų Afrikos šalys gan pasiturinčios, nes turi daug naftos ir gamtinių dujų.

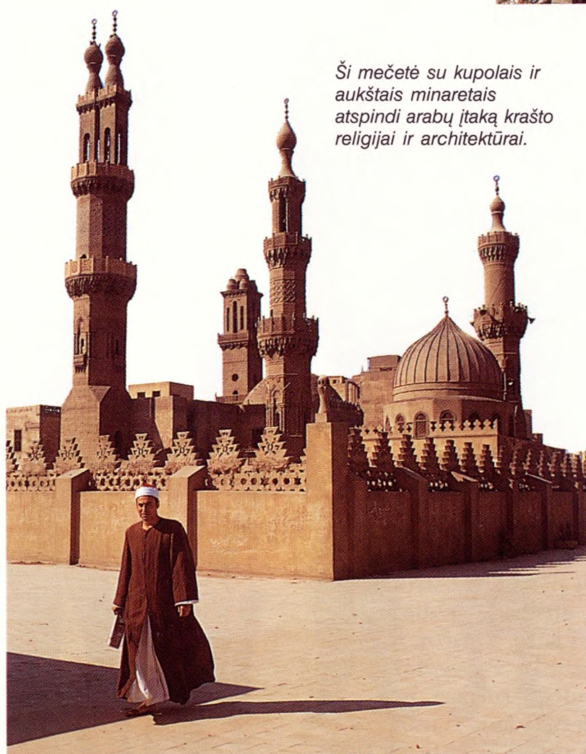

PAKRANTĖ
Dauguma iš 63 mln. Šiaurės Vakarų Afrikos gyventojų susitelkę šiauroje Viduržemio jūros ir Atlanto vandenyno pakrantėje. Žiemos čia šiltos ir drėgnos, vasaros karštos ir sausos; sąlygos žemdirbystei palankesnės nei žemyno gilumoje. Auginama citrusai, datulės, alyvos, pomidorai ir gėlės. Pakrantėje stovi ir didieji miestai.

GYVENTOJŲ AUGIMAS

Viena iš didesniųjų Šiaurės Vakarų Afrikos problemų yra gyventojų skaičiaus didėjimas. 1966–1990 m. vien Alžyre jų išaugo nuo 12 iki 25 mln. Ieškodami darbo, į miestus plūsta baisybė žmonių. Dėl to miestų centruose nepaprastai trūksta būstų, o pakraščiuose vis plečiasi lūšnynai.

Ši mečetė su kupolais ir aukštais minaretais atspindi arabų įtaką krašto religijai ir architektūrai.

ARABŲ ĮTAKA
Arabų užkariavimai VII ir XI a. Šiaurės Vakarų Afrikai paliko neišdildomą žymę. Arabų greit pasidarė daugiau kaip berberų, šie ėmė maištauti. Arabai šiame krašte kaipmat įdiegė savo kalbą ir religiją – islamą. Nors vėliau kraštą valdė europiečiai, savo kalba, kultūra, religija ir architektūra Šiaurės Vakarų Afrika tebėra arabų pasaulio dalis.

Pro dideles Afrikos lapės ausis išeina karštis, ir kūnas atvėsta.

SACHAROS DYKUMA

Didelę Šiaurės Vakarų Afrikos dalį užima Sacharos smėlynai ir akmenynai. Didžiausia pasaulio dykuma greit plečiasi, nes plotai jos pakraščiais nualinami ganant ir virsta smėliu. Nors dieną karštis siekia iki 50 °C, o naktys šaltos ir po kelerius metus iš eilės neiškrenta nė lašo lietaus, dykumoje prisitaikė gyventi keisčiausi gyvūnai.

Tuaregai tebejodinėja kupranugariais, nors vis dažniau važinėja motoroleriais ir džipais.

DYKUMŲ GENTYS

Sacharos karštyje žmonės vargiai ištveria. Bet po ją klajoja atsparieji tuaregai: gabendami parduoti druską, per dieną jie sukaria daugybę kilometrų. Paprastai jodinėja kupranugariais, duodančiais ir pieną, mėsą, odas. Tačiau nemažai tuaregų meta tradicinį klajoklio gyvenimą ir įsikuria miestuose.

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Šalifas (Alžyras) – 700 km *Žmlp. K2*

Aukščiausias taškas: Tubkalio k. (Marokas) – 4165 m *Žmlp. G4*

Aukščiausia pasaulyje smėlio kopa: yra Tasili Adžere (Alžyras) – 430 m *Žmlp. M7*

Aukščiausia pasaulyje temperatūra: Al Azizijoje (Libija) – 58 °C *Žmlp. O4*

Tunisas, Tunisas
Sausis 10 °C
Liepa 26 °C
Sausis 64 mm
Liepa 3 mm

Bengazis, Libija
Sausis 14 °C
Liepa 26 °C
Sausis 66 mm
Liepa 0 mm

VIDURŽEMIO JŪRA
TUNISAS
ALŽYRAS
LIBIJA
ALŽYRAS
LIBIJA
TUNISAS
EGIPTAS
SUDANAS
ČADAS
NIGERIS
MALIS
SACHARA
LIBIJOS DYKUMA
DIDYSIS VAKARŲ ERGAS
DIDYSIS RYTŲ ERGAS
TASILI ADŽERAS
ACHAGARO KALNAI
ATLASO KALNAI
Alžyras, Bedžaija, Skikda, Bizerta, Tunisas, Mustaganimas, Oranas, Blida, Setifas, Anaba, Dženduba, Konstantina, Melilija (Isp.), Sidi Bil Abas, Tijaratas, Batna, Tebasa, As Susas, Monastyras, Al Kairavanas, Udžda, Tlemsenas, Sfaksas, Biskra, Gafsa, Šalifas, Šat Malhyras, Tuzaras, Šat al Džeridas, Gabesas, Džerba, Lagvatas, Al Vadas, Medeninas, Tripolis, Homsas, Figigas, Tugurtas, Gardaja, Garjanas, Al Azizija, Misurata, Al Beida, Derna, Al Mardžas, Tobrukas, Bengazis, Bešaras, Vargla, Jafranas, Sirto įl., Surtas, Adžedabija, Marsa al Bureika, Gadamesas, Didysis dirbtinių upių projektas, Džagbubas, Hūnas, Adraras, Ain Salachas, Brakas, Edris, Ubaris, Sabcha, Erg Tiferninas, Ilizis, Marzukas, Gatas, Al Kufra, Tamanrasetas

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11
I J K L M N O P Q R S T U

MAROKAS

MAROKAS*
Sostinė: Rabatas
Plotas: 698 670 km²
Gyventojų skaičius: 27 000 000
Valstybinės kalbos: arabų, berberų, prancūzų
Pagrindinės religijos: musulmonų 99%, kitų 1%
Valdymas: demokratinė monarchija
Piniginis vienetas: Maroko dirhamas
Raštingumas: 52%
Gyvenimo trukmė: 63 m.
Žmonių 1 gydytojui: 4840
Televizorių tūkstančiui žmonių: 74
* Duomenys su Vakarų Sachara.

ŠILTAS MAROKO KLIMATAS, smėlėti paplūdimiai ir nuostabūs kalnų vaizdai žiemą pritraukia daugybę atostogautojų. Turizmas šalies ekonomikai ne mažiau svarbus kaip žemės ūkis ir fosfatų gamyba. 1956 m. Marokas tapo nepriklausomas; nuo 1912 m. jis buvo Prancūzijos kolonija. Tai viena iš nedaugelio arabų šalių, kurias valdo karalius – Chasanas II. Įžengęs į sostą 1961 m., jis pelnė tarptautinį pripažinimą už tvirtą vadovavimą. Šiuo metu dvi didžiausios Maroko problemos yra islamo fundamentalizmas ir neaiškus Vakarų Sacharos likimas.

Berberiškos vestuvės

BERBERAI

Nuo arabų įsiveržimo XI a. čiabuviai berberai gyvena aukštai, Atlaso kalnuose. Dauguma jų atsivertė į islamą, bet išlaikė savitą kultūrą ir papročius. Jie vadina save imasigenais, „žemės žmonėmis". Dabar maždaug trečdalis marokiečių kalba berberiškai, o dauguma – arabiškai ir prancūziškai.

ISLAMO MIESTAS

Senovinis Fesas – tipiškas musulmoniško planavimo Maroko miestas. Kiekviena jo dalis skirta tam tikram tikslui, nustatytam Korano, šventosios islamo knygos. Gatvės siauros, kad kristų šešėlis, bet sykiu tokio platumo, kad praeitų du apkrauti kupranugariai. Maži ir aukštai iškirsti langai saugo nuo smalsių akių. Centre, tarp turgaviečių, stovi didžiausia mečetė.

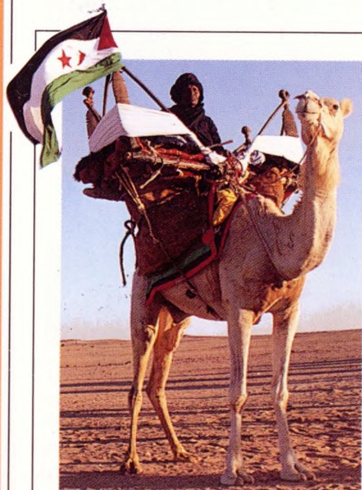

Kruopščiai suplanuotas Feso gatvelių labirintas iš tolo atrodo chaotiškas.

Marokiečiai audžia kilimus su simboline ornamentika ir kala įmantrius metalo žibintus.

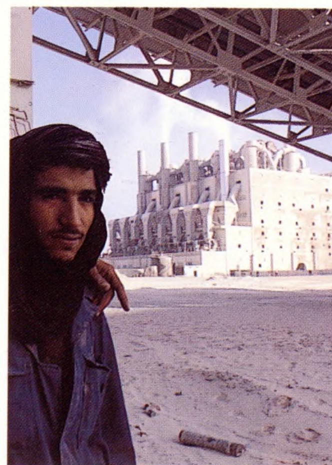
MENAI IR AMATAI

Kasmet milijonai turistų ilsisi Atlanto paplūdimiuose, lankosi istoriniuose miestuose – Fese ir Marakeše. Margos jų turgavietės yra tikras tautodailės lobynas; ypač garsūs odos dirbiniai, sidabro papuošalai ir rankomis austi kilimai.

Vakarų Sacharos partizanų šalininkas

VAKARŲ SACHARA

Tai dykumų kraštas į pietus nuo Maroko, turintis apie 200 000 gyventojų. Anksčiau jį valdė Ispanija. Nuo 1976 m. Marokas bando gauti šį rajoną ir visus jo mineralų telkinius. Jis kariauja su dykumų genčių partizanais, siekiančiais Vakarų Sacharos nepriklausomybės.

Fosfatų perdirbimo fabrikas Maroko pietuose

EKONOMIKA

Maroko ekonomika priklauso nuo trijų dalykų: turizmo, žemdirbystės ir fosfatų. Žemės ūkio produkcija sudaro apie trečdalį eksporto. Daugiausia auginama javų, daržovių, citrusų ir datulių. Įrengtos drėkinimo sistemos. Marokas užima trečią vietą pasaulyje pagal fosfatų gamybą; iš jų daromi chemikalai ir trąšos. Šalyje veikia didžiuliai fosfatų perdirbimo eksportui fabrikai.

Daugiau apie

DRĖKINIMĄ: *155, 156, 217*
ISLAMĄ: *275*
KILIMŲ AUDIMĄ: *144, 155, 165*
MONARCHIJĄ: *270–271*

ALŽYRAS

ALŽYRAS YRA ANTRA PAGAL DYDĮ Afrikos šalis, nutįsusi nuo Viduržemio jūros gilyn į Sacharą. Po žiaurios aštuonerius metus trukusios kovos, pareikalavusios milijono aukų, 1962 m. Alžyras atgavo nepriklausomybę. Valdant prancūzams, šalyje apsigyveno dešimtys tūkstančių europiečių, bet Alžyrui tapus nepriklausomam daugelis išvyko. Dabar Alžyras, Jungtinių Tautų ir Arabų Lygos narys, vaidina svarbų vaidmenį pasaulio politikoje. Didžiausią grėsmę vyriausybei kelia sparčiai augantis islamo fundamentalistų skaičius – jie reikalauja islamiškos valdžios.

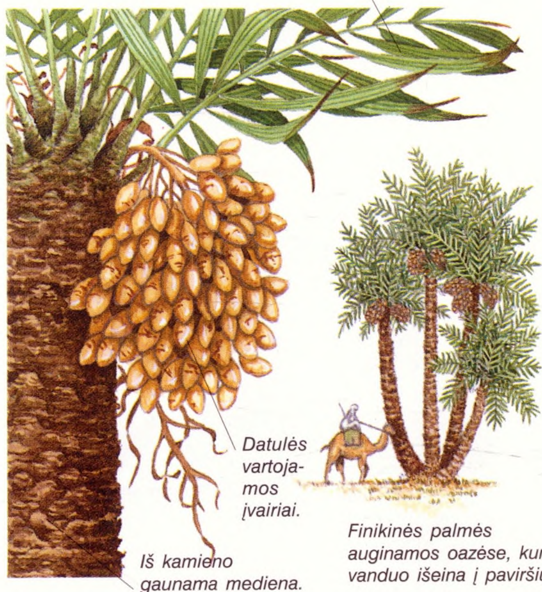
ALŽYRAS
Sostinė: Alžyras
Plotas: 2 381 740 km²
Gyventojų skaičius: 27 100 000
Valstybinė kalba: arabų
Pagrindinės religijos: musulmonų 99%, kitų 1%
Valdymas: valdo karinė chunta
Piniginis vienetas: Alžyro dinaras
Raštingumas: 61%
Gyvenimo trukmė: 66 m.
Žmonių 1 gydytojui: 2330
Televizorių tūkstančiui žmonių: 74

ALŽYRAS
Alžyro sostinė Alžyras yra didžiausias šalies miestas ir svarbiausias uostas. Miestą X a. įkūrė Arabijos musulmonai. 1518 m. jį užgrobė turkai, o 1830 m. – prancūzai. Prancūzų įtaką liudija šie pastatai naujajame rajone palei Alžyro įlanką. Senamiestis su siauromis gatvelėmis ir mečetėmis išsidėstęs Sahelio kalvose.

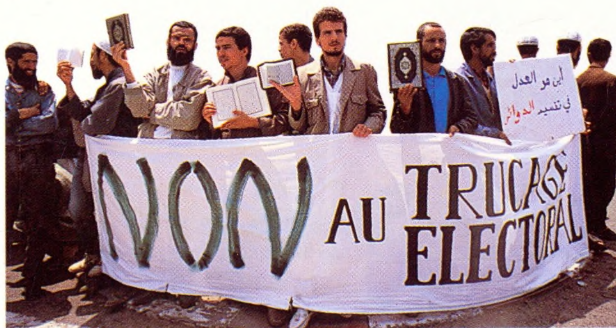
TAUTINĖ ĮVAIROVĖ
Alžyre gyvena apie 27 mln. žmonių. Dauguma arabai, maždaug penktadalis berberai. Valstybinė kalba arabų, pagrindinė religija – islamas. Maždaug iš milijono europiečių, apsigyvenusių Alžyre iki nepriklausomybės, liko keli tūkstančiai: prancūzų, ispanų ir italų.

ŽEMĖS ŪKIS

Alžyras negali užsiauginti pakankamai maisto produktų, maždaug tris ketvirtadalius importuoja. Vis dėlto apie pusę gyventojų verčiasi žemdirbyste. Daugiausia auginama javų, citrusų, vynuogių, alyvų ir tabako. Svarbios ir figos, datulės. Alžyras yra tarp tų šalių, kurios eksportuoja daugiausia datulių ir kamščio, gaunamo iš kamštinių ąžuolų žievės. Datulės valgomos šviežios, džiovintos arba maltos. Iš spragintų ir maltų datulių kauliukų daroma datulių kava.

TERORISTŲ IŠPUOLIAI
Islamo fundamentalistai, kaip šie Islamo gelbėjimo fronto nariai, atvirai priešinasi karinei vyriausybei. Pastaraisiais metais nuo teroristų smurto žuvo tūkstančiai alžyriečių. Puldinėjami ir vakariečiai: Paryžiuje ir kituose Prancūzijos miestuose sprogdinamos bombos.

EKONOMIKA

Alžyro ekonomika priklauso nuo naftos ir dujų gavybos. Jos gaunamos iš didžiulių telkinių Sacharos dykumoje. Naftos gavyba pradėta 1958 m. ir 1979 m. pasiekė 1,2 mln. barelių per parą. Nors dėl pasaulinių naftos kainų mažėjimo per pastaruosius du dešimtmečius jos siurbiama mažiau, vis daugiau išgaunama dujų. Jomis Alžyras aprūpina Prancūziją ir Ispaniją.

Daugiau apie
ISLAMĄ: *275*
KOLONIJINĮ LAIKOTARPĮ: *207*
NAFTĄ IR DUJAS: *137, 152, 163, 211*
SACHARĄ: *204, 209*

TUNISAS

TUNISAS
Sostinė: Tunisas
Plotas: 163 610 km²
Gyventojų skaičius: 8 600 000
Valstybinė kalba: arabų
Pagrindinės religijos: musulmonų 98%, krikščionių 1%, kitų 1%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Tuniso dinaras
Raštingumas: 68%
Gyvenimo trukmė: 67 m.
Žmonių 1 gydytojui: 1870
Televizorių tūkstančiui žmonių: 81

TUNISAS, MAŽIAUSIA ŠALIS Šiaurės Vakarų Afrikoje, yra tarp Libijos pietuose ir Alžyro vakaruose. Per visą istoriją Tunisas buvo glaudžiai susijęs su Europa. IV a. pr. Kr. jis buvo Kartaginos imperijos centras, vėliau tapo Romos imperijos dalimi. VII a. Tunisą užėmė musulmonai arabai, o XIX a. pabaigoje – prancūzai. 1956 m. jis tapo nepriklausomas. Šiuo metu šalies valdymas pertvarkytas, įvesta daugiapartinė sistema.

Iš šių ryškių vilnų bus audžiami kilimai.

Kepta višta ir dešrelės su kuskusu

TUNISIETIŠKA VIRTUVĖ
Valgių tradicijoms turėjo įtakos arabų, turkų ir prancūzų virtuvės. Nacionalinis valgis yra kuskusas – plikytos manų kruopos, patiekiamos su mėsa ir daržovėmis. Mėgstami ir aštrūs troškiniai, gaminami moliniuose puoduose. Deserto žmonės valgo vaisius, datules, įdarytas migdolų kremu (baklava), pyragaičius su riešutais ir medumi. Geriama stipri kava arba mėtų arbata. Vakarais tunisiečiai mėgsta pasėdėti kavinėje.

Stipri mėtų arbata

PRAMONĖ

Kol dar nebuvo smukusios pasaulinės naftos kainos, Tunisas daugiausia eksportavo naftą ir dujas. Dabar svarbesni tekstilė ir žemės ūkio produktai. Tunisas labai daug gamina kalcio fosfatų, kurie yra chemikalų ir trąšų žaliava. Beveik visa šalies pramonė sutelkta sostinėje Tunise ir jo apylinkėse.

TURIZMAS

Šiltos žiemos ir istoriniai paminklai traukia į Tunisą turistus. Iki 1976 m. turizmas buvo svarbiausias užsienio valiutos šaltinis. Devinto dešimtmečio pradžioje turistų sumažėjo, bet dabar jų skaičius pasiekė beveik 4 mln. per metus. Vyriausybė skatina statyti naujus viešbučius, gerinti kurortus. Turizmo sferoje dirba tūkstančiai tunisiečių.

Iš Libijos: 25%

Iš Vokietijos: 15%

Iš Prancūzijos: 14%

Iš Alžyro: 14%

Iš kitur: 32%

Dauguma turistų atvyksta iš Alžyro ir Libijos, iš Europos. Tunisą pamėgo europiečiai – dėl pigesnių kelionių lėktuvais ir egzotiškos gamtos.

MENAI IR AMATAI
Tunise bene judriausia miesto vieta yra turgus. Tai siaurų gatvelių labirintas, prisikimšęs prekeivių ir amatininkų. Čia gali įsigyti visokios tautodailės: varinių prikaistuvių ir keptuvių, kilimų, odos dirbinių, papuošalų ir siuvinių. Turguje prekiaujama ir žuvimis, vaisiais, daržovėmis.

Kaitrioje Tuniso saulėje ir lengvose dirvose puikiai auga vynuogės.

Derlingoje pakrantėje auga citrusai.

Datulės auga pietų oazėse.

ŽEMĖS ŪKIS
Maždaug du trečdaliai Tuniso tinka žemdirbystei. Daugelyje vietovių laukus būtina drėkinti. Daugiausia auginama javų (kviečių ir miežių), citrusų, vynuogių, figų, datulių ir alyvų. Tunisas užima ketvirtą vietą pasaulyje pagal alyvų aliejaus gamybą. Nors stengiamasi didinti žemės ūkio produkciją, Tunisas turi įsivežti daug maisto prekių.

Daugiau apie
ALYVMEDŽIUS: *130*
NAFTĄ IR DUJAS: *137, 152, 163, 211*
POLITINES SISTEMAS: *270–271*

LIBIJA

Sostinė: Tripolis

Plotas: 1 759 540 km²

Gyventojų skaičius: 5 500 000

Valstybinė kalba: arabų

Pagrindinės religijos: musulmonų 97%, kitų 3%

Valdymas: diktatūra

Piniginis vienetas: Libijos dinaras

Raštingumas: 66%

Gyvenimo trukmė: 62 m.

Žmonių 1 gydytojui: 690

Televizorių tūkstančiui žmonių: 99

LIBIJA

LIBIJA YRA KETVIRTA PAGAL DYDĮ Afrikos šalis, esanti Viduržemio jūros pakrantėje tarp Egipto ir Alžyro. Ji priklausė Romos, Bizantijos, Arabijos ir Osmanų imperijoms, o 1911–1943 m. buvo Italijos kolonija. Apie 90% šalies užima Sacharos dykuma, tad žemdirbystė įmanoma tik pakrantėje, ten daugelis žmonių augina avis ir ožkas. 1959 m. buvo atrasta naftos ir Libija iš skurdžios tapo turtinga šalimi. Nuo to laiko daug užsieniečių atvyko dirbti naftos pramonėje.

ŠEIMŲ KLANAI
Dauguma libiečių yra arabai, tik pietuose esama berberų ir tuaregų. Bemaž visi musulmonai. Bendruomenės susiskirsčiusios į dideles išplėstines šeimas, vadinamas klanais. Klanas – svarbi visuomenės dalis, daranti įtaką net politikai. Daugelis generolo Kadafio vyriausybės ministrų priklauso jo klanui. Pavardė dažnai parodo, kokio žmogus klano.

NAFTA IR DUJOS

Libijos ekonomikoje vyrauja naftos ir dujų gavyba, nafta sudaro net 99% šalies eksporto. Prieš atrandant naftos, Libija išveždavo tik nendres ir metalo laužą. Daugiausia naftos išsiurbiama vakaruose, bet yra telkinių ir jūroje. Augant jos gavybai ir pramonei, auga ir Libijos miestai, daugėja darbo vietų, namų ir paslaugų. Dabar per 84% žmonių gyvena miestuose. Anksčiau dauguma buvo kaimiečiai arba klajokliai.

GENEROLAS KADAFIS
Nuo 1969 m. Libiją valdo generolas Muamaras Kadafis, nuvertęs karalių ir tapęs prezidentu. Jis valdo per karinius komitetus. Jo politika – labai savotiškas socializmo, islamo ir arabų nacionalizmo mišinys. Kadangi 1971 m. buvo uždraustos visos politinės partijos, bet koks pasipriešinimas Kadafiui eina tik iš užsienio. Tarp Kadafio ir Vakarų šalių ne kartą kilo konfliktas, nes jis remia teroristų organizacijas.

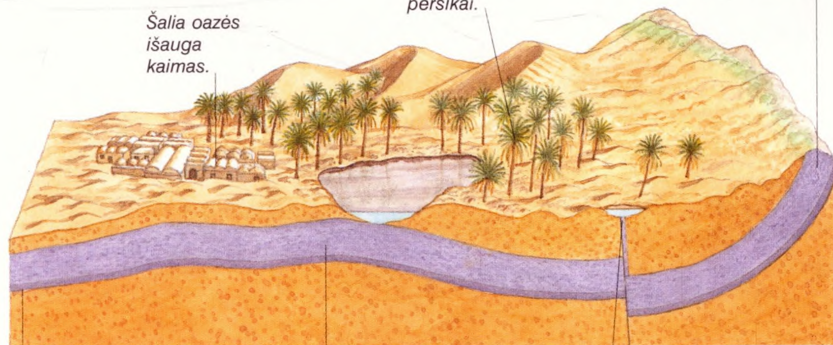
Kur gyvena žmonės

84% gyvena miestuose 16% gyvena kaime

OAZIŲ MIESTAI

Dykumoje aplink oazes išaugo miesteliai ir kaimai. Požemių vandeniui pakilus į paviršių, atsiranda plotų, kur galima auginti žemės ūkio kultūras. Oazių bendruomenės verčiasi žemdirbyste, dar gauna paramą iš miestuose gyvenančių giminaičių ir prekiauja su keliaujančiais pirkliais. Praeityje oazėse sustodavo kupranugarių vilkstinės, gabenančios per dykumą prekes. Dabar keliaujama sunkvežimiais.

ROMĖNIŠKI GRIUVĖSIAI
Turtingą Libijos praeitį liudija jos istoriniai paminklai. Joje esama bene gražiausių Šiaurės Afrikoje Romos imperijos laikų griuvėsių, pvz., įspūdingasis Leptis Magnos miestas; jo išliko forumas, akvedukas ir amfiteatras (kairėje). Šį uostą apie 800 m. pr. Kr. įkūrė finikiečiai, jis tapo vienu iš prekybos su Afrika centrų. Leptis Magna priklausė Romos imperijai, bet VII a. įsiveržę arabai miestą sugriovė.

Daugiau apie

ISLAMĄ: *275*
NAFTĄ: *137, 152, 281*
SACHARĄ: *204, 209*
TURTUS IŠ NAFTOS: *137, 278*

ŠIAURĖS RYTŲ AFRIKA

ŠIAURĖS RYTŲ AFRIKOJE yra Egiptas ir Sudanas, dvi dykumos šalys, drėkinamos Nilo, ir Somalio pusiasalis, kuriame glaudžiasi keturios skurdžiausios pasaulio šalys: Somalis, Džibutis, Etiopija ir Eritrėja. Jas skiriančias sienas XX a. nustatė šią teritoriją valdę kolonistai. Bet jų mažai paiso klajokliai tų šalių gyventojai, ieškodami savo kaimenėms ganyklų.

ARCHAJIŠKUMAS
Žemė šiose šalyse dirbama labai primityviai ir nenašiai: kapliais, kauptukais, javai pjaunami pjautuvu. Jaučio traukiama žagrė lengva, ją galima nešioti po atokiai išsibarsčiusius sklypus. Bet žagrė apverčia tik paviršinį dirvos sluoksnį, todėl maistinės medžiagos neprasiskverbia giliau ir žemė greit nualinama.

Šalia vyrų dėl nepriklausomybės kovojo tūkstančiai Eritrėjos moterų, daugelis užėmė vadovaujančius postus.

NERAMUS KRAŠTAS

Pastarąjį dešimtmetį Somalį, Sudaną, Etiopiją ir Eritrėją niokoja karai. Po 20 metų trukusio karo 1993 m. Eritrėja iškovojo nepriklausomybę nuo Etiopijos. Somalį drasko pilietinis konkuruojančių genčių karas. Sudane nesibaigia konfliktas tarp arabiškai kalbančių šiaurės musulmonų ir afrikiečių pietuose, kurie ne musulmonai.

TARPTAUTINĖ PAGALBA
Daugelis šio regiono vietų nuolat kenčia nuo sausros ir bado. 1984–1985 m. baisus badas nusiaubė Etiopiją. Jį sukėlė sausra, karas ir gyventojų prieaugis. Badas atkreipė į šį kraštą pasaulio dėmesį, buvo organizuota plati tarptautinė pagalba, remiama popmuzikos žvaigždžių labdaros akcijos „Band Aid".

Baltasis Nilas lėtai teka per Sudą, didžiulį nendrėtą pelkyną Sudane.

Baltasis Nilas ir Mėlynasis Nilas Chartumo mieste Sudane susilieja į vieną Nilo upę.

Egipto ir Sudano pasienyje Nilas teka per didžiausią pasaulyje dirbtinį Nasero ežerą. Jis atsirado pastačius Asuano užtvanką.

Sude veisiasi visokie paukščiai: gandrai, gervės ir pelikanai.

Mėlynasis Nilas išteka iš Tanos ežero. Jis teka per Etiopijos kalnus, surinkdamas lietaus vandenį.

Derlinga žemė

NILO UPĖ

Nilas, ilgiausia pasaulio upė, išteka Kenijoje iš Viktorijos ežero, neša savo vandenis per Sacharą ir įteka į Viduržemio jūrą. Ji kerta Etiopiją, Sudaną ir Egiptą, aprūpindama šias šalis tokiu brangiu vandeniu. Be to, upė vilioja turistus. Kelioniniais laivais ir tradicinėmis feliugomis galima aplankyti senovės Egipto paminklus.

Į šiaurę nuo Asuano užtvankos Nilo krantais eina dykuma, bet pačiam paupy žemė gera, derlinga.

Feliugomis plaukioja daugiausia turistai.

A B C D E F G H I J K L

VIDURŽEMIO JŪRA
Marsa Matruchas
Aleksandrija
Al Mansūra
Port Saidas
Sueco kanalas
Tanta
Ismailija
KAIRAS
Suecas
Al Giza
Chulvanas
AL KATAROS ĮDUBA
Al Fajumas
SINAJUS
IZRAELIS
Al Minija
Sueco įl.
Akabos įl.
EGIPTAS
Asjutas
Bur Safaga
Suhagas
Kena
Luksoras
LIBIJOS DYKUMA
RAUDONOJI JŪRA
Nilas
Asuano užtvanka
Asuanas
Nasero ež.
Susitarimo siena
LIBIJA
Vadi Chalfa
NUBIJOS DYKUMA
Port Sudanas
Nilas
Atbara
Atbara
SUDANAS
Šiaurės Chartumas
Omdurmanas
CHARTUMAS
Kasala
ERITRĖJA
Dachlako salynas
ASMARA
Vad Medanis
Baltasis Nilas
Baltasis Nilas
Adva
Mekelė
Asabas
Al Fašeris
Al Ubeidas
Ras Dašano k.
Gondaras
DŽIBUTIS
DŽIBUTIS
An Nachudas
Niala
Tanos ež.
Desijė
Avašas
Adeno įl.
Bosasas
Ad Damažinas
Bachrdaras
SOMALIO P-LIS
Kaduglis
Debre Markas
Berbera
ČADAS
Malakalis
ETIOPIJOS KALNYNAS
Hargeisa
ADIS ABEBA
Diredava
Hararė
Nekemtė
Garojė
Gorė
Džima
ETIOPIJA
SUDAS
Vau
Džonglėjaus kanalas
Omas
Auasa
Rumbekas
Vebi Šebelis
Galkajas
Abajos ež.
Genalė
CENTRINĖS AFRIKOS RESPUBLIKA
Pietryčių Sudaną valdo Kenija.
Belet Uenas
SOMALIS
INDIJOS VANDENYNAS
Džuba
Rudolfo ež.
KONGO DR (ZAIRAS)
UGANDA
KENIJA
Baidoja
Džuba
MOGADIŠAS
Marka
Džeilbas
Kisimajas

0 100 200 300 400 500 km

ŠIAURĖS ATOGRĄŽA
PUSIAUJAS
PIETŲ ATOGRĄŽA

Š

EGIPTAS

ERITRĖJA

DŽIBUTIS

SOMALIS

SUDANAS

ETIOPIJA

Kairas, Egiptas
Sausis 13 °C
Liepa 29 °C
Sausis 5 mm
Liepa 0 mm

Adis Abeba, Etiopija
Sausis 15 °C
Liepa 16 °C
Sausis 13 mm
Liepa 279 mm

Mogadišas, Somalis
Sausis 27 °C
Liepa 26 °C
Sausis 0 mm
Liepa 64 mm

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia pasaulio upė: Nilas (Egiptas/Sudanas/Uganda) – 6738 km *Žmlp. E5*

Aukščiausias taškas: Ras Dašano k. (Etiopija) – 4620 m *Žmlp. G7*

Didžiausias ežeras: Tana (Etiopija) – 2849 km²

Ilgiausias pasaulyje laivininkystės kanalas: Suecas (Egiptas) – 163 km *Žmlp. E1*

Piramidės

Kairas

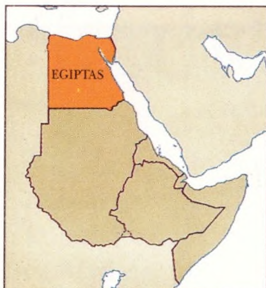
Nilo krantuose ir deltoje gyvena daug žmonių.

Deltoje iš upės sunešto dumblo ir uolienų susidarė sausumos plotai.

Artėdama prie Viduržemio jūros, upė suskyla į daugybę atšakų – tas derlingos žemės trikampis vadinasi delta.

MEDVILNĖS LAUKAI
Egipte ir Sudane medvilnės auginimas ir perdirbimas užima svarbią vietą – visų pirma dėl kolonijinės XIX a. politikos. Šią šaką įdiegė britai, norėdami aprūpinti žaliava savo tekstilės fabrikus. Medvilnė auginama labai mechanizuotai didelėse Nilo pakrančių plantacijose.

EGIPTAS
Sostinė: Kairas
Plotas: 1 001 450 km²
Gyventojų skaičius: 56 100 000
Valstybinė kalba: arabų
Pagrindinės religijos: musulmonų 94%, kitų 6%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Egipto svaras
Raštingumas: 50%
Gyvenimo trukmė: 61 m.
Žmonių 1 gydytojui: 1320
Televizorių tūkstančiui žmonių: 109

EGIPTAS

SAKOMA, KAD EGIPTAS – Nilo dovana. Egiptas, vienos iš seniausių pasaulio kultūrų lopšys, išaugo Nilo krantuose daugiau kaip prieš 5000 metų, valdant faraonams. Didžiąją šalies dalį užima smėlio dykuma, tik upės slėnyje driekiasi siauras derlingas ruožas, išplatėjantis deltoje. Jame gyvena beveik visi egiptiečiai. Dauguma jų arabai musulmonai. Ekonomikoje vyrauja žemdirbystė, naftos gavyba, turizmas, daug pajamų duoda laivai, perplaukiantys Sueco kanalą, ir užsienyje dirbantys arabai.

KAIRAS

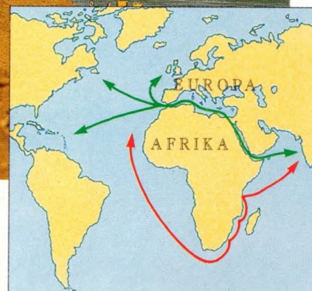
Kairas turi apie 9,5 mln. gyventojų ir yra ne tik didžiausias, bet ir sparčiausiai augantis miestas Afrikoje. Jame nepaprastai opi būsto problema. Atsikėlėliai dažnai turi gyventi purvinuose, sausakimšuose lūšnynuose. Kai kurie rado prieglobstį Mirusiųjų mieste – milžiniškose kapinėse už Kairo. Žmonės gyvena ir ant stogų.

Sueco kanalą per metus perplaukia daugiau kaip 20 000 laivų.

SUECO KANALAS

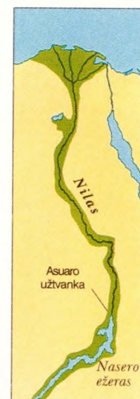
Sueco kanalas jungia Raudonąją jūrą su Viduržemio jūra. Tai vienas iš didžiausių ir svarbiausių pasaulyje dirbtinių vandens kelių, jungiantis Europą su Indija ir Rytų Azija. Kanalas buvo kasamas su Prancūzijos ir Britanijos pagalba, baigtas 1869 m. XX a. jis buvo pagilintas ir paplatintas, kad perplauktų dideli laivai ir tanklaiviai. 1956 m. jį ėmė kontroliuoti Egiptas. Dabar kanalo muitas yra svarbus šalies pajamų šaltinis.

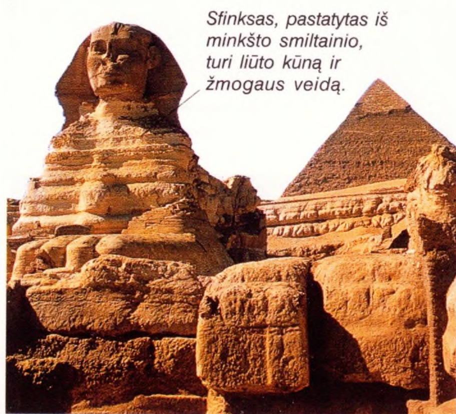
Sueco kanalas sutrumpino kelią iš Europos į Indiją ir Rytų Aziją. Anksčiau laivai plaukdavo aplink Afriką.

PUPELIŲ TROŠKINYS
Šis egiptietiškas patiekalas gaminamas rudas pupeles verdant su svogūnais, daržovėmis ir prieskoniais. Valgomas pusryčių kartu su kiaušiniu. Panašiu troškiniu įdaromi sumuštiniai.

NILAS
Maždaug 99% egiptiečių gyvena Nilo slėnyje arba deltoje. Ši upė – Egipto gyvybės arterija, duodanti vandenį laukams drėkinti, pramonei ir buičiai. Pastačius Asuano užtvanką, susidarė didžiausias pasaulyje tvenkinys – Nasero ežeras.

Sfinksas, pastatytas iš minkšto smiltainio, turi liūto kūną ir žmogaus veidą.

SENOVĖS MIESTAI
Egipte pilna istorinių paminklų. Milijonai turistų lanko piramides ir kitas vietoves, plaukia Nilu. Piramidės, faraonų kapai, statyti daugiau kaip prieš 4000 metų, yra vienintelis išlikęs iš septynių pasaulio stebuklų.

ŽEMDIRBYSTĖ EGIPTE

Daugelis Egipto valstiečių (felachų) medvilnę, kviečius, ryžius, cukranendres, vaisius ir daržoves vis dar augina senoviškai. Egipte užauginama daugiausia datulių. Kita svarbi kultūra yra *berseem,* tokie dobilai, auginami pašarui. Egiptas – vienas iš didžiausių pasaulyje medvilnės tiekėjų. Daug žmonių dirba tekstilės pramonėje: verpia, audžia ir dažo puikios kokybės medvilnę, iš kurios siuvami drabužiai ir kt.

Egiptiečiai dažnai dėvi vėsius ir patogius medvilnės marškinius (dželabas).

Daugiau apie
ISLAMĄ: *275*
MEDVILNĘ: *36, 215*
MIESTUS: *17, 206*
NILĄ: *214*

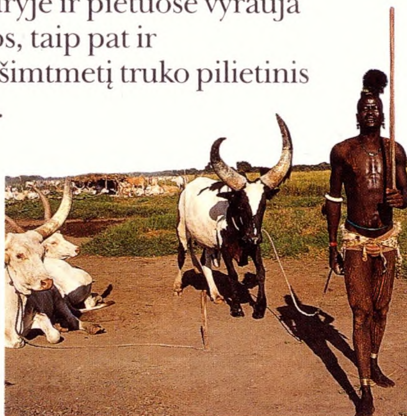

SUDANAS
Sostinė: Chartumas
Plotas: 2 505 581 km²
Gyventojų skaičius: 25 000 000
Valstybinė kalba: arabų
Pagrindinės religijos: musulmonų 70%, animistų 20%, krikščionių 5%, kitų 5%
Valdymas: valdo karinė chunta
Piniginis vienetas: Sudano dinaras
Raštingumas: 28%
Gyvenimo trukmė: 51 m.
Žmonių 1 gydytojui: 11 110
Televizorių tūkstančiui žmonių: 71

SUDANAS

SUDANAS, DIDŽIAUSIA AFRIKOS šalis, yra viena iš skurdžiausių ir labiausiai atsilikusių pasaulyje. Iš pietų į šiaurę teka Nilas, žmonės daugiausia gyvena derlinguose jo krantuose. Kraštovaizdis įvairus: šiaurėje akmeningos dykumos, pietuose pelkės. Sudanas nevienalytis ir kultūriniu požiūriu. Šiaurėje gyvena beveik vieni arabai musulmonai, o šalies viduryje ir pietuose vyrauja afrikiečių kalbos ir religijos, taip pat ir krikščionybė. Ne vieną dešimtmetį truko pilietinis karas tarp šiaurės ir pietų.

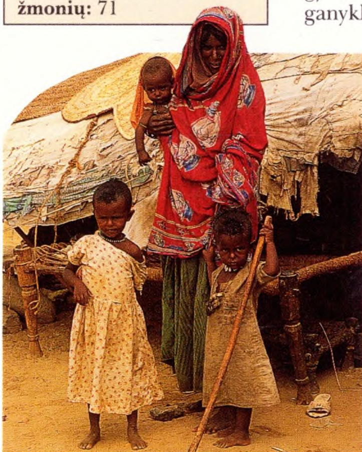
KLAJOKLIAI
Daugelis sudaniečių klajoja su savo kaimenėmis, ieškodami naujų ganyklų. Kuo žmogus turi daugiau gyvulių, tuo svarbesnis jo vaidmuo gentyje. Pilietinis karas sujaukė klajoklių gyvenimą: sugadino ganyklas ir bandotakius.

Dinkų gentis klajoja lygumose į rytus nuo Nilo.

ŽEMĖS DRĖKINIMAS
Didžioji dalis Sudano teritorijos per daug sausa gyventi ir dirbti žemę, o derlingus plotus daug kur nuniokojo karas. Dauguma sudaniečių gyvena Nilo slėnyje ir jo vandeniu drėkina laukus. Du trečdaliai žmonių verčiasi žemdirbyste: augina medvilnę, žemės riešutus, gumiarabiką, soras ir datules. Vyriausybės finansuojama drėkinimo sistema padeda žemdirbiams užauginti geresnį derlių.

GENTYS

Sudaniečiai susiskaidę į 500 genčių gentelių, kalbančių daugiau kaip šimtu kalbų ir tarmių. Kiekviena gentis turi savo protėvį. Dauguma jų, pvz., dinkai ir juhanahai, klajoklės. Kai kurios įsikūrė sėsliai, kaip kad šilukų gentis, dirbanti žemę vakariniame Nilo krante. Kairėje matote musulmonų beni amerių genties žmones.

Šiaurės Sudane paplitę plaušaplyčių namai plokščiais stogais.

Trobelės kūginiais stogais įprastos centriniame ir pietų Sudane. Kiekviena trobelė skirta tam tikram reikalui.

Sandėlis

Gyvenamoji troba

Mažytė durų landa neišleidžia šilumos ir neįleidžia drėgmės.

Nubanai mėgsta imtynes.

BŪSTAS

Gyvenimas Sudano šiaurėje labai skiriasi nuo pietinės dalies. Skirtingi papročiai, kalbos, religijos, namai. Musulmonai nubai šiaurėje iš saulėje džiovintų plytų mūrija keturkampes plokščiastoges trobas. Centrinio Sudano nubanai, kalnų žemdirbiai, iš žolių, karčių ir sorų stiebų stato apskritas trobeles kūginiais stogais.

CHARTUMAS

Kai 1956 m. Sudanas tapo nepriklausomas, musulmoniška vyriausybė sostinėje Chartume pabandė visai šaliai primesti islamą. Prasidėjęs pilietinis karas sukėlė badą. Ieškodami maisto ir darbo, į Chartumą plūstelėjo milijonai pabėgėlių iš šiaurės ir pietų. Dauguma jų dabar spaudžiasi lūšnynuose.

Daugiau apie

AFRIKIEČIUS: *206–207*
DRĖKINIMĄ: *155, 156*
PABĖGĖLIUS: *207*
RELIGIJAS: *274–275*

ETIOPIJA

ETIOPIJA

Sostinė: Adis Abeba

Plotas: 1 221 900 km²

Gyventojų skaičius: 51 300 000

Valstybinė kalba: amharų

Pagrindinės religijos: musulmonų 43%, krikščionių 37%, animistų 17%, kitų 3%

Valdymas: valdo laikinoji vyriausybė

Piniginis vienetas: byras

Raštingumas: nėra duomenų

Gyvenimo trukmė: 46 m.

Žmonių 1 gydytojui: 33 330

Televizorių tūkstančiui žmonių: 2

GARSI SAVITOMIS TRADICIJOMIS, Etiopija XX a. pabaigoje kenčia sausrą, badą, niokojama karų. 1984–1985 m. šiaurės kalnyną užpuolė baisus badas, sukeltas pilietinio karo, sausros, gyventojų perteklиaus ir nualinto žemės ūkio. Ilgą laiką Etiopija kariavo žiaurų karą su Eritrėja, jis baigėsi tik 1991 m. Keturi iš penkių etiopų verčiasi žemdirbyste, augina tefus (abisinines posmilges) arba gyvulius. Pagrindinė eksporto prekė – kava. Daugiausia kavamedžių plantacijų Kafos provincijoje, iš jos pavadinimo kava ir gavo vardą.

ADIS ABEBA

Sostinė Adis Abeba – didžiausias Etiopijos miestas, turintis apie 3 mln. gyventojų. Jis sparčiai auga plūstant pabėgėliams iš šiaurės ir Eritrėjos. Butų be galo trūksta, gatvėje gyvena apie 20 000 vaikų. Daugelis žmonių susigrūdę lūšnynuose be vandentiekio ir kanalizacijos. Dažnai viename kambaryje spaudžiasi 8–10 žmonių šeima.

Tautinis instrumentas kra panašus į lyrą.

Etiopai šokdami krato pečius.

Tautiniai rūbai: moterų – siuvinėtos baltos suknelės ir skraistės, vyrų – baltos kelnės ir balti marškiniai.

Kavos virimas – ištisa ceremonija. Jos užplikoma įdėjus prieskonių, be to, deginami smilkalai, asla pabarstoma žolynais.

MUZIKA IR ŠOKIAI

Etiopijoje gyvena daug genčių, jos turi savo kalbą, savitą tautosaką, muziką ir šokius. Tautiniai šokiai pasakoja apie kasdieninius dalykus. Jiems akompanuojančios muzika ir dainos įtaigiai liudija vietos kultūrą ir papročius.

KURAS

Moterys turi kapoti, nešti ir pardavinėti malkas, svarbiausią kurą ir pajamų šaltinį. Bet dauguma Etiopijos miškų jau iškirsti. Nelikus medžių, dirvožemį išpusto vėjai, nuplauna lietaus vanduo – taip mažėja derlingų žemės plotų.

Koptų dvasininkai per religinę šventę Adis Abeboje

ETIOPIJOS BAŽNYČIA

Etiopijos stačiatikių (koptų) Bažnyčia radosi IV a. Įspūdingiausi šio tikėjimo paminklai yra Lalibelos kaime esančios XII a. bažnyčios, iškirstos uolose. Koptų religija panaši į kitas Rytų religijas, ji išlaikė kai kuriuos judaizmo elementus. Šventės ir apeigos labai spalvingos ir savitos.

Daržovės ir mėsa patiekiamos su votu: raudonųjų svogūnų, aitriųjų paprikų, česnakų, imbiero ir kitų žolių bei prieskonių padažu.

Tipiškas daržovių patiekalas iš kopūstų, morkų, česnakų ir raudonųjų lęšių

Troškinta vištа su kiaušiniais ir raudonaisiais pipirais

Endžera

Jautiena, troškinta su cinamonu, pipirais, aitriosiomis paprikomis ir pomidorais

Su daug kuo valgoma kietų kiaušinių.

MAISTAS

Tradicinis etiopų patiekalas yra minkšti abisininių posmilgių grūdų paplotėliai endžeros, valgomos su mėsa ir daržovėmis, troškintomis labai aštriame padaže (vote). Paprastai troškinio prikraunama į paplotėlį. Per šventes vaišinamasi žalia jautiena su aštriais prieskoniais ir lydytu sviestu.

Daugiau apie

DIRVOŽEMIO EROZIJĄ: *55, 244*

KAVĄ: *50, 62, 66*

KRIKŠČIONYBĘ: *274*

MIESTUS: *17, 206*

SOMALIS

Sostinė: Mogadišas

Plotas: 637 660 km²

Gyventojų skaičius: 9 500 000

Valstybinės kalbos: somalių, arabų

Pagrindinė religija: musulmonų 100%

Valdymas: kol kas niekas nevaldo

Piniginis vienetas: Somalio šilingas

Raštingumas: 27%

Gyvenimo trukmė: 46 m.

Žmonių 1 gydytojui: 14 290

Televizorių tūkstančiui žmonių: 12

DŽIBUTIS

Sostinė: Džibutis

Plotas: 23 200 km²

Gyventojų skaičius: 500 000

Valstybinės kalbos: arabų, prancūzų

Pagrindinės religijos: musulmonų 94%, kitų 6%

Valdymas: daugiapartinė demokratija

Piniginis vienetas: Džibučio frankas

Raštingumas: nėra duomenų

Gyvenimo trukmė: 48 m.

Žmonių 1 gydytojui: 4180

Televizorių tūkstančiui žmonių: 5

ERITRĖJA

Sostinė: Asmara

Plotas: 93 680 km²

Gyventojų skaičius: 3 500 000

Valstybinės kalbos: tigrajų, arabų

Pagrindinės religijos: krikščionių 45%, musulmonų 45%, kitų 10%

Valdymas: valdo laikinoji vyriausybė

Piniginis vienetas: Etiopijos byras

Raštingumas: nėra duomenų

Gyvenimo trukmė: nėra duomenų

Žmonių 1 gydytojui: nėra duomenų

Televizorių tūkstančiui žmonių: nėra duomenų

SOMALIS

SOMALIS TAPO NEPRIKLAUSOMAS nuo Italijos 1960 m. Tačiau ši prieštaringa šalis, turinti turtingą istoriją, negavo ramybės. Nuo 1991 m. Somalį drasko pilietinis karas, dėl kurio kilo didelis badas. Dauguma somaliečių yra gyvulių augintojai, su savo kupranugariais, avimis ir ožkomis klajojantys po išdžiūvusį bevaisį kraštą.

MOGADIŠAS
Mogadišas – Somalio sostinė, svarbiausias uostas ir prekybos centras. Įvairių stilių architektūra atspindi šalies istoriją. IX a. ją užėmė arabai, XX a. Somalis tapo europiečių kolonija.

STOVYKLOS
Prasidėjus karui, tūkstančiai somaliečių persikėlė į pagalbos stovyklas, kur jiems garantuojamas saugumas, suteikiamas valgis ir prieglobstis. Tačiau dėl neramumų sunku pristatyti tarptautinę pagalbą. Apie milijoną pabėgėlių yra kaimyninėse šalyse, ten jie bus tol, kol bus rasta išeitis iš karo.

MOTERŲ APRANGA
Daug somaliečių moterų dėvi medvilninį į sarį panašų drabužį – gantimą – ir skraistę, vadinamą garbasaru. Ne taip kaip daugelis kitų šalių musulmonių, somalietės nesidengia veido šydu.

DŽIBUTIS

DŽIBUTIS, MAŽYTĖ DYKUMŲ ŠALIS, tapo nepriklausoma 1977 m. Dauguma džibutiečių klajokliai. Šalis labai svarbi šiam regionui dėl savo sostinės ir uosto Džibučio. Jos ekonomika beveik visiškai priklauso nuo pajamų iš šio uosto.

Džibutyje pradėta pramoninė žvejyba. Žvejai plaukia iš Džibučio uosto Adeno įlankoje.

ERITRĖJA

ERITRĖJA, KALNŲ ŠALIS, 1991 m. iškovojo nepriklausomybę po 20 metų trukusio karo. Eritrėjos Liaudies išvadavimo frontas išvijo paskutinius Etiopijos būrius ir sudarė vyriausybę. Dabar eritrėjiečiai stengiasi atkurti sugriautą ūkį.

Šis teatras Eritrėjos sostinėje Asmaroje – puikios itališko stiliaus architektūros pavyzdys. Eritrėja yra buvusi Italijos kolonija.

Daugiau apie
DYKUMAS: *15, 204, 209*
ISLAMĄ: *275*
KOLONIJINĮ LAIKOTARPĮ: *207*
PABĖGĖLIUS: *207*

VAKARŲ AFRIKA

PRIEŠ DAUGELĮ AMŽIŲ Vakarų Afrikos regione klestėjo didžiosios Ašančio ir Malio kultūros. Gandas apie didžiulius aukso telkinius sutraukė būrius europiečių, ir XIX a. pabaigoje buvo kolonizuotas beveik visas šis platus regionas. Vakarų Afrika atgavo nepriklausomybę tik septintame dešimtmetyje. Nors regionas turtingas naftos, aukso, medienos ir kitų gamtinių išteklių, visos 15 jo šalių labai skurdžios. Jame daugybė etninių grupių – vien Nigerijoje gyvena 200 genčių. Dėl skurdo ir etninių konfliktų politinė suirutė tapo regiono kasdienybe.

RELIGIJA
Pagal klimatą, gamtovaizdį ir religiją Vakarų Afrika daloma į šiaurinę ir pietinę. Šiaurėje vyrauja islamas, o pietuose daugiau krikščionių. Visame regione daugybė žmonių išpažįsta senąsias afrikiečių religijas, pvz., vudu; pastaroji itin paplitusi Benine.

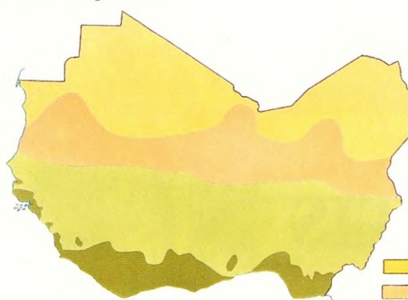
Dykuma
Karšta Sacharos dykuma yra šiaurinis Vakarų Afrikos „dangtis". Ten beveik niekas neauga. Dykumos ribos čia traukiasi, čia plečiasi, nelygu kaimyninių kraštų sausumas.

Sahelis
Sausa šiaurinė savana, besiribojanti su dykuma, vadinama saheliu – dykumų arabų kalba tai reiškia „krantas". Šiame krašte medžiai negali augti.

Savana
Toliau į pietus jau palyja ir plačioje žolių lygumoje – savanoje – pasitaiko akacijų, baobabų ir kitų medžių guotų. Didžiąją Vakarų Afrikos dalį ir užima savana.

Atogrąžų miškai
Pačiuose pietuose užeina liūčių, todėl veši drėgni miškai. Juose veisiasi įvairūs gyvūnai ir augalai, nors jų ne tokia įvairovė kaip Centrinės Afrikos atogrąžose.

Vakarų Afrikos klimato juostos

KLIMATAS

Keliaudami per šį platų kraštą iš šiaurės į pietus, matytumėt nepaprastą gamtos įvairovę. Augalijos juostos susiformavo priklausomai nuo lietaus kiekio. Toli pietuose lyja gausiai, o šiaurėje gali kilti didelė sausra. Kai kur esti aiškus 4–6 mėn. drėgnasis metas, o visą kitą laiką nelyja.

Burkina Fase, kuris yra sahelio juostoje, gyvena daug klajoklių.

VAKARŲ AFRIKOS ŽEMĖS ŪKIS
Šiame krašte žemdirbiai dviejų tipų – klajokliai ir sėslūs. Sėslieji gyvena prie savo sklypelių, juose užsiaugina tiek, kad išmaitintų šeimą, kartais dar turi aliejinių palmių ar kakavmedžių. Klajokliai, pvz., fulaniai, bastosi po dykumą ieškodami naujų ganyklų. Klajoklių daugiau į šiaurės pusę, kur sausa žemė netinka dirbti.

E F G H I J K L M N O P Q

0 100 200 300 400 km

Š

MAURITANIJA

MALIS

BURKINA FASAS

NIGERIS

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Nigeris (Gvinėja/Malis/Nigeris/Beninas/Nigerija/Siera Leonė) – 4100 km *Žmlp. E9, M11*

Aukščiausias taškas: Dimlango k. (Nigerija) – 2042 m *Žmlp. O11*

Didžiausias ežeras: Volta (Gana), atsiradęs dėl Akosombo užtvankos – 8482 km² *Žmlp. I11*

Labiausiai nutolęs į vakarus Afrikos taškas: Žaliasis kyšulys (Senegalas) *Žmlp. A8*

Tombuktu, Malis

Sausis 22 °C
Liepa 32 °C
Sausis 0 mm
Liepa 79 mm

ALŽYRAS
LIBIJA
ŠEŠO ERGAS
MANGENIO PLYNAUKŠTĖ
DŽADO PLYNAUKŠTĖ
TENERĖ
S A C H A R A
NIJA
MALIS
AZAVADAS
IFORO PLYNAUKŠTĖ
TANAKAS
AIRO PLYNAUKŠTĖ
NIGERIS
ČADAS
Agadesas
Tombuktu
Nigeris
Nema
Fagibeno ež.
Gao
S A H E L I S
Niangajaus ež.
Nigerio vidinė delta
Nioras
Moptis
BANDIAGAROS ATODANGA
Tahuja
Tilaberis
Ngigmis
Nigeris
Banis
Uahiguja
NIAMĖJUS
Birni Nkonis
Zinderis
Maradis
Difa
BAMAKAS
BURKINA FASAS
Nigeris
Dosas
Sokotas
Sokotas
Kacina
Hadedžija
Čado ež.
UAGADUGU
Kudugu
Raudonoji Volta
Fadangurma
Gusau
Kanas
Maidugūris
Bugūnis
Sikasas
Nigeris
Bobo Diulasas
Juodoji Volta
Bolgatanga
Baltoji Volta
Dapangas
Kandis
Natitingu
BENINAS
Zarija
NIGERIJA
Kaindžio tv.
Kadūna
Džosas
Baučis
Gongola
Kankanas
Odienė
Va
Tamalė
Kara
Paraku
Mina
DŽOSO PLYNAUKŠTĖ
GVINĖJOS KALNYNAS
TURA KALNAI
Korhogas
Komojė
GANA
TOGAS
Ilorinas
ABUDŽA
Nigeris
Benujė
Dimlango k.
Taraba
KAMERŪNAS
Voindžama
DRAMBLIO KAULO KRANTAS
Kosu ež.
Voltos ež.
Sunjanis
Uemė
Ogbomošas
Ošogbas
Ibadanas
Lokodža
Makurdis
Manas
Buakė
Gbanga
JAMUSUKRAS
Abengūru
Kumasis
Abomėjus
Abeokuta
Lagosas
Enugu
Dimbokras
Bujo tv.
Akosombo užtv.
Benin Sitis
LIBERIJA
Ganjoja
AKRA
Tema
LOMĖ
PORTO NOVAS
Oničia
Kavalis
Abidžanas
Keip Koustas
Benino įl.
Aba
Kalabaras
Harperis
Dramblio Kaulo krantas
Sekondi-Takoradis
Nigerio delta
Port Harkortas
ATLANTO VANDENYNAS

NIGERIJA

BENINAS

Kanas, Nigerija

Sausis 27 °C
Liepa 25,5 °C
Sausis 28 mm
Liepa 279 mm

DRAMBLIO KAULO KRANTAS

GANA

TOGAS

MAISTINĖS KULTŪROS

Vakarų Afrikoje auginama daug sorų ir ryžių. Soros paplitusios sausesnėje šiaurėje, bet ten, kur daugiau kritulių, gali augti ryžiai ir šakniagumbiai: jamsai ir manijokai. Mėgstamiausi regiono valgiai yra žemės riešutų troškinys ir Džolofo ryžiai: pagal šį senegalietišką receptą sutaisyti ryžiai (su pomidorais, svogūnais ir prieskoniais) patiekiami prie keptos mėsos. Mėgstami ir jamsai, ir manijokai – jie valgomi su ožkiena, vištiena ar žuvimi.

MAURITANIJA

Sostinė: Nuakšotas
Plotas: 1 025 520 km²
Gyventojų skaičius: 2 200 000
Valstybinė kalba: prancūzų
Pagrindinė religija: musulmonų 100%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: ugija
Raštingumas: 35%
Gyvenimo trukmė: 47 m.
Žmonių 1 gydytojui: 11 900
Televizorių tūkstančiui žmonių: 23

NIGERIS

Sostinė: Niamėjus
Plotas: 1 267 000 km²
Gyventojų skaičius: 8 500 000
Valstybinė kalba: prancūzų
Pagrindinės religijos: musulmonų 85%, animistų 14%, kitų 1%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Afrikos frankas
Raštingumas: 31%
Gyvenimo trukmė: 46 m.
Žmonių 1 gydytojui: 33 330
Televizorių tūkstančiui žmonių: 5

MAURITANIJA

MAURITANIJA YRA VIENA IŠ TUŠČIAUSIŲ pasaulio šalių: užimdama dukart didesnį plotą nei Ispanija, gyventojų turi mažiau negu Madridas. Pastarąjį dešimtmetį daug žmonių persikėlė į miestus, ir Nuakšoto, šalies sostinės, gyventojų skaičius nuo 20 000 1960 m. išaugo iki 500 000. Mauritanijoje vyrauja arabai maurai iš šiaurės, bet pietiečiai nepatenkinti jų politine valdžia. Svarbi ūkio šaka – kasyba, nes šalis turi daug fosfatų, vario, aukso ir kitų mineralų. Didžiausias negerumas šiame krašte yra sausra.

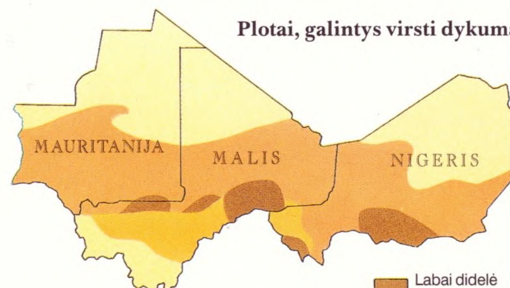
ŽVEJYBA
Laivai iš viso pasaulio suplaukia žvejoti prie Mauritanijos krantų, žuvingiausio Vakarų Afrikos rajono. Pagal įstatymą visos sugautos žuvys turi būti iškeltos į krantą ir apdorotos, tik tada gabenamos parduoti į užsienį. Tačiau žvejybos traleriai žuvis taip išgaudo, kad jau nerimaujama dėl šio verslo ateities.

Kad vėjas nepustytų žemės, sodinami medžiai, sėjama žolė.

SAHELIS
Du trečdalius Mauritanijos užima Sachara, tik Senegalio upės slėnis tinka žemdirbystei. Pusdykumėje, vadinamoje saheliu, klajokliai gano bandas. Šis rajonas kenčia nuo dažnų sausrų ir dirvožemio erozijos, kurią dar spartina žmonės, iškirsdami ir taip retai augančius medžius, ir gyvuliai. Taigi dėl gamtos ir žmonių sahelis vis labiau panašėja į dykumą.

Plotai, galintys virsti dykuma

Žemėlapyje parodyti Vakarų Afrikos plotai, galintys virsti dykuma.

TUAREGAI
Dėl dažnų sausrų šiaurės Nigeryje tuaregai neteko visų savo gyvulių ir gavo įsikurti sėsliai. Daugelis patraukė į pietus, į miestus, ieškoti maisto ir darbo. Nepatenkinti tokiu priverstiniu kraustymusi, dalis tuaregų nori savo valstybės.

NIGERIS

DIDŽIULIO NIGERIO VIENINTELIS kelias prie jūros – Nigeris, didžiausia šalies upė. Dauguma iš 8 mln. nigeriečių gyvena sahelyje, siauroje pusdykumių juostoje, kuri yra pietuose. Į šiaurę nuo sahelio driekiasi negyvenamos Sacharos platybės, kur klajoja tuaregai. Nigeris beveik neturi gamtos turtų, išskyrus uraną, dėl kurio devintame dešimtmetyje šalis gerokai praturtėjo. Bet dauguma nigeriečių vargsta ganydami bandas arba dirbdami žemę negausiuose derlinguose plotuose.

ŽEMĖS ŪKIS
Kasmet Nigeris išsilieja. Potvyniui slūgstant, likusiame derlingame dumble valstiečiai skuba sėti ir sodinti: javus, ryžius, daržoves, žemės riešutus ir medvilnę. Be to, Nigerio krantuose ganomi galvijai.

Daugiau apie
DIRVOŽEMIO EROZIJĄ: *55, 244*
NIGERIO UPĘ: *205*
SAHELĮ: *220*
TUAREGUS: *209*

MALIS
Sostinė: Bamakas
Plotas: 1 240 190 km²
Gyventojų skaičius: 10 100 000
Valstybinė kalba: prancūzų
Pagrindinės religijos: musulmonų 90%, animistų 9%, krikščionių 1%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Afrikos frankas
Raštingumas: 36%
Gyvenimo trukmė: 45 m.
Žmonių 1 gydytojui: 20000
Televizorių tūkstančiui žmonių: 1

MALIS

MALIO ŠIAURĖJE EINA SACHARA, centre – pusdykumių rajonas sahelis, o pietuose – drėgnesnė savana. Nigerio ir Senegalio upių slėniuose žemė derlinga. Šalis gavo vardą nuo didžiosios musulmoniškos malinkių imperijos, gyvavusios šiame regione XIII–XIV a. Dabar Malis – skurdi šalis, kurios žmonės verčiasi žemdirbyste ir klajoja su gyvulių bandomis.

MEČETĖS

Islamą į Malį atgabeno per Sacharą iš šiaurės keliaujantys arabų pirkliai. XIII a. Malis jau visas buvo musulmoniškas, visuose miestuose stovėjo mečetės. Tokios mečetės kaip ši Moptyje drebiamos iš molio ant medinio karkaso, kurio galai išlenda bokšteliuose virš stogo. Medinėmis sijomis, kyšančiomis iš sienų, žmonės gali laipioti, kai mečetę reikia remontuoti.

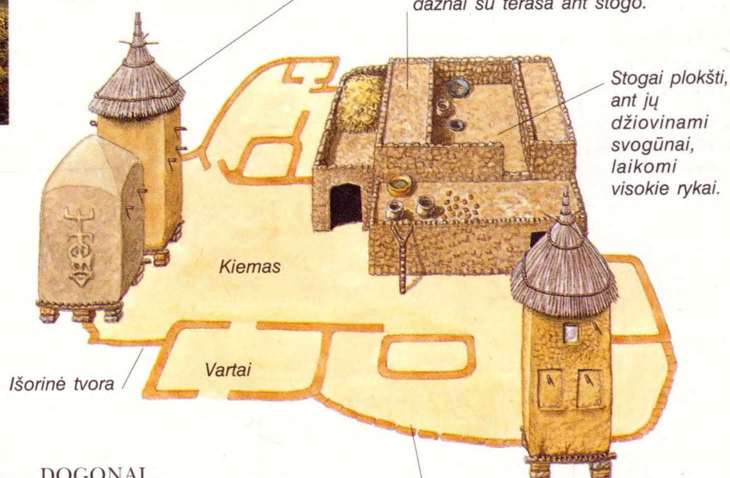
TOMBUKTU
Įkurtas tuaregų klajoklių 1100 m., Tombuktu tapo vienu iš garsiausių Afrikos miestų. Dėl savo padėties prekybos kelyje per Sacharą jis greit išaugo. Arabų pirkliai iš šiaurės gabeno druską, audeklus ir arklius, juos mainė į pietų auksą ir vergus. XV a. Tombuktu pasitiko būdamas svarbus islamo religinis centras.

Nigeris ties Bamaku Malio pietuose

NIGERIS

Nigerio upė – Malio gyvybės arterija; jis teka iš vakarų į rytus, paskui pasuka į pietus ir įteka į Atlantą. Dauguma maliečių gyvena Nigerio krantuose, vartoja jo vandenį maistui, žvejoja. Nigeris – pagrindinis transporto kelias. Malio sostinė Bamakas, esantis aukštupyje, yra svarbus uostas, iš jo į šalį iškeliauja cementas ir benzinas, o atgabenami eksportui skirti ryžiai ir žemės riešutai.

RYŽIŲ AUGINIMAS
Malio centre Nigerio upė išsišakoja. Šis rajonas vadinamas vidine delta ir yra vienas derlingiausių šalyje. Upei kylant, žmonės sodina ypatingus „plūduriuojančius" ryžius, kurie per dieną paauga apie 30 cm ir nepaskęsta potvynio vandenyje. Ryžiams prinokus, valstiečiai juos pjauna iš valčių.

DOGONAI
Į pietus nuo Tombuktu paupio lyguma pereina į smiltainio uolas, supančias Bandiagaros plynaukštę. Tose uolose gyvena dogonai, atsikraustę į šį kraštą XVI a. Dogonai garbina savus dievus ir turi daug mitų apie pasaulio sukūrimą. Gyvendami sunkiomis sąlygomis, jie tapo gerais žemdirbiais – net menkiausiame žemės lopinėlyje užsiaugina ryžių, sorų ir kukurūzų.

Daugiau apie
ISLAMĄ: *275*
MALINKIUS: *225*
NIGERIO UPĘ: *205*
RYŽIŲ AUGINIMĄ: *135, 176, 197*

SENEGALAS	
Sostinė: Dakaras	
Plotas: 196 720 km²	
Gyventojų skaičius: 7 900 000	
Valstybinė kalba: prancūzų	
Pagrindinės religijos: musulmonų 92%, animistų 6%, krikščionių 2%	
Valdymas: daugiapartinė demokratija	
Piniginis vienetas: Afrikos frankas	
Raštingumas: 40%	
Gyvenimo trukmė: 49 m.	
Žmonių 1 gydytojui: 20 000	
Televizorių tūkstančiui žmonių: 36	

GAMBIJA	
Sostinė: Bandžulis	
Plotas: 11 300 km²	
Gyventojų skaičius: 900 000	
Valstybinė kalba: anglų	
Pagrindinės religijos: musulmonų 90%, krikščionių 9%, animistų 1%	
Valdymas: daugiapartinė demokratija	
Piniginis vienetas: dalasis	
Raštingumas: 30%	
Gyvenimo trukmė: 44 m.	
Žmonių 1 gydytojui: 11 690	
Televizorių tūkstančiui žmonių: nėra duomenų	

SENEGALAS

SENEGALIO UPĖ – SVARBIAUSIAS šios šalies akcentas. Upė kasmet patvinsta, ir derlingose jos sąnašose auginamos žemės ūkio kultūros. Senegalas turtingesnis už kitas regiono šalis, nes kitados buvo Prancūzijos Vakarų Afrikos centras ir tebėra glaudžiai su ja susijęs. Tarp įvairių genčių žmonių, pvz., volofų ir malinkių, gyvena daug prancūzų. Margas ir religijų vaizdas: be islamo, esama visokiausių afrikietiškų tikėjimų. Gražus, palmėmis apaugęs Senegalo pajūris patrauklus turistams.

DAKARAS
Judrus Dakaro miestas, Senegalo sostinė, stovi ant uolėto Žaliojo kyšulio, toliausiai į vakarus nutolusioje Afrikos vietoje. Šis svarbus uostas andai buvo Prancūzijos Vakarų Afrikos sostinė, tai matyti iš didingų kolonijinių statinių. Dabar Dakaro gatvėse šalia brangių restoranų ir modernių viešbučių matyti baisus skurdas.

MUZIKINIS PASAKOJIMAS

Vakarų Afrikoje istorija suvokiama kaip gyvas dalykas. Nuo amžių jos pasakojimai ir kitos žinios perduodamos iš kartos į kartą, iš lūpų į lūpas – legendomis, eilėmis, dainomis. Senegale tokie pasakotojai ir dainuotojai, keliaujantys po kaimus, vadinami griotais. Jie groja įvairiais liaudies instrumentais, pvz., kora.

Kora turi 21 stygą.

Koros korpusas daromas iš išskobto moliūgo.

Kora iš priekio

ŽEMĖS ŪKIS IR ŽVEJYBA

Beveik trys ketvirtadaliai senegaliečių dirba žemę. Šiaurėje maistui daugiausia auginami soros ir sorgai, gyvybiškai svarbi prekinė kultūra – žemės riešutai. Drėgnesniuose pietų rajonuose paplitę ryžiai. Anksčiau pusę žemėnaudos plotų užėmė žemės riešutai, bet dabar svarbiausia šalies eksporto prekė yra žuvys. Žvejai paprastai plaukia į žūklę iš medžių išskobtomis pirogomis.

GAMBIJA

MAŽULYTĖ PAKRANTĖS ŠALIS GAMBIJA ilgu siauru liežuviu įsiterpusi į Senegalą. Plačiausioje vietoje jos plotis neviršija 80 km iš šiaurės į pietus. Kaip ir Senegale, etninė sudėtis labai marga, svarbus islamo vaidmuo. Dauguma žmonių dirba žemę, augina žemės riešutus. Laukuose daugiausia pluša moterys: paprastai augina ryžius, bet pakrantėje dideli pelkėti laukų plotai ryžiams auginti nebetinka, nes pasidarė sūrūs. Taigi daug moterų pradėjo auginti ir pardavinėti turguje daržoves.

Dauguma turistų ilsisi pakrantėje, o kiti traukia į krašto gilumą, kur Gambijos pakrantėse pilna krokodilų, beždžionių ir įvairiausių paukščių.

TURIZMAS
Turizmas – sparčiausiai auganti Gambijos ūkio šaka. Vis daugiau europiečių bėga nuo šaltos žiemos į puikius šios šalies paplūdimius. Ypač Gambiją mėgsta britų turistai, nes čia, buvusioje Britanijos kolonijoje, paplitusi anglų kalba. Bet nuogąstaujama, kad augantis turizmas nesugriautų nusistovėjusio ramaus gyvenimo.

Daugiau apie

AFRIKOS MIESTUS: *206*
KOLONIJINĮ LAIKOTARPĮ: *207*
RELIGIJAS: *274–275*
RYŽIŲ AUGINIMĄ: *135, 176, 197*

GVINĖJA

Sostinė: Konakris

Plotas: 245 860 km²

Gyventojų skaičius: 5 600 000

Valstybinė kalba: prancūzų

Pagrindinės religijos: musulmonų 95%, animistų 4%, krikščionių 1%

Valdymas: valdo laikinoji vyriausybė

Piniginis vienetas: Gvinėjos frankas

Raštingumas: 27%

Gyvenimo trukmė: 44 m.

Žmonių 1 gydytojui: 50 000

Televizorių tūkstančiui žmonių: 7

BISAU GVINĖJA

Sostinė: Bisau

Plotas: 36 120 km²

Gyventojų skaičius: 1 000 000

Valstybinė kalba: portugalų

Pagrindinės religijos: animistų 54%, musulmonų 38%, krikščionių 8%

Valdymas: valdo viena partija

Piniginis vienetas: Gvinėjos pesas

Raštingumas: 39%

Gyvenimo trukmė: 43 m.

Žmonių 1 gydytojui: 7260

Televizorių tūkstančiui žmonių: nėra duomenų

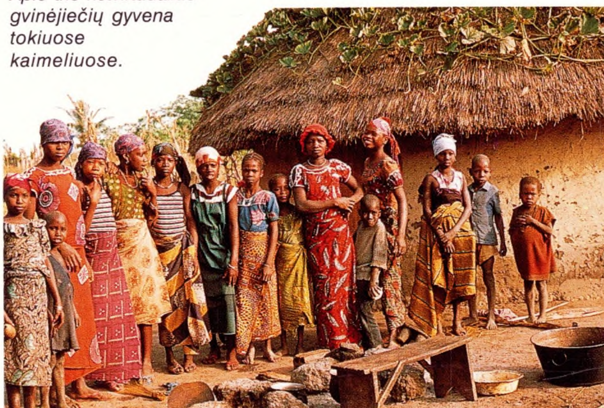
GVINĖJA

ŠI ŠALIS, BUVUSI PRANCŪZIJOS kolonija, turtinga mineralų, jos klimatas puikiai tinka žemdirbystei: bananams, citrusams ir ryžiams auginti. Gvinėja galėjo tapti pasiturinčia šalimi. Deja, yra viena iš skurdžiausių pasaulyje, gyvenimo trukmė joje – vos 44 metai, sveikatos priežiūra ir švietimas apgailėtini. Taip atsitiko todėl, kad Prancūzija paliko Gvinėją be finansinės pagalbos, su prastu ūkio valdymu, be to, prisidėjo žiaurus politinis Seku Turė, prezidentavusio 1958–1984 m., režimas.

GVINĖJOS AUKŠTUMOS
Gvinėjos aukštumos šalies pietuose apaugusios tankiais miškais. Jie ne tik medienos šaltinis – derlingoje jų žemėje viskas auga, netgi kavamedžiai. Iš šių aukštumų išteka trys svarbiausios Vakarų Afrikos upės: Nigeris, Gambija ir Senegalis. Aukštumose esama ir didelių geležies rūdos telkinių. Visame krašte gausiai lyja.

Apie tris ketvirtadalius gvinėjiečių gyvena tokiuose kaimeliuose.

GVINĖJIEČIAI

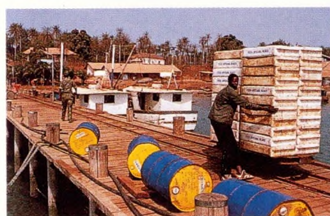
Gvinėjoje gyvena visokiausių genčių žmonės: malinkiai, fulaniai, susu. Visi jie daugiausia musulmonai. Malinkiai sudaro apie trečdalį gyventojų; jų genties vardas kilo iš kalnų Malio pasienyje pavadinimo. Toji sritis viduramžiais priklausė didžiajai Malio imperijai. Dabar malinkiai garsūs šimtmečių senumo pasakojimo ir muzikavimo tradicijomis.

KASYBA
Gvinėjos aukštumose apstu boksito, tokios rūdos. Iš rūdų gaunami įvairūs metalai; iš boksito – aliuminis. Pagal boksito gavybą Gvinėja užima antrą vietą pasaulyje po Australijos ir iš to gauna daugiausia eksporto pajamų. Gvinėjos aukštumose esama ir kitokių vertingų mineralų: geležies rūdos, aukso ir deimantų.

BISAU GVINĖJA

SUSPAUSTA TARP SENEGALO IR Gvinėjos, ši pelkėtų žemumų šalis menkai paliesta civilizacijos. Bisau Gvinėja buvo pirmoji Portugalijos kolonija, atgavusi nepriklausomybę (1974). Dabar ji nepaprastai skurdi ir labai priklauso nuo kitų šalių finansinės paramos. Bisau Gvinėjoje gyvena įvairios gentys, daugiausia balančiai (pietinėje dalyje). Žmonės šiaip ne taip manosi augindami kokoso palmes, medvilnę, žemės ir kišju riešutus. Svarbios ir miško ruoša, žvejyba.

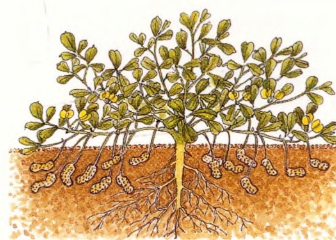

PAKRANTĖ
Kaip ir kaimynių, Bisau Gvinėjos vaizdingi paplūdimiai. Jos pajūris išraižytas mangrovių, dumblo sąnašynų ir limanų, toliau išsišakojančių į upes ir upelius. Pakrantės vandenyse didelė žuvų įvairovė, todėl daugelis žmonių verčiasi žvejyba.

Žemės riešutai (arachiai)

Kišju riešutai

ŽEMĖS RIEŠUTAI
Kaip sako pavadinimas, žemės riešutų (arachių) vaisiai užauga po žeme. Krūmeliai išraunami ir paliekami džiūti, paskui riešutai nuraškomi ir išgliaudomi. Dalis parduodama vidaus rinkoje, bet daugiausia iš riešutų spaudžiamas aliejus arba daromas kremas.

Daugiau apie
GYVENIMO TRUKMĘ: *276*
ISLAMĄ: *275*
KOLONIJINĮ LAIKOTARPĮ: *207*
SKURDŽIAS ŠALIS: *298–299*

SIERA LEONĖ
Sostinė: Fritaunas
Plotas: 71 740 km²
Gyventojų skaičius: 4 500 000
Valstybinė kalba: anglų
Pagrindinės religijos: animistų 60%, musulmonų 30%, krikščionių 10%
Valdymas: valdo karinė chunta
Piniginis vienetas: leonė
Raštingumas: 24%
Gyvenimo trukmė: 42 m.
Žmonių 1 gydytojui: 14 290
Televizorių tūkstančiui žmonių: 10

LIBERIJA
Sostinė: Monrovija
Plotas: 111 370 km²
Gyventojų skaičius: 2 800 000
Valstybinė kalba: anglų
Pagrindinės religijos: krikščionių 68%, animistų 18%, musulmonų 14%
Valdymas: valdo karinė chunta
Piniginis vienetas: Liberijos doleris
Raštingumas: 42%
Gyvenimo trukmė: 55 m.
Žmonių 1 gydytojui: 9340
Televizorių tūkstančiui žmonių: 18

SIERA LEONĖ

1787 M. BRITAI KOLONIZAVO šį kraštą ir įkūrė gyvenvietę išlaisvintiems vergams afrikiečiams. Taip Siera Leonės sostinė buvo pavadinta Fritaunu („laisvu miestu“). Šiuo metu jame dar gyvena tų vergų palikuonių – kreolų. Bet daugumą sudaro mendžiai pietuose ir temniai šiaurėje. Pastaraisiais metais etniniai konfliktai sukėlė pilietinį karą. Siera Leonė – viena iš skurdžiausių pasaulio šalių, trys ketvirtadaliai žmonių verčiasi primityvia žemdirbyste.

ŽEMĖS ŪKIS

Svarbiausios Siera Leonės eksporto prekės yra kakava, kava, riešutai ir palmių sėklos, iš kurių spaudžiamas aliejus. Pagrindinė maistinė kultūra – ryžiai, auginami upių slėniuose. „Sausi“ ryžiai auginami slėnių šlaituose, „šlapi“ – apsemtuose sklypuose slėnių dugne. Bandoma plėsti žemėnaudos plotus – pvz., kertant mangroves.

Deimantai

Briliantas

Deimantai, randami upių žvirgžde, vadinami sąnašiniais.

KASYBA
Siera Leonė turtinga mineralų, ypač deimantų, todėl kasyba yra gyvybiškai svarbi ūkio šaka. Deimantai išgaunami įvairiai: kasama mechanizuotai, iš akmenų kapojama kirtikliais arba graiboma iš upių. Dar iškasama aukso, geležies rūdos, boksito, iš kurio daromas aliuminis, ir rutilo – titano rūdos.

Ryžių grūdai

LIBERIJA

LIBERIJA 1847 M. TAPO NEPRIKLAUSOMA ir daugiau nebuvo kolonizuota, taigi yra seniausia savarankiška Afrikos šalis. XIX a. Amerikos kolonizacinė draugija tūkstančiams išlaisvintų vergų padėjo grįžti iš JAV ir įsikurti šiame krašte. Ji davė jam Liberijos, „laisvos šalies“, vardą. Ir šiandien JAV ir Liberija palaiko glaudžius ryšius. Nuo 1990 m. šią šalį alina pilietinis karas, jos ekonomika žlugo.

KAUČIUKO PREKYBA
Stipriausiai Liberiją su JAV riša amerikiečių valdomos kaučiuko plantacijos. Daug metų jose dirba baisybė žmonių, ir kaučiuko eksportas duoda didelę dalį šalies pajamų. Jo gamybą Liberijoje finansuoja „American Firestone“ kompanija, gaminanti visam pasaulyje garsias padangas. Kaučiukas daromas iš latekso – lipnaus skysčio, kuris leidžiamas iš kaučiukmedžių.

Karo pabėgėlių stovykla Perne

PILIETINIS KARAS
Pastaraisiais dešimtmečiais pradėjo konfliktuoti įvairios Liberijos gentys: kpeliai, basai, kru. Susirėmimai XX a. pabaigoje peraugo į pilietinį karą, kuris pakirto ir taip jau silpną ekonomiką. Karas išvarė iš namų bemaž pusę gyventojų, po to daug jų mirė badu.

Daugiau apie
DEIMANTUS: *150, 248*
KAUČIUKĄ: *194*
PABĖGĖLIUS: *207*
RYŽIŲ AUGINIMĄ: *135, 176, 197*

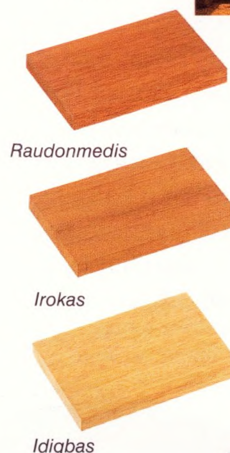
DRAMBLIO KAULO KRANTAS

DRAMBLIO KAULO KRANTAS
Sostinė: Jamusukras
Plotas: 322 463 km²
Gyventojų skaičius: 13 400 000
Valstybinė kalba: prancūzų
Pagrindinės religijos: animistų 63%, musulmonų 25%, krikščionių 12%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Afrikos frankas
Raštingumas: 56%
Gyvenimo trukmė: 52 m.
Žmonių 1 gydytojui: 16 670
Televizorių tūkstančiui žmonių: 61

DRAMBLIO KAULO KRANTAS Afrikoje išsiskiria ekonominiu ir politiniu stabilumu. Šitai iš dalies galima paaiškinti tuo, kad šalyje 33 metus, iki pat mirties, prezidentavo Feliksas Hufujė-Buanji. Jis skatino daugelio produktų eksportą, o eksportas dažnai gelbsti ekonomiką. Pagrindinės prekinės kultūros yra kavos ir kakavos pupelės, užsieniui parduodama medvilnė, vaisiai, tabakas ir mediena. Dramblio Kaulo Krantas buvo prancūzų kolonija, 1960 m. gavo nepriklausomybę ir nuo tada palaiko glaudžius ryšius su Prancūzija.

Šie kietmedžiai iš Dramblio Kaulo Kranto.

Raudonmedis

Irokas

Idigbas

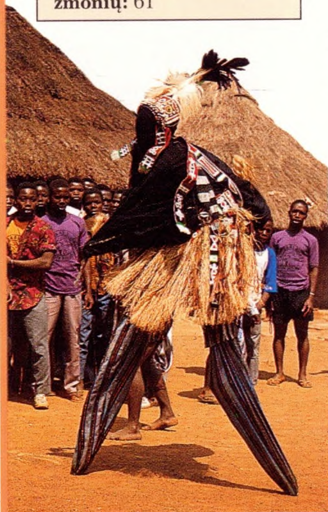
MIŠKO PRAMONĖ

Kitados Dramblio Kaulo Krantas turėjo didžiulius miškų plotus, kur augo juodmedžiai, raudonmedžiai ir kiti kietmedžiai. Dabar jų beveik nebelikę. Daug metų šalies ekonomika rėmėsi medžio pramone; medienos eksportas apmokėdavo užsienio skolas. Be to, daug miškų buvo iškirsta tam, kad atsirastų žemės kavamedžių ir kakavmedžių plantacijoms. Neseniai priimta programa likusiems miškams gelbėti ir naujiems sodinti.

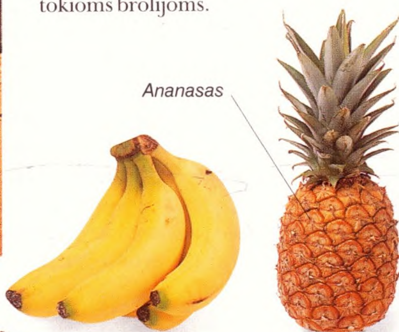
JAMUSUKRAS

Virš Jamusukro, nedidelio miesto Dramblio Kaulo Kranto centre, neseniai tapusio šalies sostine, šviečia didžiausios pasaulyje katalikų bažnyčios kupolas. Globojama buvusio prezidento Buanji, katedra buvo baigta 1989 m. Jos statyba kainavo nepaprastai brangiai. Joje gali susėsti 7000 žmonių, o aikštėje priešais ją telpa 350 000 – tris kartus daugiau negu Dramblio Kaulo Krante gyventojų. Šis projektas šalyje, kur dar šitiek skurdo, susilaukė labai prieštaringų vertinimų.

ETNINĖS GRUPĖS

Dramblio Kaulo Krante beveik nesipykdamos gyvena apie 60 genčių. Vakarinių miškų gilumoje tūno danai, garsėjantys drožinėjimu. Jie daro medines kaukes, kurias sueigose dėvi slaptųjų brolijų nariai. Danų šokiuose su kojūkais gali dalyvauti tik tie, kurie priklauso tokioms brolijoms.

Ananasas

Bananai

Kavos pupelės

EKONOMIKA

Palyginti su kitomis Vakarų Afrikos šalimis, Dramblio Kaulo Krantas gan pasiturintis. Taip yra todėl, kad auginama įvairios kultūros. Dramblio Kaulo Krantas užaugina daugiausia kakavos pupelių – kartais net trečdalį pasaulinio jų eksporto, bet šiuo metu stiprėja Pietryčių Azijos konkurencija. Be to, ši šalis užaugina daugiausia Afrikoje kavos pupelių, apsčiai ananasų ir bananų.

Užaugino daugiausia pasaulyje kakavos pupelių (1992–1993)

Dauguma Abidžano bankų ir verslo įstaigų įsikūrę Plato rajone.

ABIDŽANAS

Šis modernus uostas su stiklu spindinčiais dangoraižiais yra didžiausias šalies miestas. Abidžane daugybė prašmatnių parduotuvių ir restoranų – tai rodo didelę Prancūzijos įtaką ir primena istorinius ryšius su ja. Iki 1990 m. miestas buvo šalies sostinė, po to ja tapo Jamusukras.

Daugiau apie
KAKAVĄ: *228, 234*
KAVĄ: *50, 62, 66*
KRIKŠČIONYBĘ: *274*
MIŠKO RUOŠĄ: *69, 244*

GANA

GANA	
Sostinė: Akra	
Plotas: 238 540 km²	
Gyventojų skaičius: 16 400 000	
Valstybinė kalba: anglų	
Pagrindinės religijos: animistų 38%, musulmonų 30%, krikščionių 24%, kitų 8%	
Valdymas: daugiapartinė demokratija	
Piniginis vienetas: sedis	
Raštingumas: 63%	
Gyvenimo trukmė: 55 m.	
Žmonių 1 gydytojui: 25 000	
Televizorių tūkstančiui žmonių: 15	

GANA TURĖTŲ BŪTI gan pasiturinti šalis. Jos turtai – derlingos žemės, aukso, boksito ir naftos telkiniai, be to, jaunimas, kuris bene mokyčiausias Afrikoje. Deja, nestabili vyriausybė, menkos pajamos iš eksporto ir prastas ekonomikos valdymas kliudo Ganos pažangai. Ganoje gyvena apie 50 genčių, turinčių savo kalbą ir tradicijas. Tarp didžiausių yra akanai, smulkesnės jų atšakos: ašančiai šalies pietuose, dagombai šiaurėje ir eviai pietryčiuose.

NEPRIKLAUSOMYBĖ
1957 m. Gana pirmoji iš Afrikos šalių iškovojo nepriklausomybę. Ganos pirmasis ministras pirmininkas buvo Kvamė Nkruma, vadovavęs kovai su britų kolonistais. Iš pradžių Nkruma buvo populiarus, bet smunkant ekonomikai neteko pasitikėjimo ir 1966 m. buvo nuverstas.

AKOSOMBO UŽTVANKA
Vienas iš didžiausių pasaulio tvenkinių yra Volta, susidaręs ant Voltos upės septintame dešimtmetyje pastačius Akosombo užtvanką. Prieš patvinstant upei turėjo būti iškelta 85 000 žmonių. Užtvankos turbinos gamina elektros energiją Temos miesto fabrikams ir gyventojams. Dalis elektros parduodama Togui ir Beninui.

Ašančių auksinė kaukė vaizduoja nugalėtą priešų vadą.

Akros turgus

TURGAVIETĖS
Kiekviename Ganos mieste yra turgavietė, sutraukianti apylinkių žmones. Joje galima parduoti ir nusipirkti viską: nuo maisto, gyvulių, namų apyvokos prekių iki dantų protezų. Daugiausia prekiauja moterys. Daugelis puikiai uždirba. Kitos turguje prekiauja dalį dienos, likusį laiką dirba kitą darbą.

AŠANČIAI

XV a. Ganą aplankę pirmieji europiečiai ją praminė Aukso Krantu, nes čiabuviai už atgabentas prekes siūlė aukso. Auksą apdorodavo daugiausia ašančiai; jų karaliai ir žyniai, pabrėždami savo aukštą padėtį, dėvėdavo aukso papuošalus. Ašančių vienybės simbolis buvo aukso kėdė, kurią jie tikėjo nusileidus iš dangaus. Auksas iš ašančių kasyklų tebėra svarbi Ganos eksporto prekė.

Suaugęs kakavmedis subrandina 20–30 vaisių.

Kakavmedžio vaisiai auga tiesiai ant kamieno. Jie skinami, kai prinoksta iki geltonumo.

KAKAVA

Jauniems kakavmedžiams reikia pavėsio, o užaugusiems – daug vandens. Štai kodėl jie taip gerai auga drėgnuose pietų Ganos miškuose. Kakavmedžiai sodinami į kitų kultūrų tarpueilius, todėl gauna pavėsio. Medeliai ima derėti maždaug po septynerių metų. Kakavos pupelių auginimas – pagrindinė Ganos ūkio šaka, duodanti apie 80% eksporto, bet dabar Ganai atsirado stiprios konkurentės: Dramblio Kaulo Krantas ir Pietryčių Azija.

Kakavmedžio vaisius

Rausvame vaisiaus minkštime yra apie 40 rausvų pupelių.

Spragintos kakavos pupelės

Kakavos pupelės rauginamos, spraginamos ir malamos – pasidaro šokoladinis skystis. Iš jo daromas kakavos kremas kosmetikai, o vėl pakaitinus – šokolado plytelės.

Daugiau apie
AUKSO KASYKLAS: *253*
KAKAVĄ: *227, 234*
KOLONIJINĮ LAIKOTARPĮ: *207*
PRIKLAUSYMĄ NUO PREKYBOS: *281*

BURKINA FASAS

Sostinė: Uagadugu

Plotas: 274 200 km²

Gyventojų skaičius: 9 800 000

Valstybinė kalba: prancūzų

Pagrindinės religijos: animistų 65%, musulmonų 25%, krikščionių 10%

Valdymas: daugiapartinė demokratija

Piniginis vienetas: Afrikos frankas

Raštingumas: 20%

Gyvenimo trukmė: 48 m.

Žmonių 1 gydytojui: 33 330

Televizorių tūkstančiui žmonių: 5

TOGAS

Sostinė: Lomė

Plotas: 56 790 km²

Gyventojų skaičius: 3 900 000

Valstybinės kalbos: prancūzų, kabrių ir evių

Pagrindinės religijos: animistų 70%, krikščionių 20%, musulmonų 10%

Valdymas: daugiapartinė demokratija

Piniginis vienetas: Afrikos frankas

Raštingumas: 45%

Gyvenimo trukmė: 54 m.

Žmonių 1 gydytojui: 12 500

Televizorių tūkstančiui žmonių: 6

BURKINA FASAS

KRAŠTO GILUMOJE ESANTIS Burkina Fasas (anksčiau Aukštutinė Volta) – viena iš skurdžiausių pasaulio šalių. Kaip ir kitiems sahelio kraštams, Burkina Fasui nuolat gresia sausra, o pastaraisiais metais dideli ganyklų plotai virto dykumomis, Sacharai plečiantis į pietus. Burkina Fase miestų mažai, dauguma žmonių gyvena kaimuose, verčiasi žemdirbyste, laiko gyvulius. Šalies ekonomikai smarkiai pakenkė politiniai neramumai. Šalis tokia skurdi, kad trečdalis gyventojų turi ieškotis darbo svetur.

UŽSIENIO PAGALBA

Burkina Fasas labai priklauso nuo užsienio pagalbos. Kasmet šalis gauna per 400 mln. JAV dolerių – daugiausia iš Prancūzijos, buvusios metropolijos, ir Europos Sąjungos. Jais finansuojami ir didžiuliai projektai, pvz., hidroelektrinių statyba, ir smulkūs darbai, kaip antai vandens siurblio įrengimas kaime.

Daug valstiečių augina daržus.

ŽEMĖS ŪKIS

Burkina Fase stinga vandens ir derlingos žemės. Valstiečiai iškerta medžius ir krūmus, pelenus užaria į žemę kaip trąšas. Taip parengtas sklypas dirbamas apie penkerius metus. Po to paliekamas maždaug kita tiek pūdymuoti.

Fulaniai daug ką nešioja dideliuose induose (kalabašuose) – išskobtose moliūgų pusėse.

Kalabašas laikosi ant susukto audeklo.

Fulaniai laiko daugiausia galvijus, pvz., šiuos zebu, bet augina ir ožkas, avis, o šiaurėje – kupranugarius.

FULANIAI

Fulaniai yra klajokliai, laikantys gyvulius. Jie klaidžioja ieškodami naujų ganyklų, nakčiai pasistato palapines. Fulaniai gyvena iš galvijų, geria karvių pieną, valgo sviestą ir sūrį. Jų gerovė vertinama gyvulių skaičiumi, todėl fulaniai retai pjauna juos maistui. Daugelis fulanių metė klajoti ir apsigyveno sėsliai.

TOGAS

TOGAS TARP GANOS IR BENINO – buvusi Prancūzijos kolonija, 1960 m. gavusi nepriklausomybę. Jame gyvena apie 30 genčių, didžiausios eviai pietuose ir dagombai šiaurėje. Pusę Togo eksporto sudaro fosfatai (iš jų gaminamos trąšos), bet ekonomikai kenkia pasaulinės fosfatų kainos svyravimas. Togo sostinė Lomė yra vienas iš svarbiausių Vakarų Afrikos uostų.

ŽEMĖS ŪKIS IR ŽVEJYBA

Togas labai skurdi šalis, tačiau beveik apsirūpina maisto produktais. Apie tris ketvirtadalius žmonių gyvena kaimuose, verčiasi žemdirbyste: maistui augina kukurūzus, jamsus, ryžius ir manijokus, o parduoti ir eksportui – kakavos ir kavos pupeles, medvilnę. Pakrančių gyventojai žvejoja.

Daugiau apie

FOSFATUS: *210*

FULANIUS: *207*

GEROVĘ IR SKURDĄ: *278–279*

SAHELĮ: *220, 222*

NIGERIJA

NIGERIJA	
Sostinė: Abudža	
Plotas: 923 770 km²	
Gyventojų skaičius: 88 514 501	
Valstybinė kalba: anglų	
Pagrindinės religijos: musulmonų 50%, krikščionių 40%, animistų 10%	
Valdymas: valdo karinė chunta	
Piniginis vienetas: naira	
Raštingumas: 52%	
Gyvenimo trukmė: 52 m.	
Žmonių 1 gydytojui: 66 670	
Televizorių tūkstančiui žmonių: 32	

BENINAS	
Sostinė: Porto Novas	
Plotas: 112 620 km²	
Gyventojų skaičius: 5 100 000	
Valstybinė kalba: prancūzų	
Pagrindinės religijos: animistų 70%, krikščionių 15%, musulmonų 15%	
Valdymas: daugiapartinė demokratija	
Piniginis vienetas: Afrikos frankas	
Raštingumas: 25%	
Gyvenimo trukmė: 46 m.	
Žmonių 1 gydytojui: 14 290	
Televizorių tūkstančiui žmonių: 5	

NIGERIJOJE GYVENA NET 250 įvairiausių genčių. Didžiausios yra hausų ir fulanių šiaurėje, jorubų vakaruose ir ibų rytuose. Nigerija galėtų būti viena iš ekonomiškai stipriausių Afrikos šalių. Ji turi didelius naftos, dujų ir mineralų išteklius, daugybę dirbamos žemės. Gyventojų daugiau nei kur kitur Afrikoje – 88 mln. – ir jie pakankamai išsilavinę. Bet kariniai perversmai silpnina šalies valdymą, o genčių karai 1967 m. sukėlė pilietinį karą. Dabar Nigerija stengiasi grąžinti didžiules užsienio skolas, atnaujinti pramonę ir žemės ūkį.

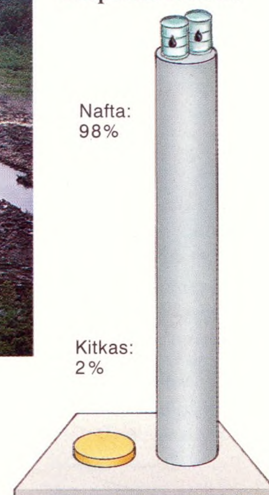
LAGOSAS
Lagosas įsikūręs pakrantės saloje, pietvakariniame Nigerijos kampe. Salą XV a. apgyveno jorubų gentis. Miestas sparčiai augo, nes jis buvo europiečių pirklių prekybos uostas, ir 1960 m. tapo nepriklausomos Nigerijos sostine. 1992 m. sostinė buvo perkelta į Abudžą centrinėje Nigerijoje, bet Lagosas tebėra didžiausias šalies miestas.

NAFTA

Nigerijoje naftos gavyba prasidėjo 1956 m. ir nuo to laiko tapo pagrindine ūkio šaka. Dabar nafta sudaro 98% šalies eksporto. Nigerijos nafta puikios kokybės, joje labai nedaug sieros, todėl ji tinka lėktuvų degalams. Bet pavojinga pasikliauti tik vienu produktu. Devintame dešimtmetyje kritus pasaulinei naftos kainai, Nigerija patyrė didžiulius nuostolius. Dabar jau stengiamasi plėtoti ir kitas ūkio sritis, nebepriklausyti vien tik nuo naftos.

Nigerio deltoje šalies pietuose slypi didžiuliai naftos ištekliai, kurių turėtų užtekti dar bent 25 metams. Keturi naftos perdirbimo fabrikai gamina produkciją eksportui.

PLANTACIJOS

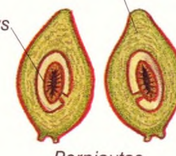
Pastaraisiais metais visoje Nigerijoje plečiamos intensyvaus žemės ūkio plantacijos. Jose auginamos kultūros eksportui: medvilnė, kavamedžiai ir kakavmedžiai, cukranendrės, aliejinės palmės. Plantacijose darbas mechanizuotas. Dabar Nigerija priklauso šalims, gaminančioms daugiausia palmių aliejaus. Aliejus, išspaustas iš palmių vaisių minkštimo, vartojamas maistui, be to, margarinui, muilui, žvakėms ir dažams gaminti.

Aliejinė palmė

Palmių vaisiai auga didelėmis kekėmis. Prinokę nupjaunami, fabrikuose iš jų spaudžiamas aliejus.

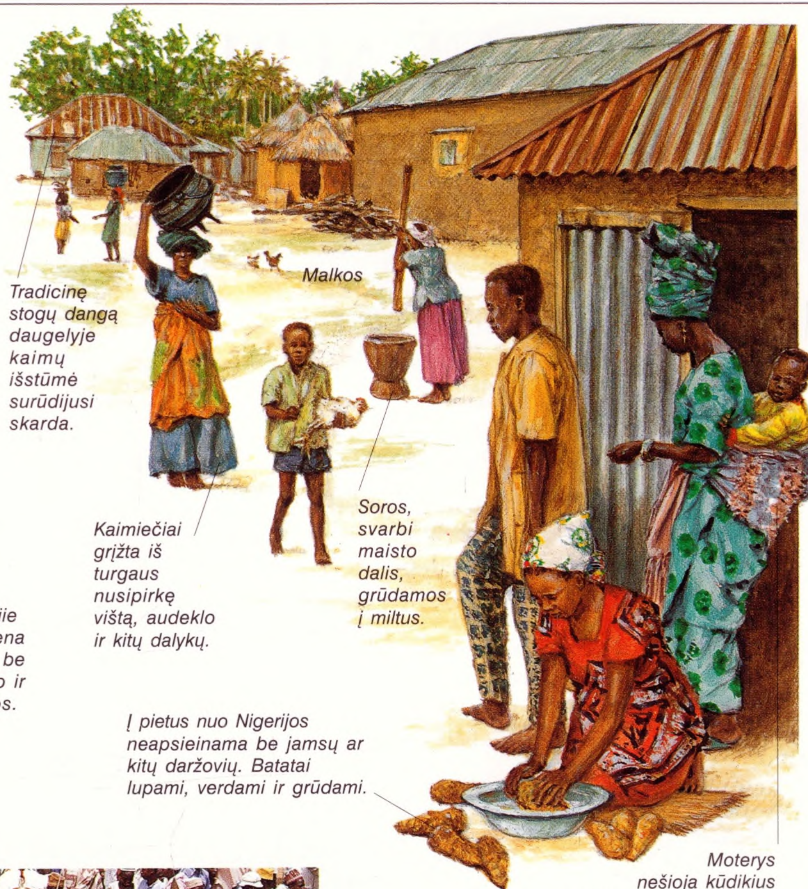
Perpjautas palmės vaisius

SMULKŪS ŪKIAI
Dauguma Nigerijos valstiečių ūkininkauja mažuose sklypuose. Paprastais padargais (kauptukais, plūgais) dirbdami žemę, jie apsirūpina maistu: manijokais, ryžiais, jamsais ir kukurūzais. Dažnai augina prekines kultūras: kakavmedžius, aliejines palmes, kaučiukmedžius ir žemės riešutus. Nors investuojama į plantacijas, dauguma prekinės produkcijos užauginama smulkiuose ūkeliuose.

KAIMO GYVENIMAS

Dauguma Nigerijos žmonių iki mirties gyvena tame pačiame kaime ir laiko jį namais netgi kuriam laikui išsikėlę į miestą. Kaimiečiai daugiausia dirba žemę, nors kiekviename kaime yra žiniuonis, kalvis ir dailidė. Kaime ūkis bemaž natūrinis: žmonės visiškai apsirūpina maistu, patys statosi namus, audžiasi audeklus drabužiams, žiedžia puodus. Ko negali pasidaryti, nusiperka už pinigus, gautus turguje pardavus savo prekes.

Tradicinę stogų dangą daugelyje kaimų išstūmė surūdijusi skarda.

Kaimiečiai grįžta iš turgaus nusipirkę vištą, audeklo ir kitų dalykų.

Soros, svarbi maisto dalis, grūdamos į miltus.

Į pietus nuo Nigerijos neapsieinama be jamsų ar kitų daržovių. Batatai lupami, verdami ir grūdami.

Moterys nešioja kūdikius prisirišusios ant nugaros.

Migrantai padidina kamšatį Nigerijos miestuose; jie dažnai gyvena lūšnynuose be vandentiekio ir kanalizacijos.

KĖLIMASIS Į MIESTUS

Daug jaunimo keleriems metams išsikelia į miestus: mokytis arba uždarbiauti, kad nederlingais metais galėtų paremti kaime likusias šeimas. Tuos pinigus namiškiai išleidžia maistui arba perka vadovėlius į mokyklą einančiam mažesniam vaikui. Baigę mokslą arba susitaupę pinigų, jaunuoliai grįžta į kaimą.

Vieni iš pagrindinių dažų yra mėlynas indigas, gaunamas iš indigažolės lapų tyrės.

DAŽYMAS

Pietvakarių Nigerijoje gyvenanti jorubų gentis gamtiniais dažais sumaniai dažo audeklus margiausiais raštais. Paprastai dažoma molio puoduose, nors hausai šiauriniame Kano mieste tai daro didelėse duobėse cementuotais kraštais.

RELIGIJA

Nigerijoje didelė religijų įvairovė. Šiaurėje žmonės išpažįsta islamą, XI a. per Sacharą atneštą arabų pirklių. Plačiai švenčiamos religinės šventės, pvz., Ramadano (musulmonų pasninko mėnesio) pabaigą žyminčios Salos eitynės. Penkiais šimtmečiais vėliau pirkliai europiečiai pietuose paskleidė krikščionybę. Bet daug nigeriečių yra animistai, išpažįsta tradicinę afrikiečių religiją.

BENINAS

BENINAS TĖRA ILGA SIAURA žemės juostelė, prispausta prie Nigerijos vakarinės sienos, einanti nuo trumputės Atlanto vandenyno pakrantės iki Nigerio upės. Iš pradžių ji vadinosi Dahomėja (Beninu tapo 1975 m.), nepriklausomybę nuo Prancūzijos gavo 1960 m. Nuo tada Beniną valdė ne viena karinė chunta, šalyje buvo vienpartinė politinė sistema. 1991 m. ji pirmoji iš Afrikos valstybių perėjo prie daugiapartinės demokratijos. Beninas skurdus, bet pamažu stiprėja; jo ekonomika priklausoma nuo žemės ūkio produktų: medvilnės, kakavos ir kavos pupelių.

PAKRANTĖS

Nuo seno žmonės, gyvenantys šiuose nameliuose ant polių Ganvio ežero pakrantėje, verčiasi žvejyba. Tačiau daugelis ežerų ir lagūnų uždumblėjo, todėl žvejai turėjo imtis žūklės vandenyne arba ieškoti darbo miestuose.

Daugiau apie

AFRIKOS MIESTUS: *206*
KAKAVĄ: *227, 228, 234*
NAFTĄ: *137, 152, 28*
RELIGIJAS: *274–275*

CENTRINĖ AFRIKA

DERLINGOJE CENTRINĖJE AFRIKOJE abipus pusiaujo veši drėgnieji atogrąžų miškai, per Kongą ir Kongo DR (Zairą) vingiuoja didelė upė Kongas. XV a. europiečiai šioje srityje pradėjo žiaurią vergų prekybą; XIX a. pabaigoje visas šis kraštas buvo kolonizuotas. Septintame XX a. dešimtmetyje atėjo nepriklausomybė, bet demokratija nesiskubino. Srities šalių likimas nevienodas. Kamerūnas stabilus ir klestintis, o Centrinės Afrikos Respubliką žlugdo skurdas ir diktatūra.

Faja, Čadas
Sausis 21 °C
Liepa 34 °C
Sausis 0 mm
Liepa 0 mm

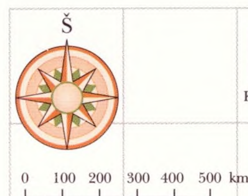

ČADAS

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Kongas (Zairas) (Kongo DR (Zairas) /Kongas) – 4666 km *Žmlp. G10*

Aukščiausias taškas: Stanlio k. (Margeritos viršukalnė) (Kongo DR (Zairas)) – 5110 m *Žmlp. K11*

Didžiausias ežeras: Tanganika (Kongo DR (Zairas)) – 32 893 km² *Žmlp. K12*

KAMERŪNAS

CENTRINĖS AFRIKOS RESPUBLIKA

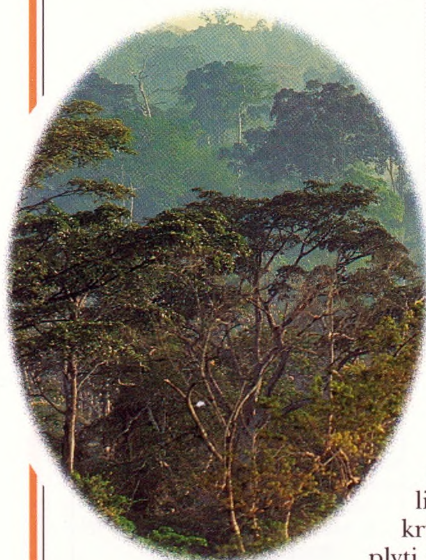

PUSIAUJO GVINĖJA

SAN TOMĖ IR PRINSIPĖ

GABONAS

LIBIJA
NIGERIS
SUDANAS
NIGERIJA
ČADAS
TIBESČIO KALNYNAS
Faja
SAHELIS
Mao
Bolis
Čado ež.
Biltinas
Atis
Abešė
NDŽAMENA
Mongas
Ergis
Šaris
Am Timanas
Maruja
Bongoras
Salamatas
Birao
Garuja
Lagdo ež.
Lajus
Logonė
Sarhas
Mundu
Gorė
Ndelė
Kotas
Ngaunderė
Kaga Bandoras
CENTRINĖS AFRIKOS RESPUBLIKA
Banjas
Bamenda
Bosangoja
Brija
Bafusamas
Buaras
Sibiu
KAMERŪNAS
Bambaris
Obas
Ubangis
Nkongsamba
Bangasu
Bomu
Sanaga
Bertua
Kamerūno k.
Duala
BANGIS
MALABAS
Berberatis
JAUNDĖ
Bosobolas
Bondas
Uelė
Faradžė
Bijogas
Edėja
Mbalmajas
Dža
Gemena
Gvinėjos įl.
Kribis
Ebolova
Bumba
Buta
Isyras
PUSIAUJO GVINĖJA
Bata
Ubangis
Impfondas
Kongas (Zairas)
Albert ež.
Aruvimis
Bunja
UGANDA
Prinsipė
Ojemas
Lulonga
SAN TOMĖ IR PRINSIPĖ
Uesas
Sanga
Kisanganis
Makoku
Stanlio kr.
LIBREVILIS
KONGAS
Mbandaka
Boendė
Lomamis
Butembas
SAN TOMĖ
Lambarenė
Ovandas
Edvardo ež.
Por Žantilis
GABONAS
Stanlio k.
Ogoujė
Tumbos ež.
Čuapa
Lualaba
Goma
ATLANTO VANDENYNAS
Masuku
Kongas
Inongas
RUANDA
Muila
Mai Ndombės ež.
Kivu ež.
Bukavu
BURUNDIS
Džambala
KONGO DR (ZAIRAS)
Kindu
MITUMBOS KALNAI
Tchibanga
Mosendžas
Kva
Bandundu
BRAZAVILIS
Lodžia
Uvyra
Kasajus
Kasongas
Lubomas
KINŠASA
Kvilu
Ilebas
TANZANIJA
Puant Nuaras
Lusambas
KABINDA (Angolos)
Boma
Kengė
Kikvitas
Kongolas
Matadis
Kananga
Tanganikos ež.
Mbuži Majis
Kabalas
Kalima
Kvangas
Čikapa
ANGOLA
Mvene Ditu
Manonas
Kamina
Mveru ež.
Lubudi
Dilolas
Kolvezis
Likasis
Lumumbašis
ZAMBIJA

KONGAS

ATOGRĄŽŲ MIŠKAI

Srities kraštovaizdžio įvairovę lemia klimatas. Karštose ir drėgnose vietovėse abipus pusiaujo, kur ištisus metus lyja, veši atogrąžų miškai, bet dideli jų plotai iškirsti. Toliau nuo pusiaujo lietus sezoninis, ten auga krūmokšniai ir žolės. Šiaurėje, Čade, plyti dykuma.

Lubumbašis, Kongo DR (Zairas)
Sausis 22 °C
Liepa 16 °C
Sausis 267 mm
Liepa 0 mm

KONGO DR (ZAIRAS)

A B C D E F G H I J K L
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16

KAMERŪNAS

Sostinė: Jaundė

Plotas: 475 440 km²

Gyventojų skaičius: 12 500 000

Valstybinės kalbos: prancūzų, anglų

Pagrindinės religijos: animistų 51%, krikščionių 33%, musulmonų 16%

Valdymas: daugiapartinė demokratija

Piniginis vienetas: Afrikos frankas

Raštingumas: 57%

Gyvenimo trukmė: 55 m.

Žmonių 1 gydytojui: 12 500

Televizorių tūkstančiui žmonių: 23

KAMERŪNAS

KRAŠTE, NUO NEPRIKLAUSOMYBĖS atgavimo patyrusiame tiek negandų, Kamerūnas yra palyginti klestinti ir stabili šalis. Tai pasiekta protingu valdymu. Kaip ir pietiniai kaimynai, Gabonas ir Kongas, Kamerūnas gauna daug pinigų už naftą ir juos įdeda į šalies ekonomiką. Kamerūne gyvena įvairių genčių žmonės, margas ir gamtovaizdis. Pakrante driekiasi drėgna lyguma, šalies viduryje – plynaukštė, o Čado ežerą supa pelkės.

KAMERŪNIEČIAI

Kamerūne gyvena per 130 genčių, taigi etniniu ir religiniu požiūriu tai viena margiausių Afrikos šalių. Šiaurėje daugumą sudaro musulmonai fulaniai, laikantys gyvulius, pietų miškuose – animizmą išpažįstančios gentys. Žmonės daugiausia įsikūrę sėsliai, dirba žemę, užsiaugina ko reikia sau ir šiek tiek parduoti (kaip šis hausas viršuje).

Soros užauga iki 1,5–3 m aukščio.

Soros malamos, rupūs miltai dar persijojami.

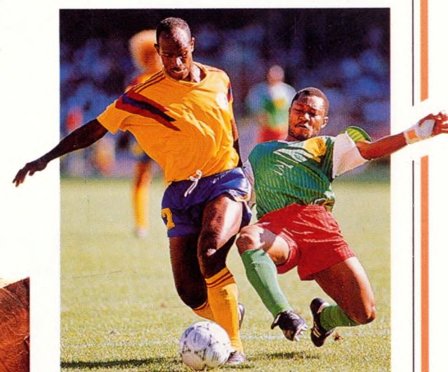
Iš sorų daromas alus. Džiovinti grūdai sugrūdami ir rauginami dideliuose puoduose.

SORŲ AUGINIMAS

Dauguma Kamerūno valstiečių augina javus maistui ir parduoti, pvz., soras. Soros paplitusios šalies šiaurėje, kur mažiau lyja, nes ši kultūra mėgsta prastesnę, sausesnę dirvą. Vyriausybė daug investuoja į prekinių kultūrų auginimą: kakavmedžių, kavamedžių, aliejinių palmių ir bananų.

Tiršta sorų košė valgoma pusryčių.

FUTBOLAS

Po įspūdingų pasirodymų šalies ir Pasaulio taurės čempionatuose Kamerūno futbolo komanda įsitvirtino kaip geriausia Afrikoje. Kamerūniečiai mėgsta futbolą: per pietus ar vakare bet kokioje aikštėje prasideda draugiškos rungtynės.

Šis instrumentas labai paprastas: išilgai lazdos ištempiamos stygos ir tarpais pritvirtinamos išskobtos moliūgų puselės.

Timpčiojant stygas ar braukiant per jas medžio tašeliu, moliūgėlių kiautai virpa.

MUZIKA

Kaimuose skamba įvairiausių formų ir dydžių instrumentais (kad ir šiuo lankų) atliekama muzika. Mėgstamiausias Kamerūne makosos stilius, kuriame susipina Afrikos garsai ir bliuzų jausmingumas, jos gyvu ritmu smagu šokti. Makosa populiari visoje Centrinėje Afrikoje.

PRAMONĖ

Kamerūne stipri medienos pramonė. Šalyje daugybė miškų, todėl eksportuojami raudonmedžiai, juodmedžiai ir tikmedžiai. Miško ruošai trukdo liūčių metu neišbrendami keliai. Šalies gerovė labai priklauso nuo naftos išteklių; dar esama boksito, geležies rūdos ir aukso.

Daugiau apie

ALIEJINES PALMES: *230*

KAKAVĄ: *227, 228, 234*

MIŠKO RUOŠĄ: *69, 227, 244*

NAFTĄ: *152, 230, 281*

CENTRINĖS AFRIKOS RESPUBLIKA

Sostinė: Bangis

Plotas: 622 980 km^2

Gyventojų skaičius: 3 300 000

Valstybinė kalba: prancūzų

Pagrindinės religijos: animistų 60%, krikščionių 35%, musulmonų 5%

Valdymas: daugiapartinė demokratija

Piniginis vienetas: Afrikos frankas

Raštingumas: 40%

Gyvenimo trukmė: 47 m.

Žmonių 1 gydytojui: 25 000

Televizorių tūkstančiui žmonių: 4

PUSIAUJO GVINĖJA

Sostinė: Malabas

Plotas: 28 050 km^2

Gyventojų skaičius: 400 000

Valstybinė kalba: ispanų

Pagrindinės religijos: krikščionių 90%, kitų 10%

Valdymas: daugiapartinė demokratija

Piniginis vienetas: Afrikos frankas

Raštingumas: 52%

Gyvenimo trukmė: 47 m.

Žmonių 1 gydytojui: nėra duomenų

Televizorių tūkstančiui žmonių: 9

CENTRINĖS AFRIKOS RESPUBLIKA

CENTRINĖS AFRIKOS RESPUBLIKA (CAR) yra Afrikos širdyje. Jos šiaurė sausa ir nederlinga, o pietuose žaliuoja vešlūs miškai. Sausra ir politiniai neramumai pridaro daug vargo. 1965 m. prasidėjo keturiolika metų trukęs teroristinis imperatoriaus Bokasos režimas, o paskui – karinė diktatūra. Pirmi demokratiški rinkimai įvyko 1993 m., bet ekonomika tebėra nestabili, ir CAR – vienas iš skurdžiausių pasaulio kampelių.

Moteris iš upės žvirgždo atsijoja deimantus.

PRAMONĖ

Didžiąją dalį šalies pajamų duoda deimantai. Yra galimybių plėtoti ir kitas šakas, nes CAR turi aukso, geležies rūdos, vario ir urano. Tačiau kasykloms pavojingi kasmetiniai potvyniai, kuriuos sukelia liūtys.

VANDENS KELIAI

CAR apsupta sausumos, ji neturi geležinkelio, vos vieną kitą pakenčiamą vieškelį, tad prekybai ir susisiekimui gyvybiškai svarbios upės. Bemaž trys ketvirtadaliai visų prekių pergabenami vidaus vandens keliais, kurių ilgis 7000 km. Daugelis prekių keliauja į Brazavilį Konge. Ten jos pakraunamos į vagonus ir vežamos prie Atlanto vandenyno.

PIGMĖJAI

Atogrąžų miškų gilumoje kiūkso mažytės trobelės, dengtos bananų lapais. Jose gyvena pigmėjai, užaugantys ne didesni kaip 1,5 m. Pigmėjai yra medžiotojai rankiotojai, gyvena tuo, ko prisirenka miške. Šie žmonės – puikus darnaus sugyvenimo su gamta pavyzdys.

PUSIAUJO GVINĖJA

PUSIAUJO GVINĖJOS IR ŽMONĖS, ir ekonomika labai nukentėjo nuo žiauraus režimo: visą aštuntą dešimtmetį valdė diktatorius Masijas Ngema. Neseniai valdžia atiteko nuosaikesnei vyriausybei. Ši graži mažutė šalis, turinti penkias salas, iš paskutiniųjų stengiasi atkurti ūkį.

ŽEMĖS ŪKIS

Didžiausios Pusiaujo Gvinėjoje, Bioko salos karštas klimatas ir derlingas vulkaninis dirvožemis puikiai tinka žemdirbystei, bet joje maža kelių, o darbo jėga nekvalifikuota. Visus žemės plotus užima eksportinė kultūra – kakavmedžiai, tad žmonėms beveik nebėra vietos ką nors auginti sau.

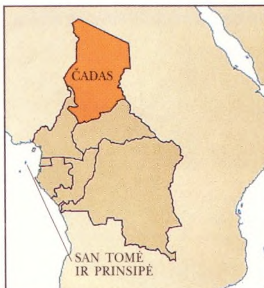

LIAUDIES MEDICINA

Afrikoje labai paplitusi liaudies medicina. Per viešas gydymo apeigas vartojami gyvulių kaulai, kriauklės ir lazdelės. Žiniuonis dažnai giedodamas šoka aplink ligonį, šaukdamasis dvasių pagalbos.

Daugiau apie

DEIMANTUS: *150, 226, 248*
KAKAVĄ: *227, 228*
MEDŽIOTOJUS RANKIOTOJUS: *201*
POLITINES SISTEMAS: *270–271*

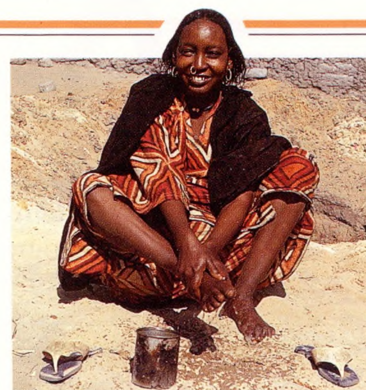

ČADAS	
Sostinė: Ndžamena	
Plotas: 1 284 000 km²	
Gyventojų skaičius: 6 000 000	
Valstybinė kalba: prancūzų	
Pagrindinės religijos: musulmonų 44%, krikščionių 33%, animistų 23%	
Valdymas: daugiapartinė demokratija	
Piniginis vienetas: Afrikos frankas	
Raštingumas: 33%	
Gyvenimo trukmė: 47 m.	
Žmonių 1 gydytojui: 33 330	
Televizorių tūkstančiui žmonių: 1	

SAN TOMĖ IR PRINSIPĖ	
Sostinė: San Tomė	
Plotas: 964 km²	
Gyventojų skaičius: 117 504	
Valstybinė kalba: portugalų	
Pagrindinės religijos: krikščionių 99%, kitų 1%	
Valdymas: daugiapartinė demokratija	
Piniginis vienetas: dobra	
Raštingumas: nėra duomenų	
Gyvenimo trukmė: 67 m.	
Žmonių 1 gydytojui: 1940	
Televizorių tūkstančiui žmonių: nėra duomenų	

ČADAS

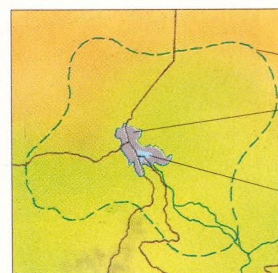
DIDELIS ČADO PLOTAS yra karšto, sauso klimato savanoje (sahelyje), einančioje per Centrinę Afriką. Joje dažnai esti sausra. Čadui tai tikra pragaištis, nes jo ekonomika labai priklauso nuo žemės ūkio. Politiniu atžvilgiu Čadas – nestabili šalis, pastaraisiais dešimtmečiais joje nesibaigia kariniai perversmai ir pilietiniai karai.

KANIMBAI
Čado šiaurinės dykumos siekia Šiaurės Afrikos arabų kraštus, todėl šioje šalyje susipynusios arabiškos ir afrikietiškos tradicijos. Kalbama daugiau kaip šimtu kalbų. Viena iš Čade gyvenančių genčių yra arabų kilmės musulmonai kanimbai, klajojantys šiaurėje.

Čado ežere girdomi kupranugariai.

Ežero dydis maždaug prieš milijoną metų

Ežero vandeniui traukiantis, lieka derlingos žemės plotai.

Čado ežeras dabar

NYKSTANTIS VANDUO

Čado ežeras kitados buvo didžiulis vandens telkinys – čia susiduria Čadas, Kamerūnas, Nigeris ir Nigerija. Čado ežerą maitino aplinkinės upės, bet per pastaruosius 10 000 metų pasausėjus klimatui ežeras džiūsta. Ežero mažėjimas – didelė bėda vietiniams žmonėms, besiverčiantiems žvejyba.

Derlingose Čado pakrantėse auginami ir moliūgai. Išskobti ir išdžiovinti jie gali būti raižomi ir dažomi.

SAN TOMĖ IR PRINSIPĖ

VULKANINĖS SAN TOMĖS IR PRINSIPĖS salos yra ties Pusiaujo Gvinėja ir Gabonu. Šalies aukštumas dengia tankūs atogrąžų miškai, o žemumose plyti didelės kakavmedžių ir cukranendrių plantacijos, valstiečių ūkiai. Iki 1975 m. šias salas valdė Portugalija. Jų gyventojai verčiasi žemdirbyste ir žvejyba, svarbiausia kultūra – kakavmedžiai.

VULKANINIS GAMTOVAIZDIS
Ši Afrikos dalis eina per tektoninį lūžį – plyšį Žemės plutoje. Pro jį išsiveržęs uolienų lydinys atvėsęs sudaro ugnikalnius. Šios salos yra tokių ugnikalnių viršūnės. Jų dirvožemis trąšus nuo vulkaninių pelenų.

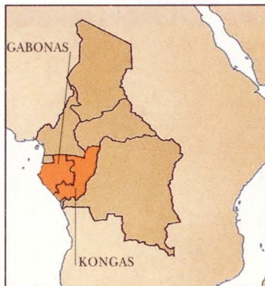
San Tomės ir Prinsipės kreolai vadinami „žemės vaikais“.

KREOLŲ KULTŪRA

XV a. atplaukę portugalai šias salas rado negyvenamas. Netrukus jie privežė iš žemyno vergų. Dabar gyventojų daugumą sudaro kreolai, portugalų ir afrikiečių palikuonys, turintys savitą kultūrą – savo kalbą ir skirtingą architektūros stilių.

Daugiau apie
AFRIKIEČIUS: *206–207*
KAKAVĄ: *227, 228, 234*
SAHELĮ: *220, 222*
UGNIKALNIUS: *13*

GABONAS	
Sostinė:	Librevilis
Plotas:	267 670 km²
Gyventojų skaičius:	1300000
Valstybinė kalba:	prancūzų
Pagrindinės religijos:	krikščionių 60%, animistų 40%
Valdymas:	daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas:	Afrikos frankas
Raštingumas:	62%
Gyvenimo trukmė:	53 m.
Žmonių 1 gydytojui:	2790
Televizorių tūkstančiui žmonių:	37

KONGAS	
Sostinė:	Brazavilis
Plotas:	342 000
Gyventojų skaičius:	2 400 000
Valstybinė kalba:	prancūzų
Pagrindinės religijos:	animistų 50%, krikščionių 48%, musulmonų 2%
Valdymas:	daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas:	Afrikos frankas
Raštingumas:	59%
Gyvenimo trukmė:	52 m.
Žmonių 1 gydytojui:	8320
Televizorių tūkstančiui žmonių:	6

GABONAS

GABONAS EINA ABIPUS PUSIAUJO, čia visus metus lyja ir tris ketvirtadalius šalies užima atogrąžų drėgnieji miškai. Vis didesnę svarbą įgauna miško pramonė, nors daugiausia pajamų Gabonas gauna iš naftos. Dėl jos šalis turėtų būti turtinga, bet gaboniečiai skursta. Iš dalies todėl, kad septintame dešimtmetyje, atgavus nepriklausomybę, įsiviešpatavo viena partija, kuri iššvaistė didelę dalį Gabono turtų. 1990 m. šalyje nugalėjo demokratija.

LIBREVILIS
Gabono sostinės Librevilio pavadinimas reiškia „laisvas miestas". Jis buvo įkurtas 1849 m., kaip prieglobа išlaisvintiems vergams. Gabone stipri prancūzų įtaka, nes XIX a. jį kolonizavo Prancūzija. Librevilis – judrus šiuolaikiškas miestas, dalis jo gyventojų turtuoliai, nors gatvėse akį rėžia skurdas.

ŽMONĖS
Nors Gabonas turi tik milijoną gyventojų, juos sudaro apie 40 genčių, kalbančių savo tarmėmis. Didžiausia iš jų – fangai, kitados garsūs kariai ir nagingi medžio drožėjai. Daugelis gaboniečių yra atsikėlę iš kitų Afrikos šalių ieškoti darbo.

GAMTOS TURTAI

Septintame dešimtmetyje Gabonas pradėjo eksportuoti naftą ir manganą. Ši mangano kasykla yra pietryčių Gabone. Šalis – viena iš svarbiausių šio metalo tiekėjų pasaulyje. Manganas vartojamas dažų, baterijų ir plieno gamyboje. Turima ir didelių urano, geležies rūdos telkinių, bet jie dar nėra tinkamai eksploatuojami.

KONGAS

RYTINĖ KONGO SIENA eina Kongo upe ir Ubangiu, didžiausiu jos intaku. Dėl naftos telkinių Kongas tapo viena iš turtingiausių Afrikos šalių. Nors nafta atnešė gerovę didesniam žmonių skaičiui negu Gabone, daugelis vis tiek vos prasimaitina iš savo ūkelių. Pagrindinė maistinė kultūra yra manijokai, krakmolingi šakniavaisiai.

Viršuje ištemptą gyvulio odą prilaiko kaišteliai.

BŪGNAI
Kaip ir visoje Afrikoje, muzika yra neatskiriama gyvenimo dalis, o būgnai – tos muzikos pagrindas. Dauguma būgnų mediniai, o parodytasis kairėje beveik žmogaus didumo. Vienas iš mėgstamų stilių yra Kongo muzika, panaši į bliuzus.

Nafta duoda Kongui 90% eksporto pajamų.

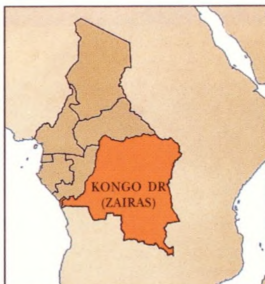

NAFTA

Kongo vyriausybė pinigus, gaunamus už naftą, išmintingai investuoja į ekonomiką: hidroelektrinių, popieriaus fabrikų statybą, transportą ir miškų sodinimą. Nors pramonė nėra plati, darbo jėga kvalifikuota. Dauguma pramonės įmonių sutelkta miestuose, ypač sostinėje Brazavilyje.

Daugiau apie
ATOGRĄŽŲ MIŠKUS: *15, 69, 204*
MANIJOKUS: *221, 240*
NAFTĄ: *152, 230, 281*
POLITINES SISTEMAS: *270–271*

KONGO DR (ZAIRAS)

KONGO DR (ZAIRAS)
Sostinė: Kinšasa
Plotas: 2 345 410 km²
Gyventojų skaičius: 41 200 000
Valstybinė kalba: prancūzų
Pagrindinės religijos: krikščionių 70%, musulmonų 10%, animistų 10%, kitų 10%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: naujasis zairas
Raštingumas: 74%
Gyvenimo trukmė: 52 m.
Žmonių 1 gydytojui: nėra duomenų
Televizorių tūkstančiui žmonių: 1

PRIE VANDENYNO PRIEINA tik siaurutė Kongo DR (Zairo) juostelė. Kongo DR supa net devynios šalys. Per jį teka Kongo (Zairo) upė – gyvybės kelias visiems gyventojams. Klimatas šiltas ir drėgnas, dauguma žmonių verčiasi žemdirbyste. Kongo DR, Belgijos kolonija, atgavo nepriklausomybę 1960 m. Šalis kenčia nuo pilietinio karo ir žiaurios diktatūros. Dėl to ir dėl krentančių žemės ūkio produkcijos kainų ji viena iš skurdžiausių pasaulyje.

AFRIKOS MENAS
Kongo DR (Zairas) išsiskiria savitu menu. Senovinės kubų genties žmonės centrinėje šalies dalyje iš kriauklių, karolių ir rafijos (palmių lapų plaušų) kuria geometrinius raštus. Kubų vadas dėvėjo čia parodytą šiurpoką kaukę, kuri neva pritraukia didžiosios dvasios galią.

KONGO (ZAIRO) UPĖ

Zairiečiai Kongo upę vadina Zairu. Viena didžiausių pasaulio upių dideliu lanku kerta atogrąžų miškus. Tai pagrindinė Kongo DR transporto magistralė. Žmonės plaukioja motorinėmis valtimis arba iš medžio išskobtomis kanojomis. Kongu netgi plaukioja poliklinikos ir barai. Upės žuvys – svarbus maisto produktas, o jos derlinguose slėniuose verčiamasi žemdirbyste.

Kongo upės kelias

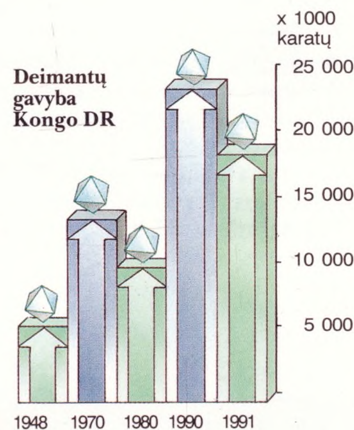

PREKYVIETĖS
Spalvingose Kongo upės prieplaukose verda gyvenimas. Šalia turgaviečių, kur žemdirbiai parduoda savo gerą, veikia kelionės reikmenų ir žemės ūkio padargų krautuvėlės. Prekiaujama ne tik krante, dažnai šviežios daržovės ir žuvys parduodamos tiesiai iš kanojų.

KASYBA

Kongo DR kasybos pramonė – esminis šalies gerovės veiksnys. Ji turi didelius vario, kobalto, aukso, urano, sidabro ir deimantų telkinius, netoli kranto vandenyne slūgso naftos klodai. Labai svarbi vario kasykla, parodyta apačioje, bet aštuntame dešimtmetyje kritus pasaulinėms vario kainoms vos nežlugo šalies ekonomika.

Kongo DR (Zairas) – viena didžiausių pasaulyje deimantų tiekėjų. Kartu su variu ir kobaltu jie duoda apie 80% eksporto pajamų.

Daugiau apie
DEIMANTUS: *150, 226, 248*
HIDROELEKTRINES: *108, 262*
POLITINES SISTEMAS: *270–271*
VARIO KASYBĄ: *73, 245*

CENTRINĖS AFRIKOS RYTAI

NUO UGANDOS ŠIAURĖJE IKI MALAVIO pietuose tęsiasi vaizdingos aukštumos, vulkaniniai kalnai, siauri tarpekliai ir dideli ežerai. Tai dalis milžiniško plyšio Žemės plutoje, vadinamo Didžiojo Lūžio slėniu. Likusioje teritorijoje savana, žolėta lyguma, kurioje klesti stambieji žvėrys; jų pasižiūrėti į Kenijos ir Tanzanijos nacionalinius parkus suplaukia tūkstančiai turistų. Svarbus visų septynių šito krašto valstybių pajamų šaltinis dar yra arbatžolės ir kavos pupelės. Kasyba ir žemdirbystė visad vaidino didelį vaidmenį, o šiuo metu plėtojamos ir kitos ūkio šakos.

SAVANA

Savanos lyguma apaugusi net keturis metrus siekiančiomis žolėmis. Lyja tik kartą per metus, todėl žolių šaknys labai giliai įsiskverbia į žemę. Smailūs kaip adatos akacijų lapeliai beveik neišgarina vandens, o baobabai kaupia drėgmę išpampusiuose savo kamienuose. Norint išsaugoti unikalų savanų gamtovaizdį ir gyvūniją, didžiuliai plotai paversti gamtos draustiniais: Serengečio Tanzanijoje ir Masaji Maros Kenijoje.

SAVANOS GYVŪNAI
Ieškodamos vandens ir žolės, po savaną klaidžioja žirafų, dramblių, antilopių ir zebrų kaimenės. Jų tykoja gepardai, liūtai ir leopardai, o nusilpusius sudoroja. Plėšrūnų puotą užbaigia sulėkę šakalai ir grifai.

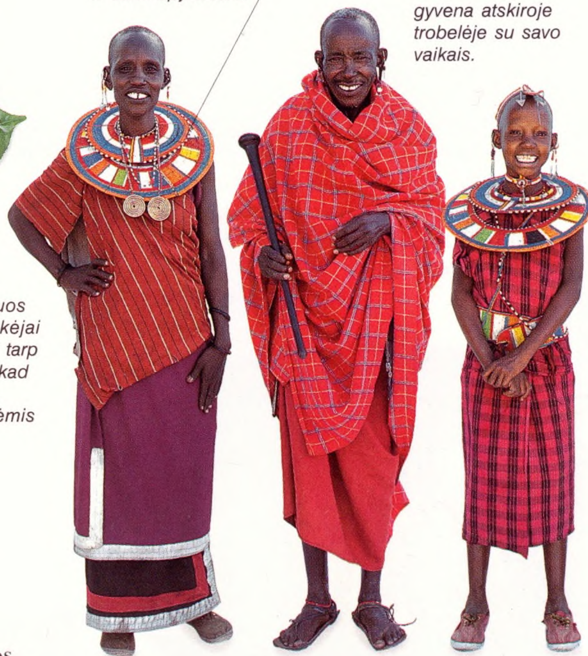

AUKŠTUMŲ ŽEMĖS ŪKIS

Dauguma valstiečių vos pragyvena iš savo sklypelių ar bandų. Aukštumose, kur klimatas vėsus ir drėgnas, vulkaninės prigimties dirvožemis itin derlingas, ten įvairios kompanijos laiko arbatžolių ir kavos plantacijas, o produkciją eksportuoja. Šiaip, daugėjant gyventojų, didžiuma ūkių suskaldomi į smulkiausius sklypelius. Dirvožemis dūlėja, nes žmonės dirba net stačiausius šlaitus.

Arbatkrūmių renkami tik jauniausi lapeliai. Norėdami juos pasiekti, rinkėjai turi lįsti giliai tarp šakų, todėl, kad nesusidraskytų, dirba su guminėmis prijuostėmis.

Masajų kariai ir moterys nešioja papuošalus: paprastai karoliukų antkakles, didelius auskarus ir vario apyrankes.

Dauguma masajų turi kelias pačias. Kiekviena jų gyvena atskiroje trobelėje su savo vaikais.

KLAJOKLIAI GYVULININKAI
Centrinės Afrikos Rytų lygumose, kur dėl sausros beveik neįmanoma dirbti žemės, žmonės klajoja su galvijų, avių, ožkų, kartais asilų ir kupranugarių kaimenėmis. Kenijoje, į pietus nuo Nairobio, masajų gentis laiko kuprotus zebu. Masajai geria jų pieną ir kraują – jį traukia pro ploną nendrelę, įstatytą į veną.

Aukščiausias Afrikos kalnas yra Kilimandžaras – snaudžiantis ugnikalnis Tanzanijoje, Didžiojo Lūžio slėnyje.

DIDŽIOJO LŪŽIO SLĖNIS

Didžiojo Lūžio slėnis tęsiasi 7000 km nuo Sirijos iki Mozambiko. Šį vaizdingą kraštovaizdį sukūrė per milijonus metų judėdamos dvi Žemės plutos plokštės. Kai kur susidarė gilūs tarpekliai (kaip Mau Kenijoje). Kitur, išsiveržus ugnikalniams ir lavai prasimušus į viršų, atsirado plačios plynaukštės (Ačio lygumos Kenijoje).

ŽVEJYBA LŪŽIO SLĖNYJE

Visame Didžiojo Lūžio slėnyje pilna gėlų ir druskingų ežerų. Juose tiršta žuvų, tad Alberto (Mobutu Sese Seko), Niasos (Malavio) ir Tanganikos ežerų pakrančių gyventojai gaudo žuvis žeberklais arba tinklaičiais.

RUANDA

BURUNDIS

0 100 200 300 400 km

Kampala, Uganda

Sausis 23 °C
Liepa 21 °C

Sausis 46 mm
Liepa 46 mm

UGANDA

KENIJA

Nairobis, Kenija

Sausis 19 °C
Liepa 16 °C
Sausis 38 mm
Liepa 15 mm

TANZANIJA

Dar es Salamas, Tanzanija

Sausis 28 °C
Liepa 24 °C
Sausis 66 mm
Liepa 31 mm

Lusaka, Zambija

Sausis 22 °C
Liepa 16 °C

Sausis 231 mm
Liepa 0 mm

ZAMBIJA

MALAVIS

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Luangva (Zambija/Mozambikas) – 804 km *Žmlp. G11*

Aukščiausias taškas: Kilimandžaro k. (Tanzanija) – 5895 m *Žmlp. J6*

Didžiausias ežeras: Viktorija (Tanzanija/Uganda/Kenija) – 69 484 km² *Žmlp. G6*

UGANDA
Sostinė: Kampala
Plotas: 235 880 km²
Gyventojų skaičius: 16 582 700
Valstybinė kalba: anglų
Pagrindinės religijos: krikščionių 66%, animistų 18%, musulmonų 16%
Valdymas: valdo viena partija
Piniginis vienetas: naujasis Ugandos šilingas
Raštingumas: 51%
Gyvenimo trukmė: 43 m.
Žmonių 1 gydytojui: 25 000
Televizorių tūkstančiui žmonių: 10

UGANDA

UGANDA IKI NEPRIKLAUSOMYBĖS buvo klestinti šalis, kurią Vinstonas Čerčilis vadino „Afrikos perlu". Bet 1986 m. ji visiškai žlugo ir bankrutavo. 1971–1979 m. ją valdė diktatorius prezidentas Idis Aminas. Tuo laikotarpiu tūkstančiai žmonių buvo nuteisti ar nužudyti, europiečiai ir azijiečiai išvaryti, jų turtas konfiskuotas. Įsitikinus, kokia korumpuota Amino vyriausybė, tarptautinė pagalba nutrūko. 1979 m. Aminas buvo nuverstas, bet šalis nesiliovė irti iki 1986 m., kai į valdžią atėjo prezidentas Joveris Musevenis. Jis grąžino taiką, vyriausybė ėmėsi atkurti ekonomiką ir demokratiją.

ŽVEJYBA VIKTORIJOS EŽERE
Didžiulis, bet negilus Viktorijos ežeras priklauso Ugandai, Tanzanijai ir Kenijai. Prieš 30 metų jame buvo užveista didžiulių Nilo ešerių, kad būtų daugiau žuvų pramoninei ir turistinei žūklei. Per tą laiką ešeriai užgrobė visą ežerą, sunaikinę jo ankstesnę gyvūniją.

Manijokai užauga iki 90 cm. Jų šaknys valgomos kaip daržovės arba malamos.

Sakoma, kad Kampala pastatyta ant septynių kalvų. Jos centras yra ant Nakasero kalvos.

KAMPALA
Kampalos, Ugandos sostinės, gyventojai retai eina iš namų be skėčio, nes po pietų paprastai prapliumpa liūtis. Kampaloje maždaug 242 dienas per metus siaučia audra. Vakare lyti nustoja, oras esti vėsus. Valdant Aminui, Kampala labai nukentėjo, bet dabar atstatoma padedant užsienio investuotojams.

ŽEMĖS ŪKIS

Dėl derlingo vulkaninės padermės dirvožemio ir gausių kritulių daugiau kaip keturi penktadaliai Ugandos tinka žemdirbystei. Didelėse plantacijose auginami kavamedžiai, medvilnė ir arbatžolės – kultūros, sudarančios 90% šalies eksporto. Apie 90% ugandiečių verčiasi žemdirbyste, daugiausia smulkiuose ūkeliuose, augina kukurūzus, soras, manijokus ir saldžiąsias bulves (batatus) – sau ir parduoti.

Saldžiosios bulvės (kairėje) ir manijokai (dešinėje) Ugandoje plačiai paplitę.

AIDS PROFILAKTIKA

Uganda – viena iš šalių, kurioje daugiausia sergančiųjų AIDS. Kai kuriuose rajonuose užsikrėtę net 20% žmonių. AIDS – lytiniu būdu plintanti liga; kadangi vaistų nuo jos dar nėra, gydytojai stengiasi išmokyti, kaip ja neužsikrėsti. Įvairiomis priemonėmis, pvz., tokiu UNICEF išleistu plakatu, vaikams aiškinama apie AIDS pavojų.

GAMTA
Ruvenzorio nacionaliniame parke turistai gali plaukti Kazingos kanalu, kuriame tūkstančiai hipopotamų ir pelikanų. Pilietinių konfliktų metais daug Ugandos gyvūnijos buvo išnaikinta, tačiau dabar Afrikoje maža vietų, kur būtų šitiek hipopotamų.

Daugiau apie
ARBATŽOLES: *172, 238*
KAVĄ: *50, 62, 66*
POLITINES SISTEMAS: *270–271*
VIKTORIJOS EŽERĄ: *204*

RUANDA
Sostinė: Kigalis
Plotas: 26 340 km²
Gyventojų skaičius: 7 164 994
Valstybinės kalbos: prancūzų, kirundi
Pagrindinės religijos: animistų 50%, krikščionių 45%, kitų 5%
Valdymas: valdo viena partija
Piniginis vienetas: Ruandos frankas
Raštingumas: 52%
Gyvenimo trukmė: 47 m.
Žmonių 1 gydytojui: 50 000
Televizorių tūkstančiui žmonių: nėra duomenų

BURUNDIS
Sostinė: Bužumbūra
Plotas: 27 830 km²
Gyventojų skaičius: 6 000 000
Valstybinės kalbos: prancūzų, kirundi
Pagrindinės religijos: krikščionių 60%, animistų 39%, musulmonų 1%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Burundžio frankas
Raštingumas: 52%
Gyvenimo trukmė: 48 m.
Žmonių 1 gydytojui: 16 670
Televizorių tūkstančiui žmonių: 1

RUANDA

NUO 1993 M. RUANDA retai neminima per žinias. Dviejų pagrindinių genčių – tutsių ir hutų – karas suskaldė Ruandą, sužlugdė jos ekonomiką ir padarė ją viena iš skurdžiausių pasaulio šalių. Prieš karą Ruanda daugiausia eksportavo kavos pupeles. Dabar, nors 95% žmonių tebedirba žemės ūkyje, eksportui beveik nieko neauginama. Nestabili padėtis šalyje trukdo plėtoti pramonę ir kasybą.

ETNINIS KARAS

Ruandoje nesibaigia didžiausias naujųjų laikų Afrikos istorijoje etninis karas, iki tol nusinešęs 200 000 gyvybių. Konfliktas nėra naujas, jis egzistuoja nuo amžių: nedidelė, bet stipri tutsių gentis nori valdyti šalies daugumą sudarančią, bet silpną hutų gentį. Karas sugriovė Ruandos ekonomiką, 1,5 mln. žmonių pabėgo iš šalies.

SVEIKATA
Ruanda – viena iš tankiausiai apgyventų Afrikos šalių, ir jos gyventojų vis daugėja. Dauguma ruandiečių moterų pagimdo bent po 6 vaikus, kai išsivysčiusiose šalyse gimstamumo vidurkis yra 1 ar 2. Bet retas ruandietis sulaukia 50 metų. Paplitusios tokios ligos kaip maliarija ir AIDS, medicinos paslaugos menkos ir dažniausiai mokamos, todėl mažai kam prieinamos.

Pasaulyje likę vos 650 gorilų. Kalnų gorilų esama tik Ruandoje.

KALNŲ GORILOS
Vienas iš paskutinių kalnų gorilos prieglobsčių pasaulyje yra Ugnikalnių nacionalinis parkas Ruandoje. Nors gorilos jame saugomos, gresia pavojus, kad jas išnaikins brakonieriai, be to, į jų teritoriją braunasi žemdirbiai.

BURUNDIS

BURUNDIS ATSISKYRĖ NUO Ruandos 1962 m. Kaip ir Ruandoje, Burundyje gyvena tutsiai ir hutai, tad Burundžio istorija irgi pilna šių genčių karų. 1972 m. tutsiai išžudė apie 10 000 hutų. Beveik toks pat skurdus ir tankiai apgyventas kaip Ruanda, Burundis neįstengia sutalpinti pabėgėlių iš karo siaubiamos Ruandos.

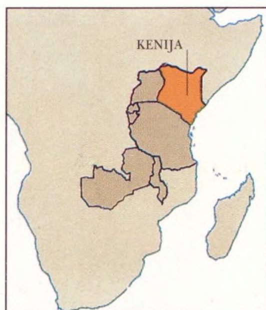

ŽMONIŲ VARGAI
Dauguma burundiečių verčiasi žemdirbyste. Derlingiausiuose plotuose gyventojų taip tiršta, jog žemės visiems neužtenka. Jos yra tiek, kad geriausiais metais šeima išsimaitina, bet užėjus nederliui ar augalų ligoms kyla badas. Kai kur dirvožemis taip nualintas, jog ima dūlėti.

BŪGNININKAI
Burundyje legendos, dainos ir muzika ne užrašomos, bet perduodamos iš lūpų į lūpas, iš kartos į kartą. Tutsių šokiai – folkloro pažiba, lygiai kaip būgnininkų grupės (12–15 žmonių), būgnuojančios be jokio kito instrumento.

Daugiau apie
DIRVOŽEMIO EROZIJĄ: *55, 244*
GYVENTOJUS: *16–17, 206*
PABĖGĖLIUS: *207*
SVEIKATĄ: *276*

KENIJA

KENIJA, NE TAIP KAIP KITOS AFRIKOS ŠALYS, yra stabili ir palyginti demokratinė nuo pat 1963 m., kai atgavo nepriklausomybę. Valdant Britanijai, daugelyje vietovių buvo užveistos plantacijos prekinėms kultūroms auginti, sukurtas kelių ir geležinkelių tinklas, jungiantis uostus su kitais miestais. Dabar Kenija – viena iš turtingiausių Afrikos šalių, auginanti eksportui arbatžoles ir kavos pupeles, gamtos draustiniais viliojanti turistus. Tačiau daug žmonių vis dar gyvena iš to, ką užsiaugina savo sklypelyje, ir iš gyvulių. Kenijoje labai sparčiai daugėja gyventojų, todėl didėja skurdas, nesantaika dėl žemės, kyla etninių konfliktų.

KENIJA

Sostinė: Nairobis

Plotas: 580 370 km²

Gyventojų skaičius: 26 100 000

Valstybinė kalba: suahelių

Pagrindinės religijos: krikščionių 66%, animistų 26%, musulmonų 6%, kitų 2%

Valdymas: daugiapartinė demokratija

Piniginis vienetas: Kenijos šilingas

Raštingumas: 71%

Gyvenimo trukmė: 59 m.

Žmonių 1 gydytojui: 71 430

Televizorių tūkstančiui žmonių: 10

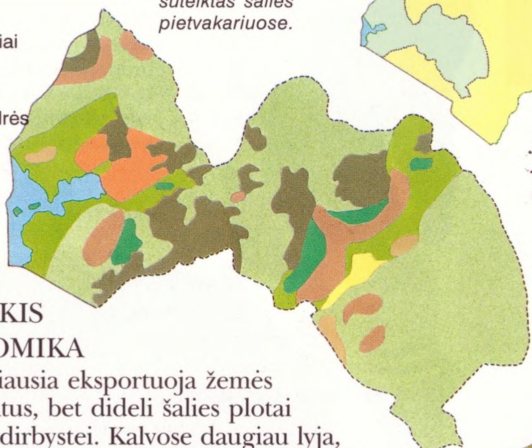
NAIROBIS
Kenijos sostinę Nairobį supančiose lygumose, dangoraižių fone klaidžioja liūtai, žirafos ir gepardai. Tai didžiausias Rytų Afrikos miestas, turintis apie 1 mln. gyventojų. Europiečiams kolonizavus Afriką, jis išaugo kaip svarbus geležinkelio iš Ugandos į Mombasos uostą tarpinis punktas.

Kenijos Masaji Maros ir Amboselio draustiniuose turistai iš arti gali fotografuoti laukinius žvėris.

Pagrindinės žemės ūkio kultūros

Žemės ūkis sutelktas šalies pietvakariuose.

Arbatžolės

Kavos pupelės

Šparaginės pupelės

ŽEMĖS ŪKIS IR EKONOMIKA

Kenija daugiausia eksportuoja žemės ūkio produktus, bet dideli šalies plotai netinka žemdirbystei. Kalvose daugiau lyja, todėl ten auginama arbatžolės, kavos pupelės, kviečiai, kukurūzai, sizalis ir cukranendrės. Kur trūksta vandens, įkurtos didelės pieno ir mėsos gyvulininkystės fermos. Tvenkinių ir ežerų vandeniu drėkinamuose laukuose auginamos prekinės daržovės, pvz., šparaginės pupelės. Jos lėktuvais eksportuojamos į užsienį.

TURIZMAS

Į Keniją turistus traukia atogrąžų paplūdimiai ir vieni geriausių Afrikoje gamtos draustiniai. Turizmas labai svarbus šalies ekonomikai, todėl vyriausybė finansuoja kelių tiesimą, oro uostų ir viešbučių statybą, kad užsieniečiams Kenija būtų patraukliausia iš visų Afrikos šalių, be to, skiria ypatingą dėmesį gamtos apsaugai ir kovai su brakonieriais.

KENIJOS GENTYS
Šiame kaime gyvena kikujai – didžiausia Kenijos gentis, susispietusi apie Kenijos kalną. Tame kalne įsikūręs dievas Ngajis, todėl kikujų trobelių durys visad atgręžtos į jį. Kaip ir kiti du trečdaliai iš 70 Kenijos genčių, kikujai šneka bantų kalba. Kenijoje dar gyvena šiek tiek azijiečių, arabų ir europiečių.

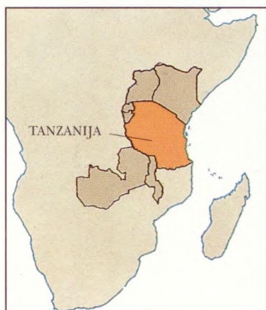

KENIJOS SPORTININKAI
Pasaulyje garsėja Kenijos ilgų nuotolių bėgikai, kilę iš Didžiojo Lūžio slėnio. Septyneriose paskutinėse olimpinėse žaidynėse jie penkis kartus tapo 3 km kliūtinio bėgimo čempionais, o kenietis Mozesas Kiptanujis (nuotraukoje) tapo 3 km nuotolio ir 3 km kliūtinio bėgimo pasaulio čempionu. Kenijos bėgikai tokie eiklūs galbūt todėl, kad gyvena ir treniruojasi aukštai virš jūros lygio, o gal kad reikdavo toli bėgioti į mokyklą.

Daugiau apie

AFRIKOS MIESTUS: *206*
DIDŽIOJO LŪŽIO SLĖNĮ: *204*
GYVENTOJUS: *16–17, 206*
KALNŲ ŽEMDIRBYSTĘ: *238*

TANZANIJA

TANZANIJA

Sostinė: Dodoma

Plotas: 945 090 km²

Gyventojų skaičius: 25 635 000

Valstybinės kalbos: anglų, suahelių

Pagrindinės religijos: animistų 42%, musulmonų 31%, krikščionių 26%, kitų 1%

Valdymas: valdo viena partija

Piniginis vienetas: Tanzanijos šilingas

Raštingumas: 55%

Gyvenimo trukmė: 51 m.

Žmonių 1 gydytojui: 33 330

Televizorių tūkstančiui žmonių: 2

TANZANIJA ATSIRADO 1964 m., susijungus Tanganikai ir Zanzibaro salai. Ligi tol Tanzanijoje buvo socialistų vyriausybė, ji skatino žmones bendrai dirbti valstybės valdomose plantacijose ir įgyvendinant kitus panašius projektus. Nors kai kurie iš tų projektų buvo sėkmingi, Tanzanija daug skurdesnė už kaimyninę Keniją ir yra viena iš kaimiškiausių Afrikos valstybių. Joje gyvena apie 120 genčių, šnekančių daugiausia suahelių kalba, kuri radosi kaip priemonė afrikiečiams bendrauti su atvykėliais pirkliais.

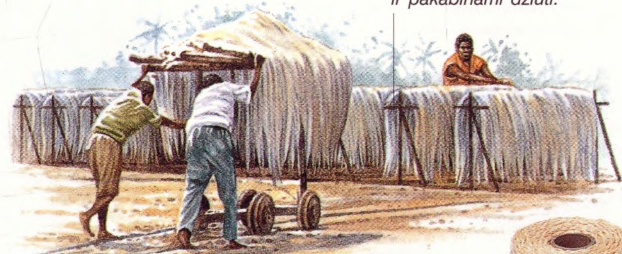
OLDOVAJAUS TARPEKLIS
Statų Oldovajaus tarpeklį šiaurės Tanzanijoje, Serengečio lygumoje, per milijonus metų išgraužė vanduo. Archeologai jame atkasė 2 mln. metų senumo pirmykščių žmonių fosilijas. Tačiau atrastos dar senesnių į žmones panašių būtybių pėdos, dviejų suaugusiųjų ir vaiko, prieš 3,5 mln. metų įspaustos minkštoje lavoje.

Sizalio pluošto gamyba

Užaugę išoriniai sizalio lapai nupjaunami.

Sizalio pluoštas gaunamas lapus traiškant velenais. Minkštimą pašalinus lieka maždaug metro ilgio balti plaušai.

Sizalio plaušai išplaunami ir pakabinami džiūti.

Dar es Salamo vardas reiškia „Ramybės uostas“. Miestas tebėra palyginti mažas, raudončerpių stogų jūroje tik kai kur kyšo daugiaaukščiai.

DAR ES SALAMAS
Nors Tanzanijos sostinė yra tuo tikslu pastatyta Dodoma, senoji šalies sostinė Dar es Salamas tebėra didžiausias miestas ir uostas. Jame baigiasi ir Tanzamo geležinkelis, kuriuo prie vandenyno gabenamos prekės iš sausumos šalies Zambijos.

SIZALIS

Vienas iš Tanzanijos pagrindinių žemės ūkio kultūrų yra sizalis, augalas, iš kurio lapų daromos virvės ir špagatai, patiesalai, šepečiai, skrybėlės ir pintinės. Sizalio virvės ypač praverčia laivuose, nes jos nepūva jūros vandeny. Bet Tanzanijai vis sunkiau parduoti sizalio gaminius, nes daugelis gaminių, anksčiau darytų iš sizalio, dabar daromi iš sintetikos.

Sizalio špagatas

TANZANIJOS KAIMAS

Tanzanijos gyventojai daugiausia buvo išsibarstę po mažus kaimelius. Bet 1970 m. vyriausybė pradėjo kelti žmones į didesnius kaimus, maždaug po 250 šeimų. Taip lengviau ir taupiau statyti mokyklas, aprūpinti kaimus vandeniu, teikti kitas komunalines paslaugas, paskirstyti trąšas ir sėklas. Dabar 75% tanzaniečių gyvena kaimuose – daugiau negu bet kurioje kitoje Afrikos šalyje.

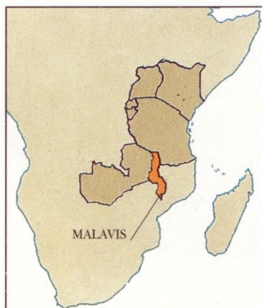
Architektūra ir drabužiai atspindi arabišką Zanzibaro koloritą.

ZANZIBARAS
Netoli Tanzanijos krantų yra Zanzibaro sala. XVIII–XIX a. į Zanzibaro uostą salos vakaruose atplaukdavo arabų pirkliai. Iš čia į arabų kraštus iškeliaudavo afrikiečiai vergai ir gvazdikėliai, svarbiausia salos žemės ūkio prekė. Gvazdikmedžius joje pradėta auginti tik 1818 m., bet dabar Zanzibaras užaugina daugiausia gvazdikėlių pasaulyje.

Daugiau apie

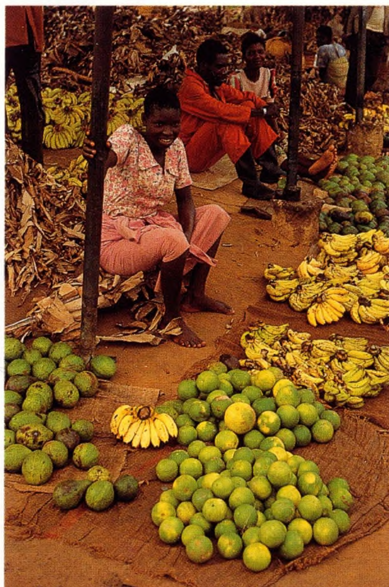
GYVENTOJŲ PASISKIRSTYMĄ: *206*
PIRMYKŠČIUS ŽMONES: *206*
POLITINES SISTEMAS: *270–271*
TANZAMO GELEŽINKELĮ: *245*

MALAVIS

MALAVIS
Sostinė: Lilongvė
Plotas: 118 480 km²
Gyventojų skaičius: 10 700 000
Valstybinės kalbos: malavių, anglų
Pagrindinės religijos: krikščionių 75%, musulmonų 20%, animistų 5%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: kvača
Raštingumas: 54%
Gyvenimo trukmė: 45 m.
Žmonių 1 gydytojui: 50 000
Televizorių tūkstančiui žmonių: nėra duomenų

MALAVIS, ESANTIS PLYNAUKŠTĖJE Didžiojo Lūžio slėnio gale, yra viena iš stabiliausių šios Afrikos srities šalių. Šešios pagrindinės Malavio genčių grupės gyvena taikiai. Malavio ekonomika remiasi žemės ūkiu, bet vyriausybė bando skatinti žemdirbystės produktų perdirbimo pramonę (konservavimą ir aliejaus gamybą), taip pat kasybą ir kitokią sunkiąją pramonę. Nors santykiai su kaimyninėmis šalimis įtempti, Malavis per paskutinį pilietinį karą Mozambike priėmė daugiau kaip milijoną pabėgėlių.

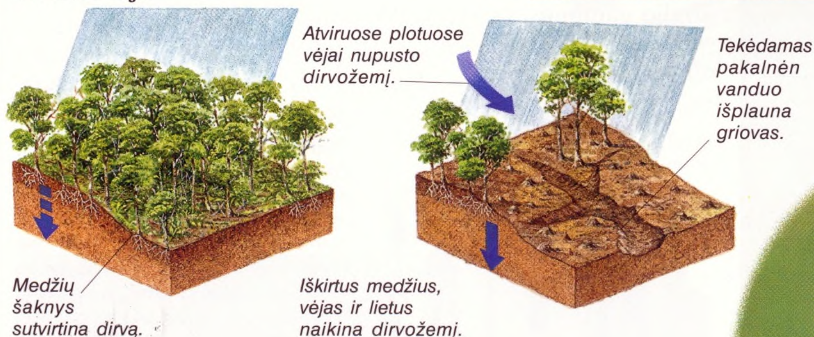

Dauguma žmonių užsiaugina žemės ūkio produktų tik tiek, kiek reikia pragyventi. Jei kas lieka, parduoda štai tokiame turguje.

ŽEMĖS ŪKIS

Žemės ūkis – Malavio ekonomikos pagrindas. Tabakas, cukrus ir arbatžolės sudaro 85% eksporto; daugiau kaip 80% gyventojų verčiasi žemdirbyste. Norint išplėsti žemėnaudos plotus, sausinamos pelkės, kertami miškai, tvenkiamos upės, kasami šuliniai sausai savanai laistyti. Nederlius Malavyje – tikra neganda.

Dirvos erozija

MIŠKAI

Miškai ir miškeliai užima beveik pusę Malavio, bet dideli jų plotai buvo iškirsti kurui ir žemdirbystei. Malavis neturi nei naftos, nei anglių, plačiausiai vartojamas kuras yra medžio anglys, gaunamos iki galo nesudeginant malkų. Prireikus žemės plotų, miškas iškertamas, medžiai sukurenami ir pelenuose sėjama. Tokia dirva nualinama per trumpą laiką, nes miško dirvožemis greit yra.

Šios ryškiai geltonos žuvelės, ciklidai, tinkamos laikyti akvariumuose, eksportuojamos į visą pasaulį.

NIASOS EŽERAS

Penktadalį Malavio teritorijos užima Niasos ežeras, vienas didžiausių ir giliausių pasaulio ežerų. Ežere vyksta pramoninė žvejyba, nes jame veisiasi per 500 žuvų rūšių, daugiausia esama į sardines panašių usipų. Žuvys krante džiovinamos ir pardavinėjamos visame Malavyje. Vienuolikai milijonų gyventojų jos yra pagrindinis baltymų šaltinis.

MALAVIEČIAI
Malavis – viena iš kaimiškiausių Afrikos šalių: net 88% žmonių gyvena kaimuose, daugiausia palei sezonines pelkes, vadinamas dambais. Kaimeliai maži, juose paprastai gyvena viena giminė. Ne taip kaip didžiojoje Afrikos dalyje, didžiausios Malavio gentys – čivai, njanjai, tumbukai, tongai, ngoniai ir vajajai – gražiai sugyvena.

HASTINGSAS BANDA
Trisdešimt metų po nepriklausomybės paskelbimo prezidentavo dr. Hastingsas Banda – iš tiesų pats vienas valdė šalį. Jo valdymas padėjo šaliai sutvirtėti, tapti savarankiškai, bet Banda nepakentė jokių kitų politinių pažiūrų, daug žmonių buvo įkalinti ir kankinami. 1993 m. demokratinis sąjūdis Bandą nuvertė.

Daugiau apie
AFRIKOS GENTIS: *206–207*
MIŠKŲ KIRTIMĄ: *69, 227, 233*
PABĖGĖLIUS: *207*
POLITINES SISTEMAS: *270–271*

ZAMBIJA

ZAMBIJA

Sostinė: Lusaka

Plotas: 752 610 km²

Gyventojų skaičius: 8 900 000

Valstybinės kalbos: anglų, bembų, vajajų

Pagrindinės religijos: krikščionių 63%, induistų 36%, animistų 1%

Valdymas: daugiapartinė demokratija

Piniginis vienetas: Zambijos kvača

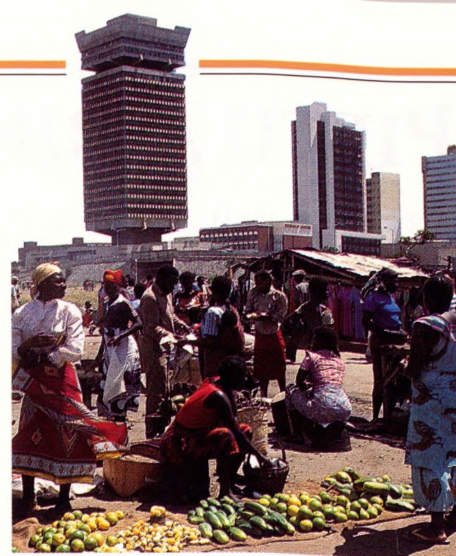
Raštingumas: 75%

Gyvenimo trukmė: 46 m.

Žmonių 1 gydytojui: 11 110

Televizorių tūkstančiui žmonių: 31

ZAMBIJA YRA PLAČIOJE kalnuotoje plynaukštėje, išraižytoje gilių slėnių. 1963 m. atgavus nepriklausomybę nuo Britanijos ir prezidentui Kenetui Kaundai paskelbus vienos partijos diktatą, kilo politiniai neramumai, pakurstyti genčių nesantaikos. 1991 m. įvyko pirmieji per 19 metų demokratiniai rinkimai ir Kaunda juos pralaimėjo. Dabar Zambijoje etniniai konfliktai silpnesni negu daugelyje Afrikos šalių, nors didesniųjų genčių yra 14. Zambija užima ketvirtą vietą pasaulyje pagal vario gavybą, ir šalies ekonomika daugiausia priklauso nuo šios šakos.

MIESTAI

Palei geležinkelį, Zambijos vario telkinius jungiantį su sostine Lusaka, nutįsusi lūšnynų grandinė. Juose nėra nei vandentiekio, nei elektros ar kanalizacijos, todėl siaučia epidemijos. Daugelis juose susigrūdusių žmonių dirba vario pramonėje. Miestuose gyvena 42% zambiečių, taigi Zambija viena iš labiausiai urbanizuotų Afrikos šalių. Daugelio šeimų jau kelios kartos miestiečiai, o tai Afrikoje retenybė.

Mineralų telkiniai Zambijoje

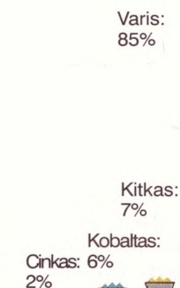
TANZAMO GELEŽINKELIS

Neturėdama išėjimo prie vandens, Zambija varį ir kitas eksporto prekes į uostus gabena kitų šalių plentais ir geležinkeliais, todėl jai labai svarbu gerai sutarti su kaimynėmis. Iki septinto dešimtmečio dauguma prekių keliavo per Rodeziją (dabar Zimbabvė), bet santykiai tarp jų nutrūko. Šiuo metu pagrindinis kelias – Tanzamo geležinkelis, einantis per Tanzaniją.

Tanzamo geležinkelis jungia Zambiją su Dar es Salamo uostu Tanzanijoje.

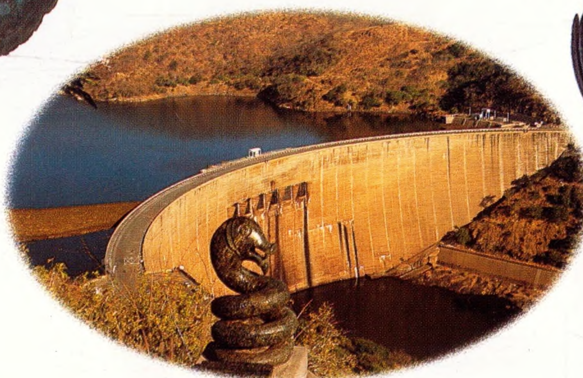
Zambijos eksportas (1990)

VARIO GAVYBA

Centrinėje Zambijoje eina apie 320 km ilgio ir 50 km pločio vario telkinių juosta. Varį pradėta kasti ketvirtame dešimtmetyje, ir jo gavyba padėjo pamatus Zambijos savarankiškumui. Varis sudaro 85% šalies eksporto, ir jei pasaulinė vario kaina kristų, Zambijos ūkis žlugtų. Be to, vario ištekliai ima sekti.

ZAMBEZĖS UPĖ

Zambezės upė, kuria eina pietinė Zambijos siena, pritraukia daugiausia turistų. Jie plaukia upe pripučiamomis valtimis, vyksta į safarį kuriame nors žvėrių draustinyje, lanko nuostabųjį Viktorijos krioklį. Karibos hidroelektrinė gamina elektros energiją Zambijos vario juostai ir kaimyninei Zimbabvei. Karibos tvenkinyje, atsiradusiame pastačius užtvanką, mėgsta žvejoti turistai.

ERELIS ŽUVININKAS

Trečdalį Zambijos ploto užima gamtos draustiniai. Erelis žuvininkas – Zambijos tautinis simbolis, jis pavaizduotas valstybės vėliavoje. Šie ereliai skraido virš vandenų ir nagais traukia paviršiuje pasirodančias žuvis.

Daugiau apie

HIDROELEKTRINES: *108, 262*

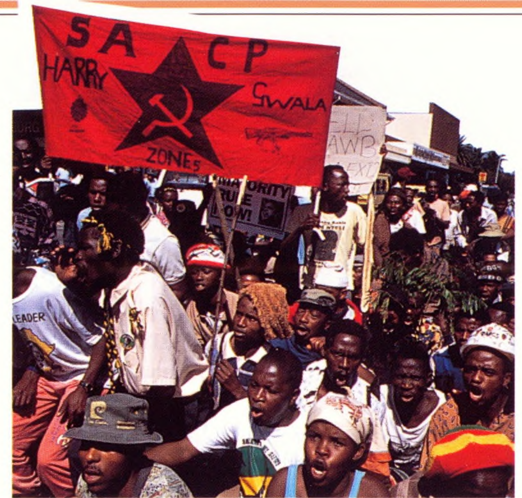
POLITINES SISTEMAS: *270–271*

PRIKLAUSYMĄ NUO EKSPORTO: *281*

VIKTORIJOS KRIOKLĮ: *250*

PIETŲ AFRIKA

AŠTUONIOS PIETŲ AFRIKOS ŠALYS turi daug bendra. Beveik visas jas buvo kolonizavę europiečiai, ir jos turėjo išsikovoti nepriklausomybę. Daugumoje ne vienerius metus vyko žiaurus karas. Dabar visos aštuonios šalys demokratinės, jose gyvena įvairių rasių žmonės. Pietinėje dalyje klimatas švelnus ir šiltas, šiaurinėje – atogrąžų; šiame krašte yra ir dykumų, ir drėgnųjų miškų, plačių lygumų ir didžiulių kalnagūbrių. Gyventojų sudėtis įvairi: nuo pasakiškai turtingų Pietų Afrikos Respublikos pramonininkų ir žemvaldžių iki medžiotojų-rankiotojų bušmėnų Kalahario dykumoje.

Iki 1994 m. visoje Pietų Afrikos Respublikoje vyko demonstracijos prieš apartheidą.

POLITIKA

Pietų Afrikoje vyrauja PAR politikai. Nuo 1948 m. ši šalis pradėjo spalvotųjų diskriminavimo politiką, vadinamą apartheidu. PAR stengėsi susilpninti kaimynines šalis, kurios priešinosi šiai politikai. PAR rėmė maištininkus, sukilusius prieš Angolos ir Mozambiko vyriausybes, padėjo grupuotėms, nepripažinusioms spalvotųjų valdžios Zimbabvėje ir Namibijoje. 1994 m. žlugus apartheidui, PAR santykiai su kaimynėmis pagerėjo.

Didingasis Stalo kalnas, iškilęs virš Keiptauno Keipo pusiasalyje, PAR. Pusiasalyje veisiasi daugybė retų augalų ir gyvūnų rūšių.

KONTRASTŲ ŽEMĖ

Pietų Afrikos gamta labai įvairi: vakaruose ir centre – Namibo ir Kalahario dykumos, šiaurėje – vešlūs atogrąžų miškai. Krašto gilumoje, plačiose savanose ir miškuose, pilna įvairios gyvūnijos; čia pamatysi ir mažiausią pasaulyje antilopę dikdik, ir Afrikos dramblį. Retos gyvūnų rūšys saugomos draustiniuose ir nacionaliniuose parkuose. Į juos plaukia turistai iš viso pasaulio.

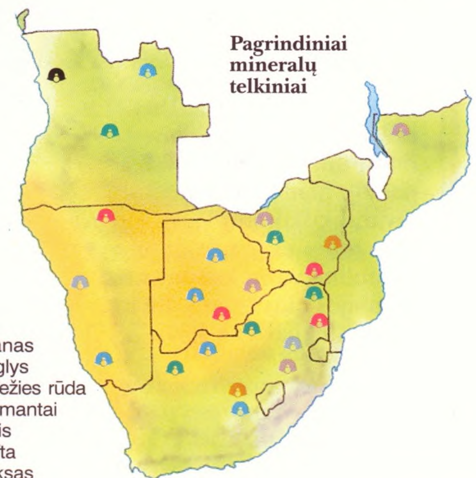
OKAVANGO DELTA
Dauguma upių įteka į jūrą, bet Okavangas teka sausumos pusėn, į dykumą. Jo ištakos Angoloje, toliau teka per Namibiją į pietryčius, o jo delta Botsvanoje, Kalahario dykumoje. Šios upės baseinas su didelėmis pelkėmis ir intakais užima daugiau kaip 22 000 km^2. Tai prieglobstis įvairiausiems gyvūnams ir augalams. Turistai plaukioja po pelkes iš medžio išskobtomis kanojomis – mokorais.

KALAHARIO BUŠMĖNAI
Kalahario dykumos bušmėnai, arba sanai, yra viena iš nedaugelio Afrikos medžiotojų-rankiotojų genčių. Šie žmonės gyvena mažomis uždaromis bendruomenėmis. Seniau jie klajodavo ieškodami vabzdžių, valgomųjų augalų ir užnuodytomis strėlėmis medžiodami mažesnius gyvūnus. Tačiau dabar bušmėnai gyvena sėsliau.

IŠKASENOS

Pietų Afrika turtinga mineralų. Šiame krašte iškasama didelė dalis pasaulio aukso, deimantų, urano ir vario. Jų kasyba pakeitė regiono šalių ekonomiką. Labiausiai nuo kasybos priklausoma Botsvana. Beveik 80% jos eksporto pajamų duoda deimantai. PAR pirmauja pasaulyje pagal aukso gavybą, o Namibijoje didžiausia pasaulyje urano kasykla. Pagrindinis energijos šaltinis yra akmens anglys. PAR, Zimbabvė, Botsvana ir Mozambikas turi didžiulius anglių išteklius.

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Zambezė (Mozambikas/Zimbabvė/Zambija/Namibija/Angola) – 2700 km *Žmlp. J5*

Aukščiausias taškas: Tabana Ntlenjanos k. (Lesotas) – 3482 m *Žmlp. H10*

Didžiausias ežeras: Niasa (Mozambikas/Malavis/Tanzanija) – 28 490 km² *Žmlp. J4*

ZIMBABVĖ, MOZAMBIKAS, ANGOLA, NAMIBIJA, BOTSVANA, SVAZILANDAS, LESOTAS, PIETŲ AFRIKOS RESPUBLIKA

Fransistaunas, Botsvana
Sausis 25 °C
Liepa 15 °C
Sausis 107 mm
Liepa 0 mm

Port Elizabetas, PAR
Sausis 21 °C
Liepa 13 °C
Sausis 31 mm
Liepa 48 mm

Miestų augimas

Pietų Afrikos žmonės palieka kaimus ir vyksta į miestus ieškoti darbo. PAR miestas Johanesburgas su priemiesčiais turi per 9 mln. gyventojų ir yra, po Kairo, antras pagal dydį Afrikos miestas. Mozambiko sostinė Maputu (dešinėje) 1975–1983 m. išaugo dvigubai ir turi daugiau kaip 1,5 mln. žmonių.

MOTERŲ DALIA
Seniau afrikietės buvo tik žmonos ir motinos, prižiūrėdavo namus ir rūpindavosi pasėliais. Dabar daugelis vyrų dirba miestuose arba kasyklose, namie nebūna ištisus metus ar dar daugiau, todėl kaimuose gyvena kone vienos moterys. Vadinasi, jas užgriūva dar didesnė atsakomybės našta.

ANGOLA

ANGOLA
Sostinė: Luanda
Plotas: 1 246 700 km²
Gyventojų skaičius: 10 300 000
Valstybinė kalba: portugalų
Pagrindinės religijos: krikščionių 90%, animistų 10%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: kvanza
Raštingumas: 43%
Gyvenimo trukmė: 46 m.
Žmonių 1 gydytojui: 14 290
Televizorių tūkstančiui žmonių: 6

ANGOLA TURĖTŲ BŪTI viena iš sėkmingiausiai besitvarkančių Afrikos šalių. Beveik visa žemė derlinga, šiaurėje eina tankūs atogrąžų miškai, pietuose sausesnė savana. Žemdirbiai visiškai aprūpina maisto produktais negausius gyventojus, didžiuliai naftos ir mineralų telkiniai duoda daug pajamų. Tačiau nuo 1975 m. Angolą niokoja pilietinis karas, nepalikdamas nepaliesto jokio kampelio. Sužeista ar žuvo tūkstančiai žmonių, šalis nuskurdinta.

PILIETINIS KARAS

1975 m., pasibaigus portugalų valdymui, kilo pilietinis karas tarp Angolos išsivadavimo liaudies judėjimo (AILJ), remiamo SSRS ir Kubos, ir Angolos išsivadavimo nacionalinio fronto (AINF), kurį rėmė PAR ir JAV. 1991 m. paskelbus paliaubas, į valdžios organus buvo išrinktas AILJ, bet ir vėl prasidėjo kovos. 1994–1995 m. taikos derybos baigėsi sutartimi.

• Didieji miestai
...... Bengelos geležinkelis

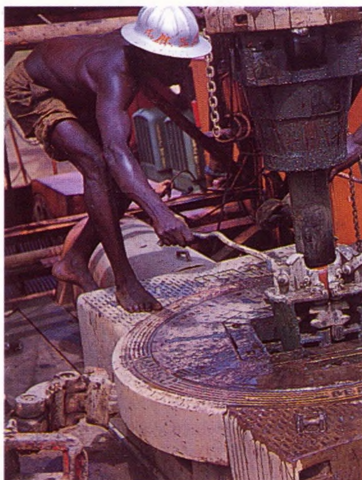
Bengelos geležinkelis iš Bengelos ir Lobito uostų per Angolą eina į rytus, į Kongo DR (Zairą).

BENGELOS GELEŽINKELIS

Bengelos geležinkelis atidarytas 1931 m. Juo iš Zambijos ir Kongo DR (Zairo) kasyklų į Lobito ir Bengelos uostus buvo gabenamas varis ir kiti mineralai. Geležinkelis ir uostai aprūpino darbu daugelį žmonių, bet visi jie liko bedarbiai, kai per pilietinį karą geležinkelis buvo nuniokotas. Prasidėjus paliauboms, jį pradėta atstatyti ir planuojama vėl atidaryti.

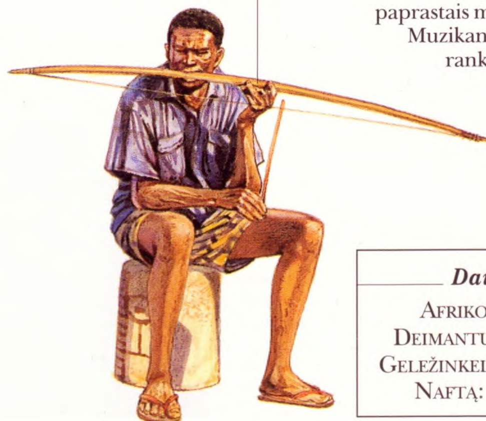

LUANDA
Luandos uostas yra Angolos sostinė ir didžiausias miestas. Jį įkūrė portugalai 1576 m., keletą amžių jis buvo vergų išsiuntimo centras – iš čia jie būdavo gabenami į Braziliją, Portugalijos koloniją. Mieste pastatyta tvirtovė, daug kitų statinių, šalia jų dabar kyla dangoraižiai. Kalvas aplink miestą aplipę lūšnynai, kur glaudžiasi tūkstančiai žmonių.

PRAMONĖ

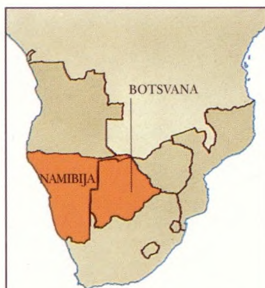
Kabindos provincija Angolos šiaurėje yra vienas iš svarbiausių naftos gavybos rajonų Afrikoje. Netoli kranto vandenyne esantys telkiniai turi 1500 mln. barelių naftos ir baisybę dujų. Šiaurės rytuose esama vieno iš didžiausių pasaulyje deimantų telkinių, o toliau į pietus kasama geležies rūda ir kiti mineralai. Tačiau per nesibaigiančius karinius konfliktus sugriauta daugelis kasyklų ir fabrikų.

Tašelis dalija lanką į dvi nelygias dalis.

MUZIKINIS LANKAS
Angolos pietvakariuose gyvenantys humbių genties žmonės groja paprastais medžiokliniais lankais. Muzikantas paima lanką viena ranka ir apžioja. Judinant lūpas ir lazdele braukiant per stygą, išgaunami skirtingo aukštumo garsai.

Daugiau apie
AFRIKOS MIESTUS: *206*
DEIMANTUS: *150, 226, 248*
GELEŽINKELIUS: *152, 230, 281*
NAFTĄ: *152, 230, 281*

BOTSVANA
Sostinė: Gaboronas
Plotas: 581 730 km²
Gyventojų skaičius: 1 325 291
Valstybinė kalba: anglų
Pagrindinės religijos: animistų 50%, krikščionių 30%, kitų 20%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: pula
Raštingumas: 75%
Gyvenimo trukmė: 60 m.
Žmonių 1 gydytojui: 5150
Televizorių tūkstančiui žmonių: 16

NAMIBIJA
Sostinė: Vindhukas
Plotas: 824 290 km²
Gyventojų skaičius: 1401711
Valstybinė kalba: anglų
Pagrindinės religijos: krikščionių 90%, animistų 10%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: PAR rendas
Raštingumas: 40%
Gyvenimo trukmė: 58 m.
Žmonių 1 gydytojui: 4620
Televizorių tūkstančiui žmonių: 21

BOTSVANA

BOTSVANA – BENE VIENINTELIS Afrikoje sėkmės pavyzdys. 1966 m. atgavusi nepriklausomybę, ši vargana šalis visiškai priklausė nuo smulkaus žemės ūkio. Bet 1967 m. atrasta deimantų, pastarąjį dvidešimtmetį kuriami dideli gyvulininkystės ūkiai, ir Botsvanos ekonomika tapo viena iš sparčiausiai augančių pasaulyje. Šalį gerai valdo stabili demokratinė vyriausybė.

GABORONAS
Nepriklausomybę atgavusi Botsvana neturėjo sostinės, lig tol ji buvo valdoma iš Makifengo PAR. Naujoji šalis pasistatė sostinę – Gaberoną. Jame dabar gyvena per 150 000 žmonių. Tai ne tik valdžios, bet ir ryšių, pramonės centras.

Tėvai ir vaikai įsikūrę pagrindinėje, miegamojoje trobelėje.

Žmonės verda, valgo, priima svečius kieme (lolvapoje).

Medžiai branginami dėl pavėsio.

Trobeles stato ir prižiūri moterys.

Kiemas aptvertas neaukšta tvora.

Nendrių stogas laikosi ant stulpų, einančių ratu. Kai aukštas stogas, trobelėje ne taip karšta.

Trobelės puošiamos pirštais nutepliotais žemės spalvų (rudos, raudonos ir oranžinės) piešiniais.

TSVANŲ NAMAI

Tsvanai, sudarantys daugumą Botsvanos gyventojų, paprastai buriasi į genties vado valdomas sritis. Tokia sritis turi sostinę, aplink kurią spiečiasi kaimai. Šeima gyvena aptvertame kieme, kurio pakraščiais stovi keletas trobelių, kiekviena skirta skirtingam tikslui.

NAMIBIJA

NAMIBIJĄ, BUVUSIĄ VOKIETIJOS kolonija, 1915–1990 m. valdė kaimynė, PAR. Šalis turi daug mineralų ir kitų gamtos turtų; joje driekiasi dvi dykumos: vakaruose, netoli Atlanto, siauru ruožu eina Namibo dykuma, pietuose – Kalahario.

Varis

KASYBA
Namibija – viena iš keturių Afrikos šalių, turinti didžiausius mineralų išteklius: vario, deimantų, alavo ir kitų mineralų. Riosinge, Namibo dykumoje, yra didžiausia pasaulyje urano kasykla. Be to, Namibija užima antrą vietą pasaulyje pagal švino gavybą.

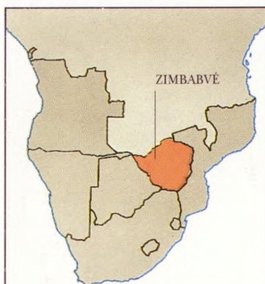
Norėdama parodyti, jog yra ištekėjusi, himbų genties moteris prie savo plaukų prideda nukirptus nuo brolio galvos.

KAIMO GYVENIMAS

Daugiausia namibiečių gyvena šiaurės aukštumose. Ovambų genties žmonės statosi aptvertas gyvenvietes, vadinamas kraliais. Vakaruose, prie Angolos sienos, spiečiasi himbai. Jie pusiau klajokliai, laiko gyvulius, iš jų gauna mėsos, pieno, vilnų. Bandos dydis rodo žmogaus turtingumą ir padėtį.

Daugiau apie
DEIMANTUS: *150, 226, 248*
DEMOKRATIJĄ: *270*
DYKUMAS: *15, 204*
VARIO KASYBĄ: *73, 237, 245*

ZIMBABVĖ

ZIMBABVĖ KITADOS BUVO didelės prekybos imperijos dalis. Prieš daugelį amžių Centrinės Afrikos pirkliai iš čia gabeno į Indiją ir Kiniją auksą ir varį. Tos imperijos centras buvo Didžioji Zimbabvė („vado namai") – dideli akmeniniai rūmai, kurių vardu ir pavadinta pati šalis, kai 1980 m. tapo nepriklausoma. Šiuolaikinės Zimbabvės ekonomika įvairiausia ir stipriausia Afrikoje, nors tarp daugumą sudarančių šonų ir mažumoje atsidūrusių ndebelių tvyro etninė įtampa, o nuolatinė sausros grėsmė lėtina šalies plėtrą.

ZIMBABVĖ

Sostinė: Hararė

Plotas: 390 580 km²

Gyventojų skaičius: 10 401 767

Valstybinė kalba: anglų

Pagrindinės religijos: sinkretistų (pusiau krikščionių, pusiau animistų) 50%, krikščionių 25%, animistų 24%, kitų 1%

Valdymas: daugiapartinė demokratija

Piniginis vienetas: Zimbabvės doleris

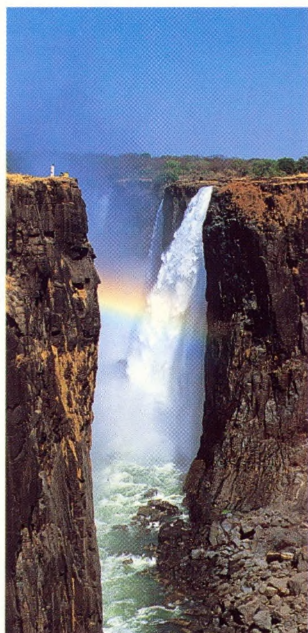
Raštingumas: 69%

Gyvenimo trukmė: 56 m.

Televizorių tūkstančiui žmonių: 30

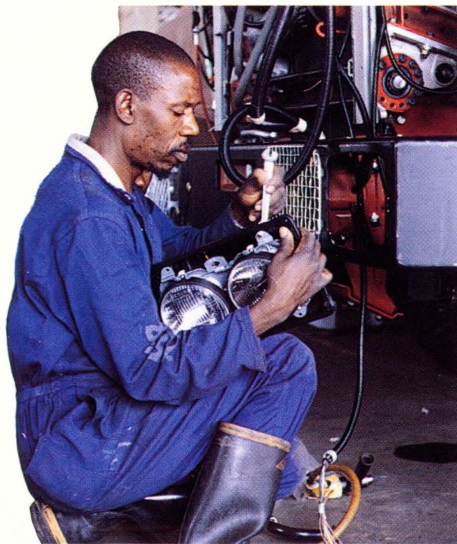
HARARĖ
Zimbabvės sostinė Hararė žinoma kaip „Žydinčių medžių miestas", mat jo plačios gatvės apsodintos daugybe žydinčių medžių ir krūmų. Anksčiau tai buvo Solsberis, bet paskelbus nepriklausomybę miestas pervadintas Nehararės garbei; Neharare buvo vadas, valdęs šią vietovę prieš kolonizuojant britams. Dabar šis modernus gyvas miestas yra šalies širdis.

VIKTORIJOS KRIOKLYS
Palei Zambijos ir Zimbabvės sieną tekanti į rytus Zambezės upė vienoje vietoje krenta į 128 m gilumo tarpeklį. Net už 40 km matyti krioklį gaubianti tiršta migla ir girdėti ūžesys. Vietiniai žmonės Viktorijos krioklį vadina „griaudžiančiu rūku".

PRAMONĖ

Po PAR Zimbabvė turi įvairiausią pramonę. Svarbiausias šalies pramonės centras yra Bulavajo miestas pietuose, kelių ir geležinkelių tinklo centre. Šiame mieste gaminama plienas ir cementas, įvairios vartojimo prekės, tarp jų automobiliai, mašinos, tekstilė ir avalynė. Be to, Bulavajas – maisto perdirbimo ir tabako pramonės centras.

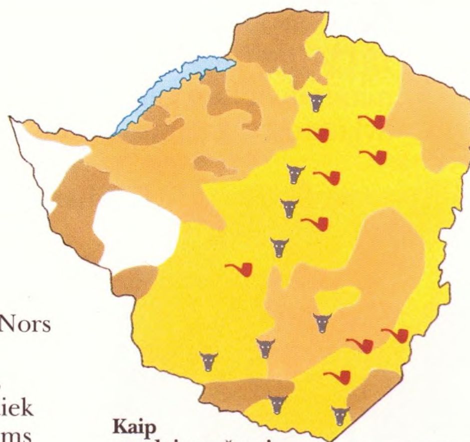

ŠONAI
Zimbabviečių daugumą sudaro šonai (mašonai), gyvenantys šalies viduryje ir rytuose. Jie verčiasi žemdirbyste, bet vis daugiau įsidarbina pramonėje. Daugelis šonų krikščionys, dalis – animistai, t. y. tiki, kad viskas gamtoje (ežerai, medžiai) turi sielą. Šonai garsūs puodžiai ir skulptoriai.

ŽEMĖS ŪKIS

Zimbabvės centrinė dalis turi daug derlingos žemės, kur auginama tabakas ir kitos prekinės kultūros. Nors stengiamasi žemę padalyti teisingiau, geriausi plotai vis tiek dar priklauso keliems tūkstančiams baltųjų žemvaldžių, o prastesnius dirba apie 5 mln. juodaodžių, vos pragyvenančių iš savo sklypelių.

Tabakas

Daugiau apie
AFRIKOS GENTIS: *206–207*
AFRIKOS MIESTUS: *206*
RELIGIJAS: *274–275*
TABAKĄ: *52*

MOZAMBIKAS

MOZAMBIKAS

Sostinė: Maputu

Plotas: 801 590 km²

Gyventojų skaičius: 15 300 000

Valstybinė kalba: portugalų

Pagrindinės religijos: animistų 60%, krikščionių 30%, musulmonų 10%

Valdymas: valdo laikinoji vyriausybė

Piniginis vienetas: metikalas

Raštingumas: 24%

Gyvenimo trukmė: 47 m.

Žmonių 1 gydytojui: 50000

Televizorių tūkstančiui žmonių: 3

1975 M. MOZAMBIKUI tapus nepriklausomam nuo Portugalijos, buvę šeimininkai spruko iš šalies sunaikinę transportą ir pramonės įrangą. Pilietinio karo metai, sausra ir potvyniai pavertė Mozambiką viena iš skurdžiausių pasaulio šalių. Kaimuose pilna nuo karo užsilikusių minų, beveik nėra sveiko tilto. Bet Mozambikas turi galimybių įveikti pastarųjų metų istorines negandas. Žemė gera, derlinga, mineralų telkiniai bemaž nejudinti.

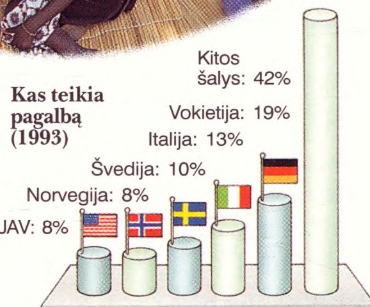
BEIRA
Beira prie Indijos vandenyno yra antras pagal dydį Mozambiko miestas ir svarbiausias jo uostas. Beveik visas kaimyninės Zimbabvės eksportas eina per jį: prekės atkeliauja geležinkeliu, plentais ir vamzdynais, jungiančiais Beirą su Zimbabvės sostine Harare. Pilietinio karo metu šią gyvybinę ūkio arteriją saugojo apie 10 000 Zimbabvės kareivių.

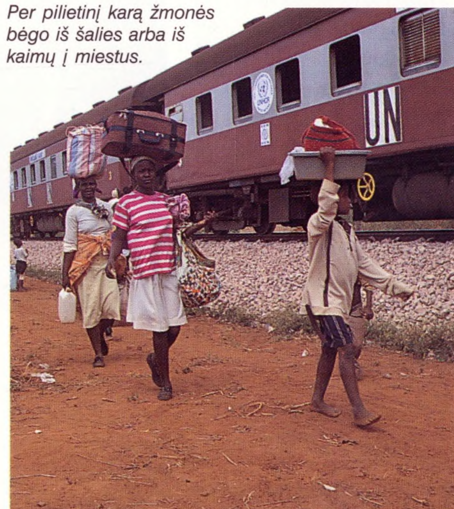

Mozambiko darbininkai sveikatingumo pamokoje

SVEIKATOS PRIEŽIŪRA

Gavus nepriklausomybę, Mozambiko vyriausybė visą sveikatos priežiūrą suvalstybino ir padarė nemokamą. Bet per pilietinį karą buvo sugriautos beveik visos kaimo ligoninės ir poliklinikos, todėl paplito tokios ligos kaip tuberkuliozė, maliarija ir plaučių uždegimas. Dabar beveik visi gyventojai skursta, maždaug pusė maitinasi tik iš užsienio labdaros. Kasmet Mozambikas gauna tūkstančius tonų maisto, daugiausia iš Europos šalių ir JAV.

Per pilietinį karą žmonės bėgo iš šalies arba iš kaimų į miestus.

PILIETINIS KARAS

1975 m. paskelbus nepriklausomybę, prasidėjo pilietinis karas tarp komunistinės FRELIMO (Mozambiko išsivadavimo fronto) vyriausybės ir Mozambiko nacionalinio pasipriešinimo (MNP) sukilėlių, palaikomų PAR. Per karą žuvo 900 000 žmonių, kilo baisus badas. Nutraukus tarptautinę pagalbą MNP ir FRELIMO paskelbus demokratinius rinkimus, abi pusės 1992 m. pasirašė taikos sutartį.

ŽEMĖS ŪKIS
Žemės ūkyje dirba apie 85% mozambikiečių. Derlingose pakrantės lygumose auginama cukranendrės, medvilnė, arbatžolės, kišju riešutai ir citrusai, o krašto gilumoje – tabakas, laikomi gyvuliai. Šalies pakrantės vandenyse daug žuvų; krevečių, omarų ir kitų jūros gėrybių eksportas šalies ūkiui duoda daug pajamų.

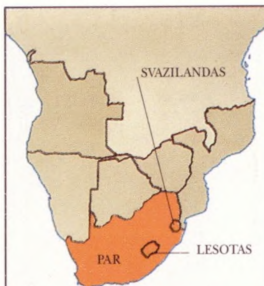

Darbininkai neša cukranendrių ryšulius.

LIAUDIES MUZIKA
Vandenyno pakrantėje gyvenančių čopių pagrindinis muzikos instrumentas yra timbila, panaši į ksilofoną. Timbilų orkestrai pritaria poetiškoms dainoms ir įmantriems migodams (šokių siuitoms) kaimo gyvenimo tema.

Daugiau apie
CUKRŲ: *52*
GEROVĘ IR SKURDĄ: *278–279*
PABĖGĖLIUS: *207*
SVEIKATOS PRIEŽIŪRĄ: *276*

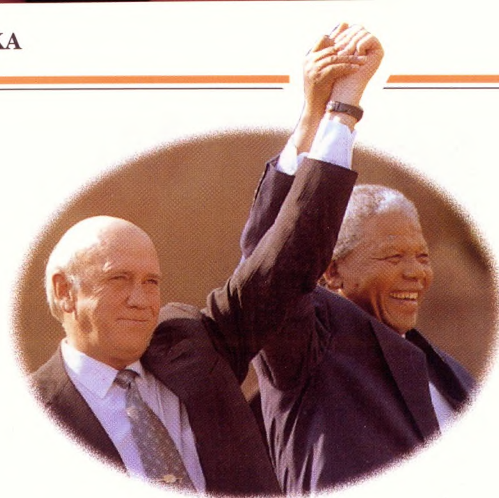
PAR	
Sostinės: Pretorija, Keiptaunas, Blumfonteinas	
Plotas: 1 221 040 km²	
Gyventojų skaičius: 40 800 000	
Valstybinės kalbos: 9 Afrikos kalbos, anglų, afrikanso	
Pagrindinės religijos: krikščionių 47%, kitų 53%	
Valdymas: daugiapartinė demokratija	
Piniginis vienetas: rendas	
Raštingumas: 80%	
Gyvenimo trukmė: 62 m.	
Žmonių 1 gydytojui: 1640	
Televizorių tūkstančiui žmonių: 97	

SVAZILANDAS
Sostinė: Mbabanė
Plotas: 17 360 km²
Gyventojų skaičius: 800 000
Valstybinės kalbos: svazių, anglų
Pagrindinės religijos: krikščionių 60%, animistų 40%
Valdymas: absoliutinė monarchija
Piniginis vienetas: lilangenis
Raštingumas: 71%
Gyvenimo trukmė: 57 m.
Žmonių 1 gydytojui: 18 820
Televizorių tūkstančiui žmonių: 21

LESOTAS
Sostinė: Maseru
Plotas: 30 350 km²
Gyventojų skaičius: 1 900 000
Valstybinės kalbos: anglų, sesuto
Pagrindinės religijos: krikščionių 90%, animistų 10%
Valdymas: valdo karinė chunta
Piniginis vienetas: lotis
Raštingumas: 78%
Gyvenimo trukmė: 60 m.
Žmonių 1 gydytojui: 18 610
Televizorių tūkstančiui žmonių: 6

PAR

PAR BALTŲJŲ MAŽUMA 1994 m. perleido valdžią daugumai, vadovaujamai Afrikiečių nacionalinio kongreso (ANK). Nuo 1948 m. PAR vyriausybė vykdė apartheido politiką, atskirdama rases ir įtvirtindama baltųjų viešpatavimą. Ši politika PAR izoliavo nuo viso pasaulio, vis stiprėjo rasinis smurtas. Tačiau prezidentu išrinkus ANK lyderį Nelsoną Mandelą, apartheido sistema buvo likviduota ir PAR atnaujino visus tarptautinius santykius.

NELSONAS MANDELA
1964 m. nuteistas kalėti už aktyvią veiklą ANK, Nelsonas Mandela (čia jį matote su F. V. de Klerku) išbuvo kalėjime 26 metus ir 1990 m. buvo paleistas. Mat prezidentas de Klerkas, norėdamas baigti apartheidą, nusprendė įteisinti kovos už spalvotųjų laisvių grupes. 1994 m., vadovaujamas Nelsono Mandelos, ANK įgijo politinę persvarą ir Mandela tapo pirmuoju juodaodžiu PAR prezidentu.

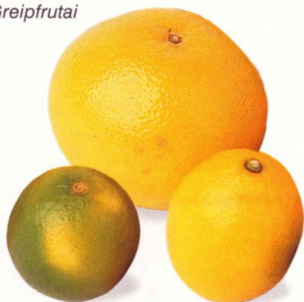

SPALVOTŲJŲ MIESTELIAI

Pagal apartheido politiką spalvotiesiems buvo neleidžiama gyventi miestuose, jie su šeimomis turėdavo glaustis tam tyčia pastatytose gyvenvietėse toli nuo miesto, kur turėdavo darbą. Garsiausia ir didžiausia iš tokių gyvenviečių yra Sovetas, turintis beveik milijoną gyventojų. Kasdien spalvotieji iš Soveto sausakimšais autobusais kelias valandas važiuoja dirbti į kasyklas ir fabrikus Johanesburgo apylinkėse.

NDEBELIAI
PAR yra daugiarasė šalis, joje daugybė genčių ir 11 valstybinių kalbų. Viena gentis, ndebeliai, garsėja savo namais, kuriuos puošia labai ryškių spalvų geometriniais raštais. Trobeles prižiūri ir kas pavasarį perdažo moterys.

VAISIŲ AUGINIMAS
Dėl šilto, sauso klimato ir derlingos žemės PAR eksportuoja daug maisto produktų, tarp jų citrusų, obuolių ir vynuogių. PAR dar garsėja puikiais vynais.

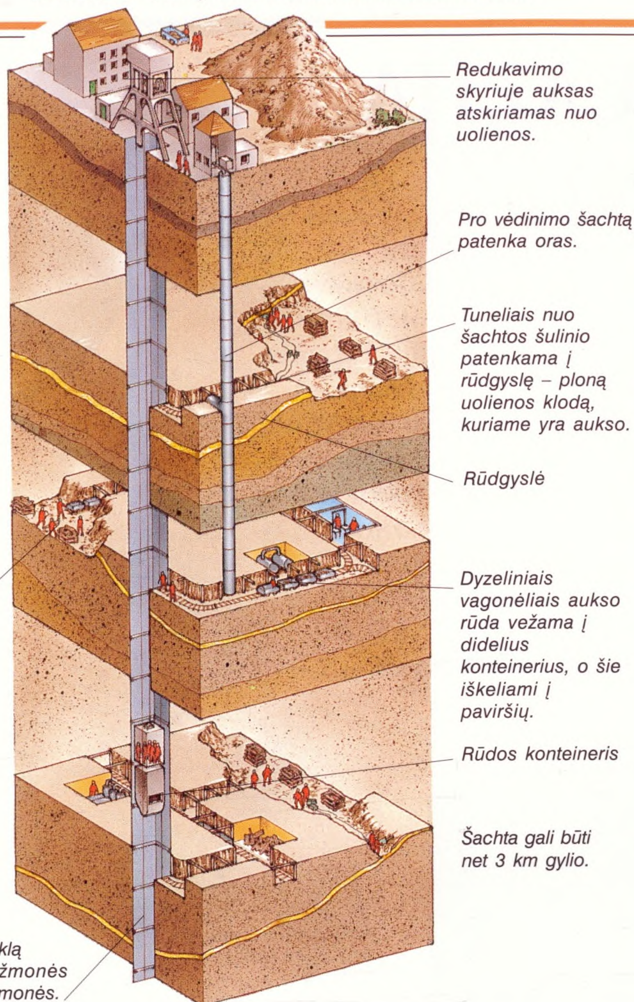
AUKSINIS MIESTAS

PAR turi net tris sostines: šalies vykdomoji valdžia įsikūrusi Pretorijoje, teismai Blumfonteine, parlamentas Keiptaune. Tačiau finansinis ir pramonės centras yra Johanesburgas, vadinamas „auksiniu miestu“. Jo apylinkėse giliai po žeme esančios aukso kasyklos duoda milžiniškus turtus, todėl priemiesčiuose išaugo didžiulis pramonės rajonas, kuriame gaminami automobiliai, tekstilė, elektronikos prekės ir įvairios mašinos.

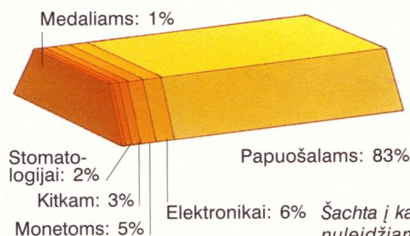

AUKSO GAVYBA

XIX a. Vitvatersrando aukso telkinys netoli Johanesburgo duodavo pusę metinio pasaulio aukso kiekio, šiuo metu – 30%. Daug iškasama ir deimantų, kitų mineralų, šalis turi išplėtotas apdirbamąją pramonę ir finansų sferą. Taigi PAR ekonomika yra stipriausia ir pažangiausia Afrikoje. Deja, plėtrą stabdo didėjantys nedarbas ir gyventojų skaičius.

Kam vartojamas auksas

SPORTAS
Apartheido metais spalvotųjų ir baltųjų komandos būdavo atskiros. Todėl PAR neturėjo teisės dalyvauti jokiose tarptautinėse sporto žaidynėse. Pasibaigus apartheidui, sporto komandos tapo mišrios ir PAR vėl leista varžytis pasaulio čempionatuose. 1995 m. „Springboks“, nacionalinė regbio komanda, laimėjo pasaulio taurę.

SVAZILANDAS

SVAZILANDO KARALYSTĘ NUSTELBIA galinga kaimynė – PAR, turinti jai dėkoti už didelę dalį savo turtų ir energijos išteklius. Svazilandas daugiausia eksportuoja cukranendres, be to, medžio masę, anglis ir asbestą. Svazilando karalius turi didelę valdžią: yra vyriausybės vadovas ir skiria daugelį parlamento narių. Jo galią rodo titulas „ngvenjama“, reiškiantis „liūtas“.

Karaliaus Msvačio III karūnavimas 1986 m.

LESOTAS

KALNUOTA LESOTO KARALYSTĖ iš visų pusių apsupta PAR; tai vienintelė Afrikos šalis, kur visa teritorija yra 1000 m virš jūros lygio. Pagrindinis jos gamtos turtas – vanduo; grandiozinis hidroelektrinių sistemos projektas Lesotą visiškai aprūpins energija ir duos daugybę vandens PAR. Kol kas Lesoto ekonomika priklauso nuo turtingosios kaimynės.

MOHERIO MEZGINIAI
Kalnuotame Lesote labai plačiai auginamos angorinės ožkos, mat jų vilna – moheris – itin vertinama. Moterys rateliais verpia ją ir iš siūlų mezga įvairius drabužius.

Daugiau apie

AFRIKOS MIESTUS: *206*
CUKRANENDRES: *52*
HIDROELEKTRINES: *108, 262*
POLITINES SISTEMAS: *270–271*

AUSTRALAZIJA IR OKEANIJA

ŠIS DIDŽIULIS SALŲ RAJONAS užima didelį Ramiojo vandenyno plotą į pietus nuo Pietryčių Azijos. Į Australaziją įeina Australija, Naujoji Zelandija, Papua ir Naujoji Gvinėja, keletas aplinkinių salų. Australija – vienintelė šalis, esanti ir žemynas, mažiausias iš septynių. Australazija dažnai siejama su trimis Ramiojo vandenyno salų grupėmis – Melanezija, Mikronezija ir Polinezija, kurios savo ruožtu sudaro Okeaniją. Australazijos ir Okeanijos klimatas bei gamta nepaprastai skiriasi. Australijos šiaurėje auga drėgnieji atogrąžų miškai, pietinę Naujosios Zelandijos dalį dengia ledynai, o Ramiojo vandenyno salos daugiausia yra koralų atolai arba ugnikalniai.

PAPUA IR NAUJOJI GVINĖJA
Papua ir Naujoji Gvinėja yra Naujosios Gvinėjos salos rytuose. Vakarinę dalį užima Irian Džaja, priklausanti Indonezijai. Papua – aukštų kalnų ir tankių miškų šalis. Aukščiausias Vilhelmo kalnas turi 4300 m, jo viršūnę dažnai dengia sniegas, nors yra arti pusiaujo. Žemyn į pietus karšta ir drėgna, ten veši žali atogrąžų miškai, jais apaugę du trečdaliai salos.

Dykumose veisiasi apykaklėtasis driežas.

AUSTRALIJOS DYKROS

Australijoje yra keturios didelės dykumos: Simpsono, Gibsono, Didžioji Smėlio ir Didžioji Viktorijos. Kartu jos apima didžiulius centrinės Australijos plotus. Ši sritis beveik negyvenama, nors sausas klimatas tinka avims ir galvijams auginti.

Aukščiausia temperatūra:
Berkas, Australija
53 °C

Žemiausia temperatūra:
Kanbera, Australija
-22 °C

ŽEMĖLAPYJE YRA
Plotas: 8 508 238 km²
Aukščiausias taškas: Vilhelmo k. (Papua ir Naujoji Gvinėja) – 4300 m *Žmlp. F7*
Ilgiausia upė: Maris (Australija) – 3824 km *Žmlp. F12*
Didžiausias ežeras: Eras (Australija) – didžiausias plotas 9690 km² *Žmlp. E11*
Didžiausia sala: Naujoji Gvinėja – 787 878 km² *Žmlp. E7*

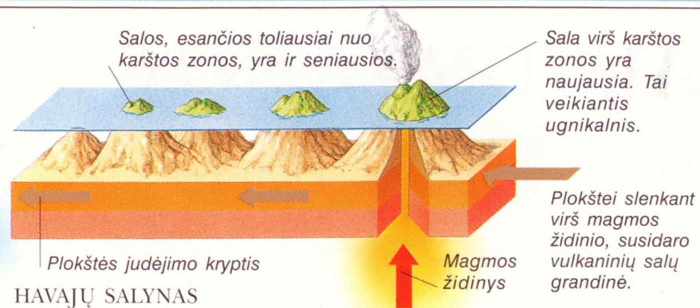
ŠIAURĖS ATOGRĄŽA
PUSIAUJAS
PIETŲ ATOGRĄŽA
PIETŲ POLIARATIS

Marianų ss.
Saipanas
Guamas
FILIPINŲ JŪRA
Palau ss.
Japo ss.
Palau
Čukas
Karolinų ss.
Bismarko salynas
BISMARKO JŪRA
Naujoji Britanija
Sepikas
Naujoji Gvinėja
Vilhelmo k.
Flajus
Bugenvilis
Papua įl.
Van Dimeno kyš.
ARAFŪROS JŪRA
TIMORO JŪRA
INDIJOS VANDENYNAS
ARNHEMLANDAS
Karpentėrijos įl.
KEIP JORKO P-LIS
KORALŲ JŪRA
Koralų jūros ss.
KIMBERLIO PLYNAUKŠTĖ
TANAMIO DYKUMA
Didysis Barjerinis rifas
DIDŽIOJI SMĖLIO DYKUMA
HAMERSLIO KLGB.
MAKDONELIO KLGB.
Džordžina
Šarko įl.
GIBSONO DYKUMA
SIMPSONO DYKUMA
DIDŽIOJI VIKTORIJOS DYKUMA
Ero ež.
DIDYSIS VANDENSKYROS KLGR.
Berkas
Darlingas
Didžioji Australijos įl.
Arido kyš.
Maris
Kanbera
Kengūrų s.
Hau kyš.
Kingo s.
Baso sąs.
Fiurno ss.
Tasmanija
Pietų kyš.

I J K L M N O P Q R S T

0 250 500 750 km

RAMUSIS VANDENYNAS
Havajų ss.
Kauajis
Oahu
Havajai
Veikas
Džonstono atolas
Maršalo ss.
Bikinis
Enivetokas
Ratako ss.
Raliko Grandinė
Kosrajė
MIKRONEZIJA
Š
Palmyros atolas
Kiritimatis
Tarava
Gilberto ss.
Nauru
Banaba
Beikeris
Haulandas
Džarvisas
Laino ss.
Finikso ss.
MELANEZIJA
Saliamono ss.
Tuvalu
Tokelau
Markizo ss.
Santa Kruso ss.
Bankso ss.
Samoa
Tuamotu ss.
Vanuatu
Tonga
Draugijos ss.
Fidžis
Vanua Levu
Viti Levu
Niujė
Kuko ss.
Tahitis
Naujoji Kaledonija
Nuku Alofa
Rarotonga
Tubuajo ss.
Mururoa atolas
Gambjė ss.
Pitkernas
POLINEZIJA
Rapa Itis
Norfolkas
Kermadeko ss.
TASMANO JŪRA
Šiaurės s.
Rotorua
Pietų s.
PIETŲ ALPĖS
Milford Saundas
Čatamo ss.
Stiuarto s.
Baunčio ss.
Antipodų ss.
Oklando ss.

HAVAJŲ SALYNAS

Kai kurios Ramiojo vandenyno salos tėra iškilę statūs ugnikalniai. Havajų salynas – 132 vulkaninių salų grandinė. Dauguma ugnikalnių atsirado Žemės plutos plokščių pakraščiais. Tačiau „karštų zonų" ugnikalniai paprastai esti virš povandeninių kalnagūbrių, susidariusių iš jūros dugno išsiveržus magmai (išsilydžiusiai uolienai). Tektoninei plokštei slenkant virš magmos židinio, randasi naujas ugnikalnis. Šiuo metu toks židinys yra po pačia Havajų sala.

Havajų saloje yra du dideli ugnikalniai: Mauna Kėja ir Mauna Loa (nuotraukoje) – didžiausias pasaulyje veikiantis ugnikalnis.

Didysis Barjerinis rifas susidarė iš smulkučių jūros gyvūnėlių – koralų.

Pohutu geizeris Rotorujos mieste ištrykšta tris keturis kartus per dieną, kartais pasiekdamas net 30 m aukščio.

GEIZERIAI

Naujosios Zelandijos Šiaurės sala priklauso Ramiojo vandenyno „Ugnies žiedui" ir turi keletą veikiančių ugnikalnių. Vienas iš jų, Ruapehu, išsiveržė 1995 m. Išsilydžiusios vulkaninės uolienos (magma) įkaitina požeminį vandenį, ir jis pro Žemės plutos plyšius veržiasi verdančiais šaltiniais. Kartais net virsta garais. Dėl to virš garų esantis vanduo ištrykšta į paviršių aukštais vaizdingais fontanais – geizeriais.

DIDYSIS BARJERINIS RIFAS

Prie šiaurrytinių Australijos krantų yra didžiausias pasaulyje koralų rifas. Tiesą sakant, Didysis Barjerinis rifas susideda iš 2500 mažesnių rifų grandinės. Dauguma jų susidarė per pastaruosius 2 mln. metų, bet kai kurie net 25 mln. metų senumo. Nuogąstaujama, kad žmonių veikla (turizmas ir kasyba) kenkia trapiai rifų ir jų gyvūnijos terpei.

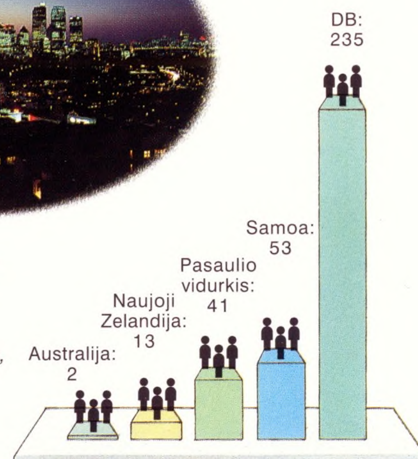
AUSTRALAZIJOS IR OKEANIJOS GYVENTOJAI

ATSKIRTOS NUO VISO PASAULIO, kai kurios šio regiono dalys buvo apgyventos paskiausiai. Pirmieji gyventojai buvo iš Azijos, taip pat Australijos aborigenai ir Naujosios Zelandijos maoriai, Ramiojo vandenyno salų čiabuviai. XVIII a. pradėjo keltis europiečiai, ir Australija su Naująja Zelandija tapo Britanijos kolonijomis. Daugelį Ramiojo vandenyno salų kolonizavo europiečiai. Dabar ryšiai su buvusiomis metropolijomis labai silpni. Pastaraisiais dešimtmečiais į Australiją ir Naująją Zelandiją vyksta imigrantai iš Vidurinių Rytų ir Pietryčių Azijos, tad šios šalys tapo daugiakultūrės, su stipria šiuolaikiška ekonomika.

Apie 60% australų gyvena penkiuose didmiesčiuose: Sidnėjuje (nuotraukoje), Melburne, Brisbane, Perte ir Adelaidėje.

Gyventojų tankumo diagrama

Skaičiai rodo, kiek žmonių gyvena 1 km^2.

GYVENTOJŲ TANKUMAS

Australija yra rečiausiai apgyventas žemynas: jos gyventojų tankumas yra vos 2 žm./km^2. Dauguma australų gyvena vandenynų pakrantėse, toliau nuo atšiaurios šalies gilumos. Daugelis Ramiojo vandenyno salų gyvenamos tankiau: jų plotas mažas, o žmonių daug.

Gyventojų skaičius: apie 27 700 000

Valstybių skaičius: 14

Mažiausia šalis: Nauru – 21 km^2

Tankiausiai apgyventa šalis: Nauru – 429 žm./km^2

Didžiausia šalis: Australija – 7 682 300 km^2

Rečiausiai apgyventa šalis: Australija – 2 žm./km^2

Midvėjaus ss. (JAV)
Havajai (JAV)
Šiaurės Marianų ss. (JAV)
Veikas (JAV)
Guamas (JAV)
MARŠALO SALOS
MIKRONEZIJA
Džonstono atolas (JAV)
PALAU
Kingmano rifas (JAV)
Palmyros atolas (JAV)
Haulandas (JAV)
Beikeris (JAV)
Džarvisas (JAV)
PAPUA IR NAUJOJI GVINĖJA
NAURU
KIRIBATIS
SALIAMONO SALOS
TUVALU
Tokelau (NZ)
Volisas ir Futūna (Pranc.)
VAKARŲ SAMOA
Amerikos Samoa (JAV)
Koralų jūros ss. (Austral.)
VANUATU
FIDŽIS
TONGA
Kuko ss.
Niujė
Prancūzijos Polinezija
Naujoji Kaledonija (Pranc.)
AUSTRALIJA
Pitkerno ss. (DB)
Kermadeko ss. (NZ)
Norfolkas (Austral.)
Lordo Hau s. (Austral.)
NAUJOJI ZELANDIJA
Čatamo ss. (NZ)
Baunčio ss. (NZ)
Antipodų ss. (NZ)
Oklando ss. (NZ)
Kambelo s. (NZ)

Protestuojama prieš žvejybą dreifuojančiaisiais tinklaičiais, kurie pavojingi delfinams.

BAN DRIFT NETS

GAMTOSAUGA

Šiame žemės kampelyje itin aktuali gamtosauga. Australijoje saugoma gyvūnija ir gamtovaizdis. Ramiojo vandenyno salos taip atskirtos nuo viso pasaulio, kad jose vykdomi branduolinio ginklo bandymai, nors vietiniai žmonės tam labai priešinasi.

Spalvų reikšmės

- Prieš 50 000–70 000 metų
- 5000–1000 m. pr. Kr.
- 100–200 m. po Kr.
- 700–950 m. po Kr.

NAUJOJI GVINĖJA

AUSTRALIJA

NAUJOJI ZELANDIJA

Į Havajus

Į Velykų salą

Pirmykštės gentys iš Naujosios Gvinėjos kėlėsi į artimiausias Melanezijos salas. Per kelis tūkstantmečius jie apgyveno ir kitas salas – Mikronezijią šiaurėje.

Pirmykščiai žmonės plaukiodavo kanojomis. Ir dabar į žūklę plaukiama panašiomis.

Maoriai atplaukė į Naująją Zelandiją apie 950 m.

PIRMIEJI GYVENTOJAI

Pirmieji australai buvo aborigenai, atvykę prieš 50 000–70 000 metų, kai žemyną sausumos ruožas jungė su Naująja Gvinėja. Ramiojo vandenyno salose žmonės pasirodė vėliau: maždaug prieš 7000 metų jose pradėjo kurtis atkilėliai iš Pietryčių Azijos. Kai kurios šio regiono dalys apgyventos ne seniau kaip prieš tūkstantį metų – pvz., maoriai atvyko į Naująją Zelandiją apie 950 m.

Australijos, kaip Britanijos kolonijos, istorija atsispindi jos vėliavoje, kur matome DB vėliavą, Tautų sandraugos žvaigždę ir Pietų Kryžiaus žvaigždyną.

DABARTINIAI ŽMONĖS

Dauguma australų ir naujazelandiečių yra britaniškos kilmės – tai kolonijinio laikotarpio palikimas. Tačiau pastaraisiais dešimtmečiais į Australaziją ir Okeaniją keliasi žmonės iš viso pasaulio. Daugiau kaip dviem milijonams australų anglų kalba nėra gimtoji. Įvairiausios imigrantų grupės atsinešė savitus papročius, tradicijas, šventes ir kulinariją, taigi Australija ir Naujoji Zelandija tapo daugiakultūrėmis.

AUSTRALIJOS EKSPORTO RINKOS	
1 Japonija	26% eksporto
2 Pietų Korėja	8% eksporto
3 Naujoji Zelandija	7% eksporto
4 JAV	7% eksporto
5 Singapūras	5% eksporto

PREKYBOS PARTNERIAI

Tradiciškai DB buvo pagrindinė Australijos ir Naujosios Zelandijos prekybos partnerė. Bet DB 1973 m. įstojus į Europos Sąjungą abi šios šalys turėjo ieškoti naujų eksporto rinkų, visų pirma Azijoje. 1960 m. į Aziją ėjo tik 25% Australijos eksporto – dabar 60% jos prekybos vyksta su Azija, o ten svarbiausia Japonijos rinka.

Kas ketveri metai Anglija žaidžia su Australija.

SPORTAS

Ir Australijoje, ir Naujojoje Zelandijoje sportas padeda įtvirtinti tautinį tapatumą. Naujosios Zelandijos nacionalinė sporto šaka yra regbis, o Australijos – futbolas ir kriketas. Šių komandų laimėjimais didžiuojasi visi tų šalių žmonės.

ABORIGENŲ TEISĖS

Daug metų Australijos aborigenų ir Naujosios Zelandijos maorių vaikai galėjo mokytis tik anglų kalba, savos kalbos nebuvo skatinamos. Dabar padėtis pasikeitė. Maorių kalba tapo valstybine Naujosios Zelandijos kalba, o Australijoje mokiniai susipažįsta su aborigenų kultūra ir tradicijomis. Bet daugelis žmonių bijo, kad ateityje nereikėtų atiduoti čiabuviams pirmųjų europiečių atimtų žemių su visais gamtos turtais.

Šiuo metu aborigenai sudaro 1–2% Australijos gyventojų.

AUSTRALIJA, PAPUA IR NAUJOJI GVINĖJA

Tankiuose Papua ir Naujosios Gvinėjos miškuose gyvena du trečdaliai visų rojaus paukščių.

APSUPTA INDIJOS IR RAMIOJO vandenynų, Australija yra mažiausias pasaulio žemynas. Jos dydis kaip JAV, klimatas labai sausas. Lyja retai, dykumos užima apie du trečdalius teritorijos. Dauguma australų gyvena pakrantės didmiesčiuose. Į šiaurę nuo Australijos, už Toreso sąsiaurio, yra Papua ir Naujoji Gvinėja. Iki 1975 m. ji buvo Australijos kolonija; ši šalis užima rytinę Naujosios Gvinėjos salos dalį ir per 600 aplinkinių salų salelių.

KALNŲ IR MIŠKŲ SALA

Papua ir Naujoji Gvinėja visa atogrąžų juostoje, ten karšta ir drėgna. Iš vakarų į rytus driekiasi aukštas kalnagūbris, apaugęs tankiais miškais. Tuose atkampiuose miškuose veisiasi daugybė rečiausių augalų ir gyvūnų, daugelio niekur kitur pasaulyje neaptiksi. Salos pakrantėse daug kur plyti mangrovių pelkės.

Kai pagaliau užlyja ir ima kliokti upeliai, daugelį metų gulėjusios sėklos išdygsta, sužysta įvairūs augalai, pvz., ši Sturto dykumos gėlė.

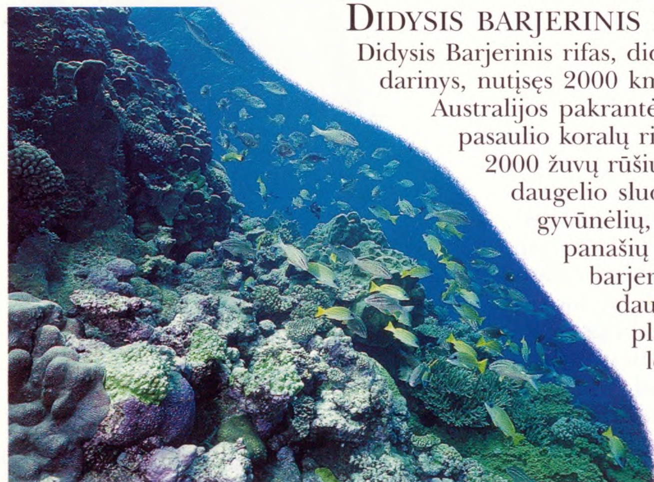
KRAŠTO GILUMA

Didžioji dalis Australijos – tai lyguma be jokių kalnų, miškų ar upių. Didžiulė centrinė žemyno sritis yra viena iš sausiausių ir karščiausių pasaulio vietų. Smėlio ar akmenų dykumos dieną baisiausiai įkaista, o naktį smarkiai atšąla. Ten, kur esama šiokios tokios augalijos arba žemė drėkinama, žmonės augina galvijus ir avis.

ULURU (ERSO UOLA)

Ši didžiulė smiltainio uola dunkso beveik pačiame Australijos centre. Pagrindo perimetras 9,4 km, aukštis 348 m. Aborigenai, pirmieji Australijos gyventojai, ją vadino Uluru. Jiems tai buvo šventa uola, neatskiriama nuo vaizdinių apie pasaulio sukūrimą. Pietų Australijos ministro pirmininko garbei anksčiau vadinta Erso uola, bet 1985 m. grąžintas aborigeniškas vardas.

DIDYSIS BARJERINIS RIFAS

Didysis Barjerinis rifas, didžiausias Žemėje gyvas darinys, nutįsęs 2000 km išilgai šiaurrytinės Australijos pakrantės. Tai didžiausias pasaulio koralų rifas, jame veisiasi per 2000 žuvų rūšių. Koralai susidarę iš daugelio sluoksnių mažulyčių gyvūnėlių, vadinamų polipais ir panašių į aktinijas. Didysis barjerinis rifas pritraukia daugybę turistų, bet plaukiotojai ir nardytojai lengvai gali jį pažeisti ir užteršti. Norint jį apsaugoti, rifas buvo paskelbtas Pasaulio paveldo teritorija.

Pertas, Australija
Sausis 23 °C
Liepa 13 °C
Sausis 8 mm
Liepa 170 mm

ŽEMĖLAPYJE YRA

Ilgiausia upė: Maris (Australija) – 3824 km *Žmlp. I10, K9*

Aukščiausias taškas: Vilhelmo k. (Papua ir Naujoji Gvinėja) – 4300 m *Žmlp. K2*

Didžiausias ežeras: Eras (Australija) – didžiausias plotas 9690 km² *Žmlp. I9*

PAPUA IR NAUJOJI GVINĖJA

PAPUA IR NAUJOJOJE GVINĖJOJE gyvena mažiau nei 4 mln. žmonių, daugiausia atokiuose kaimeliuose. Pagal Vakarų standartus gyvenimas skurdus. Papua turtinga gamtos išteklių, ypač aukso ir vario. Vario kasykla Pangūnoje, Bugenvilio saloje, viena didžiausių pasaulyje. Kita svarbi eksporto prekė – atogrąžų miškų mediena. Šaliai iškilusi problema, kaip eksploatuoti tuos turtus nekenkiant aplinkai.

PAPUA IR NAUJOJI GVINĖJA
Sostinė: Port Morsbis
Plotas: 462 840 km²
Gyventojų skaičius: 3 529 538
Valstybinė kalba: anglų
Pagrindinės religijos: krikščionių 66%, animistų 34%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: kina
Raštingumas: 65%
Gyvenimo trukmė: 55 m.
Žmonių 1 gydytojui: 12 500
Televizorių tūkstančiui žmonių: nėra duomenų

Port Morsbis, Papua ir Naujoji Gvinėja
Sausis 28 °C
Liepa 25,5 °C
Sausis 178 mm
Liepa 28 mm

PAPUA IR NAUJOJI GVINĖJA

MILŽINAS
Aleksandros sklandūno išskleistų sparnų ilgis apie 25 cm; jis yra didžiausias drugys pasaulyje.

Mendžio salos čiabuviai, apsikaišę galvas rojaus paukščių plunksnomis

ČIABUVIAI

Papua ir Naujosios Gvinėjos kalnai ir miškai visada trukdė čiabuviams bendrauti, todėl šiuo metu šalyje gyvena apie 1000 genčių, kalbančių 700 kalbų. Žmonės paprastai verčiasi žemdirbyste.

PORT MORSBIS
Sostinė Port Morsbis plačiai išsistačiusi aplink gamtinį uostą pietinėje salos pakrantėje. Jame, ne taip kaip kitur, bemaž visus metus sausa. Pastaraisiais metais Port Morsbis sparčiai auga, nes į jį ieškoti darbo keliasi žmonės iš tolimų rajonų.

Alis Springsas, Australija
Sausis 28,5 °C
Liepa 11,5 °C
Sausis 43 mm
Liepa 8 mm

Sidnėjus, Australija
Sausis 22 °C
Liepa 12 °C
Sausis 89 mm
Liepa 117 mm

0 100 200 300 400 500 km

Daugiau apie
AUSTRALIJOS GILUMĄ: *254*
DIDĮJĮ BARJERINĮ RIFĄ: *255*
SALŲ APGYVENIMĄ: *257*
VARIO KASYBĄ: *73, 237, 245*

AUSTRALIJA
Sostinė: Kanbera
Plotas: 7 682 300 km²
Gyventojų skaičius: 17 900 000
Valstybinė kalba: anglų
Pagrindinės religijos: krikščionių 76%, kitų 24%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Australijos doleris
Raštingumas: 99%
Gyvenimo trukmė: 77 m.
Žmonių 1 gydytojui: 440
Televizorių tūkstančiui žmonių: 490

AUSTRALIJA

MAŽDAUG PRIEŠ 200 METŲ dabartinėje Australijoje gyveno tik aborigenai. Tačiau 1770 m. britų keliautojas Džeimsas Kukas atplaukė į Botani Bėjų ir paskelbė jį Britanijos valda. 1901 m. Australija tapo nepriklausoma valstybe. Šios didžiulės šalies kultūrą per daugelį metų suformavo svetimšaliai ateiviai, pirmiausia iš DB ir Europos, vėliau iš Azijos. Vilna ir kviečiai, taip pat mineralai – geležies rūda, anglys ir varis – Australiją padarė turtingą, jos žmonės gyvena pasiturimai.

NAUJAKURIAI
XVIII a. Britanijos kalėjimai buvo perpildyti ir kaliniai dažnai siunčiami užjūrin. 1778 m. iš Britanijos atplaukė laivas su 757 kaliniais, jie ir įkūrė gyvenvietę, kuri vėliau išaugo į dabartinį Sidnį. Iki 1860 m. Australijon atgabenta per 160 000 kalinių.

GYVENIMAS PAKRANTĖJE

Apie 85% australų gyvena pakrantės miestuose ar aplink juos. Ten sutelkta dauguma mokymo įstaigų, ligoninių, įstaigų ir fabrikų, tad gyvenimas čia lengvesnis negu krašto gilumos miestuose ar vienkiemiuose. Privatūs namai miestuose statomi mediniai arba plytiniai, dažnai su veranda ir vidiniu kiemu, kur mėgstama ant rėmo kepti mėsą. Penkiuose šalies didmiesčiuose gyvena 60% australų. Vienas iš jų yra Sidnėjus (kairėje), turintis burių formos Operos teatrą.

DAUGIAUSIA GYVENTOJŲ	
Sidnėjus	3 699 800
Melburnas	3 153 500
Brisbanas	1 385 000
Pertas	1 193 100
Adelaidė	1 065 300

Aborigenai savo tikėjimus išreiškia dainomis, ritualais ir vaizduojamuoju menu. Šie aborigenai iš Kvinslendo.

ABORIGENŲ TIKĖJIMAI

Žodis „aborigenas" reiškia „pirmykštis, seniausias"; aborigenai įsitikinę, jog jie gyvenę Australijoje nuo pradžių pradžios. Jie puikiai pažįsta savo žemę; moterys rinkdavo vaisius, riešutus ir šaknis, vyrai medžiodavo žvėris, pvz., kengūras ir oposumus. Aborigenų kultūros pamatas yra Sapnalaikis, kai buvo sukurta žemė ir visa, kas gyva.

TOLIMI ATSTUMAI
Toliau nuo pakrantės beveik visoje šalyje sausa ir karšta, miestai ir gyvenvietės reti. Alis Springsas Australijos centre buvo įkurtas kaip tarpinė telegrafo stotis, jungianti Darviną su Adelaide. Kai tokie didžiuliai atstumai, daug vaikų negali lankyti mokyklos.

Kelias iš Darvino į Adelaidę per Sidnėjų yra 4822 km. Jam įveikti reikia nesustojant važiuoti pustrečios paros.

Sidniečiai reikalauja grąžinti žemę. Aborigenų vėliavoje juoda reiškia žmones, geltona – saulę, raudona – žemę.

ŽEMĖS TEISĖS
Atvykus britams, aborigenų gyvenimas pasikeitė. Daugelis neteko savo žemių ir mirė nuo įvairiausių europietiškų ligų. Dabar jie nesiverčia vien tik tradicine žemdirbyste, bet dirba fabrikuose ir tarnauja pas ūkininkus. Daug jų silpnos sveikatos, neturi padoraus būsto. 1967 m. aborigenams suteikta rinkimų teisė. Nuo tada įvairūs įstatymai grąžino jiems teisę į dalį prarastų žemių.

Iš Darvino į Alis Springsą 1508 km

Iš Alis Springso į Adelaidę 1529 km

Iš Adelaidės į Sidnėjų 1785 km

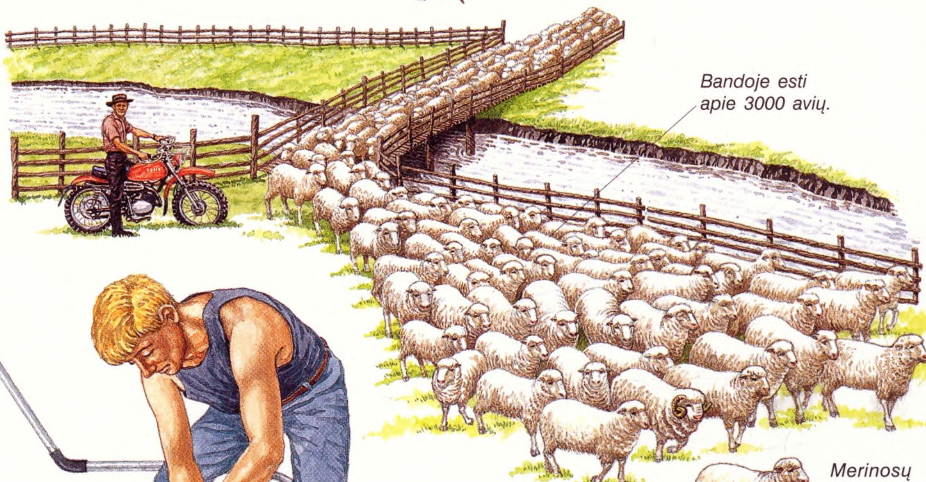
AVININKYSTĖ

Australija – didžiausia pasaulyje avių augintoja, o joje šiuo atžvilgiu pirmauja Naujasis Pietų Velsas. Dauguma Australijos avių yra merinosai, atgabenti iš Pietų Afrikos ir Anglijos XVIII a. pabaigoje. Dabar Australijoje yra apie 150 mln. avių, jos laikomos fermose, vadinamose stotimis. Kai kurios stotys milžiniškos, net iki 15 000 km^2, t. y. kaip pusė Belgijos. Tokiuose plotuose avys prižiūrimos važinėjant motociklais ar džipais.

Avis gano raiti varovai.

Avys šiaip jau ėda žolę, bet ganykloms išdžiūvus gauna grūdų ar šieno.

Bandoje esti apie 3000 avių.

Kai kurie darbininkai per dieną nukerpa net 100 avių.

Avių kirpėjai dėvi mėlynais kombinezonais. Kartais avis kerpa ir moterys.

Merinosams net sausroje išauga gera vilna.

Vilnos rūšiuojamos ir kraunamos į skardines.

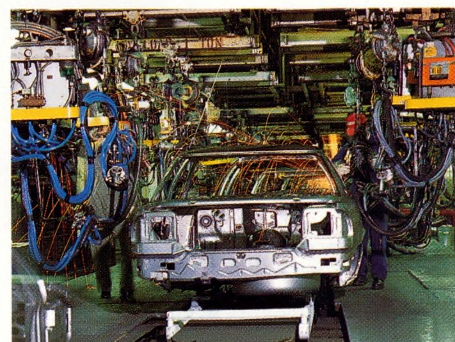

Merinosų vilna švelni ir plona.

Suginti avis padeda australų aviganiai ir koliai.

ŽEMĖS GELMIŲ TURTAI
XIX a. viduryje Viktorijoje ir Naujajame Pietų Velse atrastas auksas padėjo augti ekonomikai. Ir šiandien svarbi anglių, vario ir geležies rūdos kasyba. Australija eksportuoja daugiausia pasaulyje akmens anglių, ji turi našiausią žemėje deimantų kasyklą netoli Argailio ežero. Tačiau šiuolaikinei kasybai reikalingesnės mašinos, todėl joje dirba nedaug žmonių.

ŽVILGSNIS Į RYTUS
Daug metų Australija prekiavo tik su Britanija. Bet 1973 m. DB įstojus į Europos Sąjungą šalis ėmė bendradarbiauti ir su JAV, taip pat su artimesniais kraštais, kaip antai Japonija. Dabar Australijoje atidarė gamyklas įvairios užsienio kompanijos, pvz., kompiuterių ir automobilių.

NAUJIEJI AUSTRALAI

Daugelį metų Australija įsileido tik baltuosius, daugiausia britus, italus ir graikus. 1972 m. imigracijos politika pasikeitė ir žmonės ėmė vykti iš viso pasaulio. „Naujųjų australų“ esama ir vietnamiečių, japonų, kinų. Šių tautų žmonės atsinešė savo kalbą, šventes ir virtuvę.

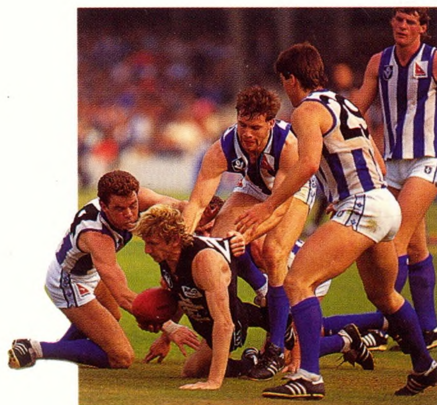
Daug australų turi giminių Britanijoje.

Šio berniuko tėvai vietnamiečiai.

Melburne gyvena daug graikų.

Šios mergaitės tėvai atvykę iš Kinijos.

Po Antrojo pasaulinio karo daug italų išvyko į Australiją.

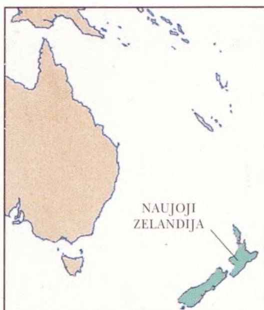
Pagal australų futbolo taisykles kamuolį galima spardyti ir kumščiuoti, tik nemesti.

SPORTINIS GYVENIMAS
Australai mėgsta gryną orą ir sportą. Smėlėti paplūdimiai, šiltas oras ir geros bangos vilioja žmones plaukioti, irkluoti, užsiimti vandens slidžių ir banglenčių sportu. Australija turi sėkmingai pasirodančias pasaulio pirmenybėse kriketo, regbio komandas, stiprių tenisininkų ir lengvaatlečių. 2000-aisiais Sidnyje pirmą kartą vyks olimpinės žaidynės.

Daugiau apie

AUSTRALIJOS APGYVENIMĄ: *256–257*
DEIMANTUS: *150, 226, 248*
GYVENTOJŲ TANKUMĄ: *256*
PREKYBĄ OKEANIJOJE: *257*

NAUJOJI ZELANDIJA

NAUJOJI ZELANDIJA
Sostinė: Velingtonas
Plotas: 270 534 km
Gyventojų skaičius: 3 434 950
Valstybinė kalba: anglų
Pagrindinės religijos: krikščionių 62%, kitų 22%, netikinčiųjų 16%
Valdymas: daugiapartinė demokratija
Piniginis vienetas: Naujosios Zelandijos doleris
Raštingumas: 99%
Gyvenimo trukmė: 75 m.
Žmonių 1 gydytojui: 580
Televizorių tūkstančiui žmonių: 440

NAUJOJI ZELANDIJA, ESANTI APIE 1500 KM nuo Australijos, savo artimiausios kaimynės, susideda iš dviejų salų – Šiaurės ir Pietų. Šiaurės saloje klimatas šiltas, švelnus, ji yra veikiantis ugnikalnis. Pietų sala šaltesnė, turi net ledynų, joje daug aukštų kalnų ir miškų. 1840–1907 m. Naujoji Zelandija buvo DB kolonija, bet 1947 m. gavo visišką nepriklausomybę. Apie 9% gyventojų tebėra čiabuviai maoriai. Naujoji Zelandija – turtinga ir pažangi šalis, ji pirmoji moterims suteikė rinkimų teisę.

ŽMONĖS IR MIESTAI
Naujojoje Zelandijoje vos 3,4 mln. gyventojų – mažiau nei pusė Londono ar Paryžiaus. Beveik trys ketvirtadaliai jų yra Šiaurės saloje, o ten dauguma gyvena miestuose. Velingtonas (nuotraukoje) yra šalies sostinė.

ŽEMĖS ŪKIS

Plačios pievos ir šiltas, drėgnas klimatas puikiai tinka žemės ūkiui, ypač galvijams ir avims auginti. Šalyje apie 60 mln. avių (maždaug po 20 vienam gyventojui) ir 8 mln. galvijų. Tris ketvirtadalius eksporto sudaro žemės ūkio produkcija. Naujoji Zelandija viena iš pirmaujančių pasaulyje pagal vilnų, šaldytos mėsos ir pieno produktų (sviesto, sūrio) eksportą.

ENERGIJA
Beveik 80% energijos Naujoji Zelandija gauna iš hidroelektrinių, pvz., Klaido Pietų saloje. Ši šalis nevartoja branduolinės energijos. Ji viena iš mažiausiai užterštų pasaulyje, nes gyventojų mažai ir nėra sunkiosios pramonės. Naujoji Zelandija didžiuojasi švarios, žalios šalies reputacija.

Oklandas, Šiaurės sala
Sausis 19,5 °C
Liepa 10,5 °C
Sausis 79 mm
Liepa 145 mm

PUSIAUJAS
PIETŲ ATOGRĄŽA

NAUJOJI ZELANDIJA

Greit Eksibišn įl. · Vaipapakauris · Vaitangis · Vangarėjus · Didžiojo Barjero s. · Kaiparo įl. · Oklandas · Koromandelis · Temzė · Plenčio įl. · Tauranga · Vaikatas · Hamiltonas · Roturua · Taupo ež. · Taupas · Gisbornas · Niu Plimutas · TASMANO JŪRA · ŠIAURĖS SALA · Hoko įl. · Neipyras · Hastingsas · Vanganujis · Palmerstonas · Levinas · Kuko sąs. · Tasmano įl. · Nelsonas · Piktonas · Mastertonas · Blenimas · VELINGTONAS · Vestportas · Vairau · NAUJOJI ZELANDIJA · RAMUSIS VANDENYNAS · Š · Greimutas · Kaikoura · PIETŲ ALPĖS · Hurunujis · Pegaso įl. · Rakaja · Kraistčerčas · Kuko k. · Timaru · Kenterberio įl. · Milford Saundas · Vaitakis · Kvinstaunas · Te Anau ež. · Vakatipu ež. · Tajeris · PIETŲ SALA · Danidinas · Inverkargilis · Fovo sąs. · Stiuarto s.

0 50 100 150 km

A B C D E F G H
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Danidinas, Pietų sala
Sausis 14,5 °C
Liepa 6 °C
Sausis 86 mm
Liepa 79 mm

ŽEMĖLAPYJE YRA
Ilgiausia upė: Vaikatas (Šiaurės s.) – 425 km *Žmlp. F4*
Aukščiausias taškas: Kuko k. (Pietų s.) – 3754 m *Žmlp. C9*
Didžiausias ežeras: Taupas (Šiaurės s.) – 606 km² *Žmlp. G5*

Naujosios Zelandijos senbuviai

Naujoji Zelandija buvo viena iš paskiausiai apgyventų Žemės vietų. Pirmieji gyventojai, maoriai, atkeliavo iš Polinezijos apie 950 m. Šiuo metu dauguma maorių priėmė vakarietišką gyvenseną, bet išsaugojo savo kalbą, meną ir išplėstinės šeimos tradicijas. Maoriai turi atstovų vyriausybėje, stengiamasi, kad jie gautų vienodas sveikatos priežiūros, švietimo ir užimtumo garantijas, kurių praeityje stigo.

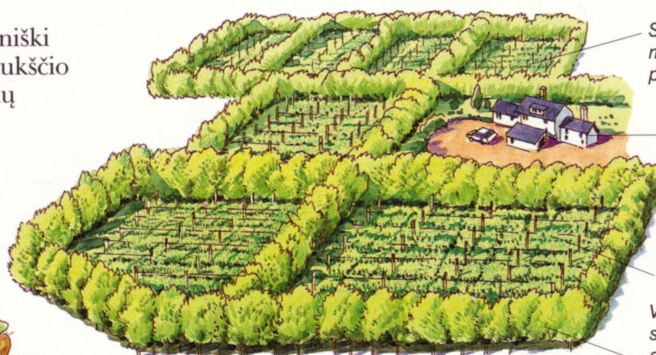
MAORIŲ MENAS
Šis pakabukas vaizduoja maorių dievuką ir nešiojamas kaip sėkmės talismanas. Jis išskaptuotas iš nefrito, tokio pusbrangio akmens, randamo Pietų saloje.

AKTYVUS POILSIS
Malonus šalies klimatas ir graži gamta labai tinka aktyviam poilsiui. Naujazelandiečiai mėgsta sportą: iškylavimą ir alpinizmą, irklavimą, buriavimą ir regbį. Viršuj matote žaidžiant nacionalinę regbio komandą „All Blacks". Daug turistų vyksta į Naująją Zelandiją būtent dėl galimybės pabūti gamtoje, ir turizmas dabar yra vienas iš svarbiausių šalies pajamų šaltinių.

Kiviai

Apie 1900 m. į Naująją Zelandiją buvo atgabenti kiniški agrastai, vėliau pavadinti kiviais – garsiojo šalies paukščio vardu. Dabar Naujoji Zelandija yra pagrindinis kivių eksportuotojas į visą pasaulį. Šiems subtropiniams vaisiams reikia šilto, saulėto klimato. Jie auginami specialiuose soduose, medžių užtvarais ar gyvatvorėmis suskirstytuose į sklypus.

Kivio vaisiaus odelė žalsvai ruda ir apėjusi pūkeliais – truputį panaši į paukščių kivių.

Vaisiai

Naujoji Zelandija yra Pietų pusrutulyje, todėl kai į šiaurę nuo pusiaujo žiema, šioje saloje auga vaisiai. Apačioje parodyti pagrindinių vaisių rūšių pavyzdžiai: sėklavaisių (obuolys), uogų (braškė), kaulavaisių (persikas), citrusų (apelsinas) ir subtropinių vaisių (tamarilis).

BESPARNIAI PAUKŠČIAI
Dėl atokios Naujosios Zelandijos padėties joje radosi keisčiausių gyvūnų ir augalų rūšių. Įdomiausi yra besparniai paukščiai, tokie kaip kiviai ir kakapai. Per evoliuciją jiems sunyko sparnai, nes nebuvo priešų, nuo kurių būtų reikėję bėgti.

Ilgasnapis kivis yra Naujosios Zelandijos simbolis.

Kakapas, arba pelėdinė papūga, suka lizdą po medžių šaknimis.

Daugiau apie
AVININKYSTĘ: *261*
HIDROELEKTRINES: *108*
OKEANIJOS APGYVENIMĄ: *257*
UGNIKALNIUS: *13, 255*

MIKRONEZIJA
Sostinė: Kolonija
Plotas: 2900 km²
Gyventojų skaičius: 101 000

NAURU
Sostinė: Nonas
Plotas: 21,2 km²
Gyventojų skaičius: 9000

PALAU
Sostinė: Kororas
Plotas: 508 km²
Gyventojų skaičius: 300 000

SALIAMONO SALOS
Sostinė: Honiara
Plotas: 289 000 km²
Gyventojų skaičius: 300 000

VANUATU
Sostinė: Port Vila
Plotas: 12 190 km
Gyventojų skaičius: 163 000

FIDŽIS
Sostinė: Suva
Plotas: 18 270 km²
Gyventojų skaičius: 700 000

TUVALU
Sostinė: Fingafalis
Plotas: 26 km²
Gyventojų skaičius: 9 000

TONGA
Sostinė: Nukualofa
Plotas: 750 km²
Gyventojų skaičius: 94 000

VAKARŲ SAMOA
Sostinė: Apija
Plotas: 2840 km²
Gyventojų skaičius: 169 000

KIRIBATIS
Sostinė: Bairikis
Plotas: 710 km²
Gyventojų skaičius: 66 000

MARŠALO SALOS
Sostinė: Madžūras
Plotas: 181 km²
Gyventojų skaičius: 48 000

RAMUSIS VANDENYNAS

RAMUSIS VANDENYNAS, DIDŽIAUSIAS ir giliausias pasaulyje, užima trečdalį Žemės rutulio, jis nusidriekęs nuo Azijos ir Australijos krantų iki Amerikos ir Antarktidos. Jo platybėse išsibarstę apie 20 000 vulkaninių ir koralų salų, daugelis jų apaugusios atogrąžų miškais. Ramiajame vandenyne vyrauja karštas ir drėgnas klimatas. Čiabuviai, atsikraustę iš Pietryčių Azijos, sudaro tris grupes: polineziečius, melaneziečius ir mikroneziečius. Europiečiai pasirodė XVI a., ir XIX a. daugelis salų jau buvo kolonizuotos galingų užjūrio šalių. Dabar kai kurios salos jau savarankiškos, kitas tebekontroliuoja užsienis.

Kokoso palmės saliečiams duoda maisto, pieno ir plaušų virvėms vyti.

Po vienu stogu gyvena maždaug 10 žmonių šeima.

Žmonės laiko vištas ir kiaules.

Vyrai segi sijonus, vadinamus sulu.

Svečiai vaišinami žuvimis, vištiena, jamsais, daržovėmis, kokoso riešutais ir bananais.

Vaikai mokosi austi pindami kokoso palmių lapus.

Šioje namo dalyje priimami svečiai.

GYVENTOJAI

Dalis saliečių gyvena miestuose, bet dauguma po senovei dirba žemę ir žvejoja. Namai kiekvienoje saloje kitokie, bet šiaip juos (kaip ir šį būstą Fidžyje) sudaro medinis karkasas, apdengtas palmių lapais. Šiuo metu dažnesni gofruotos skardos stogai, nes jie patvaresni. Salos gyvenimas vyksta bendruomenėje, susidedančioje iš klanų, kuriuos valdo vadai. Nuosavybė ir asmeniniai daiktai yra bendri.

Džiovintos juodųjų pipirų uogelės yra prieskonis.

Malti pipirai

EKSPORTAS

Šios karštos, saulėtos salos labai derlingos, nes dirvožemis našus, vulkaninės kilmės. Žemdirbiai augina ir sau, ir eksportui. Daugiausia eksportuojama cukraus, imbierų, juodųjų pipirų ir kopros (džiovinto kokosų minkštimo). Kai kuriose salose nemažai pajamų duoda žuvys, mediena, gyvuliai ir mineralai.

TURIZMO NAUDA

Daugelis „rojaus salų" – tikra turistų svajonė, ypač Fidžis, Tonga, Vakarų Samoa ir salelės aplink jas. Turizmas duoda daug taip reikalingų pajamų, bet gali kenkti aplinkai ir čiabuvių gyvenimui. Pvz., ir taip ribotos gėlo vandens atsargos naudojamos viešbučių baseinams ir dušams.

PROTESTO AKCIJOS

Prieš 50 metų Ramiajame vandenyne pirmą kartą susprogdintas branduolinis užtaisas; nuo tada DB, Prancūzija ir JAV šiame regione vis dar bando branduolinį ginklą, nors įvairios organizacijos (kaip „Greenpeace") protestuoja. Vietinės šalys taip pat prisideda prie šių protestų, bet nelabai veiksmingai, nes protestuotojai išsimėtę po didžiulę teritoriją.

Maršalo salos

Sausis 27 °C
Liepa 28 °C
Sausis 53 mm
Liepa 213 mm

NAURU

ŽEMĖLAPYJE YRA

Giliausias pasaulio lovys: Marianų – 10 924 m *Žmlp. C4*

Didžiausias pasaulio atolas: Kvadželeino (Maršalo ss.) – koralų rifas, turintis 2174 km² ploto lagūną. *Žmlp. D5*

ARKTIES VANDENYNAS
ŠIAURĖS AMERIKA
AZIJA
OCHOTSKO JŪRA
BERINGO JŪRA
Beringo ss.
Aliaskos įl.
Aleutų ss.
Datos keitimosi linija
Vankuveris
San Franciskas
TOKIJAS
JAPONIJOS JŪRA
RYTŲ KINIJOS JŪRA
Šanghajus
Honkongas
FILIPINŲ JŪRA
MANILA
RAMUSIS VANDENYNAS
Midvėjaus
Honolulu
Havajų ss.
MIKRONEZIJA
MARŠALO SALOS
MIKRONEZIJOS FEDERACIJA
PALAU
NAURU
KIRIBATIS
TUVALU
MELANEZIJA
POLINEZIJA
FIDŽIS
Prancūzijos Polinezija (Pranc.)
Markizo ss.
Taitis
Murroa atolas
Pitkerno ss. (DB)
Galapagų ss. (Ekvadoras)
Klipertonas (Pranc.)
Revilja Chichedo ss. (Meksikos)
CENTRINĖ AMERIKA
PANAMA
LIMA
PIETŲ AMERIKA
SANTJAGAS
Velykų s. (Čilės)
San Feliksas s. (Čilės)
San Ambrosijo s. (Čilės)
Chuano Fernandeso ss. (Čilės)
Čiloje
Horno kyš.
Naujoji Gvinėja
ARAFŪROS JŪRA
KORALŲ JŪRA
AUSTRALIJA
Brisbanas
Sidnėjus
KANBERA
TASMANO JŪRA
NAUJOJI ZELANDIJA
VELINGTONAS
Norfolkas (Austral.)
Lordo Hau s. (Austral.)
Kermadekas (NZ)
Čatamo ss.
Bauntio ss.
Oklando ss.
Antipodų ss.
Kambelas
Makvorio s. (Austral.)
Ramiojo vandenyno–Antarkties kkl.
PIETŲ VANDENYNAS
ANTARKTIDA

MARŠALO SALOS
KIRIBATIS
PALAU
SALIAMONO SALOS
VANUATU
FIDŽIS
TUVALU
TONGA
VAKARŲ SAMOA

Fidžis

Sausis 26 °C
Liepa 23 °C
Sausis 290 mm
Liepa 125 mm

0 500 1000 1500 2000 km

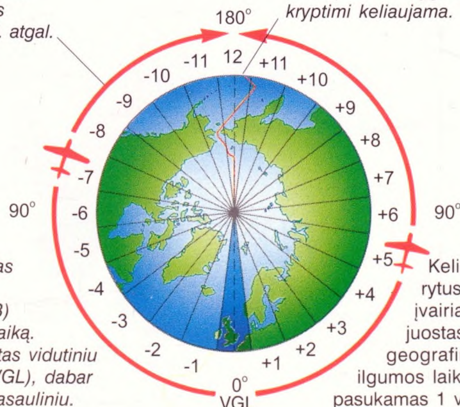
Vėžliai milžinai gyvena tik Galapagų salose.

GALAPAGŲ SALOS

Galapagų salose netoli Pietų Amerikos krantų britų gamtininkas Čarlzas Darvinas (1809–1882) rado daugybę keistų gyvūnų, tarp jų ir milžiniškų vėžlių. Jis pastebėjo, kad tos pačios rūšies gyvūnai įvairiose salose nevienodi. Dėl to padarė išvadą, kad per daugybę kartų gyvūnai pasikeičia (evoliucionuoja) prisitaikydami prie aplinkos.

Keliaujant į vakarus per įvairias laiko juostas, kas 15° geografinės ilgumos laikrodis pasukamas 1 val. atgal.

Ties datos keitimosi linija laimima arba prarandama viena para – nelygu katra kryptimi keliaujama.

Nuo 1884 m. laikas nustatomas pagal Grinvičo dienovidinio(DB) vidutinį Saulės laiką. Iš pradžių vadintas vidutiniu Grinvičo laiku (VGL), dabar jis vadinamas pasauliniu.

Keliaujant į rytus per įvairias laiko juostas, kas 15° geografinės ilgumos laikrodis pasukamas 1 val. į priekį.

DATOS KEITIMOSI LINIJA

Pasaulis suskirstytas į 24 laiko juostas (kairėje), laiko skirtumas tarp 2 gretimų juostų 1 val. Pusiaukelėje yra datos keitimosi linija, tiesiai kertanti Ramųjį vandenyną. Tačiau tarp salų ji vinguriuoja, kad vienoj saloj nebūtų skirtingų dienų.

Daugiau apie

„Greenpeace": *273*
Koralų salas: *202*
Okeanijos apgyvendinimą: *257*
Ugnikalnius: *13*

ARKTIS

ŠIAURĖS AŠIGALĮ SUPANTYS LEDO plotai buvo pavadinti Arkto, arba Didžiojo Grįžulo Ratų, šiauriausio žvaigždyno, vardu. Prie vienos šalčiausių Žemės vietų, Arkties vandenyno, prieina šiaurinė Europa, Azija, Šiaurės Amerika ir Grenlandija, didžiausia pasaulio sala. Beveik visas Arkties vandenynas suledėjęs, nors iš Atlanto ir Ramiojo vandenynų atitekėjusios šiltesnės srovės sušildo vandenis ir orą, o vasarą net ištirpdo pakrančių ledus. Arktyje beveik niekas negyvena, nors šis kraštas turtingas mineralų ir turi įvairią gyvūniją.

KLIMATAS
Ilgais žiemos mėnesiais Saulė nepakyla virš horizonto, o temperatūra nukrenta net iki -70 °C. Vasarą Saulė nenusileidžia, oras gerokai atšyla. Poliarinė naktis ir poliarinė diena pasidaro todėl, kad Žemė sukasi aplink Saulę pakrypusi tam tikru kampu, todėl, Šiaurės ašigaliui artėjant ir tolstant nuo Saulės, Arktis patenka į visišką šviesą arba visišką tamsą. Tamsų Arkties dangų nutvieskia šiaurės pašvaistė: raudonas ir žalias švytėjimas, sukeltas įsielektrinusių termosferos sluoksnio dalelių.

GAMTOS TURTAI
Arkties vandenyną supančiose srityse gausu mineralų. Aliaskos gelmėse slypi didžiuliai naftos ir dujų telkiniai, o Norvegijos ir Rusijos verslovės Svalbardo salyne (nuotraukoje) kasa anglis. Be to, visame krašte esama aukso, geležies rūdos, sidabro, alavo ir kt. Eksploatuoti tuos telkinius labai brangu, bet, senkant gamtos ištekliams kitose žemės vietose, naftos ir kasybos kompanijos ima domėtis nejudintais Arkties turtais.

Vasarą Arktyje peri didžiulės poliarinių žuvėdrų kolonijos. Atėjus žiemai, jos skrenda per pusę pasaulio į Antarktidą, kur šviesu ir pilna maisto.

Baltasis lokys prisitaikęs gyventi Arktyje. Jo pojūčiai labai išlavėję, jis greitai bėgioja, puikiai plaukioja, o baltas kailis gerai slepia šiaurės sniegynuose. Baltieji lokiai minta ruoniais ir kitais gyvūnais, ledynuose ieškančiais grobio.

ARKTIES GYVŪNIJA

Arkties vandenyne knibždėte knibžda gyvūnų. Lediniame jo vandenyje puikiai jaučiasi ruoniai, jūrų vėpliai ir įvairūs banginiai; nuo šalčio juos gina storas poodinis taukų sluoksnis. Sausumoje pilna šiaurinių elnių, avijaučių, kiškių, poliarinių lapių ir vilkų; žiemą jie traukia į pietus, kur daugiau maisto. Vasarą Arktyje žydi šalčiui atsparūs augalai, jais minta milijonai vabzdžių. Vabzdžiai savo ruožtu yra maistas paukščiams, pvz., poliarinėms žuvėdroms ir paprastosioms berniklėms.

ARKTIES GYVENTOJAI

Speiguotoje Arktyje gyvena labai mažai žmonių. Čia medžioja ir gaudo spąstais žvērelius šiaurės Skandinavijos lapiai, Sibiro jakutai ir nencai, Kanados eskimai. Didelės šiaurės elnių kaimenės aprūpina juos viskuo: maistu, drabužiais, palapinėmis, buities įnagiais ir prekėmis parduoti. Kai kas tebeklajoja su elnių bandomis, bet dauguma įsikūrę gyvenvietėse (kaip šis Kanados eskimų kaimelis).

Tradicinis eskimo drabužis dėl šalčio pamuštas kailiu.

ARKTIES TRANSPORTAS
Arktyje keliauti sausuma sunku: žiemą baisybė sniego, o vasarą žemė virsta purvyne. Žiemą po sniegynus žmonės vaikšto su slidėmis arba sniegbačiais, o per ledą patogu eiti batais, kurių padai gruoblėti arba turi kapliukus. Seniau būdavo važinėjama rogėmis, traukiamomis šunų kinkinių, bet per pastaruosius 20 metų paplito sniegomobiliai. Šias motorizuotas rogutes ant slidžių labai lengva vairuoti, jos gali vežti sunkius krovinius.

A B C D E F G H I J K L

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

ŠIAURĖS POLIARATIS
ŠIAURĖS ATOGRĄŽA
PUSIAUJAS

ŽENKLAS
• Poliarinės stotys

ŽEMĖLAPYJE YRA

Aukščiausias taškas: Gunbjorno k. (Grenlandija) – 3700 m *Žmlp. D9*

Labiausiai nutolęs į šiaurę Žemės taškas: Odako s. *Žmlp. F7*

Žemiausia temperatūra: Nordo poliarinė stotis (Grenlandija) – -70 °C *Žmlp. F7*

Šiaurės ašigalis: *Žmlp. F5*

0 250 500 750 km

Baras, JAV
Sausis -26,5 °C
Liepa 4,5 °C
Sausis 5 mm
Liepa 23 mm

Šiaurės ašigalis
Sausis -45 °C
Liepa 0 °C

Gothopas, Grenlandija
Sausis -9,5 °C
Liepa 7 °C
Sausis 36 mm
Liepa 56 mm

ARKTIES VANDENYNAS
ATLANTO VANDENYNAS
RUSIJOS FEDERACIJA
KANADA
ALIASKA (JAV)
GRENLANDIJA (Dan.)
ISLANDIJA
ČIUKČIŲ JŪRA
BOFORTO JŪRA
RYTŲ SIBIRO JŪRA
LAPTEVŲ JŪRA
KAROS JŪRA
BARENCO JŪRA
GRENLANDIJOS JŪRA
TAIMYRO P-LIS
KNUDO RASMUSENO ŽEMĖ
PYRIO ŽEMĖ
Apytikrė nuolatinių ledo pakų riba
Dežniovo kyš.
Vrangelis
Vrangelio s. (Rus.)
Pevekas
Ambarčikas
Baras
Prudho Bėjus
Naujojo Sibiro s. (Rus.)
Tiksis
Kotelnij
Keleto kyš.
Banksas (Kanados)
Princo Patriko s. (Kanados)
Mauld Bėjus
Melvilio s. (Kanados)
Karalienės Elžbietos ss. (Kanados)
Rezolutas
Akselio Heibergo s. (Kanados)
Elsmyras (Kanados)
Devonas (Kanados)
Alertas
Šiaurės ašigalis
Nordvikas
Čeliuskino kyš.
Šiaurės Žemė (Rus.)
Arktisko kyš.
Diksonas
Prano Juozapo Žemė
Krenkelis
Naujoji Žemė
Odago sala
Nordas
Tulė
Dandasas
Bafino Žemė (Kanados)
Bafino įl.
Pangnirtangas
Upernavikas
Deivisio sąs.
Godheinas
Sionre Striomfiordas
GOTHOPAS
Frederikshopas
Gunbjorno k.
Skoresbiusūnas
Narsarsuakas
Amasalikas
Julianehopas
Farvelio kyš.
Danijos sąs.
Jan Majeno s. (Norv.)
SVALBARDAS (Norv.)
Niu Olesūnas
LONGJYRAS
Špicbergenas
REIKJAVIKAS
B

1879 m. Nilsas Nordenšeldas „Vega“ plaukė iš šiaurės į rytus.

LEDLAUŽIAI
Arkties vandenyno ledas paprastai tik apie 2 m storio. Jį pralaužia specialūs laivai sustiprintais priekiu, laivagaliu ir bortais – ledlaužiai. Galingi varikliai užstumia laivo priekį ant ledo, šis lūžta nuo laivo svorio. Ledlaužio padarytu vandens taku gali plaukti kiti laivai.

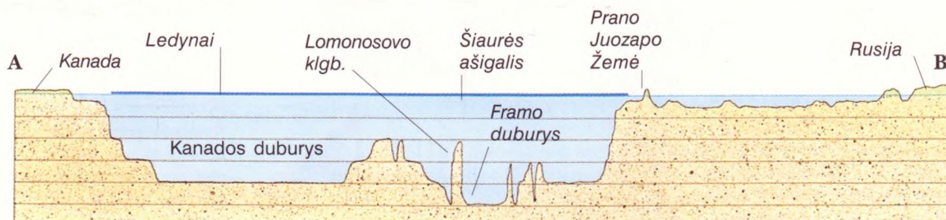

ARKTIES TYRINĖJIMAI
XVI a. europiečiai jūrininkai per Arkties vandenyną bandė ieškoti naujų jūrų kelių. Anglai pradėjo skinti šiaurės–rytų kelią palei šiaurinius Kanados krantus, olandai – palei Sibirą. 1906 m. sėkmingai buvo įveikti abu keliai. Dar po trejų metų amerikietis Robertas Pyris skelbėsi pasiekęs net Šiaurės ašigalį. Tačiau jo kelionė buvo tokia trumpa, kad kai kurie tyrinėtojai suabejojo tuo žygiu.

1906 m. šiaurės jūrų keliu laivu „Gjöa“ plaukė Roalis Amundsenas.

Šis skerspjūvis atitinka A–B punktyrinę liniją žemėlapyje.

ARKTIES SKERSPJŪVIS
Ne vieną amžių Arkties tyrinėtojai manė, kad šiaurės ledynai dengia didžiulį žemyną. 1958 m. amerikiečių atominis povandeninis laivas „Nautilus“ šitai paneigė: po ledais jis nuplaukė iš Aliaskos į Svalbardą. Vėlesnės poledinės ekspedicijos išaiškino, jog po ledynais esama vandenyno kalnagūbrių ir duburių.

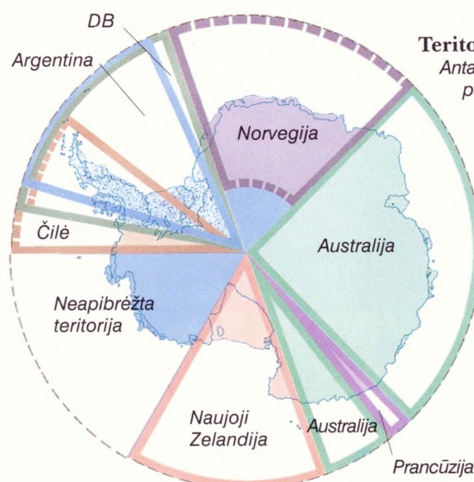

ANTARKTIS

ANTARKTIS – SRITIS, SUSIDEDANTI iš žemyno ir ją supančių vandenų, o Arktis yra vandenynas, supamas žemynų. Antarktida – tolimiausia, atšiauriausia Žemės vieta; ją sudaro didelis sausumos masyvas ir daugybė pakrantės salų. Beveik visą žemyninę dalį dengia ledynas, pakrantėje jis eižėja, ir tada randasi milžiniški, net iki 200 km ilgio ledkalniai. Antarktida – vienintelis žemynas, neturintis nuolatinių gyventojų: joje tik laikinai apsistoja aplinką tyrinėjantys mokslininkai. Dar Antarktida išsiskiria tuo, kad valdoma tarptautine sutartimi, pagal kurią jokia šalis negali perimti jos savo nuosavybėn ar eksploatuoti.

KLIMATAS
1983 m. žiemą Rusijos poliarinėje Vostoko stotyje speigas siekė -89,2 °C. Tai absoliutus šalčio rekordas Žemėje. Net vidurvasarį retai esti šilčiau nei 0 °C. Šalti vėjai, pučiantys nuo centrinės plynaukštės pakrančių pusėn, sukelia dideles pūgas. Vėtros ir speigai pragaištingi sniegynuose atsidūrusiam žmogui.

Teritorinės pretenzijos Antarktyje
Antarkties sutartis atmetė čia parodytas teritorines pretenzijas. Gali būti steigiamos poliarinės stotys, bet karinė veikla uždrausta.

Pietų ašigalyje yra amerikiečių Amundseno-Skoto poliarinė stotis.

Giluminiai ledynų ledo pavyzdžiai mokslininkams padeda tyrinėti klimato pokyčius.

ANTARKTIDOS TYRINĖJIMAS
Viso pasaulio mokslininkai vyksta į Antarktidą tyrinėti unikalaus klimato, orų, geologinės sandaros ir gyvosios gamtos. Uolienos daug ką liudija apie Žemės raidą, o daugybė ant ledynų nukrentančių meteoritų – apie visatą.

POLIARINĖS STOTYS

Žiemą Antarktidoje gyvena vos 1200 žmonių, vasarą prisideda dar 2500. Visi jie maždaug 46 poliarinėse stotyse užsiima mokslo tiriamuoju darbu. Stotys specialiai apšiltintos, kai kurios net po žeme, kad geriau laikytųsi šiluma. Elektros energijai gauti ir šildymui vartojamas dyzelinis kuras. Maisto, kuro ir kitų atsargų visada sukaupta visiems metams – jei kartais dėl oro būtų neįmanoma jų pristatyti.

ANTARKTIES SUTARTIS

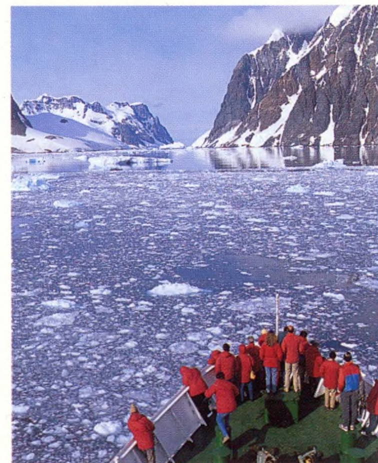
Apie XX a. vidurį daugelis šalių norėjo gauti Antarktidos plotų. Norėdamos išvengti konfliktų, 1959 m. 12 šalių pasirašė Antarkties sutartį, kuri užkirto kelią bet kokioms atskirų šalių teritorinėms pretenzijoms. Sutartis apibūdino Antarktidą kaip „žemyną, skirtą mokslui“, ir nustatė, kad ji turi tarnauti tik taikiems tikslams. Dabar sutartį pasirašiusios jau 42 šalys – tai vienas sėkmingiausių tarptautinio bendradarbiavimo pavyzdžių.

Kapitonas Roalis Amundsenas Pietų ašigalyje (1911)

ANTARKTIES TYRINĖTOJAI
Žmogaus koja įžengė į Antarktidą tik 1820 m. XIX a. antroje pusėje į šį žemyną ėmė keliauti ekspedicijos, bet Pietų ašigalio nė viena nepasiekė. 1911–1912 m. vasarą į jį išsirengė dvi ekspedicijos: norvego Roalio Amundseno ir brito Roberto Skoto. Amundsenas pasiekė ašigalį gruodžio 14 d., Skotas – mėnesiu vėliau.

TURIZMAS
Kasmet saujelė bebaimių turistų aplanko Antarktidą: laivais plaukioja palei vaizdingus jos krantus arba skrenda į Pietų ašigalį. Kol kas jie nekelia jokios grėsmės aplinkai, ko negalima pasakyti apie šiukšlynus, susikaupusius aplink senesnes poliarines stotis.

Turistiniai laivai plaukioja į Antarktidą nuo šešto dešimtmečio; dabar kasmet ją aplanko 5–6 tūkstančiai žmonių.

A B C D E F G H I J K L

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

PIETŲ VANDENYNAS

SKOTIJOS JŪRA

VEDELIO JŪRA

BELINGSHAUZENO JŪRA

AMUNDSENO JŪRA

ROSO JŪRA

DEIVISO JŪRA

ANTARKTIDA

KARALIENĖS MATILDOS ŽEMĖ

ENDERBIO ŽEMĖ

POLIARINĖ PLYNAUKŠTĖ

MARIJOS BERD ŽEMĖ

VILKESO ŽEMĖ

VIKTORIJOS ŽEMĖ

ANTARKTIES P-LIS

TRANSARKTINIAI KALNAI

ELSVERTO KALNAI

Dreiko sąs.

Orkadasas (Argent.)

Pietų Šetlando ss. (DB)

Orknio ss. (DB)

Karaliaus Jurgio s. (DB)

2, 3, 4, 5, 6

Esperansa (Isp.)

Anverso (JAV)

Larseno šelfinis ledynas

Stoningtono s. (DB)

Adelaidės s. (DB)

Petro Pirmojo s. (Norv.)

SANAJĖ (PAR)

Noimaveris (Vok.)

Fimbulio šelfinis ledynas

Riserio-Larseno šelfinis ledynas

Halis (DB)

Belgranas II (Argent.)

Filchnerio šelfinis ledynas

Ronės šelfinis ledynas

Vinson Masifo k.

Amundsenas-Skotas (JAV)

Pietų ašigalis

Vostokas (Rus.)

Roso šelfinis ledynas

Geco šelfinis ledynas

Kolbeko kyš.

Makmerdas (JAV)

Skot Beisas (NZ)

Storiausias ledas

Adero kyš.

Balenio ss.

Diumon D'Urvilis (Pranc.)

Porpeso įl.

Keisis (Austral.)

Poinseto kyš.

Šakltono šelfinis ledynas

Mirnij (Rus.)

Vakarų šelfinis ledynas

Pridzo įl.

Lamberto ledynas

Amerio šelfinis ledynas

Darnlio kyš.

Mosonas (Austral.)

Herdas (Austral.)

Lucovo-Holmo įl.

Sjova (Japon.)

Molodiožnaja (Rus.)

A

B

0 200 400 600 800 1000 km

SKAIČIAIS PAŽYMĖTOS
- poliarinės stotys
1 Signis (DB)
2 Komandante Ferasas (Brazilijos)
3 Tenjente Rodolfo Mars Martinas (Čilės)
4 Čang Čengas (Kinijos)
5 King Sejongas (Korėjos)
6 Henrikas Arctovskis (Lenkijos)
7 Palmeris (JAV)
8 Faradėjus (DB)
9 Rotera (DB)

Pietų ašigalis
Sausis -23 °C
Liepa -76 °C

PUSIAUJAS
PIETŲ ATOGRĄŽA
PIETŲ POLIARATIS

Stoningtono sala
Sausis 0 °C
Liepa -12 °C
Sausis 10 mm
Liepa 33 mm

ŽEMĖLAPYJE YRA

Aukščiausias taškas: Vinson Masifo k. – 4896 m *Žmlp. D5*

Žemiausia temperatūra Žemėje: Vostoko poliarinėje stotyje – -89,2 °C *Žmlp. H6*

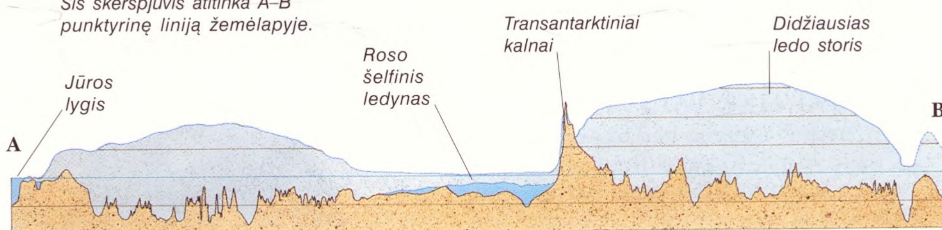
Didžiausias ledo storis: 4776 m *Žmlp. H8*

Pietų ašigalis: *Žmlp. F5*

ANTARKTIES SKERSPJŪVIS

99,6% Antarktidos dengia amžinasis ledas. Jis susidarė maždaug per 100 000 metų iš sniego. Šie ledynai – tai didžioji dalis Žemėje esančio gėlo vandens ir 90% viso jos ledo. Šiems ledynams ištirpus vandenynai pakiltų iki 64 m. Ledų svoris toks milžiniškas, kad spaudžia Antarktidą žemiau jūros lygio.

Šis skerspjūvis atitinka A–B punktyrinę liniją žemėlapyje.

ANTARKTIES GYVŪNIJA

Dėl nepaprastai atšiauraus klimato ir atkampumo Antarktidoje gyvūnijos rūšių nedaug. Didžiausias gyvis, ištisus metus ištveriantis šiame žemyne, yra mažulytis vabzdys. Tačiau trumputę vasarą čionai prigarma ruonių, pingvinų ir visokiausių paukščių, nes čia jiems pilna maisto ir saugu vesti jauniklius, perėti. Vandenyne ir jūrose keliolika rūšių banginių gaudo ruonius, žuvis ir krilius.

KRILIAI

Kriliai – tai į krevetes panašūs maždaug 5 cm ilgio vėžiagyviai. Jie minta planktonu ir kitais vėžiagyviais; kartais jų prisiveisia tokia daugybė, kad aplink Antarktidą parausta vandenys.

KARALIŠKIEJI PINGVINAI

Įspūdingi karališkieji pingvinai esti iki 1,15 m aukščio ir sveria apie 30 kg. Kelis mėnesius praleidę vandenyje, balandį jie išlipa į krantą perėti. Patinas visą speiguotą žiemą šildo užtūpęs kiaušinį. Patelė grįžta pas jį liepos mėnesį penėti išsiritusio jauniklio.

POLITINĖS SISTEMOS

KIEKVIENA ŠALIS TURI savą valdymo sistemą, nes per daugelį metų susiklostė toks modelis, kuris geriausiai atitinka konkrečios šalies istoriją, kultūrą ir gyventojus. Tačiau visas pasaulio politines sistemas galima suskirstyti į penkis tipus. Jie savo ruožtu dar turi įvairių atmainų. Kai kuriose šalyse vyksta valdymo perėjimas iš vieno tipo į kitą, pvz., Eritrėja Afrikoje nuo kolonijinio valdymo artėja į visišką daugiapartinę demokratiją.

Prezidentinės respublikos pavyzdžiai:

JAV, Rusija, Prancūzija, Izraelis, Indija, Airija, PAR

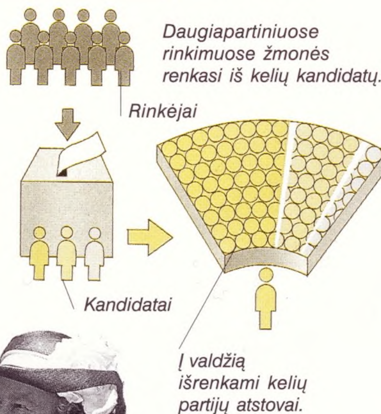
JAV prezidentas Bilas Klintonas su ankstesniais prezidentais Džordžu Bušu (kairėje) ir Džeraldu Fordu (vidury).

PREZIDENTINĖ RESPUBLIKA

Prezidentinė respublika yra tikros demokratijos valstybė, kurioje rinkėjai renka ir jos vadovą, prezidentą, ir parlamentą. Tai labiausiai paplitusi valdymo forma. Tokiose šalyse kaip JAV ir PAR prezidentas yra ir valstybės, ir vyriausybės vadovas. Prancūzijoje ir Rusijoje prezidentas renkamas valstybės vadovu, tada jis paskiria ministrą pirmininką vadovauti vyriausybei, bet ir pats turi pakankamai galių valdyti. Daugelyje šalių (pvz., Airijoje, Indijoje ir Izraelyje) prezidentas tėra simbolinė figūra, reali valdžia priklauso ministrui pirmininkui ir vyriausybei.

DAUGIAPARTINĖ DEMOKRATIJA

Esant šio tipo valdymui, žmonės gali rinkti į valdžią patinkamas partijas. Tokia sistema sudaro sąlygas viešai reikšti skirtingas nuomones, susiformuoja opozicija išrinktajai valdžiai, todėl ne kiekvienoje šalyje daugiapartinė demokratija veiksminga. Kai kurios, kad ir Vidurinės Azijos šalys, priklausiusios SSRS, skelbiasi įgyvendinančios daugiapartinę demokratiją, bet iš tikrųjų realią valdžią turi tik prezidentas.

Daugiapartiniuose rinkimuose žmonės renkasi iš kelių kandidatų.

KONSTITUCINĖ MONARCHIJA

Esant konstitucinei monarchijai, valstybės vadovas yra karališkosios šeimos galva; sostą paveldi įpėdinis. Tarkim, Japonijoje valstybės vadovas yra imperatorius. Monarchas neturi realios valdžios, ji priklauso demokratiškai išrinktam parlamentui ir jo sudarytai vyriausybei, vadovaujamai ministro pirmininko, kuris paprastai esti valdančiosios partijos (parlamente turinčios daugumą) lyderis. Istorijos raidoje daugelis absoliutinių monarchijų virto konstitucinėmis.

Karalienė Elžbieta yra DB valstybės vadovė.

Konstitucinės monarchijos pavyzdžiai: , DB, Švedija, Ispanija, Nyderlandai, Tailandas, Japonija

FEDERACINĖ RESPUBLIKA

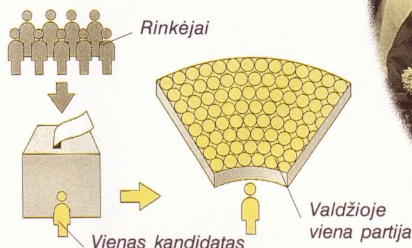
Kai kurios šalys, pvz., Vokietija, yra federacinės respublikos: jose kiekviena valstija turi nemažą savarankiškumą ir renkasi savo ministrą pirmininką. Vokietijoje federalinis bundestagas (susirinkimas) apima visas žemes (valstijas) ir renka kanclerį (ministrą pirmininką) visai respublikai valdyti. Prezidentą kartu renka ir žemės, ir bundestagas.

Federacinės respublikos pavyzdžiai: Vokietija, Austrija

VIENPARTINĖ VALSTYBĖ

Vienpartinė valstybė leidžia veikti tik vienai partijai. Kitos uždraustos. Visą valdžią šalyje turi toji viena partija. Buvusios komunistinės šalys ir daugelis Afrikoje iš vienpartinės pereina į daugiapartinės demokratijos valstybę.

Partija rinkimuose iškelia vieną kandidatą, ir rinkėjai tik turi patvirtinti kandidatūrą.

Vienpartinės valstybės pavyzdžiai: Kinija, Vietnamas, Šiaurės Korėja, Bisau Gvinėja

Iranietis mula

TEOKRATIJA

Teokratija esti tada, kai pagal šalies religijos šventojo rašto nuostatas valdo religiniai vadovai. Irane tikrąją valdžią turi mulos, islamo tyrinėtojai ir dvasininkai, nors vyriausybė pasaulietinė. Vatikane, mažiausioje pasaulio šalyje, teokratija susipynusi su renkamosios monarchijos elementais. Valstybės vadovas yra popiežius, Katalikų bažnyčios galva.

Teokratijos pavyzdžiai: Iranas, Vatikanas

VIENOS PARTIJOS VYRAVIMAS

Kai kurios šalys, pvz., Egiptas ar Tunisas, skelbiasi priklausančios daugiapartinės demokratijos tipui, bet iš tiesų jas valdo viena partija, nenorinti su niekuo dalytis valdžia, dažnai remiama kariuomenės, kaip Sirijoje.

Vienos partijos vyravimo pavyzdžiai: Egiptas, Sirija, Tunisas, Kenija, Kongo DR (Zairas), Zimbabvė

KARINĖ VALDŽIA

Kariniam perversmui nuvertus silpną ar nemėgstamą vyriausybę, paprastai valdžią paima karinė chunta. Visos galios atitenka aukštiesiems karininkams. Panaikinami rinkimai ir parlamentas, politinės partijos paskelbiamos nelegaliomis. Karinės chuntos dažnai paima valdžią Pietų ir Centrinėje Amerikoje, Afrikoje ir Azijoje.

Generolas Al Bašyras, karinės chuntos Sudane vadovas

Karinės valdžios pavyzdžiai:
Birma, Sudanas

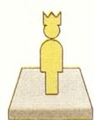
DIKTATŪRA

Keletą šalių valdo vienui vienas žmogus, vadinamas diktatoriumi, kuris turi visišką valdžią. Paprastai diktatoriai ateina į valdžią per karinį perversmą arba atima ją iš esamo vadovo, kaip Irake. Diktatoriai dažniausiai valdo itin žiauriai, užgniauždami menkiausią nepasitenkinimą jais.

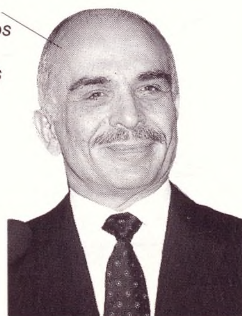
Sadamas Huseinas, Irako diktatorius nuo 1979 m.

Diktatūros pavyzdys:
Irakas

ABSOLIUTINĖ MONARCHIJA

Esant absoliutinei monarchijai, valdo karalius; jam mirus sostas atitenka įpėdiniui. Praeityje absoliutiniai monarchai turėdavo visą valdžią, tačiau dabar dauguma jų paskiria nedidelę patariamąją tarybą, kuri padeda valdyti.

Velionis Jordanijos karalius Huseinas

Absoliutinės monarchijos pavyzdžiai:
Saudo Arabija, Brunėjus, Bahreinas, Kataras, Omanas

MONARCHIJA SU DEMOKRATIJOS ELEMENTAIS

Kai kuriose šalyse monarchas išlaiko kone visą valdžią, bet leidžia ir ribotą demokratiją. Jordanijos karalius Huseinas leisdavo rinkti žemuosius Atstovų rūmus, bet pats paskirdavo visus 30 aukštesniųjų rūmų, arba Senato, narių.

Monarchijos su demokratijos elementais pavyzdžiai:
Jordanija, Tonga, Marokas

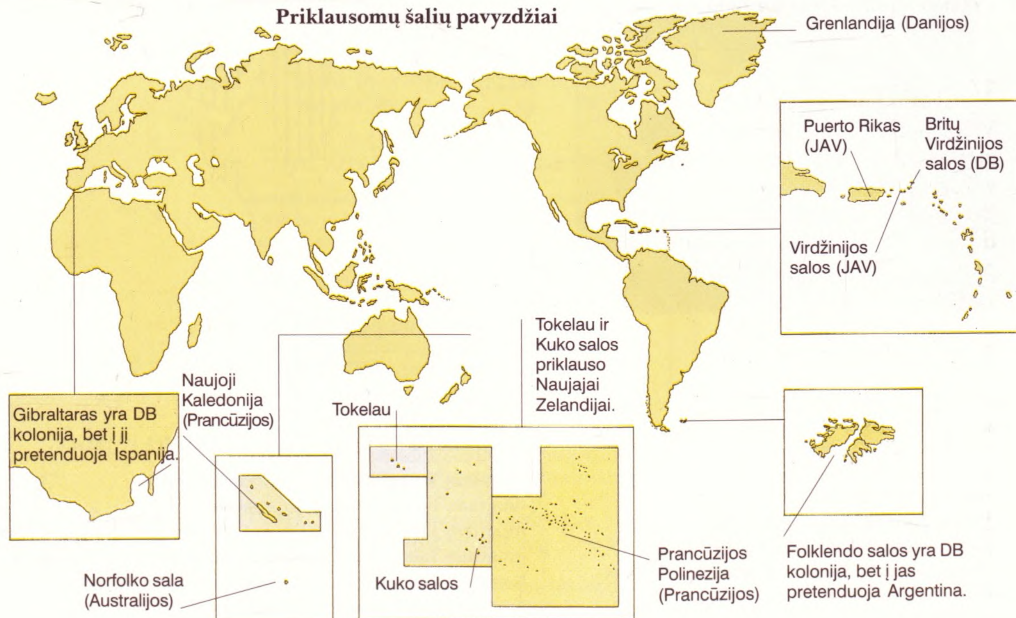
POLITINIAI TERMINAI

Aljansas Valstybių susivienijimas ekonomikos, politikos ar karinėje srityse.
Apartheidas Žmonių diskriminavimas rasiniu pagrindu.
Daugiapartiniai rinkimai Rinkimuose balotiruojasi daugiau negu viena partija.
Demokratija Politinė sistema, kai valdžią žmonės renka.
Ekonomika Šalies finansų, eksporto, importo, gamybos ir paslaugų visuma.
Kapitalizmas Ekonominė sistema, kurios varomoji jėga yra privatinė nuosavybė ir asmeninio pelno siekimas.
Komunizmas Ekonominė sistema, kurios pagrindas – visuomeninė nuosavybė ir žmonių lygybė.
Nacionalizacija Privačios įmonės pavertimas valstybine nuosavybe.
Privatizacija Valstybei priklausančių įmonių pardavimas privačioms kompanijoms.
Profesinė sąjunga Darbuotojų organizacija jų teisėms ir interesams ginti.
Respublika Valstybė, kurios žmonės renka ir jos vadovą, ir vyriausybę.
Socializmas Sistema, kai ekonomiką kontroliuoja visa visuomenė.
Vakarai Europos ir Šiaurės Amerikos kapitalistinės šalys, turinčios demokratinę valdžią ir puoselėjančios panašias kultūrines vertybes.

PRIKLAUSOMOS ŠALYS

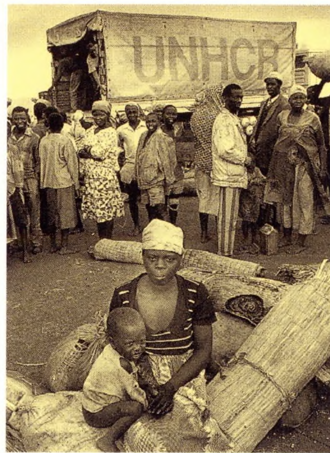
Ne visos šalys savarankiškos. Apie 10 mln. pasaulio žmonių gyvena DB, Danijos, Norvegijos, Prancūzijos, Portugalijos, JAV, Naujosios Zelandijos ar Australijos kontroliuojamose teritorijose. Dauguma jų liko priklausomos nuo kolonijiniu laikotarpiu jas valdžiusių valstybių. Kai kurios pakeičia savo padėtį. Pvz., 1997 m. DB Kinijai grąžino Honkongą. Kitos tebėra priklausomos dėl savo strateginės ar ekonominės svarbos, trečios tokios silpnos arba mažos ir nuošalios, jog taip ir lieka kolonijos, pačios nesugeba tvarkytis.

Priklausomų šalių pavyzdžiai

TARPTAUTINĖS ORGANIZACIJOS

VIS DAUGIAU ŠALIŲ ATGAUNA NEPRIKLAUSOMYBĘ, todėl kaip niekad svarbu turėti tarptautines organizacijas, kurios sutelktų jas. Vienos, kaip Jungtinės Tautos, išties tarptautinės, siekia taikos ir tarpusavio supratimo pasaulyje. Kitos yra žemyninės ar regioninės, jos arba laisvai vienija narius bendrų tikslų pagrindu (Afrikos vienybės organizacija) arba yra griežtesnės struktūros ir susieja šalis glaudžiais prekybiniais ir ekonominiais ryšiais (Europos Sąjunga).

JT pagalba Ruandos pabėgėliams Tanzanijoje

EKONOMINĖ IR SOCIALINĖ TARYBA

Ši taryba (EST) rūpinasi JT narių ekonominiais, socialiniais, kultūriniais, švietimo ir sveikatos reikalais, taip pat žmogaus teisių garantijomis. Taryba turi 54 narius, kuriuos dviejų trečdalių balsų dauguma išrenka Generalinė Asamblėja, svarbiausias JT organas. Šiai tarybai atsiskaito specialios agentūros (žr. žemiau), daugelis jų veikė dar gerokai prieš susikuriant JT.

PAGRINDINĖS EST AGENTŪROS	
Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija **UNESCO**	Tarptautinė darbo organizacija **TDO**
Maisto produktų ir žemės ūkio organizacija **MŽŪO**	Tarptautinė jūreivystės organizacija **TJO**
Pasaulinė meteorologų organizacija **PMO**	Tarptautinė telekomunikacijų sąjunga **TLS**
Pasaulinė pašto sąjunga **PPS**	Tarptautinis rekonstrukcijos ir plėtros bankas (Pasaulio bankas) **TRPB**
Pasaulinė sveikatos apsaugos organizacija **PSAO**	Tarptautinis valiutos fondas **TVF**
Tarptautinė civilinės aviacijos organizacija **TCAO**	

JUNGTINĖS TAUTOS

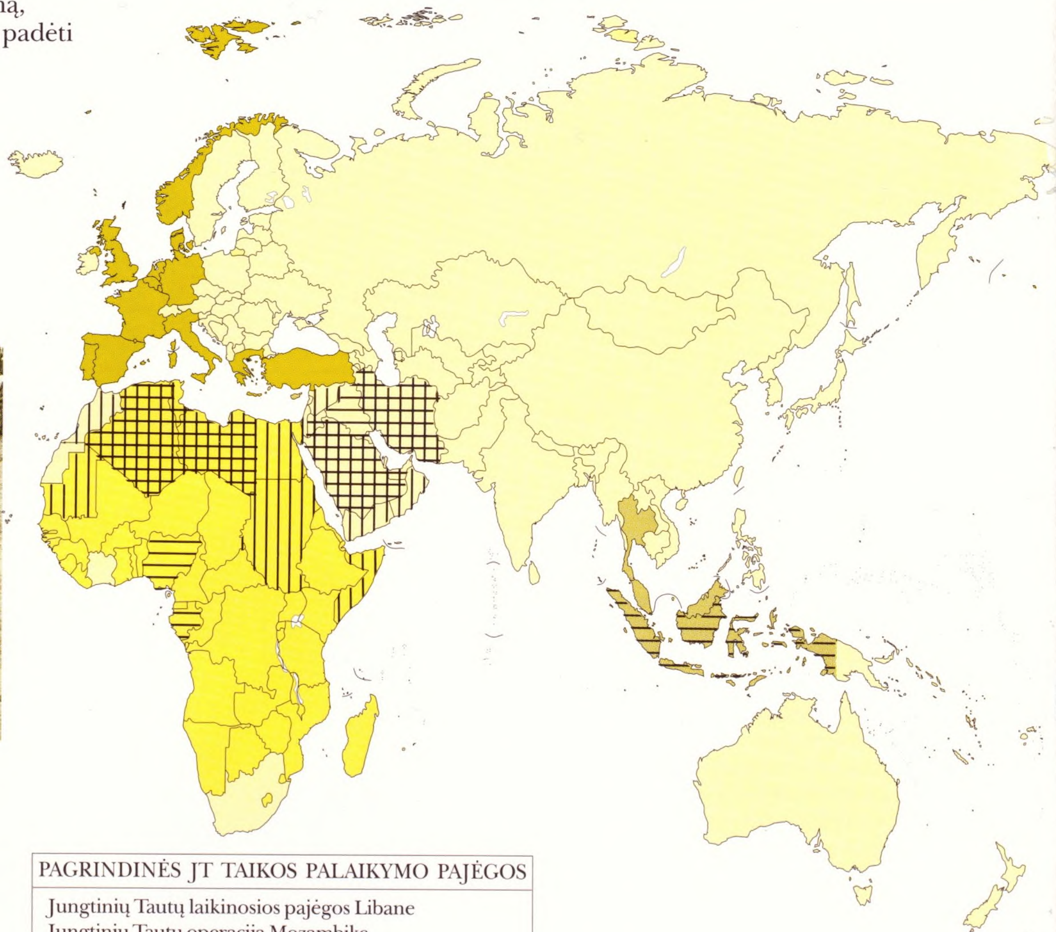
Jungtinės Tautos (JT) buvo įsteigtos 1945 m., pasibaigus Antrajam pasauliniam karui. Jų tikslai keturi: saugoti pasaulyje taiką ir saugumą, rūpintis, kad valstybės elgtųsi teisingai, padėti joms bendradarbiauti ir tarpininkauti siekiant šių tikslų. Visos valstybės, įeinančios į JT, pasirengusios visus ginčus spręsti taikiai, nevartoti prieš kitas šalis jėgos, išskyrus savigyną. Dabar beveik visos pasaulio valstybės priklauso JT.

JT saugomi kambodžiečiai palieka pabėgėlių stovyklas Tailande.

SAUGUMO TARYBA

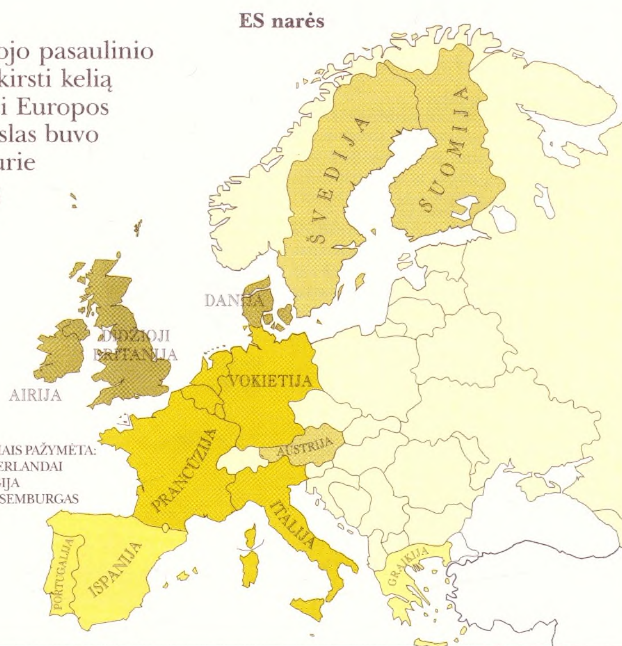
Saugumo Taryba yra svarbiausias sprendžiamasis JT organas; ji renkasi iškilus pasaulyje karo grėsmei. Taryba priima rezoliucijas, reikalaujančias, kad šalys nutrauktų karo veiksmus, arba nutaria siųsti karines pajėgas taikai palaikyti. JT būriai sudaromi iš įvairių šalių kariuomenių. Tarybos nuolatinės narės yra penkios: JAV, Rusija, Kinija, Didžioji Britanija ir Prancūzija.

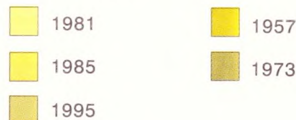

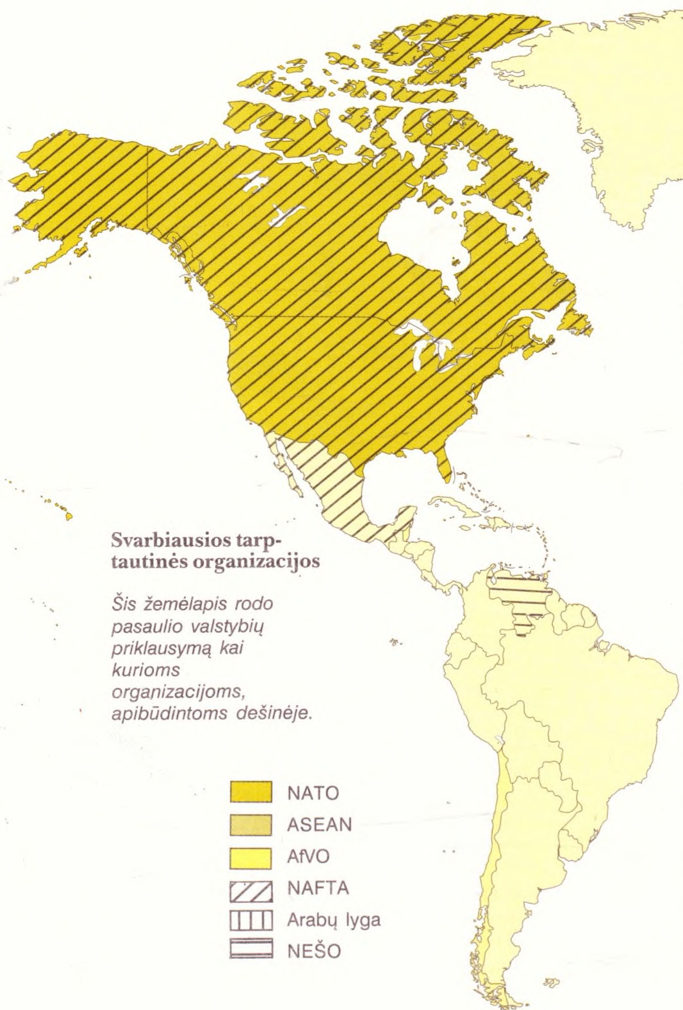
PAGRINDINĖS JT TAIKOS PALAIKYMO PAJĖGOS
Jungtinių Tautų laikinosios pajėgos Libane
Jungtinių Tautų operacija Mozambike
Jungtinių Tautų stebėtojų misija Gruzijoje
Jungtinių Tautų stebėtojų misija Liberijoje
Jungtinių Tautų stebėtojų misija Ugandoje ir Ruandoje
Jungtinių Tautų taikos palaikymo Kipre pajėgos

EUROPOS SĄJUNGA

Europos Sąjunga susikūrė po Antrojo pasaulinio karo, Europos tautoms panorus užkirsti kelią naujam karui. Iš pradžių ji vadinosi Europos Ekonominė Bendrija (EEB); jos tikslas buvo bendra rinka – be jokių barjerų, kurie varžytų prekių, žmonių ir paslaugų judėjimą bendrijos ribose. Dabar ES siekia visiškos ekonominės sąjungos, kurioje visos valstybės turėtų bendrą valiutą. Be to, ES ateityje numato visišką politinę narių sąjungą – Europos federaciją.

Svarbiausios tarptautinės organizacijos

Šis žemėlapis rodo pasaulio valstybių priklausymą kai kurioms organizacijoms, apibūdintoms dešinėje.

„Greenpeace" organizuoja akcijas prieš aplinkos teršimą.

DALYKINĖS ORGANIZACIJOS

Esama įvairių tarptautinių organizacijų, kurios siekia konkrečių politinių, socialinių ar aplinkosaugos tikslų. Jos gali kelti reikalavimus vyriausybėms.

KAI KURIOS DALYKINĖS GRUPĖS

Branduolinio ginklo neplatinimo sutartis 1968 m. ją pasirašė 140 šalių. Jos įsipareigojo neparduoti branduolinio ginklo jo neturinčioms šalims ir kontroliuoti ginkluotę.
Greenpeace – tarptautinė tiesioginio poveikio grupė, kovojanti su gamtos niokojimu.
Raudonasis Kryžius Ši tarptautinė organizacija stengiasi padėti kenčiantiems žmonėms ir rūpinasi sveikatos priežiūra. Raudonasis Pusmėnulis aptarnauja arabų šalis.
Tarptautinė amnestija rūpinasi žmogaus teisėmis visame pasaulyje.
TATENA Tarptautinė atominės energetikos agentūra padeda saugiai eksploatuoti atomines jėgaines.
TBMK Tarptautinė banginių medžioklės komisija rūpinasi šių gyvūnų išsaugojimu ir tyrinėjimu.
TOK Tarptautinis olimpinis komitetas rengia žiemos ir vasaros olimpines žaidynes.

KITOS TARPTAUTINĖS ORGANIZACIJOS

AfVO Afrikos vienybės organizacija jungia 52 Afrikos šalis.

APEC Azijos ir Ramiojo vandenyno taryba padeda bendradarbiauti 15 Ramiojo vandenyno pakraščio šalių.

Arabų lyga 21 arabų šalies forumas socialiniams, politiniams ir gynybos klausimams spręsti.

ASEAN Pietryčių Azijos valstybių asociacija skatina ekonominį, kultūrinį ir karinį šešių nekomunistinių regiono šalių bendradarbiavimą.

BŠA Baltijos šalių asamblėja buvo įkurta 1992 m., ji skatina 10 Baltijos šalių bendradarbiavimą.

Europos Taryba Tai visą Europą apimanti organizacija, nepriklausoma nuo ES; ji rūpinasi žmogaus teisėmis ir svarbiausiomis laisvėmis.

G7 Septynių svarbiausių pramoninių šalių grupė, reguliariai aptarianti pasaulio ekonomiką. Jai priklauso DB, Italija, Japonija, JAV, Kanada, Prancūzija ir Vokietija, stebėtojo teises turi ES.

NAFTA Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutartis įteisina Kanados, JAV ir Meksikos laisvosios prekybos zoną.

NATO Šiaurės Atlanto sutarties organizacija reguliuoja JAV ir Europos šalių bendradarbiavimą gynybos srityje.

NEŠO Naftos eksporto šalių organizacija turi 12 narių iš viso pasaulio. Jos tikslas – narių rinkose koordinuoti naftos kainas ir eksporto politiką organizacijai priklausančių šalių naudai.

NVS Nepriklausomų valstybių sandrauga susikūrė 1991 m. Įvairiais ekonominiais ir politiniais ryšiais ji vienija Rusiją ir 11 buvusių SSRS respublikų.

PĮBT Šešios naftos turinčios Persijos įlankos šalys įkūrė regioninę Persijos įlankos bendradarbiavimo tarybą, padedančią joms spręsti bendrus ekonominius ir gynybos klausimus.

Tautų sandrauga sieja DB ir 50 jos buvusių kolonijų. Nors daugelis narių yra respublikos, sandraugos vadovė – DB karalienė Elžbieta II.

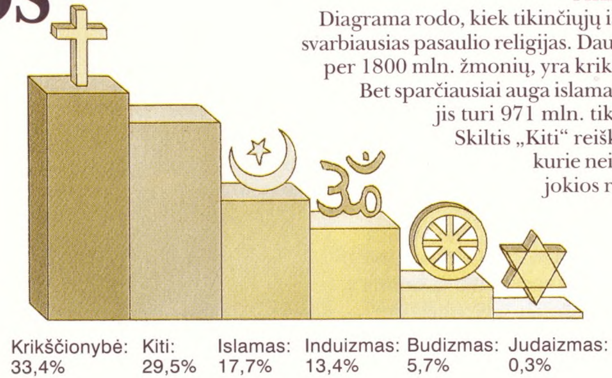
VEI Vidurio Europos iniciatyva, įkurta 1991 m., vienija 10 Vidurio Europos ir Adrijos baseino šalių.

PASAULIO RELIGIJOS

PER VISĄ ISTORIJĄ ŽMONĖS nesiliauja kėlę sau klausimų dėl gyvenimo ir mirties prasmės ir ieškoję atsakymų religijoje. Pasaulyje daugybė religijų, kiekviena turi savo apeigas ir tikėjimus. Vienos, kaip kad krikščionybė, paplitusios visoje žemėje, kitos, pvz., afrikiečių animizmas, būdingos vienam kraštui. Pagrindiniai pasaulio tikėjimai skiriami į dvi stambias grupes – Vakarų ir Rytų. Vakarų tradicija kilo Artimuosiuose ir Viduriniuose Rytuose. Tai judaizmas, krikščionybė ir islamas. Rytų tradicijos – induizmo ir budizmo – šaknys Indijoje.

TIKINTIEJI

Diagrama rodo, kiek tikinčiųjų išpažįsta svarbiausias pasaulio religijas. Daugiausia, per 1800 mln. žmonių, yra krikščionių. Bet sparčiausiai auga islamas, dabar jis turi 971 mln. tikinčiųjų. Skiltis „Kiti" reiškia tuos, kurie neišpažįsta jokios religijos.

RELIGIJŲ PASISKIRSTYMAS

Pasaulyje labiausiai paplitusi krikščionybė: europiečiai kolonistai ir pirkliai ją paskleidė visuose žemynuose. Ir islamas, ir induizmas išeina už savo kilmės ribų, nes jų išpažinėjų gyvena ir Europoje, ir Šiaurės Amerikoje.

Šis žemėlapis rodo vyraujančią kiekvienoje šalyje religiją. Ženkleliai reiškia kitatikių grupes.

Pagrindinių pasaulio religijų pasiskirstymas

- Krikščionybė
- Islamas
- Budizmas
- Induizmas
- Judaizmas
- Animizmas
- Negyvenamos sritys

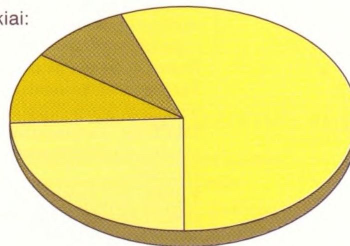

Katalikų vyskupas sako pamokslą Ispanijoje. Daugiau kaip pusė krikščionių yra katalikai.

KRIKŠČIONYBĖ

Krikščionybės pradininkas buvo prieš 2000 metų Izraelyje, Betliejuje, gimęs Jėzus Kristus. Jis buvo judėjas, bet pradėjo aiškinti Bibliją kitoniškai. Jam mirus jo mokslas užrašytas ir sudėtas į Biblijos Naująjį Testamentą. Krikščionys išpažįsta vieną Dievą. Jėzus buvęs Dievo Sūnus, jis prisikėlęs iš mirusiųjų, ir tie, kurie jį tiki, pelnysią amžinąjį gyvenimą. Krikščionybės simbolis – kryžius, ant kurio mirė Jėzus.

Krikščionybės kryptys

Stačiatikiai: 9,3%
Kiti: 10,2%
Protestantai: 24,5%
Katalikai: 56%

KRIKŠČIONYBĖS ŠAKOS

Daugiau kaip pusė krikščionių yra katalikai, jų dvasinis vadovas – Romos popiežius. Daugiausia katalikų Pietų Europoje, Centrinėje ir Pietų Amerikoje ir Filipinuose. Ketvirtadalį krikščionių sudaro protestantai, atskilę nuo katalikybės prieš 500 metų ir priklausantys keletui savarankiškų Bažnyčių. Protestantizmas labiausiai paplitęs Šiaurės Europoje ir Šiaurės Amerikoje. Maždaug vienas iš 10 krikščionių išpažįsta stačiatikių religiją, daugiausia Rytų Europoje arba Rusijoje; kiekvienos šalies Stačiatikių bažnyčia turi savo patriarchą (vadovą).

KITI TIKĖJIMAI

SIKHIZMAS Ši religija radosi XV a. Indijoje, Pandžabo provincijoje. Jos pradininkas buvo guru Nanakas. Po jo buvo dar devyni guru, visi jie padėjo plėtoti sikhizmą. Šventoji sikhų knyga yra *Guru Granth Sahib*. Ši religija remiasi vieno Dievo išpažinimu ir žmogaus atgimimo ciklu. Sikhai tiki, kad Dievas esąs visuose daiktuose ir kad visi žmonės lygūs jo akivaizdoje. Sikhizmas paplitęs daugiausia Indijoje, bet jo sekėjų esama ir kitur.

KONFUCIANIZMAS Tai labiau filosofija negu religija; konfucianizmo kūrėjas buvo Konfucijus (Kung Fu Dzė), gyvenęs VI a. pr. Kr. Konfucianizmas remiasi ne dievybės išpažinimu, bet tam tikru moraliniu kodeksu. Jis paplitęs Kinijoje ir kitose Pietryčių Azijos srityse.

DAOIZMAS Šio tikėjimo pradžia Kinijoje. Jo pagrindus sukūrė Laodzi IV a. pr. Kr. Daoistai tiki daugeliu dievų ir stengiasi darniai sugyventi su gamta. Jų simbolis *In* ir *Jang* išreiškia pusiausvyrą ir harmoniją. Daoizmas paplitęs Kinijoje ir kitose Azijos dalyse.

ŠINTOIZMAS Ši senovinė japonų religija remiasi gamtos dievų ir protėvių kultu. Dauguma šintoistų šventovių stovi parkuose, soduose ir kalnuose.

DŽAINIZMAS Džainistai neišpažįsta jokio dievo: jų tikėjimas pagrįstas tuo, kad nevalia atimti gyvybės jokiam gyviui, ir atgimimo doktrina. Daugiausia džainistų Indijoje.

DZENBUDIZMAS Ši budizmo atmaina labai paplitusi Japonijoje, bet kilusi Kinijoje. Jos esmė – būties harmonijos siekimas, be to, pabrėžiama meditacijos svarba.

ANIMIZMAS Visame pasaulyje daugybė vietinių tikėjimų perduodami iš lūpų į lūpas, iš kartos į kartą. Animistai tiki, kad gamtos daiktai – dangus, žvaigždės, medžiai, ežerai ir upės – turi sielą. Daugelis animizmo tikėjimų gyvuoja Afrikoje, ten kiekviena gentis turi savo religiją. Kai kuriose Azijos dalyse paplitęs senovinis šamanizmas; jame svarbiausias vaidmuo priklauso šamanui, kuris sugeba sukelti žmogui transo būseną – tada jo siela paliekanti kūną ir pakylanti į dvasių pasaulį.

Musulmonai meldžiasi atsisukę į Meką.

ISLAMAS

Islamo išpažinėjai musulmonai tiki vieną Dievą – Alachą. Islamo šaknys tos pačios kaip ir judaizmo bei krikščionybės, visos trys religijos pripažįsta kai kuriuos bendrus pranašus, pvz., Abraomą. Paskutinis ir didžiausias islamo pranašas buvęs Mahometas, 570 m. gimęs Mekoje (Saudo Arabija). Mahometui Alacho susakyti mokymai buvo surašyti į Koraną. Mirus Mahometui, islamas skilo į dvi šakas: sunitus, pripažįstančius tiesioginius Mahometo įpėdinius kalifus, ir radikaliuosius šiitus, kurie yra Mahometo pusbrolio ir žento Alio sekėjai. Šiitai sudaro daugumą Irane ir Irake, kitur vyrauja sunitai.

JUDAIZMAS

Žydų religija judaizmas kilo maždaug prieš du tūkstančius metų, kai senovės hebrajai atsikėlė į dabartinę Izraelio teritoriją. Iš judaizmo išsirutuliojo dvi pagrindinės monoteistinės (viendievystės) religijos: krikščionybė ir islamas. Judaizmas neturi vieno pradininko, bet pirmasis vadovas buvo Abraomas. Šventasis judėjų raštas yra Biblija, svarbiausios jiems penkios pirmosios jos knygos – Tora. Po genocido Europoje 1948 m. žydai įkūrė savo valstybę Izraelį, nors jų gyvena beveik visose pasaulio šalyse. Žydų simbolis – šešiakampė Dovydo žvaigždė.

Septynšakė žydų žvakė menora

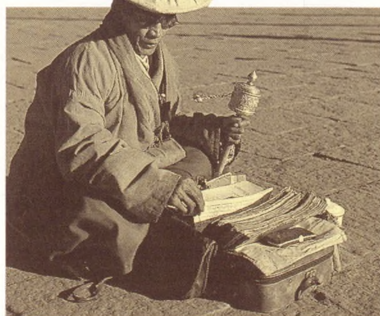

Šiva induizme yra gėrio ir blogio dievas. Induistų namuose dažnai išvysite dievų statulėlių ir paveikslų.

INDUIZMAS

Induizmas kilo Indijoje apie 1750 m. pr. Kr. („Hindu“ persiškai „Indija“). Religija neturi nei vieno pradininko, nei šventosios knygos, nors ankstyviausi tikėjimai buvo užrašyti Vedose – giesmių ir himnų rinkiniuose. Dauguma induistų išpažįsta daug dievų, bet tiki viena pasaulio dvasia – Brahmanu. Dar tiki, kad miręs žmogus atgimsta kitu pavidalu. Gerieji atgimsta aukštesniame gyvenime, blogieji žemesniame. Karštai tikintys induistai trokšta išsivaduoti iš atgimimų ciklo ir susilieti su Brahmanu. Induizmo simbolis yra šventas garsas „om“.

Tibeto budistas laiko maldų malūnėlį.

BUDIZMAS

Budizmas paremtas „Nušvitusiojo“ Budos, gimusio Indijoje apie 563 m. pr. Kr., mokymu. Buda aiškino, kad žmogų verčiąs kentėti daiktų troškimas. Išsivadavus iš to troškimo, baigiasi ir kentėjimas, pasiekiama tobula ramybė – nirvana. Nors budizmas kilo Indijoje, dabar labiausiai paplitęs kitur: Kinijoje, Šri Lankoje, Tibete ir Pietryčių Azijoje.

SVEIKATA

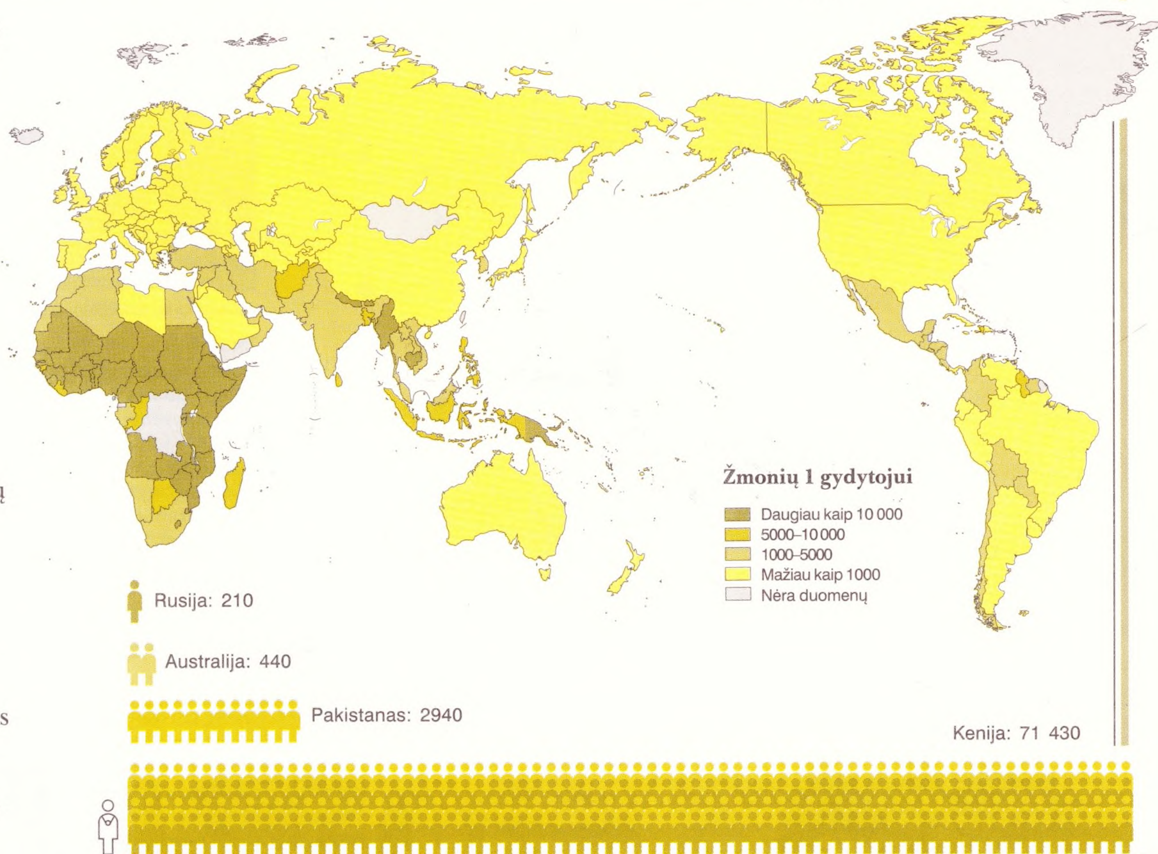
PER PASTARĄJĮ ŠIMTMETĮ PASAULIS tapo sveikesnis. Medicinos laimėjimai, geresnė mityba, aukštesnis pragyvenimo lygis ir sanitarinis švietimas padeda žmonėms ilgiau gyventi. Bet sunkumų yra, ypač Afrikoje ir Azijoje. Skiepai milijonus vaikų apsaugo nuo kai kurių ligų, bet daugelis jų neišnykusios. Plačiai paplitusios tuberkuliozė ir maliarija, tūkstančiai vaikų kasmet miršta nuo stabligės. Turtingesniuosiuose Žemės kraštuose (Šiaurės Amerikoje, Okeanijoje ir Europoje) daug žmonių serga vėžiu, širdies ir kraujagyslių ligomis.

ILGIAUSIA GYVENIMO TRUKMĖ	
Japonija	79
Islandija	78
Švedija	78
Šveicarija	78

TRUMPIAUSIA GYVENIMO TRUKMĖ	
Siera Leonė	42
Afganistanas	43
Bisau Gvinėja	43
Uganda	43
Gambija	44
Gvinėja	44

GYVENIMO TRUKMĖ

Gyvenimo trukmė – amžius, kurio žmogus gali sulaukti. Šeštame dešimtmetyje vidutinis žmogaus amžius buvo apie 40 metų. Geresnės sveikatos priežiūra ir mityba užtikrina, kad žmogus išgyventų bent 63 metus. Deja, gyvenimo trukmė labai skiriasi turtingose ir skurdžiose šalyse, taip pat skirtingose socialinėse grupėse. Turtingi sveikesni už vargšus, be to, turtingose šalyse, pvz., Japonijoje, apskritai sveikesnės gyvenimo sąlygos.

ŽMONIŲ 1 GYDYTOJUI

Vienas iš būdų sveikatos priežiūros kokybei nustatyti yra suskaičiuoti, kiek žmonių tenka vienam gydytojui (žemėlapis ir diagrama kairėje). Turtingose arba gerą sveikatos priežiūros sistemą turinčiose šalyse vienam gydytojui priklauso vidutiniškai 390 žmonių. Tačiau skurdžiausiose Afrikos šalyse tas skaičius siekia net 50 000, be to, medicinos pagalba esti už kokių 10 km.

DAUGIAUSIA MIRŠTA VAIKŲ	
Šalis	*Iš 1000 gimimų*
Afganistanas	270
Siera Leonė	250
Bisau Gvinėja	240
Mozambikas	240
Gambija	230
Malavis	230

VAIKŲ MIRTINGUMAS

Vaikų mirtingumas nustatomas suskaičiuojant, kiek vaikų iš tūkstančio gimusių mirė iki penkerių metų. Kai kur pasaulyje, pvz., Afganistane ir Afrikoje, dėl prastos mitybos ir menkos sveikatos priežiūros miršta daug vaikų. Daug geresnė padėtis Europoje ir Šiaurės Amerikoje: čia tūkstančiui gimimų tenka mažiau nei 10 vaikų, mirusių iki penkerių metų.

PROFILAKTIKA

Yra daug būdų gintis nuo negalios. Skiepai apsaugo nuo užkrečiamų ligų, kaip tymų ir stabligės. Turtingose šalyse paskiepijama dauguma vaikų, bet kai kuriose skurdžiose tik apie 30%. Visame pasaulyje žmonėms aiškinama alkoholio, rūkymo ir narkotikų žala. Sveikatai turi įtakos ir vandens kokybė, švarus maistas, sanitarija ir būsto sąlygos. Žiniasklaida, mokyklos ir poliklinikos moko, kaip rūpintis savo sveikata.

Gerai sveikatai svarbu subalansuota mityba.

ŠVIETIMAS

ŠVIETIMAS – VIENAS SVARBIAUSIŲ būdų geresniam pasauliui sukurti, nes apsišvietę žmonės gali pagerinti sau gyvenimą. Dauguma vaikų iki 11 metų gauna pradinį mokslą: išmoksta skaityti, rašyti ir matematikos pagrindų. Apie pusę pasaulio vaikų iki 16–18 metų gauna ir vidurinį mokslą, po to dalis jų stoja į aukštąsias mokyklas. Bet švietimo padėtis labai nevienoda: turtingose šalyse vaikai geriau išmokslinami. Didžiausia skurdžių šalių problema yra tai, kad, turėdamos mažiau išsilavinusių žmonių, jos nesugeba susidoroti su šiuolaikinio pasaulio reikalavimais.

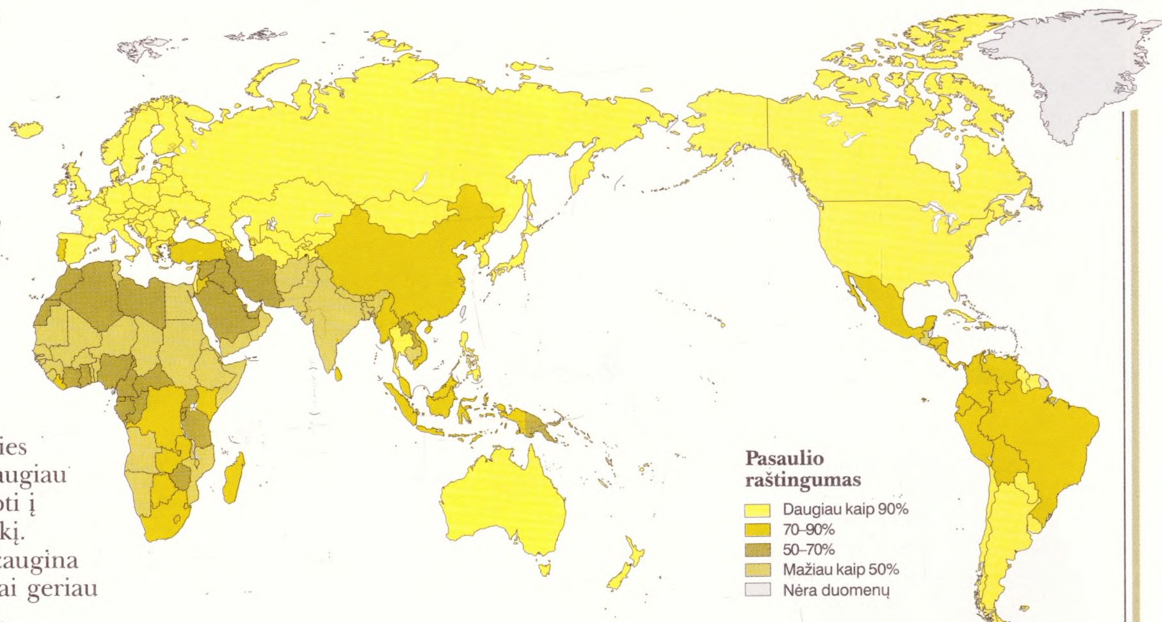

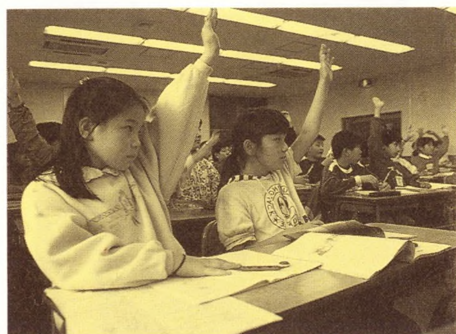
RAŠTINGUMAS

Šalies raštingumas rodo, kiek suaugusiųjų, vyresnių kaip 15 metų, moka skaityti ir rašyti. Asmuo turi mokėti perskaityti ir parašyti bent trumpą, paprastą sakinį. Pvz., JAV raštingumas siekia 99%, tai reiškia, kad tik vienas suaugęs žmogus iš 100 nemoka skaityti ar rašyti. O Džibutyje, neturtingoje Rytų Afrikos šalyje, raštingumas siekia vos 19%, tai rodo žemą šalies švietimo lygį.

ŠVIETIMO LYGIS

Šis žemėlapis rodo pasaulio raštingumą. Šalies švietimo lygis priklauso nuo jos ekonomikos: turtingesnės gali skirti daugiau lėšų geroms mokykloms, mokytojų atlyginimams ir vadovėliams. Kita vertus, švietimas prisideda prie šalies ekonomikos augimo, nes daugiau mokyto jaunimo ateina dirbti į fabrikus, įstaigas ir žemės ūkį. Išsimoksli-nę žemdirbiai užaugina geresnius derlius, tarnautojai geriau tvarko savo žinybos reikalus.

Japonų vaikai stropiai rengiasi egzaminams: daugelis šeštadieniais arba vakarais lanko papildomas pamokas.

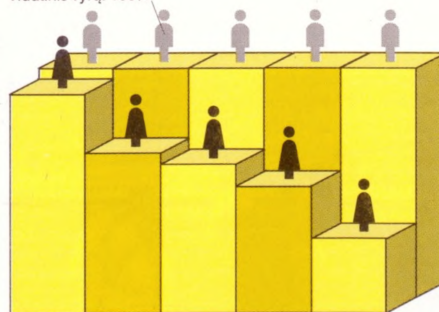
VEIKSMINGAS ŠVIETIMAS

Japonija turi vieną iš veiksmingiausių pasaulyje švietimo sistemų. Prieš pradėdami eiti į mokyklą, beveik visi japonų vaikai lanko darželius; trečdalis mokyklas baigusiųjų siekia aukštojo mokslo. Mokyklose kreipiamas didžiulis dėmesys tiksliesiems mokslams ir matematikai, nes jie svarbūs ekonomikos klestėjimui. Panaši švietimo sistema veikia ir Pietų Korėjoje, Taivane, nes ten didelė Japonijos įtaka.

LYČIŲ SKIRTUMAI

Daugelyje vargingesnių šalių mergaitės prasčiau išmokslinamos. Jos dažnai turi padėti namie, tad nebelieka laiko mokytis. Bet padėtis gerėja, mat moterų švietimas duoda daug naudos: šeimose labiau rūpinamasi sveikata ir švara, mažiau miršta kūdikių.

Vyrų ir moterų raštingumas

Šie skaičiai rodo, kokią vyrų raštingumo, prilygintą 100%, dalį sudaro moterų raštingumas. Kuo procentas didesnis, tuo mažesnis vyrų ir moterų raštingumo skirtumas.

Kaimo mokyklėlė Bangladeše

MOKSLAS MIESTE IR KAIME

Skurdesnėse Azijos ir Afrikos šalyse miesto vaikai išmokomi geriau negu kaime. Mat kaime jie dažnai turi padėti tėvams dirbti laukuose, be to, mokyklų labai maža, jos toli. Tačiau kaimo vaikų švietimas labai perspektyvus, nes išsimokslinę jie našiau darbuosis žemės ūkyje ir vietinėje pramonėje.

GEROVĖ IR SKURDAS

SKIRTUMAS TARP TURTINGŲ IR skurdžių pasaulio šalių didžiulis. Vidutinis darbo užmokestis Mozambike sudaro vos šešišimtąją vidutinio darbo užmokesčio Šveicarijoje dalį. Šalies ekonominė padėtis priklauso nuo gamtinių išteklių, pramonės stiprumo, gyventojų skaičiaus ir politinio stabilumo. Tarkim, Libija daug turtingesnė už savo pietinį kaimyną Čadą. Abi šios šalys dykumoje, gyventojų mažai, bet Libija turi naftos, o Čade beveik nėra gamtos turtų. Daug skurdžių šalių skolinasi pinigų naujoms ūkio šakoms plėtoti. Grąžinti skolas – brangus dalykas, todėl skurdžios šalys toliau skursta, o turtingos dar labiau turtėja.

TURTINGIAUSIOS ŠALYS (1991) (Pagal BVP dalį 1 žmogui)	
Šalis	*JAV dol.*
JAV	22 130
Šveicarija	21 780
Liuksemburgas	20 800
Vokietija	19 770
Japonija	19 390

SKURDŽIAUSIOS ŠALYS (1991) (Pagal BVP dalį 1 žmogui)	
Šalis	*JAV dol.*
Etiopija	370
Čadas	447
Kongo DR (Zairas)	469
Malis	480
Gvinėja	500

ŠALIES TURTAS

Šalies turtas apskaičiuojamas dviem būdais. Bendrasis vidaus produktas (BVP) – tai šalyje pagamintų prekių ir suteiktų paslaugų visuma. Bendrąjį nacionalinį produktą sudaro BVP ir įplaukų iš užsienio suma. Abu šie dydžiai paverčiami JAV doleriais. Tuos skaičius padalijus iš gyventojų skaičiaus, matyti, kokio šalis turtingumo ar skurdumo. Lentelė kairėje rodo, kad penkios turtingiausios šalys išsidėsčiusios po visą pasaulį, o penkios skurdžiausios yra Afrikoje.

Turto pasiskirstymas pasaulyje

Turtingiausi pasaulio kraštai yra Šiaurės Amerika, Japonija, Australija, Jungtiniai Arabų Emyratai ir kai kurios Europos šalys. Skurdžiausios šalys yra Afrikoje ir Azijoje. Skaičiai remiasi realaus BVP dalimi, tenkančia 1 žmogui.

Burkina Fase kuliamos soros. Šie javai – pagrindinis maistas daugelyje Afrikos šalių.

VISIŠKAS IR SANTYKINIS SKURDAS

Maždaug ketvirtadalis pasaulio žmonių gyvena „visiškame skurde“, t. y. negali patenkinti sveikos gyvensenos poreikių: neturi ko valgyti, kuo apsirengti, dažnai yra benamiai. Dauguma tokių žmonių tenka Pietų ir Rytų Afrikai ir teritorijai į pietus nuo Sacharos dykumos. Kur kas daugiau žmonių yra neturtingi „santykinai“ – jie daug neturtingesni už daugumą savo šalies gyventojų.

Nafta atnešė turtus daugeliui Saudo Arabijos gyventojų. Tai didžiausia Arabijos pusiasalio šalis.

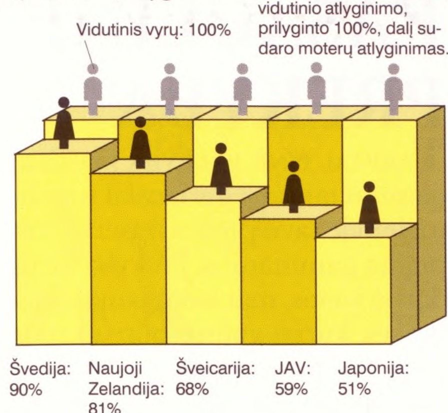
NAUJIEJI TURTAI

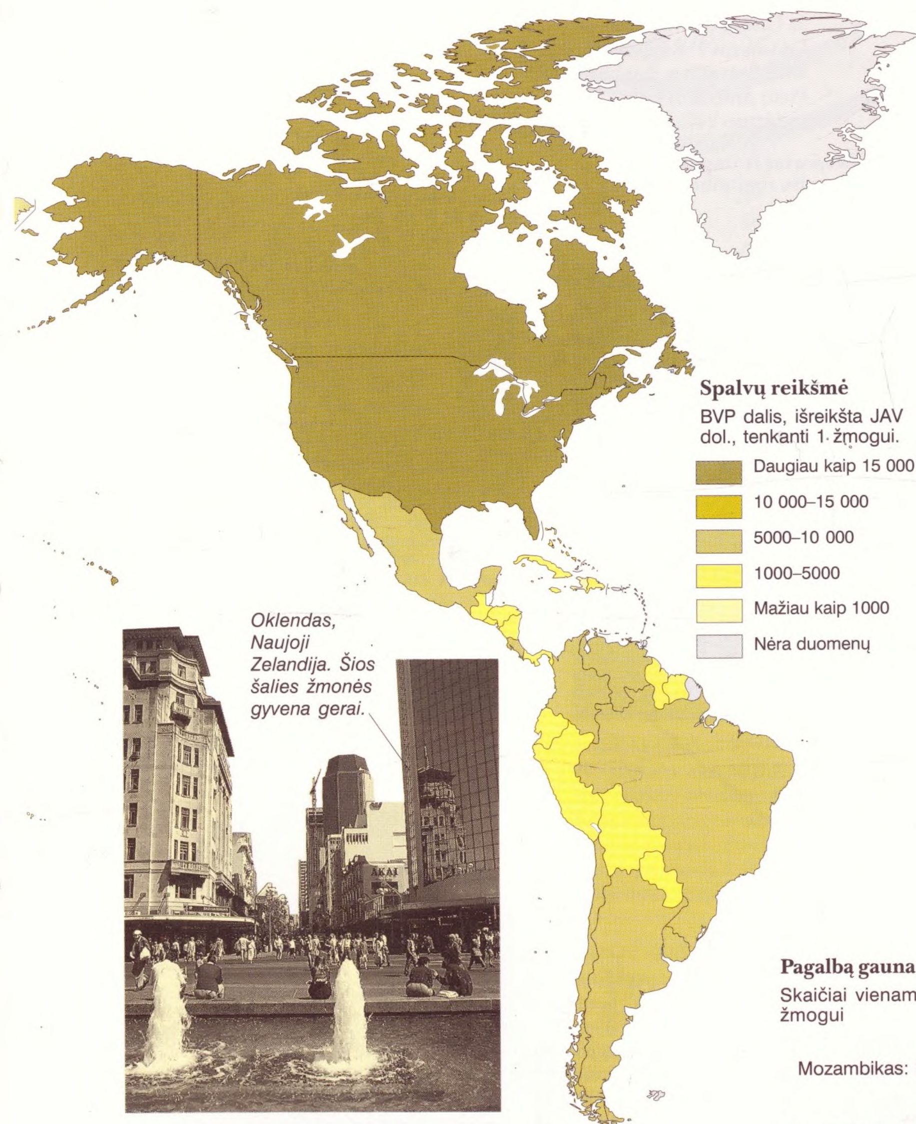
Nuo seno turtingosios pasaulio šalys yra Europoje ir Šiaurės Amerikoje. Bet per pastaruosius 60 metų, Viduriniuose Rytuose atradus naftos, Arabijos pusiasalio šalys tapo turtingiausios žemėje. Prie jų netrukus prisidės ir neregėtu spartumu besivystančios Pietryčių Azijos šalys, sekančios Japonijos pėdomis: Honkongas, Taivanas, Pietų Korėja ir Singapūras.

SOCIALINĖS SKURDO PRIEŽASTYS
Daugelyje šalių esama ištisų visuomenės grupių, kurios neturtingesnės už kitas, pvz., moterys – už vyrus: joms mažiau mokama (žr. diagramą dešinėje), o namų šeimininkės išvis neturi pajamų. Be to, moterys dažnai gauna menkesnį išsimokslinimą, todėl negali ieškotis gerai apmokamo darbo. Labiausiai gresia skurdas vienišoms motinoms ir pagyvenusioms viengungėms. Prasčiau negu vidutiniškai gyvena ir pagyvenę žmonės, gaunantys mažas pensijas, taip pat ligoniai. Kai kur, pvz., San Paule (Brazilija), vaikai glaudžiasi gatvėse, nes neturi nei šeimos, nei namų. Jie elgetauja arba griebiasi nusikaltimų.

Vyrų ir moterų atlyginimai Čia parodyta, kokią vyrų vidutinio atlyginimo, prilyginto 100%, dalį sudaro moterų atlyginimas.

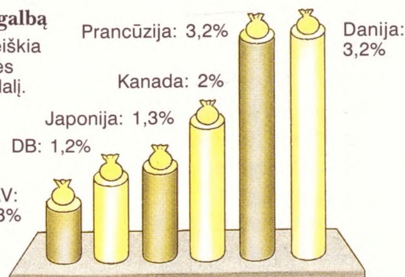
Oklendas, Naujoji Zelandija. Šios šalies žmonės gyvena gerai.

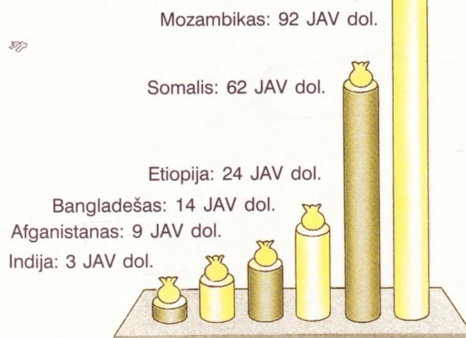
Elgeta San Francisko (JAV) gatvėje

TURTINĖ NELYGYBĖ
Daugelyje šalių esama didžiulės turtinės nelygybės. Europoje ir Šiaurės Amerikoje pilna benamių, ieškančių prieglobsčio kartoninėse dėžėse. Kita vertus, kai kuriose skurdžiose šalyse, pvz., Indijoje, klesti turtingi dvarininkai ir pramonės magnatai. Brazilijoje 20% vargingiausiems žmonėms tenka vos 2,1% visų gyventojų pajamų, o 20% turtingiausių – 67,5%, taigi 32 kartus daugiau. Bet, tarkim, Vengrijoje 20% vargingiausiųjų tenka 10,9%, o 20% turtingiausiųjų – 34,3% visų pajamų, t. y. tik 3,2 kartus daugiau.

Teikia pagalbą
Skaičiai reiškia vyriausybės biudžeto dalį.

Pagalbą gauna
Skaičiai vienam žmogui

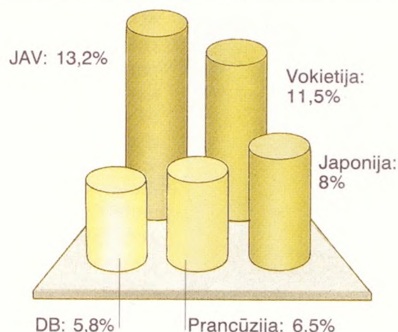

TURTO PERSKIRSTYMAS
Kai kuriose šalyse stengiamasi turtą perskirstyti, kad nebūtų prarajos tarp turtingiausiųjų ir vargingiausiųjų. Jų vyriausybės, norėdamos padėti visiems žmonėms, didelę nacionalinio produkto dalį skiria švietimui, sveikatos priežiūrai, socialinei rūpybai ir darbo vietų kūrimui finansuoti. Naujoji Zelandija pirmoji pasaulyje tapo visuotinės gerovės valstybe, o Skandinavijos šalys (Švedija ir kt.) visų pirma stengiasi visus aprūpinti darbu. Dabar jose didžiausia pasaulyje socialinė lygybė.

PAGALBA
Turtingesnės šalys padeda vargingiausioms pašalpomis, paskolomis arba, ištikus kokiai gaivalinei nelaimei, maistu, palapinėmis ar drabužiais. Kai kurios Afrikos šalys, pvz., Mozambikas, beveik ir gyvena tik iš pagalbos. Didžiausia šelpėja yra JAV, kasmet pagalbai skirianti 11 mlrd. dolerių; jie sudaro vos 0,8% vyriausybės išlaidų.

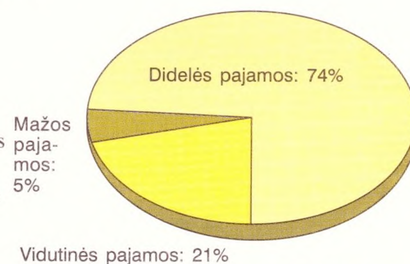
PASAULINĖ PREKYBA

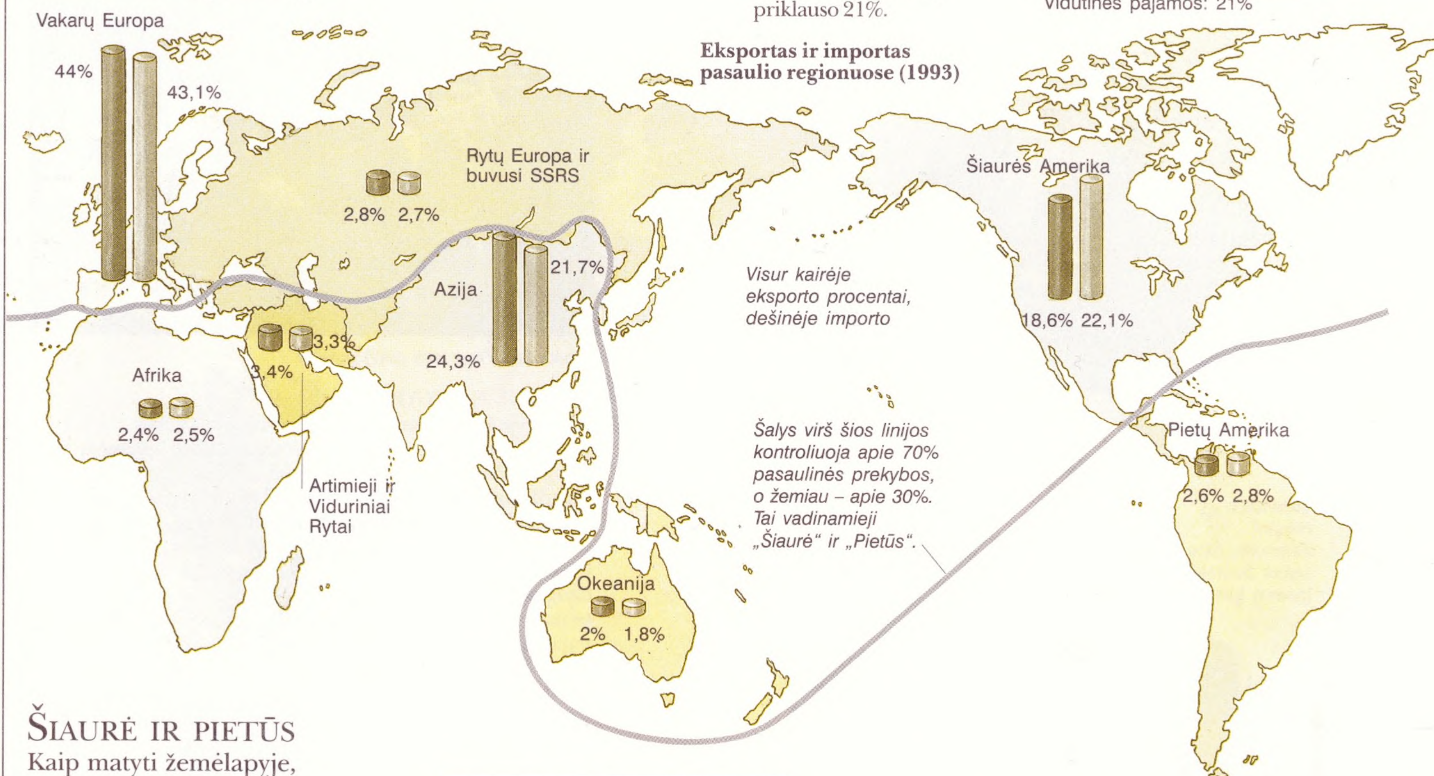
TARPTAUTINĖ PREKYBA LEIDŽIA kiekvienai šaliai gaminti tai, ką ji geriausiai sugeba. Šalis parduoda užsienyje savo prekes ir perka tokių, kurios svetur pigiau gaminamos. Prekyba turtina šalį ir kuria darbo vietas, mat stengiamasi gaminti tokias prekes, kurias galima būtų eksportuoti. Tačiau prekybos pranašumai pasaulyje nėra vienodi: kai kurios šalys gamina prekes daug pigiau už kitas, jos ir laimi iš prekybos. Šiuo metu kone visą pasaulinę prekybą kontroliuoja apie 200 tarptautinių kompanijų, kurios turi įmonių ir filialų visame pasaulyje.

DIDYSIS PENKETAS
Penkios šalys yra suėmusios kone pusę visos pasaulinės prekybos: JAV 13,2%, Vokietija 11,5%, nedaug atsilieka ir Japonija, Prancūzija, Didžioji Britanija. Likusios 186 šalys turi 55%.

PREKYBOS PASISKIRSTYMAS
23 turtingiausios šalys kontroliuoja 74% visos pasaulinės prekybos. Skurdžiausiųjų (kaip Etiopijos ar Laoso) dalis vos 5%. Likusioms 128 šalims, tarp jų Rytų Europos ir daugumai Pietų Amerikos šalių, priklauso 21%.

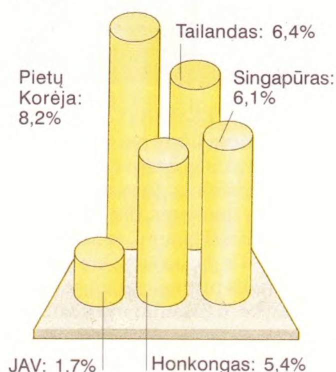
ŠIAURĖ IR PIETŪS

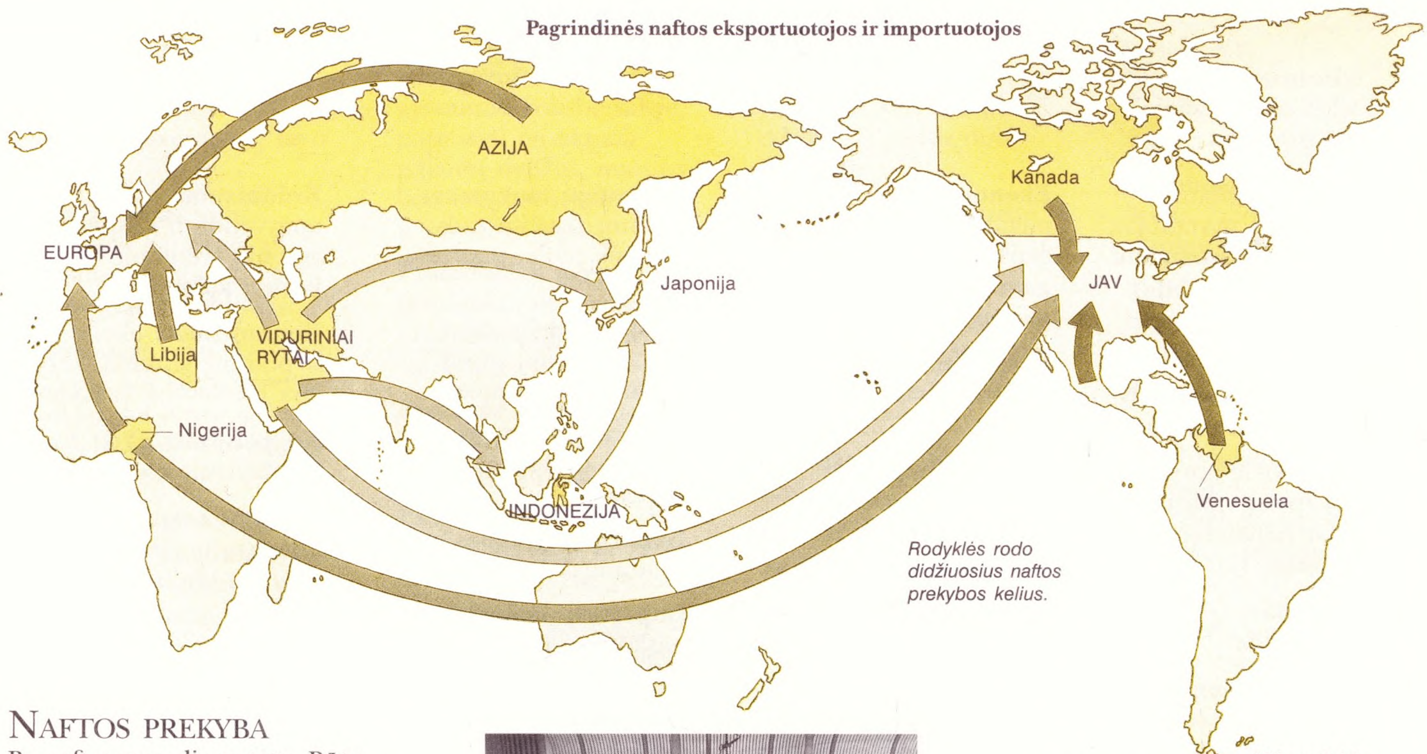
Kaip matyti žemėlapyje, pasaulinėje prekyboje aiški riba tarp turtingosios „Šiaurės“ ir varganų „Pietų“. Norėdama gyventi pasiturimai, šalis turi išlaikyti teigiamą užsienio prekybos balansą: daugiau gauti iš eksporto, negu išleidžia importui. Daugelio šalių užsienio prekybos balansas neigiamas – jos importuoja daugiau, negu eksportuoja. Norėdamos pagerinti šį balansą, šalys jungiasi į regioninius prekybos blokus (kaip kad Europos Sąjunga).

PREKYBOS POSLINKIAI
Pasaulinės prekybos ašis „JAV–Europa“ pamažu virsta ašimi „JAV–Azija“, ypač krypstančia į šalis, išsidėsčiusias Ramiojo vandenyno pakraščiu. Jų ekonomikos augimo tempai didžiausi. Pietų Korėjoje, Tailande, Singapūre (kairėje), Honkongo ir Taivano salose išplėtota elektronikos pramonė, pigūs jos gaminiai išvežami į visą pasaulį. Prekybai padeda politinis stabilumas ir užsienio investicijų skatinimas.

Ramiojo vandenyno pakraščio ekonomika
Skaičiai rodo vidutinį ekonomikos prieaugį (1980–1993). Lyginama su JAV.

NAFTOS PREKYBA

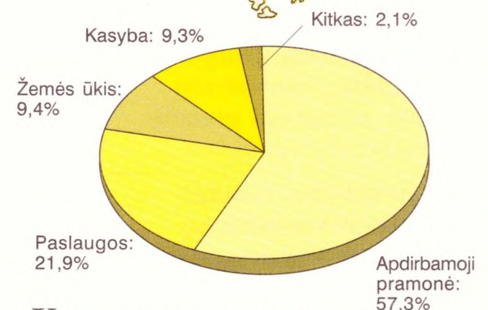
Be naftos pasaulis sustotų. Būtų paralyžiuoti transportas ir pramonė, nutrūktų daugelio namų šildymas. Dėl to visame pasaulyje nafta yra išskirtinės svarbos prekė. Naftą išgauna ir eksportuoja nedidelė grupė šalių: daugiausia Viduriniuose Rytuose, Šiaurės ir Vakarų Afrikoje, Centrinėje ir Pietų Amerikoje. Ji transportuojama naftotiekiais ir tanklaiviais. Trys didžiausi naftą importuojantys pasaulio regionai yra Rytų Azija (su Japonija), Europa ir JAV.

Bananai – pagrindinė Sent Lusijos eksporto prekė.

PASLAUGOS
Per pastaruosius 30 metų pasaulyje sparčiausiai plėtojama paslaugų sfera. Tai bankininkystė, turizmas, oro transportas ir laivininkystė. Pinigai, gaunami iš paslaugų sferos, kuri nieko negamina, vadinami „nematomomis pajamomis".

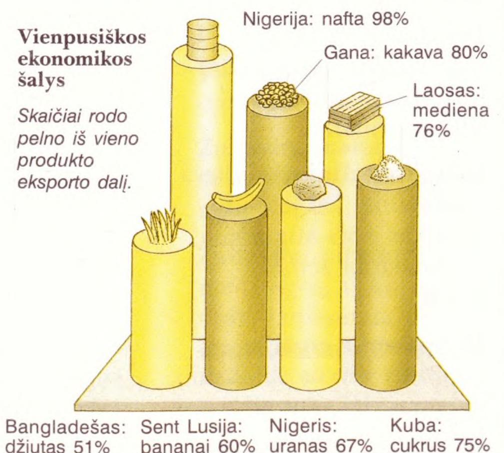

KUO PREKIAUJAMA

Pasaulinėje prekyboje vyrauja pramonės gaminiai, pvz., kompiuteriai, automobiliai. Daugiausia jų pagamina turtingosios šalys. Vargingesnės šalys tiekia maisto produktus ir žaliavas (pirminius produktus). Vadinasi, turtingos šalys dar labiau turtėja, nes šiuo metu daugiau pelno gaunama eksportuojant brangius pramonės gaminius, o ne pigius pirminius produktus.

PREKYBINĖ PRIKLAUSOMYBĖ

Kai kurios šalys parduoda užsienyje tik vieną kokį produktą. Pvz., daugelis Karibų jūros salų yra finansiškai priklausomos nuo bananų eksporto. Tokia priklausomybė nuo vieno produkto šaliai gali būti pragaištinga, jei atsitiktų kas nors nenumatyta. Pakilus pasaulinei to produkto kainai, šalis laimės, o kainai nukritus arba gaivalinei nelaimei (kad ir uraganui) sunaikinus derlių, kyla ekonomikos krizė.

ŽODYNĖLIS

Aborigenai: seniausi vietiniai šalies gyventojai; paprastai šitaip vadinami senieji australai.

Apartheidas: Pietų Afrikos Respublikoje anksčiau vykdyta rasinės diskriminacijos politika.

Atsargos: kokie nors ištekliai (pvz., vario), kurie dar nenaudojami, nors žinoma, kad jų yra.

Boksitas: mineralas, aliuminio rūda.

Čiabuviai: pirmieji ar seniausi šalies ar regiono gyventojai.

Darbo jėga: visi galintys dirbti šalies žmonės; visi atskiros įmonės ar įstaigos darbuotojai.

Daugiakultūris: žmonių bendrija ar visuomenė, susidedanti iš įvairių etninių grupių.

Delta: lyguma (dažnai trikampė), susidariusi iš upės sąnašų toje vietoje, kur ji įteka į jūrą ar didelį ežerą; deltos žemė paprastai itin derlinga.

Demokratija: valdymo forma, kai šalį tvarko visi žmonės per savo atstovus, išrinktus į valdžios organus.

Diktatūra: valdymo sistema, kai visą valdžią turi vienas žmogus (diktatorius).

Dirvos nualinimas: dirva nualinama, kai joje per ilgai kas nors auginama, neleidžiama žemei pailsėti.

Dirvožemio erozija: gamtinis dirvos sluoksnio nykimas dėl vėjų ar lietaus.

Ekonomika: sistema, pagal kurią visuomenė tvarko savo išteklius, gamina ir skirsto prekes ir paslaugas.

Eksportas: prekių ar paslaugų pardavimas kitai šaliai.

Eksporto pajamos: pinigai, kuriuos šalis gauna pardavusi užsieniui savo prekes.

Emigrantas: žmogus, palikęs savo šalį ir apsigyvenęs svetimoje.

Etninė grupė: žmonių bendrija, kurią sieja viena tautybė, religija ir kultūra.

Favela: miesto pakraščių lūšnynas Brazilijoje.

Fosfatas: cheminė medžiaga, įeinanti į trąšas ir valiklius.

Fundamentalizmas: nuostata, kad šalies gyvenimas privalo būti griežtai tvarkomas pagal jos religijos įsakymus.

Gamtos ištekliai: medžiagos, gamtoje esančios natūraliu pavidalu: mediena, akmens anglys, nafta ir dujos.

Gimstamumas: vidutinis skaičius vaikų, kuriuos pagimdo vaisingo amžiaus moteris.

Gyvenimo trukmė: vidutinis amžius, kurio žmogus gali tikėtis tam tikroje šalyje.

Gyventojų perteklius: kai gyventojų prieaugis viršija ekonomikos augimą, ima stigti maisto ir gyvenamojo ploto.

Gyventojų tankumas: žmonių skaičius tam tikrame plote, paprastai 1 km^2.

Įlanka: didelis jūros plotas, iš trijų pusių supamas sausumos.

Imigrantas: žmogus, atvykęs gyventi iš kitos šalies.

Imperija: valstybės ir jos valdomų šalių visuma.

Importas: prekės ar paslaugos, pirktos iš kitos šalies.

Investicijos: išteklių, paprastai pinigų, įdėjimas į kokį nors verslą tikintis pelno.

Irigacija: sausų žemės plotų drėkinimas kanalais ar vamzdynais, kad būtų galima auginti žemės ūkio kultūras.

Išplėstinė šeima: šeima, kurioje kartu gyvena seneliai ir kiti giminaičiai.

Kapitalizmas: ekonominė sistema, paremta privatine nuosavybe, laisvąja rinka ir verslo konkurencija.

Kietmedis: plačialapių medžių (bukų, ąžuolų ir raudonmedžių) mediena.

Klajokliai: tie žmonės ne dirba žemę, o su kaimenėmis klajoja po visą kraštą ieškodami naujų ganyklų, maisto ir vandens.

Kolektyvinis ūkis: ūkis, priklausantis kartu dirbančių žmonių grupei.

Kolonija: regionas ar šalis, valdoma svetimos valstybės; žmonių grupė, gyvenanti svetimoje šalyje pagal savo valstybės įstatymus.

Kolonizuoti: apgyvendinti grupę žmonių svetimoje šalyje ir įsteigti koloniją.

Komunizmas: ekonominė ir politinė sistema, kai visa nuosavybė valstybinė.

Kooperatinis ūkis: žr. kolektyvinis ūkis.

Kultūra: vertybių, požiūrių ir gyvensenos sistema, būdinga šaliai ar regionui.

Lydiminė žemdirbystė: medžiai ir krūmai iškertami, išraunamos šaknys, viskas sudeginama ir tame plote sėjama.

Lotynų Amerika: Amerikos žemyno regionai, kur valstybinė kalba yra ispanų ar portugalų; dažnai šiuo terminu vadinama Meksika, Centrinė ir Pietų Amerika.

Medžiotojai-rankiotojai: žmonės, kurie maitinasi medžioklės laimikiu, taip pat surinktais vaisiais, riešutais ir uogomis.

Metisas: negrynos rasės žmogus – vienas iš tėvų esti europietis, o kitas čiabuvis indėnas.

Migrantas: žmogus, klajojantis iš vienos vietos ar šalies į kitą.

Mineralas: gamtinė medžiaga, randama Žemės uolienose, pvz., kokio nors metalo rūda; išgaunamas kasant.

Minkštoji mediena: ši mediena gaunama iš spygliuočių.

Misionierius: žmogus, nuvykęs į kitą šalį atversti vietinių gyventojų į savo religiją.

Monarchija: šalis, valdoma karaliaus ar karalienės; sostas paprastai paveldimas.

Musonas: vėjas, keičiantis kryptį, kai keičiasi metų laikai; dėl musonų Pietų Azijoje balandžio–spalio mėnesiais lyja.

Natūrinis ūkis: toks, kuriame išaugintų gyvulių ar derliaus užtenka tik šeimos poreikiams.

Nuganymas: ganykloje nebeauga žolė, kai per ilgai ganoma vienoj vietoj.

Oazė: derlinga vieta dykumoje, kur vanduo išeina į žemės paviršių.

Pabėgėlis: žmogus, kuris pabėgo į kitą šalį gelbėdamasis nuo karo, nuo politinio ar religinio persekiojimo.

Pietų pusrutulis: Žemės rutulio dalis į pietus nuo pusiaujo.

Pilietinis karas: karo veiksmai tarp toje pačioje šalyje gyvenančių priešingų grupių.

Piligrimas: žmogus, keliaujantis į šventą vietą.

Plantacija: didelis ūkis, auginantis vieną kokią kultūrą: kavamedžius, cukranendres, kaučiukmedžius ar medvilnę. Plantacijoje dirba samdomi darbininkai.

Plataus vartojimo prekės: prekės, kurias žmonės perkasi kasdieniniam vartojimui.

Plynaukštė: plati ir lygi aukštuma.

Pragyvenimo lygis: gyvenimo kokybė šalyje, paprastai nusakoma pajamų dydžiu, nuosavybės, sveikatos priežiūros ir švietimo lygiu.

Pramoninės prekės: produktai, mašinomis ar rankomis pagaminti iš žaliavų.

Prekinės kultūros: žemės ūkio kultūros, auginamos pirmiausia parduoti.

Prekinis ūkis: toks, kuris augina gyvulius ar žemės ūkio kultūras dėl pelno, t. y. parduoti.

Priklausomybė: padėtis, kai šalį valdo svetima, paprastai stipresnė valstybė.

Pusiasalis: sausumos ruožas, iš trijų pusių supamas vandens.

Rasizmas: įsitikinimas, kad savos rasės žmonės pranašesni už kitos.

Raštingumas: procentas žmonių, vyresnių kaip 15 metų, mokančių skaityti ir užrašyti bent paprastą sakinį.

Respublika: šalis, kurią valdo visų žmonių išrinkti atstovai ir prezidentas, o ne monarchas.

Revoliucija: politinės sistemos pakeitimas jėga.

Režimas: tam tikras valdymas ar valdymo sistema.

Rūda: mineralas ar uoliena, iš kurios iškasamas ar išgaunamas vertingas metalas (geležis, auksas, varis ir kt.).

Rūgštusis lietus: lietus, užterštas fabrikų ir automobilių išmetamosiomis dujomis; toks lietus kenkia pasėliams, miškams ir ežerams.

Sahelis: pusdykumių ir sausosios savanos plotai Afrikoje į pietus nuo Sacharos.

Sąnašos: žemės, kurias išplauna į krantą upė ar ežeras.

Sankcijos: bausmės, kuriomis viena šalis ar šalys primeta savo valią kitai šaliai.

Savana: žolėtos lygumos atogrąžų ar subtropikų kraštuose.

Seisminė zona: sritis, kur vyksta žemės drebėjimai.

Smogas: tankus rūkas virš didmiesčių ar pramonės rajonų, susidaręs iš automobilių išmetamųjų dujų, dūmų, suodžių; jis pavojingas gyvybei.

Socialiai orientuota politika: vyriausybės vykdomų priemonių visuma, skirta padėti šalies žmonėms, ypač jaunimui, senimui, ligoniams ir bedarbiams.

Socialinė rūpyba: valstybės ar savivaldybių teikiamos aprūpinimo paslaugos silpniems, nepilnamečiams, seniems ir neįgaliems žmonėms.

Socializmas: visuomeninė sistema, kai nuosavybė kolektyvinė, o valdymas visuomeninis.

Stepė: plačios žolėtos lygumos Rytų Europoje ir Vidurinėje Azijoje.

Sveikatos priežiūra: medicinos paslaugų sistema, garantuojanti gydymą ir pagalbą visiems, tarp jų nėščiosioms, seniems ir neįgaliems žmonėms.

Šalutinis produktas: medžiaga, atsirandanti ką nors gaminant.

Šiaurės pusrutulis: Žemės rutulio dalis į šiaurę nuo pusiaujo.

Technologija: gamybos būdų, medžiagų ir įrankių visuma.

Telkinys: Žemės gelmėse esantys mineralų (naftos, anglių) klodai.

Teroristas: asmuo, kuris smurtu, dažnai nukreiptu prieš niekuo dėtus žmones, kelia valdžiai reikalavimus ar bando pakeisti vyriausybės politiką.

Trečiasis pasaulis: skurdesnės, atsilikusios šalys Azijoje, Afrikoje, Centrinėje ir Pietų Amerikoje.

Ugnies žiedas: Ramiojo vandenyno pakraščiai, kur daug ugnikalnių ir dažni žemės drebėjimai.

Vakarai: stiprios pramoninės Vakarų Europos ir Šiaurės Amerikos šalys.

Valyta nafta: nafta, iš kurios pašalintas vanduo ir kitos priemaišos, išskiriant kuro rūšis – benziną, dyzelinį kurą ir žibalą.

Vertybinių popierių birža: tarptautinė rinka, kurioje perkamos ir parduodamos akcinių bendrovių akcijos arba pajai.

Vulkaninis: susijęs su ugnikalniais.

Žaliavinė nafta: neperdirbta, tik išsiurbta nafta.

Žaliavos: pirminės medžiagos, iš kurių kas nors gaminama, pvz., mineralai ar mediena.

ŽEMĖLAPIŲ RODYKLĖ

KAIP NAUDOTIS ŽEMĖLAPIŲ RODYKLE

Ši rodyklė jums padės surasti žemėlapyje bet kokią pasaulio vietą. Pvz., norite rasti Paryžių. Rodyklėje skaitote:

Paryžius *Miestas* Prancūzija 97 F3

Skaičius 97 sako, kad Paryžius 97 puslapyje. F3 rodo, kokiame žemėlapio kvadratėlyje jis yra. Atverskite 97 psl. Veskite pirštu stačiai nuo raidės F iki vietos, kurioje tariama linija susikirs su gulsčia linija, einančia nuo skaičiaus 3. Ten ir rasite Paryžių.

A

B

D

E

I

J

K

L

N

O

P

R

S

U

V

Z

Ž

DALYKINĖ RODYKLĖ

E

F

G

H

I

R

S

Š

T

U

V

Z

Ž

ILIUSTRACIJŲ ŠALTINIAI

Leidėjai dėkoja už leidimą spausdinti fotografijas.

v — viršus, a — apačia, c — centras, k — kairė, d — dešinė

Allsport: Shaun Botterill 253vd, 257ac, Clive Brunskill 96vd, 242ac, Adrian Murrell 56vd, Pascal Rondeao 28vd.

Ancient Art and Architecture collection: 181vd.

Andes Press Agency: Carlos Reynes Manzo 66cd.

Art Directors: 71ck.

Asia Images: John Molloy 188vc.

Bridgeman Art Library: Maloniai leidus V and A 155ad.

British Antarctic Survey: R. Mulvaney 268c.

Camera Press: 64ad, 146vd, 154ck, 168cd, Steve Benbow 199ac, Thierry Charlier 184c, David Rubinger 156vd.

J Allan Cash: 20ak, 75vd, 81vd, 96ckv, 105ad, 108vd, 108cka, 108cd, 110vd, 110cd, 114cv, 144ak, 153ad, 162ak, 195vk, 205cka, 219ad, 220vc, 229ac, 230cd, 230ad, 231c.

Lester Cheeseman: 171ak, 172ck.

Churches Ministry Among the Jews: 150ca.

Stephanie Colasanti: 103ad, 104cdv.

Bruce Coleman: 53vd, 184cd, 239vk, 268ad, Thomas Buchholz 81ac, 83cka, R. Campbell 206ck, Rob P. Carr 20ac, Brian J. Coates 197vk, 254ck, Alain Compost 133ad, Raimund Cramm 21ad, Gerald Cubitt 248cd, 250vd, Peter Davey 243vd, Keith Gunnor 63ak, Udo Hirsch 64cd, Harold Lange 24ad, 94cd, Luiz Claudio Marigo 40ak, 69ad, John Murray 204cka, Dr. Norman Myers 46ak, 228c, Carl Roesler 258ak, Jan Taylor 258ckv.

Collections: Liba Taylor 88vd.

Colorific: Linda Bartlett 36ck, 124ak, M. Clark 90vd, Matrix/Robert Caputo 237ca/Sarah Leen 19vk, Claus Meyer 68cka, Kay Muldoon 219vd, Francois Oerri 234vd,/Black Star: Peter Turnley 123vd, 123ad.

Comstock: John Bulmer 61vd, Georg Gerster 2vk, 223vd.

Michael Copsey: 36vd, 37ac.

Corbis-Bettmann/Reuter: 271vd; /**UPI:** 228VD.

James Davis Travel Photography: 50vd, 57cd, 81vk, 100ca, 101vd, 101cda, 105vd, 110cda, 132ck, 132ad, 140vd, 158ak, 260c, 262vd;

Ecoscene: Joel Creed 71 ckv.

Empics: Stellan Danielsson 48ad.

Environmental Picture Library: Bob Edwards 141ckv.

European Space Agency: 61ak.

Mary Evans Picture Library: 50cd, 65vd, 260vd.

Eye Ubiquitous: David Cummings 101cak, 114ck, 138ca, 140ad, Patrick Field 186ck, Steve Lindridge 91ak, Steve Milller 70vd, Kevin Wilton 89ck.

Ffotograff: Charles Aithie 152vd, Patricia Aithie 159vd.

Martyn Foote: 256vd, 258cv, 258c, 260ck

Frederick Foster: 26ca.

Sir Norman Foster and Partners: Ian Lambot 179vd.

The Gambia Experience: 224ac.

Greenpeace: Green 256ad, Morgan 264ad.

Sonia Halliday Photography: T. C. Rising 134vd, 144vd.

Robert Harding Picture Library: 22vc, 23ckv, 26cd, 28cd, 33ck, 42ca, 49ak, 57vk, 60cd, 74ak, 81cda, 85ak, 89ca, 92c, 98ck, 99ca, 102ak, 104cda, 114cda, 128vd, 129vd, 132ca, 142cd, 144cd, 147ac, 154vd, 155vk, 155ak, 163ak, 165ca, 170vd, 172vd, 174ck, 179ad, 183ac, 185ac, 190vd, 190ac, 195ca, 198vd, 198ck, 198ak, 203ac, 207cla, 208cv, 209vd, 220ac, 222vd, 223cdv, 225c, 227cka, 230vd, 242vd, 245vd, 248ak, 249vd, 253ac, 267ca, 275ac, 279ak, 280ac, Felix. A, 219cd, J. R. Ashford 63vd, C. Bowman 73ck, Jeremy Bright 105cv, G. Corrigan 177ad, Rob Cousins 23vc, Mula Eshet 276 ak, Alain Evrard 191ca, 201ck, 201cda, Robert Francis 151cka, Odyssey, Chicago/Robert Frerck 23vd, Robert Frerck 38vd, K. Gillingham 51ck, Gavin Hellier 119cd, Wally Herbert 86vd, Paulo Koch 149ak, 176cd, David Lomax 22ad, 275cdv, C. Martin 95ad, Duncan Maxwell 171vk, Robert McLeod 194vd, H. P. Merten 95ak, Louise Murray 129cda, Gary Norman 61cv, Roy Rainford 93vd, Geoff Renner 204vd, 246ca, Christopher Rennie 141cd, Riffet 233ca, John G. Ross 70ac, Sassoon 123cv, Michael Short 124vd, E. Simanor 148ak, James Strachan 47c, Luca Invernizzi Tettoni 189ad, 190ad, 198cd, Adam Woolfitt 31ca, 62ad, 76ak, 79vd, 79, 127ak, 129ck, 216vd, Earl Young 47cd, 116cda.

Holt Studios International: 214vd, Mary Cherry 229ck, Inga Spence 32ac, 51ad.

Jeremy Horner: 62cd, 62ak.

Hulton/Getty: /Reuter 252vd, 268ak.

Hutchison Library: 17ad, 29cka, 52ckv, 58vk, 68ac, 157cd, 162cd, 164ck, 164ak, 165vd, 172vd, 210ak, 214ck, 214cd, 217cv, 217ck, 226cda, 226ak, 228cka, 234ckv, 236cd, 247ad, 249ak, Robert Aberman 144ck, 250cd, Christina Dodwell 142vc, John G. Egan 138cka, Sarah Errington 17vk, 55vd, 235vd, 237ak, Andrew Evans 130ak, Robert Francis 73ad, Norman Froggatt 115ak, Réne-Nicolas Guidicelli 179cv, Maurice Harvey 227cd, 245cd, John Hatt 148vd, Jeremy Horner 62vk, Chris Johnson 229vd, R. Ian Lloyd 188av, M. Macintyre 201cd, Brian Moser 65ad, 193ak, B. Régent 227vd, P. W7 Rippon 155ck, Trevor Page 219ckv, Christine Pemberton 178vk, Stephen Pern 43cd, 70ak, 156ck, 240vd, Bernard Régent 202ac, 236ckv, Kerstin Rodgers 65ak, T. Souter 150ad, Liba Taylor 118c, Isabella Tree 259cd, Anna Tully 48vd, 230cka, Phillip Wolmuth 54ak, 55ak.

ICCE: Robert Carlson 50ak, Glyn Davies 197vd

The Image Bank: 93ad, 113vd, 180ak, 194ak, Luis Casteneda 72ak, 274ak, Michael Coyne 259ad, L. D. Gordon 39ca, Burton McNeely 32vd, Morrin E. Newman 36cd, Terje Rakke 83vd, J. Schmitt 38cd.

Images Colour Library: 98ad, 106ak/**AGE Fotostock:** 101cd, 108vd.

Impact: Christophe Bluntzer 164vd, Mark Cator 116vd, Piers Cavendish 49cd, 76cd, 146ak/Clip Clap 45vc, Anthony Coleman 118ak, 122ca, Sergio Doranles 39ak, Alain Evrard 136ak, Pilar Fernandez 37cda, Alain Le Garsmeur 49c, 49vd, 53ck, 116c, Robert Gibbs 42cka, Philip Gordon 182vd, 277ak, Mark Henley viršelis ca, 2ca, 107ad, 137ck, 192ad, 195ck, Erol Houssein 126ak, VISA/H. Hughes 74vd, Javed A. Jaffererji 136vd, Colin Jones 21ak, 51ca, 204cd, Alan Keohane 14ac, Geraint Lewis 114vd, m. Milivojevic 119ckv, Guy Moberly 279vk, Moradabadi 137vc, 155cd, Vitaly Orlot 161ad, Gary Parker 243 ak, Caroline Penn 158vd, 213vd, 240cd, Christopher Pillitz 70cd, David Reed 225cd, 225vd, Ray Roberts 85vd, Jaqui Spector 279cd, James Willis 157vda.

International Coffee organisation: 66ca.

Japan Information and Cultural centre: 184vd.

John R. Jones: 159ca, 188cdv, 189vd, 192ck, 193vk, 193cd.

Katz: Rea Bellavia 180vd, Boisseaux-Chical 223ak, Bruno Hadjih 72cd, Randy G. Taylor 53ad.

Kodia: I. Modic 109ak.

Roger Kohn: 75cdv; **Korean Tourist Office:** 183ak.

Magnum Photos: Bruno Barbey 263vd, Steve McCurry 99ck.

National Cotton Council: 36cda.

Nature Photographers: Andrew Cleave 266ckv.

Network: Homer Sykes 154c.

New Zealand Tourist Board: 263vk.

NHPA: Hellio ir Van Ingen 132vc.

Novosti: 162vd, 162cda.

Christine Osborne Pictures: 148ac.

Oxford Scientific Films: Johnny Johnson 26cda.

Panos: M. Adler 235cda, 235ak, Trygve Bolstad 166ak, 251kvd, Katri Burri 217vd, Neil Cooper 169vd, 169ak, 218vd, Jean-Léo Dugast 135cka, 191ck, Mark McEvoy 149c, Alain le Garsmeur 137ak, 178ak, Ron Giling 200cd, 200ad, 222cda, Jeremy Hartley 115ad, 160vd, 207vd, 226vd, 224cd, Chris Johnson 251c, Rhodri Jones 121vc, Barbara Klass 169cd, Jon Levy 276ad, N. Durrell McKenna 73ak, Heldur Netocny 272vc, Michael J. O'Brien 122vd, Trevor Page 163cd, Bruce Paton 231vk, 246ak, 251ak, Betty Press 207cd, 241vd, 241c, Dominic Sansoni 202vd, Paul Smith 47vd, 251cd, Jon Spaull 136ac, Sean Sprague 48ak, 66vc, 128ak, 143ca, 218cd, 234ak, 241cda, Chris Stowers 144cv, 168ac, 170ad, Penny Tweedie 208ak, 210ac, 244c, 244cd, 260cd, Philip Wolmuth 281ak, 68c.

Performance Arts Library: Clive Barda 888cd.

Pictor International Ltd.: 235ak, 24vd, 25ca, 36ak, 41cka54c, 56cd, 56ad, 59cd, 67ak, 68vd, 74ad, 76ad, 81c, 84vd, 93ac, 109vd, 116ca, 118ad, 119vd, 129c, 130cd, 135ad, 137vd, 186vd, 186ak, 190ca, 206ad, 207vc, 209vk, 210vd, 212cda, 227ad, 238ak, 243ck, 264ak, 268vd.

Pictures Colour Library: 25ad, 52vd, 52ak, 58ad, 60vd, 168vd, 246ckv.

Planet Earth Pictures: Andre Bartschi 43vk, Dave Lyons 78vc, Nigel Tucker 47ad.

Popperfoto: 152ca/EPA: 48ca.

Zev Radovan: 146ad.

Railway Gazette: 248c.

Rex Features Ltd.: 31ck, 75ckv, 94vd, 121ak, 125ak, 125ad, 126c, 183cd, 200c, 213cdv, 213ck, 244ac, 247ac, 270ac, 273cd, Argas 182ad, Evrard 201vc, David Frazier 54ad, Basile Grigorie 141vd, Tom Haley 125vd, Sylvain Julienne 119ca, Charles Knight 270vd, Juhan Kuus 246vd, Laine 123cd, Laski 121cd, Anatoly Lolis 139ak, V. Miladinovic 137cd, Tim Rooke 252c, S. Tazana 13cka, Today 140ak, 152ad.

Royal Geographical Society: Chris Caldicott 223ck, Sitting Images/David Constantine 193ck, Ian McWilliam 168c.

Peter Saunders Photography: 156c, 157ad, 158ck, 243ac.

Science Photo Library: Gregory Dimijian 14cd, Simon Fraser 13vc, Martin Land 13ad, Peter Menzel 17cd, Dr. David Miller 268cdv, Michael Morten 79cd, David Parker 13cd.

David Simson: 92ca.

South American Pictures: Kimball Morrison 60ad, Tony Morrison 1c, 40ck, 40vd, 40ad, 72cv.

Jon Spaull: 165c.

Spectrum Colour Library: D and J. Heaton 39ad.

Frank Spooner Picture library: Gamma: 270c, F. Apesteguy 271cv, Baitel 150ak, Bar 192cd, David Barritt 253ak, Borrilson 255cd, Boudin 225ak, Eric Bouvet 149vd, Laurent Maousiz 236ak, Noel Quidu 151ck, Renault 24ac, Vlastimir Shone 111ad, Sidali 211ac, L. Van Der Stockt 157vd, Testelin 26ak, Torregano/Figaro Magazine 235ckv/**Liaison:** 14ad, Andy Bernandez 141ak, Engle 47vk, Giacomoni 53c, Kinch 26vk, Copyright Peterson 271vc, Ken Ross 193ad, Sallaz 34c.

Sporting Pictures: 66ad, 261ak, Graeme Bachop 263vd, Greg Crisp 31ak.

Still Pictures: 194c, 278ak, Nigel Dickinson 196c, Mark Edwards 43ck, 43c, 69ak, 84cd, Michel Gunther 232al, Paul Harrison 43ac, Teit Hornbak 272ak, Andre Maslennikov 117c, Heine Pedersen 278ca, Thomas Raupach 94ca, 96cv, Hartmut Schwarzbach 207ckv, Jorgen Schytte 135vk, 222c, 277ad.

Tony Stone Images: 2cv, 17cka, 45cd, 54vd, 74c, 82ak, 113cd, 166ad, 167ad, 171vd, 173ck, 180ad, 185vk, 187vk, 187cd, 208vd, 233cda, 234cd, 242cd, 248vd, Jerry Alexander 122ck, Doug Armand, 57ck, 216ak, Oliver Nenn 100vd, 107vd, Kathy Bushue, pirmas viršelis cda, 266c, Paul Chesley 184cka, 192vd, Joe Cornish 117vd, Tony Craddock 107c, Nicholas Devore 104ac, Chad Ehlers 82ad, David Endersbee 88c, 92vd, Robert Everts 102vd, Robert Frerck 210c, John Garrett 202cd, Susanne ir Nick Geary, pirmas viršelis cd, 80vd, David Hanson 86cda, Bruno de Hooves 241ak, Cris Haigh 56ck, Warren Jacobs 211c, 233vd, Chris Kapolka 51vd, John Lamb 204ad, 255cd, Matt Lambert 89vd, Nadia MacKenzie 255cda, Ian Murphy 250ak, 250ck, Nicholas Parfitt 204ck, Jean Pragen 117cka, Colin Raw 79cv, Ed Rooney 60ak, Andrew Sacks 34vd, Hugh Sitton 83cda, Don Smetzer 23cd, Aldo Torelli 32cd, Terry Vine 30vd, Tom Walker 266vd.

Telegraph Colour Library: 24ak, 25vd, 25ck, L. L. T. Rhodes 67ad.

John Tramper: 176vd, 177cd.

Trip Photographic Library: 156ad, M. Barlow 110ck, 118vd, 128ck, 252ad, J. Batten 174cv, 178cv, 178vd, A. Bloomfield 91ad, 99ak, M. Both 244vd, D. Davis 245ca, Dinodia 166vd, M. Dubin 145ad, R. Graham 126cda, G. Gunnarsson 76vd, J. Highet 158ad, W. Jacobs 98cdv, 231ac, 262c, P. Joynson-Hicks 240ac, V. Kolpakov 111ak, A. Kuznetsov 143vc, R. Powers 84ac, S. Pozharskij 120ad, Janet Pugh 20c, C. Rennie 128ad, Helene Rogers 151cd, 158c, 215ad, 217cd, V. Shuba 112vd, 112ak, V. Slapinia 120ck, Eric Smith 102cd, 202cka, G. Spenceley 126vd, A. Tjagny-Rjadno 113ad, 141ac, B. Turner 142ak, E. Wedd 238ck, M. Wilson 238vd.

Peter Wilson: 93c, 127vc.

World Pictures: 38ck, 79ac, 99c, 106vk, 150vd, 200vd.

Zefa: 28ck, 28ak, 44ckv, 55c, 61vd, 86c, 86cka, 87ca, 89vk, 89cda, 90ak, 130vd, 131ac, 145ak, 151ak, 153ak, 160ak, 160ac, 163vd, 170c, 173vd, 177vd, 183vd, 187ck, 212ca, 213ak, 224vd, 252cd, 254cd, 257vd, 261vd, 261cd, 281c,/Australian Picture Library: J. Carnemolla 257c, J. Bitsch 181kac, Bramaz 50c, Brockhaus 130c, Damm 20cda, 159ak, 216c, E. Earp 242ak, Engen105cda, V. Englebert 222ak, Enrico 49ad, Enzinger 94ckv, Goebel 195cd, Gunter Heil, ketvirtas viršelis ak, Heilman 34ad, Janoud 64vk, Helbig K 196vd, K. Kerth 41ckv, Lagerway 180cd, O. Luz 46ad, Maroon 154cd, Messerschmi 83ca,/Orion Press: 180c, M. Pitner 32ak, Kurt Scholz 211vd, Smith 179ak, Robin Smith 262ak,/Starfoto: 148c,d, Steenmans 35ak, I. Steinhoff 218ak, H. Sunak 46vd, Surpress 59ad.

Dorling Kindersley atsiprašo visų netyčia nepaminėtų teisių turėtojų ir su malonumu juos įdės kituose leidimuose.

PAPILDOMOS FOTOGRAFIJOS:

Geoff Brightling; Peter Chadwick; Joe Cornish; Geoff Dann; Philip Dowell; Andreas von Einsiedel; Neil Fletcher; Frank Greenaway; Stephen Hayward; Alan Hills; Colin Keates (Gamtos istorijos muziejus); Gary Kevin; Barnabas Kindersley; Dave King; Cyril Laubscher; Bill Ling; Andrew McRobb; Neil Mersch; Ray Moller; David Murray; Martin Norris; Roger Phillips; Martin Plomer; Tim Ridley; Kim Sayer; J. Selmes; Karl Shone; Clive Streeter; Joel Sussman; Hary Taylor (Gamtos istorijos muziejus); Kim Taylor; Matthew Ward; Alan Williams; Jerry Young; Michel Zabe.

Dorling Kindersley norėtų padėkoti šiems muziejams ir organizacijoms:

Britų bibliotekai: p. 96; The Churches Ministry Among the Jews: p. 150; Gamtos istorijos muziejui: p. 2, p. 62, p. 69, p. 164, p. 226, p. 249, p. 269; Pitto Riverso muziejui: p. 263; Wallace kolekcijai: p. 228

ILIUSTRATORIAI

v — viršus, a — apačia, c — centras, k — kairė, d — dešinė

David Ashby
26ck, 38ak, 46c, 62c, 75ck, ac, 86a, 90ac, ad, 99vd, 102c, 130ad, ac, 140c, 148c, 150c, 156a, 168ad, 171c, 174a, 183ck, 213ak, 218c, 219cd, 223ad, 261c.

Andrew Beckett
13c, 60ck, 69cd, 92ak, 108c, 114c, 117cd, 162c, 166c, 172a, 184a, 187a, 214a, 220k, 243cd, 244ak, 267cd.

Fiona Bell Currie
69ac, 225ad, 230ac.

Evelyn Binns
110ad.

Richard Bonson
96ak.

Peter Bull
11vd, 12c, 13ad, 14vd, ck, 16vd, 17vd, c, 22vd, ak, 23ad, 25cd, 28c, 31vd, 32ck, 40cd, 42ad, 43vk, vd, ad, 44ak, 54cd, 55ad, 57vc, vd, 58ak, 60cd, 66ak, ad, 69ck, 70ck, ad, 73d, 75vc, 76c, 80ad, 81ak, 84ad, 85cd, 86ck, 88ck, ak, 93ck, 94ck, 96cd, 101ac, 108ck, 116cd, 118ck, 120a, 125c, a, 126ac, 129ac, 130c, 132ak, 135vd, ac, 136c, 137c, ad, 140cd, 141c, 142c, 143ad, 146ac, 149ck, 164cd, 165ad, 166ac, 168ck, 169c, 170cd, 177ac, 180ad, 181c, 183ad, 186ck, 198ac, 199cd, 200ck, ak, 207cd, ad, 211cd, 212ck, 213c, 216c, ad, 220c, 222cd, 227a, 230cd, 235c, 237c, ad, 242c, 245c, ck, 246ad, 248ck, 250ad, 251c, 253ck, 256vd, 257v, 265ac, 267a, 268ck, 269ad, 270c, ak, 271v, vd, ck, ad, 274vd, 275ck, cd, 277vd, 279ad, ac, 280vc, ad, 281ad.

Martin Camm
77ad.

Luciano Corbella
76ad.

Brian Delf
15a.

Peter Dennis
48c, 83c, 85c, 143c, 144ad, 149cd, 155c, 159c, 160ad, 165cd, 176a, 178c, 187vd, 217a, 233c, 237c, 248ad, 249c, 251ad.

Bill Donahoe
79vk, 146c, 253vc, 260a.

Richard Draper
30a.

Michael Fisher
88ad.

Eugene Fleury
47cd, 50c, 51c, 149c, 151ad, 152ac, 154vd, 152ac, 191cd, 194ad, 280c, 281v.

Chris Forsey
29a, 34ck, 63cd, 64c, ak, 84c, 112c, 128c, 152ak, 182c, 188a, 197ad, 263c.

Adam Hook
229cd, 231cd.

Aziz Khan
Visi poziciniai žemėlapiai.

Kenneth Lily
33ak, 58vd, 61ad, 67ak, 71ac, 79c, 111ac, 132c, 139ad, 143a, 173ad, 197vk, 209vc, 238vc, 254ac, 258vd, 259vd, 265ak, 266c.

David More
102ck.

Peter Morter
152c, 154a, 188c, 194c, 195vd, 197cd, 199vd, ck, cd.

David Mure
102c.

Sue Oldfield
26ck.

Richard Orr
40c, 204ac, 245ad, 263a.

Gill Platt
201ak, 228a, 264v.

Catharine Slade
58c, 104ck, 106ad, 185v, 211ck, 230ak, 240c.

Peter Visscher
24c, 202c.

Richard Ward
204c, 255vd.

Debra Woodward
52c.

PADĖKA

Dorling Kindersley dėkoja šiems žmonėms ir organizacijoms, padėjusiems parengti knygą.

Action Aid; Alžyro ambasadai Londone; The Arab British Centre Londone; Argentinos ambasadai Londone; Australijos atstovybei Londone; Australijos turizmo atstovybei Londone; BP Exploration Londone; Belgijos ambasadai Londone; Brazilijos ambasadai Londone; Bridgestone Corporation Belgijoje; British Airways Holidays Vakarų Sasekse; Didžiosios Britanijos konsulatui Rio de Žaneire; Didžiosios Britanijos ambasadai Argentinoje; Didžiosios Britanijos ambasadai Filipinuose; The British Museum Education Service Londone; Bulgarijos ambasadai Londone; C. P. Rail System Monrealyje, Kanada; Chamber of Mines of South Africa Johanesburge, PAR; China National Tourist Administration Londone; Coal World Magazine; Kavos muziejui Londone; Cotton Council International Londone; The Council for the Advancement of Arab-British Understanding Londone; Cyprus Olive Products Kipre; The Cyprus Tourist Board Londone; Danijos ambasadai Londone; De Beers Londone; Ekvadoro ambasadai Londone; Jordanijos ambasadai Londone; Meksikos ambasadai Londone; Estijos Respublikos ambasadai Londone; Jemeno Respublikos ambasadai Londone; Sirijos Arabų Respublikos ambasadai Londone; Farmers Weekly; The Financial Times Londone; Suomijos ambasadai Londone; The Football Association Londone; Sir Norman Foster and Partners Londone; Fyffes Group Ireland Ltd.; Jossui Grahamui; I. Hennig and Co Ltd. Londone; Hong Kong Government Office Londone; Indonezijos prekybos centrui Londone; Institute of Civil Engineers Londone; International Cocoa Organisation Londone; International Coffee Organisation Londone; International Cotton Advisory Committee Vašingtone, JAV; Israeli Government Tourist Board Londone; Jordanijos informacijos biurui Londone; Kju Gardens Londone; Kibucų atstovybei Londone; Latvijos ambasadai Londone; Lietuvos ambasadai Londone; Liuksemburgo ambasadai Londone; Makao turizmo informacijos biurui Londone; The Malaysian Rubber Research and Development Board; Meneliko restoranui Londone; Grenados žemės ūkio ministerijai; Meksikos turizmo ministerijai; Maroko ambasadai Londone; Moss and Co, medienos importo kompanijai Londone; The National Cotton Council of America JAV; Neal Street East Londone; Northern Territory House Londone; Karališkajai Norvegijos ambasadai Londone; Oxfam Londone; Pilsner Urquell Čekijoje; Portugalijos prekybos ir turizmo atstovybei Londone; The Queensland Tourist and Travel Corporation Londone; Railway Gazette International; Rumunijos ambasadai Londone; The School of African and Oriental Studies Londono universitete; Londono mokslo muziejaus bibliotekai; Šveicarijos ambasadai Londone; Taibėjaus atstovybei Londone; Rusijos Federacijos prekybos atstovybei Londone; Turkijos imformacijos biurui Londone; Marionai Turnock; Joanai Twelves; UNICEF skyriui Kampaloje; Jungtinių Tautų komisarui pabėgėlių klausimais Londone; Valley of the Kings restoranui Londone; Wine and Spirit Education Trust Londone.

Enciklopedinis žinynas

PASAULIO GEOGRAFIJA

Vadovas po šalis ir žemynus, be kurio neišsiversi sparčiai kintančiame dabarties pasaulyje

Puikus žinynas namams ir mokyklai, aiškiai ir išsamiai pristatantis visas pasaulio valstybes

•

Pagrindiniai faktai apie kiekvienos šalies gyventojus, kalbą, religiją, valdymą, piniginį vienetą ir kt.

•

Daugiau kaip 60 didelių žemėlapių, 900 spalvotų fotografijų ir 500 smulkių piešinių, lentelių ir diagramų gyvai pasakoja apie visas pasaulio šalis

•

Sudarė, parengė ir redagavo fizinės ir ekonominės geografijos specialistai

ISBN 9986-02-729-2

A DORLING KINDERSLEY BOOK